
VE
RI
TAS

BRIEVEN

EN

GEDENKSCHRIFTEN

VAN

GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP

BRIEVEN

EN

GEDENKSCHRIFTEN

VAN

GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP

UITGEGEVEN DOOR

MR. H. GRAAF VAN HOGENDORP

ZESDE DEEL

GRONDWET 1814, 1815—1825

's-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1902

GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP

NA 1813

BRIEVEN EN GEDENKSCHRIFTEN

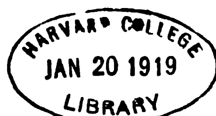
UITGEGEVEN DOOR

Mr. H. GRAAF VAN HOGENDORP

TWEEDE DEEL

GRONDWET 1814, 1815—1825

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1902

Gedrukt ter 's-GRAVENHAAGSCHE BOEK- EN HANDELSDRUKKERIJ
voorheen GEBR. GIUNTA D'ALBANI.

INHOUD.

DEEL VI.

Grondwet 1814.

Toen de Franschen in 1795 in het land kwamen gaf G. K. hun twintig jaren om er te blijven; maar daarom legde hij de handen niet moedeloos in den schoot; hij hield het oog gevestigd op den dag der verlossing en naar mate hij dien zag naderen, maakte hij zich gereed om handelend te kunnen optreden. De ondervinding had hem geleerd aan welke gebreken de Republiek was te gronde gegaan. Hij trachtte door nauwgezette historische studien te onderzoeken op welke wijze zij konden worden verbeterd en telkens zette hij zijne gedachten op het papier. Twee dier proeven hebben wij reeds leeren kennen; de „Memorie in den zomer van 1795" (Deel III bldz. 87) opgesteld om zijne denkwijze tot klaarheid te brengen, en vervolgens het opstel „de Unie van Utrecht herzien" (bldz. 171) in 1799 vervaardigd, toen de inval der Engelschen in Noord-Holland eenig uitzicht opende op het herstel van het Huis van Oranje. Doch daarbij bleef het niet; tal van aanteekeningen en opstellen bewijzen hoe G.K.'s gedachten met deze zaak steeds bezig waren, en hoe hem de mogelijkheid voor den geest zweefde, dat hij te eeniger tijd een werkzaam deel aan Nederlands herstel onder een verbeterden regeeringsvorm zoude kunnen nemen. Hij zelf teekent aan bij „de Unie van Utrecht herzien":

Daarmede heb ik het groote werk (der Grondwet) eigenlijk begonnen. Zoo als de Bataafsche Republiek in de plaats der Vereenigde Nederlanden getreden was, heb ik mij opzettelijk daarop toegelegd om de gebreken van de Regering der oude Republiek aan te wijzen en de echte middelen tot verbetering uit te vinden.

Toen de val van Napoleon naderde, ben ik van die denkbeelden uitgegaan om een ontwerp van Grondwet op te stellen. Dit heb ik aan den Koning overhandigd, toen hij terug was gekomen om Souverein Vorst te worden.

Zulk een ontwerp kwam echter niet in eens tot stand. Over de wording er van heeft G.K. eenige inlichtingen achtergelaten.

Mijn eerste opstel is geschreven in 1812.

Bovenaan staat *Copy* 1806. De reden is, dat de Fransche politie alle oogenblikken in mijn huis vallen en de hand daarop leggen kon. Dan zou ik het hebben voorgedragen als een stuk ontworpen voor de komst van Lodewijk Napoleon.

Mijn tweede opstel, een korte uitbreiding van het eerste, geschreven in 1813 in folio. Dit was aan weinige vrienden medegedeeld geweest, en de afwijkingen van het eerste, alsmede eenige bijvoegselen waren het gevolg van hunne aanmerkingen.

Dit stuk gaf ik aan den Koning over bij zijne komst in 1813. Het werd gesteld ter beoordeeling van eenige heeren, elk afzonderlijk, zo veel mij heugt Aylva, van Maanen[1]), Elout.

De anderen ben ik vergeten. Op de aanmerkingen van sommigen derzelven en van den Koning zijn er in dit stuk veranderingen gekomen.

Hieromtrent is vooral opmerkelijk een geschrift van den Koning.

Deze twee stukken mogen hier volgen.

1ste Schets der Grondwet.

(N.B. De tusschen ( ) geplaatste woorden zijn in het H.S. later bijgevoegd.)

---

[1]) In van Maanen vergist zich G. K. waarschijnlijk. Thorbecke heeft aan dezen gevraagd of hem een vroeger ontwerp der Grondwet bekend was, dan het stuk, dat als leiddraad in handen der Commissie gesteld is; volgens een uitvoerige minuut heeft v. Maanen daarop geantwoord, dat hem geen vroeger ontwerp bekend was en hij er zelfs nooit van had gehoord. (Zie het Archief van van Maanen in het Rijksarchief.) H. v. H.

Copy 1806.

Vermits wij eenen Koning krijgen is het de moeite waardig eene Schets te ontwerpen van eene

GRONDWET VOOR HET KONINKRIJK HOLLAND.

TITEL I.

Van den Koning.

1°. De Koning zal de Kroon erflijk bezitten, voor Hem en zijne wettige mannelijke Nakomelingen bij vertegenwoordiging. (De Koning zal de Kroon erfelijk bezitten voor Hem en zijne wettige mannelijke Nakomelingen bij vertegenwoordiging. Wettig en bijgevolg bekwaam ter opvolging, zijn alle de zodaanige mannelijke Nakomelingen, welken gesprooten zijn uit een huwelijk ingegaan met onderling goedvinden van den Koning en de Staaten Generaal.)

2°. Indien zijne mannelijke wettige Nakomelingschap ooit kwam te ontbreken, zal de Koning, alsdan regeerende, met overleg en goedkeuring der Staaten generaal, eenen Opvolger benoemen om de Kroon op dezelfde wijze te bezitten.

3°. Bij het aanvaarden der Regeering legt de Koning in de Vergadering der Staaten Generaal den navolgenden eed af:

Ik zweer dat ik eerst en bovenal de Grondwet van het Koninkrijk zal onderhouden en handhaaven, en dat ik wijders de Onafhankelijkheid van den Staat en het Geluk van deszelfs Ingezetenen altijd uit alle mijne krachten bevorderen zal. Zo waar helpe mij God Almagtig.

Waarop hij ingehuldigd zal worden door de Staaten Generaal en Provintiaal.

4°. De Koning verklaart oorlog en maakt vrede. Hij sluit verbonden en verdragen van Koophandel of anderen. De Ratificatie der verdragen geschiedt door den Koning, na voorafgaande toestemming der Staaten Generaal. (Hij geeft de Ratificatie van alle verbonden en verdragen eerst na dat de Staaten Generaal

Hem op de gewoone wijze hunne toestemming in dezelve hebben bekend gemaakt.)

5°. De Koning stelt de Leden aan van Zijnen Geheimen Raad, twaalf in getale, en pleegt alle de daden van Zijne Koninklijke Waardigheid in deezen Raad. Aan het hoofd van de stukken wordt gesteld: De Koning in Zijnen Raad, enz. De Raad advyseert en de Koning alleen besluit.

6°. De Koning stelt zes Ministers aan over de volgende Departementen, waaronder alle de zaaken worden verdeeld: 1. de buitenlandsche betrekkingen, 2 het inwendig bestuur, 3 de finantien, 4 den oorlog te lande, 5 de marine, 6 den koophandel en kolonien. De Ministers zitten in den Geheimen Raad om mede te advyseeren. De Leden van den Raad en Ministers worden ontslagen door den Koning, zonder reden te geeven; zij staan voor hunne amptsverrigtingen teregt voor het Koninklijk Hoogste Geregts Hof, op eene aanklagt van de Staaten Generaal.

7°. De Koning gebiedt over de Vloot en het Leger en bestuurt de Diplomatie. Alle de militaire officieren worden door Hem aangesteld, of op hun verzoek ontslaagen. De Diplomaaten worden door Hem aangesteld en ontslaagen naar goedvinden.

8°. De koning stelt aan (uit Nominatien van drieën door de Staaten Generaal of Provintiaal gemaakt) alle de Leden en Ministers van de Hooge en Provintiaale Geregts Hoven, om te dienen voor hun leven, ten zij op hun verzoek om ontslag, of op een vonnis van het Koninklijk Hoogst Geregts Hof, onder hetwelk alleen zij voor hunne amptsverrigtingen staan.

9°. De Koning trekt jaarlijks uit de gereedste penningen van 's Lands kas eene millioen guldens om den luister van de Kroon op te houden. Hij draagt mede in alle de gemeene Lasten. (Hij kan voor particuliere zaaken, op dezelfde wijze als voorheen het gemeene Land, in burgerlijke Regtsgedingen betrokken worden.)

10°. De Koning rigt zijn eigen Koninklijk Huis in naar Zijn goedvinden.

11°. De oudste Zoon des Konings draagt den naam van

Kroonprins, en ontvangt van zijn agttiende jaar af uit 's Lands kas, in deeze hoedanigheid, eene som van honderd duizend gulden 's jaars. Hij is de eerste onderdaan van Zijnen Vader.

12°. De Koning heeft het bestuur over de Kolonien en Bezittingen van den Staat in andere Werelddeelen. (Hij kan den Minister van Koophandel en Kolonien eenen Raad van Indie voor Oost en West te saamen, en eenen Raad van Koophandel toevoegen).

13°. De Koning heeft het regt om wetten voor te draagen aan de Staaten Generaal; alsmede om de wetten goed of af te keuren, die Hem voorgedraagen worden door de Staaten Generaal.

14°. Wanneer eene Wet door den Koning en de Staaten Generaal gezamentlijk vastgesteld is, wordt dezelve afgekondigd door den Koning volgens een vast formulier. Er bestaan geen andere Wetten.

15°. De koning verheft in den Adelstand en geeft er kennis van aan de Staaten Generaal. De Edellieden (door den Koning gemaakt) draagen den titel van Baron. Zij genieten wijders dezelfde voorregten als de reeds bestaande Adel in de Provintie, waarvan zij Inboorlingen zijn, inzonderheid de bevoegdheid van beschreven te worden in de Ridderschap, op de gebruikelijke wijze. Dog hun Adel is slegts erfelijk op den oudsten zoon, of mannelijken nakomeling, bij vertegenwoordiging, mits zijnde of wordende een ingezeten van de Provintie.

De Koning een Ridder-Orde willende instellen doet eene voordragt aan de Staaten Generaal, ten einde daarin te voorzien bij eene Wet.

Vreemde Ridder-Orden mogen niet aangenomen worden door de ingezetenen, dan met verlof van den Koning. [1])

16°. De Koning is meerderjaarig op zijn agttiende jaar en staat gedurende zijne minderjaarigheid onder eene byzondere voogdij, welke telken reize door den regeerenden Koning en de Staaten Generaal op het mogelijk geval moet beraamd zijn.

---

[1]) De laatste zes woorden zijn doorgeslagen. H. v. H.

17°. Onder de minderjaarigheid van den Koning wordt het regt der Kroon waargenomen door eenen Regent, die telken reize door den regeerenden Koning en de Staaten Generaal op het mogelijke geval benoemd wordt. De Koning en de Staaten Generaal mogen op dezelfde wijze de opvolging in het Regentschap bepaalen tot de meerderjaarigheid van den Kroonprins toe.

18°. Indien er geen schikking op de opvolging in het regentschap gemaakt is, zullen de Regent en de Staaten Generaal eenen Opvolger benoemen.

19°. De gemelde schikkingen omtrent een regentschap bij minderjaarigheid zullen mede plaats vinden in geval de Koning buiten staat geraakte om de Regeering waar te neemen.

20°. Indien de Koning geen van de gemelde schikkingen met de Staaten Generaal beraamd hadt, worden dezelve, het geval voorkomende, door de Staaten Generaal gemaakt.

Titel II.

Van de Staaten Generaal.

21°. De Staaten Generaal vertegenwoordigen het geheele Nederlandsche Volk.

22°. Zij bestaan uit Afgevaardigden van alle de Provintien en Landschappen van het Koninkrijk, voor elke vijf en twintig duizend zielen een Afgevaardigde.

23°. Zij worden gekoozen door de Staaten der Provintien, naar maate van derzelver bevolking, elk voor den tijd van drie jaaren, en naar een rooster, volgens welk niet boven een derde van het geheel getal jaarlijks uitvalt, kunnende egter de uitvallenden herkoozen worden.

24°. Onder de Afgevaardigden uit elke Provintie zijn noodzaakelijk begreepen de Graven en Pairs van het Rijk, welken zitting neemen in de Staaten Generaal uit Geboorteregt.

25°. Deeze Graven en Pairs van het Rijk worden door den Koning tot hunne waardigheid verheeven, in elke Provintie uit de Inboorlingen van dezelve zo veelen als er honderdduizend

zielen in dezelve zijn, dus in elke [illegible]
voor ieder honderd duizendtal [illegible]
erfelijk, op dezelfde wijze als de [illegible]
dezelve geheel uit, zo verheft de [illegible]
en Pair in de plaats uit de Inb[illegible]

26°. De Graaven en Pairs [illegible]
zijne Provintie en woonagtig [illegible]
Residentie.

27°. Zij neemen bij hunne [illegible]
Vergadering der Staaten Generaal.

28°. Hunne oudste zonen [illegible]
zitten van hunne meerderjaarigheid [illegible]
hunne Provintie. (Zij worden [illegible]
dering der Staaten Generaal [illegible]
eenig ander deel in dezelve [illegible]

29°. De Graaven en Pairs [illegible]
dering der Staaten Generaal en [illegible]

30°. Zij genieten een dubbele [illegible]
Vergadering, ook gedurende [illegible]

31°. Alle de verkooren [illegible]
Generaal moeten zijn [illegible]
dertig jaaren oud.

32°. Alle de Leden van de [illegible]
raal stemmen voor zig [illegible]
mittenten op [illegible] op
[illegible] dat [illegible] is
[illegible] alle
[illegible] menten,
[illegible] maaken,
[illegible] Regeeringen
[illegible] en met de-
[illegible] wederom inge-
[illegible] ten einde
[illegible] erheid van stemmen

33°. Zij staan in hunne amptsverrigtingen alleen teregt voor het Koninklijk Hoogst Geregtshof, op eene aanklagt van de Vergadering.

34°. De Staaten Generaal worden ten minsten ééns in het jaar beschreeven door den Koning.

35°. De Staaten Generaal geeven jaarlijks hunne toestemming tot de uitgaven van het volgend jaar op een voordragt des Konings. Zij wijzen vervolgens de middelen aan, uit welken die uitgaven moeten gevonden worden.

36°. De Minister van Finantien doet jaarlijks aan de Staaten Generaal een uitvoerig verslag van het gebruik der aangeweezen middelen van het voorig jaar. Dit verslag wordt publiek gemaakt.

37°. De Staaten Generaal raadplegen over alle Wetten Hun door den Koning voorgedraagen en zenden Hem Hun Besluit door eene Commissie toe.

38°. De Staaten Generaal hebben het regt om wetten aan den koning voor te draagen en zenden Hem Hunne voordragten door eene Commissie toe.

39°. De Vergadering der Staaten Generaal wordt door den Koning, of door een Koninklijken Commissaris geopend en geslooten.

40°. De Staaten Generaal mogen, op verzoek van de Staaten van twee of meer Provintien, in geschil met elkanderen zijnde, eene Commissie benoemen ten einde het geschil in der minne bij te leggen, en de wegen van regten voor te komen.

41°. Het beleid van de Vergadering der Staaten-Generaal geschiedt door den Raadpensionaris.

42°. De Staaten Generaal maaken eene nominatie van drie persoonen tot het ampt van Raadpensionaris, waaruit de Koning er eenen kiest.

43°. De Raadpensionaris wordt aangesteld voor vijf jaaren, op dezelfde jaarwedde als de Ministers. Hij staat teregt op dezelfde wijze als de Leden van de Vergadering. Hij kan lid zijn van den Geheimen Raad. Hij kan tot een buitengewoon gezantschap gebruikt worden.

44°. Alle de Leden van de Vergadering der Staaten Generaal kunnen daarboven Raadpensionaris, Minister of Geheime Raad zijn. Zij kunnen buitenlandsche zendingen hebben, Groot-Officieren van 's Konings Huis zijn, in de Staaten der Provintien zitten (Leden en Ministers van de Hooge geregtshoven, Leden van de Provintiaale Hoven, en Staf-Officiers op de Vloot en in de Armee zijn).

Titel III.

Van de Staaten der Provintien.

45°. De Staaten der Provintien en Landschappen blijven op den ouden voet; met dien verstande, dat dezelve, ieder voor zig, alle zoodanige veranderingen daarin kunnen brengen, als niet strijdig zijn met deeze Grondwet.

(De Staaten der Provintien en Landschappen blijven op den ouden voet, in zo verre geen verandering daarin gebragt is bij deeze Grondwet. Zij behouden teffens de volkomen vrijheid, om alle zodaanige veranderingen in hunne Constitutien en Reglementen als zij goedvinden met overleg van den Koning te maaken, behoudens alleen deeze Grondwet De Regten van de Stadhouderlijke Waardigheid vervallen van zelven aan den Koning.)

46°. De Staaten der Provintien doen alle zaaken af volgens hunne eigen Reglementen op de Vergadering, door de Staaten van elke Provintie voor zig zelven te maaken.

(De Adel en de Ridderschappen in de Provintien blijven op den ouden voet in zo verre geen verandering daarin gebragt is bij deeze Grondwet. Zij behouden teffens de vrijheid om alle zodaanige veranderingen in hunne Constitutien en Reglementen, als zij goedvinden, met overleg van den Koning te maaken, behoudens alleen deeze Grondwet. De Stedelijke Regeeringen blijven mede op den ouden voet op dezelfde wijze en met dezelfde vrijheid. Teffens worden in alle de Steden wederom ingevoerd de alonde Nederlandsche Kiezers Collegien, ten einde eens in het jaar te vergaderen en bij meerderheid van stemmen

de opengevallen plaatsen in den Raad of Vroedschap door bevoegde Persoonen te vervullen, zonder meer. De openvallende plaatsen in het Kiezers Collegie worden vervuld bij meerderheid van stemmen der gezeten Burgeren, een zekere in elke Stad te bepaalen som betaalende in de beschreeven middelen. Deeze stemming geschiedt éêns in het jaar bij behoorlijk getekende en geslooten briefjes, die aan de huizen opgehaald worden van wegen de Regeering).

47°. De Staaten der Provintien verkiezen de Afgevaardigden tot de Staaten Generaal; zij leggen, kan het zijn, de geschillen van Steden en Collegien in der minne bij; zij verleenen appointementen op verzoeken aangaande testamenten, fidei-commisen en veniae aetatis; zij mogen de belangen der Provintien, Steden, Collegien en Ingezetenen ondersteunen bij den Koning en de Staaten Generaal; zij houden toezigt op de uitvoering der Wetten aangaande de Schoolen, het Armenbestuur en de bevordering van Godsdienst en goede zeden.

(De Staaten der Provintien verkiezen de Afgevaardigden tot de Staaten Generaal, naar de gestelde reden van de volkrijkheid; aan dezelven wordt opgedraagen de uitvoering der wetten omtrent de aanmoediging van den Landbouw, de Industrie en den Koophandel, omtrent het onderhoud en de verbetering van Wegen en Kanaalen, omtrent de Schoolen, het Armbestuur en de bevordering in het algemeen van Godsdienst en goede zeden: zij bevlijtigen zig de geschillen tusschen Steden, Heerlijkheeden, Geregten, Collegien, kan het zijn, in der minne bij te leggen, eer de weg van Regten worde ingeslaagen; zij mogen de belangen van alle dezelven, en die van hunne Provintie in het algemeen en van elk Ingezeten in het bijzonder, bij den Koning en de Staaten Generaal voorstaan; zij verleenen Appointementen op Verzoeken aangaande Testamenten, Fidei-Commisen, Veniam aetatis en Naturalisatie; zij maaken Nominatien tot Ampten en stellen Amptenaars aan, alles naar ouder gewoonte.)

48°. De Staaten der Provintien vergaderen ten minsten éêns

in het jaar, en vervolgens zo menigmaal als zij willen. Zij geeven de kosten van hun bestuur aan den Minister van Finantien op, zij doen den navolgenden eed en neemen denzelven af aan de nieuwe leden:

Ik zweer, dat ik (eerst en bovenal) de Grondwet van het Koninkrijk zal onderhouden, en dat ik (wijders) de welvaart van deeze Provintie altijd uit alle mijne kragten bevorderen zal. Zo waar helpe mij God Almachtig.

(Alsmede den gewoonen Eed van Zuivering).

49°. De Staaten der Provintie mogen een vast Collegie benoemen onder den naam van Gecommitteerde Raaden, of een anderen, indien zij dit noodig oordeelen voor het beleid van zaaken. De kosten van zodaanige Collegien zullen gedraagen worden door de Provintien alleen, en de Middelen daartoe aangeweezen worden door eene Wet.

Titel IV.

Van de Regterlijke Magt.

50°. In alle de Steden blijven het ampt van Hoofdschout en de Schepensbanken op den ouden voet.

51°. Ten platten Lande worden alle de Ambagts-Heerlijkheeden (en andere Geregten) hersteld op den ouden voet en de Hooge Heerlijkheeden worden Ambagts Heerlijkheeden.

52°. Voor de Crimineele Justitie blijven de oude Vierschaaren ten platten Lande; dog zal eene meer gelijke verdeeling voor het regtsgebied van elke Vierschaar worden gemaakt door de Staaten van elke Provintie.

53°. De Hooven Provintiaal blijven op den ouden voet. Het Hof van Braband zit in de Residentie van de Staaten van die Provintie. De Hooge Raad van Holland en Zeeland wordt een Koninklijk Hoogst Geregts Hof, en ontvangt Beroep van alle de Hoven Provintiaal.

54°. Het Koninklijk Hoogst Geregts Hof is de competente Regter van alle de zodaanigen, welken hier boven en beneden

onder hetzelve gesteld zijn in hunne amptsverrigtingen, en waarbij nog anderen kunnen gevoegd worden door eene Wet.

55°. De Hooven Provintiaal zijn bevoegde Regters voor alle zodaanige Amptenaaren, als in hunne amptsverrigtingen onder dezelven zullen gesteld worden door eene wet.

56°. Voor de Militaire Misdaaden wordt eene Hooge Militaire Vierschaar opgerigt.

57°. Voor de Fraudes en Sluikerijen wordt een Raad van gemeene Middelen opgerigt om regt te doen in appel van de gewijsden in zaaken van meerder gewigt.

58° Er wordt een algemeen Wetboek ingevoerd voor het Burgerlijk en Lijfstraffelijk Regt, voor den Koophandel en de Manier van procedeeren.

Titel V.

Van de Finantien.

59°. De Belastingen zijn algemeen over het geheel Koninkrijk, zij blijven op den tegenwoordigen voet, totdat er anders over beschikt worde bij de Wetten, en er kan geen penning geheven worden buiten de Wet.

60°. De Schuld zal jaarlijks in overweging worden genomen, ten einde dezelve zo veel mogelijk te verminderen en alle verzekering te geeven aan de Schuldeischers van den Staat.

61°. De Munt staat onder het opzigt van de Staaten Generaal.

62°. De Bank van Amsterdam en de verdere Stedelijke Banken worden bestuurd door de Stedelijke Regeeringen, onder het opzigt van de Staaten Generaal.

63°. De hooge Amptenaaren in de Finantie staan in hunne amptsverrigtingen teregt voor het Koninklijk Hoogst Geregts Hof, en de mindere Amptenaaren voor de Hoven Provintiaal.

64°. Fraudes en Sluikerijen (van alle Middelen, zo te water als te lande) worden gestraft bij vonnis van Commissarissen, uit de Schepensbanken daartoe aangesteld, naar het oude gebruik, en van dezelve valt beroep in zaaken van meerder gewigt aan den Raad van gemeene Middelen.

Titel VI.

Van den Waterstaat.

65°. De Waterstaat, als een der eerste Nationale belangen, (zo verre betreft het beteugelen van de overstroomingen der Rivieren en van de woede der Zee, en het vereffenen van alle strijdige byzondere belangen daar omtrent), blijft op den tegenwoordigen voet, en onder opzigt van den Koning, in het Ministerie van inwendig bestuur, behoudens dat er veranderingen in mogen worden gemaakt door de wetten.

Titel VII.

Van den Godsdienst.

66°. Het onderhoud van den Christelijken hervormden Godsdienst (in zo verre de Geestelijke en Kerkelijke goederen niet voldoende zijn) blijft tot last van het Gemeene Land.

67°. Alle andere Godsdiensten genieten de bescherming der Regeering (en in zodaanige Provintie of Provintien, waar de Roomsch Katholyken de meerderheid der Ingezetenen uitmaaken, wordt ook het onderhoud van dien Godsdienst door het Gemeene Land gedraagen, in zo verre de Geestelijke en Kerkelijke Goederen aldaar niet toereikend zijn.)

68° Alle Kerkelijke Vergaderingen zijn vrij, mits dezelve verzoeken om Commissarissen Polityk, door den Koning aan te stellen, ten einde toe te zien, dat er niets gedaan worde strijdig met de wetten.

69°. Ter bevordering van Godsdienst en goede zeden zal er jaarlijks geraadpleegd worden op het onderhoud en de verbetering van de Volksschoolen en het Armenbestuur.

70°. Tenzelfden einde en als de sterkste bevestiging van den Staat, zal de publieke Opvoeding door eene wet geregeld en jaarlijks in overweeging genomen worden.

Titel VIII.

Van Bijvoegselen en Veranderingen.

71°. Alzo andere Tijden en Omstandigheeden nieuwe Instel-

lingen kunnen vereischen, zo zal ten allen tijde door eene Wet mogen verklaard worden, dat zodaanig geval voorhanden is. De zaak zelve zal duidelijk moeten aangeweezen en uitgedrukt worden, en de Wet op de gewoone wijze toegezonden aan de Staaten Provintiaal.

72°. Vervolgens zullen de Staaten Provintiaal, binnen den tijd door de Wet telken reize bepaald, aan Hunne Afgevaardigden in de Staaten Generaal een gelijk getal toevoegen op denzelfden voet als de gewoone Afgevaardigden benoemd zijn.

73°. Deeze dubbele Vergadering zal dan uitspraak doen over de zaak op dezelfde wijze als over gewoone zaaken hierboven vastgesteld is, de Koning hetzelfde aandeel daar in hebben, en in de geheele behandeling en afdoening geen onderscheid plaats vinden van eene gewoone Wet.

74°. De nieuwe of veranderde Grondwet zal op dezelfde wijze afgekondigd worden als de gewoone Wetten, en deeze Grondwet op de plegtigste wijze bij de anderen gevoegd worden.

De onderstaande schets (de *tweede*) stelde G. K. in handen van den Souvereinen Vorst bij diens komst hier te lande.

Copy

Schets van eene

GRONDWET VOOR HET KONINKRIJK HOLLAND

in (1806)

1813.

1e Hoofdstuk.

Van den Koning.

1°. De Koning bezit de Kroon erflijk voor Hem en zijne wettige mannelijke Nakomelingen. Wettig, en bijgevolg bekwaam ter opvolging, zijn alle de zodaanige mannelijke Nakomelingen, welken gesprooten zijn uit een huwelijk ingegaan met onderling goedvinden van den Koning en de Staaten Generaal.

2°. Indien de wettige mannelijke Nakomelingschap ooit

kwam te ontbreeken, zal de Koning als dan regeerende, eenen Opvolger voordraagen aan de Staaten Generaal, en indien deeze de voordragt goedkeuren, zal de Opvolger den Volke bekend gemaakt worden. Bij overlijden van den Koning zonder opvolger, zullen de Staaten Generaal een Koning uitroepen.

3°. De Koning legt bij het aanvaarden der Regeering in de Vergadering der Staaten Generaal, den volgenden Eed af:

Ik zweer, dat ik eerst en boven al de Grondwet van het Koninkrijk zal onderhouden en handhaaven, en dat ik wijders de onafhankelijkheid van den Staat en het geluk van deszelfs Ingezetenen altijd uit alle mijne kragten bevorderen zal. Zo waar helpe mij God Almachtig.

Daarna wordt hij ingehuldigd door de Staaten Generaal en Provintiaal.

4°. De Koning verklaart oorlog en maakt vrede. Hij sluit Verbonden en Verdragen van vrede, van koophandel, en anderen. Hij bekragtigt de Verbonden en Verdragen, nadat de Staaten Generaal dezelven goedgekeurd hebben.

5°. De Koning pleegt alle de daaden van de Koninklijke Waardigheid in zijnen Geheimen Raad. Aan het hoofd van de stukken wordt gesteld: De koning in Zijnen Raad enz. De Raad advyseert en de Koning alleen besluit. De Koning stelt de Leden van Zijnen Geheimen Raad, twaalf in getale, naar zijn goedvinden aan en af. De Raaden staan teregt, in hunne amptsverrigtingen, voor het Koninklijk Hoogst Geregtshof, op de aanklagt van de Staaten Generaal.

6°. De Koning stelt zes Ministers aan, over de volgende Departementen, waaronder alle de zaaken verdeeld worden: 1 de Buitenlandsche Betrekkingen, 2 het Inwendig Bestuur, 3 de Finantien, 4 den Oorlog te Lande, 5 de Marine, 6 den Koophandel en Kolonien. De Koning kan den Minister van Koophandel en Kolonien eenen Raad van Indie, voor Oost en West te saamen, en eenen Raad van Koophandel toevoegen. De Ministers hebben zitting in den Geheimen Raad. De Ministers en Raaden worden

ontslaagen door den Koning naar goedvinden; zij staan teregt in hunne amptsverrigtingen voor het Koninklijk Hoogst Gerechtshof, op de aanklagt van de Staaten Generaal.

7°. De Koning gebiedt over de Vloot en het Leger, en bestuurt de Diplomatie. Alle de militaire Officieren worden door den Koning aangesteld, dog slegts op hun verzoek, of bij een regterlijk vonnis, ontslaagen. De Diplomaaten worden door den Koning aangesteld en ontslaagen naar goedvinden.

8°. De Koning stelt aan alle de Leden en Ministers van de Hooge en Provintiaale Geregtshoven, uit Nominatien van Drieën, door de Staaten Generaal en Provintiaal respective gemaakt, om te dienen voor hun leven, en niet ontslaagen te worden dan op hun eigen verzoek, of bij Vonnis van het Koninklijk Hoogst Geregtshof, onder hetwelk alleen zij in hunne amptsverrigtingen te recht staan.

9°. De Koning trekt jaarlijks uit de gereedste penningen van 's Lands kas eene millioen guldens, om den luister van de Kroon op te houden. Hij draagt mede in alle de gemeene Lasten. Hij kan voor particuliere zaaken, op dezelfde wijze als voorheen het Gemeene Land, in burgerlijke regtsgedingen betrokken worden.

10°. De Koning rigt zijn eigen Koninklijk Huis in naar zijn goedvinden.

11°. De oudste zoon des Konings draagt den naam van Kroonprins, en ontvangt in deeze hoedaanigheid uit 's Lands Kas, van zijn agttiende jaar af, eene som van Honderd duizend guldens 's jaars. Hij is de eerste onderdaan van zijnen vader.

12°. De Koning heeft het bestuur over de Kolonien en Bezittingen van den Staat in andere werelddeelen.

13°. De Koning heeft het regt om Wetten voor te draagen aan de Staaten Generaal, alsmede om de Wetten, Hem door de Staaten Generaal voorgedraagen, goed of af te keuren.

14°. De Koning kondigt de Wetten af volgens een vast Formulier, waarin de goedkeuring van den Koning en de Staaten

Generaal wordt uitgedrukt, als zonder welke er geen Wetten bestaan.

15°. De Koning verheft in den Adelstand. Gebruik makende van dit regt geeft hij er telkens kennis van aan de Staaten van die Provintie, welke het aangaat. De Edellieden, door den Koning gemaakt, draagen den titul van Baron. Zij genieten wijders dezelfde voorregten als de reeds bestaande Adel in hunne Provintie, inzonderheid de bevoegdheid om beschreeven te worden in de Ridderschap, op de gebruikelijke wijze. Dog hun Adel is slegts erflijk op den oudsten zoon, of bij ontstentenis van zoonen, op den oudsten mannelijken nakomeling, bij vertegenwoordiging, mits dezelve zij, of worde, een ingezeten van de Provintie.

De Koning, eene Ridder Orde willende instellen, doet eene vordragt daaromtrent aan de Staaten Generaal, ten einde daarin voorzien worde door eene Wet. Vreemde Orden mogen slegts aangenomen worden door den Koning, zonder eenige verbintenis, en geenzins door de ingezetenen.

16°. De Koning is meerderjaarig als Zijn agttiende jaar vervuld is. Minderjaarig zijnde, staat Hij onder eene Voogdij van aanzienlijke Persoonen, uit den Koninklijken Huize en anderen. Deeze voogdij wordt vooruit beraamd door Zijnen Voorganger en de Staaten Generaal gezamentlijk. Is deeze voorafgaande schikking door Zijnen Voorganger verzuimd, zo stellen de Staaten Generaal de Voogden aan op het oogenblik van deszelfs overlijden.

17°. Onder de minderjaarigheid van den Koning wordt het Regt der Kroon waargenomen door een Regent. De Koning en de Staaten Generaal benoemen gezamentlijk een Regent op het mogelijk geval van minderjaarigheid. Zij mogen de opvolging in het Regentschap vast stellen tot de meerderjaarigheid van den Kroonprins toe.

18°. Indien er geen voorafgaande schikking op de opvolging in het Regentschap gemaakt is, zullen de Regent en de Staaten Generaal gezamentlijk eenen opvolger benoemen.

19°. De gemelde schikkingen omtrent een Regentschap bij

minderjaarigheid zullen mede plaats hebben in geval de Koning buiten staat geraakte om de Regeering waar te neemen. Is dan de Kroonprins meerderjaarig, zo is Hij gebooren Regent.

20°. Indien de Koning geen van de gemelde schikkingen met de Staaten Generaal beraamd hadt, zullen de Staaten Generaal plegtiglijk verklaaren, welk geval er bestaat, dat er geen voorafgaande schikking gemaakt is, en op de gelegde gronden daar in voorzien.

IIe. Hoofdstuk.

Van de Staaten Generaal.

21°. De Staaten Generaal vertegenwoordigen het geheele Nederlandsche Volk.

22°. Zij bestaan uit Afgevaardigden van alle de Provintien en Landschappen van het Koninkrijk, voor elke vijf en twintig duizend zielen een Afgevaardigde.

23°. Zij worden benoemd door de Staaten der Provintien en Landschappen, naar de evengemelde reden van bevolking, om elk drie jaaren te dienen, en volgens een rooster, zodat een derde van hun getal jaarlijks uitvalt. De uitvallenden kunnen aanstonds weder benoemd worden.

24°. Onder de Afgevaardigden uit elke Provintie moeten noodzaakelijk benoemd worden alle de Graaven en Pairs van het Rijk uit zodaanige Provintie; alle welken zitting neemen in de Staaten Generaal uit Geboorteregt en voor hun leven.

25°. Deeze Graaven en Pairs van het Rijk worden door den Koning tot hunne waardigheid verheeven, in elke Provintie uit de Inboorlingen van dezelve, zo veelen als er honderdduizend zielen in dezelve zijn, dus in elke Provintie een Graaf en Pair voor ieder honderdduizendtal zielen. Hun waardigheid is erflijk, op dezelfde wijze als de Adel volgens artikel 15°, en sterft dezelve uit in eene Familie, zo verheft de Koning een nieuwen Graaf en Pair in de plaats, uit de Inboorlingen van dezelfde Provintie.

26°. De Graaven en Pairs moeten woonagtig zijn elk in zijne Provintie of in de Koninklijke Hoofdstad.

27°. Zij neemen bij hunne meerderjaarigheid zitting in de Staaten Generaal.

28°. Hunne oudste zoonen voeren den titel van Baron, en zitten van hunne meerderjaarigheid af in de Ridderschap van hunne Provintie. Teffens woonen zij de Vergaderingen der Staaten Generaal bij, om aan te hooren, en zonder eenig ander regt aan de Leden van dezelve toekomende.

29°. De Graven en Pairs zitten boven aan in de Vergadering der Staaten Generaal, en houden onder elkanderen de orde der jaaren.

30°. Zij genieten een dubbele jaarwedde, als Leden van die Vergadering, ook geduurende hunne minderjaarigheid.

31°. Alle de verdere Afgevaardigden tot de Staaten Generaal moeten mede zijn ingezetenen, elk van zijne Provintie, en volle dertig jaaren oud.

32°. Alle de leden van de Vergadering der Staaten Generaal stemmen voor zig zelven en zonder last van hun Committenten op den volgenden Eed:

> Wij zweeren, dat wij eerst en boven al de Grondwet van het Koninkrijk zullen onderhouden en handhaaven, en dat wij wijders de onafhankelijkheid van den Staat en het geluk van deszelfs Ingezetenen altijd uit alle onze kragten bevorderen zullen. Zo waar helpe ons God Almagtig.
>
> Alsmede den gewoonen Eed van Zuivering.

Vervolgens doen zij alle zaaken af bij meerderheid van stemmen.

33°. Zij staan in hunne amptsverrigtingen alleen te regt voor het Koninklijk Hoogst Geregtshof, op eene aanklagt van de Vergadering.

34°. De Staaten Generaal vergaderen ten minsten ééns in het jaar, op den eersten november, en wijders op beschrijving van den Koning, zo menigmaal als Hij noodig oordeelt.

35°. De Staaten Generaal geeven jaarlijks hunne toestemming tot de Uitgaven van het volgend jaar, op eene voordragt des Konings. Zij wijzen vervolgens de Middelen aan, waaruit die Uitgaven moeten gevonden worden.

36°. De Minister van Financien doet jaarlijks aan de Staaten Generaal een uitvoerig Verslag van het gebruik der aangeweezen Middelen van het vorig jaar. Dit Verslag wordt door den druk publiek gemaakt.

37°. De Staaten Generaal raadplegen over alle Wetten Hun door den Koning voorgedraagen, en zenden Hem Hun Besluit door eene Commissie toe.

38°. De Staaten Generaal hebben het regt om Wetten aan den Koning voor te draagen, en zenden Hem Hunne voordragten door eene Commissie toe.

39°. De Vergadering der Staaten Generaal wordt door den Koning, of door een Koninklijken Commissaris geopend, en op dezelfde wijze, met onderling goedvinden, geslooten.

40°. De Staaten Generaal mogen, op verzoek van de Staaten van twee of meer Provintien, in geschil met elkander zijnde, eene Commissie benoemen, ten einde het geschil in der minne bij te leggen, en de wegen van Regten voor te komen.

41°. Het beleid van de Vergadering der Staaten Generaal geschiedt door den Raadpensionaris.

42°. De Staaten Generaal maaken een Nominatie van drie persoonen tot het Ampt van Raadpensionaris, waaruit de Koning er eenen kiest.

43°. De Raadpensionaris wordt aangesteld voor den tijd van vijf jaaren, op dezelfde jaarwedde (en met denzelfden rang) als de Ministers. Hij staat te regt op dezelfde wijze als de Leden der Vergadering. Hij kan lid zijn van den Geheimen Raad. Hij kan tot een buitengewoon Gezantschap benoemd worden.

44°. Alle de Leden van de Vergadering der Staaten Generaal kunnen teffens Raadpensionaris, Minister, Lid van den Geheimen Raad, Gezant buiten 's lands, Groot-Officier van

'sKonings Huis, Lid van een Provintiaale Staatsvergadering, Lid of Minister van een der Hooge Geregtshoven, Lid van een Provintiaal Geregtshof, en Staf-Officier op de Vloot en in de Armee zijn.

III^de HOOFDSTUK.

Van de Staaten der Provintien.

45°. De Staaten der Provintien en Landschappen blijven op den ouden voet, in zo verre geen verandering daar in gebracht is bij deeze Grondwet. Zij behouden teffens de volkomen vrijheid, om alle zodaanige veranderingen in hunne Constitutien en Reglementen, als zij goedvinden, met overleg van den Koning te maaken, behoudens allcen deeze Grondwet. De Regten van de Stadhonderlijke Waardigheid vervallen van zelven aan den Koning.

46°. De Adel en de Ridderschappen in de Provintien blijven op den ouden voet, in zo verre geen verandering daarin gebragt is bij deeze Grondwet. Zij behouden teffens de vrijheid om alle zoodaanige veranderingen in hunne Constitutien en Reglementen, als zij goedvinden, met overleg van den Koning te maaken, behoudens alleen deeze Grondwet. De Stedelijke Regeeringen blijven mede op den ouden voet, op dezelfde wijze en met dezelfde vrijheid als bovengemeld. Teffens worden in alle de Steden wederom ingevoerd de aloude Nederlandsche Kiezers Collegien, ten einde ééns in het jaar te vergaderen en bij meerderheid van stemmen de opengevallen plaatsen in den Raad of vroedschap door bevoegde Persoonen te vervullen, zonder meer. De openvallende plaatsen in het Kiezers Collegie worden vervult bij meerderheid van stemmen der gezeten burgeren, een zekere in elke stad te bepaalen som betaalende in de beschreeven Middelen. Deeze stemming geschiedt eens in het jaar bij behoorlijk getekende en geslooten briefjes, die aan de huizen opgehaald worden van wegen de Regeering.

47°. De Staaten der Provintien verkiezen de Afgevaardigden

tot de Staaten Generaal, naar de gestelde reden van de volkrijkheid, aan dezelven wordt opgedraagen de uitvoering der Wetten omtrent de aanmoediging van den Landbouw, de Industrie, en den Koophandel, omtrent het onderhoud en de verbetering van Wegen en Kanaalen, omtrent de Schoolen, het Armenbestuur en de bevordering in het algemeen van Godsdienst en goede zeden; zij bevlijtigen zig de geschillen tusschen de Steden, Heerlijkheeden, Geregten, Collegien, kan het zijn, in der minne bij te leggen, zonder den weg van Regten in te slaan; zij mogen de belangen van alle dezelven, en die van hunne Provintie in het algemeen en van elk Ingezeten in het bijzonder, bij den Koning en bij de Staaten Generaal voorstaan; zij verleenen appointement op Verzoeken aangaande Testamenten, Fidei-commisen, Veniam aetatis en Naturalisatie; zij maaken Nominatien tot Ampten en stellen Amptenaars aan; alles naar ouder gewoonte, in zo verre geen verandering daar in gebragt is bij deeze Grondwet.

48° De Staaten der Provintien vergaderen ten minste ééns in het jaar en vervolgens zo menigmaal als zij goedvinden. De Afgevaardigden genieten een daggeld hun toegelegd door hunne Committenten naar ouder Gewoonte. De verdere kosten van hun Bestuur geeven zij op aan den Minister van Finantien, om dezelve ter goedkeuring voor te draagen aan de Staaten Generaal. Zij doen den volgenden Eed en neemen denzelven af aan de nieuwe Leden:

> Ik zweer, dat ik eerst en boven al de Grondwet van het Koninkrijk zal onderhouden, en dat ik wijders de welvaart van deeze Provintie altijd uit alle mijne kragten bevorderen zal. Zo waar helpe mij God Almagtig.

Alsmede den gewoonen Eed van Zuivering.

De Afgevaardigden staan in hunne amptsverrigtingen te regt voor het Hof Provintiaal, op eene aanklagt van de Vergadering.

49°, De Staaten der Provintien mogen een vast Collegie noemen, onder den naam van Gecommitteerde Raaden, of andere

naamen, indien zij dit noodig oordeelen voor het beleid der zaaken. De kosten van zoodanige Collegien zullen gedraagen worden door de Provintien, en de Middelen daartoe aangeweezen worden door eene Wet.

IVe. Hoofdstuk.

Van de Regterlijke Magt.

50°. In alle de Steden blijven het Ampt van Hoofdschout en de Schepensbanken op den ouden voet.

51°. Ten platten Lande worden alle de Ambagts Heerlijkheeden en andere Geregten hersteld op den ouden voet en de Hooge Heerlijkheeden worden Ambagts Heerlijkheeden.

52°. Voor de crimineele Justitie blijven de oude Vierschaaren ten platten Lande; dog zal eene meer gelijke verdeeling voor het regtsgebied van elke Vierschaar gemaakt worden door de Staaten van de Provintie.

53°. De Hoven Provintiaal blijven op den ouden voet. Het Hof van Braband zit in dezelfde Stad, waar de Staaten van Braband verkiezen te vergaderen. De Hooge Raad van Holland en Zeeland wordt een Koninklijk Hoogst Geregtshof, en ontvangt Beroep van alle de Hoven Provintiaal.

54°. Het Koninklijk Hoogst Geregtshof is de bevoegde Regter van alle de zoodaanige, welken hier boven en beneden, in hunne amptsverrigtingen, onder hetzelve gesteld zijn, en waarbij meer anderen kunnen gevoegd worden door bijzondere Wetten.

55°. De Hoven Provintiaal zijn bevoegde Regters voor alle de zoodaanigen, welke in hunne amptsverrigtingen bij deeze Grondwet onder dezelven gesteld zijn, en waarbij meer anderen kunnen gevoegd worden door bijzondere Wetten.

56°. Voor de Militaire Misdaaden wordt eene Hooge Militaire Vierschaar opgerigt.

57°. Voor de Fraudes en Sluikerijen wordt een Raad van gemeene Middelen zo te Water als te Lande opgerigt, tot Beroep van Gewijsden in zaaken van gewigt.

58°. Er wordt een algemeen Wetboek ingevoerd, voor het Burgerlijk Regt, het Lijfstraffelijk Regt, den Koophandel en de Manier van procedeeren.

Ve. Hoofdstuk.

Van de Finantien.

59°. De Belastingen zijn algemeen over het geheele Koninkrijk; zij blijven op den tegenwoordigen voet, tot dat er anders over beschikt worde bij de Wetten; en er wordt geen penning geheeven buiten eene Wet.

60°. De Schuld wordt jaarlijks in overweeging genomen, ten einde dezelve zo veel mogelijk te verminderen, en alle verzekering te geeven aan de Schuldeischers van den Staat.

61°. De Munt staat onder het opzigt van de Staaten Generaal.

62°. De Bank van Amsterdam en de verdere Stedelijke Banken worden bestuurd door de Stedelijke Regeeringen, onder het opzigt van de Staaten Generaal.

63°. De Hooge Amptenaaren in de Finantien staan in hunne amptsverrigtingen te regt voor het Koninklijk Hoogst Geregtshof en de mindere amptenaaren voor de Hoven Provintiaal.

64°. Fraudes en Sluikerijen van alle Middelen, zo te Water als te Lande worden gestraft bij vonnis van Commissarissen, uit de Schepenbanken daartoe aangesteld, naar het oude gebruik, en valt Beroep van dezelven aan den Raad van Gemeene Middelen in zaaken van gewigt.

VIe Hoofdstuk.

Van den Waterstaat.

65°. In zo verre betreft het beteugelen van de overstroomingen der Rivieren, en van de woede der Zee, alsmede het vereffenen der strijdige belangen daaromtrent, blijft de Waterstaat een der eerste Nationaale belangen, en wordt bestuurd door den Koning in het Ministerie van het Inwendig Bestuur, behoudens dat de plaats hebbende inrigtingen mogen veranderd worden door de Wetten.

VIIe. HOOFDSTUK.

Van den Godsdienst en goede Zeden.

66°. Het onderhoud van den Christelijken Hervormden Godsdienst, in zo verre de geestelijke en kerkelijke goederen niet toereiken, blijft als van ouds tot last van het Gemeene Land.

67°. Alle andere Godsdiensten genieten de bescherming der Regeering; en in zodaanige Provintie of Provintien, waar de Roomsch Katholyken de meerderheid der Ingezetenen uitmaaken, wordt ook het onderhoud van dien Godsdienst door het Gemeene Land gedraagen, in zo verre de geestelijke en kerkelijke goederen aldaar niet toereiken.

68°. Alle Kerkelijke Vergaderingen zijn wettig, mits dezelve verzoeken om Commissarissen Politiek, door den Koning aan te stellen, ten einde toe te zien, dat er niets strijdigs met de Wetten en de algemeene Rust voorgenomen worde.

69°. Ter bevordering van den Godsdienst en goede Zeden, wordt er jaarlijks geraadpleegd bij de Staaten Generaal en de Staaten der Provintien, over het onderhoud en de verbetering van de Volksschoolen en het Armenbestuur.

70°. Ten zelfden einde wordt de publieke Opvoeding, als een vaste steun van den Staat door eene Wet geregeld, en dezelve jaarlijks in overweging genomen.

VIIIe. HOOFDSTUK.

Van Bijvoegselen en Veranderingen.

71°. Alzo andere Tijden en Omstandigheeden Veranderingen en nieuwe Instellingen kunnen vereischen, zo zal ten allen tijde door eene Wet mogen verklaard worden, dat zodaanig geval voorhanden is. De zaak zelve zal duidelijk moeten aangeweezen en uitgedrukt worden en de Wet op de gewoone wijze toegezonden aan de Staaten der Provintien.

72°. Vervolgens voegen de Staaten der Provintien, binnen den tijd door de Wet telkens bepaald, aan hunne Afgevaardig-

den in de Staaten Generaal een gelijk getal nieuwe Afgevaardigden toe, op denzelfden voet als de anderen benoemd zijn.

73°. De dubbele Vergadering van de Staaten Generaal doet eindelijk de zaak met den Koning af op dezelfde wijze als de gewoone Wetten gemaakt worden.

74°. De veranderde of nieuwe Grondwet wordt op dezelfde wijze afgekondigd als de gewoone Wetten en plegtiglijk gevoegd bij de Algemeene Grondwet.

De vermoeienissen der Novemberdagen hadden aan G.K. een hevigen aanval van podagra bezorgd. „Dit is eene verzwakking „der goede zaak en denkbeelden," schrijft Falck, „ijver der „overschietenden moet dit goed maken." Het herstel vorderde langzaam; want in de drukke dagen volgende op de terugkomst van den Prins kon aan rust niet gedacht worden. De kleine beslommeringen kwamen wel niet tot hem; maar het is niet dan natuurlijk, dat zijn gedachten veel bezig waren met den gang van zaken en de inrichting van het nieuwe Staatsbestuur. Reeds waren negen dagen voorbij gegaan sedert de Prins op 6 December de teugels van het bewind had aanvaard, en nog had men niets vernomen van het werk, dat in de allereerste plaats de aandacht vergde, nog niets van de samenstelling eener Grondwet. Toch was eene Constitutie beloofd èn bij de Proclamatie van 2 December, toen de Prins de waardigheid van Souvereine Vorst had aangenomen, èn bij de Proclamatie van 6 December. G. K. had den Prins het ontwerp eener constitutie reeds in handen gegeven. Zoude wellicht het voornemen bestaan deze voor die dagen op het vaste land van Europa zoo democratische inrichting op zijde te schuiven of althans hare invoering zoo lang mogelijk uit te stellen? Repelaer kwam mededeelen, dat de Prins met eene Constitutie wilde wachten, totdat de vrede zou zijn teruggekeerd. Een autocratisch beheer dus, waardoor aan den geheelen loop der zaken een verkeerde richting werd

gegeven; dat kon niet, dat ware te gevaarlijk, dat was niet volgens de bedoeling. De eigen hand weigerde nog dienst; de vrouwelijke secretaresse werd geroepen om de pen te voeren en een brief aan den Souvereinen Vorst op het papier te brengen.

La Haye, ce 15 Decembre 1813.

Monseigneur

Le trône d'Angleterre est resté ferme au milieu d'une révolution qui a ébranlé ou renversé tous les trônes de l'Europe. La maison de Brunswick doit cet avantage inappréciable à une constitution, qui assure les droits du Souverain et les libertés de la nation. Aujourd'hui votre Altesse Royale gouverne sans constitution par un effet de l'enthousiasme national, qui porte aux nues sa Personne et sa Maison. C'est le moment heureux où Votre Altesse Royale peut faire adopter à l'unanimité la constitution, qui lui sera agréable. Si Elle tarde il arrivera infailliblement que des murmures s'élèveront sur l'absence d'une constitution, qu'alors Votre Altesse Royale ne sera plus sûre de faire agréer. C'est l'opinion d'un homme tout dévoué à Votre Personne et à Votre Maison, qui a longtemps observé et médité les hommes et les affaires, surtout parmi cette nation. Placé par mon indisposition à quelque distance des objets, l'esprit plus libre à mesure que je suis moins obrué d'affaires courantes, je donne avec plus de confiance à Votre Altesse Royale un avis, qui regarde tout ce qu'Elle a de plus cher au monde, le bien-être de ses enfans.

Je suis avec le plus profond respect etc.

Charles de Hogendorp.

au nom de mon père

Esther de Hogendorp.

Later schreef G.K. eigenhandig onder deze minuut: N.B. Au moment où j'avais dicté cette lettre, le Prince est entré dans ma chambre et je la Lui ai lue.

La Haye, le 19 Decembre 1813.

L'arrivée de mon fils ainé m'empêche de remplir le projet que j'avois formé de vous visiter ce soir. Je me propose de m'en dédommager demain et de vous faire pour lors la connaissance de Guillaume. Je désire aussi vous entretenir au sujet du projet de constitution, et mettre cette affaire en règle afin que la Commission chargée de son examen puisse s'assembler Lundi 27 Decembre. Par les notes ci-jointes que M. van der Duyn a eu la complaisance de copier, n'ayant pas voulu y employer une personne moins sûre et discrète, vous verrez qu'à quelques bagatelles près nous ne différons d'idée que sur un couple de points, et j'ai pensé utile que je vous communique mes doutes et idées d'avance afin que vous ayez le tems d'y réfléchir et d'être par conséquent tout-à-fait connus avec celles-ci. Au plaisir de vous revoir demain, qui sera une journée intéressante par ses résultats. Celle d'aujourd'hui me rend fort heureux et je regrette seulement, Monsieur, d'avoir été privé par là de la satisfaction de vous entretenir.

Guillaume.

J'ajoute quelques points, qui quoique n'appartenant pas au Grondwet me semblent cependant devoir être aussi déterminé.

Den Tytel van den Souverein blijft Souverain Vorst der Vereenigde Nederlanden.

3. Den eed en solemneele Huldiging zal kunnen plaats hebben terstond naar het plegtig aanneemen der Grondwet in en door de groote vergadering der Notabelen; deeze vergadering zig tot deeze formaliteit als eerste algemeene Staaten vergadering constitueerende, en naar verrichting derzelve en aanhooring van een verslag over den staat van het Land door Commissarissen Generaal ingebragt uijt elkander gaande, vervolgens moeten in een nader te bepalene tijd de Provintiale Staaten vergaderen (binnen 2 maanden b. v.) dog zoude het vergaderen en constitueeren van de Staaten Generaal op primo November 1814 gesteld worden.

4. Het slot van dit artykel zal eenige verandering moeten ondergaan, daar het schijnt, dat gelijk in Engeland niet de bekrachtiging der verbonden maar alleen de macht omtrent de middelen tot voldoening aan de aangegaane voorwaarden gelaaten is, dit ook alhier voldoende zal zijn.

5. Boven en behalve het getal van 12 Geheim Raden moet zoo het schijnt den Erf-Prins gebooren lid van den Raad zijn en dus, zoodra hij meerderjarig is, in denzelven gevoerd worden; ook behoort het den Vorst vrij te staan andere Prinsen van den Bloede toe te laten; eindelijk zal een dubbeld getal extraordinaire Raaden benoemd worden, om dezelve bij buijtengewoone geleegentheden of aanweezen van den Souverein in de Provintien in te roepen.

6. Het getal der Ministerien liever niet bepaalen, daar in het vervolg konde begreepen worden dezelve te vermeerderen of te verminderen.

9. Bij restitutie der Domainen of schikking dienaangaande is eene zoo aanzienlijke somme niet nodig; f 5 à 600000 zouden voldoende zijn. Deze somme is dus te bepaalen en tevens het principe de Domainen als Fideï-Commissaire Familiegoederen aan te merken, hetwelk te meer nodig is, daar de Dogters van de opvolging in de Souverainiteit uijtgesloten zijnde, zij te meer een verkreegen recht hebben op patrimonieele goederen bij ontstentenis van het mannelijk oir.

11. De Titul van Erfprins blijft.

15. Den nieuwen Adel kan de Tituls van Graaf, Vicomte, Baron gegeeven worden, als meede vast te stellen zijn, dat (zij) Edelen van de Vereenigde Nederlanden zijn. Leeden der Provintiale Ridderschappen zouden alleen maar in enkelde gevallen en volgens een te maken Reglement benoemd worden.

16. Bij het overlijden van den Vorst vergaderen de Staaten Generaal onmiddelijk en zonder bijzonder te zaam geroepen te worden, zullende leeden dier vergadering, welke agt dagen naar den sterfdag in de Residentie zijn, de Extraordinaire vergadering openen.

19. In het alhier vermelde geval moet de Raad van Staat het Factum constateeren, alsdan de Staaten Generaal bij een roepen.

22 en 23. In plaats van één vergadering of kamer en creatie van Pairs zoude ik verkiezen een Senaat of Hooger Huijs, bestaande vooreerst uijt de *nu aanweezig* zijnde Ridders van Holland en Utrecht, 6 of 7 gedeputeerdens uit de Geldersche Ridderschap, eens zoo veel uijt die van Overijssel, door deeze *voor haar leeven* gekoosen, ten zij verkoosen de waardigheijd van Edelen der Vereenigde Nederlanden aan eenige onder hun erflijk op te draagen, nog eenige in gelijke proportie uijt de adelijke geslagten van Friesland, Groningen en Drenthe; verder den Erfprins, geboren Edele der Vereenigde Nederlanden zijnde en met zijne meerderjaarigheijd tot de deliberatien toegelaten wordende; eindelijk uijt de nieuwe, ingevolge de bepalingen ad. art. 15 te benoemen, Edelen der Vereenigde Nederlanden.

Dan een kamer van gedeputeerden of lager huis. Dit laatste kan na de voorslag bestaan uijt een gedeputeerde voor de 25000 zielen door de Provinciale Staaten te benoemen, of wel zoude het regt van benoeming kunnen gelaaten worden aan de respective stem gehad hebbende Steeden, in dier voegen, dat ieder dier Steeden een, de grootere 2 à 3, en Amsterdam 4 leeden van de Staaten Generaal zouden benoemen; de voornaame Steeden van Drenthe, Staats Vlaanderen en Staats Braband zouden dit voorrecht deelen, met dien verstande eevenwel, dat het getal der steedelijke gedeputeerden niet meer dan honderd zoude bedraagen, waarbij dan nog zoude koomen 4 gedeputeerden van iedere Provintie door derzelver Staaten benoemd, dog over Holland het dubbeld van dit getal.

24 vervalt.

25. Ieder nieuw te creeren Edele der Vereenigde Nederlanden moet in zijne famille een Fideicommis daarstellen van f 6000 jaarlijksche rente; wanneer de standsverheffing het gevolg is van een eclatante dienst aan het Vaderland beweezen zal de Natie

op eene of andere wijze zorgen voor eene dotatie bij den Titul te voegen. De tegenswoordige Ridders van Holland en Utrecht, Edele der Vereenigde Nederlanden wordende en wenschende dit voorrecht aan hun nageslagt te verzeekeren, moeten ook een diergelijk Fideicommis fundeeren; buijten dit zijn zij alleen persoonlijk en voor hun leven onder de Edelen der V. N. Van de Geldersche en Overijsselsche Ridders wordt dit niet verlangt, daar zij alleen voor hun leven zitting hebben, en omtrent de leeden der overige gewesten zal het daar van afhangen of dezelve in persoon of per deputatie verschijnen. De Prinsen van den Bloede kunnen tot Edelen der V. N. gecreëerd worden; alleen vind dit geen plaats ten opzichte van den Erfprins, die geboore Edele en bij zijne meerderjarigheid *ipso jure* zitting in den Senaat bekoomt.

28 kan vervallen, daar de oudste zoons in de gedeputeerde kamer admissibel zijn.

29. De Edele, eene eigene kamer uijtmakende, zullen aan de gedeputeerden overlaten het regt om over de voordragten en wetten eerst te delibereeren; vervolgens neemt de Senaat de approbatie of desapprobatie op zig en alsdan word de toestemming van den Vorst gevraagd. Bij het dissentieeren heeft ieder Lid het recht zijn consent te weigeren. De Vorst doed de voorslagen aan de Kamers, welke niet dan gezamentlijk de initiative kunnen neemen.

30 vervalt.

32. Den eed wordt afgelegd voor den Raad van Staat, welke denzelve namens den Vorst ontfangt; de leeden der Senaat in handen van den Vorst zelve of zijnen daartoe benoemden Canselier.

35. Daar zoude onderscheijd moeten gemaakt worden tusschen permanente en temporaire middelen; de laatste dienen aan de deliberatien der Staaten Generaal onderheevig te zijn, maar niet de eerste zoo lang als dezelve tot geene andere als vastgestelde einden en op eene geregelde wijze gebruijkt worden.

41. Daar zal een Raadpensionaris voor de Kamer der ge-

deputeerdens en een ander President, misschien Canselier genaamt, voor de Senaat nodig zijn.

45. In ieder provintie heeft de Vorst een vertegenwoordiger onder den titul van Stadhouder, in Holland twee, welke de Staaten en hun Ged: Raaden of Ged: Staaten presideeren en het administrative beneevens dit Collegie bezorgen. Amsterdam zoude in het Huijshoudelijke bij het Noorder quartier gevoegd kunnen worden.

47. Het begin hangt af van de decisie der vraag ad 22 geoppert. De Naturalisatie of het Indigenaat zoude te reserveeren zijn aan de Staaten Generaal op voordragt van den Vorst en het Burgerrecht geeven in geheel Nederland.

49. *Noemen* in plaats van *moogen noemen.*

50 en 51. Is misschien nader te bepalen de in andere provintien correspondeerende Hollandsche denominatien.

53. *Hoogen Raad van Nederland* in de plaats van Holland.

61. De Munt is een Regaal, hetgeen de Vorst aangaat; in andere landen, ook in Engeland.

62. Het opzigd deelen tusschen Vorst en Staaten Generaal.

71. Men zoude kunnen bepalen, dat de Commissie tot onderzoek der Constitutie gedaurende 3 jaaren de consulent van den Vorst in diergelijk geval zijn zoude, en denzelven omtrent het onduijdelijk voorkoomende elucideeren, en omtrent het eventueel ontbrekende, wanneer Staaten provintiaal of Steeden zig dienaangaande bij den Vorst adresseerden, wanneer deezen met en beneevens de Staaten Generaal bij wijze van Suppletoire Wet zoude voorzien. Naar deeze 3 jaaren behoord de explicatie aan de Staaten Generaal. Ieder Provintie zal een Reglement voor haar huijshoudelijke inrichting opstellen. Hiertoe word eene Commissie benoemt; deeze raadpleegt met de Commissie tot de Constitutie; voorts bied zij het geconcipieerde Reglement de Staaten aan; door hun onderzogt en aangenoomen, word het nader door den Souverain goedgekeurt en dan bekrachtigt door Hoogstdenzelven.

De Constitutie Commissie vergaderen op Maandag 27 December 1813.

De werkzaamheeden der Commissie tot de Constitutie verricht zijnde, de vergadering der Notabelen zaamenroepen. Deeze moet talrijk zijn en bestaan ten minste uijt 5 a 600 leden.

Form van aanschrijven alsmeede compositie van dezelve?

Wijze van voordragt, deliberatie en acceptatie?

Dit voleindigd zijnde ceremonie van constitueering tot algemeene Staaten, afleggen van den Eed en plegtige Huldiging, te Amsterdam als Hoofdstad.

Eenige deliberatien in eene kamer op voordragt van den Vorst door zijne Ministers.

Naar weinige dagen vergaderen sluijten derzelve en invoering der Grondwet. Dit volend zijnde vergaderen de particuliere Staaten en vervolgens de eerste Constitutioneele Vergadering van Staaten Generaal op primo November 1814.

Notabelen en algemeene groote Staatenvergadering nog in Januarij.

Februarij, Constitutie aan den gang brengen naast Provintiaale Staaten.

Hierbij sluit zich aan de volgende brief van den Souvereinen Vorst.

s' Haage, den 22 December 1813.

Ik heb gisteren over het point der aanstaande Constitutie betreffende de voorgeslaagen Pairs nagedacht. Het komt mij voor, dat dezelve voordeelen kunnen verkregen worden zonder zig aen de door mij gevreesde gevaren bloot te stellen, indien bepaald werde, dat de Raade van Staat Ordinair en Extraordinair zitting met stem in de vergadering der Staaten Generael zouwden bekoomen, en dat ten minsten twee leeden uit de seven Gewesten, een Drenthenaer en twee uit Staats-Braband enz. onder hun getal zouwde zijn, zoo dat altoos 7 ter volkomende onze dispositie zouwden blijven, behalve de Prinsen van den bloede. Eene order te institueeren zoo als die van het gulde Vlies schijnt mij

niet raadsaam te zijn, en indien UWEG, niet meende dat de R. v. S. q. q. zouwde kunnen in het wetgevend lichaam koomen, zoo schijnt het mij preferabel te zijn voor alsnog van de vorige idée te desisteeren, en misschien in de Grondwet voor te behouden eene diergelijke institutie te etablisseeren.

Wegens het onderhoud van Winter en Soomer woningen voor den Souvereinen Vorst diende misschien bij zijne dotatie een woord gezegd te worden.

Lord Clancarty zend heeden avond een courier naar Francfort; an den Heer van Spaeu diende geschreeven te worden om hem au courant te houden van het hier gebeurde, hem eenige verwondering te kennen te geeven over zijn stilzwijgen, alsmeede op te draagen op het zenden van trouppen naar den beneden Rhijn, en zoo mogelijk over deeze Rivier en den omtrek van Keulen of Dusseldorp, te insteeren, daar door het gebrek aan zoodanige maatregelen de kragten des vijands zig ongestoord tegens ons rigten, hetwelk door eene marsch van 20000 m. tegens de boven Maas, Venlo, Maestricht of Luik volkomen onmogelijk gemaakt zouwde worden.

WILLEM.

Op ditzelfde ontwerp was ook het oordeel van sommigen gevraagd o. a. van Elout. In de verzameling stukken betreffende de Grondwet van 1814 in G.K.'s archief komt het volgende advies van Elout's hand, maar ongeteekend, voor. Het is blijkbaar het resultaat zijner overwegingen over de voorafgaande 2e Schets.

Ter beantwoording der vraag: „of de ontworpen schets der „Grondwet zou kunnen dienen tot een basis voor de werkzaam„heid dergenen, die ons eene nieuwe constitutie zullen beramen," meent men zich alleenlijk te moeten bepalen tot enkele groote punten.

De volgende gedachten mogen gelden wat zij kunnen — men geeft dezelve op met huivering, maar met openhartigheid en rondheid, gelijk bij zulk een gewigtig werk voegt.

Kon men zich verplaatsen in het tijdvak van 1787 of vroeger tot 1795 of korten tijd daarna, de ontworpen schets zou zeer groote waarde hebben.

Naar dezelve toch zou aan de toen bestaan hebbende orde van zaken eene voorzigtige en krachtige wending gegeven zijn, door aan de algemeene Regering des Lands de noodzakelijke klem te bezorgen, en tevens te gemoet te komen aan geliefkoosde en toen ten tijde waarlijk gegronde en nuttige opinien omtrent provinciale macht. Maar er is veel gedaan na dien tijd, en men moge daarover denken zooals men wil, gedane zaken hebben geen keer.

Nu schijnt het bedenkelijk het nieuw op te trekken gebouw te vestigen op oude gronden en instellingen, welker behoud te voren voorzigtig, nuttig, welligt noodzakelijk zou geweest zijn, maar welker wederinroeping en oprigting thans niet zoo zeer aan te raden, ja in sommige opzigten onmogelijk schijnt.

De steller der schets schijnt op de volgende gronden gewerkt te hebben:

„de Regeringswijze moet zijn eene gematigde Monarchie, ge„wijzigd zooveel mogelijk *naar* de zeden van Nederland, en *door* „eenen redelijken volksinvloed;

„de klem der Regering moet zijn in handen van een Koning „en algemeen bestuur;

„de algemeene wetgeving en behandeling der financien, zee„en landmacht, justitiewezen etc. behoort tot die algemeene „Regering."

In zooverre schijnen dan ook de gronden omtrent den Koning en de Staten-Generaal gelegd bij de twee eerste hoofdstukken doelmatig.

In de bijzonderheden treedt men nu niet.

Maar staan de beginselen, bij het 3e *hoofdstuk* omtrent de macht van de *Staten der provincien* aangenomen, met de zoo even opgegeven gronden voor de algemeene Regering in een eenstemmig verband?

Men voedt daaromtrent eenige twijfeling.

Het is klaarblijkelijk, dat de steller hier getracht heeft te voldoen:

1°. aan de geneigdheid van velen om in hunne provincien eene meerdere onafhankelijkheid van de algemeene Regering te genieten;

2°. aan het regtmatig verlangen om in de huishoudelijke zeden en gewoonten en verordeningen zoo weinig mogelijk van het oude af te wijken.

Zulk een poging is hogelijk te prijzen, derzelver bereiking moeielijk echter te beproeven.

Men vreest alleen, dat in deze Schets de juiste middenmaat eenigszins overschreden is.

Is het wel doelmatig te bepalen: dat de Staten der Provincien zouden blijven op den ouden voet, dat is zooals voor 1795?

Vervalt niet die oude voet alleenlijk daardoor, dat men hun de Souvereiniteit beneemt? Verdwijnt niet te veel van het oude, wanneer men invoert

a. een algemeen financieel stelsel;

b. algemeene justiticele verordeningen,

c. algemeene wetgeving in andere opzigten;

d. behoorlijken en gelijkwerkenden invloed van den Koning?

Het aannemen van deze en dergelijke grondbeginselen (en it is toch het plan), en te gelijk te willen behouden de vorige hoogheid der provincien, den ouden voet, schijnt niet gepaard te kunnen gaan.

En komt men maar eens met woorden voor den dag, welke oude zaken beteekenen, bij voorb: van *Staten der Provincien bestaande uit Ridderschap, Edelen en Steden,* dan schijnt er hoogstgegronde vrees voor allerlei pretensien en botsingen, waarvan sommige dadelijk, andere in tijden en omstandigheden daartoe gunstig zullen opkomen. En op die wijze zullen wij op dienzelfden immers een gelijksoortigen klip schipbreuk lijden.

Ter opheldring diene (onder meer) de macht aan de provin-

ciale Staten gegeven bij *art.* 47. Voeg hierbij, dat de groote verscheidenheid der provinciale inrigtingen vóór 1795 het onmogelijk maakt alle dezelve op den ouden voet te laten, zelfs in den geest der Schets.

Hoe toch zullen (onder anderen zij dit ten voorbeelde) de bepalingen van art. 28 en 46 in Groningen, Friesland, ja zelfs in Zeeland tot zekere hoogte kunnen werken, zonder de geheele oude constitutie dier provincien omverre te werpen. Zullen aan den anderen kant de provincien, in den jare 1672 overheerd, nu nog lust hebben en is het billijk haar nog onder een anderen invloed des Konings te brengen, dan de overigen, waartoe toch het laatste gedeelte van art. 45 schijnt aanleiding te geven.

In het kort (want in verdere bijzonderheden behoeft men thans niet uit te wijden) de ontwikkeling der gronden tot vestiging der macht van de *algemeene* en *bijzondere* Staten, in deze Schets voorkomende, schijnt groote zwarigheden te bevatten. Men zal bij het ontwerpen van de grondwet van den Staat moeten kiezen tusschen deze beide systemata:

A. Het herstel van de Provinciale Souvereiniteit in hare vorige volheid met uitzondering alleenlijk van eene éénheid en een algemeen bestuur naar buiten:

B. Het vestigen en het toebetrouwen van de Souvereiniteit in alle hare volheid in handen van een algemeen krachtig bestuur met modificatie van sommige takken.

Het eerste is aan den steller dezer geringe consideratien steeds verkieslijk toegeschenen in *vroegere* tijden, onder *andere* omstandigheden. Het laatste is het standpunt, waarop de steller der Schets bij het groot overzigt zich geplaatst heeft, en waarin men nu in de gegeven omstandigheden zich plaatsen, waaruit men de zaak waarlijk beoordeelen moet.

En dan zijn de afwijkingen van dat systema, in de Schets geprojecteerd, te groot.

Eene geheel andere vraag is: of het niet meer overeenkomstig den geest der geheele Natie zij en zonder gevaar voor de alge-

meene Regeering, ja zonder strijd met den aard van dezelve, mogelijk weder op te rigten inwendige provinciale staatsvergaderingen en besturen in plaatse van Prefecten of Landdrosten.

Dit meent men zeer wel te kunnen aanraden, doch dezelve moeten niet op die hoogte staan, waarop zij in deze Schets gesteld worden, maar meer gemodeleerd naar de departementale besturen voor de Koninklijke Constitutie van 1806 bestaan hebbende; men heeft nog wel eenige meerdere speling.

En wanneer daarmede in verband gebragt worden de stedelijke en dorpsbesturen, dan kan er eene ruime mate van vrijheid gegeven worden om het inwendige, zoo verre de algemeene belangen van den Staat dit gedogen, naar de gewoonten en zeden van iedere provincie, welke reeds tot ons staatsgebouw behoort of er nader zou willen toe treden, te regelen.

Zie daar eene eerste hoofdbedenking.

Met dezelve staat eene tweede in verband nopens het stuk van den adel.

Wanneer de steller dezer consideratien hier als zijne particuliere en wel gevestigde opinie opgaf, dat adel ook in eene monarchie veilig rusten kan, zou men hem van ketterij beschuldigen, en echter meent hij op goede staat- en geschiedkundige gronden zulks te kunnen beweeren.

Men wane niet, dat hij geen prijs stelt op adeldom, als een bewijs van persoonlijke of voorouderlijke verdiensten, en een voorschot op nader te vervullen en verschuldigde pligten. In dien zin aan den adel enkel als zoodanig deel aan het bestuur te geven, kan *mogelijk* nuttig zijn, maar het is bedenkelijk (en zulks schijnt de strekking der Schets) den adel als het platte land vertegenwoordigende te willen doen voorkomen. Dit moge tot zekere hoogte en in sommige provincien waar geweest zijn in den geest der overoude tijden, het is niet waar onvoorwaardelijk en in alle provincien, strookt weinig met den geest der tegenwoordige tijden, en kan zelfs niet overal ten platte lande, hetwelk niet geheel in heerlijkheden bestaat, zelfs in Holland,

Gelderland etc. niet werken, terwijl het ook ganscheiijk niet naar den zin van het grootste gedeelte der bewoonders van het platte land zou zijn.

Zoo men dus een aandeel in de Regering geven wil aan Edelen en wel uit krachte van het geboorteregt, dan zal men het best doen (onder verbetering) eenen anderen grond en maatstaf uit te zoeken, en hunne betrekking tot het platte land en hunne heerlijkheden niet ten grondslag te leggen.

Eene derde hoofdbedenking is betrekkelijk het bepaalde omtrent de regterlijke magt bij het 4e Hoofdstuk.

De daar gemaakte bepalingen zijn grootendeels alleenlijk op de provincie van Holland toepasselijk; in verre de meeste overige provincien kunnen zij met geene mogelijkheid werken. In Friesland was bij voorb: de geheele criminele justitie aan den Hove opgedragen. In Overijssel was geen Hof vóór 1795, enz. De behandeling der civile en criminele justitie op nieuws op te dragen aan de personen en collegiën, vóór 1795 daarmede in de onderscheiden provincien belast, is onbestaanbaar met eene algemeene wetgeving, vooral eene algemeene procesorde. Deze beide consideratien bewijzen de onuitvoerlijkheid van art. 50, 51, 52 v.v., welke daar te boven, zoomin als art. 64, overal hunne applicatie zouden vinden.

Het 7e Hoofdstuk bevat zeer billijke en tevens zeer liberale beginselen omtrent de belangen der verschillende godsdienstige gezindheden, welke vooral worden toegelicht uit de bijgevoegde ophelderende aanmerkingen, die dan nog wel zouden aanleiding geven tot eenige belangrijke wendingen van het daargestelde.

Men heeft volgaarne naar het geuit verlangen van een achtingswaardig man deze algemeene gedachten opgegeven, en onderwerpt ze aan beter oordeel onder betuiging van bereidwilligheid om naar aanleiding van dezelve verder mondeling de zaak te behandelen.

Voor het overige is men doordrongen van de waarheid van Pope's gezegde, dat het niet zoozeer aankomt op den vorm der

regering als wel op eene goede en rigtige administratie van en in den gekozen vorm.

Maar even daarom is het zoo hooggewigtig dat de bijzondere bestanddeelen met den grondslag, waarop men gebouwd, met den vorm welken men aangenomen heeft, geheel overeenstemmen.

Weinige dagen na het bezoek van den Prins bij G.K. verscheen het besluit, waarbij eene Commissie benoemd werd tot zamenstelling der constitutioneele wetten.

Wij Willem bij de Gratie Gods Prince van Oranje Nassau, Souverein Vorst der Vereenigde Nederlanden enz. enz. enz.

Willende voldoen aan de op ons rustende verpligting om aan het Nederlandsche Volk een Constitutie te verschaffen, die gegrond op het beginsel der ons opgedragene Souvereiniteit aan het bestuur de vereischte eenheid en klem verleene, en aan de goede Ingezetenen dezer Landen hét volle genot verzekere der herwonnen vrijheid en onafhankelijkheid.

En gezien en overwogen hebbende de Schets eener Grondwet voor de Vereenigde Nederlanden, ontworpen en aan ons ter hand gesteld door den Heer Gijsbert Karel van Hogendorp, welk stuk, veelvuldige blijken behelzende van zijnen loffelijken iever en liberale denkwijze, geschikt voorkomt om te dienen tot een grondslag der deliberatien, die over een zoo aangelegen onderwerp moeten worden gehouden.

Hebben wij beslooten en besluiten.

Art. 1.

De zamenstelling der Constitutionele wetten voor den Staat der Vereenigde Nederlanden wordt opgedragen en toevertrouwd aan eene Commissie door ons te benoemen.

Art. 2.

Deze Commissie zal hare eerste bijeenkomst houden op Maandag den 27 December aanstaande, en hare werkzaamheden beginnen met de verkiezing van eenen President.

Art. 3.

Zij zal zich vervolgens bezig houden met het examineren der Schets in den hoofde dezes gemeld en zulks geraden oordelende, dezelve aannemen als een leiddraad in hare beraadslagingen.

Art. 4.

Wanneer zij zooverre zal zijn gevorderd, dat er met vrugt, en behoudens de zoo noodwendige overeenstemming van alle de Staatsinstellingen, aan de regeling der Judicieele administratie kan worden gearbeid, zal zij ons deswege een voorlopig rapport indienen.

Art. 5.

De leden dezer Commissie zullen in deze hunne gewigtige taak steeds in 't oog moeten houden, dat wij van hunnen iever en kunde een ontwerp van Constitutie verwagten, volledig genoeg, om, zoodra het door ons zal zijn goedgekeurd, aan de beoordeeling van Notabelen uit de geheele Natie te worden onderworpen en door hen als algemeene Staatswet aangenomen.

Art. 6.

Uit dienzelfden hoofde wordt de Commissie al mede belast met de voordragt der Organieke Reglementen en verdere maatregelen, die de dadelijke invoering der Constitutioneele Wetten behoren vooraf te gaan of te vergezellen.

Art. 7.

Tot leden der voorschrevene Commissie worden benoemd de Heeren:

H. W. van Aylva,
F. van der Duijn van Maasdam,
Mr. C. F. Elout,
C. F. van Heerdt,
Mr. D. J. Hondebeek Heerkens,
Mr. G. K. van Hogendorp,
A. E. van Humalda,
A. J. C. Lampsins,

W. H. C. van Lynden van Blitterswijk,
Mr. C. F. van Maanen,
Mr. O. Repelaar,
Mr. W. F. Röell,
W. A. Schimmelpenninck van der Oye,
W. R. Tuyll van Zuylen.

Art. 8.

Tot Secretaris bij dezelve Commissie wordt benoemd de Heer Mr. R. Metelerkamp.

Art. 9.

Afschriften dezes zullen worden gezonden aan ieder der bij de voorgaande artikelen benoemde Heeren, tot derzelver informatie en narigt respectivelijk.

Gedaan in 's Gravenhagen den 21 December des jaars 1813 en van onze Regering het Eerste.

Willem.
Ter ordonnantie van zijne Koninklijke Hoogheid
A. R. Falck.

Den 15 December bleek eerst van het voornemen eene Grondwet zamen te stellen; den 27sten zoude de Commissie moeten bijeenkomen, en in dien korten tijd moest het geheele stuk met zorg worden nagezien, omgewerkt en gedrukt. Hoe gewichtig die arbeid ook was, andere zaken, de leiding der buitenlandsche aangelegenheden, de zorg voor het binnenlandsch bestuur, waarin de Vorst nog geheel vreemdeling was, konden niet worden verwaarloosd; of er in die dagen ook gewerkt is! Op den gestelden datum kwam de Commissie bij een: elk der leden werd in het bezit gesteld van een gedrukt exemplaar der Schets; om een overzicht gemakkelijk te maken was er een stuk bijgevoegd getiteld:

Algemeene Gronden van de Constitutie.

1. Een Souverein Vorst, fundamenteele Wetten, Staaten-Generaal en Provintiaal tot bewaarders van die Wetten.

2. De Vorst doet eerst den eed op de fundamenteele Wetten en ontvangt dan de huldiging van de Staten Generaal en Provintiaal.

3. 's Lands overoude constitutie, zo als die was voor de Republiek, en veelal behouden is onder de Republiek, te herstellen, gezuiverd van alle gebreken en gewijzigd door al wat ondervinding, voorbeelden en verlichting ten dien einde aanbieden.

Eerste Hoofdstuk.

Van den Souverein.

1. De volheid van de executieve magt aan den Vorst.

2. De erfelijke opvolging en voorziening omtrent alle denkbare gevallen, naar de maxime van het Fransche Regt: „le Roi ne meurt pas."

3. De Vorst deelt de legislative magt met de Staten Generaal.

4. De Vorst verheft in den Adelstand, en de Adel is geen blote titel, maar geeft politieke regten.

Tweede Hoofdstuk.

Van de Staten Generaal.

1. De Staten Generaal deelen de legislative magt met den Vorst.

2. De Staten Generaal hangen geenzins af van hunne committenten en zweeren zelfs de provintiaale belangen af.

3. Zij doen alle zaken af bij meerderheid van stemmen.

4. Zij beoordeelen het gebruik van de penningen.

Derde Hoofdstuk.

Van de Staten der Provintien.

1. Hunne Souvereiniteit is overgegaan op den Vorst.

2. Hunne wetgevende magt is overgedragen aan de Staten Generaal.

3. De Diplomatie, de Finantie, de Defensie blijven buiten hunne kring.

4. Zij kiezen de Afgevaardigden tot de Staten Generaal zonder eenigen last te geeven.

5. Zij zijn uitvoerders van de Wetten van den Vorst en de Staten Generaal tot bevordering van industrie, koophandel en landbouw, van het schoolwezen, van den Godsdienst en goede zeden, van den Armenstaat, van Wegen en Canaalen, alle dingen, welke gewijzigd moeten worden naar de localiteiten van iedere Provintie.

6. Stadhouders van den Vorst zitten voor in hunne Vergaderingen en Collegien.

7. Zonder eenige belemmering te kunnen toebrengen aan de Generale Regeering kunnen zij veel uitwerken voor den nationalen voorspoed.

8. Zij bestaan uit Edelen en Steden, omdat deeze samenstelling zich verliest in den nacht der tijden, omdat de Nederlanden, groot, magtig, rijk geworden zijn onder dezelve, eeuwen lang vóór de Republiek, meer dan twee eeuwen onder de Republiek, en dat alles hoe langer hoe meer is vervallen en verloren gegaan, van den dag af aan, dat deze Grondzuilen van het Nederlandsche politiek aanwezen hebben moeten plaats maaken voor afgetrokken denkbeelden en de metaphysiek van nieuwerwetsche staatkundigen.

Vierde Hoofdstuk.

Van de regterlijke magt.

1. Een en hetzelfde wetboek voor alle de Provintien.

2. Dezelfde manier van procedeeren voor alle de Provintien.

3. De Inrigting der Regtbanken in de onderscheidene Provintien naar de localiteiten.

4. Bij deeze inrigtingen de oude eerwaardige instellingen, en ook hierin den geest der nieuwigheden, die ons land bedorven heeft, zo veel mogelijk uit te roeijen.

Vijfde Hoofdstuk.

Van de Finantien.

Eenheid, omdat hier de eenheid te pas komt, even als bij de Diplomatie en bij de Defensie.

Zesde Hoofdstuk.

Van den Waterstaat.

Dit korte hoofdstuk is zelf een blote grondslag.

Zevende Hoofdstuk.

Van den Godsdienst en goede zeden.

1. Volmaakte vrijheid van conscientie.
2. Onderhoud van de gereformeerde Kerk door den Staat in de zeven Nederlanden, en van de Roomsche Godsdienst in de tien Nederlanden.
3. Algemeene Wetten over Godsdienst, schoolwezen, armenbestuur, aan den Souverein en de Staten Generaal voorbehouden.
4. De toepassing van die Wetten overgelaaten aan de Staten der Provintien, ten einde die wetten weldadig te maken, en niet te vervallen in dezelfde ongerijmdheden, waarvan wij zo deerlijk bewijzen ondervonden hebben.

Agtste Hoofdstuk.

Van bijvoegselen en veranderingen.

Dezelve noch te gemakkelijk, noch te moeyelijk te maken.

Derde schets, die door de Commissie tot leiddraad is genomen.

Schets van eene

GRONDWET VOOR DE VEREENIGDE NEDERLANDEN.

Eerste Hoofdstuk

van den Souvereinen Vorst.

1

De Souvereine Vorst bezit de souvereiniteit erflijk, voor Hem en *Z*ijne wettige mannelijke nakomelingen. Wettig, en bijgevolg bekwaam ter opvolging, zijn alle de zoodanige mannelijke nakomelingen, welke gesproten zijn uit een huwelijk, ingegaan met onderling goedvinden van den Souvereinen Vorst en de Staten Generaal.

2

Indien de wettige mannelijke nakomelingschap ooit kwam te ontbreken, zal het erfregt overgaan op de wettige mannelijke nakomelingen van de Prinses Carolina van Oranje, Zuster van Prins Willem den V, en echtgenoote van den Prins van Nassau-Weilburg, bij representatie, en wanneer ook deze kwamen te ontbreken, zal de Souvereinen Vorst, als dan regerende, eenen Opvolger voordragen aan de Staten Generaal; en, indien deze de voordragt goedkeuren, zal de Opvolger den volke bekend gemaakt worden. Bij overlijden van den Souvereinen Vorst zonder Opvolger, zullen de Staten Generaal eenen Souvereinen Vorst uitroepen.

3.

De Souvereinen Vorst legt, bij het aannemen der Regeering, in de Vergadering der Staten Generaal den volgenden eed af:

> Ik zweer, dat ik eerst en boven al de Grondwet van de Vereenigde Nederlanden zal onderhouden en handhaven, en dat ik wijders de onafhankelijkheid van den Staat, en het geluk van deszelfs ingezetenen altijd uit alle mijne krachten bevorderen zal. Zoo waar helpe mij God Almagtig.

Daarna wordt Hij ingehuldigd door de Staten Generaal en Provintiaal.

4.

De Souvereine Vorst verklaard oorlog en maakt vrede. Hij sluit Verbonden, alsmede verdragen van vrede en Koophandel, en anderen. Hij bekrachtigt dezelve. Hij draagt vervolgens aan de Staten Generaal voor de middelen, om de ingegane voorwaarden te vervullen.

5.

De Souvereine Vorst pleegt alle de daden van de Souvereine waardigheid in den Raad van Staten. Aan het hoofd van de stukken wordt gesteld: De Souvereine Vorst in den Raad van Staten. De raad adviseert, en de Souvereine Vorst alleen besluit.

De Souvereine Vorst stelt de leden van den Raad van Staten, twaalf in getal, naar zijn goedvinden aan en af. De Staatsraden staan te regt in hunne amptsverrigtingen voor den Hogen Raad der Vereenigde Nederlanden, op de aanklagt van de Staten Generaal.

De Erfprins is geboren lid van den Raad van Staten, en neemt zitting in denzelven, wanneer zijn achttiende jaar vervuld is. Het staat den Souvereinen Vorst vrij om zitting in den Raad aan Prinsen van den bloede te verlenen.

De Souvereine Vorst benoemd buitengewone Staatsraden in gelijken getale met de gewone, zonder tractement, en roept dezelve na zijn goedvinden in den Raad, of neemt hunne gedagten in, hoofd voor hoofd en buiten den Raad.

6.

De Souvereine Vorst stelt de ministerieele departementen en derzelver hoofden aan, onder zoodanige namen als Hij goedvindt. De Souvereine Vorst vermag ten allen tijde een Raad van Koophandel en Kolonien van de beide Indien aan te stellen, welke Raad gepresideerd wordt door het hoofd van het departement van Koophandel en Kolonien.

De Souvereine Vorst geeft, aan welke hoofden van departementen Hij wil, zitting in den Raad van Staten. De hoofden van departementen en Staatsraden worden ontslagen door den Souvereinen Vorst naar goedvinden: zij staan te regt in hunne amptsverrigtingen voor den Hogen Raad der Nederlanden, op aanklagt van de Staten Generaal.

7.

De Souvereine Vorst gebiedt over de vloot en het leger, en bestuurt de diplomatie. Alle de militaire Officieren worden door den Souvereinen Vorst aangesteld, en op pensioen gesteld; doch slechts op hun verzoek, of bij een regterlijk vonnis, ontslagen. De diplomaten worden door den Souvereinen Vorst aangesteld en ontslagen, naar goedvinden.

8.

De Souvereine Vorst stelt aan alle de Leden en Ministers van de Hoge en Provintiale Geregtshoven, uit nominatien van drieën, door de Staten Generaal en Provintiaal respective gemaakt, om te dienen voor hun leven, en niet ontslagen te worden dan op hun eigen verzoek, of bij vonnis van den Hogen Raad der Nederlanden, onder hetwelk alleen zij in hunne amptsverrigtingen te recht staan.

9.

Aan den Souvereinen Vorst worden teruggegeven als een eigendom van het Huis van Oranje, om bij fideïcommis over te gaan tot zijne Opvolgers in de souvereiniteit, alle de onvervreemde goederen van het Huis van Oranje, en, bij onverhoopt uitsterven van het mannelijk oir, blijven dezelve in vrijen eigendom aan de vrouwelijke erfgenamen.

Wijders wordt tot ophouding van den luister der Souvereiniteit aan Zijne Koninklijke Hoogheid toegelegd het vruchtgebruik van de domeinen van den Staat, die noch vervreemd, noch tot verkoop reeds bestemd zijn, en inzonderheid wordt een behoorlijke zomer- en winter-woning voor Hoogstdenzelven in gereedheid gebragt, en onderhouden. Eindelijk geniet de Souvereine Vorst een inkomen van zes tonnen gouds uit de gereedste penningen van de thesaurie. De Souvereine Vorst draagt mede in alle de gewone lasten.

Hij kan voor particuliere zaken, op dezelfde wijze als voorheen het gemeene land, in burgerlijke regtsgedingen betrokken worden.

10.

De Souvereine Vorst rigt zijn eigen huis in naar zijn goedvinden.

11.

De oudste zoon van den Souvereinen Vorst draagt den naam van Erfprins, wiens titel is Zijne Doorlugtige Hoogheid, en ontvangt in deze hoedanigheid uit 's Lands kas, van zijn vervulde

achttiende jaar af, eene som van honderd duizend gulden 's jaars. Hij is de eerste onderdaan van zijnen Vader.

12

De Souvereine Vorst heeft het bestuur over de kolonien en bezittingen van den Staat in andere werelddeelen.

13.

De Souvereine Vorst heeft het regt om wetten voor te dragen aan de Staten Generaal, alsmede om de wetten, hem door de Staten Generaal voorgedragen, goed of af te keuren.

14

De Souvereine Vorst kondigt de wetten af volgens een vast formulier, waarin de goedkeuring van den Souvereinen Vorst en de Staten Generaal worden uitgedrukt, als zonder welke er geen wetten bestaan.

15.

De Souvereine Vorst verheft in den adelstand. Gebruik makende van dit regt geeft hij er telken reize kennis van aan de Staten van die Provintie, welke het aangaat.

De edellieden in het algemeen dragen den titel van Baron. De Souvereine Vorst kan uit dezelve wie hij wil verheffen tot Graven of Burggraven. De oudste zoon van een Graaf draagt gedurende het leven van zijn vader den titel van Baron, met alle de voorregten bij deze Grondwet aan denzelven gehecht. Al wie door den Souvereinen Vorst in den adelstand verheven wordt deelt aanstonds in al de voorregten van den adel van zijne Provintie, zoo als de bevoegdheid om beschreven te worden in de ridderschap. Alle Adel, door den Souvereinen Vorst verleend, is slechts erflijk op den oudsten zoon, of bij ontstentenis van zonen, op den oudsten mannelijken nakomeling bij vertegenwoordiging, mits dezelve zij of worde een ingezeten van de Provintie.

De Souvereine Vorst een ridderorde willende instellen, doet eene voordragt daaromtrent aan de Staten Generaal, ten einde daarin voorzien worde door eene wet. Vreemde orden mogen

slechts aangenomen worden door den Souvereinen Vorst, en de Prinsen van zijn Huis, zonder eenige verbindtenis. De ingezetenen mogen geen vreemde orden, noch adel, noch waardigheden, noch titels, noch charges van vreemden aannemen, zonder een byzonder verlof van den Souvereinen Vorst.

16.

De Souvereine Vorst is meerderjarig als zijn achttiende jaar vervuld is; minderjarig zijnde, staat hij onder een voogdij van aanzienlijke personen uit het vorstelijk huis en anderen. Deze voogdij wordt vooruit beraamd door zijnen voorganger en de Staten Generaal gezamentlijk. Is deze voorafgegane schikking door zijnen voorganger verzuimd, zo stellen de Staten Generaal de voogden aan op het oogenblik van deszelfs overlijden.

Bij het overlijden van den Souvereinen Vorst vergaderen de Staten Generaal onmiddelijk en zonder eenige oproeping. Die leden van de vergadering, welke zich in de residentie bevinden acht dagen na den sterfdag, openen deze buitengewone vergadering.

17.

Onder de minderjarigheid van den Souvereinen Vorst wordt het regt der Souvereiniteit waargenomen door een Regent.

De Souvereine Vorst en de Staten Generaal benoemen gezamentlijk een Regent op het mogelijk geval van minderjarigheid. Zij mogen de opvolging in het regentschap vaststellen tot de meerderjarigheid van den Erfprins toe.

18.

Indien er geen voorafgaande schikking op de opvolging in het regentschap gemaakt is, zullen de Regent en de Staten Generaal gezamentlijk eenen opvolger benoemen.

19.

De gemelde schikkingen omtrent een regentschap bij minderjarigheid, zullen mede plaats hebben ingeval de Souvereine Vorst buiten staat geraakte om de regering waar te nemen. Is dan de Erfprins meerderjarig, zo is hij geboren Regent.

Het voormelde geval wordt door den Raad van Staten tot zekerheid gebragt, en alsdan roept dezelve de Staten Generaal bijeen.

20.

Indien de Souvereine Vorst geen van de gemelde schikkingen met de Staten Generaal beraamd had, zullen de Staten Generaal plegtiglijk verklaren, welk geval er bestaat, dat er geen voorafgaande schikking gemaakt is, en op de gelegde gronden daarin voorzien.

Tweede Hoofdstuk.

Van de Staten Generaal.

21.

De Staten Generaal vertegenwoordigen het geheel Nederlandsche volk.

22.

Zij bestaan uit Afgevaardigden van alle de Provintien en Landschappen van de Vereenigde Nederlanden, voor elke vijf en twintigduizend zielen èèn Afgevaardigde.

23.

Zij worden benoemd door de Staten der Provintien en Landschappen, naar de evengemelde reden van bevolking, om elk drie jaren te dienen, en volgens een rooster, zoodat een derde van hun getal jaarlijks uitvalt. De uitvallende kunnen aanstonds weder benoemd worden.

24.

Het blijft aan den Souvereinen Vorst voorbehouden om in het vervolg een wet voor te dragen, ten einde een vierde van de Afgevaardigden of erfelijk te maken of voor hun leven aan te stellen, ter benoeming van Hoogstdenzelven.

25.

Alle de Afgevaardigden tot de Staten Generaal moeten zijn ingezetenen, elk van zijne Provintie, en volle dertig jaren oud.

26.

Alle de leden van de Vergadering der Staten Generaal

stemmen voor zich zelven, en zonder last van hunne committenten, op den volgenden eed.

> Wij zweeren, dat wij eerst en boven al de Grondwet van de Vereenigde Nederlanden zullen onderhouden en handhaven, en dat wij wijders de onafhankelijkheid van den Staat en het geluk van deszelfs ingezetenen altijd uit alle onze krachten bevorderen zullen: zonder eenig aanzien van Provintiale of anderen belangen. Zoo waar helpe ons God Almagtig.

Alsmede den gewonen eed van zuivering.

Deze eeden worden afgelegd in den Raad van Staten, welke dezelven uit naam van den Souvereinen Vorst ontvangt.

Vervolgens doen zij alle zaken af bij meerderheid van stemmen.

27.

Zij staan in hunne amptsverrigtingen alleen te regt voor den Hogen Raad der Nederlanden, op eene aanklagt van de Vergadering.

28.

De Staten Generaal vergaderen ten minsten eens in het jaar op den eersten November, en wijders op beschrijving van den Souvereinen Vorst, zoo menigmaal als Hij noodig oordeelt.

29.

De Staten Generaal geven hunne toestemming tot alle de uitgaven op eene voordragt van den Souvereinen Vorst. Zij wijzen vervolgens de middelen aan, waaruit die uitgaven moeten gevonden worden.

De voordragt van den Souvereinen Vorst in de eerste Vergaderingen van de Staten Generaal is gesplitst in twee hoofddeelen, behelzende het eerste, hetgeen onder ons bekend is bij den naam van ordinairen staat van oorlog, en het tweede een extraordinairen staat van oorlog. Het eerste hoofddeel wordt toegestaan door de Staten Generaal, eens vooral, en om slechts dan verandering te ondergaan, naar mate de een of ander post van uitgaaf komt te vervallen. Het tweede hoofddeel wordt slechts toegestemd voor een jaar.

Alle de toegestemde penningen worden gebruikt tot de vastgestelde posten en geene anderen.

30.

Het hoofd van het departement van finantien doet jaarlijks aan de Staten Generaal een uitvoerig verslag van het gebruik der aangewezen middelen van het vorig jaar. Dit verslag wordt door den druk publiek gemaakt.

31.

De Staten Generaal raadplegen over alle wetten, hun door den Souvereinen Vorst voorgedragen, en zenden Hem hun besluit door eene Commissie toe.

32.

De Staten Generaal hebben het regt om wetten aan den Souvereinen Vorst voor te dragen, en zenden Hem hunne voordragten door eene Commissie toe.

33.

De Vergadering der Staten Generaal wordt door den Souvereinen Vorst, of door Hoogstdeszelfs Commissaris geopend, en op dezelfde wijze, met onderling goedvinden, gesloten.

34.

De Staten Generaal mogen, op verzoek van de Staten van twee of meer Provintien, in geschil met elkander zijnde, eene commissie benoemen, ten einde het geschil in der minne bij te leggen, en de wegen van regten voor te komen.

35.

Het beleid van de Vergadering der Staten Generaal geschiedt door den Raadpensionaris.

36.

De Staten Generaal maken eene nominatie van drie personen, tot het ampt van Raadpensionaris, waaruit de Souvereine Vorst er eenen verkiest.

37.

De Raadpensionaris wordt aangesteld voor den tijd van vijf

jaren, op dezelfde jaarwedde en met denzelfden rang als de hoofden der ministeriële departementen. Hij staat te regt op dezelfde wijze als de leden der vergadering. Hij is geboren buitengewoon Staatsraad. Hij kan tot een buitengewoon gezantschap benoemd worden.

38.

Alle de leden van de vergadering der Staten Generaal kunnen teffens Raadpensionaris, hoofd van een ministerieel Departement, Staatsraad, Gezant buiten 's lands, Groot-Officier van het huis van den Vorst, Lid van eene Provintiale Staatsvergadering, Lid of Minister van een der Hoge Geregtshoven, Lid van een Provintiaal Gerechtshof, en staf-officier op de vloot en in de armee zijn.

Derde Hoofdstuk.

Van de Staten der Provintien.

39.

De Staten der Provintien of Landschappen blijven op den ouden voet, in zoo ver geene verandering daarin gebragt is bij deze Grondwet. Zij behouden teffens de volkomen vrijheid, om alle zoodanige veranderingen in hunne constitutien en reglementen, als zij goedvinden, met overleg van den Souvereinen Vorst te maken, behoudens alleen deze Grondwet.

De regten van de Stadhouderlijke waardigheid vervallen van zelve aan den Souvereinen Vorst.

De Souvereine Vorst vermag in elke Provintie naar de oude gewoonte van de Nederlanden een Stadhouder aan te stellen, in Holland desnoods twee, om zoowel in de Vergadering der Staten als in de Gecommitteerde Raden of Gedeputeerde Staten voor te zitten.

40.

De Adel en de Ridderschappen in de Provintien blijven op den ouden voet, in zooverre daar geen verandering in gebragt is bij deze Grondwet. Zij behouden teffens de vrijheid om alle zoodanige veranderingen in hunne Constitutien en Reglementen,

als zij goedvinden, met overleg van den Souvereinen Vorst te maken, behoudens alleen deze Grondwet.

De stedelijke Regeringen blijven mede op den ouden voet, op dezelfde wijze en met dezelfde vrijheid als bovengemeld. Tevens worden in alle de steden weder ingevoerd de alonde Nederlandsche Kiezers collegien, ten einde eens in het jaar te vergaderen, en bij meerderheid van stemmen de opengevallen plaatsen in den Raad of Vroedschap door bevoegde personen te vervullen, zonder meer. De openvallende plaatsen in het Kiezers collegie worden vervuld bij meerderheid van stemmen der gezeten burgeren, een zekere, in elken stad te bepalen, som betalende in de beschreven middelen. Deze stemming geschiedt eens in het jaar, bij behoorlijk geteekende en gesloten briefjes, die aan de huizen opgehaald worden van wege de Regering.

41.

De Staten der Provintien verkiezen de Afgevaardigden tot de Staten Generaal naar den gestelden reden van de volkrijkheid; aan dezelve wordt opgedragen de uitvoering der wetten omtrent de aanmoediging van den Landbouw, de Industrie, en den Koophandel, omtrent het onderhoud en de verbetering van Wegen en Kanalen, omtrent de scholen, het Armenbestuur en de bevordering in het algemeen van Godsdienst en goede zeden; zij bevlijtigen zich de geschillen tusschen Steden, Heerlijkheden, Geregten, Collegien, kan het zijn, in der minne bij te leggen, zonder den weg van regten in te slaan; zij mogen de belangen van alle dezelve, en die van hare Provintie in het bijzonder, bij den Souvereinen Vorst, en bij de Staten Generaal voorstaan; zij verlenen appointement op verzoeken aangaande Testamenten, Fideïcommisen, Veniam aetatis en naturalisatie; zij maken nominatien tot ambten, en stellen ambtenaars aan; alles naar oude gewoonte, in zoo verre geen verandering daarin gebragt is bij deze Grondwet.

42.

De Staten der Provintien vergaderen ten minsten eens in

het jaar, en vervolgens zoo menigmaal als zij goedvinden. De Afgevaardigden genieten een daggeld hun toegelegd door hunne committenten naar ouder gewoonte. De verdere kosten van hun bestuur geven zij op aan het hoofd van het departement van finantien, om dezelve ter goedkeuring voor te dragen aan de Staten Generaal. Zij doen den volgenden eed, en nemen denzelven af van de nieuwe leden.

Ik zweer, dat ik eerst en boven al de Grondwet van de Vereenigde Nederlanden zal onderhouden, en dat ik wijders de welvaart van deze Provintie altijd uit alle mijne kragten bevorderen zal. Zoo waar helpe mij God Almagtig.

Alsmede den gewonen eed van zuivering.

De Afgevaardigden staan in hunne amptsverrigtingen te regt voor het Hof Provintiaal op eene aanklagt van de Vergadering.

43.

De Staten der Provintien noemen een vast collegie, onder den naam van Gecommitteerde Raden of andere namen, indien zij dit nodig oordeelen, voor het beleid van zaken. De kosten van zoodanige Collegien zullen gedragen worden door de Provintien, en de middelen daartoe aangewezen worden door eene wet.

Vierde Hoofdstuk.

Van de Regterlijke Magt.

44.

In alle de steden blijven het ampt van Hoofd-Schout en de Schepensbanken, of hoe dezelve ook in de onderscheiden steden heten mogen, op den ouden voet.

45.

Ten platten lande worden alle de Ambachtsheerlijkheden en andere geregten, hoe dezelve in de onderscheidene Provintien ook heten mogen, hersteld op den ouden voet, behalven alleen dat geen van dezelve eenige criminele jurisdictie behoudt.

46.

Voor de criminele justitie blijven de oude vierscharen ten platten lande; doch zal eene meer gelijke verdeeling voor het regtsgebied van elke vierschaar gemaakt worden door de Staten van de Provintie.

47.

De hoven provintiaal blijven op den ouden voet. Het Hof van Braband zit in dezelfde stad waar de Staten van Braband verkiezen te vergaderen. De Hoge Raad van Holland en Zeeland wordt vervangen door een Hogen Raad van de Nederlanden, welk beroep ontvangt van alle de Hoven provintiaal. De Souvereine Vorst heeft het regt van gratie bij den Hogen Raad zooals bij alle andere regtbanken.

48.

De Hoge Raad der Nederlanden is de bevoegde regter van alle de zoodanigen, welke hier boven en beneden, in hunne amptsverrigtingen, onder hetzelve gesteld zijn, en waarbij meer anderen kunnen gevoegd worden door bijzondere wetten.

49.

De Hoven provintiaal zijn bevoegde regters over alle de zoodanigen, welke in hunne amptsverrigtingen bij deze Grondwet onder dezelve gesteld zijn, en waarbij meer anderen kunnen gevoegd worden door bijzondere wetten.

50.

Voor de militaire misdaden wordt een hoge militaire vierschaar opgericht.

51.

Voor de fraudes en sluikerijen wordt een Raad van gemeene middelen, zo te water als te lande opgerigt, tot beroep van gewijsden in zaken van gewigt.

52.

Er wordt een algemeen wetboek ingevoerd voor het burgerlijk regt, het lijfstraffelijk regt, den Koophandel, en de manier van procederen.

VYFDE HOOFDSTUK.

Van de Financien.

53.

De belastingen zijn algemeen over de geheele Vereenigde Nederlanden; zij blijven op den tegenwoordigen voet, tot dat er anders over beschikt wordt bij de wetten; en er wordt geen penning geheven buiten eene wet.

54.

De schuld wordt jaarlijks in overweging genomen, ten einde dezelve zooveel mogelijk te verminderen, en alle verzekering te geven aan de schuldeischers van den Staat.

55.

De Munt, als een regaal, staat onder den Souvereinen Vorst.

56.

De Bank van Amsterdam, en de verdere stedelijke banken worden bestuurd door de stedelijke regeringen onder het opzigt van den Souvereinen Vorst en van de Staten Generaal.

57.

De hoge ambtenaren in de finantien staan in hunne ambtsverrigtingen te regt voor den Hogen Raad der Nederlanden, en de mindere ambtenaren voor de Hoven Provintiaal.

58.

Fraudes en sluikerijen van alle middelen, zoo te water als te lande, worden gestraft bij vonnis van commissarissen uit de schepensbanken, daartoe aangesteld naar het oude gebruik, en valt beroep van dezelve aan den Raad van gemeene middelen in zaken van gewigt.

ZESDE HOOFDSTUK.

Van den Waterstaat.

59.

In zooverre betreft het beteugelen van de overstromingen der rivieren en van de woede der zee, als mede het vereffenen der strijdige belangen daaromtrent, blijft de Waterstaat een der eerste

nationale belangen, en wordt bestuurd door den Souvereinen Vorst in het departement van het inwendig bestuur, behoudens dat de plaats hebbende inrigtingen mogen veranderd worden door de wetten.

Zevende Hoofdstuk.

Van den Godsdienst en Goede Zeden.

60.

Het onderhoud van den christelijken hervormden Godsdienst, in zoo verre de geestelijke en kerkelijke goederen niet toereiken, blijft als van ouds tot last van het Gemeene Land.

61.

Alle andere Godsdiensten genieten de bescherming der regering, en in zoodanige Provintie of Provintien, waar de roomsch catholyken de meerderheid der ingezetenen uitmaken, wordt ook het onderhoud van dien Godsdienst door het Gemeene Land gedragen, in zoover de geestelijke en kerkelijke goederen aldaar niet toereiken.

62.

Alle kerkelijke vergaderingen zijn wettig, mits dezelve verzoeken om commissarissen politiek, door den Souvereinen Vorst aan te stellen, ten einde toe te zien, dat er niets strijdigs met de wetten en de algemeene rust voorgenomen worde.

63.

Ter bevordering van den Godsdienst en goede zeden, wordt er jaarlijks geraadpleegd bij de Staten Generaal en de Staten der Provintien over het onderhoud en de verbetering van de volksschoolen en het armen-bestuur.

64.

Ten zelfden einde wordt de publieke opvoeding, als een vaste steun van den Staat door eene wet geregeld, en dezelve jaarlijks in overweging genomen.

Agtste Hoofdstuk.

Van bijvoegselen en veranderingen.

65.

Alzo andere tijden en omstandigheden veranderingen en nieuwe instellingen kunnen vereischen, zo zal ten allen tijde door eene wet mogen verklaard worden, dat zodanig geval voorhanden is. De zaak zelve zal duidelijk moeten aangewezen en uitgedrukt worden, en de wet op de gewone wijze toegezonden aan de Staten der Provintien.

66.

Vervolgens voegen de Staten der Provintien, binnen den tijd, door de wet telkens bepaald, aan hunne afgevaardigden in de Staten Generaal een gelijk getal nieuwe afgevaardigden toe, op denzelfden voet als de anderen benoemd zijn.

67.

De dubbelde vergadering der Staten Generaal doet eindelijk de zaak met den Souvereinen Vorst af, op dezelfde wijze als de gewone wetten gemaakt worden.

68.

De veranderde of nieuwe Grondwet wordt op dezelfde wijze afgekondigd als de gewone wetten, en plegtiglijk gevoegd bij de algemene Grondwet.

Bij wijze van eene Memorie van Toelichting, zooals men tegenwoordig zoude zeggen, voegde G. K. aan de Schets nog toe:

AANMERKINGEN OP DE GRONDWET.

Het oogmerk is de gebreken der Oude Constitutie te verbeteren, zonder onnoodige veranderingen, en met meest mogelijk behoud van oude gewoonten, regten, ampten, en zelfs namen, als waaraan de natie zoo zeer gehegt is.

Op deze wijze kan eene Constitutie aangenaam zijn aan de natie, hetwelk de beste grondslag is van hare duurzaamheid.

De meeste gebreken bestonden in het algemeen bestuur, dat men de Generaliteit noemde; daarom komen daarin de grootste veranderingen.

De regering van de Provintien, Steden en Dorpen was vrij goed; daarom is deze met weinig verandering tot een grondslag van het gebouw gelegd.

Het gebrek in de provintiale en stedelijke regeringen was, dat zij zich met de algemeene regering bemoeiden. Volgens de Grondwet hebben zij daar niets mede te doen, en zij kiezen slechts de afgevaardigden tot de Staten Generaal. In alle andere opzichten is het behoud van het provintiale nuttig, en zal hoogst aangenaam zijn aan de gehele natie.

Het gebrek in de algemeene regeering was, dat 's Lands aloude Constitutie, met een Souverein Vorst, verminkt was door toevallige omstandigheden. De Grondwet herstelt een Souverein Vorst, zoo als die van ouds was, met alle gewoonten, regten, privilegien, die dezelve bezwoer voor dat hij ingehuldigd werd. Dit is de Constitutie, daar onze doorlugtige Voorvaderen de wapenen voor opgevat hebben, en in plaats van dewelke een tweede geslagt de Republiek ingevoerd heeft. Met de Republiek zijn de partijschappen verderflijk geworden, en is de gróndslag tot die verdeeldheid gelegd, waarmede wij verzwakt en eindelijk te gronde gegaan zijn.

Daar is veel in deze Grondwet vooral met opzigt tot den Souvereinen Vorst en de Staten Generaal, hetwelk overeenkomt met de Engelsche Constitutie, en echter maar gedeeltelijk uit dezelve ontleend is. De ware rede van de overeenkomst is deze: de aloude Engelsche Constitutie was zooals de onze, en zoo als in oude tijden de Constitutie van alle de Noordsche natien was. Zij hebben allen veranderingen daarin gebragt, en de Engelschen de beste veranderingen. Wij hadden het zeer ver gebragt onder onze laatste Vorsten. Wij kunnen nu de laatste hand daaraan leggen. Wij kunnen daarbij niet nalaten, om veele dingen zoo in te rigten als de Engelschen, omdat dezelve de onder-

vinding voor zich hebben. Onze oude gewoonten en regten zijn de beste grondslagen van alle regering, en zij waren in de Unie, in de orde op de Vergadering van Holland, in de instructie van den Raad van Staten en in alle dergelijke stukken, op het oog gehouden. Doch een hoofdtrek ontbrak, en daarmede viel het geheele gebouw in duigen. In deze Grondwet is alles behouden, wat er in de gemelde stukken goeds en door eene lange ondervinding bevestigd, en der natie aangenaam was; de Vorst is er bij gekomen, en nu mogen wij zeggen, dat wij eene Constitutie hebben, gegrond op de oudheid, op de zeden, op de gewoonten, op de behoeften van het volk.

Niets is gevaarlijker dan alles nieuw te willen maken en wij hebben er de overvloedige ondervinding van. Wat anders is de gebreken te verbeteren, en de grondslagen te bewaren. De grondslag is in ons Land de Constitutie der Provintien, de Ridderschappen en Steden. Daarom wordt deze Constitutie bij de Grondwet bevestigd, en alles zoo gelaten als het was, behalven hetgeen uitdrukkelijk verbeterd wordt. De voornaamste verbeteringen zijn dan nog herstellingen van de aloude Constitutie, zoo als zij was voor de tijden der Republiek, die eene groote nieuwigheid geweest is. De oude vrijheid, die aan onze voorouderen zoo dierbaar was, is geheel in deze Grondwet overgebragt. Die vrijheid heeft in sommige stukken geleden door de republikeinsche regering. Dit is tastbaar in de afschaffing van de kiezers voor de stedelijke Regeringen. Naderhand hebben of de Regeringen hare nieuwe leden aangesteld, of de Stadhouders hebben het gedaan, of beiden gezamentlijk. Thans kan men dit regt aan het volk wedergeven, omdat de stedelijke Regeringen niet meer een deel van de Souvereiniteit uitmaken, en dezelfde onlusten niet meer te vrezen zijn. In zoo ver als de Saten Generaal deel nemen aan de Souvereiniteit, doen zij dit zonder rugspraak, ofschoon niet zonder verantwoordelijkheid. De Afgevaardigden in die vergadering worden gekozen door de Staten der Provintien; de Staten der Provintien bestaan grotendeels uit de afgevaar-

digden van de steden, en de stedelijke regeringen worden aangevuld door de Burgerij. Zoodat de verantwoordelijkheid nederdaalt tot het volk toe, het welk de eerste keuze doet. Een geest van republikeinsche aristocratie mogt dit beletten, onder eene bepaalde Souvereiniteit kan het vrij geschieden. Een Stadhouder mogt begeren om zijn wankelende magt door aanstellingen van stedelijke regenten te schraagen, een Souverein Vorst heeft dit niet noodig. En zo vervalt in eens een bron van menigvuldig twisten in de Republiek, en de stedelijke welvaart wordt bevorderd door de goede burgerij in waarde te houden, haar een zeker aanzien te geven, de leden der Stedelijke Regeringen meer aan haar te verbinden, en die regeringen nog meer belang te doen stellen in de stedelijke welvaart; de welvaart der steden maakt een groot gedeelte uit van de algemene, en de stedelijke Regeringen zullen dezelve des te meer behartigen, naar mate zij niet afgetrokken zullen worden door de zaken van het Gemeene Land.

Het platte land heeft ook geleden door de republikeinsche Regering, door dat dezelve niet toeliet, om den adel, die verhuist, in den oorlog gebleven, of anderzints uitgestorven was, wederom te vernieuwen, en een behoorlijk aantal edellieden, in de provintien van Holland en Zeeland inzonderheid, op de been te houden. Het nadeel, welk het platte land hierdoor geleden heeft, bestaat hierin, dat de Heerlijkheden, door koop, veelal geraakt zijn in de handen van Stedelingen, die ver af woonden, zoo dat de landman zijn hoofd miste. De weinige familien in de Ridderschap zittende, konden de belangen van het platte land ook onmogelijk naar behooren voorstaan. Nu kan de Souvereine Vorst wederom, onder de aanzienlijkste ingezetenen, edellieden maken en de gestoorde evenredigheid herstellen. Deze edelen, willen zij in de ridderschap beschreven zijn, moeten een Heerlijkheid bezitten, zij zullen er een, die in de familie is, op hun naam krijgen, of er een kopen, en zoo doende, zal het platte land allengskens van zelf wederom zijne natuurlijke hoofden krijgen, die het voor zullen staan in de staatsvergaderingen.

Het was niet alleen nadeelig voor het platte land, maar voor de geheele Provintien, dat er onder de Republiek geen middel was om den menigvuldigen uitgestorven adel te vervangen. Alle de familien, die tot groot aanzien gekomen waren, geraakten daardoor in eene wrijving en strijd met den adel, en er werd eene afscheiding tusschen de steden aan de eene zijde, en de ridderschappen en het hof zelfs, aan de andere zijde, geboren, waardoor de hoofdsteunen van de regering verwijderd van elkander bleven. In alle de landen van Europa had men dit gebrek gevoeld en weggenomen, door aanzienlijke familien te verheffen, maar meestal op eene wijze die aan nieuwe gebreken de deur opende. In Engeland alleen, doch zedert ook in Frankrijk, heeft men den adel aan den oudsten zoon alleen vast en erflijk gemaakt, hetwelk bij deze Grondwet ook geschied is. De goede gevolgen van deze wijze instelling in Engeland zijn bekend aan elk, die, of dat land gezien, of er slechts van gehoord heeft. De Lord zit in het Hogerhuis, terwijl zijn broeder een koopman of fabriekant is. Daaruit is een aanzienlijke middelstand geboren, die geen titel draagt, maar zeggen kan, ik behoor tot de familie van dien Hertog, van dien Graaf enz. De weg is altoos open tot een hogen rang, door diensten aan het Vaderland bewezen, in welken loopbaan ook. Omringd van grote natien, waar het zo gesteld is, kan de Hollander zijn aanzien onder dezelve niet staande houden, zonder dezelfde eeretekenen als zij aantenemen. Ja, de Provintie van Holland zelve, was in dit opzicht vernederd bij andere Provintien, en de goede verstandhouding met het Stadhouderlijk Hof, een zoo gewenschte zaak, leedt er ongemeen door. Alle deze gebreken worden in eens verholpen door het 15 artikel van de Grondwet. Indien de stedelijke familien eenigzints gekrenkt mogten zijn door de verheffing der burgerij tot kiezers, vinden zij hier een volkomen schadevergoeding. De militaire geest, die wij heden gezien hebben zoo noodzakelijk te zijn voor het behoud der nationale onafhankelijkheid, was in Hol-

land en Zeeland, onder de familien, schier geheel uitgedoofd, en dit is het echte middel om denzelven wederom aan te blazen. Wij zien in Engeland, dat dezelfde familien goede kooplieden, bekwame staatsmannen, en groote krijgshelden kunnen opleveren. Dit is de vrucht van de gemelde instelling, die in Engeland algemeen is voor oude en nieuwe geslagten. In de Grondwet bepaalt zich dezelve tot de laatsten, omdat men niemand het zijne wil afnemen. De oude geslachten zijn eenmaal in het bezit van den adel voor alle de zonen, en ofschoon de minst volkrijke Provintien den meesten adel bevatten, moeten Holland en Zeeland haar dit voorregt gaarne laten.

Het oogmerk en het nut van de algemeene regering is het behoud van de nationale onafhankelijkheid: welk een kostbaar goed deze is, hebben wij in onze tijden overvloediglijk gezien. Hoe dood ongelukkig zijn niet alle de natien geworden, die dezelve verloren hebben. Hoe gelukkig zijn niet de natien, die onder de zwaarste opofferingen en inspanning van krachten dezelve bewaard hebben. Eene algemeene regering dient over de gewapende magt, de buitenlandsche betrekkingen, en de vereischte geldmiddelen te beschikken. Dit is haar bij de Grondwet toegelegd, op eene wijze, daar het voor dezen altijd aan ontbroken had. De gbreken der Unie zijn geheeld, en de waarborg der nationale onafhankelijkheid is nu zoo volmaakt, als eene menschelijke instelling kan zijn. Teffens is bij de Grondwet zorg gedragen voor het behoud van eene redelijke vrijheid, voor de régten, welke den Nederlander altijd dierbaar zijn geweest, en de Staten van de Provintien blijven daarvoor waken, terwijl de Staten Generaal zelve bestaan uit hunne Afgevaardigden. De Souvereine Vorst moet zijn eigen belang in de magt van de Staaten der Provintien vinden, alzo de algemeene voorspoed op dezelve gegrond is, en zijn aanzien rijst door den welstand van het volk. Toen Leopold de tweede op den troon geroepen werd, dien Joseph had doen wankelen door de zugt naar nieuwigheden, verklaarde hij aan de Afgevaardigden, hem

op de grenzen te gemoet gekomen, dat hij de Staten der Provintien als de grondzuilen der monarchie beschouwde. Deze grondwet vereenigt, in zoo verre eene onvolmaakte menschelijke instelling vermag, alle de middelen tot behoud der nationale onafhankelijkheid en der burgerlijke vrijheid.

In de eeuw der Unie wist men niet vooruit, hoevele Provintien en Landschappen dezelve zouden aannemen, en in deze tijden van omwendingen zoude het kunnen zijn, dat naburige landen begeerden met ons vereenigd te worden. De Grondwet is daarop berekend, en zoo gesteld, dat elk land tot de algemeene Regeering toetreden, en zijne bijzondere Regering behouden kan. Staten, Edelen, Steden, Regtbanken worden zoo gelaten als zij zijn. Ja, voor het onderhoud van den Godsdienst is zelfs gezorgd. Dit laatste stuk verdient wel afzonderlijk beschouwd te worden.

Onze Staat is geboren uit de Hervorming in eene eeuw, daar de Godsdienst het grote spil van de staatkunde was. Nadat Spanje alles toegegeven had aan den dapperen tegenstand onzer voorouderen, bleef de vrijheid van geweten de struikelblok, die het eindelijk noodzaakte den Vorst af te zweren. Onder een tachtig jarigen oorlog, ja, gedurende de gehele zeventiende eeuw, moest onze Regering uit blote Hervormden bestaan, en de vrijheid, aan de Roomschen verleend, kon slechts langzaam en met voorzigtigheid uitgebreid worden. In de achttiende eeuw bleef de zaak op denzelfden voet, omdat zij eens zoo ingesteld was, er bestond een heerschende kerk, en alle de andere Gezindheden genoten de meest mogelijke vrijheid. Vele aanzienlijke familien, echter, onder de Roomschen, de Remonstranten, de Doopsgezinden, de Lutheranen, waren zeer misnoegd, dat zij van alle deelneming aan de Regering uitgesloten waren, en dit misnoegen broeide sterk onder de patriottische onlusten van den tijd; daar kwam de Fransche revolutie bij, die alle onderscheid van Godsdienst in de Regering wegnam, en een tijd lang allen Godsdienst zelf den bodem insloeg. Onder ons werden

toen alle de Gezindheden door de wet gelijk gesteld, en alle de Gezindheden namen deel aan de Regering. Hetgeen de meeste opmerking bij deze nieuwigheid verdient, is, dat de kerken zich staande hebben gehouden en de Hervormde Kerk niet minder dan andere, zoo dat op nieuw gebleken is, dat God de hulp van menschen en van Regeringen geenzins noodig heeft, om zijn werk te bewaren. Een tweede opmerking uit al het gebeurde voortvloeijende, is, dat de Hervormde Kerk zoo diep wortelen onder onze natie geschoten heeft, dat het misnoegen van andere Gezindheden haar niet benadeeld heeft, toen er de gelegenheid toe geboren scheen. Wij hebben in verscheiden steden Roomschen zien weigeren Hervormde kerkgebouwen aan te nemen, als dezelve hun aangeboden werden. Doch het sterkste blijk van de kracht der Hervormde kerk onder ons is, dat geen van de revolutionaire Regeringen ooit de jaarwedden van hare predikanten ingehouden heeft, en dat, onder den drukkendsten nood van penningen, de Hervormde kerk alleen zonder ophouden uit 's lands kas is onderhouden geworden. Men mag veilig daaruit besluiten, dat de Hervormde Kerk zoo gevestigd is onder ons, dat zij op den tegenwoordigen voet bestaan kan, dat zij voor hare veiligheid niets meer noodig heeft, en dat de waarheid op zich zelve sterk genoeg is, om geen uitsluitend regt te behoeven, dat er, met één woord, geen heerschende kerk behoeft te zijn. De Hervormde Kerk zoude zich zelve benadeelen met andere Gezindheden voortaan te willen uitsluiten, met dezelve te willen berooven van het regt van deel aan de regering te hebben, met die gene tot hare vijanden te maken, welke thans haar vrienden zijn. De ware magt is in hare handen, en zal er zoo lange in blijven, als de overtuiging van de waarheid in de gemoederen van hare belijders leeft. Deze overtuiging behoort tot de vrijheid van het geweten, en is boven alle menschelijke instellingen verheven. De Grondwet bepaalt zich derhalven tot het onderhoud der Hervormde Kerk, eene zaak door alle de Gezindheden, en dus

door de geheele natie toegestaan. Het zal verder van ons zelven afhangen, om het aanzien, dat wij thans genieten, ongestoord te bewaren, en zelfs door middelen van overtuiging nog meer uit te breiden. Onder eene republikeinsche regering, waar de Souvereiniteit in eene vergadering is, en bij ons was zij in vele vergaderingen, moeten de onderscheiden Gezindheden partijschappen in de vergadering brengen, elk die van zijn Gezindheid. Bij deze eerste partijschap komen dan nog alle de anderen, en nemen van deze een momaanzigt van heiligheid aan. Daarom is in een republiek, een zoogenaamde heerschende kerk een noodzakelijk kwaad om grooter kwaad te hoeden. Maar nu een Souverein Vorst met grondwetten, als van ouds, hersteld is, valt deze reden weg, vooral ten aanzien van die kerk, waarvan de Vorst een lidmaat is. Wij hebben niet te min, zelfs onder een roomschen koning, ondervonden, dat de Hervormde Kerk door zich zelven sterk genoeg is, om zich den eerbied te verzekeren van een andersgezind Vorst. Onder een hervormd Vorst hebben alle de andere gezindheden een volmaakte waarborg in de duldzame denkwijze van de Nederlandsche hervormden, die onder de woede van religie oorlogen aan geheel Europa het voorbeeld gegeven hebben van bescherming van gewetens-vrijheid. Indien nu andere, zelfs geheele roomsche landschappen, zich met ons willen vereenigen, is er niet de minste zwarigheid in den Godsdienst gelegen. Naar de Grondwet zijn zij verzekerd van het onderhoud van hunnen Godsdienst, in zo verre de goederen daartoe bestemd, en die meest al door de revolutie verzwolgen zijn, niet mogten toereiken. De vereeniging van zulke landen zou den Staat meer kracht bijzetten, en de Hervormde Kerk niet meer benadeelen, dan die duizenden roomsche huisgezinnen gedaan hebben, die altijd onder ons geleefd hebben. De generaliteits landen komen daarbij aanstonds in aanmerking, dezelve moeten deel nemen aan de regering als eene Provintie, zoo als zij nu reeds lang gedaan hebben, en indien de Roomschen er de meerderheid uitmaken, moet er gezorgd worden voor het onderhoud van hunnen

Godsdienst. De Staat kan het allerminst gediend zijn met ingezetenen, die of misnoegd waren over mishandeling, of onverschillig op het stuk van den Godsdienst; hetgeen men dan niet nalaten kan, om aanstonds te doen voor de Landen, eertijds bekend onder den naam van generaliteit, kan men op denzelfden voet ook doen voor anderen, die zich met ons zouden willen vereenigen, tot onze wenschelijke Staatkundige versterking. Zulke gronden van regering op dit gewigtig stuk zijn aangenomen geweest in Frankrijk onder Hendrik den IV, miskend door Lodewijk den XIV en wederom opgewekt door Lodewijk XVI. Zij hebben sedert den vrede van Westphalen de rust en welvaart in het Duitsche Rijk bevorderd. Zij zijn heden aangenomen in de Oostenrijksche monarchie, en de ondervinding heeft ook daar reeds het zegel diep op gedrukt. Engeland is bijna zoo ver gekomen, en zou er de laatste hand aan gelegd hebben, indien het geen verandering in de constitutie vereischte, en indien alle verandering hoegenaamd in de constitutie niet als gevaarlijk beschouwd werd in deze revolutionaire tijden. Bij ons, daar alles het onderst boven gekeerd is geweest, is dat gevaar niet meer te verhoeden, en wij moeten uit de puinen van het gebouw een nieuw oprigten, waarbij de gebreken van het oude te mijden zijn.

De oppervlakkigste beschouwing van deze Grondwet toont aanstonds aan, dat er alle de deelen van de maatschappelijke en staatkundige Constitutie in gevonden worden, die zaamgenomen tot een goed staatsgebouw noodig zijn. Eene algemene en provintiale Regering; een wetgevende, uitvoerende en regterlijke magt; een erflijk en wettig Vorst; een erflijke Adel, en verkoren Vertegenwoordigers van de natie; Ridderschappen en Steden; vrije inwilliging van alle lasten; verantwoordelijkheid van hoge ambtenaren voor eene aanzienlijke vierschaar. Dringt men in den geest van de Grondwet, zo zal men ook gewaar worden, dat alle deze onderscheiden deelen, ten einde tot een groot en heilzaam oogmerk zaam te werken, in de naauwste betrekkingen tot elkanderen gebragt zijn. De Souvereine Vorst

en de Staten Generaal kunnen weinig zonder elkander doen; de Souvereine Vorst staat tot elke Provintie in dezelfde betrekking als voorheen de Stadhouder; de Staten der Provintien benoemen de leden van de Staten Generaal, de Staten Generaal dragen de uitvoering van alle wetten, rakende het inwendig bestuur, aan de Staten der Provintien op, ontvangen allerhande voordragten van dezelve, en trachten de geschillen tusschen dezelve bij te leggen; alle de familien, die tot aanzien komen, kunnen in den adel en in de ridderschappen gebragt worden. Deze wederkerige betrekkingen bepalen zich niet tot de vergaderingen, collegien en familien alleen, zij strekken zich zelfs uit tot byzondere personen. De leden van de Staten Generaal kunnen genomen worden uit allerlei standen, uit allerlei collegien, uit het huis van den Souvereinen Vorst, uit de vloot en het leger; zoodat het slechts van de Staten der Provintien die ze benoemen afhangt, om den bloem der geheele natie in de Staten Generaal te brengen en om alle mogelijke kunde en talenten in die vergadering te vereenigen. Hetzelfde kan in het vervolg waar gemaakt worden van de Staten der Provintien; de Grondwet behelst niets strijdigs daarmede, zij laat er in allen opzichten de deur toe open; de Staten der Provintien, de Ridderschappen, de Steden, kunnen alle zoodanige verbeteringen in hunne constitutien brengen, als zij met den tijd zullen goedvinden.

Uit dit zamenvloeijen in de Staten Generaal en in de Staten der Provintien van menschen uit alle standen, Edellieden, stedelijke Regenten, Regters, Militairen, Kooplieden, Hoflieden, spruit natuurlijk voort een gemeenzame omgang, een vriendschap, een mededeeling van denkbeelden, die al wat, om reden van orde, van regelmatigheid, heeft moeten afgescheiden worden, wederom vereenigt, met banden van onderlinge genegenheid aan elkander hegt, en eenen zin voor Vaderland, eene *Public Spirit*, door alle de klassen van ingezetenen verspreidt en in alle de gemoederen opwekt.

Het is hier de plaats niet de discussies van de Commissie voor de Grondwet in haar geheel weder te geven. Het officieel exemplaar der Notulen, dat bij het Kabinet der Koningin berust, geeft alleen de zittingen en de daarin genomen besluiten aan. In het archief van G. K. bevindt zich een afschrift van zeer uitvoerige notulen, waarin het door ieder der leden gesprokene kort maar zaakrijk wordt wedergegeven. Met deze in de hand willen wij nagaan welk deel G. K. aan die werkzaamheid heeft gehad.

Op Maandag, den 27 December 1813 vingen de beraadslagingen der Commissie aan. G. K. werd tot President gekozen. Hij stelde voor dien dag alleen van gedachten te wisselen over de boven medegedeelde „Algemeene Gronden van de Constitutie", daar de gedrukte exemplaren der Schets nog slechts zeer kort den leden in handen waren gekomen, zoodat de tijd hun ontbroken had er grondig kennis van te nemen.

Elout, Röell en van Maanen maakten daarvan gebruik om nadere uitlegging te vragen van de aan de Provincien toegedachte plaats in 's Lands regeering en van de beteekenis, die aan de dikwijls voorkomende woorden „*als van ouds*" moest worden gehecht. G. K. 's antwoord luidde 1°. dat naar zijn oordeel de Natie reikhalzend begeert al het oude wederom te zien, zooals het met den nieuwen regeeringsvorm maar eenigzins bestaanbaar is en dat, wanneer men zulks niet zorgvuldig teruggeeft, het volk er luidkeels om vragen zal, zooals in dit oogenblik zelve bewezen wordt door het voorbeeld van Amsterdam, alwaar men openlijk eene nieuwe Regeering vraagt, die naar den ouden smaak is ingericht; 2°. dat de uitdrukkingen *op den ouden voet* gebezigd zijn in navolging van den gewonen stijl der traktaten, waarvan het laatste doorgaans voor een groot gedeelte naar oudere vroegere traktaten verwijst, zonder den inhoud van die vroegere traktaten letterlijk uit te drukken, en dat er te minder bedenking is om zich bij de con-

stitutie tot de woorden *op den ouden uoet* te bepalen, vermits toch bij de te maken Reglementen voor de Provincien zal kunnen bepaald worden, waarin die *oude voet* moet gerekend worden te bestaan; 3⁰. dat hij niet ontkennen wil, dat de oude Staatsvorm voor aanmerkelijke wijzigingen en tot toenadering tot hetgeen voor 1572 bestond vatbaar is, maar dat de Staten zelven daarin moeten toestemmen en men zulks van hen op eene beleefde en vriendschappelijke wijze moet trachten te krijgen.

Op eene opmerking van Röell, dat het toch beter ware de zaken duidelijk te omschrijven, dan een uitdrukking te bezigen, waarvan ieder het zijne kon maken, antwoordde G. K., dat hij ten aanzien der woorden „*op den ouden voet*" gemeend heeft, dat zij noodig waren om den pil als het ware te vergulden en altoos te voorkomen dat die niet zoo geheel bitter door het volk behoefde opgeslikt te worden.

Daarop werd aangevangen met de behandeling der Schets. Bij art. 1 kwam dadelijk de vraag ter sprake of niet bepaald moest worden, dat de Vorst den Gereformeerden godsdienst moet belijden. Naar G. K.'s meening behoorde de godsdienst van den Vorst naar den geest der ontworpen Grondwet aan geen bepaling onderworpen te worden.

Op een aanmerking van Repelaer, dat in art. 4 onnoodig van „vrede maken" en „verbonden van vrede sluiten" gesproken wordt, daar beide uitdrukkingen hetzelfde beteekenen, vermeende G. K., dat deze woorden *niet* altijd dezelfde beteekenis hebben, maar dat er ook verbonden of verdragen van vrede gedurende den vrede zelve en dus na het maken van denzelven kunnen gesloten worden. En toen Elout vroeg of de Staten Generaal bij het verklaren van oorlog of het sluiten van vrede door den Souverein de middelen daartoe zouden kunnen weigeren, zeide G. K., dat het de intentie is om, even gelijk zulks in Engeland plaats heeft, het recht van oorlog en vrede bij uitsluiting aan den Souverein toe te kennen zonder eenige de minste ruggespraak, maar tevens aan de Staten

Generaal het volkomen recht van afkeuring der tot den oorlog voorgedragen middelen toe te kennen; de weigering der voor een oorlog noodige gelden is dus mogelijk, maar daarin ligt een waarborg tegen alle misbruik van Souverein gezag op het stuk van oorlog en vrede, dewijl de Vorst niet ligtelijk zal overgaan om daarvan gebruik te maken, zoo hij niet vooraf zeker is van den geest der Natie en de gezindheid der Staten Generaal; de rechten van den Koning van Engeland zijn op dat stuk dezelfde als die welke in dit artikel voorkomen, dat op de leest der Engelsche constitutie is geschoeid.

Art. 5 gaf aan G. K. aanleiding tot opheldering mede te deelen, dat onder de woorden: „Souvereine waardigheid" in het begin van dat artikel, alleen bedoeld worden daden van wetgeving en niet hetgeen tot de executieve macht behoort, zoo als het maken van vrede en oorlog; dat dan ook het opschrift: *de Souvereine Vorst in den Raad van State* alleenlijk bij de stukken, tot het wetgevend gezag specteerende, zal te pas komen; dat wat de vraag betreft, of de Vorst zich in den Raad van State zelve zal moeten decideeren, het ongetwijfeld de intentie geweest is, dat zulks zoude plaats hebben, zonder nochtans daardoor aan den Vorst te willen opleggen, zulks dadelijk na de gehoudene deliberatien te doen.

Repelaer stelde voor in art. 11 de woorden: *Hy* (de oudste zoon van den Souvereinen Vorst) *is de eerste onderdaan van zijnen Vader*, te laten vervallen, omdat dit de eenige plaats is in de Schets, waar het woord onderdaan gebruikt wordt. G. K. merkte toen op, dat dit opzettelijk is geschied, ten einde de Natie op de zachtste wijze met den naam van onderdaan te familiariseeren.

Bij art. 16 verlangde Imhoff, dat de inlandsche voogden van den minderjarigen Souvereinen Vorst niet anders dan uit de Hooge Collegien zouden genomen worden; G. K. echter verzette zich daartegen, vermits het zeer mogelijk is, dat er zich onder de tot voogdijschap meest bevoegde personen voormalige

Regenten bevonden, die hunne rust verlangd hadden en alzoo tot geen der Hooge Collegien behoorden.

Van Lynden vond het getal der Leden van de Staten Generaal volgens art. 22 te groot, maar G. K. antwoordde daarop, dat dit getal zoo groot genomen is, om het daardoor eenigzins gelijk te maken met het getal der voorheen stemhebbende Staatsleden in de Zeven Provincien, daarbij tevens een zeker getal in compensatie brengende voor de stemmen der voormalige Generaliteitslanden, indien deze een eigen bestuur gehad hadden; dat voorts het getal der Leden niet te klein moest zijn, omdat deze vergadering beschouwd moet worden als het Parlement der Vereenigde Nederlanden.

Op de aanmerking van van Lijnden bij art. 23 om de eerste benoeming der Staten Generaal aan den Souvereinen Vorst op te dragen, dewijl zulks welligt niet zoude kunnen wachten op de eerste zamenkomst der Provinciale Staten, opineerde G. K. om de keuze alleen aan laatstgenoemde te laten verblijven, daar zijns bedunkens in eene gematigde monarchie de Vorst aan de eene zijde, en het Volk of zijn vertegenwoordigers aan de andere zijde, geheel op zichzelve staan moeten; hij voegde er bij, dat de Vorst dit middel van gezag nu niet meer noodig heeft, zoo als in de Stadhouderlijke tijden, toen hij om zijn invloed te vermeerderen, zijn gezag op allerlei wijze moest zoeken uit te breiden.

Bij art 24 vond G.K. gelegenheid op te merken, dat de instelling van een Hooger- en Lagerhuis, of twee Kamers, zooals in Engeland, hier te lande een volstrekte nieuwigheid zijn zoude, maar niet, dat een zeker gedeelte van de Vergadering uit Edellieden besta; daar ook in vroegere tijden de Vlies Ridders geboren leden der Vergadering waren.

Het volgende art. bracht de vereischten tot benoeming ter sprake en daarmede de vraag of zekere gegoedheid ook in aanmerking moest komen; de moeilijkheid om een juisten maatstaf te vinden deed van dat denkbeeld afzien, terwijl G.K. ook

meende, dat talenten en verdiensten mede in aanmerking behooren te kunnen komen.

Bij art. 29 rees de vraag, wie de middelen tot dekking der uitgaven zoude aanwijzen. G.K. was van meening, dat de Staten Generaal zelve zulks behooren te doen, als zijnde zulks hier te lande te voren ook door de Staten geschied, dat dit te minder aan bedenking onderhevig is, vermits toch de Ministers waarschijnlijk wel altijd leden der vergadering zijn zullen, en derhalve de Minister van Financien altoos wel in staat zal zijn aan de deliberatien omtrent de middelen eene goede wending te geven, en dat het altijd eigenaardig is, dat het Volk door zijn representanten zich zelve belaste, gelijk dit ook in Engeland het geval is. Zoo niet in naam, dan toch in werkelijkheid zal er intusschen wel een voordracht zijn, vermits de Ministers en Staatsraden, die in de Staten Generaal zitting zullen hebben, het verlangen van den Vorst dienaangaande zullen kunnen te kennen geven.

Van Lynden was bij art. 30 tegen het publiek maken van het jaarlijksch verslag van den Minister van Financien als te democratisch, en zoude het voldoende vinden, als het aan de Provinciale Staten werd medegedeeld; G.K. kon zich met dit laatste voorstel vereenigen, mits de mededeeling door den druk geschiedde, waardoor het verslag toch publiek werd; hij achtte dit noodig voor het crediet van den Staat.

Bij de artt. 35 v.v. kwam het voor G.K. zoo begeerlijke Raadpensionaris-ambt ter sprake: hij merkte daarbij op, dat het noodig was bij de Staten Generaal eenen minister voor te stellen, en dat men gemeend heeft niet beter te kunnen doen, dan den voormaligen titel van Raadpensionaris te doen herleven en dien als het ware uit de Provinciale Vergaderingen in die der Staten Generaal over te brengen, met dezelfde functien en bezigheden, welke daaraan te voren in de Provincien verbonden waren; terwijl het de bedoeling is, dat de Raadpensionaris presideere even als in de Vergadering van Holland, waarvan hij nochthans

niet meer dan minister was. Bij het einde van de discussie sprak hij zich nogmaals zeer sterk uit voor het adopteeren van dien eerwaardigen titel en zeide dat het hem wenschelijk voorkwam, dat de generaliteit in het bezit van dien post gebracht werd, ten einde te voorkomen, dat de Provincien dien weder zouden doen herleven in hun Statenvergadering.

De artikelen betreffende de macht van den Souvereinen Vorst en die der Staten Generaal waren afgehandeld; lezen wij nu wat de Notulen vermelden van de zitting van 6 Januari 1814.

Na dat aldus de deliberatien over de twee Hoofdstukken der Concept Grondwet waren afgeloopen is door den President extempore een kort discours gedaan in Substantie hierop neerkomende:

Ik meene de vergadering te mogen gelukwenschen met den afloop der deliberatien over deze twee eerste Hoofdstukken. Zo is dan eindelijk eene Regeeringsform beraamd, geheel overeenkomstig met den geest der Natie, en vaster dan eenige van die, welke wij sedert bijna twee en een halve eeuw gehad hebben; eene Regeeringsform vrugteloos gewenscht door Karel V, toen hij zijne unie projecteerde; eene Regeeringsform ongetwijffeld beoogd door Willem I, en die wij zeeker zouden gekreegen hebben, indien het noodlottig schot, dat hem ter neder velde, gemist had; daar men uit de bekende omstandigheden van dien tijd veilig mag besluiten, dat hij even als van Holland ook Souverein der andere Provintien zoude geworden zijn, en de eenheid naar buyten zoude versterkt hebben door dienzelfden naauwen band, welke ons nu tot één volk maakt. Het derde Hoofdstuk, tot welker behandeling wij nu moeten overgaan is van geen minder gewigt. De Finantien en de Defensie staan met den inhoud daarvan in het naauwste verband. Van de goede uitvoering der wetten in de Provintien hangt de binnenlandsche welvaart, en van deze wederom het bedraagen der inkomsten van den Staat directelijk af. Door den Adel en de Ridderschappen, die nu wederom een integreerend deel van de Provintiaale

Regeering moeten uitmaken, zal de martiaale geest onzer voorouderen, die tot ons behoud zoo onontbeerlijk is, naar eisch verlevendigd en opgewakkerd worden. Had men in de tegenswoordige omstandigheden den Adel en de Heerlijke Rechten in eens herstellen kunnen, het zoude door hunnen invloed ieder in zijn District of Heerlijkheid niet moeielijk zijn geweest duizenden tot verdediging des Vaderlands bijeen te brengen, en wij zouden nu misschien reeds een aanzienlijk Leger hebben kunnen doen te velden trekken.

De grenzen der Provinciale macht in het derde Hoofdstuk der schets gaf aanleiding tot veel discussie; er moest een nieuwe toestand worden geregeld en men wilde toch niet te veel van de oude vormen afwijken. Bij art 39 gaven de woorden „op den ouden voet" reeds dadelijk veel aanstoot, daar de oude voet zoo begeerlijk niet scheen te zijn.

G. K. erkende dan ook, dat de oude voet van inrichting niet blijven kon, en daarin wel verandering moest komen, maar dat hij, om de pil te vergulden, de zaak zoo zacht mogelijk had willen uitdrukken voor de Vergadering der Notabelen, die tot goed- of afkeuring der Constitutie zoude worden opgeroepen, en waarvan er velen waarschijnlijk zeer sterk aan oude denkbeelden zullen gehecht zijn. Hij ziet echter geen bezwaar om den titel van *Staaten* te behouden, daar hij verzekerd is, dat het behoud van dien naam overal zeer aangenaam zal zijn. Toen Röell daarop ter sprake bracht de zamenstelling der Provinciale Staten en vroeg of zulks zoude geschieden in iedere Provincie op geheel eigenaardige wijze, zooals dat onder de Republiek het geval was, gaf G.K. te kennen, dat dit de bedoeling niet is, maar alleenlijk, dat de Staten zelve met inachtneming der veranderde omstandigheden hunne Reglementen maken zullen, dat men hun die Reglementen niet behoort op te dringen, maar hun een vrije keuze te laten, waaromtrent men toch altijd wel eenige directie zal kunnen hebben; dat hij nogmaals herhalen moet in

dezen te hebben willen doen hetgeen aan de Staten het aangenaamste zijn zoude, en dat hij voor zichzelve overtuigd is, dat er groote veranderingen in hunne zamenstelling noodig zijn, zonder dat daarom nog het beginsel van Ridderschap en Steden, waaronder dit Land te voren zoo gelukkig was, behoeft geabandonneerd te worden. Hij erkent, dat de Staten niet meer dan de *manus ministra* van den *Princeps* zijn, maar hij ziet geen den minsten grond om uit dien hoofde eene volstrekte eenparigheid in de wijze van zamenstelling te eischen. De geest in de Provincien is zeer onderscheiden, naar mate van localiteiten en andere redenen. Men gevoelt zich een *Hollander*, een *Geldersman*, een *Fries* enz. Dit ligt in den aard der zaak, en door zulks te willen veranderen zoude men de natuur geweld aandoen. Met dat al is het nooit zijn intentie geweest, dat de Staten wederom *geheel* op den voet, die vóór 1795 plaats vond, zouden bijeenkomen. Hij heeft in deze steeds getracht alles zoo zacht mogelijk uit te drukken, ten einde daarop de goedkeuring der Notabelen te verwerven. De Nederlander wil wel geleid, maar niet gedwongen worden; hij is verre van de gedachte het volk te willen bedriegen; hij heeft dat sedert twintig jaren zien doen en altijd met afgrijzen beschouwd.

De vertegenwoordiger van den Vorst in de Provincien kostte aan de Commissie mede vrij wat hoofdbrekens; men kon zich niet helder voorstellen welke plaats hij in de administratie zoude innemen, welke de grenzen van zijn macht zouden zijn. G. K. noemde hem in de Schets den Stadhouder, maar daarmede kon men zich niet vereenigen; hij had gemeend, dat de voorspronkelijke redactie, waarbij van Stadhouders, naar de oude gewoonte der Nederlanden, gesproken werd, alle duisterheid zoude wegnemen; hij drong bij die gelegenheid er nogmaals op aan, dat men toch overal het oude, gezuiverd zooveel mogelijk van gebreken, wederom invoere, en niet uit het oog verlieze, dat onze voorouders daarvoor goed en bloed gewaagd hebben, en zulks ook het verlangen der Natie is.

Het kon ook zijn goedkeurin[illegible]
platte land een aandeel gegeven wer[illegible]
de Provinciale Staten. De welvaar[illegible]
zit in de steden: onder het Huis van [illegible]
door den bloei der steden, machtig [illegible]
lijk door de opbrengst der steden [illegible]
moeten gestijfd worden. Onze [illegible]
financien niet bestaan kan. [illegible]
steden. Gelijk de adel de grondslag [illegible]
zoo zijn de steden de grondslag [illegible]
Geene andere elementen derhalve [illegible]
zamenstelling der Provinciale [illegible]
komt dan ook niet te pas hier [illegible] n.
ten platten lande te vermelden. Zoo [illegible] te
zelve worden overgelaten. [illegible] werk

Bij de behandeling van de [illegible] elijke
de Financien en de [illegible] geheel
Schets, bepaalde G.K. [illegible] het best
[illegible] Uwe Ko-
[illegible] en de toe-
[illegible] wijsheid en het
[illegible] neiden en waarvan
[illegible] wer Koninklijke Hoog-
verzekerd bli[illegible] Landgenoten deszelfs
dat, voor [illegible]
Provincie de [illegible] volging van den ons
en G[illegible] pen eene proclamatie,
vo[illegible] zou kunnen worden
[illegible] landen voor te bereiden
[illegible] we Ko[illegible] Hoogheid
[illegible] wet op[illegible] de wijze
[illegible] van [illegible] zienlijkste
[illegible] n hu[illegible] zetenen be-

hebben zullen om van hunne verzoeken eenig goed gevolg te verwachten. De gereformeerden moeten, zijns inziens, overal waar zij gevestigd zijn, de zekerheid hebben, dat hun onderhoud van 's Lands wege gedragen worde. Op de belangen der Roomschen wil hij te dien opzichte ook wel in billijkheid acht gegeven hebben, doch zonder een zoo stellige toezegging als aan de gereformeerden. De overige gezindheden oordeelt hij, dat in geene aanmerking behooren te komen op het stuk van subsidien.

Toen de twee eerste Hoofdstukken, handelende over „den Souvereinen Vorst" en over „de Staten Generaal" waren vastgesteld en daarmede de hoofdtrekken van het staatsgebouw hun beslag hadden verkregen, werden zij voorloopig aan den Prins medegedeeld. Deze gaf zijne opmerkingen ten beste (zie brief van den S. V. 15 Jan. 1814 Dl V bldz. 245.)

Voorloopig hebbe ik geene andere remarques als dat ik ad 11, 12 en nog in een of een paar andere art. vinde, dat de Voogden door den Vorst en de Staaten Generaal in dubbelden getale benoemd worden en niet wel begrijpe wat daardoor moet verstaan worden. (Zie brief G. K. 15 Jan. 1814 Dl V bldz. 246.)

ad 20 meene ik, dat het duidelijker dient uitgedrukt te worden, dat zoowel den Erfprins als de ander Prinsen van den bloede tot de Raad van Staaten beroepen werdende, niet begreepen worden in het getal der ordinaire Raade van Staat.

ad 40 komt het mij voor, dat aan de Leeden van de Staaten Generaal diend een bewijs ter hand gesteld te worden, dat zij den Eed afgelegt hebben en dat zij door vertooning en afgave van hetzelve an de President de toelage verkrijgen, hetgeen vereischt eenige verandering in de redactie van het Artikel, hetwelk zulks niet bepaaldelijk aangeeft.

48; Is de Intentie den President bij ieder gewoone en buitengewoone Vergadering te benoemen, of wel meer bij aanvang der jaarlijks gewoone? Het laatste schijnt mij raadzaam en dat de President dus altoos over het geheel jaar zijne post bekleede en zoo dikwijls uitoefene als er geleegenheid is.

ad 49 is zoo mij voorkomt een schrijfvout dat aldaar *Art.* 39 *bepaald* staat, indien (dewijl) zulks geen zin geeft.

Den 2den Maart 1814 was de arbeid volbracht en in den namiddag van dien dag overhandigde de Commissie haar ontwerp aan den Souvereinen Vorst met het volgende rapport.

Doorluchtigst Vorst en Heer!

Door Uwe Koninklijke Hoogheid geroepen tot het ontwerpen van eene Grondwet voor de Vereenigde Nederlanden, hebben wij onze beste vermogens aangewend om aan Uwe begeerte, welke in het naauwst verband met het heil van den Lande staat, te voldoen en wij hebben thans de eer de uitkomst onzer vereende pogingen Uwer Koninklijke Hoogheid aan te bieden.

Het voegt ons niet over de waarde van dit onderwerp te oordeelen; dit alleen mogen wij aanmerken, dat zo ons werk ontwijfelbaar deelt in de onvolmaaktheid van alle menschelijke instellingen, hetzelve echter voor onze behoeften niet geheel onberekend schijnt en dat aan de zwakkere gedeelten het best zal kunnen worden te gemoet gekomen, wanneer Uwe Koninklijke Hoogheid de invoering van het geheel en de toepassing van alle de gedeelten regelt met de wijsheid en het beleid, welke denzelven zo zeer onderscheiden en waarvan het Vaderland niet minder dan van Uwer Koninklijke Hoogheids hartelijke genegenheid tot zijne Landgenoten deszelfs toekomstig heil verwagten mag.

Wij hebben voorts, ter eerbiedigen opvolging van den ons gegeven last, vermeend te moeten ontwerpen eene proclamatie, welke door Uwe Koninklijke Hoogheid zou kunnen worden uitgevaardigd, om de Ingezetenen dezer landen voor te bereiden tot de gewigtige schikkingen door Uwe Koninklijke Hoogheid beraamd, om de ontworpen Grondwet op eene geregelde wijze ter beoordeeling en goedkeuring van eenige der aanzienlijkste uit den Lande, het vertrouwen hunner mede-ingezetenen bezittende, op te dragen.

Uit dezelve zal aan Uwe Koninklijke Hoogheid blijken op welke wijze naar ons oordeel de zaak zou kunnen worden aangevangen en geregeld. Wij nemen de vrijheid ons daaraan bij deze te gedragen.

Wij achten het nog belangrijk een woord te zeggen van de wijze, waarop de Grondwet zou kunnen worden ingevoerd; wij twijfelen geenzints of de Grote Vergadering zal wel het beste en eenigst geschikt middel daartoe kiezen, door die invoering en ook de benoeming der gestelde Collegien en Ambtenaren voor de eerste reis aan Uwe Koninklijke Hoogheid op te dragen.

Eindelijk nog zullen de eerste werkzaamheden vooral der Staten Generaal zo belangrijk en menigvuldig zijn, dat wij aan Uwe Koninklijke Hoogheid in overweging moeten geven dezelve zo spoedig mogelijk bij een te roepen.

Wellicht zullen er andere voorloopige schikkingen gemaakt en daarop passende besluiten genomen dienen te worden en wij bieden daartoe onze diensten, is het nodig, volvaardig aan. Voor het oogenblik houden wij onze werkzaamheden voor afgedaan.

Wij betuigen aan Uwe Koninklijke Hoogheid onzen welmenenden dank voor het vereerend vertrouwen in ons gesteld en verheugen ons de genoeglijke verklaring te kunnen afleggen, dat wij onzen last met vereende schouderen, met de volmaakste eensgezindheid en onderling vertrouwen gedragen hebben.

Wij smeeken voorts des Hemels dierbaarste zegeningen eerbiediglijk over dit geheele werk en over de welmeenende en ijverige pogingen, welke Uwe Koninklijke Hoogheid niet ophoudt ten nutte van den Lande aan te wenden en waarvan Uwe Koninklijke Hoogheids vurige zugt om deszelfs gezag door goede regelen gewijzigd te zien, opdat alzo het algemeene heil bewaard blijve, het schitterendste blijk oplevert.

Wij zijn met den diepsten eerbied enz.

(volgen de handteekeningen.)

's Gravenhage,
den 1e Maart 1814.

In het buitenland ging niet onopgemerkt voorbij wat hier op staatkundig terrein voorviel. Vooral de Engelsche staatslieden volgden met belangstelling de ontwikkeling van den nieuwen staat, zoo als uit een schrijven van H. Fagel aan G. K. blijkt.

Particulière et secrète. Londres, le 2 Janvier 1814.

Monsieur

Je vous disais à la fin de ma Dépêche officielle et secrète (n°. I) que lorsqu'on connaîtrait ici les dispositions du projet imprimé de Constitution, que vous m'avez transmis, je me persuadais que les préventions de quelques personnes contre la Souveraineté déférée au Prince se dissiperaient. J'ai eu là dessus ces jours-ci une conversation intéressante avec Lord Grenville. J'avais lieu de craindre qu'il ne partageât, au moins jusqu'à un certain point, ces préventions, et je désirais d'autant plus de parvenir à les écarter que les talents universellement reconnus de ce Lord, la considération attachée à son nom et à son caractère personnel, et l'intérêt que tout le monde sait qu'il prend à notre Patrie et à la Maison d'Orange, donneraient un poids particulier à ce qu il pourrait se croire obligé de dire sur cette matière dans le Parlement. En conséquence j'ai saisi la première occasion qui s'est présentée de discuter cette question avec lui verbalement. Il m'a confirmé alors, ce que je savais déjà, qu'il n'approuvait pas absolument la manière dont la Souveraineté avait été déférée au Prince, pour ainsi dire par une acclamation tumultuaire de la multitude. Quoique je ne partage pas entièrement son opinion là-dessus, j'ai cru qu'il valait mieux ne pas entamer cette discussion, et nous avons poursuivi notre entretien. Il ne dispute en aucune manière le droit qu'a une nation (et par conséquent dans ce cas-ci la nôtre) de changer la forme de Gouvernement, et il ne prétend pas même révoquer en doute l'utilité de la mesure adoptée chez nous. Les remarques ne portent que sur la forme. Il croit et avec raison (et à cet égard je sais que vous êtes du même avis) qu'on ne saurait

donner trop de solemnité, trop de marques de la plus grave délibération à la manifestation du voeu populaire. Il approuve donc entièrement le projet de faire sanctionner le changement porté à notre ancienne constitution par une Convention ou Grande Assemblée; mais il voudrait que pour sauver la forme (qu'il croit dans ce cas-ci presqu'aussi essentielle que le fond) le Prince déclara d'abord à cette Assemblée, pour ainsi dire dès le premier jour de ses séances, que s'il a accepté provisoirement la Souveraineté, qui lui a été offerte au moment de son arrivée, ce n'a été que pour parer aux difficultés et en considération de l'urgence de ce premier moment, mais qu'il ne saurait regarder cette offre comme parfaitement légale et valide que lorsqu'elle lui aura été faite solemnellement par l'assemblée en question, comme représentant la Nation entière. Si vous adoptiez cette idée il vous serait sans doute facile de donner à ce que je viens de vous dire, et que vous voudrez bien ne considérer que comme une simple esquisse ou ébauche, la forme et la tournure les plus convenables, et je m'assure qu'il vous sera également facile de faire donner par l'assemblée la sanction et l'approbation que le Prince aura ainsi demandées. J'ai tout lieu de croire, que si vous ne trouvez pas d'inconvénient à faire cette démarche, il ne restera plus guères de trace ici de l'espèce d'opposition que la mesure a rencontrée dans la chambre basse. Cette opposition y a été de peu de conséquence, mais elle serait plus sérieuse et aurait plus d'inconvénient si à la prochaine rentrée du Parlement, au mois de Mars, elle se reproduisait dans la Chambre Haute et y était appuyée par Lord Grenville et les Pairs qui votent avec lui. Il est en général si fort à désirer, que l'unanimité frappante qui a régné dans ce pays-ci sur tout ce qui regarde la Hollande soit préservée et maintenue, que si vous pouvez contribuer à atteindre ce but au moyen de l'expédient que je viens de vous proposer, ou de quelque chose de semblable, ce serait certainement un grand bien d'opéré, et un service rendu à la bonne cause.

Je vous prie, Monsieur, comme de raison, de mettre cette lettre sous les yeux de S. A. R., mais d'ailleurs elle est de nature (et vous seriez le premier à le sentir) à exiger le plus profond secret, et de votre côté de la mer, et de celui-ci. Si j'ai pu me permettre de vous communiquer l'opinion d'un particulier, telle distingué qu'il soit, cette communication n'a pu être que celle d'un ami à un autre sur une matière délicate, qui intéresse au plus haut point leur commune patrie. Elle eut été déplacée venant de la part de l'ambassadeur du Prince à son Ministre.

Il est donc très essentiel que ceci reste absolument entre le Prince, vous, et moi, et si S. A. R. trouvait bon d'adopter l'idée qui vous est suggérée dans cette lettre, il importerait qu'on ne sût jamais d'où est venu le conseil, qui l'y a porté. Si vous répondez un mot à celle-ci, comme j'espère que vous pourrez le faire, j'ose vous prier que ce soit de votre main, si tant est que vous soyez assez remis pour pouvoir tenir la plume.

J'ai l'honneur, etc.

H. Fagel.

Zoo naderde de groote dag, waarop de Grondwet zoude aangenomen worden in de vergadering der Notabelen te Amsterdam, op 29 Maart 1814. G.K. durfde er niet heengaan om gezondheidsredenen. Op 30 November 1813 bij de aankomst van den Prins had hij eenzaam en verlaten den loop der gebeurtenissen moeten afwachten, terwijl iedereen aan de nationale vreugde deelnam. Thans op nieuw, nu de sluitsteen gelegd werd van het gebouw, waarvoor hij een leven had besteed, thans op nieuw moest hij zich vergenoegen met toeschouwer uit de verte te zijn. Maar een onverschillig toeschouwer was hij niet: dat blijkt uit een brief aan zijn vrouw, die de feestelijkheden was gaan bijwonen

La Haye, 1 Avril 1814.

Vos lettres m'ont fait grand plaisir. Toute la semaine, mon coeur a été dans Amsterdam. En attendant puisque j'ai cru ne

pas pouvoir assister à la cérémonie, j'ai été charmé de trouver dans la lettre de quelqu'une de vous, que je n'aurais pu résister aux courants d'air que vous avez éprouvés. Ce qu'on vous a dit de moi et de ma destination future est vrai; le Prince m'a confié, qu'il me nommera Vice-Président du Conseil d'Etat. Il n'y a pas de Président, ou plutôt c'est S. A. R. Elle-même. Dans ce poste je ne serai plus obrué des détails d'une administration, et vous n'aurez pas la charge de la représentation. N'est-ce pas ce que vous m'avez prié d'obtenir pour vous et pour moi? Je vous embrasse toutes de tout mon coeur.

Charles.

Een eerste werk na het aannemen der Grondwet moest zijn het vaststellen der Provinciale Reglementen, omdat deze de zamenstelling der Provinciale Staten beheerschten. Het Provincialisme was nog niet zoover uitgeroeid of iedere Provincie moest haar eigen Reglement hebben. Men begreep intusschen de wenschelijkheid om die Reglementen zooveel mogelijk gelijkluidend te maken, reeds voordat de Grondwet aangenomen was. Daarom benoemde de Souvereine Vorst eene Commissie van twaalf heeren, uit de verschillende deelen des Lands, om hem in dezen van advies te dienen. G.K. werd als voorzitter aangewezen.

Dadelijk na de aanneming der Grondwet, op welke alles Ons regt geeft om te hopen, zal het in werking brengen der constitutionele Collegien en Ambtenaren een voorwerp mijner bijzondere zorg moeten zijn. Doch de zamenstelling der Provinciale Staten, aan welken een zoo belangrijk gedeelte van het administratief gezag moet worden overgedragen, kan eerst gevolg nemen na dat ik het advies van eenige uit iedere Provincie *ad hoc* gecommitteerde personen zal hebben gehoord; en het ware niet onmogelijk, dat deze adviezen, bij gebreke van algemeene en door alle die Gecommitteerden erkende of aangenomen grondslagen, veel meer uit één liepen, dan de belangen van den Staat of der verschillende Landschappen raadzaam of noodzakelijk maken.

Ter voorkoming van dit nadeel en om niet naderhand in discussien te vervallen, welke de zaak ten principale, de bijeenkomst namelijk der Staten Provinciaal, grootelijks zouden vertragen, heb ik besloten eene Commissie van twaalf deskundigen te benoemen door welke zullen moeten worden vastgesteld de hoofdtrekken, die in de zamenstelling van alle Provinciale of Landschappelijke Staten zonder onderscheid dienen voor te komen.

Daaronder reken ik de bepaling of de leden der Staten uit de Edelen of Ridderschappen, uit de Stedelijke Regeringen en uit de groote Landeigenaren genomen moeten worden, en in welke evenredigheid, de wijze waarop de keuze dier Leden respectievelijk geschieden moet, en eindelijk de bepaling, dat in allen geval bij de Staten geene andere dan hoofdelijke stemming plaats vinden zal.

Bij deze zelfde Commissie van Twaalven zouden de grondtrekken moeten worden overwogen en vastgesteld van de Reglementen, welke art. 77 en art. 78 van het Ontwerp van Constitutie over de Ridderschappen en Stedelijke Regeringen vorderen, en op die aldus gearresteerde grondtrekken zouden van mijne zijde de noodige oproepingen en aanschrijvingen kunnen gedaan worden.

Is men het bij de Commissie over alle deze hoofdpointen eens en het zoude mij aangenaam zijn dat mij dezelven nog vóór immers gedurende de Groote Vergadering der Notabelen te Amsterdam aangeboden werden, zoo kunnen de meeste leden dezelve naar hunne respective Provincien medenemen en tot grond leggen van het meer uitvoerig advies, dat ik, volgens art. 74 van het Ontwerp van Grondwet, omtrent de zamenstelling der Staten van Provinciale Gecommitteerden te wachten heb onder welken ik hen zelven dan mede benoemen zoude. Eenige weinigen zullen hier in den Hage een centraal punt van correspondentie blijven uitmaken en bestemd zijn om alle twijfelingen, die zich elders in de uitwerking der onderscheidene adviezen mogten opdoen, te onderzoeken, en des noods met mijne concurrentie uit den weg te ruimen.

Ik heb U, Mijnheer, tot Lid van bovengemelde Commissie van Twaalven benoemd, en ik houde mij verzekerd, dat gij aan hare werkzaamheden deel nemen zult met dien belangloozen ijver, welken het gewigt der zaak en de tegenwoordige omstandigheden van alle trouwe beminnaars van hun Vorst en Vaderland vorderen.

Waarmede ik U bevele in Gods heilige bescherming.

Den Haag, WILLEM.
den 17 Maart 1814.

De Heer G.K. van Hogendorp is eerstbenoemde der Commissie, voor welker vergaderingen een lokaal in de Vijf Steden gereed is.

Gelijke uitnoodiging werd gericht tot de Heeren J. C. E. van Lynden, van Leyden van Westbarendrecht, van Tets van Goudriaan, Steengracht van Oosterland, van de Velden, Humalda, A. Sandberg, W. Queysen, Alberda, P. Hofstede en F. X. Verheyen.

Deze Commissie overwoog verschillende vraagpunten. Zij meende dat het getal der Leden van de Provintiale staten aan de locale gesteldheid der verschillende Provintien moest worden overgelaten, en dat deze Leden uit de Edelen of Ridderschappen, uit de Stedelijke Regeeringen en uit de groote Landeigenaren genomen moesten worden. De beoordeeling van de evenredigheid in welke die drie standen tot de formatie der Provintiale Staten behoorden bij te dragen werpt een eigenaardig licht op de gesteldheid in de verschillende Provintien. Het officieele verslag geeft de discussie aldus weder.

De Heer van Lynden heeft voor de Provincie *Gelderland* voorgedragen, dat de representatie voor de Edelen of Ridderschap, die bijna uitsluitend het grondbezit in handen heeft, voor het Platte Land, zoo als vóór dezen, gelijk zoude kunnen staan met de representatie van de Steden, en dus aan ieder van dezelve de helft zoude kunnen worden gegeven.

Met opzigt tot *Holland* zijn de gedachten van de Leden vrij

eenparig geweest, dat het Platte Land en de Steden een gelijk aandeel in de representatie zouden moeten hebben; dat op het Platte Land de Edelen of Ridderschap en de Eigenerfden of Landeigenaren in een zekere evenredigheid tot elkanderen zouden behooren te staan, naarmate de Ridderschap meer of min talrijk zal zijn, zoodat de representatie voor die Provincie zoude kunnen zijn: $\frac{1}{4}$ min of meer voor de Ridderschap, $\frac{1}{2}$ voor de Steden, $\frac{1}{4}$ min of meer voor den Landeigendom. Daar de Steden zeer verschillend zijn in bevolking en rijkdom, zoo zoude men aan elke stad de benoeming kunnen geven van ten minste één Lid voor de Vergadering der Provinciale Staten, en daarenboven nog van eenige Leden meer, naar mate van de aanzienlijkheid der stad. Het geheel getal voor de Steden zou omtrent 40 kunnen bedragen, en dus voor de geheele Provincie omtrent 80 Leden, waardoor de gewenschte evenredigheid zonder moeite zoude kunnen worden daargesteld.

Voor *Zeeland* heeft de Heer Steengracht van Oosterland geadviseerd, dat de Steden en het Platte Land vrij gelijk aan elkanderen staan, dat er voor alsnog noch erkende Edelen noch Ridderschap bestaande, indien Zijne Koninklijke Hoogheid mogt goedvinden dezelve in te stellen, dezelve denkelijk zullen worden genomen uit de Landeigenaren, en dat de bezitters van Heerlijkheden, welke meestal een grooten Landeigendom bezitten, zich het gevoeglijkst daartoe schijnen aan te bieden; dat derhalve de evenredigheid ook hier zoude kunnen nederkomen op: $\frac{1}{4}$ min of meer voor de Ridderschap, $\frac{1}{2}$ voor de Steden en $\frac{1}{4}$ min of meer voor de Landeigenaren.

Voor *Utrecht* heeft de Heer van de Velde geadviseerd, dat voor dezen de Ridderschap eene gelijke stem had ingebragt met de Steden, waarbij dan nog kwam een Derde Stand, die eigentlijk de Eerste was en de oude Geestelijkheid representeerde; dat dit zoogenaamde Eerste Lid voor groote landerijen opkwam, en zamengesteld was gedeeltelijk uit Edelen en gedeeltelijk uit onedelen; dat hij derhalve oordeelde, dat de Landeigenaren of

Eigenerfden zouden kunnen treden in de plaats van het Eerste Lid, en dat de Ridderschap, de Steden en de Landeigenaren ieder $\frac{1}{3}$ in de representatie zouden kunnen bekomen.

Voor *Friesland* heeft de Heer van Hu nalda geadviseerd, dat naar de oude wijze van benoeming der Leden van de Staten de gevoeglijkste evenredigheid vrij naauwkeurig wordt uitgedrukt; dat de Steden niet konden gerekend worden boven $\frac{1}{4}$ van de bevolking en welvaart der Provincie te bevatten, en dat zij 22 Leden in de Staten benoemden; dat ten Platten Lande de verkiezingen altijd waren uitgekomen op 60 Leden van der Staten vergadering, waarvan 30 Edelen en 30 Eigenerfden, zoodat het Platte Land voor $\frac{3}{4}$ en de Steden voor $\frac{1}{4}$ in de representatie deelden, en dat het aandeel van het Platte Land gelijkelijk tusschen de Edelen en Eigenerfden was verdeeld geworden. Onder de Steden zelve vond er eene verregaande onevenredigheid plaats, doordat de kleinste zoo wel als de grootste stad gelijkelijk *twee* Leden benoemde; doch deze onevenredigheid zou kunnen worden weggenomen door aan iedere stad de benoeming van een of meer Leden meerder te geven, naar mate van hare aanzienlijkheid.

Voor *Overyssel* waren de Heeren Sandberg en Queijsen beiden van oordeel, dat de evenredigheid zoude kunnen gesteld worden: $\frac{1}{4}$ voor de Ridderschap, $\frac{1}{2}$ voor de Steden, $\frac{1}{4}$ voor de Grondeigenaren. Onder de Steden verstonden zij de drie groote steden, terwijl de kleine steden wel 18 in getal waren, daaronder bloote dorpen, en dat dezelve dienden gerekend te worden tot het Platte Land te behooren, zooals te voren altijd had plaats gehad; zij beligtcden tevens, dat er eene groote landeigendom buiten de handen der Edelen was.

De Heer Alberda adviseerde voor *Groningen*, dat de Stad en het Platte Land onder den naam van *Ommelanden* voor dezen eene gelijke stem hadden uitgebragt, ofschoon er geene evenredigheid was in de wederzijdsche bevolking, maar dat de Stad, in oude tijden groote voorrechten verkregen had. Ook behoorde het geheele Platte Land niet tot de Ommelanden, maar Oldampt

Goorrecht en Westwoldinger land, als Heerlijkheden van de Stad, werden gerekend door dezelve gerepresenteerd te zijn. Van de Ommelanden kwamen de Landeigenaren op, zoo Edelen als onedelen, uit hoofde van hunne bezittingen en zonder verder gestemd of gekozen te zijn. Indien er nu een Ligchaam van Edelen of Ridderschap werd ingesteld zoude aan hetzelve $\frac{1}{3}$, aan de Stad $\frac{1}{3}$ en aan de Eigenerfden $\frac{1}{3}$ van de representatie kunnen worden toegekend; eene evenredigheid meest overeenkomstig met den tegenwoordigen staat der maatschappij.

Voor *Drenthe* adviseerde de Heer Hofstede, dat er maar weinige Riddermatige Geslagten voor handen waren, en *twee* zeer kleine steden: dat de Edelen $\frac{1}{4}$ of $\frac{1}{3}$ in de representatie zouden kunnen bekomen, en de Grondeigenaren $\frac{3}{4}$ of $\frac{2}{3}$, waarvan dan nog iets zoude afgaan voor de Steden. De Eigenerfden of Grondeigenaren waren in grooten getale.

Voor *Braband* adviseerde de Heer Verheijen, dat er geene erkende Edelen voorhanden waren, en dat nog aanzienlijke steden door den vijand werden bezet gehouden; dat de staat van Braband hem dus vooralsnog niet gunstig voorkwam om eenige vaste schikkingen van dien aard voor te dragen.

Uit alle welke adviezen derhalve is gebleken . . . . dat indien het volstrekt noodig ware een vaste evenredigheid voor alle de Provincien gelijkelijk in te voeren men door in de meeste of in alle de Provincien aan den eenen stand iets af te nemen en aan den anderen stand iets toe te voegen eene algemeen werkende hoofdregel zoude kunnen daarstellen; doch dat, indien deze volmaakte overeenstemming niet noodzakelijk werd geoordeeld, ... bij de zamenstelling der Provinciale Staten eene evenredigheid kon worden voorgedragen zooveel mogelijk overeenkomstig met den staat der maatschappij in elke Provincie. Waarmede het voorname oogmerk zoude kunnen worden bereikt om de zamenstelling der Provinciale Staten niet te veel van elkanderen te doen verschillen, en evenwel de localiteiten, behoeften en aangelegenheden van dezelve respectievelijk te doen in het oog houden.

De Commissie was verder van oordeel, dat de eerste benoeming der Leden der Staatsvergaderingen door den Souvereinen Vorst behoorde te geschieden met een rooster van aftreding van $\frac{1}{3}$ ieder jaar; de openvallende plaatsen zouden dan vervuld moeten worden voor de Ridderschappen door die lichamen, voor de Steden, door den Raad der Stad, die eene vacature te vervullen heeft, voor de Eigenerfden door een daartoe in te stellen College van Kiezers. De stemming in de Provinciale Staten zoude hoofdelijk moeten geschieden, zonder lastgeving van de committenten.

1815.

Het Koninkrijk der Nederlanden was dus gevestigd; daarmede waren veranderingen gekomen in den inwendigen toestand. De Grondwet, alleen voor de Noordelijke Provincien gereed gemaakt, moest overeenkomstig de nieuwe eischen worden gewijzigd. Aan dien arbeid had ook G.K. een groot aandeel. Wij keeren daarom terug tot de correspondentie met den Souvereinen Vorst, nu Koning, om zoo als van zelf ingeleid te worden in dit belangrijk werk.

Ik heb de eer U.M. te berigten, dat de Heer van Lynden van Lunenburg wenschte morgen avond te vertrekken voor een dag of twaalf, om dan teffens de vergadering der Ridderschap bij te woonen, en ik hoop morgen ochtend de gelegenheid te hebben om het goedvinden van U.M. daaromtrent te verneemen.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
21 Maart 1815. HOGENDORP.

Ik heb de eer U.M. te berigten, dat het bewuste voorstel gisteren door de officieren der Haagsche Schutterij geteekend is en dat de Schutterij heden onder de wapenen komt om er kennis van te krijgen. Ingevolge van het algemeen besluit zijn er nu reeds verscheidene onderneemingen aan den gang. Men is ook bezig om compagnieën Infanterie op te rigten, zoo als die van Cavallerie, met oogmerk om in te vallen compagniesgewijze in het een of ander bataillon nationale militie. Gevraagd zijnde of dit in den geest van het besluit was, heb ik geantwoord van ja. Het zoude echter mogelijk niet kwaad zijn het besluit te ampliëren en de bepalingen omtrent de Cavallerie ook uit te strekken tot de Infanterie. Te Rotterdam is de geest zoo goed, dat men half bedroefd is geweest onder de vrijwilligers over de

uitdrukking van Uwe Majesteit, dat het gevaar nog niet zoo nabij is.

De Fransche papieren komen niet aan, waaruit een stilzwijgen geboren wordt omtrent de zaken in Frankrijk. Ik geloof, dat het goed zal zijn de Staatscourant zooveel mogelijk van authentieke tijdingen omtrent Frankrijk te voorzien. De komst van den Hertog van Orleans heeft aanleiding tot veele geruchten gegeven.

Mijn oudste zoon, in afwagting van door U.M. geroepen te worden, wil met alle geweld in een compagnie vrijwillige Infanterie om den dienst te leeren.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
29 Maart 1815. HOGENDORP.

Het volk te Amsterdam maakt zig vrolijk met de tijding, dat Bonaparte door Ney zoude doodgeschoten zijn, zoo als Uwe Majesteit zien kan uit het ingesloten rapport. Hetzelfde is deeze nacht met eene expresse aan den Graaf van Stirum gebragt, die gister avond hier gekomen was voor de vergadering der Ridderschap op heden, doch heden ochtend wederom naar Amsterdam teruggekeerd is. De eenige vrees is, dat het volk zichzelve regt verschaft, en dat de teugels eens los zijnde er plundering op volgen kan. Ik heb hem gezegd, dat men het volk in zijn vrolijkheid gemakkelijk leiden kan, dat men de mishandeling van schurken eenigzins door de vingers zien moet, maar dat men het zuivere plunderen om te rooven met de grootste kracht dient tegen te gaan.

Mij is ter ooren gekomen, dat ook hier wederom een burger en eenige soldaten om: leve Napoleon! zijn opgebragt. Te Amsterdam zitten er reeds vijf om. Ik heb nog breed gesproken met den Heer van Manen over de Wet op dat stuk te maken. Ik wordt hoe langer hoe meer overtuigd, dat de menschen opgestookt worden, omdat zoo veele menschen niet kunnen geacht worden razend genoeg te zijn om regtstreeks een pak slaag te halen, en dus naar alle gedagten er geld voor krijgen. De op-

stokers zoeken denkelijk maar het gemeen op de beenen te brengen, als was het voor Oranje, en daarmede alles in de war te sturen. Voor het oogenblik zie ik daar geen kwaad in, maar voor het vervolg geloof ik zal de wet daarin moeten voorzien. Op dit stuk en op de militaire orde zouden dan de Staten Gl. kunnen bijeengeroepen worden en neem ik de vrijheid de voordragt daartoe aan Uwe Majesteit te doen.

De Graaf van Goltz verzekert mij zoo even, dat de opgebragte soldaten dronken waren, en dat het maar een particuliere ruzie geweest is.

Ik heb ook zoo even een oogenblik Raad van Ministers gehouden, dewelke mijn antwoord aan den Graaf van Stirum goedgekeurd en mijn voordragt tot de bijeenroeping der Staten Generaal bevestigd hebben. Men zoude de dag zoodanig kunnen stellen, dat zij de reis zonder overhaasting kunnen doen.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
30 Maart 1815. HOGENDORP.

P.S. Het veldbataillon der Haagsche Schutterij wordt gereed gemaakt zooals uitvoerig en naar waarheid vermeld staat in de Staatscourant.

Op de dagelijksche tijdingen uit Amsterdam is het verlangen naar de bewuste wet hoe langer hoe grooter geworden. De Heer van Manen heeft dezelve ontworpen met overleg van de Heeren Philipse en Elout; dezelve is gisteren in eene Cabinetsraad goedgekeurd, en ik heb er heden eene buitengewone vergadering van den Raad van State op belegd om tijd te sparen, zoodat Uwe Majesteit binnen kort het geheel onder de oogen krijgen zal. De Heeren Six en Röell kwamen mij gisteren uit den Raad halen om mij aan te toonen, dat de Staten Generaal hoe eer hoe beter dienden beschreven. De wijs, op welke hun reces geschied is, maakt die bijeenroeping zeer gemakkelijk, en de Kabinetsraad heeft eenparig dezelfde decisie genomen, zoodat ik de leden bij brieven verzocht heb tegen Donderdag den 6 dezer.

Ik vleije mij, dat Uwe Majesteit deze schikkingen goedkeuren zal en desnoods met een besluit bekrachtigen. De aanleiding tot dezelve is slechts een exces van goeden geest, namelijk, dat de gemeente van Amsterdam zich zelven regt wil doen en dat het niet mogelijk schijnt dit te beletten, zonder dienzelfden geest uit te dooven, terwijl door middel van de bewuste wet de procedures verkort worden en alles met genoegen afloopt.

Dan kan ook de zaak van de Militaire Orde voortgaan, waarna men verneemt dat mede sterk verlangd wordt.

Onder degeenen, welke zich dagelijks aanbieden en die ik telkens uit het Besluit op die materie beantwoord, behoort ook de Staten Generaal de Jonge, die mij verzocht heeft Uwe Majesteit te verzekeren, dat hij geen dienst hoegenaamd beneden zijne waardigheid achten zal, en nu besloten heeft om het land nooit meer te verlaten, al ware Napoleon in den Haag.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
den 1 April 1815. HOGENDORP.

Ik heb alle redenen om met mijne receptie alhier zeer te vreede te zijn, en ik hoop dat wij van deeze omstandigheeden partij zullen kunnen trekken om de nieuwe beter te amalgameeren, dan het in rust en vrede had kunnen geschieden. 25000 man landmilitie worden opgeroepen en hebben tijd tot 19 april zich te melden; naderhand gaat de loting door om 't mankeerende te vinden, en intusschen wordt alles tot dat einde gepraepareerd. UWEG. berigten nopens de geestdrift alsmeede de getroffen schikkingen om dezelve te organiseeren en te regulariseeren is mij zeer aangenaam geweest. Alles wat de Land Militie en de Schutterijen kan versterken en dezelve in staat stellen mobiel te zijn en veele manschappen in een oogenblik van gevaar op de hoofdpunten te verzamelen, zijn geschikt voor mijne bijzondere goedkeuring. Indien UWEG. heer zoon zig bij een Compagnie Vrijwilligers voegd, zoude hij zijne studien vooralsnog voortzetten en dog deelneemen aan de alge-

meene drift om in cas van gevaar uit te rukken; dog indien dezelve hem eerder in militaire activiteit wenscht te hebben, zoude hij of bij eene compagnie, die zig bij 's Lands Militie wil voegen, eene plaatsing bekomen, of wel bij de nieuwe op te rigten bataillons in wezenlijken dienst kunnen geplaatst worden. Het bijeenroepen der Staten Generaal zal ik later bezorgen dog zonder overhaasting; de door UWEG. aangegeven aanleidende oorzaken schijnen mij geschikt te zijn, en wensche ik dat de Heer van Maanen de wet maar proponeere om dezelve de ordinaire gang te laten gaan; wenschende de Graaf de Thiennes iets dergelijks voor deeze gewesten. Het is zeker niet goed, dat het volk zelve regter zijn zoude, dog meene ik, dat met eenig beleid wel voor te komen, dat hetzelve niet buiten perken gae. De wapening, bijzonder formeering van Cavallerie, is zeer voordeelig om de rust te bewaren, vermits daardoor alle diegeene, die daarbij geinteresseerd zijn, in staat komen hiertoe te kunnen meedewerken.

Brussel, den 1 April 1815. WILLEM.

De Raad van State is gisteren avond nogmaals vergaderd geweest; men heeft het advies gearresteerd, dat Uwe Majesteit door dezen courier ontvangen zal; de voorgeslagene veranderingen in de extensie zijn in den geest van het stuk en dienen slechts om den zin beter uit de drukken. Gisteren is men begonnen met het veldbataillon van de Haagsche Schutterij te formeeren. Alle de Schutters hebben zig eenparig aangeboden, zoodat men nu overgaat tot eene dèsignatie. Voor de Nationale Militie rekent men, dat het hier tot geen loting komen zal, en dat het geheel contingent uit vrijwilligers zal bestaan.

Ik ben tot nog toe geheel en al zonder tijding.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
den 2 April 1815. HOGENDORP.

Ik zie met zeer veel genoegen uit U.M. missive van den 1en dezer, dat de geest in de Zuidelijke Provincien zeer goed is,

dat zelfs de dadelijke Vereeniging onder een en hetzelfde bestuur daardoor gemakkelijker gemaakt zal worden, en ik twijfel niet dat het gemeenschappelijk gevaar ook in de Noordelijke Provincien denzelfden indruk maken zal, wanneer deze zien zullen, dat men in het Zuiden tot de wapenen loopt en de kosten naar evenredigheid helpt dragen. Wat deze kosten betreft zal het te veld trekken van bataillons schutterijen en het oprigten van nieuwe bataillons, daar U.M. gewag van maakt, al wederom de lasten van den oorlog zeer vermeerderen, en op de gronden, door mij in den laatsten Kabinetsraad aan U.M. voorgedragen, blijf ik van oordeel, dat in de eerste gezamentlijke Vergadering der Staten Generaal van alle de landen de geschiktste gelegenheid zich opdoen zal tot eene geldleening, gegrond op eene nieuwe belasting, waaruit de interesten en jaarlijksche aflossing te vinden zijn.

Het is mij gebleken, dat de Militaire Orde niet alleen sterk begeerd wordt onder de militairen maar ook onder de Schutterijen en de vrijwilligers. Een Amsterdammer, die als vrijwilliger voor Naarden gelegen heeft, verklaarde onlangs, dat hij wederom uittrekken zoude, indien hij maar eene medaille zoo groot als het vierde van een duit had mogen dragen.

Veele schutters hier dragen de opgeraapte penningen van de eerste uitroeping der Souvereiniteit met lintjes aan den rok, en vreemde schutters, die hier komen, benijden het hun.

Wanneer nu de kruisjes zullen uitgedeeld worden onder de militairen, zoo verbeeld ik mij, dat het de burgerwapening zeer bevorderen zal, indien er ook eenige worden besteed aan burgers, die uitgemunt hebben te Woerden, in den Briel, voor Naarden, Coevorden, Delfzijl, Deventer en zoo voorts.

's Hage, U.M. getrouwe onderdaan
3 April 1815. HOGENDORP.

De Staten Generaal zijn gisteren vergaderd met weinig opziens, zoo als zij ook met weinig opziens gescheiden waren. Uit hoofde

van de afwezigheid van den President en van den voormaligen President is ingevolge het vijftiende artikel van het reglement de stoel beklommen door het oudste lid van de Provincie, waarvan de President is, namelijk den Heer van Kijfhoek. De representatien zijn gelezen, de vergadering heeft zich daarmede geconformeerd, en dezelve heeft zich vervolgends geadjourneerd tot nadere convocatie. Er waren omtrent 25 leden present.

De Raad van State is bijna gereed met de Regterlijke Inrigting. Een van de belangrijkste stukken, waarop dezelve geadviseerd heeft, zijn de regten op den West-Indischen en Americaanschen handel, welke laatste door de tijdsomstandigheden zeer groot kan worden en ons het gemis van andere takken vergoeden.

Mijn hoofd is wederom vrij, doch ik ben buiten staat om op mijne beenen te staan, en moet dus mijne kamer houden.

'S Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan

7 April 1815. Hogendorp.

Ik heb gisteren de concept wet ontfangen en de vergadering daarop belegd. De Heer van Stralen heeft gepresideert volgens het Reglement. H.E.M. hebben zich een rapport doen uitbrengen staande de vergadering en zich daarmede geconformeerd zonder resumptie, zoodat de aangenomen wet met den courier van heden aan U.M. terug gaat.

Op dit berigt moet ik er een ander voor mij zeer droevig laten volgen, namelijk, dat de staat van mijne gezondheid hard achteruit gaat. Mijne gewone kwaal van een open been neemt gedurig toe, de aanvallen van podagra volgen schielijk op elkander, ik heb maanden achtereen niet regt kunnen schrijven, en ik bespeur een algemeen verval van krachten, na eene inspanning en werkzaamheid verre boven mijne krachten gedurende anderhalf jaar. Ik oordeel het van mijn pligt Uwe Majesteit het eerst van allen daar kennis van te geven. Mijn goede wil blijft dezelfde; in deze tijdsomstandigheden zoude ik meer dan ooit verlangen om van nut te zijn, maar mijne krachten verdwijnen als sneeuw op het veld.

Mijn oudste zoon heeft zich laten inschrijven in eene Kompagnie om gevoegd te worden bij de Nationale Militie, mijn tweede is te veld, en mijn derde komt in de Haagsche Schutterij.

's Hage, U. M. getrouwe onderdaan
10 April 1815. HOGENDORP.

Met het uiterste leedwesen hebbe ik vernomen hetgeen UWEG. mij te kennen geeft nopens de staat van derzelver gezondheid. Reeds het presideeren van den Heer van Kijfhoek had mij doen vreezen, dat UWEG. zig weder onpasselijk bevond, dog ik had niet daaruit kunnen besluiten, dat dezelve deszelfs gesteldheid over het algemeen verzwakt vind. Eenige rust schijnt daarbij onontbeerlijk en daar de hoofdzaken tegens Bonaparte nu en train zijn en aflopen moeten, hope ik des te meer, dat het mogelijk zijn zal, dat UWEG. zig eenige tijd menageere, daar binnen kort andere wigtige beezigheden zig zullen opdoen, waartoe ik bijzonder op dezelve had durven rekenen en derzelver raad en medewerking mij van bijzondere waarde zijn zoude, beschouwende hetzelve als het complement van het geheele werk, waaraan UWEG. zig anderhalf jaar gesacrifieerd heeft. Ik meene het nieuwe of liever gemodificeerde ontwerp van constitutie, waarvan ik hoop, dat tegens het einde van de maand met zig zal kunnen occupeeren. De wet hebbe ik onderteekend, en zal dezelve heden naar den Haag teruggeven. Omtrent de militaire orde heeft de Raad van Adel nog niet voldaan aan mijne intentien, weswegens die zaak nog niet in ordre is; dog ik verwagt dagelijks het verlangde rapport. UWEG. drie zoonen geven schoone bewijsen, dat zij zig hunnen Vader willen waardig maken. Op welke voet is de oudste bij de compagnie, die zig bij de Land Militie voegd, en bij wat voor Bataillon heeft hij gekozen zig te voegen? Wij vorderen hier ook met de Landmilitie en hebben reden over 't algemeen te vreeden te zijn.

Brussel, 11 April 1815. WILLEM.

Ik was gisteren nog te pijnlijk om Uwe Majesteit te antwoorden, maar heden kan ik de verzekering geven, dat indien ik eenige krachten vergader, dezelve zullen besteed worden aan het werk, dat Uwe Majesteit mij bestemd had tegen het einde van deze maand. Mogten mijne oogen zien, dat Uwe Majesteit met de Verbonden Vorsten over Bonaparte zegevierde, en dan regeerde over dit gansche Land naar gelijke wetten en instellingen. Ik zal naar mijne geringe krachten, die ik naar waarheid aan Uwe Majesteit voorgedragen heb, gaarne het mijne daaraan toebrengen, en ik vertrouw, dat als het gebouw gesticht zal zijn, dan ook de Heer zijnen knecht zal laten gaan in vrede en hem vergunnen otium cum dignitate.

De compagnie, waarin mijn oudste zoon dienen zal, is aan de eerste opschrijving, zoodat ik vooralsnog op geene van de vragen van Uwe Majesteit antwoorden kan.

Verscheidene fatsoenlijke jongelieden hebben zich hier als vrijwilligers in de Schutterij begeven, ja zelfs twee vaderen des huisgezins in het veldbataillon, de Heer Slicher onder den kapitein Patijn en de Heer Steengracht van Oostkapelle onder mijn aanstaanden schoonzoon van Citters.

In geheel Holland wordt het denkbeeld hoe langer hoe algemeener, dat alle groote maatregelen van het Gouvernement moeten komen, dat alle vrijwillige partieele medewerkingen zichzelve moeten wijzigen naar de besluiten van den Koning, dat elk zich gereed moet houden tot al hetgeen waartoe hij geroepen wordt, en dat de geheele natie maar ééne partij uitmaakt met den Koning aan het hoofd.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
14 April 1815. HOGENDORP.

Ik heb twee sollicitatien ontvangen om onder het oog van U.M. te brengen en het is mij voorgekomen, dat ik onvervankelijk aan dat verzoek mogt voldoen.

De eerste is van mijnen broeder Willem te Amsterdam, die

Bewindhebber van de Chinaasche Compagnie wenschte te worden, en die, voor dezen in de commercie geweest zijnde, er wel de bekwaamheid toe heeft. Hij is sedert eenigen tijd uithoofde van de gunstige genegenheid van U.M. wachtende naar een beter inkomen, ten einde met zijn talrijk huisgezin beter te kunnen bestaan, en wanneer deze post bij zijn tegenwoordige gevoegd werd, zoude dit oogmerk bereikt zijn.

De tweede sollicitant is de Heer P. G. J. Hoog, zoon van den Burgemeester van Rotterdam, een braaf zoon van een braven vader, beiden zonder middelen, beide bekwaam en bij uitnemendheid gehecht aan het Huis. De zoon is ongelukkig uit zijnen post van Secretaris van den Briel gevallen bij de finale instelling der regeering aldaar, en nu verzoekt hij om den opengevallen post van Controleur der directe belastingen in die stad, waarvan de begeving staat te geschieden.

Ik begin wat bij te komen en zal niets van mijne zijde verzuimen om mijn woord aan U. M. te houden.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
17 April 1815. Hogendorp.

Ik heb de eer U. M. te berigten, dat het met mijne herstelling vooruitgaat, en dat ik begin achter mijn stoel te loopen. Door de ziekte van mijn doctor heb ik thans doctor Schomberg, die mij wel behandelt en wiens spreuk met mij is: festina lente.

Ik ben U. M. een antwoord schuldig op het stuk van mijnen oudsten zoon. Zoo was het besluit van den 1e April niet verschenen, of hij heeft zich aangegeven bij den Plaatscommandant van Well, waar de lijst vervolgens is aangegroeid tot bijna 50 vrijwilligers. Wij hoorden evenwel niets van eenige aankondiging voor het gouvernement van Zuid-Holland. Ik heb mijn zoon rondgezonden bij alle authoriteiten, die ik meende, dat er bij te pas kwamen, zonder iets te vorderen. Al wat ik vernam was dat de Gouverneur van Leijden vier steden bepaald had, waar de lijsten zouden liggen. Nu krijgt mijn zoon

gisteren eensklaps een briefje van den Heer van Well om dezen achtermiddag met de compagnie jagers op te komen en zich daarmede te vereenigen. Het besluit van den 1en April noemt de Nationale Militie, het besluit omtrent de jagers spreekt van die 56 ambtenaren alleen. Ik zie dus geen reden voor mijn zoon om van het oorspronkelijk besluit af te wijken en zich met de jagers te vereenigen. Tot nog toe heb ik U. M. niet willen lastig vallen met deze zaak, omdat ik wel zag, dat de authoriteiten druk bezig waren met de loting voor de Militie en de inrigting van de Schutterijen, en dat ik vertrouwde, dat de compagnie vrijwilligers haren beurt zoude krijgen. Thans komt het mij voor, dat de dienst van U. M. vereischt, dat alle de Gouverneurs eene oproeping doen, zooals de Gouverneur van Noord-Holland aanstonds gedaan heeft, aanwijzende de steden, waar de lijsten liggen, en de personen, bij welke informatie te krijgen is. Na agt of veertien dagen kunnen die lijsten dan aan het Departement van Oorlog worden overgeleverd om compagnieën te formeeren, Capiteinen aan te stellen en aan de vrijwilligers de gelegenheid te geven tot de keuze van hun officiers en van het bataillon militie, waarbij zij zich willen voegen. Ik verzoek U. M. om deze mijne voordracht niet te willen houden voor eene klachte tegen iemand hoe ook genaamd, neen, maar alleen geschikt om het best gebruik te maken van de goede gezindheid, die er overal heerscht, en die geleid wil zijn door het Gouvernement.

Vier Commiesen van Staat willen de wapens aangorden. Van Citters is Capitein van eene Compagnie van het Haagsche veldbataillon, Gevers dient in de Cavallerie, en beide kunnen bij de Staten Generaal gemist worden. Grand is Luitenant in de Rotterdamsche Schutterij en kan des noods ook gaan. Pompe heeft zich aangemeld zoo als mijn eigen zoon; maar zoo lang als wij geen Secretaris bij den Raad van State hebben kunnen wij hem daar niet missen.

De publieke geest blijft uitmuntend en daar is geen tijdstip

in de geschiedenis van ons Land, waarin zooveel eensgezindheid geheerscht heeft.

's Gravenhage, U. M. getrouwe onderdaan
24 April 1815. HOGENDORP.

Schomberg verklaard hebbende, dat hij geen kans zag om mij Maandag te laten uitgaan, zoo hebben alle de aanwezende leden van de Commissie (voor de herziening der Grondwet) mij verzocht om dezelve aan mijn huis te ontvangen, totdat ik in staat zoude zijn om uit te gaan.

De Staten Generaal na de wetten aangenomen te hebben, zijn zoo als de vorige reis zonder bepaling van tijd gescheiden. Binnen acht dagen zijn zij altijd wederom te beschrijven.

Ik heb wederom een belangrijken brief van Batavia ontvangen, gedagteekend 28 October. Dezelve is van den Heer van IJsseldijk, die acht en dertig jaren in de Oost geweest is en vele jaren eerste posten bekleed heeft. Hij stemt mede toe in het territoriaal systema van de Engelschen, en oordeelt ook, dat het Gouvernement bijzondere schikkingen maken moet op de teelt van coffij, suiker, peper, indigo en catoen. Zijn groote vrees is, dat de Engelschen de zaken in de war helpen zullen met al het papiere geld in te trekken, welke operatie in de verledene maand Februarij moest afgeloopen zijn. De Engelsche regeering aldaar, in het vooruitzigt van de spoedige overgave, zal misschien minder belang in de gevolgen stellen. Deze omstandigheid, gevoegd bij het belang van onzen koophandel, zoude mogelijk niet onraadzaam maken om te overleggen of de expeditie nu zoude kunnen voortgaan. Daar zijn omstandigheden hiertoe betrekkelijk, waarover ik niet kan oordeelen, maar ik heb gemeend niet te mogen nalaten om de zaak onder den aandacht van U.M. te brengen.

De Heer van Well heeft aan de inteekenaars op de compagnie militie gevraagd of zij zich wilden voegen bij de compagnie jagers, waarop de meerderheid zulks gedaan heeft, doch de

anderen, waaronder ook mijn zoon, hebben zich gehouden aan het besluit van den 1en April.

Ik heb niet langer kunnen weerstaan aan het verlangen van mijn vierden zoon, Henrik, om naar het militaire school van Delft te gaan. U.M. des begeerende kan hem niettemin altijd plaatsen zoo als ik voor hem verzocht heb.

De kwartiermeester van de Huzaren van Boreel, Thulow, zoo ik den naam wel onthouden heb, heeft mij een vrijwilliger voor de Cavallerie gebragt, uit zijn beurs van uniform en paard voorzien.

Uit de vrijwillige inschrijving van den Haag vleijen wij ons eene compagnie te leveren, en verder te voorzien in de behoeften van nagelaten vrouwen en kinderen van Haagsche Schutters, zoo verre de penningen reiken zullen.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
28 April 1815. HOGENDORP.

Het Departement van Koophandel en Colonien (den Raad van Koophandel en Colonien niet daaronder gerekend) heeft bij de Commissie voor de uitrusting van vrijwilligers voor bijna driehonderd guldens iedere maand tot het einde van dit jaar toe ingeteekend, en de Heer Goldberg heeft boven zijn aandeel daarin nog tweehonderd guldens voor zichzelve gegeven. Ik heb niet mogen nalaten deze opoffering ter kennis van U.M. te brengen. Ik weet niet of ik reeds aan U.M. gemeld heb, dat de leden van den Raad van State elk voor drie honderd vijftig guldens ingeschreven hebben.

Ik heb ook van den Envoyé van der Hoeven duizend guldens ontvangen voor de uitrusting van vrijwilligers. De vrijwilligers, waartoe mijn zoon behoort, 36 sterk, gaan nu aan den gang en hebben het Ministerie van Oorlog verzocht om officiers te benoemen uit hun midden of uit de armée. Zij hebben mijn zoon Corporaal gemaakt. De keus van een bataillon hebben zij nog uitgesteld.

Geen van de Belgische Heeren van de Commissie is nog bij mij verschenen; ik verneem, dat de Graven Mérode en Méan kamers besteld hebben in het logement de Twee Steden.

's-Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
30 April 1815. HOGENDORP.

Men is mij gisteren komen zeggen, dat mijn oudste broeder te Duijnkerken aangekomen zoude zijn. Mijne aandoeningen zijn met geen woorden uit te drukken.

Alle leden van de Commissie van Constitutie hebben mij verzocht aan Uwe Majesteit te berigten, dat zij deze taak volijverig op zich genomen hebben. Zij waren allen gisteren op hun post, terwijl van de Zuidelijke Provincien er slechts één was, de Heer Dubois van Antwerpen, met wien wij vervolgends kennis hebben gemaakt. Wij zijn allen even genegen om onze broeders met gulheid en hartelijkheid te ontvangen, om ze in goed humeur te houden, en om alle onaangenaamheid in de handelingen zooveel mogelijk te vermijden. Inmiddels kan er schier niets gedaan worden, voordat de Zuidelijke Heeren opkomen. Ik heb gisteren het protocol van Weenen ontvangen, en het punct van Luxemburg vergeleken bij het besluit van U.M. Ik zoude nog al vrezen, dat bij de Duitsche Constitutie Luxemburg zal behandeld worden als een gaaf deel van het Duitsche Rijk, en dat men aan U.M. betwisten zal, dat het teffens een deel kan uitmaken van het Koningrijk der Nederlanden. Ik meen deze aanmerking onvervankelijk onder het oog van U.M. te moeten brengen.

De Heer Falck heeft mij een uitmuntende memorie gezonden over de wijze op welke het gemeen maken der Hollandsche Schuld kan voorgedragen worden aan de Zuidelijke leden. De voornaamste redenen daarin vervat onderstellen de kennis van het tractaat van Londen omtrent de Koloniale zaken en de Russische schuld. Tot deze kennis zijn echter de Noordelijke nog niet gekomen, en de Zuidelijke denkelijk ook niet. Zoude

U.M. ook kunnen goedvinden, dat ik eene vertrouwelijke en geheime opening van den staat dezer zaken in de volle Commissie deed? Wanneer ik alles overleg, zoo zie ik niet, dat de Commissie de réunie uit het ware oogpunt in kan zien, zonder zulk een kennis te bekomen. Ik gedrage mij echter volkomen aan het goedvinden van U.M.

Ik betuig U.M. mijn dank voor de bevordering van mijn neef van Sandick.

Mijne herstelling vordert langzaam en mijne beenen blijven zeer zwak. Aandoeningen van droefheid zijn vooral niet gunstig.

's-Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
2 Mei 1815. HOGENDORP.

Brussel, 3 Meij 1815.

Het is mij bijzonder aangenaam te verneemen dat UWEG. gezondheid zig beterd, en dat wanneer ook dezelve niet in staat is conferentien buiten 's huis bij te woonen, deeze bij UWEG. zullen kunnen een begin neemen. Op den 1 Meij zullen nog weinige Zuid Nederlanders in den Haag aangekomen zijn. Ik meen nogtans, dat de meeste zoo niet alle voor het einde der week zullen de vergadering kunnen bijwonen. Daar zijn er van alle couleur en partij. Verscheijden zijn reeds voor vijf en twintig jaar als gedeputeerde der toenmalige Staten of van deszelfs Congres in den Haag geweest. Ook eenige waren collegaas in 't Wetgevend Lichaam van Vrankrijk met eenige van de Noordnederlanders. Zederd gisteren zijn mijn beide Zoons bij de armee. Het Hoofdkwartier is ses uuren van hier te Braine le Comte, dog de trouppes hebben hunne positie niet veranderd Het vorderen der Haagsche Vrijwilligers is eene goede zaak en ik hoop, dat dezelve haast in staat zullen zijn hun Bataillon te kiesen. Het schijnt, dat nu de eerste zwarigheden omtrend UWEG. oudste zoon geheven zijn en hij eene activiteit heeft, die later vergroot zal kunnen worden. Omtrend de Page is alles geschikt en ik heb hem benoemd in de plaats

van Wassenaer Pankras, die officier bij de Artillerie is. Voor het oogenblik schijnt Pompe te voldoen als Commies van Staat en fungeerend Secretaris. Het zal nogthans noodig zijn zig verder naar bekwaame personen om te zien, om het secretariaat van den R. v. S. goed te bezetten. Voor het oogenblik laat zig omtrend Java niets doen, als het Departement van Koophandel en Colonien alle mogelijke informatien te suppediteeren, ten einde, wanneer het oogenblik gekomen zijn zal zig weder daarvan te occupeeren, hetzelve op alles gepraepareerd zij. Dit Departement en inzonderheid de Heer Goldberg maken zig intusschen zeer verdienstelijk om de zaak van het Vaderland door hunne giften. Hetzelve heeft plaats omtrend de Heer van der Hoeven en veele andere, die zig zoo vaderlandslievend toonen. Daar de Chinaasche Compagnie nog niet existeert kan nog niet aan het bezetten der Bewindhebbers gedacht worden. Het zal mij overigens aangenaam zijn zoo zig eene gelegenheid opdeed UWEG. jongste broeder te obligeeren, kunnende nogthans niet beoordeelen in hoeverre het Bewindhebberschap compatibel zijn zal met zijnen tegenwoordigen post. Omtrend den Heer P. J. G. Hoog verzoeke UWEG. den Heer Six te willen spreeken, daar deeze de voordragt tot de Controleursplaatsen heeft, en dus het best beoordeelen kan, of hij tot zoodanige kan voorgeslage en benoemd worden.

WILLEM.

De Heeren Holvoet, de Coning, Graaf van Aerschot, van Mérode en de Thiennes achter elkander aangekomen zijnde, heb ik gisteren eene vergadering gehouden op hun verzoek, hoezeer de afwezigheid van vijf leden dezelve nog lam maakte. Tot nog toe ben ik wel te vreden van de Heeren, en binnen en buiten de vergaderingen. Nadat ik gisteren de zitting opgeheven had, is er nog wel een uur lang conversatie geweest onder verscheidene hoopjes. De Graaf de Thiennes heeft met mij openhartig en belangrijk gesproken. Het stuk van de taal, waaromtrent de Heer

van der Duijn mij den last van U.M. gebragt had, hebben zij zeer wel gevat, en de Graaf de Thiennes zeide mij, dat over dertig jaren de geheele Natie Hollandsch spreken zoude. De Heer de Coning is zeer conciliant, en heeft den Heer Holvoet teruggebragt van het denkbeeld, dat de Zuidelijke leden hunne aanmerkingen op de Grondwet gezamentlijk en afzonderlijk zouden indienen. Hij zag daarin een schijn van scheiding, welke vooral met de oogmerken van U.M. strijden zoude. Ik heb zijn advies ondersteund, en met algemeen genoegen het voorstel doen aannemen, dat ieder lid zonder onderscheid van Noorden of Zuiden zijne aanmerkingen zoude indienen. Nu denk ik, dat zij druk bezig zijn aan het werk, alzo er gisteren avond niemand bij mij opgedaagd is, hoewel ik die Heeren eens voor al 's avonds bij mij verzocht heb. Ik wacht nu alle uren de verdere leden, en hope, dat U.M. mij de verzochte vrijheid verleenen zal om de bewuste openingen te doen, waardoor de afdoening der groote zaak naar mijn inzien zeer bevorderd zal worden.

Dit warme weder doet goed aan mijne gezondheid maar de krachten blijven gering, en die geringe krachten heb ik nog noodig voor deze zaak, van welke alle andere zaken in mijn bereik meestal afhangen, zoodat het mij toeschijnt, dat ik den besten dienst aan U.M. bewijze, met zonder ophouden aan een grondslag te werken, waarop alle de deelen van het gebouw rusten moeten.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
4 Mei 1815. HOGENDORP.

Alle de verdere leden Donderdag aangekomen zijnde hebben wij gisteren, Vrijdag, eene volledige vergadering gehouden, en heb ik kunnen met de groote zaak in zee gaan. Ik heb voorgedragen, dat ik alle de leden van vele stukken voorzien had, die hen in staat stelden om een juist oordeel te vormen; dat ik hun verder bezorgen zoude al wat zij maar geliefden te begeeren; doch dat er eenige dingen waren, die zij weten moeten,

en die wel niet anders dan mondeling konden medegedeeld worden. Ik heb vervolgens uitgeweid 1°. over de wederzijdsche opofferingen, die de Provincien aan elkander doen moesten, en heb bij die gelegenheid een wenk gegeven van onze Coloniale opofferingen, zonder verder te gaan dan ik zonder U.M. authorisatie doen mogt; 2°. over den staat van die Colonien in de drie andere werelddeelen, waarvan U.M. gaat bezit nemen, en heb een kort tafreel daarvan opgehangen, met aanwijzing der voordeelen, welke de Zuidelijke Provincien daarvan trekken zullen, ook voor hare fabrieken. Wij brengen, zeide ik, in het gemeen niet alleen ons grondgebied in Europa, maar zes maal zoo groot een grondgebied buiten Europa, niet alleen onze bevolking hier, maar een nog grooter bevolking daar; 3°. over de ondervinding, die wij in het afgeloopen jaar van onze grondwet gehad hebben, en ik merkte op, dat dezelve van begin af aan zonder moeite was aan den gang geraakt, alsmede dat op dit oogenblik niet één soldaat in deze Provincien gebleven was, maar alle op de grenzen stonden, en dat echter de volmaaktste rust en orde door het geheele Land heerschte, hetwelk de blijkbare vrucht was van de weltevredenheid der Natie over hare Regeering; 4° over de oorzaken van dit algemeen genoegen met de grondwet, en ik toonde aan, dat dezelve geene nieuwigheden, geene afgetrokkene denkbeelden bevat, maar eene verzameling is van onze oude wetten en gewoonten, hier en daar verbeterd naar het licht van deze tijden, en dat de groote verandering, die er bij gemaakt was, namelijk van eene Republiek in eene Souvereiniteit, slechts de herstelling was van die Regeeringsvorm, welke eeuwenlang voor de Republiek bestaan had. De vrucht van deze voordragt heeft zich niet lang laten wachten, en de overgroote meerderheid heeft goedgevonden om zich niet in te laten op aanmerkingen omtrent de grondwet in het algemeen, maar dezelve in het algemeen aan te nemen zoo als zij ligt, en aanstonds over te gaan tot aanmerkingen over de bijzondere capittelen. Na de overweging Capittelswijze zal men dan wederom beginnen

artikel bij artikel en daarmede het werk afdoen. De Heer Holvoet eenig en alleen maakte eene enkele aanmerking op de grondwet in het algemeen, voordragende om in de plaats der Staten Generaal een Wetgevend Ligchaam van twee Kamers te stellen; doch alle de verdere leden begrepen, dat dit punt uitgesteld kon worden, totdat wij aan het Capittel van de Staten Generaal zullen komen. Daarop is het eerste Capittel onder handen genomen, en uit dat Capittel de elf eerste artikelen, houdende de opvolging. De Graaf de Mérode heeft toen voorgeslagen om een huwelijk aangegaan zonder toestemming van de Staten Generaal nul te verklaren, terwijl bij art. 2 de kinderen, uit zoodanig een huwelijk gesproten, slechts onbekwaam ter opvolging verklaard zijn. Deze voordragt zal heden in overweging gebragt worden. Indien U.M. mij daaromtrent iets te gelasten heeft, zoo kan dit zeer gevoegelijk geschieden, omdat alle zaken bij de behandeling van artikel voor artikel een tweede onderzoek zullen ondergaan.

Ik zeg U.M. mijn hartelijken dank voor de benoeming van mijnen zoon Henrik tot Page. Hij is er zeer mede verheugd; hij zal ten eersten naar Delft gaan, en ik heb reden om mij te vleijen, dat hij wel uitvallen en een goed officier worden zal. Mijn oudste zoon en mijn jongste broeder berusten volkomen in de goede genegenheid, welke U.M. mij omtrent dezelve heeft gelieven te kennen te geven.

Mijne gezondheid blijft zachtjens vorderen, maar ik lijde veel pijn aan mijn been en durf niet veel hooi op de vork nemen. Het werk van de Commissie hoop ik ten minsten ongestoord te kunnen voortzetten.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
6 Mey 1815. HOGENDORP.

UHWG. missives van 2 en 4 Mey zijn mij wel geworden. De verzeekeringen van ijver der Noordnederlandsche leden der Commissie alsmeede die geuite sentimenten der Zuidnederlandsche

zijn mij zeer aangenaam en ik hoop en vertrouwe, dat met wederzijdsche geneigdheid gewerkt zal worden om het welzijn van het Land en deszelfs goede ingezetenen te bevorderen. Het begrip geen onderscheid te maken tusschen Zuid- en Noord-Nederlandsche leden schijnt mij juist en billijk te zijn en het aannemen van dit grondbeginsel door de Commissie heeft het voordeel, dat geen geest van partijschap ontstaan kan, hetgeene zeer onaangenaam zoude zijn en voor de gevolgen zelver schadelijk konde worden. Omtrend het indienen van consideratien op de Grondwet veronderstel ik, dat UHWG. daardoor meend, dat de respectieve leden zig gereed houden van dezelve te wisselen bij geleegenheid van het doorleezen der Grondwet, die als lijdraad der deliberatien te betrachten is; maar niet dat ieder lid der Commissie zig bezig houde met het opstellen van zijne begrippen over ieder onderwerp en daar een geheel van make; daar ik anders vreeze, dat wij 22 grondwetten in de plaats van eene zullen zien ontstaan en het des te moeielijker voor de President zoude worden alle de uit elkander lopende en geuitte meeningen te vereenigen. Nogtans verwachte ik hieromtrend nadere tijdingen, en is misschien UHWG. denkbeeld eerst eenige algemeene grondbeginselen en begrippen te bediscuteeren voordat de eigentlijke deliberatien op onze Grondwet begonnen worden. Omtrend de Colonien, de Russische Schuld en de vestingen, waartoe Engeland geld geeft, kan niet wel opening gegeeven worden aan de Commissie van Constitutie voor en aleer de tegenwoordige handelingen in Londen afgelopen zijn, en 't Parlement alsmeede de Staten Generael eenige kennis daarvan dragen. Met genoegen hebbe ik vernomen, dat het warme weder UHWG. gezondheid goed doet. Ik wensch van harte, dat het tegenswoordige wigtige werk niet de geneezing terugzette. De aandoening, die dezelve over het vertrek van deszelfs oudste broeder gehad heeft, hebbe ik begrepen toen ik zijne aankomst in Duynkerken vernam. Het is een ongeluk, wanneer de leden van eene familie niet dezelfde weg volgen, dog het devieeren van een

derzelve vermeerderd maar de gevoelens van hooge achting, die toegewijd zijn aan degeene, welke op de regte wijze zig zoo uitmuntend gedraagd.

Brussel, 7 Mey 1815. WILLEM.

Het stuk van de opvolging is Zaterdag afgedaan. Het bleek uit de deliberatien, dat het omtrent het huwelijk slechts te doen was om het geval van art. 5, als bij ontstentenis van mannelijk oir eene dochter zoude opvolgen, en er is bij dat artikel gevoegd, dat zij de Kroon erven zal, ten ware zij getrouwd was of naderhand trouwde zonder toestemming van de Staten Generaal. Toen is het inkomen van den Koning in deliberatie gebragt. Ik heb eene evenredige vermeerdering voorgedragen, die algemeen toegestemd is. Sommigen meenden, dat het beter zoude zijn het quantum bij elke nieuwe regeering te bepalen, omdat de prijzen van alles rijzen, en dat hetgeen nu genoeg is over honderd jaren, ja over vijftig jaren onvoldoende kan zijn, doch de groote meerderheid oordeelde, dat deze verandering, als zij noodig werd, gelijk als alle andere op de wijze bij de Grondwet voorgeschreven kon gemaakt worden. Nu bleven er op dit stuk drie punten te bepalen: 1°. de woonhuizen, waaromtrent de Commissie gaarne de verkiezing van U.M. zoude willen weten, hebbende de Graaf van Aerschot mij inzonderheid verzocht U.M. aandachtig te maken op het kasteel van Serais, voormalig verblijf der bisschoppen van Luik, zeer fraai, zeer aangenaam gelegen en hetwelk hij, onlangs door U.M. in die streeken gezonden, met bewondering gezien had; 2°. de domeinen, welke U.M. des verkiezende in patrimonieel eigendom verkrijgen kan, doch waaromtrent Dezelve zich nog niet geuit heeft, zoodat ik op dit punt gaarne Deszelfs goedvinden vernemen zoude; 3°. het quantum van de vermeerdering, waaromtrent ik mij verbeelde, dat veele leden overhellen om het bestaande te verdubbelen. Op deze drie puncten heb ik met algemeen genoegen de deliberatien gehouden, omdat wij nu nog maar de algemeene trekken schetsen.

Ik ben wel te vreden over de houding van alle de leden en bespeur niets van twee onderscheidene belangen, nog veel min van partijen; in het stemmen voegen zich nieuwen bij ouden, en ouden bij nieuwen, en was het niet, dat wij fransch spreken, zoo zoude deze Commissie het aanzien van alle andere hebben. Ik weet wel, dat wij nog niet geraakt hebben aan eenige tedere puncten, maar op deze na houde ik mij verzekerd van een goede uitkomst.

's Hage, U.M. getrouwe onderdaan
7 Mei 1815. HOGENDORP.

Ik heb de eer gehad U.M's. missive van den 7den te ontvangen, en ik twijfel niet of mijn nadere tijdingen zullen aan Deszelfs verwachtingen beantwoord hebben. Thans gaan de deliberatien geregeld voort volgens den leiddraad van de Grondwet. Veranderingen en bijvoegselen worden vastgesteld in de extensie opgedragen aan eene Commissie van redactie, die in het vervolg benoemd zal worden. Het gewigtig stuk van het Regentschap en van de Voogdijschap heb ik aan de leden uitgelegd en daarmede vele vragen en aanmerkingen afgesneden. Daar zal het een en ander bijkomen in den geest der artikelen, zooals een eed voor de Voogden, voor den Regent en voor den Raad van State in het geval van art 26, de zorg voor den Persoon des Konings in het geval van art 26, enzoovoorts. Dit alles is in handen van eene Commissie gesteld om rapport te doen. In den eed van den Koning, art. 28, wilde men ook bij de onafhankelijkheid van den Staat deszelfs integriteit voegen, waarop gemelde Commissie mede rapporteeren zal. Nadat meest alle de aanmerkingen door de Heeren van het Zuiden gemaakt waren, maakte nu de Heer van Maanen eene aanmerking op de eerste zinsnede van art. 32, oordeelende eene verandering noodzakelijk, omdat de ondervinding geleerd had, dat sommige zaken niet wel te brengen waren in den Raad van State. Hij noemde de verleende gratien en de diplomatische zaken. Na

eenige discussie werd besloten om de drie artikelen van den Raad van State uit te stellen, totdat alle de artikelen van de Koninklijke Magt, dat is al, wat er nog in dit Hoofdstuk volgen zoude, zoude afgehandeld zijn. Toen werd op artikel 37 voorgedragen om de kennisgeving aan de Staten Generaal uitvoeriger te beschrijven, en te bepalen welke stukken zullen overgelegd worden. Op artikel 38, dat geen gedeelte van het grondgebied behoorde afgestaan of verruild te worden ten minsten in vollen vrede zonder toestemming van de Staten Generaal. Op artikel 42, dat de Adel verleend zoude worden voor bewezen diensten aan het Vaderland. Op artikel 44, dat het woord ingezetenen moest veranderd worden in onderdanen, en dat de Prinsen van den Huize, onderdanen verklaard zijnde, onder deze benaming begrepen waren. Op artikel 46, dat de wetten driemalen moesten gelezen worden, waarop echter de deliberatie is uitgesteld geworden totdat het Tweede Hoofdstuk zal afgehandeld zijn. Op artikel 49, de commutatie van straffen bij te voegen. Op artikel 50, dat de gevallen van dispensatie duidelijk aangewezen behoorden te worden, in plaats van eene algemeene authorisatie. Vervolgends werd voorgedragen om bovenaan van de artikelen over de Koninklijke Magt er een nieuw artikel bij te voegen, houdende, dat de Koning het Hoofd is van de geheele administratie van het Rijk. Eindelijk werd voorgesteld om den Persoon des Konings heilig en onschendbaar te verklaren en de ministers verantwoordelijk te stellen, bij welke gelegenheid ik art. 104 in herinnering bragt. Schier alle deze aanmerkingen kwamen van de nieuwe Heeren, namelijk van de Heeren Holvoet en Dotrange, waar de meeste anderen zich dan bijvoegden. Na eenige discussien, heb ik de voorslagen telkens commissoriaal gemaakt met vier leden, twee van het Zuiden en twee van het Noorden. Heden na de extensie heb ik met eenige plegtigheid en uitvoerigheid twee aanmerkingen onder het oog van de onderscheidene Commissien gebragt: 1° dat de waarborg voor de Nationale vrijheid niet zoozeer gezocht moest worden

in de letter van de Wet en in lastige bepalingen van de Koninklijke Magt, als wel in de instelling der Staten; en 2° dat de omstandigheid van ons Land, bestemd tot een voorpost tegen de overheerschers van Europa, een krachtig bestuur vereischte.

Ik moet niet vergeeten te melden, dat de huldiging binnen Amsterdam als Hoofdstad zwarigheid ontmoette, en dat men ook iets voor Brussel bedingen wilde. Ook hierop wachten wij een rapport.

Eer ik de Commissien benoemde heb ik telkens een woord tot stichting op iedere zaak gezegd en in de samenstelling der Commissien het meeste beleid gebruikt.

Ik zie eindelijk, dat de Heeren van het Zuiden, en die meest allen kundig en wel ter sprake zijn, grootendeels met theorieen, afgetrokken denkbeelden en Fransche Constitutien behebd zijn; daartegen vind ik veel steun bij den Heer de Thiennes en eenige anderen, die den geest van onze Grondwet hoe langer hoe beter inzien en hoogschatten. Gister avond waren bij mij de Heeren de Thiennes, de Méan, d'Aerschot en Gendebien, met welke ik verre gevorderd ben. Zij schenen teffens zeer gesteld te zijn op een Hoogerhuis, en dit erfelijk. Wij delibereeren dagelijks vier uren; wijders heb ik veel aanspraak van alle de leden; ik zie dagelijks de Notelen na, zooals de Secretaris ze gesteld heeft; ik doe mijn verslag aan U.M. en ik vind op zijn best den tijd om dit alles te doen, zonder mij op nieuw af te sloven en onbekwaam tot het werk te maken. Gelukkig is er juist geen ander werk van gewigt.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
10 Mei 1815. HOGENDORP.

Nadat de Heer Holvoet zijne propositie van een hooger huis naar de Engelsche wijze had voorgelezen kwam de Heer Raepsaet voor den dag met zijn ontwerp van een eenvoudige verdeeling der Staten Generaal in twee Kamers, volgens hetwelk in de eerste kamer slechts leden van de Ridderschappen en

Edelen zitten zouden. Dit laatste strookt veel beter met onze Grondwet en provinciale reglementen, en de Heeren de Thiennes en de Mérode spraken het beide voor. Beide de voorstellen zijn commissoriaal gemaakt met en benevens hetgeen de verdere leden nog daarbij zouden willen voegen uit hunne mondelinge adviesen. De Heer Dotrange had in bedenking gegeven of men niet eenvoudig de oudsten en jongsten uit de Staten Generaal zoude kunnen vereenigen tot eene eerste kamer. De Heer de Coning vroeg of men niet onder de erfelijke Pairs groote Capitalisten of kooplieden, geene Edellieden zijnde, zoude kunnen opnemen. Ik geef deze staaltjes aan U.M. op als blijken van de losse gedachten, die wij menigmaal aanhooren en veel tijd en geduld aan besteden moeten. Op art. 37 en 38 is een rapport uitgebragt, doch alle de andere is men ons nog schuldig. Ik sluit hier in de artikelen, die veranderd zijn, ter speculatie van U.M. De Noorder leden staan verbaasd over het flux de bouche van de nieuwe broederen en deze evenzeer over ons flegma. De Heer de Mérode zeide tot mij: vous nous dérontez par votre silence. Verscheidene anderen maken mij gedurige complimenten om mijne bedaardheid, en verlangen zelfs, dat ik de lange redenaars wat in toom houde. Ik zal dit nu ook wel met bescheidenheid moeten doen, doch in den beginne zag ik ze gaarne uitkomen om ze te leeren kennen. De Heer de Thiennes is de schappelijkste van allen. Hij heeft invloed op den Heer de Mérode en zij beide op vele anderen. De Heer de Thiennes heeft onze Constitutie leeren kennen en hoogschatten. Hij zeide mij onlangs op het stuk van den Adel: daar zijn onder u vele geslachten aanzienlijk geworden door bewezene diensten aan den staat, daar wij minder gelegenheid toe gehad hebben; die familien hebben Raadpensionarissen, Griffiers, Ambassadeurs, Generaals en Admiraals opgeleverd, en zijn in de daad door geheel Europa voor Adelijk bekend; daar was maar niemand in de Republiek, die ze adelijk verklaren konde, maar nu is er de Koning, die de verklaring

geven kan, en dan zijn die familien zoo goed als de onze. De Heer de Mérode onderhoudt mij al te mets over de Roomsche Kerk. Hij wenscht, dat U.M. een concordaat met den Paus sluite. In het concordaat van Bonaparte, zegt hij, is bepaald, dat hetzelve vervalt indien een Protestant op den troon komt. Hij besluit daaruit, dat er voor Belgien een nieuw concordaat dient te zijn. Hij verlangt, dat er een Pauselijke Nuntius aan U.M. gezonden worde, waarop de Heer de Thiennes aanmerkt, dat zoodanig een Nuntius niet het minste gezag zoude kunnen uitoefenen en slechts een diplomatiek agent zoude zijn. Beginnende aan het hoofdstuk van de Staten Generaal, heb ik den Heer Holvoet verzocht om zijn voordragt te doen aangaande de twee Kamers. Waaruit vervolgends gebleken is, dat deze verandering zoude samenhangen met veele stukken van de Grondwet reeds verhandeld of nog te verhandelen. Ik kan dit niet beter nog korter aan U.M. uitleggen, dan met te zeggen, dat men eene geheele Engelsche Constitutie invoeren wil, in welke Constitutie naar mijn inzien de Koning zeer weinig en het Parlement alles is. Ik heb mij voorloopig daarop geuit, doch den Heer Holvoet verzocht zijn voorslag op schrift te brengen. Ook onder zijne vrienden heb ik reeds gezien, dat sommigen niet met hem stemmen zullen. Ik ben voornemens mij zeer uitvoerig op dat stuk uit te laten, en zal voor geen twee Kamers stemmen, dan in zooverre dezelve met den geest van onze Grondwet strooken. Niemand schijnt dien geest beter gevat te hebben dan de Heer de Thiennes, en hij klaagde nog gisteren tegen mij, dat de anderen niet genoeg moeite doen om daarin te dringen. De verdeeling van het nieuw gebied is reeds in aanmerking gekomen, en ik heb alle de Zuidelijke Heeren met bijvoeging van de Heeren Mollerus en Queisen verzocht om een schets daarvan te willen maken, waarbij dan ook gelet zal worden op de memorie over Oppergelden welke U.M. in handen van de Commissie gesteld heeft. Ik beken, dat ik veel moeite en hoofdbrekens met die welbespraakte theoristen

heb, niet zoo zeer om hunne dwalingen op te nemen en tegen te spreken, als om ze te overtuigen, en uit eene denkbeeldige wereld in eene wezentlijke t'huis te brengen.

's-Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
11 Mei 1815. HOGENDORP.

De leden beginnen hoe langer hoe meer door elkander te stemmen, zoodat het Esprit de Corps er zoetjes aan uitgaat. De Zuidelijke Heeren verlangen naar huis, en dan zeg ik hun, dat het van henzelven afhangt.

's-Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
14 Mei 1815. HOGENDORP.

UWEG. verschillende brieven żijn mij van 6 tot 14 Meij wel geworden, en ik zal trachten dezelve met eenige woorden te beantwoorden, dog wil ik eerst UWEG. mijn genoegen betonen van te verneemen, dat deszelfs gezondheid de tegenwoordige drukte uithoudt. Eenige menagementen moet ik aan dezelve aanbeveelen, vrezende dat UWEG. te veel op zig neemd en de lange sessie benevens de correspondentie, het nazien der Notulen en de bestendige aanspraak der leden UWEG. te veel zal fatigeeren. Ik houde mij overtuigd, dat de uitweiding, waarmede de eerste zitting geopend is, van veel nut geweest is en dat de consideratie van onze Colonien, van de waarde derzelve, alsmede van de experientie onzer Grondwet en de algemeene tevreedenheid, die over dezelve heerscht, eenige indruk zullen gemaakt hebben op de Zuidelijke Heeren. De nadere tijdingen omtrend de loop der deliberatien beantwoorden volkomen aan de bedenkingen in mijne vorige missive, en daar het wezentlijk schijnt, dat veele theoretische begrippen in de hoofden der Zuiderbroederen zig gevestigd hebben, en dat hun voor ons ongewoone flux de bouche tot lange discoursen gelegenheid geeft, schijnt het mijn, dat UWEG. die zaak uitmuntend behandeld heeft; met dezelve te laten uitpraaten en uitkomen

zullen zij naderhand des te gemakkelijker gehoor geven aan de argumenten gegrond op de experientie en de wezendlijke waereld. Voor den schijn vooral heeft de Engelsche Constitutie vooral veel fraajes, wat gedeeltelijk verdwijnt, wanneer onderzogt wordt, waarop de institutien bernsten, alsmeede de middelen om deeze aan den gang te houden: daarenboven blijft het groot onderscheid met alle hare copijen, dat zij het resultaat is van 12 of 14 eeuwen, daar de anderen maar op theorieen gegrond zijn. Met UWEG. ben ik het volkomen eens, dat de waarborg der vrijheid in de Stateninstelling gevonden wordt en dat bijsonder in de tegenwoordige gesteldheid van Europa eene kragtige Regeering voor het behoud der onafhankelijkheid noodzakelijk is. De gedeclareerde onschendbaarheid der Persoon van den Koning en de op Engelsche voet verantwoordelijkheid der Ministers is nae mijne gedachten een der gevaarlijkste instellingen voor den geregelde gang der bezigheden, en ik kan nooit toestemmen in eenen maatregel, die de Ministers van elkander afhangelijk, van den Koning onafhankelijk maakt. Tegenwoordig is ieder verantwoordelijk voor zijn Departement; de Ministers kunnen voor het Hooge Geregtshof gebragt worden zulks verdienende, en ik ben in het geval aan de geheele machine klem en veerkragt te geeven, waaraan ik zoude moeten renonceeren in eene Engelsche Constitutie, die terstond de partijgeest weder zoude doen opwekken en gelegenheid aan de buitenlander geven zich met het innerlijke te bemoeyen en alles te vertragen of te overdrijven. Het is met veel genoegen, dat mij gebleeken is, dat de Graaf de Thiennes UHWG in het bijzonder zoo meedegevallen is, en dat zijne invloed op anderen, ook zijne bijzondere studie onzer Grondwet, geleegenheid geeft, dat hij behulpzaam zijn kan de denkbeeldige wereld te verwijderen. Omtrend het verdeelen in twee Huisen en de compositie casu quo van het Hogerhuis blijve ik nog verwagten de meedegedeelde denkbeelden, dewelke uit hetgeen UHWG. meld tot allerly begrippen aanleiding gege-

ven heeft. De naam van Staten Generaal zoo goed als dat van Parlement in Engeland kan gegeven worden, hetzij aan een of twee Huizen de voorkeur gegeven wordt. Op de compositie van 't Hogere zal den Koning dienen invloed gegeven te worden, hetzij de leden erfelijk, of door Ridderschappen en Edelen voor een tijd gekozen worden; want anders zoude de geest dezer instelling niet in 't oog gehouden worden; dog de wijze zijn veele en zulks zal nog wel ter spraak komen. Omtrent de verheffing in den Adel diend ad 42 geen conditie gevoegd te worden. Het spreekt van zelvers, dat gecenseert wordt, dat het alleen geschiedt om beweze diensten te belonen, dog daar deze van verschillende aart kunnen zijn, die niet altoos erkend worden, zoo zoude het niet voegelijk zijn de Koning te exponeeren van aan de Grondwet te mankeeren, wanneer zijne keuzen niet goed waren. Ik zie geene zwarigheid dat Amsterdam Hoofdstad blijve en mijne opvolgers zig aldaar huldigen laten. In tijd van oorlog is deeze zijde der rivieren minder geschikt, en Amsterdam is het bolwerk waar men altoos tegen vreemde aangreepen in zekerheid is. Voor de meedegedeelde voorlopige redactie van eenige veranderde articulen van 't eerste Hoofdstuk ben ik UHWG. zeer dankbaar; mijne nadere denkbeelden over derzelver inhoud voorbehoudende heb ik nogtans mij nog heden te expliceeren over eenige punten, waaromtrend dezelve stelliger mijne meening wenscht te weten en wel ad 1° op het stuk van het huwelijk. Een ongetrouwde Koning, ook eene Koningin of erfdochter, diende nae mijne gedagten niet zonder toestemming van de Staten Generaal een huwelijk te kunnen begaen, dog de leden der Koninklijke Familie dienen daaromtrend alleen afhangelijk te zijn en blijven van den koning als chef van de familie; alleen maar kan de toestemming der Staten nodig zijn, wanneer onderhoud voor de tot den huwelijk zig begevende nodig is, daar anders kennisgeving voldoende schijnt te zijn. 2° Het inkomen diend zeker anders ingerigt te worden, dog het verdubbelen schijnt mij te veel, en dat f 170.000.— à

f 200.000.— 's maands, of f 2.100.000.— à f 2.400.000.— 's jaars meer als voldoende zoude zijn; daarentegen geve ik in bedenken of niet voor eene Koningin in der tijd diende gezorgd te worden en haar eene Douarie verzekerd, waardoor zij eenen honorabelen onderhoud zoude hebben, onafhangelijk van haaren zoon of collaterael, die misschien tot de Regering kome. Verder vind ik, dat de Pr. van Oranje als ongehuwd persoon genoeg aan 100.000 fl. heeft, maar eene vrouw kan hij daarvan niet onderhouden; weswegens in geval van huwelijk met goedkeuring en toestemming zijne inkomsten dienden verdubbeld te worden, hetgeene aan UHWG. attentie aanbevele. 3°. Omtrend de Domeinen zoude ik niet gaarne reeds iets beslissen en koomt het mij voor, dat zulks facultatief kan blijven. 4° De Woonhuisen is een moeielijk punt, te meer daar in verschillende gewesten gaarne gezien wordt, dat Woningen van tijd tot tijd bezogd worden. Misschien was het best omtrend het getal niets te bepalen, daartegen de somme gelds, die jaarlijks voor hun onderhoud zoude kunnen besteed worden, en dat deeze niet zoude kunnen te buiten gegaen worden, of nieuwe gebouwen aangelegd op 's Lands kosten, zonder voorkennis en approbatie der Staten Generael, en dat deeze de nodige fondsen expres geconsenteerd zouden hebben. 5° Het art. 38 schijnt eene andere redactie te vorderen, daar geheime tractaten niet direct kunnen meedegedeeld worden, ook het raadzaam kan zijn zulke, die niet effect sorteeren, zooals dat van 3 January 1815, niet te publiceeren en tot deliberatieobject te maken. Nog moet ik UHWG. attentie vestigen op mijn Tweede zoon, die het slagtoffer is van de tegenwoordige Europeesche schikking, vermits ik het belang van het Rijk boven het zijne stel. Het is UHWG. bekend, dat hij de Nassausche Staten als Secondo-Genitur moest bekomen. Het Groot-Hertogdom Luxemburg koomt in de plaats. Ik heb het regt hierover te disponeeren volgens het Protocol, dog ik meen, dat het wenschelijk is hetzelve zoo naauw mogelijk met het Rijk te vereenigen, en dus wil ik als een secon-

dogenitur voor Frits renonceeren. Dog ik wensch, dat voor hem op eene andere wijze gezorgd werde, die zijne existentie en van zijne nazaten verzekert, en ik meen, dat hij daartoe aanspraak heeft. Op welke wijze kan zulks gedaan worden, is eene vraag, die ik liever door anderen, als den Vader, zie oplossen! Is zulks ook een onderwerp der Commissie van Constitutie, bij welke alles wat Luxemburg betreft ook zal moeten behandeld worden?

Laeken, den 17 Mey 1815. WILLEM.

Eergisteren na den middag is mij de conceptwet op de Nationale Militie wel geworden; dezelve is langs de gewone trappen zoo verre gevorderd, dat zij heden commissoriaal wordt gemaakt bij de Staten Generaal, die ze denkelijk Zaterdag zullen aannemen.

Ik heb uit een Rotterdammer vernomen, dat men in zijne stad geene andere beschroomdheid had, dan dat men in schikkingen komen zoude met Bonaparte. Er was een scheepje in vier maanden naar de Havanna heen en weder gezeild. In de Havanna lagen tweehonderd schepen, meest Engelschen en Americanen, verscheidene herwaards bestemd. De publieke geest neigde tot een afscheuring van Spanje. Ik neem de vrijheid om op te merken, dat deze berigten ter bevestiging komen van het advies van den Raad van State omtrent de regten van den handel op Amerika.

Te Amsterdam zijn drie of vier ladingen van Suriname aangekomen. Twaalf schepen liggen in lading derwaards.

Uit de ingeteekende penningen van den Haag zijn reeds honderd vijftien man uitgerust, waarvan sommige te paard. Enkele zijn hier en daar ondergebragt en een Compagnie, bij de honderd man sterk, trekt aanstaande week uit naar Nimwegen. De vrijwilligers, die zichzelf uitrusten, zullen zich waarschijnlijk met die van Haarlem tot eene compagnie vereenigen.

Ik kan U.M. geen beter denkbeeld geven van de deliberatien

van de Commissie tot de Grondwet, dan uit de ingeslotene Notulen. De broederen beginnen met een voorstel van eenige artikelen, waarvan de eerste de Koninklijke Magt in schijn opvijzelen, en de laatste dezelve in de daad beperken. Ik maak ze commissoriaal en de helft wordt er in de besognes afgedongen. Het rapport wordt uitgebragt, en de zaak blijft zooals ze was. Wij krijgen heden denkelijk het eerste Hoofdstuk af op het inkomen van den Koning na, waaromtrent ik de gedachten van U.M. wachtende ben. Over het tweede Hoofdstuk is al vrij wat opgeruimd en ik wacht heden een rapport op de Twee Kamers. Gisteren is veel te doen geweest over de eeden en namentlijk dien van den Koning. De woorden: eerst en vooraf, klonken in de ooren van den Graaf de Mérode alsof men God en Godsdienst afzwoer. Er werd besloten om de uitdrukking te veranderen en het denkbeeld te behouden. Zoo als ik de extensie heb zal ik ze U.M. zenden. Ik begin de begrippen en de caracters van de nieuwe leden te leeren kennen; dezelve verschillen nog al wat van elkander en ik blijf goeden moed houden.

Mijne gezondheid wordt beter, naar mate de obstructien verminderen, en het been zelf betert al iets; doch alzoo ik nog niet versterkt kan worden blijven de krachten gering

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
18 Mei 1815. HOGENDORP.

Ik heb de eer gehad de missive van U.M. van den 17 dezer wel te ontvangen en zal niet nalaten om op alles bedacht te zijn. Ik zal dan van tijd tot tijd melden hetgeen er daaromtrent voor zal vallen.

Ik sluit hier in het voorgevallene omtrent de Eeden, bij welke gelegenheid voor het eerst de zaak van den Godsdienst is ter spraak gekomen. Het geweeten van eenige weinigen was wezentlijk bezwaard, de anderen oordeelden, dat het geweeten van veelen bezwaard zou zijn. Doch alzoo elk een te vreeden was met den waren zin der woorden, zoo liep de deliberatie alleen

over de uitdrukkingen, en deze zijn tot algemeen genoegen van alle de leden uitgevallen. Wij hebben daarop de artikelen van den Raad van State onder handen genomen. De eerste zinsnede van art. 32 veel te algemeen zijnde, zal er een onderscheid gemaakt worden tusschen de zaken, die er moeten en die er kunnen gebragt worden; waaromtrent de ondervinding van het afgeloopen jaar is geraadpleegd. Het getal gewone leden is op vier en twintig en buitengewone op acht en veertig gesteld. Maandag komt eerst het rapport in over de twee kamers. Het denkbeeld van Pairs heeft onoverkomelijke zwarigheden ontmoet. Het zal er denkelijk bij blijven, dat de Staten Generaal op de bestaande wijze zullen benoemd worden, doch dan zal de Koning uit de benoemden eene keuze voor eene Eerste Kamer doen, zoodat deze Kamer zal bestaan uit lieden, verkozen door de Natie en door den Koning gezamentlijk. Dit alles is echter nog onzeker. Ofschoon veele artikelen van het tweede Hoofdstuk wachten moeten naar dit rapport, hebben wij er echter veele andere afgedaan zonder groote verandering, en zijn gisteren blijven steeken bij het tweede van de tederste puncten, namelijk de finantien. Op art. 71 hadden de Zuidelijke Heeren geweldig veel in te brengen tegen hetgeen zij noemden een subside fixe, hetwelk zij zeiden, dat in de laatste jaren der Oostenrijksche Regeering door de Staten van Vlaanderen was toegestemd, en waardoor die Staten naderhand alle aanzien verloren hadden. Ik heb deze zaak grondig moeten uitleggen, doch heb de zwarigheid niet geheel kunnen wegnemen, dat een vaste staat van vrede, établissement de paix, onmogelijk eens voor al kan opgemaakt worden. Ik zal trachten eene uitvoerige extensie te maken, waarin alle leden kunnen genoegen scheppen ten einde ook sommigen van de Noordelijke Heeren te bevredigen, die het artikel, zoo als het ligt, niet klaar vinden.

Ik ben zeer gevoelig aan de goedheid van U.M. om mij de zorg van mijne gezondheid aan te bevelen. Ik ben overtuigd van de noodzakelijkheid van dit werk zelf af te doen en ten

dien einde mijn krachten te sparen. Ik zal ook dienaangaande de voorschriften van U.M. volgen, en zooveel ik kan aan anderen opdragen, hetgeen ik niet zelf dien uit te voeren.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
20 Mei 1815. HOGENDORP.

Ik heb de eer hier in te sluiten het vervolg der vastgestelde artikelen. Over de eeden heb ik U.M. reeds onderhouden. De artikelen van den Raad van State zijn in dien geest gesteld, waarvan ik U.M. reeds verwittigd heb. Er is wijders veel te doen geweest over de Hoofdstad en de inhuldiging. Ik heb vastgehouden, dat wij maar eene hoofdstad hebben konden en er is algemeen toegestaan, dat Amsterdam door de daad de Hoofdstad was en blijven zoude. Het woord is echter uit de Grondwet gebleven, als geen voorwerp van dezelve zijnde, en om de Zuidelijke Provincien niet te kwetsen. De inhuldiging zal naar de analogie der acht artikelen omtrent de Staten Generaal in tijd van vrede beurtelings geschieden te Amsterdam en in een van de voornaamste steden der Zuidelijke Provincien. Dezelve zal plaats hebben naar de oude Brabantsche wijze in de open lucht. Omtrent den staat van vrede en den staat van oorlog is er eene Commissie benoemd, en het zal denkelijk uitkomen op de vaststelling van den staat van vrede voor zeven of tien jaren. Op de twee Kamers wordt heden een rapport uitgebragt en zooveel ik voorzien kan zal het op twee Kamers uitloopen; de eerste Kamer zal voor het leven zijn met een behoorlijken invloed voor de Kroon op de keuze der leden.

Ik zal heden een reeks van voorstellen doen omtrent het inkomen des Konings en dezelve in handen van eene Commissie stellen. De zaak van Prins Frederik zal daaronder begrepen zijn. Een van de twee zwarigheden omtrent de vereeniging van Luxemburg komt nu te vervallen. De tweede, dat Luxemburg een deel van het Duitsche Rijk uitmaakt, blijft bestaan. Er is een denkbeeld om de banden van Luxemburg met het Koning-

rijk der Nederlanden vast te stellen bij een appendix op de Grondwet. Wij moeten noodzakelijk in de Grondwet de Provincien opnoemen, waaruit het Koningrijk bestaat, en daar kunnen wij Luxemburg onder brengen.

Het verlangen groeit dagelijks aan naar het begin der vijandelijkheden, en de tijding van de bezitneming der Landen over de Maas geeft een groot genoegen.

'sGravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
22 Mei 1815. HOGENDORP.

De voorstellen voor het inkomen zijn met veel genoegen aangehoord, en deze zaak zal het gemakkelijkst van allen gaan. Voor de eerste post heb ik vier en twintig ton voorgedragen. Voor Prins Frederik is mij ingevallen, dat men eenige domeinen zoude kunnen aanwijzen, waaronder de Baronie van Breda, dien ouden zetel van het Huis van Nassau in de Nederlanden, ten ten einde aldaar zoodanige heerlijke regten uit te oefenen als bij onderscheiden wetten en besluiten op de Heerlijkheden in het algemeen zijn of zullen worden toegestaan. In de Commissie zijn de Heeren van Aylva, Lampsins, de Méan en du Bois gesteld.

Het cardinale punct van de twee Kamers is gisteren afgedaan op een hier ingeslooten rapport, waarvan ik slechts de vertaling heb kunnen magtig worden, en niet dralen wil dezelve onder het oog van U.M. te brengen. Na veele debatten in de Commissie en in de volle vergadering over de wijze van benoeming van de eerste Kamer is dezelve eindelijk onbepaald overgelaten aan den Koning. De voorslag van zes duizend gulden traktement is verminderd op drie duizend. De kennisgeving van zwarigheden omtrent een conceptwet door middel van den Vice President van den Raad van State is veranderd in de bepaalde wijze van de Grondwet. Er is begrepen, dat alzoo de Ministers de vergaderingen van beide de Kamers mogen bijwonen, de Koning zoo goede kennis dragen zal van de zwarigheden, dat er altijd

eène nieuwe extensie van het een of ander artikel, hangende de deliberatien des goedvindende zal kunnen ingezonden worden. Maar de zwaarste aanval is geschied door de Graven de Thiennes en de Mérode, welke wenschten, dat de Eerste Kamer noodzakelijk uit bloote Edelen bestaan zoude. Doch zij hadden hier de meeste hunner eigene landslieden tegen zich, en de Heer de Mérode werd daar gemelijk onder. Bij deze gelegenheid hebben beide deze Heeren zich zeer rond uitgelaten over onze Patricische familien in denzelfden zin als ik dit reeds te voren van den eersten Heer aan U.M. gemeld heb. De Graaf de Mérode zeide, dat hij de Hollandsche Patricische familien door de daad zoo goed achtte als de Belgische Adel, en dat er voor de wettigheid slechts een verklaring van den Koning aan ontbrak. De Zuidelijke Heeren scheenen mij toe in het algemeen zeer wel te vreden te zijn met de uitkomst, en den Noordelijken toe te geven zonder grooten tegenzin. Mij komt het getal der leden van de Eerste Kamer wat groot voor, onder anderen uit een finantieel oogpunt.

Ik ben voornemens om deze week de Commissie van Redactie te benoemen ten einde de twee eerste Hoofdstukken af te werken, en verzoek U.M., zoo er iets te gelasten valt, daarop bedacht te willen zijn. Hetgeen U.M. aangemerkt heeft op de toestemming der Staten Generaal tot de huwelijken, heb ik met den Heer Elout overlegd en met de bestaande Grondwet vergeleken, artikel 1 en 2. Het is ons voorgekomen, dat eene verandering daarin te brengen veel moeyelijkheden zoude hebben, en wij gelooven dat eene toestemming van die vergadering in eene voordragt van den Koning, welke het huwelijk dus goedgekeurd zoude hebben, altijd gemakkelijk zal te verkrijgen zijn.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
24 Mei 1815. HOGENDORP.

Ik heb vergeten aan Uwe Majesteit te melden, dat er in het rapport op de eerste Kamer ook deze verandering gekomen is,

dat de Prinsen geen voorregt van jaren genieten. Daar gaat zoo veel om, dat ik wel eens een punct oversla, met den besten wil om van alles verslag te doen. Daar is lang gehandeld over art. 70, 71 en 72. De vaste staat van vrede is er door voor tien jaren, om telkens voor tien jaren toegestemd te worden, en de jaarlijksche verantwoording der penningen gebleven. De vaste staat zal zoo spoedig mogelijk moeten opgemaakt worden, doch uiterlijk 1820. Thans zijn wij druk bezig met de representatie, die ik gehouden had voor het laatste punct van de twee Hoofdstukken. De groote vraag was hoeveel leden de Zuidelijke Provincien gezamentlijk in de Staten Generaal zouden benoemen. Ik begon met aan te toonen, dat de bevolking alleen geen grondslag uit kon leveren, en dat dit een denkbeeld was in de revolutionnaire tijden geboren. Ik wees aan, dat de grond, de nationale bezittingen van capitalen in de fabrieken, in den koophandel, in vreemde fondsen, dat de zedelijke omstandigheden van onderwijs, van verlichting, van ondervinding in zaken van regeering sederd eeuwen, allen te zamen dienden in aanmerking te komen. De Zuidelijke Heeren schijnen mij toe aan den Heer Gendebien te hebben opgedragen eenen uitval te doen. Hij beweerde, dat zelfs volgens mijn grondslagen de Zuidelijke Provincien drie van de vijf stemmen zouden moeten hebben. Doch zijne redenen waren zoo zwak, dat ik de gelegenheid waarnam om er twee puncten tot een staaltje van op te nemen. Ik wees gemakkelijk aan, dat de grond in onze Colonien moest gevoegd worden bij onzen grond in Europa, en dat dit de klare zin was van de agt artikelen. Ik weide in de tweede plaats uit over onze fabrieken, geneverstokerijen, suikerraffinaderijen, steenbakkerijen, turfmakerijen, en de verbaasdheid van de Zuidelijke Heeren was groot, toen ik aanhaalde, dat de schatkist jaarlijks van de genever 26 tonnen gouds en van de turf 14 tonnen trok. Ik kan hier onmogelijk alles melden; genoeg dat, er eene Commissie benoemd is om op alle de grondslagen te letten, zoo als ik begeerd had. Nu heb ik al van veele leden zoo van het

Noorden als Zuiden het denkbeeld vernomen, dat het maar best was een volmaakt gelijk getal aan beide de partijen te geven. De verdeeling over de Zuidelijke Provincien van het aangenomen getal leden zal weinig moeite hebben. De grenzen van de negen departementen zouden blijven op Luxemburg na, doch onder de volgende oude namen; Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen, Zuid-Brabaud, Henegouwen, Antwerpen, Namen, Luik en Maastricht.. Luxemburg zal er dan bijkomen met eene uitlegging, en daarmede de grond gelegd worden tot die nadere wettige vereeniging, welke U.M. begeert.

Zoo verre gevorderd heb ik de Commissie van Redactie benoemd, en in dezelve den Heer Elout gedoodverfd om een schets van die twee Capittelen te ontwerpen en dan aan de volle vergadering voor te leggen; dan kan het rapport in de Commissie vastgesteld en ter vergadering uitgebracht worden. Ik geloof, dat dit de kortste weg zal zijn tot afdoening. Onderscheidene Commissien zijn nog aan het werk en hebben geen tijd om te sparen, zoodat ik Zaturdag en Maandag geene vergadering beleggen zal.

Voor mijselven zal ik dan ook met den Zondag drie rustdagen hebben, die mij noodzakelijk geworden waren. De Graven de Thiennes en de Mérode hadden ook al lang aangedrongen om eens over te vliegen, de eerste naar zijn Ministerie, de tweede naar zijne vrouw. Zij zijn ontroostelijk over eene eerste Kamer, waarin geen bloote Edelen zitten, en kunnen niet begrijpen, dat de Edelen van het Noorden niet met hen gestemd hebben. Zij denken, dat de Grondwet om deze reden alleen bij hen zal afgestemd worden. De Graaf de Thiennes zal zich zekerlijk bij U.M. vervoegen, en ik kan bij deze gelegenheid al het goede bevestigen, dat ik reeds van hem gezegd heb, maar de Kamer van Edelen is zijn marotte. Ik heb hem onder het oog gehouden, dat volgens zijn plan de Edelen uit de tweede Kamer door de daad zouden uitgesloten worden, en dat er nu veel meer Edelen in de beide Kamers zaamgenomen zullen zitten.

Daar hebben gisteren geruchten geloopen, dat er sommige Nederlandsche Generaals zouden gedimitteerd, ja zelfs gearresteerd zijn.

's-Gravenhage,
26 Mei 1815

U.M. getrouwe onderdaan
HOGENDORP.

Ik neem de vrijheid U.M. te vragen of ik niet wel zoude doen de vele afwezige leden van de Staten Generaal op te roepen tegen de t'huiskomst van U.M., indien dezelve eenig voornemen had om hen met een boodschap of eigen verschijning te vereeren.

Het acht en vijftigste artikel is aan eene commissie verzonden om te beproeven of er bij deze gelegenheid aan het oogmerk van hetzelve zoude kunnen voldaan worden.

Op het stuk van de representatie nadenkende en overwegende wat ik al daarover gehoord heb, is het mij hoe langer hoe meer bedenkelijk voorgekomen om even zoo veele leden van de Zuidelijke als van de Noordelijke Provintien in de Staten Generaal te brengen. De geest van onze wetten, de beginselen van onze Regeering hebben in ons land eenen grooten voorspoed medegebragt; deze voorspoed luikt thans wederom op; langs denzelfden weg zullen de Zuidelijke Provintien welvaren; doch wat zoude het zijn, indien een kleine geest, indien fransche beginselen van administratie, welke bij die Provintien ingezogen zijn, de overhand kregen in de Staten Generaal, waartoe de Roomsche Godsdienst mede dienstbaar zoude kunnen worden, door eene vereeniging der Zuidelijke leden met de Roomsche uit de Noordelijke. Ik zal voorzeker deze zaak met alle bedaardheid en vooral zonder haast behandelen, en ik zal trachten den weg open te houden voor U.M. om tot genoegen van allen desverkiezende tusschen beiden te komen.

De zaak van Prins Frederik schijnt mij toe het onderwerp van een wet te moeten worden en niet te kunnen komen in

de Grondwet, alzoo er een verhaal van omstandigheden en betoog van redenen dient vooraf te gaan.

's-Gravenhage, 30 Mei 1815.

U.M. getrouwe onderdaan
HOGENDORP.

UHWG. verschillende missives zijn mij wel geworden. Door den Heer Falck zal dezelve reeds verwittigd zijn, dat ik hope den 14 Juni te 's-Hage te wesen, en van hetgeen mij omtrend het vorderen der werkzaamheden aangenaam zoude zijn. Het is mij voorgekomen, dat de wijze van invoering en acceptatie een onderwerp van deliberatie der Commissie tegenwoordig diend te worden, daar het mij wenschelijk voorkomt, dat zulks in Julij afloope en de Algemeene Staten Generaal bijeenkome, het object der finantie eene rijpe deliberatie vorderende, welke ik zoo maar eenigzins mogelijk wensche uit te stellen tot die tijd toe, om niet in de noodzakelijkheid te komen van halve maatregelen en ongelijk drukkende bij de hand te neemen, daar de tegenwoordige extra uitgaven de cassen binnenkort zoodanig zullen uitputten, dat de onderstand nodig wordt. De Graaf de Thiennes is zoo spoedig te Brussel geweest als UHWG. annonce van zijne aankomst. Hij vertrekt weder binnenkort naar den Haag. Ik heb hem lang onderhouden over de bezigheeden, welkers einde hij schijnt met ongeduld te gemoet te zien. De Graaf de Mérode hebbe ik nog niet gezien. Het was te voorzien, dat de representatie in de Staten Generaal in de Commissie zwarigheden zoude veroorsaaken, dog hetgeen UHWG. aangeeft als conciliatoir, namenlijk gelijkheid van stemmen, schijnt mij ook het raadsaamste, mits Luxemburg bij de Zuidelijke Provintien tellende. Ik zal trachten nog een Gedeputeerde voor dat Groot Hertogdom naar den Haag te zenden, en alsdan ook nog een Staats-Brabander er bij voegen. De Staten Generaal zullen tegenwoordig niet meer bezigheeden hebben. Zoude het niet UHWG. welvoegelijk voorkomen, dat

dezelve scheiden, eer dat het dubbeltal zig bij dezelve voege? Ik wensche hieromtrend deszelfs meening te verneemen.

Laeken, 31 Meij 1815. WILLEM.

Het rapport op het inkomen van het Koninklijk Huis is uitgevallen zoo als ik het verwacht had en is verzonden aan de Commissie tot Redactie, door welke het nader onder het oog van U.M. zal gebragt worden. Op eenige puncten houde ik de meening van U.M. niet, zooals de Douarie der Koningin, en daar is nog bijgekomen het inkomen van den Regent.

Vervolgens is er gedelibereerd over het geheele derde Hoofdstuk van de Provinciale Staten en er zijn eenige artikelen bijgevoegd uit de Provinciale Reglementen, die wel als grondbeginselen mogten opgenomen worden in de Grondwet. De Zuidelijke Heeren zijn zeer wel tevreden met dit Hoofdstuk, hetwelk zoo vlakstrijdig is met de fransche administratie, waaronder zij zoo lang gezucht hebben, en die nog wel gedeeltelijk moet bestaan, totdat de Constitutie in die Provincien ingevoerd is. Ik had dit altijd verwacht van dit Hoofdstuk, en zie nu, dat ik mij niet bedrogen heb. U.M. zal in de zamenstelling en werkzaamheden van Provinciale Staten een zeker middel vinden om aan het publiek en aan veele particulieren groot genoegen te geven. Zij klagen nu ontzagchelijk over het Droit de Barrière en daarbij over het verzuim van onderhoud. De Provinciale Staten beheerden eertijds alle die wegen, totdat de fransche Minister de hand daarop leide. Dezelve zijn voor die Provincien hetgeen onze rivieren en grachten voor ons zijn, een middel van groote inwendige welvaart. Ik heb wel gehoord, dat 's Lands kas veel uit die tollen haalt, doch wanneer de algemeene belastingen zullen zijn ingevoerd, zal de reden wegvallen om een gedeelte van de publieke wegen voor de algemeene zaak te belasten, en die ontlasting zal die Provincien zelf gereeder maken om zich aan het algemeen stelsel te onderwerpen.

Gisteren hebben wij het vierde Hoofdstuk van de Justitie

onder handen gehad, hetwelk een aangenaam strijdperk voor de Advokaten was, zoodat ik nog in geene vroegere zitting zooveel leven heb bijgewoond. Desniettegenstaande heb ik elk liefhebber zooveel laten zeggen als hij goed vond, en naar mate zij uitgepraat waren de artikelen ter conclusie gebragt. Heden beginnen wij daar weder aan.

De Commissie voor de representatie kan het niet eens worden en wij zullen een dubbeld rapport krijgen, zoodat er denkelijk morgen een levendige discussie op dit stuk plaats zal hebben. Zooveel ik de Zuidelijke Heeren dagelijks leer kennen, vliegen zij eerst hard op, doch zijn vatbaar om door goede redenen nedergezet te worden, en geven zich meestal aan een zachte standvastigheid over.

De Generaal Daendels heeft aan iemand van mijn kennis gezegd, dat hij met zekerheid weet, dat er een post van achtmaal honderd duizend franken, bij het fransch gouvernement verdiend voor werken aan den Helder, door ik weet niet welke authoriteit hier uitbetaald is, met inhouding van vijftien percent. Ik meld dit aan U.M., omdat ik denk, dat het zou kunnen belangrijk zijn.

Ik heb ook dezer dagen hooren zeggen, dat wij geen Veldpredikanten bij ons leger hebben, terwijl de Engelschen en Duitschers er wel zouden hebben. Iemand merkte aan, dat er onder ons wel goede Predikanten daartoe te vinden zijn, indien zij niet door de Classis werden aangesteld, maar op voordragt van den Minister benoemd. Ook deze zaak heb ik gemeend met een woord te moeten aanraken.

Alzoo de deliberatien in den Raad van State over de wetboeken dezen dag zouden hebben doen verloren gaan voor de grondwet, hebben wij geoordeeld, dat hetgeen het zwaarste was, ook het zwaarste wegen moest.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
1 Junij 1815. HOGENDORP.

Wij hebben het hoofdstuk van de financien verhandeld, en ik verwachtte groote zwarigheden naar hetgeen mij te voren aangekondigd was; doch alles liep integendeel gemakkelijk af. Men begreep dat de zaak van de schuld geregeld was door de acht artikelen, en dat daar geheel niet van behoefde gesproken te worden in de grondwet, alzoo het volk daardoor in den waan gebragt zoude worden, dat dit punt goed of afgekeurd konde worden. De zaak was beslist bij de acht artikelen en men diende U.M. te verzoeken om deze artikelen publiek te maken bij gelegenheid van de aanneming der grondwet. Omtrent de algemeene belastingen zouden de Staten Generaal in het vervolg moeten voorzien, en er was geen noodzaak om in de grondwet daarvan te spreken. Mijn voorstel om het tweede gedeelte van art. 117 weg te laten werd algemeen aangenomen. Was dit tweede gedeelte gebleven, zoo zouden de Zuidelijke Provincien altoos zwarigheid gemaakt hebben in alle mogelijke veranderingen en de Noordelijken waren altijd bezwaard gebleven met dubbelde lasten.

Wij hebben het Hoofdstuk van den Waterstaat begonnen, bij welke gelegenheid de zaak van de wegen wederom is op het tapijt gekomen. De Zuidelijke Heeren zijn daar zeer wel te vreden geweest over onderscheidene inlichtingen, die ik hun op dit Hoofdstuk gegeven heb. Het schijnt, dat wij ons dagelijks beter verstaan. Er is een rapport uitgebragt maar nog niet geconcludeerd op de wijze van aanneming der grondwet. Dezelve zou voorgedragen worden in dertig arrondissementen aan vijftig notabelen van elk arrondissement. De Presidenten van die vergaderingen zouden door den Koning benoemd en vooraf te Brussel bijeengeroepen worden, ten einde alle mogelijke inlichtingen te ontvangen en elk in zijn arrondissement over te brengen. Ik heb bij deze gelegenheid een goede drift bemerkt om de aanneming te bevorderen, terwijl ik buitendien niet twijfel of dezelve zal in de bestaande omstandigheden geene de minste zwarigheid lijden.

De openingen door Lord Castlereagh in het Parlement gedaan hebben hier veel indruk gemaakt en daar noch de Engelsche, noch de Hollandsche couranticrs het wel begrepen schijnen te hebben, zoo is er omtrent de West-Indische Colonien, de Russische schuld en de Belgische vestingen de grootste verwarring van denkbeelden in het publiek. U.M. zal uit een van mijn vroegere gemerkt hebben, dat ik dacht, dat er opening op dit stuk aan de Staten Generaal zoude gedaan worden, voor en aleer de dubbelde vergadering wordt bijeengeroepen, als welke zich eenig en alleen schijnt te moeten bepalen tot de veranderingen in de grondwet.

Ik heb nu de eer gehad de missive van U.M. van 31 Mei te ontvangen, en kan wel omtrent de Staten Generaal adviseeren, dat zoo er niets voor dezelve te doen is, de vergadering op reces zoude kunnen scheiden, totdat de dubbelde vergadering zal bijeengeroepen worden.

Wij wachten alle uren de Graven de Thiennes en Mérode terug, en de Graaf van Aerschot gaat voor eenige dagen naar Luik. Zij blijven op deze wijze in goed humeur, en daar komt toch eigentlijk alles op aan, terwijl zij vooraf verklaren, dat zij genoegen nemen in alle de conclusien. De Graaf van Aerschot is een hupsch, verstandig en aangenaam man, zeer welwillende, en die in het vervolg goede diensten aan U.M. kan bewijzen. Ik oordeel hetzelfde van den Graaf de Méan en den Heer Holvoet. De Heer de Coninck heeft uitmuntende practicale bekwaamheden en verstaat het Hollands zoo goed als wij. Alle de anderen hebben min of meer hunne verdiensten en zij schijnen allen van het fransch bestuur te walgen. Onder de Noordelijke Heeren munt de Heer Elout naar gewoonte uit door zijne werkzaamheid; hij redigeert de geheele grondwet. De Heeren Mollerus en (van Lynden) van Hoevelaken werken met veel ijver en vrucht, en er is geen van de anderen, die niet met verstand en welwillendheid medewerkt.

De staat van mijn gezondheid is niet minder. Doch de pijn-

lijkheid van het been eer erger geworden. zoodat ik alle nachten een uur of twee daarvan wakker worde.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
3 Juni 1815. HOGENDORP.

Ik heb den Heer Six alles medegedeeld, wat er over de finantien voorgevallen was; hij was zeer wel te vreden, en oordeelde, dat het best was om het daarbij te laten. Hoezeer het stuk van de Provinciale Staten nog niet afgedaan is, heb ik den Heer Röell daarover onderhouden en hem zeer genegen bevonden om een ruime administratie aan de Staten over te laten, gelijk hij reeds doet, en mij verscheiden voorbeelden daarvan aangewezen heeft. Op ditzelfde stuk heb ik ook den Heer Repelaer onderhouden, en dezelfde gezindheid bij hem ontmoet, hebbende hij zelfs aangenomen om zijne beginselen aan den Heer Raepsaet en Dotranges uit te leggen. Zoo doende verstaan wij elkander dagelijks beter en wordt er hoe langer hoe meer vertrouwen geboren. Dit is gisteren gebleken bij de deliberatien over de wijze van aanneming in de Zuidelijke Provintien, welke vastgesteld is op den voet zooals ik laatst de eer gehad heb aan U.M. te melden. De Graaf de Thiennes oordeelde, dat er geen aanneming noodig was, en om dit te bewijzen betoogde hij zeer uitvoerig, dat alle de wezentlijke regten van de oude Provincien in deze Grondwet opgenomen waren, zonder dat er iets strijdigs met dezelve was bijgevoegd. Hoezeer nu de groote meerderheid begreep, dat de aanneming nodig en door U.M. begeerd was, zoo heeft echter zijn betoog van den aard der grondwet eene algemeene toejuiching ondervonden. Indien U.M. goedvindt om de dertig Presidenten te Brussel te vergaderen, zoo geloof ik, dat de Graaf de Thiennes bij uitnemendheid geschikt zoude zijn om hun den geest der grondwet te openbaren; want hij spreekt met eene ware overtuiging. Hij is zelfs teruggekomen van het denkbeeld eener Kamer van bloote Edelen, en ik heb mij van de gissing niet

kunnen onthouden, dat U.M. hem daaromtrent bekeerd heeft. Hij verklaarde nu, dat het beter was, dat de Edelen in beide de Kamers zaten, en dat in allen gevalle de leden der eerste Kamer door de daad Edelen zouden zijn. Wij hebben dezer dagen ook het Hoofdstuk van de defensie afgedaan, onverminderd drie puncten, waarop nadere redactien in deliberatie komen zullen. 1° Is de Heer Elout verzocht op te geven of er het een en ander uit de Wetten op de Nationale Militie en de Schutterijen zouden dienen overgenomen te worden. 2° Hebben de Zuidelijke Heeren een artikel verlangd, waarbij de betaling van regulair militaire diensten zoo als levensmiddelen en wagenvrachten verzekerd wordt. 3° Een artikel, waarbij de capitulatien van vreemde troepen de toestemming van de Staten Generaal zouden vereischen. Het rapport op de representatie staat nu uitgebragt te worden, en ik verwacht niet anders, dan dat het uit zal komen bij de finale conclusie op een beginsel van gelijkheid tusschen het Noorden en Zuiden.

's Gravenhage, 6 Juni 1815.

U.M. getrouwe onderdaan
HOGENDORP.

Het advies van de Commissie op de wijze van aanneming in de Zuidelijke Provincien wordt voor Uwe Majesteit afgeschreven en ik hoop het nog hier in te kunnen sluiten. Het rapport op de representatie is gisteren uitgebragt door de Heeren van Zuylen, Raepsaet, Holvoet en Hoevelaken. De meeste gronden voor de Noordelijke en Zuidelijke waren daarop aangehaald. Tot slot adviseerden de Noordelijke Heeren voor de gelijkheid zonder Luik en Luxemburg, zoodat de representanten van deze twee Provincien nog bij de vijf en vijftig zouden komen. De Heer Dotrenge las toen eene uitgebreide memorie voor om aan te toonen, dat de Zuidelijke Provincien tachtig à negentig leden moesten hebben, hetzij men de bevolking of den grond in aanmerking nam, en dat zij er drie en zestig behoorden te hebben indien men tot grondslag aannam de representatie, welke het

Fransche Gouvernement aan de Belgische en vervolgens aan de Hollandsche Provincien ingeruimd had: eindelijk stelde hij de Hollandsche Schuld tegen de Hollandsche Kolonien over. Ik nam aanstonds het woord op en betoogde uitvoerig dat de Kolonien mede behoorden tot de grond en de bevolking van de Noordelijke Provincien, dat het eiland Java alleen nog eens zoo groot was als het geheele Koningrijk der Nederlanden en bewoond volgens de laatste echtste berigten door meer dan vijf millioenen zielen; dat de helft van dat Land en Volk onmiddelijk stond onder de heerschappij Uwer Majesteit, en aan Hoogstdenzelven teruggegeven was, voordat het Koningrijk der Nederlanden was opgerigt; dat de inwoners vrije landbouwers waren, die een schat van landvruchten storten hetzij in onze markten, hetzij in die van Azien; dat de laatstgemelden mede dienden tot den voorspoed van het Moederland, alzoo de Gouverneur Generaal Daendels eenige boekdeelen in folio pas had uitgegeven om aan te toonen, dat onze bezittingen in Azie jaarlijks twintig millioen guldens aan den Staat kunnen opbrengen en dat er maar tien millioenen noodig zijn voor alle de kosten van regering en defensie aldaar. Ik toonde vervolgends aan, dat deze bezittingen in dat werelddeel en in de andere, die ik niet eens opgenoemd had, door onze voorvaderen waren verkregen en behouden in menigvuldige oorlogen ten koste van hunne schatten en van hun bloed, en dat zij dezelve nog onlangs uit de handen der Engelschen terugbekomen hadden ingevolge van den moedigen opstand tegen de fransche overheersching en de inroeping van het Huis van Oranje, waarvan ik het duidelijkste blijk in handen had, geschreven met de eigen hand van een der voornaamste leden van het Engelsch Ministerie. Overgaande tot de industrie, zeide ik, dat ik bij eene voorgaande gelegenheid niet gesproken had van die voorname takken van onze fabrieken, eerstelijk de scheepsbouw, die zoovele fabrieken in zich bevat, en dagelijks wederom toeneemt; 2°. de boter en kaas, waarvan in het jaar 1814 uitgevoerd is bijna tien millioenen boter

en ruim dertig millioenen kaas; 3°. de honderde molens aan de Zaankant aan allerhande fabrieken toegeweid Eindelijk wilde ik de schuld tot hare volle hoogte erkennen, maar dan ook daartegenover stellen de waarde welke de Staat er voor in handen heeft, hier te lande domeinen, die ruim een millioen opbrengen, in de Oost domeinen van bosschen, van tinmijnen, van specerijen, van den Japanschen handel, door den Heer Daendels op bijna vier millioen gulden gewaardeerd, vervolgends eene menigte van vestingen, van Maastricht en Bergen op Zoom tot het kleinste fort toe, verspreid over de vier werelddeelen, en waarvan de kosten, als zij nu te maken waren, niet te berekenen zijn, terwijl men voor de Zuidelijke Provincien van honderd millioenen voor nieuwe vestingen spreekt; daar voegde ik bij een lange lijst van onze dokken, werven, magazijnen, werkplaatsen voor de marine, noemde onze schepen en materialen op, en vroeg wat men dacht van alle dergelijke gebouwen, inrigtingen en materialen voor het Departement van Oorlog. Ik besloot dat de bezittingen van den Staat nabij aan de Schuld kwamen, en dat hetgeen er van de schuld overschoot beneden de gezamentlijke schulden der Zuidelijke Provincien was, en zeer verre daarbeneden, wanneer men daarbij in aanmerking nam welke opofferingen de vrijheid van die Provincien kostte; op alle welke gronden ik de conclusie bouwde, dat de meerderheid van de representatie behoorde te zijn bij de Noordelijke Provincien. Na eenige verdere discussien verklaarde de Heer van Maanen, dat hij niet dacht, dat men op de gelegde gronden tot een besluit komen zoude; hij weidde uit over het bestaan van den Staat der Vereenigde Nederlanden sedert meer dan twee eeuwen, over de herstelling van denzelven door eenen vrijwilligen opstand tegen de overheersching, haalde het tractaat van Parijs aan, en besloot, dat deze Staat zich nimmer of nooit kon overgeven aan de meerderheid van toegevoegde Provincien. Ik nam het woord nog eens op om te verklaren, dat ik van alle beginselen van bevolking en dergelijken wilde afzien; dat

ik eenig en alleen daaruit geredeneerd had, omdat ze mij waren voorgelegd geworden; dat ik gaarne op hoogere zedelijke beginselen wilde doorgaan, beginselen van genegenheid, vriendschap en verbroedering, ten einde eens vooral een hechten grondslag te leggen tot eene ware harmonie of vereeniging der volken, en dat ik dan komen kon tot de gelijkheid van representatie tusschen de beide deelen. Hierop vielen mij de graven de Méan en de Mérode volmondig toe, terwijl de verdere Zuidelijke Heeren nog op de afzondering van Luxemburg bleeven aandringen en eenige weinige ook op die van Luik; de conclusie is gevallen met dertien stemmen voor de gelijkheid. Ik beken, dat ik de meerderheid van representatie aan onze zijde begeerd had, en dat ik zooveel toegevende een eenparig besluit verwacht had.

's Gravenhage, Uwer Majesteit getrouwe onderdaan
den 8 Junij 1815. HOGENDORP.

Wij zijn twee dagen bezig geweest met de Provinciale Staten, en sommige punten kostten nog al veel moeite. Eenige Zuidelijke Heeren zijn er tegen, dat de Gouverneurs de Staten presideeren en vinden het genoegzaam, dat zij in de Gedeputeerde Staten voorzitten. Onder de Noordelijke Heeren schijnt dit ook eenigen ingang te vinden. Ik heb klaar aangetoond, dat dit Presidie nuttig is voor de Provincien zelve, doch heb niet kunnen weigeren om de zaak commissoriaal te maken. De vraag, of de Staten eenige beschikking over penningen zouden hebben, heeft ook veel tijd weggenomen. Het 130ste artikel geeft er aanleiding toe. In waarheid zijn er ook werken tot nut van de Provincie, zoo als wegen en grachten, die billijker wijze noch uit 's Lands Schatkist, noch uit Stedelijke of dorpskassen kunnen bekostigd worden. Voor zulke werken, hetzij om te maken, hetzij om te onderhouden, zouden de Staten een voordragt aan den Koning kunnen doen, en, deszelfs goedkeuring verkrijgende, het beheer over die penningen kunnen hebben onder verantwoording. Dit strookt mede zeer wel met artikel 88. De Pro-

vinciale Staten zijn voor Provinciale zaken hetgeen de Staten Generaal voor het algemeen bestuur zijn. Beiden kunnen zij echter niets verrigten zonder den Koning. Ik vleije mij, dat dit Hoofdstuk afgedaan zal zijn voor de komst van Uwe Majesteit. Zoo zal ook de redactie van de twee eerste Hoofdstukken gereed zijn. Met alle de volgende zijn wij verre gevorderd, op het Hoofdstuk van den Godsdienst na, doch ook daaromtrent is al veel onder de hand voorbereid. Alles zoude schielijker kunnen gaan, maar zonder overtuiging, en zonder genoegen in het besluit der meerderheid, welke alleen daaruit geboren worden, dat elk zijne gedachten uitgeboezemd heeft. Deze overtuiging en dit genoegen zijn de grondslag van vertrouwen en eensgezindheid, welke tusschen de beide volken moeten plaats vinden en waarvan de grondslag gelegd wordt in deze Commissie. Voor mij is de taak des te moeielijker, omdat ik dag en nacht aan pijnen onderhevig ben, maar ik heb het er gaarne voor over om het gewicht van de zaak.

Zoo even ontvang ik het besluit omtrent den baron d'Anethan. [1])

's Gravenhage, Uwer Majesteit getrouwe onderdaan
den 10 Juny 1815. HOGENDORP.

Ik heb de eer aan Uwe Majesteit te zenden de redactie van het eerste Hoofdstuk, waaromtrent het volgende op te merken is: 1°. dat het successierecht uitvoeriger is voorgedragen, alzoo er in de bestaande Grondwet eenige puncten onzeker waren gebleven. Deze zaak is nog niet in de volle vergadering geweest, omdat de Commissie van redactie vooraf het goedvinden van Uwe Majesteit heeft willen verneemen. Men kan sommige vragen omtrent de successie met even veel reden op de eene of andere wijze beslissen, en dan is het natuurlijk, dat men naar het goedvinden van Uwe Majesteit verneeme. Ten einde aan deze artikelen meer licht bij te zetten is er eene bijlage met figu-

1) Baron d'Anethan werd aan de Commissie van Grondwetsherziening toegevoegd voor Luxemburg. H. v. H.

ratieve stamboomen en voorbeelden, zoodat de bedoelde gevallen met eenen opslag van het oog kunnen gevat worden. Dit is een moeielijk stuk, en zeer droog om te behandelen, doch teffens van groot gewigt tot behoud van rust en vrede onder volgende geslachten. 2°. Er was besloten om het maximum van buitengewone staatsraden op het getal van acht en veertig te brengen, maar als de redactie in de volle vergadering zal voorgelegd worden, wil de Commissie van redactie hare zwarigheden voordragen en voor een getal van zes en dertig adviseeren. 3°. Bij de verheffing in den adelstand zijn de woorden „om bewezene diensten aan den Staat" uitgelaten, doch in eene bijlage de redenen opgeteld om die woorden te behouden. Dit is geschied in gevolge van een besluit van gisteren, genomen op de voordragt van de Commissie van redactie tot weglating van die woorden. 4°. Bij artikel 37 wordt gesteld, dat de Staten-Generaal het inkomen van den Regent zullen bepalen. Ik meen, dat er diende te staan, dat dit traktement telkens bepaald zal worden op dezelfde wijze en ten zelfden tijde als het regentschap. Wijders geloof ik, dat Uwe Majesteit in deze redactie alles vinden zal, wat Dezelve begeerd heeft, op het bloote stuk van Prins Frederik na, hetwelk eergisteren is vastgesteld geworden op den voet als ik aan Uwe Majesteit berigt had.

Naar mate Uwe Majesteit met een Hoofdstuk gereed komt, hoop ik nu het volgende te zullen overgeven.

Ik heb den dapperen tegenstand van den Prins van Oranje met veel blijdschap vernomen.

's Gravenhage, Uwer Majesteit getrouwe onderdaan
den 18 Juny 1815. HOGENDORP.

Ik heb de eer aan U.M. te zenden het Hoofdstuk van den Godsdienst, zoo als het gisteren vrij eenparig is vastgesteld. De groote zwarigheid heeft slechts bestaan in de twee bewuste artikelen, die ik alle moeite genomen heb om te behouden. Doch de Zuidelijke Heeren waren alle, de een sterker dan de andere,

tegen het artikel van den Godsdienst van den Koning. De meeste Noordelijke Heeren waren slechts voor dit artikel in geval dat van den Paus doorging. Op deze wijze zijn er maar vijf stemmen gebleven om beide deze artikelen te behouden en zeventien om ze beide weg te laten. Toen heb ik de deliberatie teruggebragt op het algemeen artikel, in de plaats van hetwelk de beide artikelen zouden gekomen zijn, en daaruit zijn voortgevloeid art. 138 en 139 van de ingesloten redactie.

U.M. zal bemerken, dat er nu geen eene Godsdienst bij name genoemd wordt, en dat alle de artikelen algemeen zijn, en dat de wereldlijke magt in geestelijke zaken behoorlijk en krachtig uitgedrukt is. Volgens het artikel van de Koninklijke Magt omtrent verbonden en verdragen is U.M. volkomen gemagtigd tot het sluiten van een concordaat, en de gronden van hetzelve zijn nu te vinden in dit Hoofdstuk van den Godsdienst. Indien U.M. een mondelinge nadere opgave begeert van dit een en ander ben ik tot Deszelfs dienst. Nu hebben wij morgen de laatste hand te leggen aan den Waterstaat, en ik reken, dat wij uiterlijk Dingsdag gedaan zullen hebben, op de redactie na, welke, nadat zij door U.M. zal goedgekeurd zijn, in de vergadering zal gebragt worden. Het rapport aan U.M. over het geheele werk zal moeten wachten naar het afdoen der redactie, omdat men niet weet welke aanmerkingen U.M. nog zoude kunnen maken.

Ik wensch U.M. geluk met de aanhoudende goede tijdingen van de gezondheid van den Prins en van de vorderingen van de legers.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
25 Juny 1815. Hogendorp.

Ik heb de eer aan U.M. te zenden het derde Hoofdstuk van de Grondwet en ben gereed om U M. de nodige ophelderingen bij monde te geven, wanneer Dezelve het nodig oordeelen zal.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
29 Juny 1815. Hogendorp.

Wij zijn gisteren gereed gekomen met het werk van de Grondwet. Ik zal U.M. dus een verslag doen van het voorgevallene in de laatste dagen. Het Hoofdstuk van den Waterstaat is vastgesteld op die beginselen, welke reeds in de bestaande Grondwet uitgedrukt en van tijd tot tijd door den Raad van State nader ontwikkeld waren, zoodat nu aan den Koning duidelijk opgedragen is: 1°. het oppertoezigt over alle werken, hetzij dezelve onder de algemeene directie of onder de Staten staan, en 2°. de beslissing en bepaling welke werken al of niet onder de algemeene directie staan. In het Hoofdstuk op de bijvoegselen en veranderingen is ingelast, dat er geen veranderingen zullen gemaakt worden onder een Regentschap en namelijk niet in de successie. De meerderheid van stemmen tot eene verandering vereischt is van twee derden op drie vierden gebragt. Het artikel van uitlegging, interpretatio authentica, is weggebleven, omdat de meerderheid oordeelde, dat alles nu klaar genoeg zoude zijn, en dat het slechts op veranderingen zoude aankomen. Vervolgens zijn eenige algemeene bepalingen voorgeslagen, waarop de Zuidelijke Heeren zeer gesteld waren en zeiden, dat dezelve veel zouden toebrengen om de grondwet aangenaam te maken voor hunne landgenooten. Er werd besloten om geen Capittel van algemeene bepalingen te maken, doch indien er eenige nuttig bevonden werden, dezelve op bekwame plaatsen in te lasschen. In den loop der deliberatie heb ik het oog gehouden om geen nieuwigheid in te voeren, maar slechts hetgeen wezentlijk bestaat in de grondwet uit te drukken. Op deze wijze is bij de verzekering van de personen en eigendommen, zie art. 101, nog gevoegd, dat er in geen huis zal mogen worden gevallen, dan op last van die authoriteit, welke door de wet daartoe bevoegd verklaard is, en dat niemand van zijn eigendom zal mogen verstoken worden ten behoeve van den Staat zonder vergoeding zooveel mogelijk vooraf te geven. In het Capittel van openbaar onderwijs is de vrijheid van de drukpers in dezelfde woorden gewaarborgd, die U.M. gebruikt heeft

bij een besluit van de eerste maanden van 1814; bij gelegenheid van de bepaling, dat inboorlingen alleen tot de hoogste ambten bevorderd zullen worden, is bijgevoegd, dat alle onderdanen, en zonder aanzien van geboorte, tot alle ambten bekwaam zullen zijn. Wijders herinner ik mij niets, en met deze bepalingen geloof ik, dat genoegen is gegeven en zal gegeven worden, zonder aan de Koninklijke Magt iets te kort te doen. Eindelijk is eergisteren door den Heer de Coninck voorgesteld, dat er toehoorders zullen toegelaten worden in de vergadering van de tweede Kamer der Staten Generaal, waarop de raadpleging is voortgezet in de geheele zitting van gisteren. Ik heb alle de leden, die gewild hebben, daar omtrent laten spreken, voor en aleer mijn eigen gevoelen te uiten. De Heeren de Thiennes, van Hoevelaken en Mollerus waren er het sterkst tegen, de Heeren Queijsen, Elout en Holvoet het sterkst voor. Ik heb toen de voorgebragte redenen opgenomen, aangewezen waar het eigentlijk op neer kwam, namelijk, dat de een of ander vreemdeling of ingezeten zijne nieuwsgierigheid eens zoude willen voldoen, doch eigentlijk, dat er schrijvers zouden zitten voor de publieke papieren om op te teekenen hetgeen voor of tegen eene wet was ingebragt geworden; dat dit nu reeds geschiedde nadat de wetten vastgesteld en publiek gemaakt waren, dat een welbekend blad zijn werk maakte om de wetten te berispen, dat het beter was voor het Gouvernement, dat de goede redenen van hetzelve vooraf bekend werden, en dat dit niet beter geschieden kon, dan door de voorgeslagene toelating van toehoorders, zoo vrienden als vijanden. Hierop heeft de meerderheid het voorstel goedgekeurd. Ten einde echter U.M. nog uitvoeriger berigt te doen, heb ik door den Secretaris uit zijne aanteekeningen doen toebrengen alle de gronden, welke in het midden gebragt geworden zijn voor de hierboven gemelde onderscheidene nieuwe artikelen.

De Commissie van redactie heeft eene moeielijkheid te kennen gegeven in de benaming van de eerste en tweede Kamer en

men zich derhalve telkens verspreekt. Andere leden bevestigen dit en men wenschte algemeen naar andere benamingen. Ik verzocht de leden zich daarop te bedenken en sloeg des anderen daags voor om het alzoo te stellen: de Staten Generaal zijn verdeeld in twee Kamers, de Kamer des Senaats en de Kamer der Staten. Dit scheen wel te bevallen en ik neem de vrijheid om naar het goedvinden van U.M. daaromtrent te verneemen.

De Commissie van Redactie zal zich heden en morgen bezig houden met al wat er nog te doen is, en ik heb derhalve de volle vergadering uitgesteld tot Maandag; dan hoop ik een begin te kunnen maken met het vaststellen der geredigeerde grondwet en de aanmerkingen van U.M. op de redactie te doen aanneemen; waardoor dan binnen eenige dagen het geheele werk zal afgedaan zijn.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
30 Junij 1815. HOGENDORP.

Ik heb de eer het verdere van de Redactie aan U.M. te zenden op het Hoofdstuk van den Waterstaat na. Omtrent Luxemburg zie ik, dat de Commissie de gedagten van de vergadering niet wel gevat heeft.

's Hage, U.M. getrouwe onderdaan
2 Julij 1815. HOGENDORP.

Ik heb de eer aan U.M. het Hoofdstuk van den Waterstaat te zenden, waarmede nu het geheele werk onder deszelfs oogen gebragt is. Ik zal de eer hebben dezen middag het nadere in persoon en bij monde te melden.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
4 Julij 1815. HOGENDORP.

Ik heb de eer aan U.M. terug te zenden het Duitsch Verbond, welk mij voorkomt nog zeer los te zijn, en waaraan nog veel werk zal te doen vallen. Ik heb ook het groote tractaat van het

Weener Congres gelezen, en hetgeen ons betreft met oplettendheid onderzocht. Ik vind geen reden om niet aan Luxemburg het genot van onze grondwet te verzekeren, behoudens de betrekkingen tot het Duitsch Verbond en het artikel is op dien voet bij de Commissie vastgesteld. Bouillon is gevoegd bij Luxemburg onder dezelfde souvereiniteit en binnen dezelfde grenzen; het behoeft derhalve niet bij name genoemd te worden, zoo als het artikel geextendeerd is. Aan het Nassausch erfregt heb ik bevonden, zoo als U.M. reeds gezegd had, dat niets te doen is.

Na veele discussien over de namen van de twee Kamers heeft men niets beter geweten dan het te laten bij de eerste en tweede Kamer.

Op de zwarigheden aangaande de Majoraten geopperd, heeft de Heer de Thiennes verklaard, dat hij zijn voorstel introk, te meer daar de grondwet er niets strijdigs mede inhield, en er dus altijd door eene wet in zoude kunnen voorzien worden.

Wij zijn genoegzaam gereed gekomen met de drie eerste Hoofdstukken, die de helft van het geheel uitmaken, en de Heer de Coninck heeft mij reeds een concept rapport voorgeleezen, dat mij zeer wel aanstaat.

'S Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
9 Julij 1815. HOGENDORP.

Ik heb de eer aan U.M. de geheele redactie te zenden met eenige artikelen slechts geschetst. De Commissie van redactie vergadert morgen om de laatste hand daaraan te leggen, en Donderdag zal het geheele werk denkelijk zijn beslag krijgen.

Inmiddels heeft U.M. nu reeds het geheel onder de oogen, en ik zal de eer hebben morgen ochtend om half tien mijne opwachting te maken.

'S Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
11 Julij, om half vijf. HOGENDORP.

Ik heb de eer U.M. te melden, dat wij heden in eene zeer lange zitting de laatste hand aan het werk gelegd hebben, zoodat er slechts een enkel punt overgebleven is, waarvan ik bij monde verslag zal doen, en hetwelk dan geredigeerd zal worden zoo als U.M. het goedvindt. Het rapport van den Heer de Coninck is algemeen toegejuicht en zal, geloof ik, den besten indruk op de gemoederen in de Zuidelijke Provincien maken. Het is de beste instructie voor de Presidenten van de Notabelen. Ik neem de vrijheid hier in te sluiten de project Proclamatie, zooals de Heeren de Thiennes en de Coninck dezelve mede goedgekeurd hebben. In de volle Commissie kwam zij niet te pas. Indien U.M. het goedvindt zal ik ze door den Secretaris Meijer tot een oorspronkelijk Hollandsch stuk doen overbrengen. De Heeren van Aerschot en Holvoet vertrekken morgen en zoo de aanneeming al niet den 10 Augustus kan plaats hebben, oordeelen zij, dat het echter den 12de zijn kan Wij hebben den Heer Meijer met het drukken belast, en hij vleijt zich in den loop van deze maand daarmede gereed te komen. Ik beveel hem bij deze gelegenheid in het gunstig aandenken van U.M. als een zeer bekwaam man, die zich alle de leden der Commissie tot vrienden gemaakt heeft, en zooveel werken kan als twee anderen.

Eindelijk verzoek ik van U.M. te mogen verneemen wanneer de Commissie audientie hebben mag om het finaal verslag van hare verrigtingen te doen. Ik hoor, dat wij morgen de eer zullen hebben het middagmaal ten hove te neemen, bij welke gelegenheid tot sparing van tijd voor U.M. de Commissie volvaardig zijn zoude om zich van dezen pligt te kwijten.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
13 Julij 1815. HOGENDORP.

Het is mij bijzonder aangenaam geweest te verneemen het voltooijen van het groote werk, zullende omtrend het eene punt wat nog overblijft UHWG. mondelinge communicatie afwagten. Het bij te voegen rapport kan van het meeste nut zijn,

vermits in hetzelve veel dingen kunnen gezegd worden, die in de Grondwet niet passen en dezelve expliceeren. De concept proclamatie zende hiernevens terug om gehollandst te worden, vertrouwende dat zij alleen maar voor de Zuidelijke Departementen is, daar in de Noordelijke Provintien daardoor eenige aanstoting zoude kunnen veroorzaakt worden. Daar ik heden middag de Commissie ter tafel heb, zoo konde ik voor het diné in eene aparte kamer dezelve ontfangen om het finaal verslag te bekomen, en dezelve voor de genome moeite te bedanken. De tevredenheid over den Secretaris is mij dubbeld aangenaam, daar in den beginne zijne keuze geene algemeene goedkeuring wegdroeg. Het bespoedigen van het drukken en wel in twee talen is nu à l'ordre du jour, en ik ben blijde, dat de aanneeming in Zuid-Nederland van den 10—12 Augustus zal kunnen plaats hebben. De Algemeene Staten Generaal zullen alsdan met het laatst van de maand kunnen vergaderen, hetgeen de finantieele situatie noodzakelijk maakt. Wanneer onze Staten Generaal 2 Augustus vergaderen, kunnen zij in die week de voorhanden bezigheeden afdoen, en het dubbeld tal voor den 8en werdende te zamengeroepen, kan alles hier te gelijk aflopen als in het Zuidelijke gedeelte.

Den 14 Julij 1815. WILLEM.

Ik heb de eer de bewuste proclamatie in de beide talen aan U.M. te zenden. Bij het overlezen van de verzekeringen aan de Roomsche kerk in deze Proclamatie is het mij ingevallen, dat U.M. misschien een tegenstuk tot geruststelling van de Protestantsche kerk zoude kunnen plaatsen in den geleidebrief tot de grondwet aan de dubbelde Staten Generaal.

De Graaf de Thiennes heeft mij zijn stuk over de grondwet voorgelezen en ik heb het uitmuntend gevonden. Hij beschouwde de zaak wederom uit een ander oogpunt en meer als staatsman. Hij zal er mij een afschrift van zenden met verlof om het te laten drukken.

Nu de grondwet gereed is neem ik de vrijheid U.M. te herinneren aan de wetboeken. Ik zoude denken, dat de kortste weg tot de aanneming derzelve zoude zijn twee of drie Belgische Regtsgeleerden bij twee of drie Hollandsche uit de Commissie te benoemen ten einde zich op alles te verstaan, waarna de deliberatien in den Raad van State versterkt door Belgische leden zouden kunnen hervat en met meer spoed geëindigd worden. Dan zouden de Staten Generaal met meer vertrouwen daaraan gaan en de zaak minder ophouden. Ik heb de eer hier in te sluiten de begeerde voordracht tot de Ridderschap; ik heb ze een paar dagen laten liggen uit vrees van aanzienlijke familien te vergeten; indien er mij nog invielen zal ik de vrijheid nemen om ze nader op te geven.

De deliberatien van den Raad van State geloof ik dat vruchtbaarder zullen worden na het toevoegen van nieuwe leden, wanneer de zaken verdeeld worden in twee classen. In de eerste zouden de voornaamste komen, en namentlijk de concept wetten, in de tweede alle andere zaken. Over zaken van de eerste classe zoude de volle Raad een advies uitbrengen en alles blijven op den ouden voet; voor de tweede classe zou de Raad gesplitst worden in drie of vier afdeelingen, ieder met een Commies van Staat voor Secretaris, en U.M. zoude het advies van de afdeeling krijgen, gezien door den Vice-President. Elke afdeeling zoude zooveel mogelijk gelijk werk bekomen. De reden van deze verdeeling is, dat de meeste menschen medespreken over zaken van het minste belang, en dat er eenen kostelijken tijd geheel verspild wordt, zoodat de kundigste leden mismoedig worden onder de deliberatien. Ik durf er bijvoegen, dat het mij ziek maakt. Op de voorgeslagen wijze ben ik verzekerd, dat U.M. beter gediend zal zijn, terwijl op den ouden voet met de zaken van het geheele Rijk en met een grooter aantal leden het in het geheel niet gaan kan.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
15 July 1815. HOGENDORP.

Ik houd het voor nuttig, ja voor noodzakelijk, vóór de dubbelde vergadering veertien dagen te Brussel te gaan passeeren. Dienvolgens zal ik mij Vrijdag middag of Saturdag morgen derwaards begeven en proponeere UHWG. morgen nae den Raad bij mij te komen ten einde te behandelen de objecten, waarover dezelve mij nog wenscht te onderhouden. Het expedieeren der projectwetten, welke bij den R. v. S. zijn, recommandeere ik, ten einde ik voor het einde van deeze maand dezelve bekome en op 1 Augustus aan de State Generael kan proponeeren.

18 July 1815. WILLEM.

Ik heb wel ontfangen de door UHWG. mij medegedeelde stukken. Door den Heer Falck zal dezelve reeds vernomen hebben, dat ik hem de project Proclamatie ter hand gesteld heb, alsmede eenige bedenken omtrend het bijvoegen van het verrichte aangaande de samenroeping der Notabelen. Omtrend de consideratien betreffende de Raad van Staten behoude ik mij voor UHWG. nog nader mondeling te onderhouden en zal deszelfs propositien omtrend Edelen en Ridderschappen met menige verzoeken van soortgelijken aart vergelijken en zien wat in deezen het best te doen is. Ik moet nogthans observeeren, dat daar de door UHWG. voorgestelde persoonen voor het grootste gedeelte zig geuit hebben als wenschende tot den Adelstand te behoren, ik niet beoordeelen kan of hun daarmede eenen dienst of ondienst bewesen wordt. Ik had mij gevleid reeds in possessie van de Grondwet en daarbij gevoegd rapport te zijn, ten einde het noodige besluit hieromtrend te kunnen neemen, en vervolgens het drukken zoowel als verdere demarches in tijd zouden kunnen geschieden; doch daar ik tot nu toe niets bekomen heb versoeke ik UHWG. het afschrijven der stukken te willen bespoedigen en mij te doen weeten, wanneer ik op de ontfangst derzelve kan rekenen. Ik hoop, dat UHWG. zoon de marsch nae Bergen goed zal uithouden, en ik veronderstel, dat de marschen niet onbeteekenend zullen zijn voor de jonge lieden, die dezelve zullen

moeten afleggen, en bij de dispositie, die deszelfs zoon bezielen, zullen, zoo als bij zijn Vader, de moreele kragten de physieke kragten sterker maken.

Den 18 July 1815. WILLEM.

Men is druk bezig met de grondwet voor U.M. af te schrijven. Evenzoo wordt het rapport van den Heer de Coninck afgeschreven. De Heer Elout brengt het over tot een oorspronkelijk Hollandsch stuk. De reden waarom die eerst in het Fransch gesteld is, is dat het hier vooral aankwam op de overtuiging van de Zuidelijke inwoners, en dat ik daarom gebruik maakte van de gelegenheid van den besten steller onder de Zuidelijke Heeren. Alles wordt te gelijk voortgezet, en zoo ras als ik maar iets uit handen krijgen kan zal ik het aan U.M. zenden. In den loop van deze maand is de grondwet zeer zeker afgedrukt.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
18 July 1815. HOGENDORP.

Ik heb aanstonds de stukken aangaande de kust van Guinea in den Raad gebragt en de deliberatien zijn zoo verre gevorderd, dat ik hoop het advies morgen conform te kunnen concludeeren. U.M. heeft een Memorie op dit stuk van den Heer van IJzendoorn ontvangen, waaruit veel overgenomen is in de Instructie voor den Gouverneur Generaal. De autheur heeft uit zedigheid de tweede helft der Memorie niet aan U.M. overhandigd; ik heb echter gemeend, dat dit de aandacht van U.M. mede waardig was, en neem de vrijheid om het hier in te sluiten. De Heer van IJzendoorn is onophoudelijk werkzaam en bereid gedurig voor al wat in het vervolg te pas kan komen. Hij heeft een groote verzameling belangrijke stukken, die het wel te wenschen ware, dat hij na zijn dood aan het Departement van Colonien liet. Hij is zijn geheel leven lang nuttig voor den Staat geweest, en hij is wel te beklagen van op zijn ouden dag door zware slagen in zijn fortuin met vrouw en

kinderen van zijn traktement te moeten leven. Ik ben zoo vrijmoedig om hem te noemen onder diegenen, welke thans voor bewezen diensten denkelijk onder de aandacht van U.M. zullen komen. De Heeren de Coninck en Dotranges hebben een toertje naar Amsterdam gemaakt. De eerste zeide mij: wij zullen het te Brussel niet vertellen, maar Amsterdam is de hoofdstad. De tweede zeide mij naderhand: ik heb nu de hoofdstad gezien. Zij hadden een diepen indruk gekregen.

De Heer de Bye heeft mij veel goeds van den Secretaris van de Commissie, Lelyveld, gezegd. De Commissie komt mij voor het verre gebragt te hebben. De Heer de Bye rekent, dat het nu maar uitgewerkt moet worden, en is gereed om daarboven iets nieuws bij de hand te neemen. In de afwachting van een ambt zoude hij voor een nieuw werk met een blooten tytel te bevredigen zijn, en U.M. zal voortaan niet meer bepaald zijn in het getal der buitengewone Staatsraden. Zijn ijver is groot in finantieele zaken, en hij heeft mij meer dan eens aangetoond hoeveel meer er te halen zoude zijn uit de sterke dranken. Het Fransch en Hollandsch systema van belastingen is hem geheel bekend, en U.M. kan best beoordeelen uit zijn gedane werk, wat er verder van hem te wachten is.

Ik ben gedurig bezig met afdoen van zaken in den Raad, en hoop nog deze week aan Uwe Majesteit te zenden al wat voor de Staten Generaal dienen moet. Ik heb aan iemand voor mijzelven gevraagd om een lijst van de oude Hollandsche en Zeeuwsche geslachten, die ten minste ander halve eeuw in de regeering geweest zijn, en neem de vrijheid dezelve hier in te sluiten. Sommige van dezelve zijn uitgestorven, andere vervallen, en sommige familien zijn thans aanzienlijk zonder zoo oud te zijn. Daar het evenwel niet alleen op tegenwoordig aanzien maar ook op oudheid aankomt, kan deze lijst van nut aan U.M. zijn.

’s Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
24 July 1815. HOGENDORP.

Ik heb gisteren zware podagra pijnen gehad, doch bevinde mij heden reeds beter. Ik had zooveel voorbereid en aan den gang gebragt in den Raad van State, dat er gisteren en heden nog verscheiden stukken zijn afgedaan. Men is druk bezig aan de groote zaal en mij wordt bij aanhoudendheid verzekerd, dat alles op zijn tijd zal afgedaan zijn. Ik neem de vrijheid U.M. te herinneren aan den eed van de nieuwe leden van de dubbelde vergadering, welke mij toeschijnt te kunnen gedaan worden zoo als voorleden jaar. Indien U.M. in persoon de dubbelde vergadering opent en goedvindt mij bij die gelegenheid iets op te dragen, hoezeer ik dit niet voorzie, verzoek ik het bijtijds te mogen weten. Ik vleije mij aanstaanden Maandag wederom aan den gang te komen.

's Hage, U.M. getrouwe onderdaan
28 July 1815. HOGENDORP.

Ik ben zooveel beter, dat ik denk morgen in den Raad te gaan; ik heb ook dezer dagen t'huis kunnen werken.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
30 July 1815. HOGENDORP.

Ik ben gisteren in den Raad van State geweest, maar ben heden weder vastgeklonken aan mijn stoel. Ik heb evenwel voor alles gezorgd en iedereen gewaarschuwd, zoodat niets behoeft stil te staan. Stukken voor de Staten Generaal heb ik om tien uren nog niet ontfangen; dan mogelijk zijn er later gekomen, waaromtrent de Heer Dassevael een boodschap van mij ontfangen had.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
1 Augustus 1815. HOGENDORP.

UHWG. schrijven van 24, 28 en 30 July zijn mij wel geworden, hebbende uit het laatste met genoegen vernomen, dat de gezondheid weder zooveel beter is om UHWG. toe te laten van t'huis te werken en weder uit te gaan. Heden komen

de Staten Generaal te zamen. Deeze vergadering zal voor het openen der dubbelde dienen gesloten te worden, dan of het in de loop deezer week of eerst Maandag der volgende zal kunnen zijn, kan nog niet vooruit zien, daar eene Wet omtrend de Domein Rescripties diende aan deeze Vergadering nog voorgedragen te worden, weswege UHWG. verzoek, wanneer de concept wet zal bekomen hebben, dezelve terstond aan de Raad van Staten te willen brengen om deszelfs advies zoo spoedig doenlijk daaromtrend te hebben. Omtrend de dubbelde vergadering geeve ik UHWG. in bedenking of niet het best is dezelve te behandelen even als eene ordinaris vergadering, zoodanig dat geobserveert wordt hetgeen voorleden jaar in November geobserveert is en wat eigentlijk iedere reis volgens de Grondwet plaats hebben moet bij iedere zamenberoeping der Staten Generael, wanneer dezelve zig niet op reces geadjourneerd hebben. Ik heb met interest geleezen het tweede gedeelte van de memorie omtrend de Kust van Guinée. Het schijnt, dat de zaken in Vrankrijk nog niet zoo ver gevorderd zijn als wel te wenschen was, dog ik denk dat met bedaardheid zig veel zal doen laten. In de loop van deeze maand zenden wij trouppes om de armée te versterken en bij de hand te hebben, daartegen hoope ik omtrend half Augustus de Coloniale Brigade weder tot andere eindes disponibel te hebben, zoodat in de volgende maand alles tot uitzeilen der expeditien naar Oost en West gereed zij.

Brussel,
1 Augustus 1815. WILLEM.

Op den ontfangst van U.M. missive van gisteren heb ik aan het Departement van Financien doen verneemen naar de concept wet op de Domein-bons, en voor bescheid gekregen, dat dezelve gister avond naar Brussel gezonden was. De opinie van U.M. omtrend de opening van de dubbelde vergadering is zodanig in den aard van de zaak gegrond, dat iedereen het zoo begrijpen

zal. Ik heb er alreeds mijn werk van gemaakt. Indien alle de zaken bij ordinaris vergadering deze week niet afgedaan waren, kan dezelve ook Maandag gesloten worden en des noods eenige dagen later, omdat de dubbele vergadering op zichzelve staat.

Ik verheug mij zeer en wensch U.M. geluk over de schikking omtrent de Coloniale troupen, welke een groot genoegen geven zal.

Daar heerscht een algemeene blijdschap over de gelukkige uitkomst van zaken. Ik heb daar onder anderen een blijk van gezien in de aanspraak van den Gouverneur van Tets aan de Staten van Holland, een stuk, dat wel verdiend publiek te worden en den besten indruk maken zal op de gemoederen.

De pijn begint wederom dragelijk te worden en met goed weder zoude ik schielijk kunnen uitgaan.

's Hage, U.M. getrouwe onderdaan
2 Augustus 1815. HOGENDORP.

Ik neem de vrijheid aan U.M. een ontwerp voor te leggen ingevolge van hetgeen ik de eer gehad heb bij monde voor te dragen.

Heden zijn de Staten Generaal vergaderd over de Balije van Utrecht.

Met mijn pijn is het wederom merkelijk beter en met den eersten warmen dag denke ik uit te gaan.

Alle de berigten, die ik tot nog toe gekregen heb, stemmen overeen, dat de herziene grondwet veel genoegen geeft. Ik heb gewacht om ze in de Staatscourant te plaatsen totdat het te Brussel onder het oog van U M. geschied was.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
3 Augustus 1815. HOGENDORP.

De zaak der Domeinbons is heden bij de St. Gl. Comm[l] gemaakt. U.M.'s voorstel omtrent de Duitsche Orde heb ik tegen een declinatoir rapport met 17 tegen 13 stemmen gehandhaafd.

De concept wet op de questien omtrent het Successie Regt schijnt ook in deze ordinaris vergadering best afgedaan te zullen worden. U.M. kan vrijelijk eenige dagen later sluiten. De Heer Alberda verzoekt voor de Groninger vrijwilligers te paard een gewenschte order om naar het leger te trekken.

'8 Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
4 Aug. 1815. HOGENDORP.

Ik heb gisteren van den Heer Röell vernomen, dat de vergadering zich constitueeren zal onder mijn voorloopig presidie, terwijl ik tot nog toe verstaan had, dat dit geschieden zoude onder den eerstbenoemden Heer op de lijst der leden. Ik zal niettemin trachten het voorstel van U.M. op eene deftige wijze te beantwoorden.

Nu zal ik de voordragt van de nominatie moeten doen, en daar alles verrigt wordt op dezelfde wijze als bij eene gewone vergadering, zoo kan ik niet nalaten ook de nominatie alzoo voor te dragen. Bij de eerste vergadering zijn er de Heeren van Gelderland, Holland en Zeeland op gebragt, bij de tweede de Heeren van Holland, Zeeland en Utrecht, en ik zal nu de Heeren van Zeeland, Utrecht en Friesland voordragen. De Heer Bentinck van Buckhorst zeide mij eens, dat ik op geen diners van het hof moest komen, dat ik daar niet tegen kon. Mijn hart heeft mij niet toegelaten om mij te verschoonen op de verjaardag van de Prinses Moeder, en ik heb er zware pijnen opgedaan in de linkerelleboog en de regterhand, doch hope dezelve te verbijten bij de plechtigheid.

'8 Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
8 Augustus 1815. HOGENDORP.

Mijne beide handen gezwollen zijnde kan ik mij in het geheel niet kleeden en zal morgen de eer niet kunnen hebben om den Raad van gratie bij te woonen.

Ik heb den Heer Mulder van de Kaap bij mij gehad, een verstandig man, die vooruitgezonden was naar de Kaap toen

de Heer de Mist als Commissaris Generaal derwaarts ging. Hij heeft mij verhaald, dat die Colonie dagelijks en spoedig in bloei toeneemt, dat de in- en uitgaande regten 300.000 Rijksdaalders 's jaars opbrengen, en dat de belastingen in het algemeen staan gebragt te worden op 3.000.000 Rijksd.; de gebouwen en landerijen zijn sedert 10 jaren 40 à 50 pct. gerezen, dit alles is de vrucht van een beter bestuur, hetwelk hij zeide niet noodig te hebben om mij uit te leggen, alzoo het slechts de uitvoering was van mijn bekende ontwerpen.

Ik neem de vrijheid dit verslag aan U.M. te doen, omdat er proefondervindelijk uit blijkt, waartoe kolonien kunnen gebragt worden door middel van zulke beginselen van bestuur. U.M. heeft deze beginselen aangenomen voor onze bezittingen in de drie Waerelddeelen en het is niet uit te rekenen welke de heilzame gevolgen daarvan zijn kunnen over eenige jaren, onmiddelijk voor 's Lands kas, en middelijk door de algemeene welvaart beide in de Kolonien en in het moederland.

Ik heb die beginselen sedert jaren voorgestaan en heb het nut van dezelve willen tastbaar maken door eene groote onderneming aan de Kaap, waarin ik anderhalve ton gestoken heb. De landerijen waren mij zoo niet aangewezen, of zij werden mij wederom afgenomen, en mijne kolonisten en goederen konden bij hunne aankomst nergens geplaatst worden, zoodat ik slechts f 40,000. - daaruit haalde en sedert 12 jaren een verlies draag van f 110,000.— kapitaal en de interessen daarboven Ik heb toen vier jaren op Adrichem geleefd van economie, en toen ik hier gekomen ben voor de opvoeding van mijne zonen, heb ik dat schoone huis uit gebrek aan koopers en huurders moeten sloopen. Nu wilden de Engelschen mij de landerijen teruggeven, doch daarmede blijven alle de andere verliezen dezelfde. Ik weet wel, dat eene schade, onder vroegere Gouvernementen geleden, niet wordt vergoed door dit Gouvernement, en daarom heb ik tot heden toe niets aan deze zaak gedaan. Maar ik vleije mij, dat groote diensten aan het Land bewezen

niet zonder belooning blijven, en van dien aard geloof ik, dat mijne diensten in Coloniale zaken zijn Het zal binnen kort blijken welke onmetelijke Domeinen in de Oost aan het Land toevallen; uit zulke domeinen heeft de Generaal Daendels eene belooning ontvangen, die hem tot een rijk man gemaakt heeft, en hij genoot zware traktementen en waagde niets van het zijne, terwijl ik zonder ambten en traktement was en een groot kapitaal daaraan waagde. U.M. vergeve mij dat ik bij deze gelegenheid voorloopig daarop uitgeweid heb.

'S Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
11 Augustus 1815. HOGENDORP.

De Heer Mollerus heeft mij gisteren berigt, dat U.M. naar het advies op de West Indische reglementen verlangt. Daarop kwam ook de Heer Elout binnen, in wiens handen zij gesteld zijn. Ik had mij juist daarmede bezig gehouden en betuigde aan die Heeren, dat ik de stukken gesteld vond in een goeden zin. De magt van den Gouverneur, van het Hof van Politie, van het Hof van Justitie, de financien, de belastingen, de handel en scheepvaart zijn naar de echte beginselen behandeld. De reglementen van de drie waerelddeelen komen nu overeen en rusten op dezelfde gronden, gewijzigd naar de omstandigheden. De eenigste bedenking van gewigt, die ik op deze West Indische reglementen heb, is, dat zij wat volumineus zijn en dat er wat vele zaken van inwendig bestuur op den voet van 1795 hersteld worden, zonder uit te drukken wat de voet geweest is Deze zwarigheid kan echter uit den weg geruimd worden, door eene meerdere ruimte te geven aan een der laatste artikelen van de Instructien der Gouverneurs. Bij dat artikel wordt hun de vrijheid gelaten om van de Instructie af te wijken mits reden gevende, en men zoude kunnen daarbij voegen, dat zij geen veranderingen zullen maken in hetgeen zij in werking vinden, dan met overleg, met voorzigtigheid en binnen een behoorlijken tijd, ja zelfs, dat zij bij voorkomende zwarigheden

berigt daarvan doen mogen aan het Departement van Kolonien. Verdere aanmerkingen op punten van minder belang, doch allen in den geest van de stukken, zouden er mogelijk kunnen gemaakt worden. Er zijn drie gebroeders Jutting als kooplieden op Curaçao gevestigd, waarvan er een is overgekomen en verhaalt, dat er veel vaart is met de Haïters van St. Domingo en met de insurgenten van de Spaansche bezittingen. Het concept reglement zegt, dat de schepen van alle natien in de haven van Curaçao ontvangen en wel behandeld zullen worden. In een reglement komt er niet meer te pas, maar ik geloof, dat de Gouverneur particuliere instructien behoeven zal, houdende of hij al dan niet de Haïters en Spaansche insurgenten als natien toelaten mag. Ik heb er al met den Heer van Nagell over gesproken, en die zoude niet gaarne aanleiding tot klachten aan Frankrijk geven. Het zoude belangrijk zijn te weten hoe de Engelschen dit een en ander behandeld hebben. Ik heb gemeend U.M. zooveel van te moeten melden, als een zaak van belang en der aandacht waardig.

Van St. Martin staat veel in de reglementen als half Fransch en half Nederlandsch. Dat Fransche gedeelte brengt oneindig meer op dan het Hollandsche met St. Eustatius en Saba zamen genomen. Wij hebben het uit handen van de Engelschen te wagten, en zouden het volgens het tractaat van Parijs moeten overgeven. Doch het is onzeker of dat tractaat in wezen blijven zal, en inmiddels zoude het misschien voorzigtig zijn niet veel van de zaak te spreken, bij de tegenwoordige handelingen te Parijs daarop te letten, en, kwam er een reclame, te verklaren dat men gereed is daaraan te voldoen.

De pijnlijkheid in mijne handen begint te bedaren, maar ik heb er nog niet het minste gebruik aan.

U.M. getrouwe onderdaan

Op last van den Heer G.K. van Hogendorp

GRAND.

's Gravenhage,
14 Aug. 1815.

Nu de zaken zoover gevorderd zijn, neem ik de vrijheid mijne gedachten wederom eerbiediglijk aan U.M. voor te dragen.

De Belgische geestelijkheid heeft zich onteerd voor het oog van geheel Europa met zich te verzetten tegen de godsdienstige verdraagzaamheid, en op dien grondslag het oproer te prediken tegen U.M. Geen mensch kan haar een meerder en duurzamer nadeel toebrengen, dan zij zichzelven gedaan heeft. Het is zelfs een zeer gunstige omstandigheid voor U.M. dat dit geschied is op aansporing van Fransche bisschoppen, en vooral van diegeen, die in zijne stad omgang met zoovele Franschen en met den Koning van Frankrijk gehad heeft. Men zal nu en in het vervolg als oorzaak van dit oproer gedurig kunnen aanwijzen een Franschen geest en Fransche geheime oogmerken. Bij de Mogendheden van Europa schijnt deze voordragt een goeden indruk te moeten maken, opdat zij U.M. van deze bisschoppen helpen verlossen, door welke zij mede grovelijk beleedigd zijn, en met welke U.M. geen geruste regeering kan verwachten.

Eene actie in te stellen tegen den bisschop van Gend door den Procureur Generaal komt mij volstrekt noodzakelijk voor. Hij heeft U.M. in het hart aangetast, hij heeft eene zuiver burgerlijke misdaad begaan, en als hij niet gestraft wierd, zou de Koninklijke waardigheid aan hem onderworpen blijven. Zijne eerste misdaad is, dat hij de godsdienstige verdraagzaamheid tegenwerkt, eene verdraagzaamheid sedert lang gevestigd in de Oostenrijksche Monarchie, en door U.M. voor dit Rijk aangenomen. Deze eerste misdaad wordt regt groot en verkrijgt alle mogelijke qualificatie door de middelen, die de bisschop aangewend heeft om zijne talrijke gemeente te verleiden en tot onbehoorlijke daden aan te zetten, vermengende het leerstellige van zijne kerk met een bloote staatkundige maatregel, waarmede het niets te doen heeft. Dan hoe groot ook deze misdaad, veel grooter nog is de tweede, dat de bisschop zich verzet tegen het toelaten van alle gezindheden tot alle ambten. Dit artikel is uitdrukkelijk bedongen door alle de

Mogendheden bij het Tractaat van Weenen, het is een van de voorwaarden van de vereeniging met Belgien, van de oprigting van het Koningrijk der Nederlanden en van de Souvereiniteit in het Huis en den Persoon van U.M. In dit artikel, dat niets ter wereld met de leer te doen heeft, tast de bisschop de wetten van den Staat, het bestaan van het Koninklijk Huis en het publieke regt van Europa aan. Het is hem niet genoeg zijne meening daaromtrent te zeggen en te verspreiden, maar hij stookt de notabelen van zijne uitgebreide gemeente op, ten einde datgene niet te doen, hetwelk door de Mogendheden ingesteld en door U.M. aangenomen is. Hij gebruikt daarbij een kwade trouw, die belagchelijk zoude zijn, indien hij niet verfoeijelijk ware. Hij geeft namelijk voor, dat het artikel eene toelating van alle protestanten bedoelt, terwijl het artikel integendeel eene toelating van alle roomschen en namelijk van de Belgische roomschen bedoelt. Op dezen verdraaiden grondslag voortredeneerende zegt hij, dat men geen onroomschen zelfs tot de minste ambten toelaten mag, omdat zij altijd eenigen invloed hebben zullen, en dat die invloed nadeelig voor de roomsche kerk zijn zal. Is dit nu waar van de minste ambtenaren, hoeveel meer van de hoogere, nog meer van de hoogste, en oneindig meer van den Koning. De bisschop grijpt dus naar de Kroon van U.M. Zulke misdaden dienen bij de geboorte in een klaar daglicht gesteld, vervolgd en naar de wetten gestraft te worden, vooral in eenen Franschman.

Nu de grondwet aangenomen is en ingevoerd zal worden, hoe men dan ook de stemmen telle en de afwezigen berekene, zoo kan men het tafereel vrijelijk onder de oogen van het publiek leggen en besluiten, dat de meerderheid voor de grondwet is. Indien de weigeringen de godsdienstige verdraagzaamheid voor reden van afstemming gegeven hebben of in zooverre zij dit gedaan hebben, kan men beweeren, dat ook zij de grondwet aannemen vermits zij zich alleenlijk tegen een punt verzetten, waaromtrent zij noch bevoegd, noch geroepen waren om te stem-

men. Bij de invoering heeft U.M. aanstonds de gelegenheid om de goede Provintien te bevestigen en de kwade tot inkeer te brengen. Volgens het eerste van de additioneele artikelen kan U.M. den invoer min of meer bespoedigen naar de omstandigheden. De omstandigheid van een gereede medewerking geeft de natuurlijkste aanleiding om in de goede Provintien aanstonds provintiale Staten en Ridderschappen in te stellen, om er leden te benoemen tot de beide Kamers der Staten Generaal en tot den Raad van State, in een woord om er al het onaangename van een provisoire regeering te doen ophouden en het genot van eene bestendige regeering te verzekeren. Het is ligt te voorzien met welk eenen spijt en met wat nijdige oogen de kwade provintien dit zullen aanzien, wanneer U.M. met opzigt tot dezelve zich slechts stil houdt en alles op den ouden voet laat. Zij zullen weldra met klachten voor den dag komen en dan juist is U.M. aan het langste eind en kan antwoorden, dat Dezelve niet wist, dat zij naar de grondwet verlangden, maar dat de notabelen, die de grondwet afgestemd hebben, slechts inkeer hebben te kennen te geven bij schriftelijke verklaring, en dat de zaak dan ook in die Provintien voortgang hebben kan. Zulke schriftelijke verklaringen kunnen vervolgens in de archieven gelegd worden bij de stemregisters, en dan zou het mij niet verwonderen, dat over eenigen tijd de Grondwet eenpariglijk aangenomen was. Deze wijze van doen is nog voor vele schaduwen vatbaar en men zoude in sommige provintien eenige leden voor de Staten Generaal kunnen benoemen en meer of min plaatsen open laten.

Ik heb gemeend deze gedachten, zoo als zij bij mij rijp geworden zijn, onder het oog van U.M. te moeten brengen.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
19 Aug. 1815. HOGENDORP.

Het kabinetschrijven van U.M. omtrent de werkzaamheden van den Raad van State is commissoriaal gemaakt met de Heeren Mollerus, v. d. Duyn, van Gennep en mij. Het rapport

op de stedelijke reglementen is gisteren uitgebragt; er is twee uren over gedelibereerd; de deliberatien zijn heden voortgezet, zodat het advies nu niet lang zal uitblijven. Ik hoop morgen mijn eerste uitgang te doen in den Kabinets Raad. Gisteren heb ik gebruik gemaakt van den koerier voor een brief waarvan ik de eer heb kopy hier in te sluiten. De Observateur van Brussel, waarvan ik gisteren wederom twee blaadjes bekomen heb, blijft de grondwet prijzen en verdedigen, doch smaalt gedurig op de wijze van aanneming. Hij kondigt aan en hekelt zeer scherp eene Memorie door het Vicariaat van Gend te Weenen ingediend voorleden maand October. In dat stuk schijnt de geestelijkheid haren geheelen geest uitgesproken te hebben. Volgens den Heer Willem Fagel is de publieke geest in Engeland zeer sterk voor de vermindering van magt in Frankrijk.

's Hage, U.M. getrouwe onderdaan
22 Augustus 1815. HOGENDORP.

Nadat ik door de verschijning van eenen dag aan het Hof twaalf zittingen van den Raad van State en van de Staten Generaal en drie Kabinets-Raden verzuimd heb, ben ik wel verzekerd, dat het de goedkeuring van U.M. wegdragen zal, dat ik mij heden t' huis houde. De vurigste wenschen voor het welzijn van U.M. zal ik inmiddels dezen geheelen dag in mijn hart omdragen. Ik wensch inzonderheid, dat de reize van U.M. voorspoedig moge zijn zo als wat Dezelve tegenwoordig onderneemt, en dat mijn voorgevoel moge bevestigd worden, dat U.M. de heilrijkste uitkomsten t' huis brengen zal.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
24 Augustus 1815. HOGENDORP.
(De verjaardag des Konings.)

Er zijn Vrijdag en heden vele zaken bij den Raad van State afgedaan of genoegzaam afgedaan, waaromtrent U.M. de adviesen in den loop van deze week ontfangen zal. Wij hebben ook al

gebesoigneerd over de wijze van delibereeren in een talrijker vergadering.

Hier is alles overal even stil. Ik heb het geluk gehad van den Prins van Oranje te zien, die mij voorkomt levendig en opgeruimd te zijn, doch zelf overtuigd, dat er rust noodig is om zijn wond te heelen.

Ik heb reeds met eenige lieden gesproken, die op de twee bewuste lijsten staan, en kan U.M. voorloopig verzekeren, dat Dezelve veel genoegen geven zal. Aanstaande week hoop ik een volledig verslag te kunnen doen.

Ik heb aan den Heer Falck een brief van den Heer 's Jacob gegeven, die ik mij vleije, dat U.M. wel eens zal willen inzien. Ik houde mij verzekerd, dat hij van groot nut zoude zijn in de Staten Generaal, als een man, die wel denkt en wel spreekt.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
28 Augustus 1815. HOGENDORP.

Hier is alles volkomen stil

De Raad van State is deze week viermaal vergaderd geweest en er zijn vele zaken afgedaan, onder anderen de reglementen voor de West-Indien.

Dat ik verder niets aan U.M. te melden heb, is dunkt mij de beste tijding.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
2 September 1815. HOGENDORP.

Ik had aangenomen om deze week een finaal verslag aan U.M. te doen omtrent den Adel, en dat het de laatste dag van de week geworden is komt van de moeyelijkheid om zooveel menschen te spreeken Op de lijst n°. 1 vindt U.M. dezulken, die er schriftelijk om verzocht hebben, en op de lijst n°. 2 degene, van welke ik de mondelinge verzekering heb, dat zij het met dankbaarheid zullen aannemen. In beide lijsten heb ik niet slechts op de aanzienlijke namen maar ook op de personen

gezien, en zoowel uit personele kennis als ingewonnen berigten, geloof ik, dat U.M. met dezelve kan voor den dag komen. Uit n^0 1 kan U.M. gewaarworden, hoe onderscheiden die verzoeken luiden: begrepen, ingelijfd, toegelaten, erkend, enz. De Raad van Adel maakt ook een fijn onderscheid tusschen verheffen, inlijven, erkennen. U.M. heeft bij de herstelling van den Adelstand voorleden jaar allen en een iegelijk met dezelfde woorden geadmitteerd en benoemd, en daarom heb ik in het concept besluit de uitdrukking gebruikt van opnemen en benoemen, en alle de bewijzen uitdrukkelijk in haar geheel gelaten. Ik heb alle de verdere woorden van het concept besluit evenzeer gewikt en gewogen, en denk, dat zij nu het meest genoegen zullen geven, en daarmede het oogmerk van U.M. het best bereikt worden. Op de lijst n^0. 1 staan vier Clifforden, omdat zij allen gerequestreerd hebben, doch zoo dit getal U.M. te groot voorkwam zouden de twee eersten nu en de twee laatsten bij eene andere gelegenheid kunnen benoemd worden. Van der Feltz, n^0. 9, is mij door den Gouverneur Hofstede genoemd als een man, wiens voorouders sedert twee honderd jaren hooge militaire ambten bekleed hebben en wien hij gaarne in de Ridderschap had. De tweede lijst begint met J. van de Poll, oudste van drie broederen, en de Heer Hope heeft mij dringend aangesproken ten voordeele ook van den tweeden, Willem, die nu uit Zweden t'huis komt. De Heer Dedel, n^0. 3, vindt zich ongemeen vereerd, doch wil volstrekt, dat deze gunst eerst op zijn ouderen broeder te Koppenhagen valle. Ik heb niet van mij kunnen verkrijgen hem daarom van de lijst te laten, vermits U.M. zijn broeder altijd daarop brengen kan. De Heer Röell, n^0. 9, is van Duitschen Adel, drie eeuwen oud. Er zijn vier broeders Blois van Treslong, waarvan ik de namen hierbij voeg. De jongste van dezelve alleen heeft kinderen en is zeer op de zaak gesteld. De derde broeder, n^0. 19 van de lijst, is zwager van den President van Maanen, door wien ik aan zijn kennis gekomen ben, en aan wien ik de eerste opening gegeven heb. U.M. zal bemer-

ken, dat ik zooveel mogelijk vermijd heb om meer dan een van dezelfde naam op te geven. Nu dezen zullen benoemd worden, verwacht ik, dat er wel broeders en neven met denzelfden wensch zullen optreden, en U.M. is iedere dag vrij om die te vervullen.

Onder alle deze begerenden heb ik evenwel een enkel weigerige ontmoet. De Heer van der Hoop vindt zijne familie te jong. De Heer Pompe, ontvanger te Dort, schoon verzekerende van ouden Adel te zijn, vindt geene veidienste in zijn eigen persoon, en wenscht, dat zijn zoon zich zulk een gunst moge waardig maken door personele verdiensten. De Heer Falck zal deze gunst gaarne aannemen als een blijk van genoegen over zijne diensten, na verloop van eenige jaren. Ik houde mij verzekerd, dat ik niemand in het oog van U.M. benadeele, met bewijzen over zijne zedigheid over te brengen.

Een jaar geleden heeft de Heer van Schinne mij zijn wensch te kennen gegeven om in de Ridderschap te komen. Hij is niets geworden en ik zoude denken, dat hij bij deze gelegenheid wel mocht in aanmerking komen, als een gegoed man en van goede familie. Ik wenschte wel, dat ik den Heer van Alphen had kunnen spreken. Hij is van eene zeer oude familie; hij heeft zich zeer verdiend gemaakt door het bewuste plan van Java's onafhankelijkheid, en ik heb verscheidene uitmuntende memorien van hem gelezen, die hem naar mijn oordeel zeer geschikt maken voor den Raad van Koophandel en Colonien, daar hij zeer naar verlangt. Inmiddels zoude deze onderscheiding zijne moed gaande houden.

Indien nu deze lijst, getrokken uit de twee lijsten, die U.M. goedgekeurd had, nog eenige namen mist, die er op zouden kunnen staan, zoo kan U.M. hier niettemin mede voortgaan, alzoo dezelve altijd nieuwe besluiten op dit kan laten volgen.

Ik heb aan mijn neef van Hogendorp zijn graaflijke titel gegeven en kan bij deze gelegenheid aan U.M. berigten, dat alle de Hogendorpen graven zijn, behalve mijn boeder Willem

en ik. Bij het rekwest van mijn neef, thans in handen van den Raad van Adel, wordt slechts in de tweede plaats uit het Graaflijk Diploma geredeneerd, en in de eerste plaats uit onzen bewezen adel sederd vijf eeuwen en eene filiatie van vierde half eeuw.

'a Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
9 Sept. 1815. HOGENDORP.

Wij hebben zoo veele zaken bij den Raad van Staten afgedaan als mogelijk was, en daar de meeste heden of morgen vertrekken, hebben wij de laatste zitting gehad, totdat de huldiging zal over zijn.

Ik heb den Heer Keijzer van de Rekenkamer in den eed genomen. Ik heb hem zeer verblijd gevonden over zijne aanstelling en hij schijnt een hupsch en cordaat man te zijn, maar zeer hardhoorig.

Ik nam de vrijheid U.M. in overweging te geven of de vergadering te Brussel niet zeer geschikt zoude zijn om de voordragt van de civiele orde te doen. De Zuidelijke Heeren zijn er ongemeen op gesteld; zij zullen het aanzien als een pluimpje en deze eerste voordragt zal denkelijk met groote toejuiching aangenomen worden.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
12 September 1815. HOGENDORP.

Ik heb een bezoek van den ouden Heer van der Mandele van Delft gehad, dien ik in de benaauwdste tijden van 1787 als een verstandig en standvastig voorstander van het Huis van Oranje gekend heb; die in 1795 geremoveerd is als hoofdgaarder van de beschreven middelen, na eene dertigjarige waarneming van dit ambt, en daarin opgevolgd is door een slechtaard, welke nog een pensioen geniet van vijftienhonderd gulden. De brave oude man vraagt niets voor zich zelve, maar solliciteert thans een dergelijke post voor zijn zoon, Notaris te Delft, veertig jaren oud en vader van verscheidene kinderen. De Heer Wichers heeft hem toegezegd, dat zijn zoon op de voordragt

zoude komen, en ik neem de vrijheid een goed woord bij U.M. te doen om hem aan te stellen. Professor Kemper heeft mij een jongeling gezonden, die uitmuntend gestudeerd heeft en publiek gepromoveerd is te Groningen. Zijn naam is Steinmetz, zijn vader is in Spanje gesneuveld als majoor, en zijn grootvader was Professor te Groningen in de Oostersche talen. Ik heb bevonden, dat hij Fransch en Hoogduitsch even gemakkelijk spreekt als Hollandsch en dat zijn manieren zacht en innemend zijn. Hij heeft de Oostersche talen gestudeerd en zoude gaarne met den Heer Changuion naar Constantinopel gaan. U.M. weet hoe gaarne ik belovende jongelingen aan den gang help. Ik heb dezen derhalve bekend gemaakt met den Heer Changuion, aan wien hij wel heeft aangestaan. De Franschen hebben eene instelling om jongelieden op te brengen voor de Consulaten van de Levant, onder den naam van *jeunes de langues*, en ik geloof, dat voor ons, die een geheel rijk in Azie bezitten, zulk een instelling hoogst nuttig zoude zijn. Inmiddels heeft U.M. hier *jeune de langue tout fait.*

Het nabij zijnde vertrek van den Heer Elout en de Commissie van den Heer van Gennep voor een geruimen tijd, zullen den Raad van State van twee sterke arbeiders berooven, terwijl er denkelijk niet veel kans is, dat de Heer Appelius daarin terug zal keeren. Ik neem derhalve de vrijheid aan U.M. in overweging te geven of wij niet een goed regtsgeleerde zouden noodig hebben. Ik heb den Heer 's Jacob eens in vertrouwen onderhouden over het Secretariaat en hij heeft het eenige dagen in overweging genomen. De Heer Falck zal U.M. wel medegedeeld hebben, wat ik hem te voren op dit stuk gemeld heb.

Men wil mij verzekeren, dat de bisschop van Gent een nieuw Mandement uitgevaardigd heeft tegen den eed op de Grondwet; is dit waar zoo twijfel ik geenszins, dat deze geheele zaak een Fransch stukje is, en ik zou denken, dat het niet alleen op dien voet aan de Groote Mogendheden zoude kunnen voorgedragen worden, maar dat alle de energie van het Gouverne-

ment tegen dezen man te gebruiken is. Mijn zoon Karel schrijft mij uit Quesnoy, dat verscheide ingezetenen van die plaats er voor uitkomen liever Nederlandsch te willen worden, dan langer Fransch te blijven. Dit is geen vrucht van intrigues.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
15 September 1815. HOGENDORP.

De meerdere tijd, die ik thans aan mijzelve heb, bezorgt mij de gelegenheid tot nadenken, en ik heb eenige denkbeelden verzameld, die ik de vrijheid neem U M. aan te bieden. Ik heb mij in geen bijzonderheden ingelaten, opdat het tafereel des te beter in zijn geheel zoude kunnen aanschouwd worden. Het spreekt echter van zelf, dat ik altijd gereed ben ook de bijzonderheden op te geven

Met hoeveel leedwezen ik t'huis gebleven ben en het gezigt van de luisterrijke inhuldiging missen moet, verblijde ik mij echter in gedachten over dezen gelukkigen keer van zaken voor het Vaderland en het Huis van Oranje, en wensch U.M. hartelijk geluk met dit toppunt van magt en roem, waarvan drie jaren geleden geen mensch zoude gedroomd hebben.

Mij wordt verzekerd, dat U.M. mijnen aanstaanden schoonzoon reeds in den Hoogen Raad van Adel zoude geplaatst hebben. Is deze tijding waar, zoo haast ik mij U.M. voor deze nieuwe gunst mijn opregten dank te betuigen.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
18 Sept. 1815. HOGENDORP.

Ik heb U.M. pas gisteren bedankt voor de bevordering van mijn aanstaanden schoonzoon, en heden lees ik in de Staats Courant nieuwe gunstbewijzen voor mijzelven, de tytels van Graaf en Staats Minister. U.M. kan ten minste verzekerd zijn, dat dezelve aan geen ondankbare besteed worden, en heb ik alles durven wagen toen ik niets was, blijf ik thans, daar U.M. mij zoo hoog gesteld heeft, aan Deszelfs Persoon en Huis even opregtelijk en hartgrondig toegedaan.

Over de gunsten, welke U.M. dezer dagen uitgedeeld heeft, heb ik ook met een bijzonder genoegen opgemerkt, dat de oude Heer Boers in de Eerste Kamer geplaatst is. Deze plaats valt in de termen van de Grondwet, als zijnde een eerste aanstelling voor zooveel tijd, als de Heer Boers nog te dienen had. De aanstelling daartoe zoude zekerlijk een groot genoegen geven aan den Heer Heeneman, die zich in den opstand zoowel gekweten heeft, en wien U.M. voorleden jaar in de Staten van Holland heeft gebragt.

U.M. besluit omtrent ministerieele Departementen zal wel eenige verandering brengen in het verzenden van de rekwesten, doch meen ik wel te doen met op den ouden voet daarmede voort te gaan, totdat ik nadere bevelen van U.M. ontvang.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
20 Sept. 1815. HOGENDORP.

Ik bevinde mij in staat om U.M. een voordragt te doen tot het Secretariaat van den Raad van State in de persoon van den Heer T. B. 's Jacob, omtrent wien ik U.M. eenige dagen geleden geschreeven had, dat hij het in bedenking had genomen. Ik heb alle reden om te denken, dat hij U.M. voldoen zal, in zooverre men zoo iets vooruit kan zeggen. Nu blijft mijn eerbiedig en dringend verzoek, dat U.M. de goedheid hebbe zijn traktement gelijk te stellen met het traktement van de leden van den Raad.

Hier is alles stil en verheugd met den goeden uitslag van de inhuldiging, waarvan ik zeer aangename berigten ontvangen heb uit den mond van den Heer Changuion. Ik heb de aanspraak van de Geestelijkheid van Ste Gudule gelezen, en verblijde mij zeer over den gebeterden toon. Zoo wordt aanvankelijk het woord bewaarheid, dat mij uit Braband geschreven was en dat ik U.M. mededeelde: rechtvaerdigheid en standvastigheid zullen alle hinderpalen overkomen.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
26 Sept. 1815. HOGENDORP.

Ik neem de vrijheid een brief van den Heer van Toulon onder het oog te brengen van U.M. voor Wie dezelve eigentlijk ingerigt schijnt, en Die dezelve ook beter verstaan zal dan ik, omdat ik met de laatste werkzaamheden van den schrijver onbekend ben. Ik gis, dat de brief van dien Heer is, die in het Hof van Cassatie te Parijs gezeten heeft, en dus niet van dengeen, die aan U.M. was opgegeven als kunnende in aanmerking komen voor het Secretariaat van den Raad van State.

Nog neem ik de vrijheid om een brief van den Heer C. Vollenhoven van Amsterdam in te sluiten, ofschoon er geen de minste haast bij is, doch U.M. aandacht waardig, zoo voor de zaak als voor de persoon. De brief handelt over de noodzakelijkheid om de toénemende armoede voor te komen. Wij hebben veel volk, veel nijverheid, gebrek aan handen, evenwel veel armoede. De aangewende middelen om de armen op te beuren strekken veelal tot vermeerdering van hun getal. De Staat verliest veel van zijn kracht en in de talrijke armen is de grondslag aanwezig tot eene groote vermeerdering van de krachten van den Staat. Een goed bestuur kan alleen de verloren gaande krachten tot nuttige einden herwinnen, en dit bestuur dient gegrond te zijn op een voorafgaand onderzoek van de kwalen en hare oorzaken. Op dezen voet ben ik reeds lang werkzaam geweest en ik heb nu niet alleen aan den Heer Vollenhoven geantwoord, maar hem ook verzogt om eens over te komen, ten einde over de zaak te spreken, omdat hij mij toeschijnt een nuttig werktuig in het bestuur over deze zaak te kunnen worden.

Zoo sterk als de Raad van State nu geworden is kunnen wij niet meer in de gewone kamer vergaderen; zoodat ik de vrijheid neem U.M. te verzoeken om de antichambre van de Treveskamer, waar de Staten Generaal voorleden winter zaten, en welke ik dan daartoe zoude in gereedheid brengen.

's Gravenhage, — U.M. getrouwe onderdaan
28 September 1815. — Hogendorp.

De Heer Dassevael heeft mij kennis gegeven van het besluit van U.M. houdende, dat hij den 1sten October in functie moet treden als Secretaris van de Rekenkamer, waarop ik gemeend heb aan het verlangen van U.M. te voldoen met hem in den eed te nemen. De Heer Exrik heeft reeds den eed gedaan als Secretaris in handen van U.M., en daar deze eed dezelfde is als die van de leden, zoo heb ik hem verklaard, dat ik niet de minste zwarigheid zag, dat hij maandag zitting nam als lid.

’s Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
29 September 1815. HOGENDORP.

Ik heb nu alle de besluiten van U.M. mij aangaande bekomen en betuige mijn hartelijken dank voor alle de bewezen gunsten, doch bij uitnemendheid voor de vleijende wijze, op welke U.M. het jaar 1813 gedenkt. Zulke uitdrukkingen in den mond van mijn Koning hebben een onschatbare waarde.

Ik verzoek U.M. om verlof van het besluit tot benoeming van de Staats-Raden in de courant te doen plaatsen, alzoo het publiek slechts weet, welke gewone en buitengewone leden den eed gedaan hebben, en de andere leden niet kent, waaruit verkeerde begrijpen ontstaan. Zoo ben ik bij monde en bij brieven gevraagd, of ik nog Vice-President van den Raad ben.

Nu de civiele Orde ingesteld is, neem ik de vrijheid U.M. te herinneren aan sommige personen, die zich in 1813 uitmuntend gedragen hebben, doch geen militaire orde konden bekomen, zooals hier de Heeren Bichon Visch Jr. en Directeur Ampt, in Rotterdam ’s Jacob en andere meer, die ik in mijn rapport van dien tijd aan U.M. genoemd heb.

De burgerij van den Haag verneemt met groot genoegen de aanstaande terugkomst van het Hof, en dat er wat meer levendigheid de plaats zal innemen van de tegenwoordige stilte. Eenige van degenen, die U.M. in den Adelstand gebragt heeft, hebben mij reeds hunne vreugd te kennen gegeven. De twee broeders Blois van Treslong, die het nog niet geworden zijn,

verzoeken daarom bij requesten en zijn zoo heet daarop, dat ik U.M. verzekeren kan, zoo er anderen dienst mede gedaan wordt, dat het voor hen een driedubbele gunst is.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
1 October 1815. HOGENDORP.

UHWG. missives, die van 29 September incluis, zijn mij wel geworden en ik maak gebruik van het eerst mogelijke oogenblik om dezelve daarvan te verwittigen. Gisteren avond is de keizer van Rusland vertrokken, en daar zijne aankomst onmiddelijk gevolgd heeft de Inhuldiging en fêtes volgende deeze Plechtigheid, zo hebbe ik wezentlijk eerst heden morgen een oogenblik om mij weder te erkennen en aan het hervatten der gewone bezigheeden te denken. Nog eene interruptie zal plaats hebben door de komst van den koning van Pruissen, dog zal dezelve van korten duur zijn, en onmiddelijk nae deszelfs vertrek denke nae den Haag te gaan, om weder de bezigheeden te volgen, die een onderwerp der deliberatien der Staten Generael zullen zijn. De eerste en extraordinaris vergadering der Staten Generael is goed afgelopen en in het algemeen hebben wij oorzaak van tevreeden te zijn met de keer der zaken in deeze gewesten. De Grondwet zal er successief en geregeld ingevoerd kunnen worden, waartoe reeds een begin gemaakt is. Omtrend de beëediging van den Heer Dassevael heb ik niets te herinneren. Het is mij aangenaam geweest in de geleegenheid te zijn UHWG. blijken te kunnen geven van mijne gevoelens, alsmeede dat ik deszelfs verdiensten om het Vaderland en mijn Huis weet te schatten, te meer wanneer het heeft kunnen geschieden op eene wijze, die conform was aan UHWG. wenschen. Voor de meedegedeelde denkbeelden ben ik UHWG. zeer dankbaar. De Heer Heeneman heeft een post, die niet wel compatibel is met die van Gedeputeerde State; ook zijn er nog eenige andere, die hierop aanspraak hebben, als van Alphen, enz. Indien den ouden Heer in 1795 geremoveerd is, geeft

zulks aan dezelve aanspraak voor zijn persoon op wederaanstelling of pensioen; en zoo hij die een van beiden verlangd, dient hij zig tot dat einde te adresseeren. Volgens UHWG. voorslag zal de Heer 's Jacob tot Secretaris van de R. v. S. benoemd worden, alhoewel hij reeds daarvoor bedankt had. De Heer Toulon, burgemeester van Gouda, was ook tot de post van Secretaris van de R. v. S. opgegeven. Voor de Eerste Kamer van de Staten Generael moet ook een locaal in gereedheid zijn. Indien aan dezelve geen ander aangeweezen kan worden dan de Treveskamer, zullen H.E.M. ook gedurende den winter de antichambre van dezelve nodig hebben, wanneer door de R. v. S. op een ander locaal diend bedagt te zijn.

Brussel, 2 October 1815. WILLEM.

Ik heb de eer gehad U.M. missive van den 2en dezer te ontvangen, en heb met een groot genoegen daarin gelezen, dat U.M. aanstonds na het vertrek van den Koning van Pruissen denkt herwaarts te komen. De Raad van State is heden vergaderd geweest, en ik heb alle de zaken behoorlijk aan den gang gebragt, zoodat wij zelfs twee adviezen hebben gearresteerd. Van de Zuidelijke Heeren was er nog niemand, dan de Baron van Feltz. Ik heb gister avond met den Heer Röell gesproken over de lokalen; er zijn bij de Treveskamer en de antichambre van dezelve geene kamers voor sectien te vinden; daartegen is de zaal van de Staten van Holland volkomen in staat om de Eerste Kamer te ontvangen en er zijn drie kamers bij voor sectien, terwijl de zaal zelve voor de vierde sectie kan dienen. In de onzekerheid welk lokaal U.M. aan de Eerste Kamer geven zal, heb ik inmiddels de tafel van den Raad van State zooveel doen verlengen als mogelijk was, en nu staan er behalve de stoelen voor U.M. en de beide Prinsen zestien stoelen voor ons, dat is twee minder dan wij volstrekt nodig hebben, zijnde er zestien gewone leden benoemd en daarboven de Secretaris en ik.

Ik heb het besluit op het hooger onderwijs ontvangen en met genoegen gelezen. Ik mis daarin de voorlezingen over de scheikundige in onze fabrieksteden, waartoe ik meen, dat de Raad van State geadviseerd had, en die ik beschouw als een van de krachtigste hulpmiddelen om de inlandsche fabrieken op te beuren en boven de buitenlandsche te verheffen. In de laatste jaren heeft Frankrijk daaromtrent een luisterrijk voorbeeld opgeleverd. Doch daar is niets verbeurd en deze voorlezingen kunnen nog ingesteld worden; op zulk een schoonen grondslag als dit besluit kan men al wat goed gevonden wordt, nader bouwen. Zoo is het ook met het Seminarium voor Oost-Indie, waaromtrent alles te Leyden zal gevonden worden, en zelfs aanzienlijke fondsen uit particuliere inteekeningen in Indie zullen te vinden zijn, gelijk wij de ondervinding daarvan gehad hebben bij de eerste instelling van het Seminarium in 1792.

Nu de eerediensten, behalve den catholijken, bij voorraad gevoegd zijn bij het Departement van Onderwijs, moet ik U.M. herinneren, dat in de Commissie van Constitutie duidelijk gebleken is, dat de Roomschen een groote vrees hebben voor de ondermijning van hun geloof door middel van het openbaar onderwijs. De Heer Raepsaet advieseerde ronduit, dat de roomsche geestelijkheid bij uitsluiting het openbaar onderwijs behoorde te besturen. Het is om dit onderwijs te redden en onafhankelijk te bewaren, dat wij er een byzonder Hoofdstuk in de Grondwet van gemaakt hebben, dat wij daar opzettelijk uitgeschrapt hebben al wat er nog van Godsdienst in stond, en dat wij drie of vier andere Hoofdstukken tusschen dit en dat van Godsdienst in geplaatst hebben. Het is derhalve te vrezen, dat de vereeniging van het onderwijs met de ketterdiensten onder een en denzelfden persoon den tegenstand der Roomschen aan het openbaar onderwijs vermeerderen zal. U.M. op de plaats zelve zijnde zal dit veel beter kunnen beoordeelen, dan ik van hier doen kan.

Mij is ingevallen, dat de Heer Changuion, naar Constantinopel

reizende, den weg over Napels zoude kunnen nemen ter bevordering van onzen koophandel, en de Heer Goldberg vond dit denkbeeld gegrond.

'8 Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
5 October 1815. Hogendorp.

Daar is nog een derde lokaal gevonden, hetwelk naar het goedvinden van U.M. dienen kan, hetzij voor de eerste Kamer, hetzij voor den Raad. De Heer Lampsins heeft er mij berigt van gegeven, en het is de gewezen antichambre van het Stadhouderlijk kwartier met verscheide kamers daarboven voor besognes. Ik haast mij dit aan U.M. te melden, ofschoon ik verneem, dat de t' huiskomst maandag zal plaats hebben. U.M. heeft nu de ruimte van keus, doch de tijd van de vergadering nadert ook met rassche schreden.

Ik heb met groot genoegen de benoeming van den Heer van Hoevelaken in den Raad gelezen en bedank U.M. voor de gegeven last om de complete lijst in de courant te plaatsen.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
7 October 1815. Hogendorp.

Ik heb de eer Uwe Majesteit te berigten, dat wij thans met vijf Zuidelijke Staatsraden delibereeren, de Heer van Feltz, van Aerschot, Holvoet, De Gonbau en Lammens. Het gaat zeer wel en de meeste hunner doen pogingen om zich in het Hollandsch uit te drukken. Ik vleije mij nu de beslissing van Uwe Majesteit te vernemen omtrent het locaal. Het is mij gelukt de zwarigheden voor de kamers van de sectien uit den weg te ruimen, met opzigt tot het locaal van de Treveskamer, in een gesprek met den Heer Röell, die er zich naar schikken zal, zoo dat Uwe Majesteit nu de vrijste keuze heeft.

Ik heb met den Heer Six gesproken over de finantiele maatregel, en hem gezegd, dat alle die denkbeelden hem nu zeer gemeenzaam zijn, nadat hij nu zoo lang zich dagelijks daarmede opgebouden heeft; dat men in zulk een geval genegen is te

onderstellen, dat anderen die denkbeelden even klaar bezitten, dat men zich kort en met onderstellingen uitdrukt; dat dit aanleiding geeft tot misverstand en verkeerde opvattingen, en dat ik hem aanraadde om alle de tegenwerpingen met veel langmoedigheid aan te hooren en op te lossen, vooral wanneer de zaak bij de Staten Generaal komen zal. De maatregel komt mij zeer geschikt voor, en vooral de grondslagen van dezelve. Er worden dertien jaren gesteld voor den afloop der zaak en dit is eene wijze verdeeling van den last over dien tijd. Dan deze grondslag wordt niet voldoende in het oog gehouden bij het plan, en naar het mij toeschijnt wordt het quantum der belastingen zoo hoog gesteld, dat de zaak veel schielijker afloopen zoude. Indien de algemeene geruchten zich bewaarheden en eene oorlogsbelasting aan Frankrijk opgelegd is, waarvan ook dit Land zijn aandeel krijgen zal, zoo zouden ook deze penningen onder de inkomsten van het Syndicaat gebragt kunnen worden. Hoeveel of hoe weinig het dan ook was, zoude het een groot genoegen aan de natie geven, dat de overwonnen vijand medewerkte om hare lasten te dragen.

Mijn oudste zoon is tot onze groote blijdschap t' huis gekomen en gaat nu zijne studien te Leyden hervatten. Ik neem de vrijheid om dag en uur aan Uwe Majesteit te vragen voor de beëediging van eenige Staatsraden en van den Secretaris. Deze laatste kwam mij zeer wel te vreden over zijne aanstelling voor.

Uwe Majesteit vergunne mij eenige weinige verzoeken hierbij te voegen, welke mij voorgekomen zijn eenige aandacht te verdienen.

De Raad vergadert morgen om tien uur buitengewoon, ten einde de gewone zitting van Vrijdag des te vrijer te houden voor den finantieelen maatregel.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
11 October 1815. Hogendorp.

Nadat de Heer Falck mij had doen weeten, dat Uwe Majesteit zich geen partij stelt voor het locaal van den Raad, heb ik daar-

toe genomen de kamer naast de eerste antichambre van de Staten Generaal, als welke alleen daartoe geschikt was. Wij zullen Woensdag derwaarts verhuizen en er Vrijdag onze eerste zitting houden.

De teekening en beraming van kosten zal dezer dagen gereed komen voor de zaal in het tegenwoordig locaal.

Ik moet dezen ochtend in de Staten Generaal zijn voor de nominatie van den President, hetwelk mij belet op de audientie van Uwe Majesteit te verschijnen, ten einde met mijnen aanstaanden schoonzoon onze opwachting te maken en het huwelijk aan te kondigen, wel wetende dat Uwe Majesteit den dienst verkiest boven de etiquette. Ik verzoek om verlof mij van deze laatste te kwijten bij de eerste gelegenheid, die Uwe Majesteit voegen zal.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
17 October 1815. HOGENDORP.

Uwe Majesteit krijgt heden op de audientie een Amsterdammer, die bij requeste verzocht heeft om verheffing in den Adelstand, namelijk den Heer Calkoen, broeder van den Staten Generaal, zoon van den overledenen Hoofdofficier, kleinzoon van den Ambassadeur bij de Porte, getrouwd met eene Jufvrouw van Wede, geremoveerd in 1795, zonder emplooi onder de revolutie en thans Militie Commissaris. Ik heb bemerkt, dat hij een hoogen prijs stelt op die gunst, en ware hij mij vroeger onder de oogen of in de gedachte gekomen, zoo zoude ik hem zeker op de bewuste lijst gebragt hebben. Ik zal mijn best doen om ook op de audientie te komen met mijnen aanstaanden schoonzoon, ten einde bij Uwe Majesteit de aankondiging van het huwelijk te doen.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
19 October 1815. HOGENDORP.

Ik meen, dat ik de zaak van het adres tot klaarheid gebragt heb. De onderteekening van Prest der St. Gl. is een bloote

schrijffout, die ook eens bij de Staats Secretary heeft plaats gehad. Het adres is ongeteekend gebleven in de groote haast, waarmede de expeditie geschied is om het lang oponthoud goed te maken. Beide de Presidenten zijn gereed om het stuk behoorlijk te teekenen en het behoeft slechts ten dien einde in handen van den Heer v. Pabst gesteld te worden. De Grf. de Thiennes had eene commissie voorgesteld en de oudste leden waren hem toegevallen, toen anderen oordeelden, dat de goede gratie er na zoo vele dagen af was, en dat U.M. ook niet van plegtigheden hield, waarop tot eene missive werd besloten. Nu zal de Grf. de Th. een voorstel doen om in de Notulen te stellen, dat dit slechts aan bijzondere omstandigheden te wijten is, en dat in het vervolg eene Commissie zal benoemd worden. Wat er ook over de vormen getwist zij, heb ik den geest goed gevonden, en ik schrijf alles toe aan iets vreemds en onbekends met elkander, dat nog tusschen de N. en Z. leden bestaat, en dat ik heb leeren kennen in de Commissie van de Grondwet, doch dat plaats zal maken voor eene goede verstandhouding, zoo als ik er de ondervinding van gehad heb.

Ik heb een trouwen dienaar van U.M. in groote verdrukking gezien en hij heeft mij verzogt een woord in te leggen tot ondersteuning van zijn verzoek om een voorschot.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
28 October 1815. Hogendorp.

Ik heb gisteren de man uit de bedrukking zien komen met een diep gevoel van dankbaarheid voor U.M. Hij is voorneemens om zijne zaken nu zoo wel te regelen, dat hij buiten alle verlegenheid blijven zal, en dan voortaan zijne teering naar zijne neering te stellen.

Men zegt mij, dat U.M. teruggekomen is van het denkbeeld mij door Denzelven 14 dagen geleden medegedeeld, om op het Feest van Leyden te gaan. Niettemin moet ik U.M. berigten, dat het Besluit op het Hooger Onderwijs Denzelven groote eer

verwekt heeft bij in- en uitlanders, die mij betuigd hebben, dat nu voorzeker de goede studien hier wederom zoo als van ouds zullen bloeien en van de bescherming van U.M. verzekerd zijn.

De Heer Slicher heeft mij gezegd, dat hij U.M. verzogt heeft om de opengevallen plaats in de St. Gl. door het overlijden van zijn vader te mogen verkrijgen. Indien U.M. er toe genegen ware, zoo zou het in het publyk den indruk maken, dat de diensten van den vader nog in den zoon beloond worden, en voor U.M. zou er een voorstander van alle goede zaken gewonnen zijn.

Sommige leden van de Tweede Kamer hebben mij gezegd, dat U.M. had doen verklaren, dat sommige Domeinen op bekwame tijden met vrugt konden verkogt worden. Indien de verkoop dan geschiedde in Syndicaat-bons, zo zou de aflossing van dezen daarmede zeer verhaast worden. Voor dat de publijke verhandeling Vrijdag aanstaande plaats vindt, hoop ik van U.M. te verneemen, in hoeverre Dezelve eenige hoop gegeven heeft, ten einde noch te veel tegen den verkoop van Domeinen te zeggen, noch een ongegronde verwagting in te boezemen.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
1 November 1815. HOGENDORP.

Alzo ik gis, dat U.M. gaarne eenige byzonderheden van de zitting van gister zal willen verneemen en ik daarboven iets heb mede te deelen omtrent den staat der zaak in de eerste Kamer, zo neem ik de vrijheid om eenige oogenblikken gehoor te vragen.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
5 November 1815. HOGENDORP.

Ik heb de eer U.M. mijn hartelijken dank te betuigen voor de bevordering van mijn tweeden zoon tot 1en Luitenant bij den Generalen Staf. Ik heb alle reden om mij te vlijen, dat hij zich de gunst van U.M. bij aanhoudendheid waardig maken zal door zijn gedrag en zijn ijver in den dienst.

Na al wat er in de laatste dagen voorgevallen is heb ik mijne denkbeelden eenigzins gevestigd, en wenschte wel de gelegenheid te hebben om dezelve aan U.M. voor te dragen.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
14 November 1815. HOGENDORP.

Ik haaste mij een misverstaan voor te komen, dat ik eerst bemerkt heb, nadat ik U.M. gisteravond verlaten had. Sprekende van een algemeene zwarigheid omtrent alle Amortisatie, welke ik van de zijde der Zuidelijken verwagtte, had ik niet het oog op den Raad van State, maar alleen op de St. Gl.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
15 November 1815. HOGENDORP.

Ik heb de eer U.M. het boekje van Fièvèe terug te zenden en te bedanken voor de gelegenheid om navorschingen van zulk een praktisch nut te hebben kunnen inzien. De auteur heeft eenige maanden geleden een zeer goed artikel over onze Grondwet in het Journal des Débats geplaatst. Ik kende hem toen slegts als letterkundige en bemerk thans met genoegen, dat hij een administrateur is, hetwelk nog veel meer gewigt aan zijn gunstig gevoelen bijzet. Het zoude goed zijn, dat onze Zuidelijke broederen dit werkje lazen, om ze eenigzins van hunne afgetrokken theorieën en algemeene principes terug te brengen. De Fransche geest is in hen gevaren, waarmede ik niet zoozeer de ondeugden van het hart bedoel, als verkeerde denkbeelden en een valsche rigting van het verstand. Ik zal dit werkje doen aankondigen en prijzen bij het publijk.

Toen ik de concept wet over de Acten van den Notaris Lesage ten Broek in de 2e Kamer verdedigd heb, had ik den Heer van Maanen verzogt om ook in de vergadering te komen. Bij ontstentenis van zijne hulp, heb ik 's Jacob in den arm genomen, en wij hadden het redelijk verre gebragt. Was de Hr. v. M. ook aan den slag gekomen, zoo zouden wij het mogelijk ge-

wonnen hebben en vele Noordelijke leden zouden althans toegevallen zijn. De Grondwet geeft de zitting in de vergadering aan de Ministers, opdat zij dezelve zouden voorlichten, en ik neem de vrijheid om aan U.M. in bedenking te geven, om zich op dit stuk in den Kabinetsraad te verklaren, ten einde de beschroomdheid van sommigen weg te neemen, alsof U.M. niet gaarne zag, dat de Ministers in de St. Gl. komen.

'8 Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
16 November 1815. HOGENDORP.

Ik heb de eer U.M. mijn nederigen dank te betuigen voor de ontvangen benoeming tot de Orde van den Nederlandschen Leeuw. Toen de Keizer van Duitschland een graaflijk diploma aan een tak van mijne familie geschonken heeft, is er onder andere beweegredenen in gesteld, dat hunne voorouderen goede diensten aan het Huis van Oranje gedaan hadden. Deze voorouderen waren ook de mijnen en ik heb altijd getracht hun voorbeeld te volgen. Bij de deliberatien over de Orde heb ik het motto „Avita fide" boven aan genoemd; en ofschoon het niet is aangenomen, zal hetzelve altijd tot rigtsnoer van mijn gedrag strekken.

Ik heb op mij genomen U.M. voor den Graaf van Aerschot te verzoeken om eenige dagen verlof, ten einde zijne vrouw van Brussel te halen. Er zijn thans agttien leden van den Raad in den Haag, en maar één afwezig, de Heer Lammens, die zijn vrouw begraaft.

'8 Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
19 November 1815. HOGENDORP.

Ik neem de vrijheid U.M. te verzoeken om de gelegenheid van mondeling verslag te doen omtrent eenige deliberatien in den Raad van State.

'8 Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
21 November 1815. HOGENDORP.

Ik heb de eer aan U.M. een brief van den Heer Bourcourd te zenden over een oud Domein van het Huis in Luxemburg. Teffens neem ik de vrijheid om de bewuste aanteekeningen daarbij te voegen, die mogelijk in het vervolg kunnen te pas komen, als er Ridderen en Broederen zullen gemaakt worden. Ik heb nu twee nummers van de Ephémérides gelezen. Dit is de regte wijze om het publijk te onderrigten, en ik belove er mij veel goeds van.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
2 December 1815. HOGENDORP.

Wij zijn door het Friesche Reglement voor het Platte Land gekomen op de extensie na. Nu zullen de zeventien volgende gemakkelijker gaan. Nogthans zullen dezelve tijd wegneemen, gelijk alsmede de agt Provintiale Reglementen voor de Zuid: Provintien. Morgen wordt het volumineuse stuk over de Indirecte Belastingen gelezen; aan de vertaling van hetzelve wordt sedert Zaterdag gewerkt. Ik meld dit een en ander aan U.M. om reden te geven, dat de Raad op onderscheiden stukken ten achteren is, hetwelk niet anders zijn kan.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
4 December 1815. HOGENDORP.

Met leedwezen moet ik U.M. melden, dat ik den Raad heb moeten verzuimen uit hoofde van een dikke wang, zware verkoudheid en eenige koorts. Mijn hoofd is onklaar, dog een wijnig rust zal mij mogelijk herstellen.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
5 December 1815. HOGENDORP.

Ik heb zeer gewenscht U.M. te mogen onderhouden over eenige zaken bij den R. v. St. hangende, dog mijn Doctor verbiedt mij heden nog uit te gaan. Derhalve zal ik het zoo veel mogelijk in geschrift doen.

1°. Bisschop van Gend. Ik heb den Heer Mollerus, die met den Heer Lammens Commissaris is, op zijn verzoek van alles onderrigt en hem de Instruction Pastorale gegeven, die hij nog niet gelezen had. Mag ik U.M. nu nog om het doorkneed advys van den Procureur Gl. Daniels verzoeken?

2°. Indirecte Belastingen. Ofschoon ik niet in den Raad was bij het lezen van dit stuk, is er mij de inhoud van bekend uit een opzettelijk gesprek met den Heer Appelius. Men heeft het Coml gemaakt met de Heeren Mollerus, van Gennep, Holvoet en d'Anethan. Uit onderscheidene berigten komt het mij voor, dat het een gunstigen indruk op de toehoorders gemaakt heeft. Men verlangt in het algemeen zeer om het bedaard te kunnen overlezen, dat is, dat het gedrukt worde. Indien U.M. er geen redenen tegen heeft, die mij nog onbekend zijn, kan ik Dezelve wel daartoe advyseeren. Ik heb bij gelegenheid der deliberatien over de Amortisatiekas gezien, dat de leden zeer vatbaar zijn voor overtuiging door een grondige discussie van de zaak, en dat zij, zelven overtuigd zijnde, gaarne aannemen om hun overtuiging voort te planten.

3°. Inrigting voor het Platte Land van Friesland. Dit Reglement is getoetst aan de ware beginselen, en met geringe veranderingen het concept van de Staten aangenomen. Daarbij is in het oog gehouden: de Grondwet, de Stedelijke Reglementen, het Project van Generaal Reglement van den Hr. Röell. Er wordt zooveel mogelijk aan de plaatselijke administratie overgelaten, zonder ooit het Gouvernement in zijn gang te belemmeren. De Koning heeft de directe aanstelling van den Grietman. De Secretaris wordt aangesteld door de Gedeputeerde Staten uit eene nominatie van Grietman en Assessoren. Alzo in de Steden de Burgemeester wordt aangesteld door den Koning uit eene nominatie van den Raad, en de Secretaris door den Raad zelven, is deeze wijziging voor het Platte Land overeenkomstig voorgekomen met de respectieve gesteldheid van Steden en Dorpen.

Zo even ontvang ik een brief uit Batavia van den Heer van den Berg, die bij U.M. schijnt bekend te zijn. Dezelve is aan mijn oudsten broeder, en moest in zijne afwezendheid aan mij besteld worden. U.M. kan denzelven in een ledig oogenblik lezen, alzo er geen haast bij is. Hij behelst veele bijzonderheden omtrent personen en zaken. Het is wederom een nieuw vaatje, en de Apostel zegt: beproeft alles, enz.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
7 December 1815. HOGENDORP.

De begrooting der Inkomsten op zijn tijd ingekomen zijnde, is commissoriaal gemaakt met dezelfde leden als die van de Uitgaven, en ik heb aan dezelve alle gemak verleend om zig uitsluitend daarmede bezig te houden. De zaak zelve komt mij op eene eerste lezing zeer wijselijk ingerigt voor. Bij de Zuidelijke leden schijnt de Belasting op de Dienstboden en Paarden de onaangenaamste te zijn. Zij zeggen, dat er al vroeger vrugtelooze pogingen zijn gedaan om dezelve in te voeren, dat er op de onvruchtbaarste gronden, b.v. Luxemburg, de meeste paarden noodig zijn, dat er voor de bosschen veel wagters vereischt worden, enz. In de onderstelling, dat er veel domestieken en paarden van weelde afgeschaft zullen worden, oordeelen zij, dat het Land er weinig uit halen zal. Zij spreken van een afkoop in die Provintien, waar men er meest tegen is door middel van eenige Additioneele Stuivers op de Verpondingen, gerekend naar de waarschijnlijke opbrengst der Belasting.

Volgens onderscheiden geloofwaardige berigten, die ik nu uit zeer verschillende oorden van de Zuidelijke Provintien verzameld heb, is de publieke opinie omtrend den maatregel voor de 40 millioenen nu geheel gunstig en is alle tegenspraak vervallen, op eenige groote heeren na, die moeite hebben om zelfs geringe sommen op te neemen.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
17 December 1815. HOGENDORP.

Ik neem de vrijheid U.M. te verzoeken om een oogenblik gehoor, kon het zijn vóór den Raad van Gratie, om eenig berigt te geven omtrent den loop van zaken bij den Raad van State.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
22 December 1815. HOGENDORP.

Ik heb de eer gehad om de verhandelingen van het Armbestuur gister aanstonds aan U.M. te zenden. Ter opheldering kan ik nog deze omstandigheid bijvoegen, dat de winter van mijn rapport de laatste is geweest, dien ik te Amsterdam heb doorgebragt, dat ik vervolgens vier jaar te Adrichem geweest en van daar in October 1809 hier aangekomen ben.

Het slot van mijn uitvoerige voordragt over den loop van zaken bij den R. v. S. is dat alles wel zal gaan en geen agterstand zal komen, indien de manus ministrae vermeerderd worden in evenredigheid met het meerdere werk door de leden verrigt. Twee jonge lieden hebben bij request verzogt om Commis van Staat te worden, en beiden zeggen mij, dat zij vooreerst om niet willen dienen: 1°. Macpherson, zoon van den Generaal, en die sedert eenigen tijd hier praktiseert; 2°. Adriaan van der Goes, die al gepleit heeft voor Hoven en Assise en tweemaal vrijwillig dienst genomen heeft. Wijders heb ik den Heer van Assen aan U.M. voorgedragen. Eindelijk heeft de Heer van Drielen, een kundig man, daarom verzogt.

Op het stuk van de Provintiale Staten neem ik de vrijheid U.M. te herinneren, dat bij de zamenstelling der Noordelijken U.M. begonnen is met de Ridderschappen, ten einde vervolgens leden uit dezen stand te benoemen. De instelling van Ridderschappen in de Zuid: Provintien zal zekerlijk een goeden indruk maken, en U.M. loopt geen gevaar in de keuze, wanneer Dezelve zich, zoo als in de Noord: Provintien vooreerst tot dezulken bepaalt, die te voren onder de Edelen gezeten hebben.

Bij deze gelegenheid kan ik U.M. melden, dat de Hr. President van Spaen mij zijn uitlegging van art. 63 der Grondwet

medegedeeld heeft, volgens welke de door U.M. verheven Edelen niet in de Ridderschappen zouden kunnen komen. Ik heb hem geantwoord dat deeze uitlegging mij voorkwam strijdig te zijn met de duidelijke letter der Grondwet, en dat zij zeker strijdig was met de gedagten van de beide Commissien van Constitutie en met de advyzen van den Raad van State.

Prins Frederik woont de Raad met alle vlijt bij en krijgt een goed begrip van zaken. Zoude het U.M. ook aangenaam zijn, dat ik in het vervolg Z.K.H. mede in de commissorialen noemde?

's Gravenhage, U M. getrouwe onderdaan
24 December 1815. HOGENDORP.

Ik heb de eer U.M. te melden, dat het rapport op de Begrootingen morgen zal uitgebracht worden, en dat de vergadering belegd is een quartier over twaalf uur. Vooreerst zullen de stukken verbatim gelezen worden, ten minste die van Uitgaven omdat zij nog niet gedrukt zijn, hetwelk alleen veel tijds zal wegneemen.

De Heer Six heeft mij gezegd, dat hij al wat er op te helderen viel aan de gecommitteerden medegedeeld had, zo dat ik hem niet roepen zal, tenzij er gelegenheid toe geboren wierd uit hoofde van de deliberatien, of dat U.M. het anders goedvond.

Nadat ik de Begrooting der Uitgaven zo lang in het rustig bezit van Gecommitteerden gelaten had, heb ik ze gister eens opzettelijk ingezien en onder anderen bemerkt, dat U.M. tien Referendarissen en negen Commisen bij den Raad van State opgeeft.

Ik betuig U.M. mijnen dank voor deeze posten, welke volmaakt met mijne wenschen strooken. De meer bijzondere bedoeling hope wel bij nadere gelegenheid uit den mond van U.M. te verneemen.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
25 December 1815. HOGENDORP.

Het rapport is om 4 uur ter conclusie gebragt en ik hoop het nog deezen avond te teekenen en aan U.M. af te zenden. De Graaf van Aerschot heeft gisteren alreeds de deliberatien in de avondzitting niet meer bijgewoond, en heden schrijft hij mij, dat hij zijn afscheid vraagt. Ik heb daaruit een nieuwe aanleiding genomen om met de meeste bedaardheid te werk te gaan, ten einde de conclusie zonder te groot ongenoegen te kunnen opmaken. Met ongemeen veel geduld is het eindelijk zo ver gekomen. De grootste zwarigheden waren: 1°. de weerzin van de Zuidelijke Heeren in de belasting op de paarden en dienstboden, en 2°. het denkbeeld met veel verstand door den Heer Queysen voorgedragen, dat er een nieuw stelsel voor het nieuw Koningrijk wordende voorgedragen, de Raad U.M. niet heden op de Directe, en over eenigen tijd over de Indirecte Belastingen kon advyseeren, maar dat hij in eens op een geheel systhema van belastingen advyseeren moest. De debatten over dit een en ander zijn langdurig en egter belangrijk geweest. Niets ware gemakkelijker geweest, dan de zaak in het oneindige uit te rekken, niets kostte meer moeite dan een afdoening. Ik zal U.M. naar Deszelfs goedvinden de bijzonderheden mondeling berigten.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
27 December 1815. HOGENDORP.

Ik heb de eer hierbij onder het oog van U.M. te brengen de schriftelijke gedagten der Zuidelijke Heeren, waarvan ik den zakelijken inhoud reeds bij monde voorgedragen heb.

U.M. vraagde mij toen of er in Holland ook te voren eene belasting op de Koffy en Thee geweest was. Geen indirecte op de consumtie, maar een directe, zo als op de Dienstboden en Paarden. Onder de beschreven Middelen werden er ook briefjes van Koffy en Theegeld rondgebragt aan degenen, die f 300 en daarboven inkomen hadden. De geringe opbrengst daarvan bewoog den Raadpens: v. d. Sp(iegel) om de belasting op de consumtie over te brengen.

Bij gelegenheid van het Nieuwe Jaar voeg ik mijne wenschen bij die van de geheele Natie voor heil en een lang leven van U.M. en het Koninklijk Huis.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
N. J. 1816. Hogendorp.

Ik neem de vrijheid den ingesloten brief van den Baron d'Anethan U.M. aan te bieden. Hij lijdt hard aan hemorrhoïdes en begeert om zig thuis te herstellen. Dinsdag heeft hij eene gelegenheid om te vertrekken.

De Baron Goubeau zegt, dat hij wel ziet, dat de Raad het grootste gedeelte van het jaar in den Haag zal zitten, en dat hij derhalve naar een huis zal omzien.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
6 January 1816. Hogendorp.

Ik neem de vrijheid wederom een brief van den Hr. van den Berg, geschreven te Batavia den 7e July aan U.M. te zenden. Hij had juist de bekende Memorie van den Gl. Daendels ontvangen, en maakt er aanmerkingen op ingevolge den eersten indruk op zijn gemoed. Om deze reden heb ik gedagt, dat het belangrijk voor U.M. zoude kunnen zijn. Ik lees er in, dat thans bij den vrijen uitvoer van zilvergeld en op het vertrek der Chineesche jonken, die veel geld medeneemen, voor 125 Rs papier 100 Rs specie te krijgen zijn; dat de wekelijksche vendutien zilvergeld opbrengen, dat een jaarlijksche overwinst van vijf millioenen niet komt bij hetgeen uit Java te halen is.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
6 January 1816. Hogendorp.

Ik heb de eer aan U.M. te zenden het Nobiliaire des Pays-Bas. Agter elk deel is een register waardoor men veel geholpen wordt, dog ook bij het opzoeken eener familie genoodzaakt is, om de registers van alle deelen na te zien. Het komt mij voor, dat eene menigte familien in de laatste eeuw geadeld zijn.

Nog neeme de vrijheid hier in te sluiten het lijstje voor de Staten van Luik mij door den Heer Piteurn de Gudingen gegeven, of het van eenigen dienst aan U.M. zoude kunnen zijn.

'sGravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
15 January 1816. HOGENDORP.

Ik neem de vrijheid mij aan te bieden om U.M. verslag te doen van den afloop der Afdeeling over de Begrooting van Uitgaven.

Teffens verzoek ik nederig om mij te mogen onthouden van het Gala van dezen avond, alzo mijne gezondheid meest gevaar loopt bij zulke plegtigheden, en ik dezelve gaarne gaaf wilde behouden voor den dienst.

'sHage, U.M. getrouwe onderdaan
18 January 1816. HOGENDORP.

Ik heb de eer U.M. te berigten, dat de Heer 's Jacob, die dezer dagen te Rotterdam is geweest, mij de tijding medegebragt heeft, dat de maatregel omtrent de certificaten van vreemde geldleeningen het grootste genoegen in die stad heeft veroorzaakt.

Daar het gister al laat geworden was, heb ik U.M. niet onderhouden over hetgeen deze week in den Raad verhandeld is omtrent de Militaire Jurisdictie en Wetboeken bij gelegenheid van een rontselaer van Brugge. De Zuidelijke Heeren schijnen in het begrip te vallen, dat de Mil: Wetboeken, in zooverre dezelve de Militairen aangaan, door U.M. ook in de Zuid: Prov: zijn ingevoerd, en dat mede de artikelen der Grondwet op dit stuk door U.M. zijn in werking gebragt bij besluit van 31 Octr ll; dog dat in zoverre de gemelde Wetboeken nog andere beschikkingen den burger aangaande bevatten mogten, deze beschikkingen bij eene wet dienen te worden gemeen gemaakt aan de Zuid: Provintien.

Ik heb dit punt geheel buiten deliberatie gehouden, omdat wij de zaak van den rontselaer wel zonder hetzelve konden af-

doen. In het vervolg kan het egter bij andere zaken, ja zelfs dagelijks in de administratie der Justitie te pas komen. In de plaats zoude men dienen te onderzoeken, of er in de Militaire Wetboeken zulke beschikkingen, als men onderstelt, te vinden zijn; want zo het bleek van neen, verviel ook de gelegenheid tot eene wet. Waren er zulke beschikkingen, dan zouden dezelve bij eene wet kunnen algemeen gemaakt worden. De geheele wetboeken in de Staten Gl. te brengen kan, dunkt mij, nooit raadsaam zijn.

Zo even hoor ik nog van Rotterdam, dat vele menschen er den oorlogslast, de vijf termijnen te gelijk, opbrengen.

Nog sluite hier in een brief van Mevrouw van Tuchsen, U.M. bedankende voor het verleende verlof om hare loterijbriefjes ten behoeve der zieken en gekwetsten in dit Land te mogen overbrengen.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
20 January 1816. HOGENDORP.

Ik heb de eer U.M. te melden, dat het Rapport op de Indirecte Belastingen heden uitgebragt is en dat de dag van Donderdag gesteld is voor de deliberatien. Het rapport concludeert om het principe der heffing bij de source aan te neemen, met eenige wijzigingen van bijzondere punten en om met het ontwerpen der Ordonnantien voort te gaan. Ik had reeds voor eenige weken met den Heer Appelius op het stuk geconfereerd, vervolgens met den Heer Mollerus, en gister wederom met den Heer Appelius. Met opzigt tot de objecten van Impost, die van buiten inkomen, zijn er menigvuldige punten van aanraking met de Convoyen en Licenten, zo dat de wetten op beide deze zaken in de deliberatien aan elkander gehecht zijn, en de finale afdoening te gelijk zal moeten geschieden. Onder die punten is het moeilijkste, dat van de surveillance der administratie der Indirecte Belastingen op de heffing van het inkomend regt van de aan Impost subjecte specien. Gedrongen door des Raads Gecommitteerden heeft de Heer Appelius zijn gedagten hieromtrent

vervat in een concept wet van 154 artikelen. Ik heb deze wet gister met oplettendheid gelezen en met den Heer A. er over gebesogneerd. Dezelve zet eene administratie op in alle deelen gelijk aan de Convoyen en Licenten rondom het geheele Rijk te water en te lande. Twee vragen doen zig daarbij op: 1°. kan de algemeene commercie dezen last eener verdubbelde administratie lijden, en 2°. kan 's Lands kas er de kosten van goed maken? Zulke vragen dienen nooit anders beantwoord te worden, dan uit het oogpunt van algemeen welzijn. Ik meen te zien, dat de verdubbelde administratie te veel nadeel aan de Commercie zal toebrengen en te veel kosten zal aan het Land. Dit een en ander is na te gaan met eenige kundige kooplieden te raadplegen, en met de kosten der instelling te doen opmaken. Ware de administratie te vereenigen en de beiderlei heffing aan Convoyen en Licenten te laten, zo als thans met de Buitenlandsche Producten het geval is, zou de zwarigheid geheel vervallen. Ik heb egter den Heer A. daarvan niet kunnen overreden. Zo dat dan het bovengemeld nader onderzoek mijns inziens zoude noodig zijn, eer men tot een maatregel besluit, die zo schadelijke gevolgen voor de algemeene commercie zoude kunnen hebben.

In een zaak van dit groot gewigt, die ik zo gaarne ingevoerd zag, indien er geen andere groote belangen gevaar door lopen, heb ik gemeend, dat het U.M. niet onaangenaam zoude zijn mijne gedagten voorloopig te weten. Het punt van de dubbele administratie is mij eerst gister in zijn geheel onder de oogen gekomen.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
5 Februari 1816. HOGENDORP.

Sedert den 2en October 1815 had de Koning niet aan G.K. geschreven; wel liggen er bij de verzameling eenige berichten, mededeelingen, appointementen, die namens den Koning aan G.K. worden overgebracht door tusschenpersonen, veelal den

Kabinetsecretaris W. F. L. Rengers. Doch nu vat Z.M. zelf de pen weder op: het is het begin van den strijd, die zich binnen kort scherp zou belijnen, en waarover wij later zullen handelen.

Uit UHWG. missive van den 5den heb ik deszelfs opinie vernomen omtrend het uitgebrachte rapport omtrend de Indirecte Belastingen. Daar zulks alleen betreft een voorloopig advies en de Raad van Staaten beter in het geval zijn zal zig over de te ontwerpen ordonnantien te uiten en wel bysonder op die, waarvan UHWG. tegenswoordig maar eene ébauche heeft gezien, kan ik niet ontveinsen, dat het mij voorkomt, dat het nog niet het oogenblik is de kwaestie te moveeren omtrend de Algemeene Handel, en wel des te minder, daar door de deliberatien omtrent de projectwet voor de Convoyen en Licenten de kooplieden de gelegenheid hebben kennis te dragen van de intentien en tot het meededeelen van hunne belangens, zonder dat het nodig is dezelve omtrend de punten door UHWG. aangehaald byzonder tot reclamatien op te vorderen. Intusschen heeft het haast, dat ik het advies van den Raad van Staate bekome, daar het anders dagelijks moeyelijker wordt voor 1e July zoodanig klaar te komen, dat de Algemeene Lasten alsdan kunnen ingevoerd en dus de Noordelijke Gewesten van het meer betalen dan hunne broeders bevrijd worden; en daar ik vernomen heb, dat de op gisteren bepaalde deliberatien niet geeindigd zijn maar op heden voortgezet worden, verzoeke ik UHWG. de zaken daarheen te dirigeeren, dat het rapport heden ter conclusie gebragt worde onder zoodanige modificatien als de Raad nodig zal oordeelen, ten einde ik eindelijk met deeze zaak zoude kunnen voortgaan.

's Hage,
10 February 1816. WILLEM.

Ik heb de eer U.M. een brief te zenden, die mij zonder omslag geworden is, ik weet niet van wien.

De Graaf van Aerschot verzoekt U.M. eerbiediglijk om verlof

gedurende de maand Maart, teneinde een proces voort te zetten, hetwelk veel door zijn afwezendheid lijdt, en zijn gemalin te gaan zien, die uit hoofde van de veel doormarschen van troupes niet met hem heeft kunnen overkomen.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
19 Februari 1816. HOGENDORP.

Ik heb de eer U.M. te verwittigen, dat de concept-ordonnantien, mij eergisteren geworden, op twee drukpersen verdeeld zullen worden, terwijl de Staatsdrukkerij nog bezig is met de eerste bezending. Op deze wijze hoop ik de afdoening merkelijk te bespoedigen.

Wij hebben nu het laatste Provintiaal Reglement ook afgedaan, en zullen er de laatste hand aan leggen in een buitengewone vergadering op Donderdag, welke voor het Reglement van het Platte Land van Utrecht aangelegd is.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
4 Maart 1816. HOGENDORP.

Ik neem de vrijheid om U.M. eerbiediglijk te verzoeken om mijn oprechte blijdschap over het voltrokken hooge Huwelijk te mogen uiten, zonder het Gala bij te wonen, alzo de rouw, dien ik uiterlijk drage over mijn lieven zoon, nog al te diep in mijn hart geworteld is, dan dat ik mij zou durven begeven in galaklederen onder de menigte van vrolijken en vergenoegden. Mijnen dienst heb ik schier geen oogenblik verzuimd en ben den volgenden dag van het overlijden reeds in den Raad van State verschenen; doch om feesten bij te wonen zoude ik mijzelven een geweld moeten aandoen, waarvan ik U.M. nederig verzoeke, naar deszelfs bekende goedertierenheid, mij zo kort na het geledene verlies wel te willen verschonen.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
10 Maart 1816. HOGENDORP.

Ik heb de eer aan U.M. te melden, dat ik aan de leden, tot de Indirecte Belastingen gecommitteerd, heb moeten toestaan, om zich geheel onafgebroken daarmede bezig te houden, zonder den Raad bij te wonen, wilden zij op zijn tijd er mede gereed komen.

Ik neem de vrijheid een brief van den Graaf de Nordans in te sluiten, zo als ik ook een vroegeren van denzelven onder het oog van U.M. heb gebragt. Volgens de Graaf van Aerschot is het een braaf oud man.

Uit hoofde van de korte vergadering vooral Dingsdag en Maandag heb ik er een buitengewone Donderdag gehouden. Er waren en zijn nog onderscheiden zaken half of genoegzaam rijp, zo dat ik wel kans zie om gelijk aan te blijven.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
16 Maart 1816. HOGENDORP.

Ik heb de eer U.M. te berigten, dat de conceptwetten, bij den Raad van State hangende, en waarop ik in een der laatste Kabinetsraden gesommeerd ben geweest, nu genoegsaam afgedaan zijn. Met een declinatoir rapport op de herstelling der Gilden, en hetwelk was blijven liggen teneinde de zaak gezamentlijk met de nieuwe leden uit het Zuiden af te doen, heeft de Raad zig vrij eenparig geconformeerd. Alleenlijk oordeelden sommigen, dat de Gemeentebesturen volgens de Grondwet het vermogen dienen te behouden om ordonnantien te maken, niet strijdig met de algemeene wetten en algemeene belangen der ingezetenen, waarop anderen aanmerkten dat dit van zelf sprak. Met het concept tot afkoop der Chijnsen, Tijnsen, enz. heeft de Raad zig geconformeerd, herinnerende, dat de verschuldigdheden in natura moeten gewaardeerd worden. Op het Contentieux Administratif is het rapport conform de voordragt van den Minister van Justitie, slechts eenige verbeteringen in de extensie opgevende, doch in den geest van het stuk. Dezen worden gedrukt en uitgedeeld. Sedert hebben wij nog den

Rayon der Vestingen gekregen, hetwelk spoedig afgedaan zal zijn. Eindelijk is gister een conform advys vastgesteld op de Accordanten van de Waag, enz.

De debatten in het Parlement van Engeland geven veel licht over den inwendigen staat van het land, en ik zal tragten er eenige resultaten uit op te maken. Ik zie van tijd tot tijd, dat onze inwendige staat den aandagt en de bewondering buiten 's lands gaande maken, dog dat men verlangt er meer egts van te weten Bij het blaffen van sommige Zuidelijke schrijvers wordt dit noodzakelijker. Ik zal ook daarover mijn gedagten laten gaan.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
20 Maart 1816. HOGENDORP.

De menigte van stukken dezer dagen door U.M. aan den Raad gezonden, en meest allen om spoedig advys, hebben slegts mijn ijver aangespoord; dan ik vertrouw ook, dat U.M. het onmogelijke niet vergen zal.

Ik heb met de Heeren Gecommitteerden tot de Indirecte Belastingen gesproken, en bevonden dat zij er de Inkomende en Uitgaande Regten niet bij kunnen nemen. Vervolgens zijn deze laatsten Commissoriaal gemaakt, met de H.H. Fagel, van Aerschot, van Hoevelaken en Raoul. Het Contentieux en het Reglement op Zeeland zijn heden zakelijk afgedaan, de wet op de Desertie mede. Wij zullen Maandag en Dingsdag de Extensien horen.

Bij de concept wet op de drukpers was eene memorie van den Graaf de Thiennes over den publieken geest in de Z: Provintien, die nog al zwart is, en die al het kwaad aan de uitkomende geschriften wijt. Dan, hij komt er recht vooruit, dat de wetten voldoende zijn, en dat het alleen aan de Regtbanken hapert. Op de concept-wet is dit ook het vrij algemeen gevoelen van den Raad geweest, zoodat ik zekerlijk de bedoelde splitsing te gemoet zie. Ik heb zo even no 6 van de Ephémérides

ontvangen, waarin de Observateur zeer aardig gehekeld wordt. Dit doet goed in zo verre men met redeneeren volstaan kan; daar waar de wetten geschonden zijn is er meer noodig, of de overtreders kennen geen palen meer in hunne stoutheid, en de welgezinden worden bang.

De Heer d'Anethan schrijft mij, dat hij nog ziek is; dog bij gehoopte herstelling zoude hij aanstonds overkomen.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
20 April 1816. Hogendorp.

Ik heb tot op het laatste oogenblik de hoop behouden, dat ik morgen weder in den Raad zoude kunnen gaan; dog alzo het onmogelijk is, heb ik de eer U.M. te berigten, dat ik den Heer van Hambroik door den Heer 's Jacob heb doen verzoe-zoeken om het presidie waar te nemen. Ik vleie mij, dat ik over een paar dagen beter zal zijn.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
28 April 1816. Hogendorp.

Wij willen deze correspondentie hier weder afbreken; wat er nog van mede te deelen valt, betreft een gebeurtenis in het leven van G.K. die wij later afzonderlijk zullen behandelen. Eerst willen wij nog eenige toelichtingen verstrekken op hetgeen in deze brieven wordt aangeroerd.

Het zal de aandacht niet ontgaan zijn, dat de aard dezer correspondentie langzamerhand geheel is gewijzigd; de brieven van G.K. zijn bijna uitsluitend geworden rapporten van hetgeen in den Raad van State voorvalt, en van den loop van zaken in de Commissie voor Grondwetherziening. Met deze laatste willen wij ons nu bezighouden.

De Algemeene Secretaris van Staat Falck, ijverig en voortvarend als altijd, had reeds vóór de aanvaarding der Koninklijke waardigheid een ontwerp van Grondwet gereedgemaakt en bood dit den Koning aan, 10 Maart 1815; vervolgens ging

het naar den Raad van State om advies. Toen dit advies gunstig luidde (13 Maart), werd de wet in gereedheid gebracht voor de oproeping eener vergadering der Staten Generaal in dubbelen getale tegen de maand Juli; den 21 Maart namen de Staten Generaal dit wetsvoorstel aan.

Den 22 April 1815 verscheen het Koninklijk Besluit houdende benoeming eener Commissie tot herziening der Grondwet, met G.K. als voorzitter, bestaande uit elf leden uit de Noordelijke Provincien en even veel uit de Zuidelijke; later werden er nog twee leden, een uit elk deel des Rijks, aan toegevoegd.

G.K. heeft blijkbaar dadelijk aan Falck, die zich met den Koning te Brussel bevond, geschreven om eenige inlichtingen aangaande de Zuidelijke leden der Commissie; hij ontving daarop het volgende antwoord:

Brussel, 29 April 1815.

Waarde Vriend!

Het verzoek in den Uwen van 26 dezer is te billijk, dan dat ik daaraan niet zoo volledig als mogelijk zoude trachten te voldoen. Maar de taak is verre boven mijne krachten. Wat de *personen* betreft, zoo ken ik slechts de plebeiers, en geloof, dat zij allen te goeder trouw voor de vereeniging zijn. Holvoet, Dotrenge, de Coninck, Leclerc, zie daar de volgorde, die ik hun sous le rapport des talens aanwijzen zoude, de eerste en de derde met groote administratieve kundigheden, de beide anderen meer speculatief, maar geenzins metaphysiek of divagueerende. Onder de Adelijken sluit zich de Gr. van Aerschot het naast aan de evengenoemden aan. De Thiennes is door een lang stilzitten of buitenleven geenzins exclusief of illiberaal geworden. Hij is wat bang voor regtsgeleerden en de door hen doorgaans gepredikt wordende meeningen. Met rondborstigheid en hartelijkheid werkt men op hem het beste. Datzelfde zoude ik niet durven verzekeren van den Gr. de Mérode, die, na Senateur van Napoleon geweest te zijn en als zoodanig zich alles te hebben

getroost, nu telkens met zijn geweten voor den dag komt en groote beduchtheid te kennen geeft voor de Roomsche Kerk. Vraagt men hem intusschen welke waarborg hij begeert boven de algemeene toezegging van vrijheid en bescherming van alle Godsdiensten, blijft hij zijn antwoord schuldig.

Misschien is zijn arrière pensée het invoeren der Geestelijken in de Wetgevende Magt, en misschien ook heeft de omstandigheid, dat Graaf César de Méan, tot zijn medelid in de Commissie benoemd, broeder van den Bisschop van Luik en zelve Kanunnik is, zijne uitzichten op zulk eene bepaling verhelderd. Wat laatstgemelde Graaf daarover denkt is mij onbekend; alle de andere Belgen zijn tegen die afwijking van de principes.

En dat brengt mij tot de tweede uwer vragen, die naar de denkbeelden.

Onder elkanderen zijn de H.H., die van hier komen, niet eens, en kunnen het ook niet zijn. Op het stuk der indeeling van de Provincien met de oude namen zullen zij tamelijk gemakkelijk zijn. Gelukkig zoo wij bij deze gelegenheid ook eens de limietscheidingen, die bij de Holl: Grondwet bepaald zijn, konden revideren en het effect wegnemen van de toegeeflijkheid, die men vijftien maanden geleden voor vele oude begrippen hebben moest.

Vrij algemeen oordeelt men hier, dat het Koninklijk Gezag krachtiger wezen moet. De Provinciale Staten worden door velen gevreesd, doch wanneer men hun in den Haag de instelling der Gouverneurs als Commissarissen van den Souverein in haren aard en ontwikkeling zal hebben uitgelegd, twijfel ik niet of die vrees zal veel verminderen.

Over de middelen, die het executief gezag moeten bevestigen, is eene Kamer van Pairs dat waartoe de meeste stemmen overhellen. Zij vinden het tevens geschikt om de pretensies, die een vermogende Adel mogt willen vormen, te neutraliseeren.

In den *Observateur* is wel eens kwestie geweest van de heilzaamheid van eene „déclaration des droits" of een Kapittel van „preliminaire en algemeene bepalingen". Schrijvers van den

Observateur zijn er in de Commissie niet, doch de HH. Dotrenge en Gendebien zijn vrienden van die schrijvers, en mogelijk hoewel niet waarschijnlijk is het dus, dat deze zoo iets voordragen. Dat de Grondwet korter zou kunnen uitvallen, door eene laconieke redactie en weglating van eenige reglementaire bepalingen, die hier niet noodig zijn en in Holland thans reeds met de daad zijn ingevoerd, is ook eene meening, die ik in dienzelfden hoek thuisbrenge.

Over de wijze van aanneming der Grondwet hier en daar polsende, vond ik onder anderen de gedachte om, zoo de Commissie tamelijk eenstemmig tot haar besluit komt, het ontwerp te doen drukken, eenigen tijd aan de observaties van deskundigen en onkundigen bloot te stellen, die observaties andermaal door de Commissie te doen examineeren, en de alzoo tot stand gebrachte Grondwet door Notabelen, immers in Belgie, te doen bekrachtigen. Sed haec valeant quantum possint et sunt revera posterioris curae. Van dadelijk belang is het de geesten onzer Zuidelijke medearbeiders niet te laten aberreeren van het principe van eenheid en eenzelvigheid van den geheelen Staat, noch neerslagtig te laten worden door den eersten aanblik der groote Hollandsche schuld. Hiertoe heb ik eenige wenken bijeengebracht en op een afzonderlijk blad doen overschrijven, of het U ook raadzaam voorkomen mogt om ze aan andere vrienden, die in het geval zullen zijn van veel met de Belgische broeders om te gaan, mede te deelen. Verschillende dezer laatsten, en misschien de besten, zullen de eerste vergadering niet kunnen bijwonen, weshalve ik hoop, dat UEd. het daar nog met onbeduidende preliminaria zal kunnen dragende houden.

Hartelijk tt.

FALCK.

De bovenbedoelde Pro Memorie luidde als volgt:

Het gestatueerde bij de acht artikelen, dat de schulden gemeen zullen zijn, zal apparent, naar hetgene ik aan een der

naar den Haag vertrekkende Heeren bespeurd heb, eenige ongerustheid of misnoegen bij de Leden, die Zuid-Nederland aan de Commissie van Constitutie levert, te weeg brengen.

Dien indruk tegen te gaan is van het hoogste aanbelang, en hoe kan zulks beter geschieden dan door eene onbevooroordeelde beschouwing der kwestie?

De Hollandsche schuld is bekend, maar hoe groot is die van Belgie? Dit weet niemand tot nog toe met zekerheid. Men bedenke ondertusschen:

1°. dat Oostenrijk ons de schuld terug geeft, die tot deszelfs voormalige Nederlanden betrekking heeft en dusverre te Weenen betaald geworden is;

2°. dat bij eene eventueele liquidatie met Frankrijk voor onze rekening zal moeten worden genomen hetgene indertijd tot kwijting der Belgische schulden op het Grootboek te Parijs ingeschreven is;

3°. dat de Mogendheden aan het bezit van Belgie den last gehecht hebben van een vierde der Russische schuld in Holland.

De kooplieden van Ostende en Antwerpen zullen gaarne protectie hebben tegen de kapers, tegen de Barbarijsche Regeringen. Daardoor vinden zij in de vereeniging van ons land met het hunne eene reeds gevestigde Marine. Zij brengen wel is waar van hunnen kant de zeven schepen, die ons te Antwerpen toebedeeld zijn, aan, maar wat eigentlijk eene Marine constitueert, officieren, zeevolk, werven, arsenalen, zijn slechts bij ons, en schepen daarenboven.

Maar terwijl dus de Reunie oorzaak is, dat Belgie dadelijk geholpen wordt met onze zeemagt, legt diezelfde reunie ons de verpligting op om aan de landmagt veel meer kosten te besteden, dan Noord-Nederland alleen hebben zoude. Men neme een voorbeeld aan de tegenwoordige omstandigheden. De Vereenigde Nederlanden, op zichzelve staande, zouden een hulpcorps van 15 of 20 duizend man aan Lord Wellington geleverd en zich voorts met hunne vestingen en overstroomingen omringd en be-

veiligd hebben. Nu daarentegen moeten dadelijk alle krachten te werk, alle hulpmiddelen vooruit, onze vrijwilligers zelve misschien eerlang tot de securiteit van Belgie gebezigd.

Dit behoort zoo, nu en in het vervolg; het is het beste middel om de vereeniging te doen beklijven en wij zijn verre van er spijt over te gevoelen. Maar houdt men zich bezig met koel de pecunieele gevolgen der ineensmelting na te rekenen, ververdient dit toch waarlijk wel in aanmerking te komen in het *credit* van Holland

Het punt der algemeene verdediging en van ieders billijke bijdrage daartoe brengt ons tot de versterking der grenslinie naar den kant van Frankrijk. Misschien zoude iemand kunnen beweeren, dat het meer onmiddelijk voordeel daarvan voor de Belgische Provinciën is. Maar in deze onderscheiding laat ik mij niet in. Eene der redenen, die ons de Vereeniging met die Provinciën hebben doen wenschen, is, dat wij daarin een voormuur zouden aantreffen. De verbetering, de versterking dus van dien voormuur gaat ons niet minder aan dan haar, en alle gedeelten moeten gelijkelijk daartoe bijdragen. Maar hoe, indien de Zuidelijke of meest nabij liggende Provinciën juist door hare vereeniging met Holland minder, en veel minder voor dat gewigtig object te betalen hadden, dan dat systema van gelijk belang medebrengt? Dan zouden zij toch wel op nieuw dat Holland, of liever die vereeniging, voor een aanzienlijk bedrag crediteeren? Dit nu is inderdaad het geval; want de twintig millioenen, die Engeland voor de versterking der bedoelde grenslinie ter beschikking des Konings stelt, zijn de prijs van *Hollandsche* kolonien.

Gelukkig, dat ons nog andere en bloeiende kolonien overblijven, in welker gemeenschappelijke exploitatie wij aan de nieuwe broederen een belangrijk onderpand meer kunnen aanbieden van onze welmeenendheid en hartelijkheid.

Al het bovenstaande strekt om aan te toonen, dat er een zeker evenwigt bestaat, en dat wij onze schulden in de eene

schaal geworpen hebbende, geenzins de andere voorbijgaan zonder een hand uit te steeken of ook die aanmerkelijk zwaarder te maken.

Er zijn echter nog gronden van een anderen aard, die voor de gemeenmaking der schulden pleiten.

Zóó eerst krijgen wij ééne enkele algemeene begrooting van Staatsbehoeften voor het geheele rijk, de beste, misschien de eenige, waarborg van een gelijkmatig bestuur en het zekerste middel om de overtuiging te bevestigen, dat de groote belangen van alle ingezetenen dezelfde zijn en altoos op een eenparigen voet zonder voorkeur of naijver worden gehandhaafd.

Voorts herinnere men zich, dat het publiek krediet beschouwd worden mag als eene hoogst nuttige staatsinrigting, van welke, zoo ooit de gebeurtenissen buitengewone opofferingen mogten vorderen, alle deelen des Rijks, en Belgie niet minder dan Holland, partij zouden trekken. Het rustpunt nu van dat krediet ligt in de maatregelen der Regering omtrent de reeds aanwezige schuld, en de Belgen, door in die maatregelen deel te nemen, door zich niet te onttrekken aan den last, dien de rentebetaling uit het algemeene staatsfonds geacht kan worden op hunne schouderen te werpen, bevestigen het vertrouwen dergenen, die in tijd van nood de schatkist oogenblikkelijk hulp kunnen toebrengen.

Door deze en soortgelijke consideratien meen ik, dat ten minste de eerste indruk verzwakt worden kan, en een ieder bewogen om de bepaling der Hooge Bondgenooten, „dat de lasten zoowel als de baten gemeen moeten zijn", onbevooroordeeld en in den noodzakelijken zamenhang met de algemeene gronden te beschouwen.

FALCK.

Ik bedank U, mijn waarde vriend, voor het licht over de personen en denkbeelden verspreid, en naar mate U meer bekend mogt worden omtrent het een en ander, zoo verzoeke mij van tijd tot tijd daarvan te onderrigten. Ik heb nog

niemand dan Du Bois gezien, die mij voorkwam wel onderrigt te zijn van de belangen van zijn Stad Antwerpen. Daar kunnen geen zaken gedaan worden, voordat er ten minste een zeker getal Belgen tegenwoordig is.

Uwe Memorie is zeer wel beredeneerd, en wij kunnen er veel partij van trekken. Daar is maar een zwarigheid, en deze gansch niet gering, om welke UEd. niet schijnt gedacht te hebben, en die mij aanstonds voor de scheenen gesprongen is. Ik heb namelijk het stuk aan van Maanen, Elout en Mollerus gewezen, die van de Koloniale Zaken iets, maar van de Russische schuld niets wisten. Deze voorkennis is echter nodig om de vertogen te vatten. Mag ik nu onze verdere Heeren van alles verwittigen? Zijn de Zuidelijke Heeren reeds van dat alles verwittigd? Ik verzoek U deze vragen eens wel te overleggen, te meer daar alle officieele kennisgeving, die toch eens komen zal, voor alsnog geheel ontbreekt. Mij wordt gedurig door medeleeden de vraag zelfs gedaan: wat zijn dat voor acht punten? enz.

Wat UEd. over de indeeling van de Noordelijke Provincien denkt, weet ik niet; en wat daarin zoude kunnen verbeterd worden wil ik gaarne hooren.

Als ik in het vervolg iets te melden heb, zal ik het gaarne doen, maar tot nu toe bepaalt mijn wetenschap zich tot den Heer du Bois, van wien echter dit met lof te zeggen is, dat hij Hollandsch praat.

tt.

HOGENDORP.

De vergaderingen der Commissie van Grondwetsherziening werden gehouden ten huize van G.K. uit hoofde van zijn gezondheid. De eerste bijeenkomst vond plaats den 1en Mei 1815, overeenkomstig het Koninklijk Besluit van 22 April, maar werd verdaagd, omdat slechts één der Zuidelijke leden alsnog aangekomen was. Op den 3en Mei vingen de werkzaamheden aan; eerst werd mededeeling gedaan van verschil-

lende stukken o. a. van de Acht Artikelen van Londen, die de basis der Vereeniging uitmaakten.

Alles kon nog niet aan de leden medegedeeld worden. Falck schrijft dienaangaande uit Brussel, 5 Mei: „Met de geheim-„houding der tusschen Ons en Engeland gemaakte afspraak, „staat het zoo, dat Lord Castlereagh de eerste verlangt te „zijn, die ze met het ensemble zijner staatkundige schikkingen „openbaar make.... De Zuidelijke Heeren zijn *niet* van alles „verwittigd; zij ignoreeren tot dusverre de afspraak omtrent „den Afstand der Kolonien, de Russische Schuld, de millioenen „voor de Fortificatien, enz." Men zie ook den brief van den Koning van 7 Mei 1815, hierboven (bldz. 116)

Er werd vervolgens besloten de Grondwet artikelsgewijze te behandelen en na te gaan welke veranderingen noodig mochten zijn.

Wij willen de beraadslagingen niet op den voet volgen, doch een en ander mededeelen, dat nog niet bekend mag geacht worden.

In het archief van G.K. bevindt zich wat blijkbaar een uittreksel is van uitgebreide notulen der Commissie, even als van de Commissie in 1814, alleen voor zooveel betreft hetgeen door G.K. in het midden is gebracht aangaande punten van belang.

Schets van de voordragten van den President
der Commissie tot herziening van
de Grondwet.

Zitting van 3 Mei. De President, de vergadering hebbende geopend, geeft in bedenking, dat het oogmerk der Commissie zijnde in de bestaande Grondwet die verandering te maken, die de nieuwe omstandigheden, in welke het Rijk zich bevindt, vorderen, of die door ondervinding van een jaar konden worden gerekend als noodzakelijk erkend te zijn, en dat derhalve, zoo als aan den eenen kant de thans bestaande Grondwet als het

eigentlijk voorwerp der werkzaamheden moest worden beschouwd, zoo ook van de andere zijde de acht artikelen te Londen bepaald, waarop de Vereeniging van alle de Nederlanden tot een Koningrijk zoude plaats hebben, den grondslag moeten opleveren van de voornaamste te maken veranderingen. Hij stelt dus voor om gezamenlijk de geheele Grondwet door te gaan, en in den loop van de raadplegingen zoodanige punten, als daartoe meest geschikt zouden kunnen worden bevonden, in handen van Commissies te stellen.

5 Mei. De President draagt aan de vergadering voor, welke de opofferingen zijn, die door de thans Vereenigde Nederlanden voor de vereeniging zijn gedaan. Bijzonder komen daarbij in aanmerking de Oost- en West-Indische bezittingen, die bevorens aan de Noordelijke Provincien waren toebehoorende, waarvan de Kaap de Goede Hoop, Demerary en Essequibo voor het Rijk verloren zijn geraakt ten behoeve van dit oogmerk, terwijl de Zuidelijke Provintien mede deelen in het bezit der Kolonien van Suriname, Curaçao, St. Martin in de West-Indien, van de forten op de Goudkust, waaronder St. George d'Elmina in Afrika, van Java, de bezittingen op Sumatra, Celebes, de Moluques, Banca en Malacca, en den handel op China, en den uitsluitenden handel op Japan. De onlangs opgerigte Chinasche Maatschappij tot den Theehandel kan geen bekommering baren, daar dezelve alleen ten opzigte der Chineezen een monopolie uitoeffent, welke door den aard van den handel in dat land noodzakelijk is, doch hier niemand van de deelneming in die maatschappij wordt uitgesloten.

Tot een schets der thans bestaande Grondwet overgaande, merkt hij al dadelijk op, dat dezelve nu sinds een jaar in werking zijnde gebragt overal met gemak is ingevoerd, met algemeen genoegen is ontvangen, en de beste gevolgen heeft gehad, hoofdzakelijk daaraan toe te schrijven, dat men zich niet heeft toegelegd om nieuwe begrippen en instellingen op te dringen, maar overal het oude, dat met de wetten, zeden en ge-

woonten van het land en deszelfs inwoners strookte, te behouden en desnoods te wijzigen. Twee hoofdpunten zijn er, die het wezen dier grondwet uitmaken: een algemeene krachtig en onbelemmerd bestuur, dat de algemeen belangen met nadruk kan bevorderen en voorstaan, en alle afwijkingen in de mindere magten voorkomen of beteugelen. Bij dit hoofdbestuur wordt de natie op een billijke en evenredige wijze vertegenwoordigd en heeft deel aan de wetgeving en de bepaling van de uitgaven van den Staat. Deze vertegenwoordiging heeft plaats door een keuze van leden der Staten Generaal, die aan de Staten der Provincien toevertrouwd is, en deze worden wederom door de drie leden, waaruit de Natie bestaat, de Edelen of Ridderschap, de Steden en de Landeigenaren, op de wijze bij de wet bepaald, verkozen. De Provinciale en Stedelijke besturen, die het tweede hoofdpunt der Grondwet uitmaken, zijn geheel vrij om ten nutte hunner ingezetenen al te doen wat hunne nadere bekendheid met de plaatselijke belangen hun als nuttig doet beschouwen, en kennen geen andere onafhankelijkheid, als die noodig is om dezelve te beletten van hunne magt ten nadeele òf van het algemeen òf van die ingezetenen zelve misbruik te maken.

Hij voerde eindelijk bij, dat tijdens het maken der Grondwet veel nog onbeslist was, hetgeen men toen als voorbarig beschouwde, doch sedert in het tijdverloop van een jaar geregeld is, zooals de Provinciale Reglementen, waarin iedere Provincie de volkomenste vrijheid gehad heeft zich naar hare oude gewoonten of plaatselijke belangen in te rigten, en waarover het Gouvernement geen andere magt heeft uitgeoeffend, dan te zorgen, dat de algemeene beginselen, in de Grondwet daargesteld, zijn in het oog gehouden.

Wat nu aangaat de veranderingen in de Grondwet te maken komen hoofdzakelijk in aanmerking de omstandigheden, waarin zich het Rijk thans bevindt door deszelfs grootere uitgebreidheid, door den onderscheidenen aard van de inwoners, waaruit

hetzelve is zamengesteld en door de magtige natien, die deszelfs naburen zijn geworden; alle redenen om er op bedacht te zijn de klem van het gouvernement en de magt des Konings niet te beperken. Hoezeer ook deze zelve omstandigheden een nieuw bewijs ten gunste dier Grondwet opleveren, daar de nieuwe of Zuidelijke Provincien, door de volkomene vrijheid in het huishoudelijk bestier gelaten, het vermogen hebben tot hunne oude inrigtingen, waaraan zij hare welvaart zijn verschuldigd, zooveel toe te naderen als met den aard der zake eenigsints kan worden overeengebracht.

17 Mei. De President ontwikkelt het denkbeeld van 's Konings Eed, zoo als die in de bestaande Grondwet is voorgeschreven. De verpligtingen des Konings zijn van tweeërlei natuur; de eene is het niet overtreden van de Grondwet, en deze verpligting strekt zich uit tot alle de artikelen daarin vervat, zonder dat het noodig of dienstig geoordeeld is eenige artikelen der wet in den Eed zelve over te nemen, om daardoor het gewigt der overige niet te verminderen; de tweede is eene min bepaalde doch niet min heilige pligt, die zich in geene wet omschrijven laat, om namelijk volgens de Grondwet het geluk des volks te bevorderen. Deze twee punten, die allen des Konings pligten bevatten, zijn in den Eed overgenomen; dan om het misbruik voor te komen, hetwelk van die dubbele verpligtingen gemaakt kan worden en wel eens gemaakt is, dat een Vorst onder voorwendsel van de bevordering van het welzijn des Volks, waartoe hij verbonden is, zich zoude ontslaan van het nakomen der Grondwet, is in den Eed gesteld, dat het eerste gedeelte *eerst en bovenal* verbindend zoude worden beschouwd, al konde ook het belang der zake iets anders schijnen te vorderen, bijzonder daar in zoodanig geval de Grondwet zelve de middelen aan de hand geeft dezelve op een wettige wijze te veranderen.

Ten opzigte van den Staatsraad zegt de President, dat het oogmerk bij het daarstellen van dezelve is geweest den Koning

te omgeven van lieden, die in alle zaken van gewigt en zoo dikwijks zulks zoude worden gevorderd, hunnen raad zouden kunnen geven, waaraan echter de Koning in geenen deele zoude gebonden zijn; dat men evenwel geoordeeld had, dat het nuttig konde zijn ter voorkoming van overhaasting den Vorst te verpligten in sommige gevallen wel zelve te beslissen, doch dit besluit niet te nemen zonder eerst den Raad van State te hebben gehoord, door wier bedenkingen, zoowel als door het noodzakelijk verloop van tijd welligt een onberaden stap zoude kunnen worden voorgekomen; terwijl eindelijk, zal de Raad van State met eenigen grond kunnen adviseeren, het ook noodig is, dat dezelve kennis krijge van de besluiten door den Koning in alle zoodanige gevallen, als waarin dezelve geraadpleegd is, genomen. Dat echter de ondervinding van een jaar geleerd heeft, dat met den besten wil des Konings om geene zaak buiten zijnen Staatraad te doen, met de meeste bereidwilligheid van den Raad van State om op alle aanvragen des Konings zoo spoedig doenlijk te dienen van berigt, het eene onmogelijkheid is, dat de Koning geen daden van Souvereiniteit zoude plegen zonder den Raad van State te hebben gehoord; terwijl ook sommige dier daden van zoodanigen aard zijn, dat dezelve niet kunnen noch behooren te worden medegedeeld. Ten bewijze van de waarheid van dit gezegde, beroept zich de President op alle diplomatieke betrekkingen, benoemingen van officieren of ambtenaren, uitoeffenen van regt van gratie en dergelijke.

18 Mei. De President stelt aan de leden voor het oogpunt, waaruit de geheele zamenstelling der representatie moet worden beschouwd. De ondervinding van den laatsten tijd heeft genoeg doen kennen de nadeelen, die uit het Despotisme, dat alles op zichzelve zoekt terug te brengen en alle de beslissingen zonder onderscheid van het Centraal Gouvernement wil doen emaneeren, voortvloeyen, daar dan niet alleen de Ministeries overkropt en de belangrijkste zaken onafgedaan blijven of zeer worden ver-

traagd, maar ook beslist wordende staan ter beoordeeling van lieden, die de plaatselijke belangens niet kennen en de uitvoering niet kunnen surveilleeren.

Dat echter ook aan den anderen kant de ondervinding van vroegere jaren heeft doen kennen het nadeelige van geheel onafhankelijke besturen en ligchamen, waarvan het eene de ondernemingen van het andere kan tegengaan en belemmeren, en men alzoo gekomen is tot het stelsel van bestuur en volksvertegenwoordiging thans aangenomen.

Het geheele volk der Nederlanden is in drie klassen verdeeld, de Edelen, de Steden en de Landeigenaren. De Edelen staan in sommige Provincien geheel op zichzelven, in anderen zijn dezelve in Ridderschappen of Collegien ingerigt, waartoe behalve den adel als eerste vereischte ook eene zekere gegoedheid gevorderd wordt.

De Steden wier bestuur door de voorname ingezetenen, op eene wijze bij de Grondwet aan de hand gegeven doch bij nader te maken Reglementen juister te bepalen, gekozen worden, zijn door dit bestuur zelve vertegenwoordigd. De wet regelt mede de wijze van stemming der Eigenerfden.

Deze drie leden van den Staat kiezen ieder een geëvenredigd aantal, in de onderscheiden Provincien verschillend bepaald, leden voor de Staten der Provincie. De Provinciale Staten hebben ieder in hun gewest de hoogste administrative magt; zij zijn de natuurlijke uitvoerders der wetten en hebben niet anders boven zich, dan den Souverein, die door zijnen Commissaris waakt, dat zij niets strijdig met de Grondwet èn andere Rijkswetten bepalen of invoeren.

Deze Provinciale Staten zenden wederom leden tot de Staten Generaal, die alzoo het geheele Nederlandsche Volk vertegenwoordigen, en door deszelfs keuze alleen door eene trapsgewijze opklimming aangesteld zijn. Zij zijn geene gedeputeerden of afgezanten van hunne Provincie maar vertegenwoordigers van het geheele volk uit eene Provincie gekozen en zijn daarom verpligt

bij eede zich te zuiveren van alle Provinciale belangen, die met de algemeene zouden kunnen strijden. Zij houden geene ruggespraak met en ontvangen geenen last van het Collegie, dat dezelve benoemd heeft. De Staten Generaal oefenen met den Koning de Wetgevende magt uit, terwijl aan den Koning alleen die regten gegeven zijn, die vereischt worden om aan het Gouvernement dien klem te geven, die de omstandigheden van het Rijk gebiedend vorderen.

Zoo in sommige deelen de Engelsche Constitutie aan den Koning minder magt geeft, zoo is aan den anderen kant de Koning der Nederlanden aan de Staten Generaal gebonden, die hij niet zoo als een Parlement naar goedvinden kan ontbinden en deszelfs leden vernieuwen.

Maar ook daar te boven de gesteldheid van dit Rijk, de magt van deszelfs naburen, de geografische ligging en andere dergelijke bedenkingen maken de gevolgtrekking van de Engelsche wijze van regeeren tot die, welke hier zou moeten worden ingevoerd, zeer gewaagd.

Ook hebben deze omstandigheden, waarin het Rijk zich bevindt, het gevaarlijk doen beschouwen om alle de onkosten, die tot deszelfs bestaan onmisbaar zijn, ook maar één oogenblik aan de willekeur over te laten, en heeft niet, gelijk in Engeland, kunnen worden bepaald, dat de onderstand in geld, die het volk aan het gouvernement moet geven, telken jare opnieuw zoude moeten worden toegestaan, als waardoor een oogenblikkelijke tegenkanting der Staten Generaal alle die middelen, die tot 's Rijks verdediging noodig zijn, zoude kunnen in onzekerheid brengen; maar integendeel is door de splitsing van de jaarlijksche begrooting in twee deelen, waarvan het eerste de vaste uitgaven betreft en eens vooral ingewilligd zijnde geene nadere toestemming noodig heeft buiten veranderingen, die de aard der zake medebrengt terwijl het tweede alle onzekere uitgaven bevat, die slechts voor één jaar worden toegestemd, beöogd om ten minste de onontbeerlijke benoodigdheden te verzekeren en het gou-

vernement daaromtrent van de grilligheden eener Vergadering onafhankelijk te maken.

24 Mei. Ten opzigte van de vertegenwoordiging der onderscheidene Provincien geeft de President in bedenking de verschillende gronden, waarop de evenredigheid derzelve moet worden gebaseerd, waarvan sommige vast en bestendig zijn, zooals de uitgestrektheid en vrugtbaarheid van den grond; andere veranderlijk, als bevolking, rijkdom, handel, opvoeding, beschaving en meer dergelijken; zoodat het welligt raadzaam zoude zijn de evenredigheid der representatie bij een Grondwet niet ten eeuwigen dage en onveranderlijk vast te stellen, maar alleen op eenen tijd te bepalen, na denwelken ten dien opzigte eene herziening zoude moeten plaats hebben. De bevolking alleen kan de ware grond van de volksvertegenwoordiging en hare evenredige verdeeling niet zijn; dit is een hersenschim door democratische wanbegrippen voortgebragt, alsof ieder evenveel tot de lasten der maatschappij toedragen zoude, evenveel het algemeen welzijn bevorderen. Eene goede en op gezond verstand gegronde wet moet het onderscheid tusschen menschen in het oog houden, en zoo de bevolking niet bij de verdeeling kan worden ter zijde gesteld, kan dezelve ook niet als éénige basis worden aangenomen.

Als gewigtige gronden om aan Holland en de Noordelijke Provincien een groot aandeel in de representatie toe te kennen moeten deszelfs uitgebreide handel en aanzienlijke bezittingen in andere werelddeelen beschouwd worden, wier jaarlijksche opbrengst aan het Moederland op meer dan f 40.000.000. — pleegt te worden geschat, die, hetzij in het Moederland verbruikt of naar andere landen uitgevoerd, in alle takken van bestaan leven en welvaart verspreiden. Het is wel zoo, dat bij de Artikelen te Londen bepaald deze buitenlandsche bezittingen aan het geheele Rijk zijn gemeen verklaard; doch dit staat in een onmiddelijk verband met de geheele vereeniging en vooral met de daarbij bepaalde evenredige vertegenwoordiging, zon-

der dewelke deze gemeenschap geen plaats hebben zoude.

Wilde men onbepaald òf de uitgestrektheid van den grond, òf de bevolking als de eenige grond tot regeling der representatie aanzien, dan zouden de Noordelijke Provincien bij hunnen grond dien der Kolonien, en bij hunne bevolking alle de inwoners dier bezittingen moeten voegen.*Het argument, dat de inwoners der Kolonien geene vertegenwoordigers in de Staatsligchamen hebben, en alleen door den Koning worden bestuurd, zoude hier niets tegen afdoen, daar ook een zeer groot gedeelte der bevolking niet in de keuze deelt en alzoo niet vertegenwoordigd wordt, hetwelk evenwel bij de volkstellingen medegerekend wordt.

Er is nog een andere grond, waarom de Noordelijke Provincien op deze Kolonien bij de representatie aanspraak maken kunnen, en zich op dezelve beroepen om hun eigen aanzien belangrijker te houden. Niet alleen, dat die bezittingen ten koste van goed en bloed van Hollands ingezetenen ontgonnen of veroverd zijn, maar het is alleen aan de eigen beweging der Hollanders in het voorlaatste jaar, die niet gewacht hebben op den intogt der verbondene legers om het Fransche juk af te schudden en zich tot een vrij en onafhankelijk volk te verklaren, maar die reeds, voor dat de geallieerde Mogendheden daarover hadden kunnen beschikken, de Souvereiniteit aan het Huis van Oranje hadden opgedragen, te danken, dat die bezittingen, die in handen van andere Mogendheden waren, aan het nieuwe Rijk zijn teruggegeven.

Kunnen de Zuidelijke Provincien zich met grond op hunnen innerlijken vlijt, op hunne fabrieken, op hunne mijnen beroepen, de Noordelijke Provincien behoeven daarin niet achter te blijven; ook dáár heeft inlandsche vlijt en nijverheid alleen gedurende twintig jaren het gemis van buitenlandschen handel en kolonien vergoed. Ook dáár zijn belangrijke fabrieken, suikerraffinaderijen en vooral jeneverstokerijen, wier opbrengst aan accijns alleen aan den Lande op de jaarlijksche begrooting voor f 2.600.000. —

berekend is. Zoo het land geene metalen oplevert, zoo zijn de steenbakkerijen, de pijpenfabrieken, en bovenal de veenderijen, die op de begrooting voor eene opbrengst van f 1.400.000. — berekend zijn, evenwel daarmede gelijk te stellen.

30 Mei. De President ontwikkelt het systema der Grondwet in het derde Hoofdstuk. Nadat in de beide eerste over den Koning en de Staten Generaal gehandeld was, en aan het algemeen bestuur van het land die klem en magt was toegekend, die noodig kon worden gerekend om de algemeene belangen met fermeteit voor te staan en tot een eenheid te brengen en te behouden, heeft men in al wat niet noodzakelijk tot het algemeen bestuur behoorde aan de Staten van iedere Provincie de meest mogelijke vrijheid willen overlaten, altijd echter onder het oppertoezicht van den Souverein. De macht der Staten ingevolge de Grondwet kan tot eenige punten worden teruggebragt, en wel eerstelijk tot de inwendige en huishoudelijke oeconomie hunner Provincie, waaromtrent niet alleen aan de Staten Provinciaal eene groote vrijheid is toegekend, maar zelfs eene macht in veele opzichten met die der Staten Generaal gelijk staande, daar zij alle daartoe betrekkelijke verordeningen en reglementen maken, die door de sanctie des Konings evenzeer kracht van wet verkrijgen, als hetgeen door den Koning met overleg der Staten Generaal is vastgesteld. Een tweede gedeelte van de macht der Staten is de uitvoering der algemeene wetten, waarvan volgens art. 86 sommige aan hen moeten, alle andere kunnen ter executie worden gezonden, waardoor zij in de gelegenheid gesteld worden in de zaken van het meeste aanbelang, waarin ten gerieve der ingezetenen het meeste verschil tusschen de Provincien behoort te worden gemaakt, in de wijze van uitvoering die wending aan de wet te geven, die zij het voordeeligst voor hunne ingegezetenen rekenen. Ten derde oefenen de Staten Provinciaal eene soort van vaderlijke zorg uit over de Provincie, die zij bestieren en tevens vertegenwoordigen; zij kiezen de leden der Staten Generaal, zij beslechten de geschillen tusschen de plaatse-

lijke besturen; zij staan de belangen hunner ingezetenen bij de hoogere machten voor. Eindelijk, daar zij niet altijd kunnen vergaderd zijn, heeft de wet hun het vermogen gegeven door vaste Commissien of Gedeputeerden hunne werkzaamheden geheel of gedeeltelijk te doen waarnemen.

Dan hoe nuttig de vrijheid aan de Staten gegeven ook zijn moge, heeft de wet moeten waken, dat geene te groote verdeeldheid tusschen de verschillende Provincien ontstaat, waarvan dit Land, zoo immer eenig, de nadeelen heeft ondervonden; en ook hiervoor is gezorgd. Vooreerst dan worden de Staten gepresideerd door Commissarissen van den Souverein, onder den sedert ingevoerden titel van Gouverneurs, die hunne instructien van den Souverein ontvangende niet alleen de Staten kunnen terughouden van alle zoodanige besluiten, die hunne macht zoude te buiten gaan, maar ook dadelijk van alle zoodanige daden aan den Souverein kennis geven. Ten tweede, is aan de Staten verboden zoodanige bepalingen te maken, die voor andere Provinciën zouden kunnen nadeelig zijn. Ten derde zijn hunne verordeningen onderworpen aan de goedkeuring van den Souverein, zoowel als de reglementen, die zij voor zichzelve en de ondergeschikten maken. Ten vierde, is volgens de Grondwet aan de Staten Provinciaal geen beheer van penningen toevertrouwd, zoo dat zij zelfs de kosten van hun bestuur uit de Staatskas ontvangen moeten. Niet, dat, wanneer de Staten iets voor hunne Provincie nuttig zouden oordeelen, zij daartoe geene voordracht zouden kunnen doen en van den Souverein de aanwijzing van de nodige fondsen erlangen, maar zij hebben geene kas over dewelke ze zouden kunnen beschikken tot zoodanige einden, als zij dienstig zouden oordeelen. Eindelijk ten vijfde, zoo niettegenstaande alle deze voorzorgen de Staten der Provincie hunne macht zouden kunnen te buiten gaan, of besluiten nemen, die met het algemeen belang zouden strijden, geeft art. 91 den Vorst het regt hunne besluiten te schorsen en buiten effect te stellen.

Na alzoo de macht der Staten en het tegenwigt derzelve in de Grondwet te hebben aangetoond, geeft de President op, dat de daarstelling en benoeming der Staten is overgelaten aan reglementen, die onder 's Konings goedkeuring in elke Provincie sedert de Grondwet zijn gemaakt, en die onderling verschillen, hoezeer dezelve in eenige punten overeenkomen moeten, welke ook reeds in de Grondwet zijn aangeduid. Het voorname, waarop in dezen te letten is, zijn de bestanddeelen der Staten, die hoezeer in ongelijke evenredigheid in alle die Reglementen hebben moeten bijbehouden worden: de Edelen namentlijk, de Steden en het Platte Land of de Eigenerfden. Alle drie deze bestanddeelen zijn bij de Grondwet aangewezen, en het kan aan geen Provinciaal Reglement staan óf een dezer bestanddeelen weg te laten, óf een nieuw deel er bij te voegen; maar er is geene noodzakelijkheid waarom iedere Provincie dezelve op gelijke wijze zoude daarstellen; integendeel heeft men meerdere burgerlijke vrijheid, meer wezentlijk voordeel daarin gevonden, dat ieder zich op dien voet zoude regelen als het nuttigst of het voeglijkst zoude geoordeeld worden. Zoo is het dan vrijgelaten of de Edelen zich tot een College van Ridderschap zullen vormen gelijk thans in zeven der Provincien plaats heeft, dan of zij ieder individueel op zichzelve zullen staan zoo als dit in twee andere wordt bepaald.

Wat de stedelijke of plaatselijke besturen aangaat is daaromtrent wederom dezelfde vrijheid gegeven, en in iedere stad, district of dorp voorgeschreven een reglement te maken, hetwelk eerst aan de Staten der Provincie onderworpen en naderhand aan den Souverein ter goedkeuring wordt aangeboden. Alleenlijk is aangewezen hoe de volkskeus plaats hebben zal, zonder eenige volksvergaderingen toe te laten, waarvan men de noodlottige gevolgen heeft leeren kennen. Bij deze zelfde gelegenheid heeft de Grondwet in het voorbijgaan te kennen gegeven, dat de regten der voormalige heerlijkheden niet zijn miskend, hoezeer de bewoordingen van het 81ste art. ten duidelijkste

aantonen, dat het oogmerk alleen is zoodanige regten te herstellen, die het algemeen belang niet kunnen nadeelig zijn, en alzoo met de verordeningen van administratie en justitie kunnen worden overeengebragt, terwijl er ook geen reden bestaat om de eigenaars dier regten van hun wettig regt zonder redenen van het grootste gewigt te berooven. Sedert de invoering der Grondwet hebben onderscheidene wetten de juiste bepaling der herstelde regten van de heerlijkheden ten doel gehad, doch dit is nog op lang na niet voltooid.

Aan de stedelijke en plaatselijke besturen is voor hunne huishoudelijke belangen een volkomen vrijheid en onafhankelijkheid gewaarborgd, hoezeer ook hier telkens door de onderwerping aan de Staten voor misbruik van macht is gezorgd. De belastingen tot vinding van plaatselijke uitgaven te leggen, hebben de goedkeuring der Staten nodig alvorens te kunnen worden ingevoerd, en hieruit volgt reeds van zelve de bepaling, dat de Steden en Dorpen hunne begrootingen van ontvangst en uitgave en de opgaven hunner behoeften aan de Staten moeten zenden. De plaatselijke belastingen mogen geene voortbrengselen van andere plaatsen drukken, en ook dit is aan de Staten aanbevolen; doch de plaatselijke besturen, als de zorg voor hunne ingezetenen hebbende, kunnen dezelver belangen bij de Staten voorstaan. Om te beter voor de nakoming van alles te waken heeft de Souverein altijd het regt inzage te vorderen, en wederregtelijke handelingen dier besturen te schorsen of geheel buiten effect te stellen.

31 Mei. Bij gelegenheid van het Kapittel over de Justitie merkt de President aan, dat uit alle de nadeelen, die de onderscheidene revolutien aan dit land hebben veroorzaakt, ten minste er een goed was voortgekomen: de eenheid in wetgeving die men bij de Grondwet had behouden, hoezeer men er zich op had toegelegd om de regtspleging wederom tot dien vorm te brengen, die met de oude gebruiken en zeden van het land meest ware overeenkomstig; dat men echter ten dien opzichte

vooral de aanstaande wetgeving niet had kunnen vooruitloopen en zich alleen tot eenige weinige punten bepalen, die vooraf hadden kunnen worden vastgesteld. Er is sedert de invoering der Grondwet reeds veel gedaan; het Militair wetboek is gemaakt en in werking gebragt, de andere wetboeken zijn reeds gedeeltelijk aan den Koning aangeboden en in den Staatsraad gebragt, maar er blijft nog veel meer te doen overig; alle wetboeken zijn nog niet gemaakt, geene heeft kracht van wet gekregen, zoodat men uit ondervinding over dezelven niet zoude kunnen spreken, indien niet de meeste beginselen uit eene beproefde ervaring van eeuwen waren overgenomen.

Op het 104e artikel geeft de President in bedenking, dat in sommige landen de vertegenwoordiging der natie de macht in handen heeft om eenen Minister in beschuldiging te stellen, zoo als in Engeland, eene macht, die de Grondwet niet gemeend heeft aan de Staten Generaal te moeten toekennen, maar geheel aan den Hoogen Raad of den Procureur Generaal bij denzelven te moeten overlaten; dat het hem dan ook voorkomt niet nodig te zijn de Ministers en andere in het artikel vermelde ambtenaren eene meerdere waarborg te geven en dezelve voor de vervolgingen der Justitie te beveiligen, ingevalle de Staten Generaal geene autorisatie verleenen willen.

1 Junij Over de Financien zegt de President, dat zich in eene Grondwet niet veel laat zeggen, als de algemeene waarborg, dat geene belastingen zonder concurrentie van den Koning en de Staten Generaal kunnen worden geheven, terwijl de omstandigheden, waarin de Staat zich tijdens het maken der Grondwet bevond, het noodig maakte bij voorraad de oude belastingen te bevestigen, hoe drukkend dezelve ook voor de ingezetenen mogten zijn. Een algemeen stelsel van financien is een werk van zeer grooten omvang en van eenen zeer tederen aard; het eenige, wat daarover te doen was, hetgeen de volkomenste vrijheid van het Gouvernement daarin beperkte en dat tevens voor de behoefte van het oogenblik wierde gezorgd.

Het belang der schuldeischers van den Staat verdiende melding in de Grondwet, hoezeer ook daarover het Gouvernement geheel vrij moest worden gelaten; en het art. 118 geeft denzelven de verzekering, dat zij niet geheel worden vergeten zonder eenig regt te kunnen doen geboren worden.

De Collegien van Raden en Generaal Meesters van de Munt en van de Algemeene Rekenkamer hebben geene opheldering noodig; alleenlijk heeft de Grondwet gemeend dezelve zoo weinig mogelijk van den willekeur van eenen Souverein te doen afhangen, en mitsdien bepaald, dat hunne instructien bij de wet, dat is door den Souverein gezamentlijk met de Staten Generaal, zullen worden vastgesteld, en gevolgelijk ook niet dan door beider toestemming worden veranderd.

2 Juny. Het hoofdstuk van de defensie, observeert de President, heeft ten doel te zorgen voor de verdediging van de vrijheid en onafhankelijkheid van den Staat zonder in de hatelijkheden eener conscriptie te vervallen. Hiertoe dient in de eerste plaats eene staande armee, die bij vrijwillige werving wordt voltallig gehouden, en waarbij vreemdelingen individueel of zelfs bij corpsen kunnen worden aangenomen, om te gemoet te komen aan het gebrek van geschikte inboorlingen, of voor zoo verre die met meer nut in het land zelve kunnen worden gebruikt; deze armee zoowel als de zeemagt kunnen overal worden gezonden, waar de dienst van den Staat het vereischt, zelfs naar de buitenlandsche bezittingen.

Behalve deze vaste macht is het noodig een nationale militie daar te stellen, die wel altijd in den wapenhandel wordt geoefend, doch alleen in tijden van nood en gevaar bij elkander wordt gebragt. De Grondwet had te dien opzigte alleen eenige algemeene trekken opgegeven, en veel aan de wet overgelaten; deze wet is sedert gemaakt, en geeft nauwkeurig op, wie tot de Landmilitie wordt geroepen, dat dezelve nimmer in de Kolonien, en niet buiten 's lands dan met voorkennis der Staten Generaal gebruikt mag worden, hetgeen thans in de

Grondwet zoude kunnen worden overgebracht. Deze wet bepaalt verder, dat de loting wegens deze militie alleen dan zal plaats hebben, wanneer er geene genoegzame vrijwilligers zich aanbieden om het contingent eener plaats uit te maken.

De inwendige rust en alleen in hoogen nood de verdediging des lands vordert de oprigting van plaatselijke schutterijen, en ook hieromtrent is een nadere wet gemaakt, terwijl de ondervinding van het laatste jaar bevestigd heeft hetgeen men van deze inrigtingen goeds konde en mogte verwachten.

20 Juny. Omtrent het hoofdstuk van den Waterstaat zegt de President, dat in een zaak van zooveel belang als de Waterstaat in dit land is, de beide uitersten gezien zijn; dat van een geheel gebrek aan eenheid in de maatregelen, ten tijde van de volstrekte onafhankelijkheid van alle provincien, en dat van een geheele centralisatie onder het Fransche bestuur, van welke beide men het nadeel heeft ondervonden. De Grondwet heeft getracht eenen middenweg in te slaan door het daarstellen eener Generale Directie, die het onmiddelijk beheer zoude hebben over al hetgeen uit de Rijks kas wordt onderhouden en het onmiddelijke toezigt over alle werken door particulieren bekostigd, doch van algemeen nut of noodzakelijkheid; dat echter een gedeelte daarvan aan de Provinciale Staten zoude kunnen worden afgestaan, die tevens het toezicht zouden hebben over hetgeen van min algemeen belang geoordeeld wierd.

Sedert de invoering van de Grondwet is de Generale Directie georganiseerd en men is thans bezig met de Staten der onderscheidene provincien een verdeeling te maken van de werken waarover hun de beheering wordt toevertrouwd en die, welke tot de Directie behooren; deze verdeeling zal of bij onderlinge schikking geschieden, of door den Koning, na den Staatsraad te hebben gehoord, worden gemaakt. Het is niet noodig geoordeeld ver uit te wijden over het grondbeginsel, hetwelk te dien opzigte moet worden gevolgd, daar de Koning altijd het algemeen welzijn in het oog zal houden.

De President is van oordeel, dat er een algemeene Directie van den Waterstaat moet zijn, die over sommige werken een onmiddelijk beheer of een onmiddelijk toezigt behoudt, terwijl de Staten der Provincien andere werken beheeren, waartoe hun de middelen worden aangewezen, die in dat geval te hunner beschikking staan, of voor zooverre die door Districten, Gemeenten, Collegien of particulieren worden bekostigd, daarover het behoorlijk toezigt hebben; blijvende het aan den Koning voorbehouden om in Zijnen Staatsraad na verhoor der Directie en der Staten de onderscheiding te maken. Dat eindelijk en in allen gevallen de Koning over alle werken hoe ook genaamd het oppertoezigt behouden moet.

26 Juny. Wat het hoofdstuk van den Godsdienst betreft herinnert de President aan het oogenblik waarop de Grondwet gemaakt is; de volkomenste vrijheid van geweten en gelijkheid tusschen de beoeffenaars van alle godsdienstige gezindheden is in het oog gehouden; aan allen is de voortduring der ondersteuningen, die zij uit 's lands kas te voren genoten, gewaarborgd, en voor zooverre zij geene ondersteuning hadden, of die welke door hen genoten wierd ongenoegzaam was, is bijlage beloofd; de eenige onderscheiding, die gemaakt is, bestaat daarin, dat in de Grondwet een artikel is gevoegd, dat de Souverein dien Godsdienst belijden zoude, die bevorens de heerschende geweest was en nog door bij ver het grootste gedeelte der Natie beleden werd.

Wat het tegenwoordig oogenblik aangaat, zoo vindt de President noodig, dat er ten opzigte der Roomsche Geestelijkheid een concordaat met den Paus gesloten worde, om die vorderingen tegen te gaan, die de Pauslijke Stoel altijd gemaakt heeft, en zoo onder Lodewijk XIV als hedendaags nog in Spanje heeft doen gelden; dat ten dien einde in de Grondwet een artikel wordende gevoegd, het ook noodig wierd om tot waarborg van den Gereformeerden Godsdienst iets in de Constitutie gesteld worde, waartoe niets anders

srtekken kon, dan de bijbehouding van hetzelfde artikel.

Belangrijke onderwerpen werden gesteld in handen van subcommissien, die rapport in de volle vergadering moesten uitbrengen. Eenige dier rapporten mogen hier volgen:

In de zitting van 16 Mei kwam de Ministerieele Verantwoordelijkheid ter sprake; de Commissie bestaande uit de Coninck, de Thiennes, Holvoet, Elout en van Maanen bracht daaromtrent rapport uit:

Het grondbeginsel van de onschendbaarheid van 's Konings geheiligde persoon is noch in deze Vergadering noch in de Commissie betwist geworden; men heeft integendeel gemeend dat het overtollig zoude zijn eene waarheid, die ieder gevoelt, uit te drukken en van een staatkundig axioma melding te maken. Evenzeer heeft niemand in twijfel getrokken, dat Ministers, die hunne pligt overtreden, volgens de wetten vervolgd en gestraft kunnen worden. Maar uit de bepaling, dat de Strafwetten de misdaden van Ambtenaren in het uitoeffenen hunner functien konden en moesten voorzien, heeft men afgeleid, dat het derhalven overbodig was in de Grondwet zich daarmede bezig te houden.

Men heeft geantwoord, dat juist omdat het beginsel van de onschendbaarheid van 's Konings geheiligde persoon ontegenzeggelijk is, omdat deze waarheid van zelve gevoeld wordt, omdat dezelve in eenhoofdige regeeringen een axioma is, men diegene, die deze waarheid gevoelen, dit axioma erkennen, moet geruststellen wegens de Grondwet zelve, dat de Ministers in deze onschendbaarheid van den Koning geen middel kunnen vinden, om de bedingen van het maatschappelijk verdrag te miskennen of te schenden.

Men heeft er bij gevoegd, dat het voor hen, die, minder van monarchale begrippen doordrongen, niet gelijk wij den aard dier onschendbaarheid gevoelen, nuttig kon zijn, dit axioma te

herinneren en tevens te toonen, dat de Grondwet niet stilzwijgend aan de werktuigen der uitvoerende magt het vermogen geeft om de instellingen, die der Natie het dierbaarste zijn, om hare kostbaarste regten onder bescherming dier onschendbaarheid te ondermijnen.

De bedenkingen slaan alleen op die handelingen, die de Grondwet schenden, en de Commissie heeft dus reeds van den beginne af aan alle andere overtredingen of misdaden ter zijde gesteld en naar het strafwetboek verwezen.

De vraag alzoo op een enkel geval teruggebragt, heeft de Commissie zichzelven gevraagd of ook dit geval naar het Wetboek van Strafregt moest worden verwezen, dan of daarvan in de Grondwet melding behoorde te worden gemaakt? En zij heeft dit laatste gevoelen aangenomen, omdat nergens een waarborg voor de inbreuken op de Grondwet beter konde worden geplaatst als in de Grondwet zelve; en dat de bescherming, die de Natie aan diegenen, die de Kroon dienen, verschuldigd is, beschikkingen vereischende, die aan de Staten-Generaal niet een gedeelte der regtelijke magt toevertrouwen, maar het regt opdragen om welgegronde vervolgingen te doen aanvangen en anderen te weeren, deze uitbreiding van de wetgevende magt duidelijk in de Grondwet, die de onderscheidene magten toekent, behoorde te zijn uitgedrukt.

De Commissie heeft gedagt, dat het nuttig konde zijn zoo een Minister, die door de Grondwet is gewaarschuwd, dat hij belast met de uitvoering eener daad, met die Grondwet strijdig, den Koning eerbiediglijk kan en moest voorstellen, dat hij eenen verkeerden raad bekomen heeft, gevoelde, dat voor hem geene verontschuldiging bestaat, zoo hij aan eene regelmatige en constitutioneele handeling een uitbreiding of uitlegging geeft, die inconstitutioneel wordt.

Er bleef nog over te bepalen, welke voorzorg te nemen was om te maken, dat die verantwoordelijkheid niet tot voedsel van driften, tot een gevaarlijk wapen in de handen van partij-

zugtigen zoude worden. De Commissie heeft dadelijk het grondbeginsel aangenomen, dat de regterlijke magt de geheele uitstrekking harer attributen behouden moest; het is niet aan de Staten Generaal, hetzij in eene Kamer of in twee Kamers verdeeld, dat zij de kennis en beoordeeling over deze overtreding heeft opgedragen, maar aan het Hooge Geregtshof op de vervolging van het openbaar Ministerie bij hetzelve. Deze vervolging zal niet van ambtswege geschieden: de Procureur Generaal zal niets tegen eenen Minister vermogen, zoolang hij niet door de Staten Generaal gemagtigd is, en de Commissie heeft deze magtiging aan formaliteiten onderworpen, die den Minister, dewelke ten onregte wordt beschuldigd, beschermen, dengenen, die zich niet dan een oogenblik van overhaasting of eene te gemakkelijke toetreding tot eene wederregterlijke daad, die het genoeg is te herstellen, te verwijten heeft, verdedigen.

De Commissie heeft onderzogt of het voegelijk ware de straf der overtreding te bepalen. Zij helde daartoe over, om te toonen hoe eene daad met de Grondwet strijdig onderscheiden trappen van schuld kan hebben, en eene straf waarvan de bepaling veel verschillendheid toeliet de geschikste was; zij zoude de ballingschap hebben voorgesteld, die of voor weinige dagen of voor vele jaren kunnende worden uitgesproken met billijkheid kan worden toegepast, of op eene grove misvatting, die door geene kwade inzigten is veroorzaakt of op een stoutmoedig of trouwloos bestaan, strekkende tot verkorting der regten van de Kroon, van de Staten of van de Natie. Dan de Commissie heeft zich overtuigd, dat het genoeg was dit haar voornemen te kennen te geven, en dat de bepaling van straf, hoe dit ook wezen mogt, kon worden uitgesteld tot de samenstelling van een Wetboek van Strafregt, waarin dezelve behoort te worden vervat, ten einde met het algemeen stelsel van straffen, dat bij vervolg zal worden aangenomen, te worden overeengebragt.

Het is op deze gronden, dat de Commissie de redactie der navolgende Artikelen voorslaat:

1°. De persoon des Konings heilig en onschendbaar zijnde, zijn de Ministers verantwoordelijk voor alle handelingen strijdig met de Grondwet, welker uitvoering zij gelasten.

2°. Zij worden te dier zake voor het Hoog Geregtshof betrokken door den Procureur Generaal bij hetzelve Hof, en zulks op straf van dezelve Procureur Generaal bij nalatigheid zijn ambt verwerkt heeft, na eene Acte van beschulding opgemaakt door

of A. de Kamer der Gedeputeerden der Provincie en door de Eerste Kamer aangenomen op de wijze voor de aanneming der wetten bepaald;

of B. de Staten Generaal op de volgende wijze: het voorstel om een Minister in staat van beschuldiging te stellen wegens de uitvoering van eene handeling strijdig met de Grondwet moet schriftelijk gedaan en ondersteund worden door ten minste tien leden.

Ten einde onderzoek te doen omtrent deze beschuldiging verdeelen zich de Staten Generaal naar rang van ouderdom in twee gelijke afdeelingen, en de beschuldiging wordt niet aan den Procureur Generaal overgezonden vóór dezelve door beide afdeelingen, ieder afzonderlijk raadplegende, aangenomen is.

Verslag eener Commissie bestaande uit de H.H. president de Coninck, Mollerus, de Thiennes, Dotrenge, Elout en van Lynden van Hoevelaken over de verdeeling der Staten-Generaal in *twee* Kamers (zitting van 22 Mei 1815).

Reeds bij den aanvang onzer bijeenkomst heeft de vergadering hare aandacht gevestigd op de vraag, of de Staten Generaal in twee Kamers zouden verdeeld worden, schijnende deze vraag haar het ernstigste onderzoek te verdienen.

Verscheidene leden hebben zich voor de gemelde verdeeling verklaard. De algemeene redenen, waarom dezelve begeerd wordt, zijn voor U open gelegd; ik zal, om in geene dissertatie te treden, mij onthouden van deze te herhalen en slechts aanmerken, dat zoodanige inrigting, welke door magtige monarchieën en door bloeiende republieken tevens als het palladium

van hare vrijheid en onafhankelijkheid beschouwd wordt, zeer wezentlijke niet alleen theoretische, maar ook door de ondervinding bevestigde voordeelen in zich vereenigt.

Een der ontwerpen aan de Vergadering voorgedragen stelt voor een Kamer van erfelijke Pairs, door den Koning in een onbepaald getal te benoemen.

Aan deze Kamer wordt het regt toegekend om over de voordragten van wet te stemmen nadat deze voordragten door de Kamer der Afgevaardigden aangenomen zijn; de nadere bepalingen staan in een geregelden zamenhang met elkander en stemmen met den geest van het ontwerp overeen.

Deze bepalingen zullen door de Commissie worden medegedeeld, indien het beginsel aangenomen wordt.

Tot staving van het ontwerp heeft men betoogd, dat „deze „instelling den troon met meerdere majesteit zal omgeven, dat „zij den afstand tusschen de gevolmachtigden of vertegen-„woordigers des Volks en den Koning vermeerderen, tot een „tegenwigt tusschen het Koninglijk gezag en de magt der „Natie strekken, en de regeering beletten zal van in dwinglandij „of in democratie te ontaarden. Dat de gemelde instelling niets „in zich bevat, hetwelk met onze zeden strijdig is; want dat „de magnaten ten alle tijde een groot gezag in Belgie, alwaar „zij als steunen van den troon en tevens als beschermers der „regten des volks beschouwd werden, uitgeoefend hebben; dat „deze instelling den Souverein welgevallig, en der Natie niet „onaangenaam zal zijn; dat zij daarenboven met den algemeenen „geest van Europa overeenstemt; dat hoewel dezelve in Enge-„land alleen, om zoo te spreken constitutioneel is geweest, zij „echter de grondslag is van alle de staatsregelingen, die in „deze laatste tijden gemaakt zijn, zoowel als van diegene, „waaraan thans gearbeid wordt."

Tegen het bovenstaande is geobjecteerd, dat de instelling zoodanig als dezelve voorgedragen was, ten eenenmale Engelsch is; dat een Kamer van erfelijke Pairs misschien wel voor

Engeland maar niet voor het Koningrijk der Nederlanden geschikt is; dat de Noordelijke Provincien geen groot aantal adelijke en tevens zeer rijke familien bevatten; dat de Koning om die reden verpligt zou zijn de Pairs meestal onder de Zuidelijke Provincien te kiezen; dat men om de Pairie staande te houden genoodzaakt zou zijn majoraten in te stellen, en misschien eenige huizen of enkele personen, die door hunne afkomst of wegens hunne groote daden daarop aanspraak mogten hebben, te doteeren; dat, in het algemeen, zoodanige inrigting voor het karakter van de Natie weinig berekend is, en dat zij dezelve ongaarne zou zien.

Waarop geantwoord is, dat dit ontwerp niet als Engelsch noch als een fragment van de Engelsche staatsregeling, maar als een wezentlijk monarchale instelling, als een heilzame voormuur tot bescherming van den troon en als een nieuwe waarborg voor de regten des Volks aan de Vergadering was voorgedragen.

Wat aangaat de tegenwerpingen aan de gegoedheid der Pairs ontleend, Uwe Commissie heeft gemeend, dat dezelve niet moeilijk te wederleggen waren, omdat een zeer groot vermogen geen noodzakelijke voorwaarde van het ontwerp uitmaakt, zijnde het voor den Koning en de Natie voldoende, dat een Pair van het Rijk een eerlijk en geheel onafhankelijk bestaan heeft. Voor de zoodanigen schijnt wel is waar de voordragt van een majoraat toegestemd te moeten worden, doch in een land, waarin men 5 millioenen inwoners telt, is de instelling van een gering getal majoraten geen bezwaar; dezelve ontneemt slechts aan den koophandel een geringe portie goederen, die in de massa der eigendommen onmerkbaar is; en al moet men daarbij doteeren drie of vier huizen, welke zich eeuwen lang bij de Natie verdienstelijk gemaakt hebben, of eenigen dienaar van Vorst en Vaderland, wiens groote en schitterende daden hem tot de Pairie aanspraak geven, dan zal zoodanige dotatie vanwege den Vaderlande zonder weerzin voldaan worden.

Doch wat de Commissie bijzonder getroffen heeft, is de bij

verscheidene leden der Noordelijke Provincien herhaalde verzekering, dat de Pairie, als zijnde met den aard en de gewoonten der Natie ten eenenmale strijdig, den sterksten tegenstand en een klaarblijkelijke afkeuring in dezelve zou ondervinden, waardoor aan de Grondwet die eerbied en verkleefdheid, die derzelver duurzaamheid moeten waarborgen, ontnomen zouden worden.

Het 2e ontwerp stelt voor een Eerste Kamer uit afgevaardigden van de Ridderschap zamengesteld. Deze stand maakt bij uitsluiting de Eerste Kamer uit, maar heeft geenen toegang tot de Tweede Kamer, zijnde deze alleenlijk uit Afgevaardigden van de Steden en van het Platte Land zamengesteld.

De beide Kamers hebben ieder zoowel als de Koning het regt om wetten voor te dragen; de voordragten bekomen alsdan kracht van wet, wanneer zij eenparig door hen goedgekeurd zijn.

Dit zijn de grondslagen van dat tweede ontwerp; het behelst voor het overige reglementaire bepalingen, die wij voor de Vergadering zullen ontvouwen, indien de grondslagen zelve aangenomen worden.

Dit ontwerp is vrij van eenige der bezwaren, die men tegen het eerste heeft opgeworpen; het is namelijk niet ontleend bij een vreemd volk, hetwelk andere wetten, andere zeden en eene andere staatkundige huishouding heeft; het berust op eene bloot nationale instelling, namelijk de Ridderschap; het herinnert en herstelt als het ware eene verdeeling van standen, die met meer of min verscheidenheid den grondslag van de staatsregeling onzer voormalige Provincien heeft uitgemaakt.

Men heeft deze voordeelen niet ontkend.

Doch vermits de gemelde Kamer niet ter benoeming van den Koning zou staan, zou dezelve daarom den invloed van het Koninglijk gezag niet vermeerderen, maar integendeel aanmerkelijk verzwakken. Wij beschouwen echter dien invloed onder eene monarchale regering als nuttig in gewone tijdsomstandigheden

en als noodzakelijk voor het behoud van allen, indien het onverhoopt gebeurde, dat de getrouwe en vaderlandlievende gezindheid der Staten Generaal door nijdige hartstogten geschokt of door tegenconstitutioneele meeningen verleid wierd.

Voorts heeft men geallegueerd, dat door het aannemen van dit ontwerp de Natie in twee deelen, namelijk in Edelen en niet-Edelen gesplits zou worden, en dat eene zoodanige splitsing met den geest en de geaardheid der Natie ten eenenmale strijdig, ja bijna zoo strijdig als de Kamer der Pairs was; dat dien geest en die geaardheid zoo openlijk tegen te gaan ongeschikt en misschien gevaarlijk zoude zijn.

Volgens een 3e Ontwerp zou een derde deel van de leden der Staten Generaal door de Ridderschap en uit haar midden, maar de twee overige deelen door de steden en dorpen buiten de Ridderschap worden benoemd.

De onderscheiden bestanddeelen der Nationale Vertegenwoordiging vergaderen te zamen en raadplegen gezamenlijk over de concepten van wet, welke door den Koning voorgedragen worden. Alsdan bestaat er inderdaad maar ééne Kamer waarin de Ridderschap een derde van de stemmen heeft.

Wanneer integendeel de voordragten niet door de uitvoerende magt, maar door de Staten Generaal geschieden (en dit regt behoort volgens het ontwerp alleen aan de Afgevaardigden van de Steden en van het platte Land) dan deelt de Vergadering zich terstond in twee Kamers.

Alsdan vergaderen de afgevaardigden van de Ridderschap en die van de twee overige standen afzonderlijk, er heeft een tweederlei onderzoek en eene tweederlei raadpleging plaats, en er is dan alleen een voorstel aan den Koning te doen, wanneer de beide Kamers van dezelfde opinie zijn.

Deze inrigting schijnt eenvoudig te zijn; zij is met vernuft uitgedacht, en er bevindt zich tusschen het hoofddenkbeeld en de daaraan ondergeschikte bepalingen een behoorlijk verband. Ook is dezelve vrij van het gebrek, dat men aan de andere ont-

werpen verweten heeft, en hetwelk hierin bestaat, dat dezen ev enoor den koophandel, de nijverheid of den landbouw nuttig project aan de meerderheid van een Collegie van Edelen zou onderwerpen, wier kwalijk of welbegrepen afzonderlijk belang met het algemeen welzijn strijdig zou kunnen wezen.

Dit ontwerp zal, gelijk de overige, veeltijds aan den Koning de onaangename verpligting sparen om zijn Veto uit te oefenen, hetwelk te dikwijls herhaald zijnde mogelijk ontevredenheid zou kunnen baren of de eigenliefde van de tijdelijke volksvertegenwoordigers kwetsen, en alzoo de verkleefdheid der onderdanen verkoelen.

Dit ontwerp stelt de tegenwoordige algemeene Staatsvergadering voor, wanneer er over eene voordragt van den Koning te raadplegen valt, en eene Staatsvergadering in twee Kamers verdeeld alleen wanneer de Staten zelven eenige voordragt te doen hebben.

Hetzelve vereenigt in zich verscheidene voordeelen, doch kan niet goedgekeurd worden door hen, die met de meerderheid der Commissie van gevoelen zijn, dat de benoeming door den Koning te doen onafscheidbaar is va het nut eener tweede Kamer.

De bezwaren, tegen deze verschillende ontwerpen in het midden gebragt, hebben de vraag doen ontstaan, hoedanig de instelling van eene tweede Kamer, onder welke benaming ook, behoorde te zijn, om aan den eenen kant de gevreesde nadeelen te vermijden, en aan den anderen kant de gewenschte voordeelen te erlangen.

Ter oplossing van dit vraagstuk heeft men gemeend noodig te zijn:

1°. dat de twee Kamers geenerlei wezentlijke verandering in de inrigting en attributien van de provinciale Staten nood zakelijk te weeg zouden brengen;

2°. dat de nieuwe Kamer zodanig ingerigt wierd, dat de andere den tegenwoordigen vorm der Staten Generaal behield;

3°. dat dezelve niets tegenstrijdigs hadde noch met den geest

der Grondwet, noch met het nationaal karakter, zoowel in de noordelijke als in de zuidelijke Provincien;

4°. dat zij alle overijling bij het nemen van besluiten voorkwame;

5°. dat zij in staat ware om aan de hartstogten in eene eenige Kamer ontstaan, en aan allen invloed of beheersching van factiën eenen genoegzamen tegenstand te bieden;

6°. dat zij eenen heilzamen en nimmer gevaarlijken invloed aan de Kroon bezorgde;

7°. dat zij uit haren aard behoedende ware.

Een der leden van de Commissie was van oordeel, dat eene Kamer uit veertig of zestig leden zamengesteld, zijnde allen inboorlingen en 40 jaren oud, door den Koning, onder de aanzienlijksten van het Rijk door hunne diensten, geboorte of tijdelijk vermogen gekozen en ad vitam benoemd, alle de bovenvermelde vereischten in zich zoude vereenigen.

De Commissie was overtuigd:

1°. dat het ontwerp eener in dier voege zamengestelde Kamer geenerlei verandering in de Provinciale Staten vereischt;

2°. dat de Tweede Kamer desniettemin den vorm der tegenwoordige Staten Generaal kan blijven behouden;

3°. dat het gemelde ontwerp alle overijling bij de deliberaties voorkomt.

Zoodat van de zeven vereischten, ter oplossing van het voorgestelde vraagstuk noodig, reeds drie door het bovengemelde ontwerp met zekerheid vervuld worden.

Voldoet het insgelijks aan de overige? Is hetzelve met de Grondwet of met het nationaal karakter strijdig?

Het bevestigt integendeel de beginselen, waarop de Grondwet rust, en brengt in geenerlei wijze te weeg eene al te duidelijke onderscheiding van standen, die met de zeden en gewoonten der Noordelijke Provincien strijdig zoude zijn.

Is het voorts in staat om aan de hartstogten eener eenige Kamer en aan de factien eenen genoegzamen

tegenstand te bieden? en is het uit deszelfs aard behoedend?

Men heeft gemeend, dat het deze voordeelen mede in zich zoude vereenigen, omdat het de benoeming der leden van de nieuwe Kamer toekent aan den Koning, wien het grootelijks en regstreeks aangelegen ligt, dat alle nationale instellingen en in het bijzonder de prerogativen van de Kroon behouden worden.

Omdat het tot de gemelde Kamer roept diegenen, die belang hebben om hetgeen verdedigt zal worden te helpen verdedigen, en tevens dat aanzien, hetwelk men door groote diensten aan den Staat bewezen verkrijgt, en de belooning dier edele diensten, met de meeste oplettendheid waarborgt.

Omdat het insgelijks tot de gemelde Kamer roept degenen, die de vereerende onderscheiding, welke zij genieten, aan de nagedachtenis van hetgeen hunne voorvaders voor het Vaderland gedaan hebben verschuldigd zijn; eene onderscheiding, welke bij alle vrije en welgeconstitueerde volkeren bewezen wordt aan hen, die, terwijl zij den nationalen roem hebben vermeerderd, deelgenooten van dien roem geworden zijn, en daardoor hunnen stam opgeluisterd hebben.

Het ontwerp is mede van eenen in den hoogsten graad behoedenden aard; dewijl de Kamer volgens hetzelve zamengesteld wordt uit mannen, wier belang vordert, dat het regt van eigendom, welks eerbied in aller harten diep geprent, en in alle de handelingen van den wetgever telkens voorkomende als de rijkste bron van den algemeenen voorspoed door de meest verlichte Staatsgeleerden beschouwd wordt, voor allerlei schending bewaard blijve.

Dewijl het insgelijks tot de meergemelde Kamer roept de bezitters van een aanzienlijk vermogen, hetzij dit in grondeigendommen bestaat, aan den Staat te leen verstrekt, of tot bevordering van den koophandel en de nationale vlijt op eene algemeene nuttige wijze besteed is; zoo worden allen, die de bron van den nationalen voorspoed en luister uitmaken door dit ontwerp tot het schoone regt geroepen, om den Monarch tot

instandhouding en uitbreiding van dezelve de behulpzame hand te bieden.

De invloed, welke de benoeming door den Koning te doen Hem op de hoogere klassen der maatschappij geeft, zal noodwendiglijk voor alle de overige klassen heilzaam zijn, zonder evenwel gevaarlijk te kunnen worden, omdat de keus aan den Monarch toegekend, hoe uitgebreid ook, echter binnen den kring der aanzienlijksten mannen, die de natie bezit, bepaald blijft.

Een der leden van de Commissie was van oordeel, dat deze instelling nog beter met den geest der Grondwet overeen zou komen, indien de leden van de op te rigten Kamer uit eene drievoudige nominatie van den Koning door de andere Kamer gekozen werden.

De Staten Generaal, heeft men gezegd, vloeyen uit de Provinciale Staten voort, dezen uit de Collegien van de Ridderschap, de Steden en de Eigenaars, elk van deze Collegien uit andere ondergeschikte Collegien en houden eindelijk op alleen bij die enkele personen, die, zoolang zij geen belang te beschermen hebben, het regt niet bezitten om vertegenwoordigd te worden; door de voorgestelde wijziging nu zou dit zamenstel volledig zijn.

Hetzij, dat het voordeel aan deze wijziging toegeschreven al of niet bloot theoretisch is, hetzij dezelve al of niet met den aard der monarchale regering strijdt, de Commissie althans heeft, zonder bij dezelve, als zijnde voor een nader afzonderlijk onderzoek vatbaar. te blijven stilstaan, gemeend, dat eene Kamer, op de hierboven gemelde wijze zamengesteld, wezenlijke voordeelen in zich bevatten zou; dat zulk eene zamenstelling vrij scheen te zijn van die gebreken, welke men in de overige ontwerpen meende te bespeuren, en bijgevolg, dat er redenen zijn om aan het verlangen der Vergadering te obtempereren, door aan dezelve het ontwerp met de volledige organisatie van de beide Kamers en de zamenstelling van de wet verbonden, voor te dragen.

De Rapporteur heeft een nadere redactie van het 2e Hoofdstuk voorgelezen.

Bij het hoofdstuk over den Godsdienst bracht de Commissie ad hoc, bestaande uit de H. H. van Aylva, de Thiennes, Holvoet, van Maanen en G. K., rapport uit, en stelde de volgende redactie voor; zij is van de hand van G. K.

Art. 133. De vrijheid van denken in godsdienstige zaken wordt aan elk gewaarborgd.

Art. 134. Aan alle godsdienstige gezindheden in het Koningrijk bestaande wordt gelijke bescherming verleend.

Art. 135. De belijders der onderscheidene godsdiensten genieten allen dezelfde burgerlijke en politieke voorregten en hebben gelijke aanspraak op het bekleeden van waardigheden, ambten en bedieningen.

Art. 136. De openbare oefening van alle godsdiensten is toegelaten overeenkomstig de oude gewoonten en verorderingen.

Art. 137. Aan elk der onderscheidene bestaande gezindheden wordt bij voortduring verzekerd de voldoening van alle inkomsten door derzelver Leeraren thans onder welke benaming ook genoten wordende, hetzij dezelve uit 's Lands kas of uit daartoe bestemde en nog voorhanden zijnde geestelijke en kerkelijke goederen, of uit eenige plaatselijke fondsen voldaan worden.

Art. 138. In de behoeften der gezindheden welke tot hiertoe geene of min toereikende toelagen genoten hebben, zal op aanvrage daartoe te doen in billijkheid kunnen worden voorzien.

Art. 139. De Cristelijke hervormde godsdienst is die van den Koning.

Art. 140. Met opzigt tot den Roomsch-Catholyken godsdienst en deszelfs dienaren blijft het wereldlijk gezag van den Heiligen Stoel op denzelfden voet als hetzelve geregeld is door de oude gewoonten en vrijheden van den Lande en door de Concordaten met den Paus gesloten, behoudens zoodanige veranderingen als Zijne Majesteit daarin zal kunnen maken met gemeen overleg van Zijne Heiligheid.

Art. 141. Het openbaar onderwijs op de hooge, middelbare en lagere schoolen is een aanhoudend voorwerp van de zorg der regeering. De Koning doet van den staat der schoolen jaarlijks een uitvoerig verslag geven aan de Staten Generaal.

Art. 142. Als eene zaak van hoog belang wordt ook het armbestuur en de opvoeding der armenkinderen der aanhoudende zorg der regeering aanbevolen. De Koning doet insgelijks van de inrigtingen dienaangaande jaarlijks een uitvoerig verslag aan de Staten Generaal geven.

Gronden, waarop de minderheid der Commissie gemeend heeft het 133ste Artikel der Grondwet te moeten behouden (23 en 24 Juni.)

1°. Dat dit artikel eenmaal in de Grondwet zijnde geplaatst geweest, niet wel daaruit kan worden gelaten zonder aan de groote meerderheid der inwoners van de Noordelijke Provincien de vrees in te boezemen, dat de Godsdienst, waarvoor hunne voorvaderen goed en bloed hebben opgeofferd, en waaraan Hollands oude bloei en luister en de tegenwoordige vrijheid te danken was, te eeniger tijd in gevaar zoude kunnen worden gebracht.

2°. Dat de aard der Roomsche Kerk, dewelke in den Paus een opperhoofd heeft buiten en afgescheiden van het Rijk, en die zelve een wereldlijk Vorst is, het noodzakelijk en redelijk maakt, dat er tusschen den Koning en den Paus een Concordaat worde gesloten, in hetwelk de Roomschgezinden altijd een waarborg voor hunnen Godsdienst zullen vinden, die voor de Gereformeerden of Protestanten te vergeefs wordt gezocht.

3°. Dat de meerderheid van de Staten Generaal in de gegeven omstandigheden steeds den Roomschen Godsdienst belijdende, daar uit de Zuidelijke Provincien geene andere leden kunnen of zullen worden gekozen dan Roomschen, en er zeker ook eenigen uit de Noordelijke Provincien zullen worden benoemd, zoo als dit reeds plaats heeft, de Roomschen zeker kunnen zijn, dat nimmer eenige wet ten nadeele hunner Gods-

dienst kan worden gemaakt, daar dezelve geene toestemming der Staten Generaal zoude hebben, eene zekerheid, die bij het wegnemen van het artikel geheel zoude komen op te houden voor de Gereformeerden.

4°. Dit artikel kan te minder bedenking lijden daar de Koning gebonden wordt aan het uitoefenen eener Godsdienst, die uit haren aard verdraagzaamheid medebrengt, zoo als onder anderen het voorbeeld van dit Land zelve bewezen heeft.

5°. Dat er geen conscientiedwang voor den Koning in gelegen is, daar hij altijd vrij blijft om, zoo hem zijn geweten eene andere Godsdienst mogt voorschrijven, de kroon neder te leggen, terwijl dit het eenige punt niet is, waarin den Koning minder vrijheid wordt gelaten dan aan zijne onderdanen, zooals bij voorbeeld in het trouwen (art 2) of het benoemen van voogden (art. 20).

6°. Dat de bepaling van 's Konings godsdienst tot de groote belangens van Europa behoort, en de Hooge Geallieerde Mogendheden, die bij de Artikelen van Londen de bestaande wetten op de vrijheid van Godsdienst in de Nederlanden hebben gewaarborgd, zeker niet hebben op het oog gehad eene verandering toe te laten in dat artikel, hetwelk hun het meest van nabij raakte.

7°. Dat er geene groote concessie voor de belijders van andere Godsdiensten in gelegen is, daar het toch met de daad waar is, dat de Koning tot den Hervormden Godsdienst behoort, en Hij zoowel als Zijn Stamhuis te zeer daaraan is verknogt, dat zijn dierbaarste belangens, de roem zijner voorvaderen en de eer van zijn Huis te nauw daarmede verbonden zijn, om ook in de verste afstand van tijden eene verandering als mogelijk te beschouwen.

8°. Dat zoo er vrees mogte zijn, dat bij het behouden van het artikel de Grondwet in de Zuidelijke Provincien zoude worden verworpen, daartegen niet alleen overstaat de vrees van verwerping in de Noordelijke Provincien zoo hetzelve wordt

uitgelaten, maar het dan ook beter is dezelve door de Belgiers te laten verwerpen, dan zoo dierbare belangens daarvoor op te offeren.

Voorname gronden der meerderheid van 17 stemmen tegen 5 bij de discussie wegens artikel 133.

1° Dit artikel stond in de Grondwet van 1814, omdat de Gereformeerde Godsdienst de heerschende of ten minsten de voornaamste in de Noordelijke Provincien was; maar de Roomsche Godsdienst in de Zuidelijke Provincien de heerschende of voornaamste zijnde, en de Constitutie van iedere dezer Provincien hebbende medegebragt, dat de Roomsche Godsdienst die van den Souverein zijn moest, is in dit verschil geen ander middel van bevrediging, dan het 133ste artikel weg te laten.

2°. De artikelen van het protocol van Londen, die een gedeelte van het Europeesche Staatsregt uitmaken, stellen voor het Koninkrijk der Nederlanden eene volkomene gelijkheid van Godsdienst tusschen de Gereformeerde en Roomsche gezindheden, met welke het 133ste artikel strijdig is.

3° De onderdanen des Konings en de Prins van Oranje zelve hebben de vrijheid zoodanigen Godsdienst te belijden, als zij begeeren. Waarom zoude de Koning aan eenen bepaalden Godsdienst gebonden zijn?

4°. De Grondwet des Rijks heeft het geval constitutioneel voorzien, waarin eene andere familie tot den troon wordt geroepen. Zoo dit ongelukkig geval plaats had zoude ten nutte van den Staat de keus niet aan één eenigen Godsdienst moeten bepaald zijn.

Aan de leden was vrijheid gegeven afzonderlijke nota's aan te bieden, die dan bij het verbaal zouden worden gevoegd. Aylva maakte daarvan gebruik.

Les discussions sur le 8e Chapitre des Cultes ont présenté en dernière analyse deux opinions.

La première, que l'article concernant la Religion du Roi devoit rester, et que pour garantie du Culte Catholique et du pouvoir

ecclésiastique de la Cour de Rome (sauf le pouvoir séculier du Roi) il devoit être inséré un article convenable à ce dernier égard.

La seconde, que si l'article de la religion du Roi était supprimé, il ne pouvoit aussi être admis aucun article spécial en faveur de la Religion Catholique, et qu'alors on devroit se borner à assurer dans ce chapitre un traitement égal et des libertés égales à tous les Cultes et à leurs Ministres, conformément à ce qui subsiste actuellement.

La grande majorité des voix s'est prononcée en faveur de la *seconde opinion,* et il est à souhaiter que l'évènement prouvera que cette opinion est la plus conforme aux intérêts communs; quoiqu'en l'adoptant elle a déjà eu pour conséquence que la loi fondamentale ne fera aucune mention de la *Religion Chrétienne,* qui est la base des meilleurs gouvernements.

Cependant comme cette Assemblée est appelée à aviser le Roi sur les modifications ou changements utiles et nécessaires à faire dans la loi fondamentale déjà établie, conformément aux intérêts de toutes les parties du Royaume, et qu'il est et doit toujours être le maitre d'accepter le projet tel qu'il est rédigé, ou bien d'y faire des observations et des changements, il me paroit non seulement essentiel que les différentes opinions lui soient connues, mais aussi qu'il sache les motifs, qui ont été énoncés pour les appuyer.

Et c'est pourquoi je me crois obligé d'insister, que les arguments, qui ont été développés avec autant de précision que d'énergie par M. le Président en faveur de la première opinion, et qui m'ont confirmé de plus en plus dans la même opinion, que j'avois déjà énoncée dans la Commission et dans l'Assemblée, afin qu'elle puisse, connoissant *les deux opinions* avec les motifs, qui les ont déterminées, juger laquelle des deux lui paroîtra dans sa sagesse être plus propre à l'intérêt des Provinces Septentrionales et des Provinces Méridionales et à la fois le plus convenable à établir cette réunion complette et ce commun accord,

que les Hautes Puissances ont eu en vue dans les Articles du Protocole de Londres en date du— Juin de l'an 1814, et qui sont également les grands objets de la sollicitude paternelle de Sa Majesté pour toutes les parties de Son Royaume et pour tous ces fidèles sujets.

Cette demande ne paroît pas pouvoir rencontrer des difficultés dans cette assemblée, puisque presque généralement on y est convenu très souvent, qu'elle étoit appellée à présenter un projet de Loi Fondamentale, comme elle le croira le plus convenable, sauf l'assentiment et l'approbation de Sa Majesté; mais s'il en était autrement, j'insisterois que cette demande soit insérée dans le Protocole de cette Assemblée, afin de constater mon opinion et de servir à ma décharge.

H. W. VAN AYLVA.

Gronden waarop de Commissie voorgesteld heeft een artikel wegens het recht van petitie in de Grondwet te voegen (Zitting van 26 Juni).

1°. Dat uit den aard der zaak voortvloeit, dat ieder het regt heeft zich bij requeste te vervoegen tot die macht, die hij begrijpt te behooren, en bijzonder tot de Staten Generaal, die het geheele Volk van Nederland vertegenwoordigen en gezworen hebben in geene overtreding van de Grondwet in te stemmen.

2°. Dat van dit regt geen misbruik te wachten is, wanneer hetzelve wordt bepaald tot individueele verzoeken en bijzondere belangens.

3°. Dat het in alle gevallen aan de Vergadering staat, die de verzoeken ontvangt, zich onbevoegd te verklaren, zoo zij begrijpt het verzoek niet bij haar te behoren.

4°. Dat de Staten Generaal daardoor niet zullen worden opgeworpen tot opzigters der daden van den Koning en het Gouvernement, daar zij de palen hunner magt moeten kennen.

5°. Dat de requesten volgens de wetten door een bevoegd persoon moetende worden geteekend of gecontrasigneerd, daar-

door niet alleen het bestaan van de persoon of de echtheid der teekening bewezen wordt, maar ook gezorgd, dat er geen al te buitensporige verzoeken worden gedaan.

6°. Dat een groot gedeelte der natie een zekere waarborg voor zijn vrijheid en regten vinden zal, wanneer hij weet dat alle individueele bezwaren bij de vertegenwoordiging des volks ingebragt kunnen worden.

7°. Dat al zoude men eenige zwarigheden in dit regt vinden, men niets verliest met hetzelve toe te staan, daar bijaldien eenig verzoek eenige ingang vindt, hetzelve ook zeker buiten dit artikel als voorstel door een der Leden van de Kamer zoude worden ingebragt.

Gronden waarop de Commissie voorgesteld heeft een artikel wegens de vrijheid van de drukpers in de Grondwet te voegen (Zitting van 27 Juni).

1°. Dat de vrijheid van de drukpers eene der eerste behoeften is van een liberaal Gouvernement, hetwelk niet schuwt alle deszelfs handelingen aan het publiek oordeel te onderwerpen; maar integendeel wenscht te worden ingelicht omtrent bestaande abuizen en misbruiken, die anders welligt zouden kunnen worden verborgen of verbloemd.

2°. Dat wanneer de schrijver, of, zoo het geschrift naamloos is, de drukker en uitgever voor den inhoud van een werk verantwoordelijk zijn, geene vrees is, dat er van deze vrijheid zal worden misbruikt.

3°. Dat Z. M. zoozeer van deze gronden is overtuigd, dat reeds Hoogstdeszelfs Besluit van 24 January 1814 en een dergelijk Besluit in de Zuidelijke Provintien datgene heeft bepaald of verondersteld, hetgeen men in de Grondwet wenscht overgenomen te hebben, alleenlijk om te voorkomen, dat bij vervolg van tijd geene wet deze vrijheid aan banden legge.

4°. Dat er des te meer rede bestaat om deze beschikking constitutioneel te beschouwen en in de Grondwet zelve over te

nemen, daar er oudtijds in Belgie of wel in de Provincies, die daartoe behoorden, eene censuur bestond.

Gronden, waarop de Commissie voorgesteld heeft de publiciteit der zittingen van de Tweede Kamer der Staten Generaal. (28 Juni, de Conink.)

1°. Dat het geheele publiek deelachtig van de raadplegingen en van de redenen, die een wet, dewelke somtijds de regten van sommigen beperkt of andere drukt, nuttig of noodzakelijk maken; dat de Natie als het ware met het Gouvernement associeert en daardoor een publieke geest geboren wordt, die de Natie vertrouwen in het Gouvernement inboezemt en haar tot de grootste opofferingen in staat stelt.

2°. Dat de Natie zichzelve kunnende overtuigen, dat hare belangen niet worden verwaarloosd en aan onberadene drift of eigenbelang opgeofferd, maar dat hare vertegenwoordigers hun tegenzeggen hebben gehad, bij het volk eene meerdere tevredenheid zelfs bij zoodanige maatregelen, die anderszins als drukkend worden beschouwd, te weeg gebragt wordt.

3°. Dat het Gouvernement in de gelegenheid wordt gesteld openlijk het voordeel der te nemen maatregelen aan den dag te leggen en de tegenwerpingen, die daartegen worden gemaakt, op te lossen. terwijl bij geheime zittingen, ieder het vermogen heeft zijne bedenkingen algemeen bekend te maken, zonder dat dezelve op een officieele wijze kunnen worden wederlegd.

4°. Dat in het algemeen het openleggen der motieven van alle wetten bij een goed Gouvernement de rigtiger uitvoering derzelven verzekert, daar men niet schroomt met de echte redenen voor den dag te komen en den waren geest open te leggen, waarin dezelve in toepassing moeten worden gebragt; terwijl deze publiciteit een slecht Gouvernement beteugelt om deszelfs bedoelingen bekend te maken, en noodzaakt ten minste eene uiterlijke hulde aan de vrijheid toe te brengen, weshalve dan

ook deze publiciteit tot een gematigd Gouvernement schijnt te behooren.

5°. Dat alle deze gronden door de ondervinding in Amerika en allerbijzonderst in Engeland worden bevestigd, waar de publiciteit der zittingen het algemeen belang opwekt en zoodanig eenen nationalen geest veroorzaakt, die geheel Europa aan Engeland in zekeren zin heeft onderworpen.

6°. Dat daartegen niets doet, dat door de publiciteit der zittingen en de begeerte om 's Volks gunst te capteeren eene oppositiepartij ontstaat, die zich dikwijls onaangename aanmerkingen veroorlooft en zwarigheden veroorzaakt, daar deze oppositie in het geheim werkende veel gevaarlijker is, en ook in een land, waar de Koning door de hem toegekende macht genoegzamen klem aan het Gouvernement kan bijzetten, niet is te duchten.

7°. Dat ook het oogmerk om de Natie in de raadplegingen te doen deelen niet wordt bereikt door het openlijk bekend maken van hetgeen in besloten zitting gebeurd is, aangezien zoodanige bekendmaking altijd in den geest der wet moetende zijn, weldra het vertrouwen van onpartijdigheid verliest, waar het in dezen bovenal op aankomt.

8°. Dat zoo al in een republiek of in eene eenhoofdige regeering, waar de wetgevende magt voorstellen doen kan, somtijds gevaarlijk is, dat aan de begeerte te bevallen kan worden toegeschreven zoo er vreemde voorstellen worden gedaan, dit gevaar in de tegenwoordige Grondwet niet bestaat, alzoo de voorstellen der Tweede Kamer niet tot den Koning komen, zoo de Eerste Kamer zich niet daarmede vereenigt.

9°. Dat in het maken eener Grondwet vooral moet worden gezien op den staat der maatschappij en het land, waarvoor men wetten geeft; dat de ondervinding sedert een geruimen tijd in Europa leert, dat alle eenhoofdige regeeringen tot eenen gematigden regeeringsvorm neigen, en wel bijzonderlijk tot de Engelsche, waarvan ook veel in de nieuwe Grondwet

overgenomen is, en er alzoo alle reden is om ook deze beschikking over te nemen, die met de overigen in verband staat.

10°. Dat de verbroedering tusschen de Noordelijke en Zuidelijke Provincien daardoor wordt bevorderd, zoo door de noodzakelijkheid om eene gemeenschappelijke landtaal beter te beoeffenen, als omdat in eene openbare vergadering de onderscheidene leden meerdere bedenking zouden vinden altijd de grondbeginselen hunner Provintien te behouden.

Gronden, waarop Majoraten of Stam Goederen in de Grondwet erkend kunnen worden. (zitting van 7 Juli; van Lynden van Hoevelaken.)

La Commission, chargée de faire un rapport sur la question, s'il serait utile et convenable de mettre dans la Constitution un article, qui tendrait à ériger des Majorats, ayant murement examiné cet objet, a pensé que cette proposition ne tendrait à rien moins qu'à ériger des fideicommis graduels, successifs, perpétuels et indivisibles, faits par le Testateur en vue de conserver le nom, l'éclat et la splendeur de sa maison, et destiné à perpétuité pour l'ainé de sa famille et de ses descendants; que ce ne serait donc que des substitutions indéfinies, contre lesquels on peut alléguer des raisons de telle force, qu'il n'y a pas d'apparance, que dans le Code Civil à faire de telles substitutions seront permises, et que si on en permettait de telles comme les majorats, ce ne pourrait être qu'une exception à la règle générale, et qu'il faudrait des motifs bien puissants pour l'admettre.

Ces motifs elle a cru les trouver dans l'essence de la Monarchie même, qui veut, comme l'expérience le prouve, une grande différence de Rangs et bien plus grande que dans une République, où les citoyens se rapprochent plus entre eux de l'égalité.

Elle a cru les trouver encore dans ce qui est établi dans les nouvelles Provinces réunies à cet Etat, où bien des familles

depuis des sciècles jouissaient d'un ordre de succession, qui donnait à l'ainé des prérogatives le mettant en état de soutenir en digne Chef de famille le rang et l'eclat dû à son nom et de protéger les autres membres de sa famille. D'un autre côté elle n'a pu se déguiser qu'une Institution exorbitante du droit commun aurait bien des inconvéniens, et qu'il n'y faudrait procéder que modérément et avec bien des précautions; que cela allait mettre plusieurs biens fonds en mains mortes, ou hors de commerce; qu'outre le changement de l'ordre de la succession et du droit do propriété cela influencerait sur le droit d'hypothèque et autres; que l'intérêt du trésor public y pourrait être compromis aussi.

Toutes ces considérations ont fait penser à la Commission qu'en supposant qu'on puisse adopter l'institution des Majorats et que ce serait une aberration totale des principes adoptés dans le droit commun, il faudrait constater constitutionellement la possibilité de cette exception et cependant la limiter par une loi générale, afin de prévenir tous les inconvénients attachés à cette institution et empêcher qu'elle ne fut trop prodiguée; et comme ce ne serait pas l'intérêt des familles et du trésor public, qui seraient seuls intéressés à cet objet, mais que par bien d'autres considérations une telle loi serait trop difficile à faire, elle a pensé qu'il suffirait pour remplir le but de la proposition faite de mettre dans la Constitution à la fin de l'article 42 :" La loi déterminera le mode d'après lequel s'établissent les majorats (De Wet bepaalt de wijze, volgens welke Stamgoederen, majoraten, opgerigt worden.)"

De onderlinge verstandhouding was goed geweest in de Commissie, die uit zulke uit elkander loopende elementen was zamengesteld. Voor den President was het geen gemakkelijke taak, die elementen telkens tot elkander te brengen; eens scheen de vrede voor goed verstoord te zullen worden. In de zitting van 12 Juni las Dotrenge eene lange memorie voor, waarbij

hij zich verklaarde tegen het herleven van heerlijkheden, heerlijke titels en rechten. Den volgenden ochtend ontving G.K. twee missives:

Monsieur le Président!

J'ai l'honneur de vous prier d'agréer mes regrets de ne pouvoir me rendre à la convocation d'aujourd'hui; mais ayant épuisé hier toute ma patience à entendre avec modération et calme la lecture d'un mémoire aussi étonnant qu'inconvenant par le ton, les formes et le fond, rédigé et prononcé par un de nos collègues, je me suis trouvé incommodé ce matin et je crains même continuer de l'être jusqu'à l'arrivée de Sa Majesté. Permettez-moi en même tems de saisir cette occasion de vous réitérer l'expression des sentiments de la très haute considération etc.

La Haye, ce 13 Juin 1815. Le Comte de Merode Westerloo.

Exclence!

Je m'abstiens de qualifier le mémoire qui a été lu dans la scéance de hier; je l'abandonnerais volontiers au silence qu'il mérite, s'il ne devait pas produire des effets funestes en donnant une fausse idée sur le caractère et l'esprit des Belges, surtout des personnes les plus notables.

Il n'y a pas de doute, qu'après avoir éprouvé les tourmens révolutionnaires du changement subit des lois civiles et politiques, ce serait replonger les Belges dans la même tourmente, si au moment où ils commencent à prendre une assiette tranquille dans leur nouvelle situation, on les faisait repasser à l'état antérieur.

Aucun article de la Loi fondamentale ne laisse entrevoir la possibilité d'un semblable résultat; aucune parole, aucune action de ceux que le mémoire semble désigner n'annonce un pareil projet; le mémoire ne doit donc être attribué qu'au seul plaisir de répandre des diatribes, d'insulter, de calomnier même, suivant la routine révolutionnaire, pour faire prendre le change sur le véritable état des choses; il est de mon devoir de protester contre.

Dans l'instant même on me met sous les yeux un acte par lequel 150 communes populeuses d'un district de la Flandre s'addressent à S. M., la priant de vouloir rétablir l'ancienne constitution en tout ce qui est possible.

Si j'excepte ceux, qui s'enrichissent des dépouilles des autres, et ceux, qui n'ont qu'à gagner dans le maintient absolu des innovations, je doute qu'on trouve en Belgique dix personnes dont l'opinion se rattache à celle du mémoire.

Je ne saurais dépeindre combien il m'est pénible de penser qu'encore je suis exposé à voir renaitre la scène de hier. Je compte au reste sur le discernement, la justice, le zèle de la vérité, qui animent votre Excellence. Je la prie d'agréer l'hommage de mon respect.

La Haye, le 13 Juin 1815.

Le Cte de Thiennes.

Het bleek een storm in een glas water te zijn; het beweeglijke Zuidelijke bloed kwam spoedig tot rust; althans op de vergadering van den 13[den] waren alle leden present.

Bij het eindigen der beraadslagingen legden twee leden der Commissie eene afzonderlijke verklaring af:

De ondergeteekenden verklaren, dat het ontwerp van Grondwet, door de Commissie, waarvan zij de eer hebben leden te zijn, herzien, hunne goedkeuring heeft, behoudens ieder artikel in het Hoofdstuk over den Godsdienst, hetwelk door in dat stuk bevoegde regters zal kunnen worden geoordeeld te strijden met de godsdienstige begrippen, die zij belijden. Zij vragen de vermelding in de Notulen van deze hunne verklaring.

's-Gravenhage, den 13[den] July 1815.

Graaf de Mérode Westerloo. F. du Bois.

Van denzelfden datum is het rapport der Commissie aan den Koning, waarbij het onderwerp wordt aangeboden; het dient tevens als memorie van toelichting. Men kan het vinden in de

„Aanteekeningen van het verhandelde over de Grondwet van 1815 gehouden door Mr. C. F. van Maanen".

In een brief van van der C(apellen) aan . . . ? gedagteekend: Brussel 16 July 1815, komt het volgende voor:

De Heeren van Aerschot en Holvoet hebben heden een uur bij mij doorgebragt, waarvan een gedeelte met de beantwoording eeniger vragen verlopen is, zijnde ik geheel onkundig van het resultaat der werkzaamheden van de Const: Commissie. Zij schijnen over alles te vreeden, behalve over het getal leden in de Vergadering der Staten Generaal. Niettemin zullen zij dit overal als hun werk beschouwen en doen beschouwen, en konden niet genoeg roemen van de broederlijke hartelijkheid. waarin de aanvankelijke noordelijke koudheid overgegaan was . . . Vale.

t. t.

v. d. C.

G. K. teekent ergens aan:

Bij de behandeling der ontwerp Grondwet van 1815 in de Commissie werd door een der leden een klacht ingebracht over het wegnemen van een hem toebehoorend stuk grond ten dienste der fortificatien. Ik antwoordde hem, dat onze Commissie niet bevoegd was om daarover te oordeelen. Hij beweerde, dat dit zeer wel te pas kwam bij gelegenheid van art. 164 over de schadeloosstelling voor onteigeningen tot openbaar nut.

Wij hebben dit artikel zoo gesteld, dat de schadeloosstelling zeker is, maar dat het onbepaald blijft, of dezelfve vóór of na de onteigening plaats zal hebben.

Op dezelfde wijze hebben wij onderscheiden punten overgelaten aan de wet. Ik heb meer dan eens mijne toevlugt tot dit hulpmiddel moeten nemen, wanneer wij het niet eens konden worden. In vervolg van tijd kon de Koning een ontwerp van wet met bedaardheid vast stellen, en de Staten Generaal konden het op hun gemak overwegen. Maar op dat tijdstip waren wij midden in den oorlog met den wederkomenden Napoleon. Het

kwam er op aan om den Staat te bevestigen en te vereenigen. De Grondwet diende hoe eer hoe liever aan de natie voorgedragen te worden.

Toen Europa in 1821 onrustig was schreef H. Fagel uit Londen den 18 Januari: Vous avez bien raison, Monsieur, de dire que nous recueillons dans la tranquilité intérieure de notre Royaume un fruit précieux de la Constitution, qu 'il s'est donnée. Tout le monde en fait la remarque et je reçois journellement à ce sujet des complimens, qui me sont bien agréables. C'est un avantage dont nous vous avons en grande partie l'obligation, et ni les contemporains, ni la postérité ne perdront jamais le souvenir du service important que vous avez rendu à cette occasion à notre Patrie.

Het is bekend, dat er met de stemmen der Notabelen in de Zuidelijke Provincien gegoocheld is om tot eene meerderheid voor de aanneming der Grondwet te geraken. Hierop heeft het volgende schrijven betrekking.

U.M. zal zich gelieven te herinneren, dat er eigenlijk om de meerderheid te formeeren niet anders noodig was dan 662, zijnde iets boven de helft van 1323 totaal der uitgebragte stemmen.

Volgens het nevensgaande relevé moet 796, het getal der verwerpenden, verminderd worden met 126, welke eeniglijk of hoofdzakelijk om de religie verworpen hebben, en overigens goedkeurden. Rest 670 verwerpenden.

Het getal der affirmatieven in voorschreven voege met 126 vermeerderd, komt op 653, maar zoude des noods op 661 te brengen zijn, dewijl er bij de processen-verbaal *acht* affirmatieve stemmen zijn van lieden, die om ongesteldheid de vergadering niet konden bijwonen. 661 tegen 670 is dus het uiterste, waartoe het mij gelukt is te komen.

A. R. Falck.

Met zwaarder, forscher pennestreek dan gewoonlijk schreef de Koning er deze aanmerking onder:

Het is wenschelijk, dat nog eene optelling plaats hebbe der absente leden en die niet gestemd hebben, opgevende het getal dergenen, die intusschen gestorven zijn, dubbeld genoteerd of onbekend. Verder degenen, dewelker absentie gemoveerd is of door bijgevoegde brieven of door in het protocol der vergaderingen opgenomen redenen, daar dit overblijfsel misschien ons van nut bij de optellingen kan geemployeerd worden.

18$\frac{22}{8}$15 WILLEM.

In de Noordelijke Provintien moest volgens de daar reeds bestaande Grondwet het gewijzigde ontwerp in eene zitting in dubbelen getale worden behandeld. Deze zitting werd den 8sten Augustus door den Koning met een toespraak geopend. G. K. gaf als President daarop het volgende antwoord:

Sire!

Wij hebben met eene diepe aandoening het treffend tafereel waargenomen, hetwelk Uwe Majesteit met zooveel eenvoudigheid en waarheid voor onze oogen opgesteld heeft. Welk een onderscheid met vroegere dagen. Elk onzer heugt, hoe, ruim twintig jaren geleden, alles tegenliep, al onze pogingen slechts uitliepen tot onzen ondergang en de welberaden ontwerpen als door eene magtige, onzigtbare hand te niet gemaakt werden. Heden is de zon van voorspoed opgedaagd, alle pogingen worden bekroond met een goeden uitslag, en dezelfde Goddelijke hand is zigtbaar in de medewerking ten goede; zelfs wanneer rampen en gevaren schijnen te naderen, wanneer de overweldiger van Europa wederom op zijn verschrikkelijken troon gezeten is, dient zijne verheffing zijnen geheelen ondergang, en de staat van Europa en van ons Vaderland wordt nog veel meer bevestigd.

Dit treffend onderscheid in de leidingen der Voorzienigheid gaat tevens gepaard met geen minder verschil in de gesteldheid der gemoederen. In die vroegere dagen stonden twee geduchte partijen onder ons tegen elkander over; de burgeroorlog was reeds ontstoken geweest, en het vuur van haat en nijd smeulde

onder de assche. De oorzaak van onze tuchtiging werd dan ook het werktuig tot dezelve; want tweedragt breekt magt. Heden zijn alle partijdigheden vergeten, alle handen zijn in één geslagen, alle harten zijn vereenigd rondom den troon, en nieuwe gevaren strekken slechts tot een nieuwen prikkel voor eensgezindheid en vaderlandsliefde. Het bloed, Sire! van uwen heldhaftigen Zoon heeft voor ons gevloeid, en het geheele volk heeft zijn goed, zijn bloed en zijn leven voor de gemeene zaak aangeboden. De oorzaak van onze zegeningen is dan ook het werktuig tot dezelve geworden, want eendragt maakt magt. En niet alleen onder het volk van deze Noordelijke Gewesten, maar ook tusschen hetzelve en de Zuidelijke volken is dezelfde welwillendheid en eensgezindheid opgerezen. Uwe wijsheid, Sire! Uw beleid, Uwe Vaderlandsliefde heeft vele aanzienlijken uit beiderlei gewesten bijeen geroepen, teneinde de Grondwet, waaronder wij gelukkig leefden, voor uwe gezamenlijke onderdanen, als kinderen van denzelfden vader, te wijzigen. In onze raadslagen zijn genegenheid en vriendschap onderling geboren, en op gulle maaltijden, welke wij, naar de Oud-Nederlandsche wijze, aan elkander gegeven hebben en waar alle wantrouwen, alle achterhoudendheid verdween, is het mij gebeurd te zeggen, dat ik vele goede dingen wilde bijeenvoegen en instellen: onze landbouw, onze fabrieken, onzen koophandel, alle kunsten en wetenschappen, de Grondwet en den vrede; waarop een van de Zuidelijke leden in eene geestvervoering uitriep: alle deze goede dingen zullen ons geworden door de Grondwet. Met diergelijke aandoeningen bezield, aanvaarden wij heden, Sire! het werk, ons door Uwe Majesteit opgedragen; wij aanvaarden het met hartelijke liefde en getrouwheid voor onzen Koning en ons Vaderland, en met eene hartelijke eensgezindheid onder elkanderen. Wij zullen de zaak met bedaardheid overwegen, onze raadslagen zonder overhaasting voortzetten, en geene van die vormen verzuimen, welke eene zoo aanzienlijke en talrijke Vergadering voegen. Inmiddels bevelen wij ons allen in de goede

genegenheid van Uwe Majesteit, en wij bidden den Hemel, Sire! dat hij zijne keurigste zegeningen uitstorte over uw Huis en over uwen Persoon.

Van den voorzitterstoel begaf G.K. zich naar zijn ziekekamer, en woonde derhalve de behandeling der nieuwe Grondwet niet bij.

Hoewel de chronologische orde daarmede eenigszins verbroken wordt, schijnt het hier de geschikte plaats te zijn om twee stukken van G.K.'s hand op te nemen. Het eerste is van 1817 of 1818; het tweede voert geen datum en is blijkbaar geschreven ongeveer een tiental jaren na de invoering der Grondwet.

Verantwoordelijkheid der Ministers.

Wat zegt de Grondwet? Art. 75. De Koning stelt aan en ontslaat naar welgevallen. Art. 177. Zij staan te regt voor den Hoogen Raad wegens alle misdrijven — wegens misdrijven in het uitoefenen van derzelver functien begaan — uitdrukkelijk verlof van St. Generaal Daar is dus aan geen teregt stellen voor de 1e Kamer te denken. De regtbank is onherroepelijk bepaald. De zin der Grondwet is boven allen twijfel. Het verlof der Staten Gl. wordt vereischt. Dit is een schild. Tegen wien? Tegen den Koning. Hij is niet tevreden een minister te ontslaan, en wil hem nog vervolgen. Het kan zijn, dat de Minister mishaagd heeft uit ijver voor de belangen en vrijheid der Natie enz. Dan beschermen hem de Staten Gl. De vraag is niet of deze instelling de beste is, maar of zij bestaat.

Wat doen andere vrije volken? In Engeland alleen is de zaak in volle werking. In Frankrijk is de verantwoordelijkheid bij de Charter tot zekere misdrijven bepaald, en de wet op de wijze van uitvoering nog niet eens voorgedragen. In Engeland dan beschuldigt het Lagerhuis de Ministers bij een impeachment waardoor zij opgeschort zijn. Het Hoogerhuis vonnist als Opperste Regter. Hier is dus de eene Kamer van het Wetgevend Ligchaam de Beschuldiger, en de andere de Regter.

Onze eerste aanmerking op deze Engelsche verantwoordelijkheid vergeleken met de onze, is, dat in Engeland de Ministers afhankelijk worden van het Parlement, en dat zij bij ons afhankelijk blijven van den Koning. Er is weinig grondige kennis van zaken noodig om deze waarheid in te zien, en geen mensch twijfelt aan dezelve. Maar is de afhankelijkheid der Engelsche Ministers van het Parlement een gevolg van die verantwoordelijkheid? Zeer zeker. De Minister, die voor elken Raad aan den Koning gegeven, voor elk koninklijk bevel door hem getekend opgeschort en beschuldigd en veroordeeld worden kan, ziet meer op het Parlement dan op den Koning. Hij weigert aan den Koning hetgeen hij weet, dat hem in het Parlement kan doen veroordeelen, en verlaat liever zijn post, dan zo iets uit te voeren.

Onze tweede aanmerking is deze: dat de Koning langs denzelfden weg afhankelijk wordt van het Parlement. Want hij kan wel eenen Minister ontslaan, die zijn bevel niet tekenen wil; maar dan heeft hij er een ander toe noodig. Deze nu, indien er grond is voor beschroomdheid, zal wederom weigeren en zo voorts. Dus moet de Koning het Parlement naar de oogen zien. Dat dit het geval is weet iedereen, en wij gelooven dat wij de oorzaak duidelijk aangewezen hebben.

Keeren wij tot ons zelve terug, zo mogen wij vragen, hoeveel magt wij bij de Grondwet aan onzen Koning hebben willen opdragen?

Wij hadden een Stadhouder en vonden zijne magt ontoereikende, weshalve wij de Souvereiniteit in het Huis van Oranje gevestigd hebben. Nu heeft meer dan vijftig jaar geleden de vermaarde Lord Chesterfield, Engelsch Ambassadeur in den Haag, een vergelijking in druk uitgegeven tusschen de magt van een Koning van Engeland en van een Stadhouder van de Nederlanden, met dit besluit, dat de magt des Stadhouders grooter was. Indien wij derhalve de macht van onzen Koning gelijk stelden met die van den Koning van Engeland, zo zoude hij minder magt bezitten, dan een Stadhouder. Hieruit blijkt,

waarom wij bij de Grondwet geene Engelsche verantwoordelijkheid der Ministers hebben ingevoerd.

De Grondwet zegt nergens, dat een Minister de Besluiten van den Koning teekenen moet. Art. 73 wordt gezegd: „Aan het hoofd der uit te vaardigen wetten en bevelen wordt melding gemaakt, dat de Raad van State deswege gehoord is." Hoeveel meer zou de Grondwet ook de verpligte teekening van eenen Minister vastgesteld hebben, indien men zijne verantwoordelijkheid in dezen zin had willen invoeren? Nu teekent de Koning zelf, en de Staats Secretaris bevestigt de handtekening des Konings. Wilde men de Ministers op de Engelsche wijze verantwoordelijk stellen, zo zoude men vooraf de teekening van ieder Besluit door den eenen of anderen Minister moeten invoeren. Dit kan niet anders geschieden dan door eene wet, en tot zoodanig eene wet is, gelijk bij alle anderen, de toestemming des Konings vereischt. Dan hoe kan men zig verbeelden, dat de Koning van de magt Hem door de Grondwet toegekend afziende zijne toestemming geven zal? Met evenveel grond zou de Koning aan de Staten Generaal kunnen voordragen om het een of ander van hunne grondwettige regten aan Hem af te staan.

Vraagt men nu, indien de Ministers niet verantwoordelijk zijn aan de Staten Generaal, of de Staten Gl. zig dan slegts aan den Koning zelven mogen houden? Het antwoord is: ja; want de Grondwet heeft geenen anderen weg aangewezen, en de Koning toont geen andere begeerte.

Onderzoeken wij nader hoe de Staten Gl. zig aan den Koning kunnen houden. Met wetten hebben wij hier niet te doen, alzo er geene gemaakt worden dan met de toestemming der Staten Gl. Daar vervalt dus alle denkbeeld van verantwoordelijkheid. Op de Besluiten komt hier alles aan. Nu leze men de wederzijdsche verpligtingen van den Koning en de Staten Gl. in de eeden van dezelve, art. 53, 54 en 84 der Grondwet, zo blijkt klaar, dat een Besluit strijdig met de Grondwet, met de onaf-

hankelijkheid van het Rijk, met de vrijheid der ingezetenen en met de welvaart, door de Staten Gl. niet alleen mag, maar moet worden wederstaan. Hier nu is de gelegenheid toe geboren bij elke gewone zitting, welke niet missen kan ten minsten twintig dagen in het jaar te duren. Dan komen de Koning en het vertegenwoordigd Volk samen om een gemeen overleg te maken, ten allerminsten omtrent de jaarlijksche begrooting. Zijn er aanmerkingen op Besluiten te maken, hier kan dit geschieden met eene genoegzame kragt ter bereiking van het oogmerk, dat is: herstel. Is het eene zaak van algemeen belang, en dit moet het uit den aart zijn, zo mogen de Staten der Provincien dezelve ondersteunen volgens art. 151 der Grondwet. Ja, de plaatselijke Besturen mogen hunne stem verheffen, volgens art. 160. Ja, ieder Ingezeten mag zig daarop uiten, volgens art. 161. Zodat de geheele Natie haar verlangen des noods te kennen geven kan op eene bedaarde en wettige wijze Wie zal een oogenblik twijfelen, dat wanneer de Staten Gl. met regt over een Besluit klagen, en zij dan op deze wijze ondersteund worden, het herstel dadelijk volgen zal? Het is dus klaar, dat er bij de Grondwet eene genoegzame zorg gedragen is voor de zaak, welke men op het oog heeft, wanneer men eene verantwoordelijkheid der Ministers aan de Staten Gl. begeert.

Vreest men, dat bij ontstentenis van zoodanige verantwoordelijkheid een Minister, trotsch op zijne afhankelijkheid van den Koning alleen, en vertrouwende op de bescherming der Staten Gl. indien hij in regten betrokken wierd, zijn pligten verzuimen zal, terwijl een heilzaam ontzag voor de Staten Gl. hem binnen de grenzen van hetzelve zou gehouden hebben, zo is er op de eenvoudigste wijze ook hieraan te gemoet te komen.

Wij zijn gewend aan de vervolging in regten van alle overtredingen en misdaaden door middel van den openbaren aanklager *ex officio*, en wij geven hem onze bewijzen in handen, wanneer bv. een diefstal in ons huis gepleegd is. Indien nu de Staten Gl. bewijzen in handen hebben, dat een Minister

ontrouw is geweest aan zijnen eed volgens art. 76 op de Grondwet gedaan, zo kunnen zij die bewijzen in handen van den Procureur Generaal voor den Hoogen Raad stellen; zij kunnen het verlof tot procedure volgens art. 177 daarbij verleenen; zij kunnen eene Commissie benoemen, die toezie, dat er niets verzuimd worde, zelfs nadat de zitting gesloten is, en die rapport doe in de eerstvolgende zitting. De wijze waarop dit best geschieden kan, op welke het voorstel aan de eerste Kamer te doen zij ten einde gezamentlijk werksaam te zijn, op welke het regtsgeding kan voortgezet worden nadat de Staten Gl. gescheiden zijn, verdienen nadere overweging, ten einde zelfs den schijn te meiden van iets strijdigs met de Grondwet te ondernemen. Hiertoe kan aanstonds eene Commissie benoemd worden en het rapport van dezelve kan aanleiding geven tot een besluit, hetwelk de Kamer nemen kan zonder eenige tusschenkomst of medewerking van buiten in te roepen.

Onder dagteekening van 7 April 1830 teekent G.K. hierop nader aan.

Ik ben naderhand van gedachten veranderd zooals blijkt uit mijne aanteekeningen op de Grondwet in het 8ste deel der Bijdragen. [1])

Ik geloof hoe langer hoe meer aan het nut van die verantwoordelijkheid, naarmate ik bij de ondervinding gewaar werd, wat er al kwaads bedreven is en stand houdt uit het gebrek aan die verantwoordelijkheid.

Ik schreef deze verhandeling op een tijd, wanneer men begon te verlangen naar de zaak. De Heer Kemper zeide hard op, dat de Zuidelijke Leden dezelve eischen. Hij sprak als iemand, die van hun gevoelen was.

---

[1]) In zijne vlugschriften bij gelegenheid van den Belgischen opstand, uitgekomen in September 1830 en volgende maanden, heeft G.K. herhaaldelijk de wenschelijkheid betoogd om de ministerieele verantwoordelijkheid in de Grondwet te brengen; hetgeen als bekend mag worden aangenomen. Een dier stukjes „de Verantwoordelijkheid" is er zelfs geheel aan gewijd. H. v. H.

De Heer van Alphen liet zich op dezelfde wijze uit. Ik reed op een ochtend naar Leijden en las hem mijne verhandeling voor. Mijn zoon Willem, dien ik medegenomen had, zeide mij naderhand, dat hij ongenoegen bespeurd had op het gezigt van van Alphen.

Ik dacht een middelweg te hebben uitgevonden en aan het verklaarde oogmerk van velen te kunnen voldoen zonder iets in de Grondwet te veranderen of daarbij te voegen.

Thans is de zaak aan de orde van den dag en sedert anderhalf jaar is er veel over gesproken in de Staten Generaal en in druk uitgegeven in het publiek.

De Koning verwerpt het denkbeeld ten eenenmale in zijne bekende boodschap van 11 December 1829, ingezonden bij gelegenheid van een ontwerp van wet op de drukpers.

Zoo ras was de Koninklijke boodschap niet bekend of men verzekerde, dat een aantal leden van de 2de Kamer een uitvoerig antwoord daarop zouden geven. Een hunner zeide tot den President: vous sentez bien que nous ne pouvons pas nous regarder comme battus.

Daar is evenwel tot heden toe niets van gebeurd, en het schijnt over het algemeen, dat de oppositie zwak is geworden, zoowel op andere punten als op dit.

GRONDWETTIGE REGERING.

Na het aandeel, dat ik gehad heb aan het maken der Grondwet, aan de invoering en handhaving derzelve en na de klagten door mij gevoerd in de Staten-Generaal en in mijne Bijdragen tot de Huishouding van Staat over de verkrachting van dezelve, heb ik nu in mijn rustend leven nagedacht over de wijze op welke de Grondwet had behooren te worden betracht. Het kan mogelijk in het vervolg van nut zijn, dat ik eenige denkbeelden op het papier breng omtrent den aard van eene Grondwettige Regering, waarbij de Geest der Grondwet zoude zijn in het oog gehouden. Ik zal de voorname deelen van onze Regering doorloopen en bij ieder van dezelve aanwijzen wat de Grondwet

wezenlijk vereischt. Het zal in deze aanteekeningen niet kunnen blijven bij de Grondwet alleen, en ik zal wel eens uitwijden op hetgeen de gezonde rede en de ondervinding aan de hand geven.

1°. De Koning.

De Koning staat aan het hoofd van den Staat, het opperste bestuur is in zijne handen, en aan de wetgeving heeft hij een uitmuntend deel. De ziel van zijne werkzaamheid moet zijn, dat hij het geheel in den zamenhang van alle zaken overziet. Dit kan niet zamengaan met de kennisneming van vele bijzonderheden. De menschelijke geest is beperkt, de vermogens van den grootsten geest hebben zekere palen, zoodat ook de verstandigste en wijsste Koning niet zoude kunnen tevens het geheel overzien en afdalen tot in alle bijzonderheden. Nu is de Kroon erfelijk en derhalve zijn er Koningen te wachten van zeer onderscheiden geestvermogens. De eerste regel voor den Koning moet zijn zich bekend te maken met het geheel en den zamenhang der zaken. Hij kan zich nu en dan meer in bijzonderheden inlaten naar mate hij grooter geestvermogens bezit. Doch hij moet nooit vergeten, dat het onderzoek van kleinigheden het grootste beletsel is voor de kennis aan de groote zaken.

De bijzonderheden moeten derhalve overgelaten worden aan hooge en lage ambtenaren, die eene zekere mate van vertrouwen moeten bezitten en aan welke eene zekere magt en eigen vrijheid moet worden toegekend. Het eerste middel om een goede keus van ambtenaren te doen, waaronder de Ministers bovenaan staan, is de ondervinding en het openbaar gevoelen te raadplegen. Een tweede middel om wel gediend te zijn is het onverwacht en nauwkeurig onderzoek van de handelingen der ambtenaren. Deze handelingen zijn aan henzelve overgelaten, zij vragen niet gedurig om bevelen en voorschriften; al wat zij doen kan ook niet worden nagegaan. Maar enkele handelingen geven aanleiding tot een bijzonder onderzoek; daaruit kan men besluiten op de verdere handelingen; het verleend vertrouwen kan daardoor toe- of

afnemen, een ontslag van den ambtenaar kan er het eindelijk gevolg van zijn.

Het openbaar gevoelen omtrent de ambtenaren zal des te meer aan den Koning blijken naar mate van de vrijheid der drukpers en van de vrijheid van elk ingezeten om met den Koning te spreken. Dat voordeel van de vrijheid der drukpers is alleen groot genoeg om alle de nadeelen van die vrijheid op te wegen, en de Koning moet zich niet storen aan eenig misbruik van de drukpers. De vrijheid van de ingezetenen om met den Koning te spreken wordt zeer onderdrukt door den glans der hofhouding en door hetgeen de étiquette genoemd wordt. De Koning kan de menschen niet genoeg op hun gemak zetten ten einde hun waar gevoelen te vernemen.

Het groote werk van den Koning in het algemeen bestuur binnen 's lands is de handhaving en de uitvoering der Wetten, dat is der Grondwet en der Wetten uit de Grondwet voortgevloeid. Die handhaving en uitvoering geschiedt door ambtenaren van behoorlijke instructien voorzien en door reglementen. Deze instructien en reglementen zijn derhalve een voornaam onderwerp van de zorg des Konings, en zij moeten niet alleen oorspronkelijk met wijsheid opgesteld, maar ook van tijd tot tijd nagezien worden, omdat de verandering der omstandigheden eene gedurige verbetering daarin eischt, terwijl ondervinding ook altijd hier en daar gebreken aantoont.

Het getal van ambtenaren moet zoo gering als mogelijk zijn, ten einde het bestuur eenvoudig te maken en geene onnoodige kosten te veroorzaken. Weinige ambtenaren, die een goed bestaan hebben, kunnen veel uitvoeren en men kan veel van dezelve vergen. Vele ambtenaren met een gering inkomen zijn niet geschikt om hunne plichten behoorlijk waar te nemen, en het zoude een ongelukkige dwaling van den Koning zijn, indien hij dacht, dat hij door zulk eene inrigting de ambtenaren meer afhankelijk maakte, en door middel van zulke ambtenaren de natie zelve meer aan zijn gezag onderwierp.

De reglementen moeten insgelijks niet vermenigvuldigd worden en niet vallen in vele bijzonderheden. De vaste regel bij het maken van dezelve is, zoo vele vrijheid aan de ingezetenen te laten als eenigzins bestaanbaar is met de wetten. Menigvuldige reglementen en bepalingen van alle bijzonderheden maken de ingezetenen tot kleine kinderen, die aan den leiband loopen, verdooven den nationalen geest en beletten alle eigen werking en nijverheid.

Verder te gaan met de reglementen dan de wetten medebrengen zoude zijn zelf wetten te maken. Maar dit kan niet geschieden zonder overtreding der Grondwet, al was het, dat de Staten-Generaal den Koning daartoe magtigden bij eene wet. Zulk eene wet zoude vlak strijdig zijn met de Grondwet, met de magt door de Grondwet aan de Staten-Generaal toegevoegd en waarvan zij zich niet mogen ontslaan. Zulk eene wet zoude te allen tijde nietig en van geene waarde zijn.

Wanneer het gemis van eene inrigting bespeurd wordt, is het de zaak van den Koning om eene wet voor te dragen, ten einde ingevolge van dezelve het noodige te kunnen verrigten.

Raakt dit het algemeen bestuur, zoo moet de voordracht geschieden aan de Staten Generaal. Raakt dit het Provinciaal bestuur, zoo moet er eene voordragt van de Staten van de belanghebbende Provincie aan den Koning afgewacht worden, ten einde een Provinciaal reglement vast te stellen, hetwelk volgens de Grondwet dezelfde kracht heeft voor de Provincie, als de wet heeft voor het geheele Rijk, mits het reglement niet strijdig zij met de algemeene wetten. Raakt dit eindelijk eene stad of gemeente van het platte land, zoo moet er eene keur gemaakt worden door de Regering van dezelve, en deze moet gezonden worden aan de Staten der Provincie om te onderzoeken of er ook iets strijdigs in zij met de algemeene wetten en met de Provinciale reglementen. Bij deze voorschriften voegt de Grondwet nog, dat de Koning bevelen kan geven ter herstel van hetgeen er verkeerdelijk mogt gedaan zijn. De wetgevende magt is op deze wijze door de Grondwet verdeeld tusschen de

Staten-Generaal voor nationale belangen, de staten der Provincien voor Provinciale belangen, de Stedelijke en Gemeente-besturen voor Stedelijke en Gemeente-belangen. Maar in elke wetgeving, nationale, provinciale of plaatselijke, heeft de Koning een noodzakelijk deel, zoodat zijne toestemming overal wordt vereischt om kracht aan de wet te geven. In nationale zaken kan de voordragt geschieden door den Koning aan de Staten-Generaal en door de Staten-Generaal aan den Koning, omdat de Koning ondersteld wordt zich voornamelijk bezig te houden met het algemeen bestuur. In provinciale zaken is de voordragt opgedragen aan de Staten der provinciën, omdat zij ondersteld worden het eerste belang daarbij te hebben, en dat de Koning niet moet afgetrokken worden van het algemeen bestuur zonder nood. Inmiddels heeft de Koning zijn Commissaris in iedere Provincie onder den naam van Gouverneur, en kan door denzelven gewaarschuwd worden, indien de Staten of plaatselijke regeringen iets noodigs of nuttigs over het hoofd zagen, waartoe zij dan kunnen opgewekt worden. In plaatselijke zaken worden de keuren gemaakt zonder eenige voordragt en met bloote kennisgeving aan de Staten der provincie, omdat zulke zaken te menigvuldig en te gering zijn voor den Koning om kennis van alle dezelve te nemen. Maar alle nieuwe belastingen maken eene uitzondering en vereischen wel degelijk 'sKonings goedkeuring. Even zoo komen ook alle de jaarlijksche begrootingen der Provinciën niet alleen, maar ook van zulke Steden en Gemeenten, als hij goedvindt, onder zijne oogen en worden door hem zelve onderzocht en bekrachtigd. De wijsheid van den Koning in het gebruik van de magt, hem door de Grondwet verleend met opzigt tot alle de drie genoemde deelen der wetgeving, zal blijken uit het aandeel, dat hij neemt in ieder van dezelve. Hij zal zich voornamelijk bezig houden met het algemeen bestuur, hij zal slechts eenigen tijd besteden aan het werk der provinciale reglementen, en hij zal zich niet bemoeijen met plaatselijke belangen zonder dringenden nood.

Hetgeen wij hierboven opgeteekend hebben aangaande de reglementen door den Koning te maken ter uitvoerig der wetten is mede toepasselijk op zijne deelneming in de drie takken der wetgeving. Ook bij deze wetgeving moet de Koning voor zijn aandeel in het oog houden, dat er niet meer door wetten, provinciale reglementen, plaatselijke keuren, met zijne inwilliging aan de ingezetenen worde voorgeschreven, dan volstrektelijk vereischt wordt voor de goede orde en de ware belangen, zonder onnoodige hindernissen aan de vrijheid van elk ingezeten in zijn bedrijf, zijne kostwinning, zijn beroep en zelfs zijne liefhebberij, in den weg te werpen. Het voorbeeld van den Koning op dit stuk zal een heilzamen invloed hebben op alle de verdere deelnemers aan de wetgeving in de Staten-Generaal, in de Staten der Provinciën, in de Stedelijke en gemeente-besturen.

Indien de de Koning een tegenovergesteld gedrag hield, zoo zoude ook dit voorbeeld denkelijk gevolgd worden, en alle de wetten, wettige reglementen, keuren, ja alle reglementen van uitvoering zouden tot in het oneindige vermenigvuldigen en tot in de geringste bijzonderheden nederdalen. Door dien vloed van voorschriften zoude de nationale geest overstelpt, alle eigen werkzaamheid onderdrukt, alle nijverheid belemmerd worden.

Of indien de natie geen genoegen nam met de handelwijze des Konings, zoude er op alle plaatsen en bij alle gelegenheden een tegenstand ontstaan, die al gedurig zoude toenemen. Dan zou er eindelijk een strijd ontstaan, die aan de zijde des Konings ontaarden zou in eene drift tot despotisme, en aan de zijde der natie in afkeer en haat tegen den Koning.

Nog erger zoude het uitvallen voor de nationale nijverheid, de middelen van bestaan, de algemeene welvaart, indien de Koning zich persoonlijk inliet met fabryken en koophandel, indien hij een huis van koophandel oprigtte, eene bank aanleide, in publieke fondsen speculeerde. Geen der ingezetenen, zelfs niet de meest vermogende, zoude bestand zijn tegen zulk een mededinging; alles zou een monopolie van de Kroon worden, de

geheele nationale nijverheid zoude aan den band komen, alle de nijvere ingezetenen zouden eindelijk vervallen tot den staat van bedienden en werklieden der Kroon. Het zoude wel eenigen tijd vereischen om zoo ver te komen, maar zulk eene uitkomst zoude onvermijdelijk zijn en dezelve zoude gepaard gaan met een groot verval der nijverheid en welvaart.

Het groote werk van den Koning in de buitenlandsche betrekkingen is het behoud van de onafhankelijkheid des Staats, de bevordering van den vrede en de uitbreiding van den koophandel.

Het behoud der onafhankelijkheid in vredestijd vereischt eene gedurige zorg voor de waardigheid van den Staat, zoodat de eerste stap tot overheersching worde voorgekomen. Dit kan gepaard gaan met een minzaam gedrag, ja zelfs met den behoorlijken eerbied voor grootere Mogendheden. Een kleiner Staat kan zich niet gelijk stellen met een grooter Staat, maar hij kan zijne onafhankelijkheid handhaven, ook wanneer hij zijne mindre magt erkent. Het behoud der onafhankelijkheid kan somwijlen meer vereischen dan vreedzame middelen en den oorlog noodzakelijk maken.

Het behoud van den vrede, als een tweede plicht des Konings in de buitenlandsche betrekkingen is derhalve ondergeschikt aan het behoud der onafhankelijkheid. Maar wijders moeten alle de handelingen met vreemde Mogendheden dienen om een goede vriendschap aan te houden, omdat de vrede op zich zelve de bron van welvaart en zegen is, en de oorlog het tegendeel.

De vrede met vreemde volken moet vooral strekken tot eene uitbreiding van den koophandel, alzoo de buitenlandsche handel op zich zelve een bron van welvaart is, en dit wijders en bovenal wordt door zijnen invloed op den binnenlandschen handel. Alle de nuttige betrekkingen met vreemde natien, vooral ter bevordering van de beschaving, worden mede gemakkelijker gemaakt door een levendigen koophandel.

De buitenlandsche handelingen leiden tot verdragen, hetzij van vrede hetzij van koophandel, of tot verbonden met eenig staat-

kundig oogmerk. De verdragen en verbonden zijn derhalve een hoofdwerk van den Koning. Het sluiten van dezelve is aan hem bij de Grondwet opgedragen, en hij moet daarbij nimmer de Grondwet uit het oog verliezen. Het is de plicht van den Koning volgens zijnen eed om bij dit gewigtig werk het nationaal welzijn te bevorderen. Het is geen mindere plicht om zich daarin te bepalen bij zijne grondwettige magt.

Hij kan zich niet verder verbinden bij een verdrag of een verbond, en moet altijd de vrijheid van de Staten Generaal voorbehouden in zaken, waarin hunne medewerking vereischt wordt.

Zulke zaken zijn onder anderen het geven of leenen van geldsommen, het vaststellen van regten op in- uit- en doorvoer.

De Koning kan zich eenig en alleen verbinden om een voorstel tot zaken van zulk een aard aan de Staten Generaal te doen.

2°. De Staten Generaal.

De vertegenwoordiging van het volk van Nederland is de voorname eigenschap van de Staten Generaal, en de Grondwet te handhaven en de wetten te maken met gemeen overleg van den Koning is hun voornaam werk.

De wet alleen moet heerschen, en onder dit woord van wet in het algemeen wordt in de eerste plaats begrepen de Grondwet, en in de tweede plaats alle de wetten ingevolge en naar het voorschrift der Grondwet gemaakt.

Aan de wet alleen in deze zin is de Nederlander onderworpen en gehoorzaamheid schuldig. Het Bestuur is niet anders dan toepassing der wet, hetzij dit Bestuur door den Koning of door den geringsten ambtenaar worde uitgeoefend.

Alle de besluiten, van de Koninklijke besluiten af, moeten derhalve op de wet gegrond zijn, en moeten die bijzondere wet, of die beschikking van eene bijzondere wet, aanhalen, ingevolge en uit kracht van welke zij genomen zijn.

Tot nog toe zijn deze denkbeelden lang niet geworteld in de harten, zoo als zij behooren te zijn onder een volk, dat prijs stelt op

zijne vrijheid. De Nederlander zal niet eer het genot van zijne Grondwet hebben, dan wanneea het beginsel van de oppermagt der wet in alle de harten levendig zal zijn, en alle de daden van het Bestuur daaraan getoetst zullen worden.

Zulk een levendig gevoel moet beginnen in de vergadering der Tweede Kamer der Staten Generaal en alle de leden van dezelve moeten daarvan doordrongen zijn. Zulk een gevoel moet vooral plaats hebben in de Tweede Kamer, waarvan de leden verkozen worden door de natie zelve voor den korten tijd van drie jaren.

Naar mate dit beginsel beter wordt ingezien en algemeen levendig wordt in de natie zullen de verkiezingen opklimmender wijze zich naar hetzelve regelen. De Staten der Provincien zullen de zoodanige tot leden van de Tweede Kamer verkiezen van welke zij vertrouwen, dat zij de uitsluitende heerschappij der wet zullen handhaven.

De drie Standen in iedere Provincie zullen op dezelfde wijze de verkiezingen doen van de leden der Provinciale Staten. De kiezers in de Steden en ten platten landen zullen dit voorbeeld volgen.

Alle de stemgeregtigden eindelijk zullen naar dezen regel de kiezers benoemen. Gebeurd dit vroeg of laat, zoo zal men op dat tijdstip kunnen zeggen, dat de Grondwet van het papier is overgebragt geworden in de harten der Nederland.

Wanneer de leden van de Staten Generaal den eed afleggen om de Grondwet te handhaven, zoo bezweeren zij het beginsel van de oppermagt der Wet, welk beginsel klaar en duidelijk in de Grondwet staat uitgedrukt en daarboven in alle de deelen der Grondwet is ingegeven.

De waarborg voor de natie, dat de Staten Generaal hunnen eed en plicht in deze betrachten zullen, bestaat in deze twee omstandigheden: eerstelijk, dat ieder lid het gemelde beginsel duidelijk kenne, en ten tweede, dat alle deszelfs handelingen naar zijn geweten ingerigt worden overeenkomstig met dat beginsel.

De eerste zaak van ieder lid der Staten Generaal is derhalve de regte kennis te verkrijgen van de oppermagt der wet, en daarmede

zal nog wel eenige tijd vergaan. Dit geslacht zal het mogelijk nooit zoo ver brengen. Wanneer die kennis zal verkregen zijn, zoo komt in de tweede plaats het moeielijkste werk, het beleven van deze kennis naar een opregt geweten. Hier staan menige belangen in den weg, de belangen der personen, der familien, der geboortenplaatsen, der Provincie.

Elk van deze belangen en alle dezelve moeten gedurig opgeofferd worden aan het gemelde beginsel om het geweten zuiver te bewaren. Hierin staat de Eerste Kamer gelijk met de Tweede, de leden door de natie verkozen met de leden door den Koning aangesteld. Zij doen allen eenzelfden eed, zij hebben allen dezelfde pligten, zij zijn alle vertegenwoordigers van het volk van Nederland.

De Grondwet onderstelt eene groote naauwgezetheid van geweten onder de natie, alzoo zij de kracht van den eed genoegzaam heeft geacht om tegen zoo menige en menigerlei belangen op te wegen.

Wij zien in de Staten Generaal meestal ambtenaren, en die het nog niet zijn kunnen het elken dag worden. Velen verlangen naar ambten, of naar eene bevordering van hun ambt tot hooger, en daarmede is een groot personeel belang in het spel.

De herziening der Grondwet was afgeloopen, de Staatsmachine op gang gebracht, de nieuwe inrichting van Europa te Weenen tot stand gekomen, eene gevaarlijke bedreiging van de zijde van Frankrijk afgewezen; de Koning bevond zich te Brussel om daar gehuldigd te worden. G.K. had dus, na bijna twee jaren inspannenden arbeid, eenigen vrijen tijd bekomen. Zijn rustelooze geest en even rustelooze pen stelden eene Memorie op over hetgeen nog tot stand te brengen viel (zie: brief van 18 Sept. 1815, bldz. 175.)

Memorie.

(in September 1815 aan den Koning overhandigd.)

Na de overwinning van Waterloo, de gevangenschap van Buonaparte en de vernedering van Frankrijk is het Koningrijk der

Nederlanden gevestigd, en het vooruitzigt op rust voor eenige jaren waarschijnlijk.

Zoo lang als de Mogendheden Frankrijk bezet houden om de betaling van de oorlogscontributie te verzekeren, zal de West van Europa denkelijk in vrede blijven.

Deze jaren zijn allerkostelijkst voor het nieuwe Koningrijk om zich van binnen sterk te maken tegen de stormen, die naderhand wederom kunnen ontstaan.

Wanneer het Koningrijk alle zijne krachten verzamelt en regelt, en daardoor in staat geraakt om een eersten aanval, zelfs van de grootste Mogendheid, een tijd lang af te slaan, zoo zal het aan hetzelve nooit aan bondgenooten ontbreken, die vervolgens tot zijne bescherming zullen optreden.

De inwendige krachten van het Rijk zijn thans niet gering, doch zullen met eenige jaren vrede gedurig vermeerderen. De ingeboren nijverheid van dit volk zal den nationalen rijkdom verdubbelen door landbouw, fabrieken en koophandel. Hiertoe wordt slechts vereischt eene goede regering en een goede regtspleging. De grondslagen tot beide dezen zijn gelegd, en het is te verwachten, onder zulk een Koning als wij hebben, dat hoeveel er daaromtrent ook te doen valle, dit alles geregeld en met een bedaarden ijver op zijn tijd zal uitgevoerd worden.

In de staatkundige woelingen van Europa hebben wij geen ander belang dan zelfsbehoud, en dit hangt af van het evenwigt, door hetwelk wij twee eeuwen lang bestaan hebben en hetwelk niet gestoord is geworden door het beslist overwigt van Frankrijk, of wij hebben ons volksbestaan verloren. Zoo sterk als wij nu zijn, zullen wij altoos niet minder geteld worden dan in onze luisterrijkste dagen, en hoe meer onze krachten toenemen, hoe beter zij geregeld worden, des te meer zal ons aanzien rijzen.

Terwijl het aanwassen van onze krachten het werk van den tijd is, zoo is het regelen van dezelven eene zaak, die geen uitstel gedoogt, en als zij nu reeds wel geregeld worden zoo voegt zich elke aanwas geleidelijk in de gestelde regelen.

Veel is er reeds geregeld, veel is er aan den gang gebragt, en veel kan er nog aan den gang gebragt worden.

De kostelijkste krachten, en zonder welke de andere weinig betekenen, zijn de zedelijke krachten. Tweespalt en onvergenoegdheid over de regering hebben veelal plaats gemaakt voor eensgezindheid en geestdrift voor den Koning en Zijn Huis. Deze gemoedsgesteldheid dient bevestigd en algemeen gemaakt te worden, en een der krachtigste middelen ten dien einde is dat de Koning voortga met zijne staten rond te reizen en vooral zelf na te gaan of de raderen der regering behoorlijk loopen. De goede stemming van het volk wordt in de Noordelijke Provintien hier en daar nog tegengewerkt door den ouden zuurdeessem van het patriotismus, en in de Zuidelijke Provintien vrij wat meer door eene domme Geestelijkheid. Dat zoogenaamd patriotismus zal uitsterven, vermits de Koning de zonden der vaderen niet vervolgt in de kinderen en naauwelijks in de vaderen zelven. De Geestelijkheid zal beter worden, als de Koning goede Bisschoppen uit zijne onderdanen krijgt, waarvoor alle middelen daartoe dienende behooren te worden in het werk gesteld.

De natuurlijke krachten van het Rijk zijn zeer groot door den aard van het Land en de talrijke bevolking. De zee, de rivieren en eenige bergen maken er een verweerende oorlog zeer gemakkelijk. Daarbij komen talrijke vestingen, door de wijsheid onzer voorouderen gesticht en gedurende het laatste halfjaar in goeden staat gebragt en vermeerderd. Hetzij ons eenige grensvestingen worden afgestaan, of dat wij er nieuwe bouwen van de Noordzee tot aan de Maas, zoo zal er in Europa geen land zijn beter geschikt ter verdediging dan het onze.

Wij behoeven bij onze legers geen zwaar geschut gedurig heen en weder te slepen, want de legers zullen op ieder punt van het land den voorraad van alle materieel vinden, dat zij noodig hebben. Deze omstandigheid zal onze manoeuvres zoodanig in de hand werken, dat wij daardoor alleen een groot voorregt boven elken aanvallenden vijand hebben zullen.

De wetten op de nationale militie en de schutterijen geven aan de geheele natie de wapenen tot verdediging in de hand, en deze merkwaardige instellingen, geboren uit den geest des tijds, wanneer de hand daaraan gehouden en aan de volmaking derzelve geduurig gewerkt wordt, zullen denzelfden martialen geest op volgende geslachten overbrengen.

De Nationale Militie levert ruim vijftig duizend man op en de Schutterijen ruim honderd vijftig duizend. De Militie kan tot versterking hetzij van de armee te velde, hetzij van garnisoenen in de vestingen strekken. De Schutterijen zijn eigenaartig geschikt voor de vestingen, zoo de Schutterijen van die vestingen zelve als van de omliggende steden en dorpen. Daar zelfs de rustende Schutterijen zich eenige dagen van het jaar in den wapenhandel oefenen, en daar de stedelijke schutterijen bij ieder Bataillon een Compagnie Artillerie hebben, zoo zullen zij den dienst in de vestingen zeer schielijk leeren. Dat nering doende burgers hunne woonplaatsen een tijd lang verlaten kunnen, is in den Haag gebleken met het veldbataillon, dat acht weken in Breda gelegen heeft. Om aan de vrouwen en kinderen der minstvermogenden inmiddels den mond open te houden, hebben wij driehonderd gulden in de week besteed uit de vrijwillige inschrijving der ingezetenen. Te Amsterdam en Rotterdam stonden er bataillons gereed om dit vorbeeld te volgen.

Moeilijker zal het zijn om een staande leger op de been te brengen en voltallig te houden. Bij tienduizend Zwitsers kunnen wij mogelijk op evenveel Duitschers rekenen. Vele van de Nationale Militie, als de vijf jaren van hunnen diensttijd uit zijn, zullen denkelijk tot het staande leger overgaan. Maar de Nationale Militie zelve, de Zeemagt, de Koopvaardij en Visscherijen, de algemeene nijverheid in alle opzigten, de Kolonien vereischen zoovele handen, dat er minder rekruten dan in andere landen voor het staande leger zullen te vinden zijn. Er is een hulpmiddel, een groot hulpmiddel, om in dit gebrek te voorzien, namelijk het armenwezen. In alle onze steden

groeien de armen ontzaggelijk aan, en de voorname oorzaak der armoede is gelegen in de menigte der kinderen, waardoor de huisgezinnen aan de bedeeling raken. De Staat kan deze oorzaak wegnemen met de ouders van het onderhoud van de zoodanige onder hunne zonen te bevrijden, welke zij niet onderhouden kunnen. Wij hebben midden in den Haag een soldatenschool onder den naam van Koninklijke Pupillen gehad, en de ondervinding heeft het nut van hetzelve bevestigd. Het was evenwel niet wijs dit gesticht in een groote stad aan te leggen en het zoude nog minder gekost hebben in een afgelegen oord, waar de levensmiddelen goedkoop zijn. Aldaar zouden ook de kinderen een gedeelte van den dag hebben kunnen werken, hetzij op den grond om aardappelen en groenten te telen, hetzij in huis aan stoffen voor hun eigen kleeding. Zulke soldatenscholen kunnen op verscheiden punten van het Rijk aangelegd worden, om de land- en zeemagt daaruit te voorzien, en zij kunnen teffens dienen om invalieden en veteranen onder te brengen als opzieners.

Voor de opvoeding van officiers tot de artillerie en de genie is reeds aanvankelijk gezorgd door de school van Delft. Voor de cavallerie, infanterie, marine kan dit verder op denzelfden voet geschieden.

Onder degenen, die het meest beloven kan men vervolgens officieren voor den Generalen Staf uitkippen. Deze kunnen eenige jaren lang in ieder wapen van de armee dienen, en alzoo uitgerust in den Generalen Staf opgenomen worden. Aldaar kunnen zij uitgezonden worden op alle de punten van het Rijk om het terrain en alle de verdedigingsmiddelen der kaart te leeren kennen, rapport daarvan te doen en opgaven te beantwoorden door uitvoerige memoriën, waarvan de beste denkbeelden in de archieven van den Generalen Staf bewaard worden.

Ten tijde van de fransche invasie heb ik mijn werk gemaakt om te vernemen hoe de franschen het zoo ver gebragt hadden tegen de beste generaals en legers van Europa. Ik hoorde, dat

zij alle de officieren van kunde en van vernuft in den Generalen Staf van elk leger bragten, dat de bataillons gekommandeerd werden door officieren den bataillonsdienst wel verstaande, en dat elke reis als er iets te doen viel een officier van den Generalen Staf eenige bataillons onder zijn bevel kreeg om de zaak uit te voeren. De bataillons, eskadrons en zelfs mobile batterijen waren dus slechts de blinde werktuigen, en de officier van den Generalen Staf bezielde alles met zijnen geest. Nog onlangs is mij verzekerd, dat de jonge Engelsche officieren van den Generalen Staf een tijd lang in de onderscheiden wapenen dienen.

De Generale Staf wordt op deze wijze de ziel van het leger en de kweekschool van Generalen en kommandeerende officieren zoo te velde als in de vestigingen. Ten einde oude en jonge officieren van denzelven nog beter te informeeren, kunnen zij gebruikt worden als gezanten en secretarissen van legatiën, waardoor zij kennis erlangen van het buitenlandsch militair en op reis van het terrein. De reizen op onze grenzen door kundige officieren kunnen mede begunstigd worden. Fatsoenlijke jongelieden kunnen aangemoedigd worden om een tijd lang in de Nationale Militie te dienen, en wanneer zij niet onder de wapenen zijn kunnen ook zij den tijd tot reizen besteden buiten kosten van den Staat.

Op zee zijn de Kolonien, de Oostzee en Middellandsche zee, waar de vlag van den Staat zich gedurig vertoonen moet, een ruim tooneel voor de oefening van zeelieden en voor de opvoeding van officieren. De jongelieden kunnen het reeds verkregen onderwijs aan boord voorzetten indien zij daar goede meesters vinden.

Ik heb gemeend deze denkbeelen op dit gewigtig tijdstip onder het oog van Uwe Majesteit te moeten brengen, alzoo een algemeen overzigt van het geheel en de aanwijzing van vele merkwaardige deelen van eenig nut zouden kunnen zijn.

's Gravenhage, Uwer Majesteit getrouwe onderdaan
den 18 Sept. 1815. HOGENDORP.

G. K. was *niet* Minister van Oorlog, en een memorie over de inrichting van den Generalen Staf is nog iets anders dan het zamenstellen van een Grondwet. Toch waren zijne denkbeelden zoo onjuist niet; de systematische detacheering van officieren van het eene wapen bij een ander is eerst in 1868 tot stand gekomen.

Na vijftien jaren kreeg G. K. deze memorie weder in handen en maakte er eenige aanteekeningen op naar aanleiding van hetgeen in dat tijdsverloop zoo al had plaatsgevonden.

Augustus 1830.

Vrije handel. Het is klaar, dat ik hier de vrijheid bedoel niet alleen voor den handel maar ook voor landbouw en fabrieken, met één woord voor de geheele nijverheid. Ik verlang alleen naar een wijze administratie en goede justitie, waaronder alle takken der nijverheid moeten bloeijen bij de natuurlijke geaardheid van onze natie. Deze denkbeelden heb ik veel meer uitgebreid in mijn advies aan den Raad van State 17 April 1816; doch mijne moeite is vruchteloos geweest, zoo als ik nu kortelijk zal aanwijzen op de volgende punten: 1°. den vrijen handel, 2°. administratie, 3°. de justitie.

1°. *De vrije handel.* Het tarif van 3 October 1816 heeft een begin gemaakt van de onderdrukking van den handel. Naderhand zijn vele andere wetten en reglementen gevolgd en maken gezamelijk een verbodstelsel uit. Ik zal hier niet verder op de zaak uitwijden en mij slechts beroepen op mijne „Bijdragen tot de huishouding van Staat," van het begin tot aan het einde. Een jaar of twee geleden is er te Amsterdam een hoogduitsche verhandeling uitgekomen. „Over de worsteling van vrijheid van handel en verbodstelsel in de Nederlanden." De schrijver is een geboren Duitscher met name Osiander; zijn werk heeft veel opzien gemaakt in Duitschland. Niet lang daarna heeft hij een ander geschreven over onze financiën, hetwelk in het fransch vertaald is geworden onder den titel van „Exposé historique" etc. Hij toont daarin, dat wij alle jaren te kort komen tusschen

de zes en acht millioenen en dat het Amortisatie Syndikaat slechts ingesteld is om die waarheid te verdonkeren en om ons blindelings te leiden naar een nationaal bankroet. Het tweede werkje schijnt tot nogtoe evenmin gebaat te hebben als het eerste. Wij blijven onder een verbodstelsel en op den weg naar het bankroet. Zoodanig zijn de vruchten geweest van dit punt van mijne memorie van 18 September 1815.

2°. *De Administratie.* Alle de vormen der administratie waren geregeld door de Grondwet alsmede door reglementen naar de voorschriften der Grondwet gemaakt voor de Staten der Provinciën, de Ridderschappen, de Steden, het Platteland. Het lot van alle deze is rampzalig geweest. De wetgevende magt is door de Wet van 6 Maart 1818 in vele opzigten overgebragt aan de Kroon, de oproeping tot de Nationale Militie en de beschikking over dezelve zijn bij onderscheidene wetten grootendeels overgebragt aan de Kroon; de Financiën zijn bij de wet op het Amortisatie Syndikaat genoegzaam geheel aan de Kroon vervallen. Alle die wetten, strijdig met de Grondwet, zijn door de Staten-Generaal ingewilligd geworden. De partij, welke die zaken doordreef, heb ik meer dan eens bestempeld met den naam van zelfmoordenaars. De bovengemelde reglementen zijn even zoo verminkt geworden als de Grondwet. In de jaren 1824 en 1825 zijn zij herzien geworden door den Minister van Binnenlandsche Zaken. De weinige vrijheid, die er in de praktijk gebleven was, is toen uit de reglementen genomen geworden. De magt der Kroon is daardoor ongemeen vermeerderd.

Volgens de Grondwet moesten die reglementen gemaakt worden door de Staten, de Steden, enz. Daarop moesten zij aan den Koning voorgelegd ter bekrachtiging. Maar nu heeft de Koning de nieuwe reglementen toegezonden aan de Staten enz., en deze hebben dezelve aangenomen. De zaak is derhalve behandeld geworden vlak strijdig met de voorschriften der Grondwet. Maar de Staten der Provincien hebben zich alles laten welgevallen op het voetspoor der Staten Generaal. Onder

andere gewigtige punten kwam het hier ook aan op het gewigtige kiesregt.

3°. *Justitie* Alle de wetboeken, de geheele regterlijke inrigting, met al wat daaraan vast is, zijn nog in een voorloopigen staat. Wij staan dus nog onder het fransche regt, onder de fransche regtspleging, en al onze regtbanken staan los. De onafzetbaarheid der regters is tot heden toe een ijdele klank, een voorschrift van de Grondwet zonder uitvoering. En daarmede zijn zestien of zeventien jaren voorbij gegaan; zoo lang hebben wij alle de kwade gevolgen van een voorloopigen staat, van het provisoir ondervonden.

Ik heb genoeg uitgewijd over deze zaak in mijne „Bijdragen". Ik zal nu slechts aanteekenen, dat de Wetboeken vastgesteld zijn op het Strafwetboek na, en dat ook de regterlijke inrigting is aangenomen. Doch op dit alles laat onze grootste regtsgeleerde zich zeer ongunstig uit. Ik bedoel den Heer J. D. Meijer. Hij verklaart, dat al ons bovengemelde werk behoort herzien en veranderd te worden tot in de grondslagen toe.

Koninklijke reizen. Het heeft niet ontbroken aan gedurige reizen van den Koning door het land. Maar het aangewezen oogmerk van die reizen is niet getroffen geworden. De gang van het bestuur moest overal onderzocht worden. Doch dit kon niet geschieden op zulke vliegende reizen en korte verblijven, als onophoudelijk hebben plaats gehad. De gewone plegtigheden, het gewoon onthaal, de groote gastmalen, deze en dergelijke hebben schier den geheelen tijd weggenomen.

Een klein getal reizen en een lang verblijf op de voornaamste plaatsen zouden gediend hebben om den gang van het bestuur na te gaan.

Het eenige nut van de vliegende reizen is geweest de populariteit te handhaven. Doch het bestuur is niet gebeterd geworden. Het loopt dagelijks meer in de war, het raakt dagelijks meer vast, en het schadelijke daarvan zal door geen populariteit worden goedgemaakt.

Bisschoppen. Het werk om goede Bisschoppen te krijgen was zoo moeijelijk niet. Het aartsbisdom van Mechelen stond open en de Heer de Pradt was naar Frankrijk teruggekeerd met een pensioen.

Het bisdom van Gent raakte schielijk open toen de Prins van Broglie voor een regterlijk vonnis was gevlugt De bisschoppen van Doornik en Namen waren zeer oud en vrij gedwee. Luik was mede open.

De kapittelen zouden wel te bewegen zijn geweest om bisschoppen te kiezen, die aan de regering toegedaan waren. De Koning had daartoe het krachtigste middel in handen, namelijk de verbetering van de traktementen der geestelijkheid. Indien deze zich tegen hem verzetten, zoo had de Grondwet eene voldoende magt aan hem opgedragen om haar in toom te houden.

Op de bisschoppen komt alles aan in de Roomsch Katholieke kerk.

Zij stellen alle de priesters aan en zij oefenen alle gezag uit op de gemoederen der echte leken. Er zijn overal in de Roomsche kerk ook onechte leken, philosophen, deisten, waar de geestelijkheid geen vat op heeft. Deze zijn zeer talrijk in onze Zuidelijke gewesten en zij behooren genoegzaam alle tot de liberale partij.

Daarom is de katholieke partij zoo zwak, ofschoon zij voorgeeft sterk te zijn, en ofschoon de regering zich heeft laten wijs maken, dat zij sterk is.

Welk een dwaas gedrag de regering, uit hoofde van deze hare dwaling, gehouden heeft heb ik elders genoegzaam uiteen gezet. Een paar trekken moet ik er bij voegen.

Volgens de Grondwet deelen de Katholieken gelijkelijk met alle de ingezetenen in de vrijheid van geweten. Het was zoo klaar als de dag, dat er katholieke scholen mogten opgerigt tot onderwijs in het katholieke geloof. In alle bijzondere scholen, die op zich zelve stonden en niet door de regering waren ingesteld, mogt er onderwijs gegeven worden in den katholieken catechismus. De oprigting van zulke bijzondere scholen was middelijk nog onmidelijk door de

Grondwet verboden. De kleine seminarien, onder anderen, waren geheel en al wettig, en mogten evenmin door de Regering gesloten worden als alle bijzondere scholen. Met een woord, de vrijheid van onderwijs was een regt der katholieken, zoo als het een regt is van alle Nederlanders. Doch op dit blijkbaar regt werd inbreuk gemaakt van het eerste oogenblik der Vereeniging tusschen het Noorden en Zuiden af. Den 2den Augustus 1815 was er een reglement op het hooger onderwijs in de Vereenigde Nederlanden gemaakt, en Art. 2 luidde als volgt: „Het staat ieder, die zich daartoe geschikt voelt, vrij in de onderwerpen van dit onderwijs aan anderen onderricht te geven, doch bij de tijdsberekening der studien zal alleen in aanmerking komen het onderwijs genoten van inrigtingen door algemeen openbaar gezag gevestigd en erkend." Den 25 September 1816 kwam er een reglement uit op het hooger onderwijs in de Zuidelijke Gewesten, en daarin werd gemist het even aangehaalde 2de Artikel van het reglement voor het Noorden. De vrijheid van onderwijs bestond derhalve in het Noorden alleen, maar niet in het Zuiden.

De klagten over dit onderscheid werden aanstonds levendig en zijn het gebleven tot heden toe. Bij dezen eersten maatregel zijn er naderhand vele anderen gekomen, alle onder den naam van regeling van het onderwijs, doch alle even duidelijk gerigt tegen de katholieke kerk. Ik wil hier ook een blijk aanhalen van de gezindheid der regtbanken in het Zuiden, om de inbreuken van het hof van Rome op het gezag der Regering te weren. Nog voor de inhuldiging des Konings en voor de vereeniging haar beslag had, kwam er te Brussel een Monsignor . . . . . . van wegen den Paus om daar eene roomsche plegtigheid, zoo ik meen het vormsel, te bedienen. De Graaf de Thiennes nam toen het Ministerie van Justitie in Belgie waar. Hij zond aanstonds den roomschen zendeling met eenige gensdarmes over de grenzen. Naderhand kwam hij in den Haag en verzekerde mij, dat zijn gedrag zoodanig was geweest als de gewoonte onder de Oostenrijksche Regering medebragt.

Hij vond het zeer eenvoudig. Nogtans is de Graaf de Thien-

nes echt katholiek, die niets strijdigs met zijn geloof zoude laten doen.

Monsignor had zich laten brengen naar de grenzen van onze Noordelijke Provintien. Hij maakte zijn opwachting bij den Baron van Nagell in deszelfs ministerieel hotel van Buitenlandsche zaken. De ramen van hetzelve komen uit op de plaats van den Vijverberg, waar eertijds het schavot werd opgeslagen, en de Baron van Nagell leidde dit uit aan den roomschen heer ten einde hem een schrik aan te jagen. Zooveel krachtiger was het gedrag van den Zuidelijken Minister en zoo bepaalde zich dat van den Noordelijken tot de bloote bedreiging. In het jaar 1794 had ik dezen Monsignor in den Haag gezien, waar hij om dezelfde of om dergelijke reden als naderhand te Brussel gekomen was. Hij maakte toen zijn hof aan de regering en vermaande zijne geloofsgenooten tot onderwerping aan dezelve. Hij werd daarom als op de handen gedragen en men was verblijd over zijne komst, alzoo de katholieken ook van hunne zijde bekommering verwekten in den toenmaligen staat des lands.

Ik haal deze bijzonderheden aan, omdat zij mede tot bewijs strekken, dat de tegenstand van den regterlijken stand in Belgie aan de ultra-montaansche beginselen grooter was dan zelfs in onze oude Republiek.

Met zulk een gezindheid van de partij, die ik de regterlijke genoemd heb, zouden wij verre hebben kunnen komen in het Koningrijk der Nederlanden en wij zouden althans hebben kunnen ontkomen aan de vernederende voorwaarden van een concordaat.

De naam van den Graaf de Thiennes herinnert mij aan een woord, dat hij tot mij gesproken heeft: „vous êtes le seul „dans ce pays-ci, qui comprenne nos affaires." Ik haal dit niet aan uit verwaandheid maar om aan te tonen, dat ik geen verkeerde begrippen had van de Belgische zaken. Deze herinnering brengt mij op eene andere. Toen de Koning mij tot Minister van Staat aanstelde, bij gelegenheid van zijn inhuldiging, maakte hij deze uitdrukkelijke bepaling in zijn besluit, dat ik niet zoude medegaan met den Raad van State naar

Brussel. Hij wilde mij dus buiten Belgie houden. Geen wonder, dat hij in dat land den weg niet ingeslagen is, dien ik hem zoude aangeraden hebben.

Het slot van alle mijne aanmerkingen is dit; dat de katholieke partij in rust zoude gebleven zijn, indien men haar de vrijheid van geloof en van onderwijs volgens de Grondwet ongestoord had laten genieten.

Vestingen. Wij hebben nieuwe vestingen gebouwd. De penningen daartoe hebben wij gevonden 1°. uit de oorlogsschatting van Frankrijk bij den tweeden vrede van Parijs bedongen, 60 millioen franken; 2°. uit de kooppenningen voor de Kaap de Goede Hoop bij verdrag met Engeland verkregen, 2 millioenen ponden sterling; 3° uit onze eigen middelen, eerst 20 millioen, vervolgens 8 millioen gulden en ik meen nog iets daarboven. Onder het bouwen stortte er een bastion te Namen en een te Charleroi in. Naderhand werden er ijsselijke misbruiken ontdekt te IJperen, te Ostende, en elders. Er moest veel werk vernietigd en op nieuw aangelegd worden. Mij is onder de hand maar van goeder hand verzekerd, dat de gestolene en verlorene gelden veertig millioenen bedragen. Het Hoog Militair Geregtshof zond eene Commissie bestaande uit twee van hare leden, den heer Tullingh van Oldebarneveld en den Generaal Bruce, naar de gemelde plaatsen, om een naauwkeurig onderzoek te doen. Het Hoog Geregtshof trok zich vervolgens de zaak met allen ernst aan. Doch het duurde jaren lang voor dat er iets was afgedaan. Eindelijk werd er een vonnis uitgesproken over den ingenieur van IJperen, en de straf werd gematigd door den Koning. Toen hij naar her schavot geleid werd, scheen het volk van Utrecht hem aan het lijf te willen. De President van het Hoog Geregtshof kwam daarna te overlijden en het gelukte den Heer Tullingh van Oldebarneveld niet hem op te volgen. De Fiskaal werd President. Deze Fiskaal had ook een eisch gedaan tegen den Generaal Krayenhof om twee maanden kamerarrest te hebben. Krayenhof was aan het hoofd van het

corps Ingenieurs en belast met den geheelen vestingbouw. Hij was door den Koning zelve met het groote lint van zijn orde versierd geworden. Nu moest hij zich voor het Hoog Geregtshof verdedigen en zijn stuk is in druk uitgekomen. Ik heb in zijne verdediging opgemerkt, dat hij oordeelt geheel vrij van verantwoording te zijn met opzigt tot de slechte hoedanigheid der steenen, tot de onmatige prijzen voor dezelve besteed, en tot het slecht werk daarmede verrigt. Bij slot van rekening schijnt hij voor niets verantwoordelijk te willen zijn, dan dat de uiterlijke gedaante der vesting met de teekening overeenkome. Uit den eisch van den Fiskaal kan men zien, dat hij genoegzaam daarvan overtuigd was. Het Hof scheen geheel overtuigd te zijn, alzoo het geheel geen straf uitsprak. Doch het publiek schijnt anders te denken en straft de schuldigen met zijne verachting. Reeds in het begin van het proces heeft de Koning Krayenhof buiten alle bewind gesteld. Het korps Ingenieurs is langen tijd gebleven buiten eenige bevordering in hetzelve. De Commissaris Generaal van Oorlog is mede op een eerlijke wijze van zijn ministerieel Departement ontslagen geworden. In de plaats van hem en Krayenhof is Prins Frederik opgetreden. Daarmede is dan ook het publiek bevestigd geworden in zijn oordeel over deze zaak. Wijders heb ik opgemerkt in de verdediging van Krayenhof, dat ons Oostelijk frontier van de Maas tot de Noordzee genoegzaam openligt, en dat de linie van den Biesbos over Utrecht naar de Zuiderzee onvoltooid is. Deze linie moet dienen voor Holland, als de citadel van het Rijk. Ons geheel stelsel van vestingwerken is berekend op het beginsel, dat wij ons een tijd lang verdedigen tegen een magtigen nabuur, totdat andere Mogendheden van Europa te hulp schieten om het evenwigt te bewaren. Doch zoo lang zouden wij ons heden bezwaarlijk kunnen houden. Het kan ons ten allen tijde even zoo gaan als in 1672, toen Lodelijk XIV binnen kort in het gezicht van Amsterdam stond. Ik heb eindelijk in de verdediging van Krayenhof opgemerkt, dat hij

schuilt achter de menigvuldige reglementen en instructien voor alle de wapenen en voor alle de gezagvoerders gemaakt. Het oogmerk van alle de instructien en reglementen was, de schuld moeielijk en de straf der schuldigen gemakkelijk te maken. De uitkomst is vlak strijdig met dit oogmerk, niet alleen in dit geval, maar in alle andere. Daar is in elk departement van het bestuur zulk een zee van die en dergelijke stukken, dat het een kunst is zich met dezelve bekend te maken. Maar de overtreder neemt gaarne die moeite, en vindt er als in een tuighuis de vereischte wapenen tot zijn bescherming.

Ik besluit 1°. dat onze vestingen op een verkeerde plaats staan; 2°. volgens het bovengemelde, dat de nieuwe vestingen niet bestand zullen zijn; 3°. dat er nog zware kosten zullen vereischt worden om het slechte werk te herstellen; 4°. dat de landsdieven zijn gespaard geworden en dat een magtige hand den loop der justitie heeft gestremd; 5°. dat ons Oostelijk frontier genoegzaam open ligt; 6°. dat de linie van Holland op verre na niet voltooid is; 7°. dat het Koningrijk der Nederlanden nog geheel niet bevestigd is; 8°. dat de menigvuldigheid der reglementen enz. in deze tak en in alle de andere takken van bestuur den grond legt tot misbruiken en verwarring.

Zoo verre hebben wij het gebragt in vijftien jaren.

Nationale Militie en Schutterijen. Volgens de Grondwet moest er zijn: 1°. een staand leger bij vrijwillige werving; 2°. een Nationale Militie met een verpligten dienst van vijf jaren; 3°. Schutterijen in alle de steden en groote dorpen, met een dergelijken verplichten diensttijd.

Het staande leger diende voor den eersten aanval, alsmede voor de Kolonien. De Nationale Militie, jaarlijks twee maanden in de wapenen geoefend, versterkte al spoedig het leger in geval van nood. De Schutterijen, zoo dienstdoende tot bewaring der rust, als rustende en gereed om opgeroepen te worden, moesten te hulp komen in den oorlog en inzonderheid de vestingen

bezetten. Op deze wijze stond eindelijk alles in de wapenen, wat er bekwaam toe was, en de geheele natie verdedigde hare onafhankelijkheid. In het jaar 1818 was er een gewigtigen inbreuk gemaakt op deze grondwettige inrigting. De infanterie van het staande leger werd ontbonden en de Nationale Militie in de plaats gesteld. Het voornaamste gevolg van deze verandering was, dat de Nationale Militie voortaan veel talrijker moest zijn, zoo talrijk als te voren die infanterie en de Nationale Militie te zamen geweest waren. Hierin werd voorzien door eene wet, en eenige jaren later door een tweede wet, die men zooveel mogelijk in overeenstemming bragt met de Grondwet. Ik zal echter hier niet verder van de uiterlijke vormen spreken en mij veel meer houden aan de zaak. Wat het ongrondwettige betreft, zoo heb ik mij daarop geuit in de Staten Generaal en mijne adviezen zijn te vinden in de „Bijdragen". Van het zakelijke in die wetten is het voornaamste dat de Kroon alle jaren zooveel manschappen voor de Nationale Militie ligten kon als zij maar wilde. Het wordt niet eens bekend gemaakt aan het publiek, hoe groot die ligting jaarlijks is. De Staten Generaal, de Staten der Provincien, de geheele natie zagen dit aan en zaten stil tot heden. Mijne voorstellen zijn vrugteloos geweest en ik heb nergens ondersteuning gevonden. Zoo is het mij niet alleen gegaan in deze zaak maar ook in andere belangrijke zaken, en dit is bij mij een voorname aanleiding geweest om er uit te scheiden en de publieke zaken te laten drijven.

Een gebrek van deze nieuwe inrigting bleek in den oorlog op Java. Het was noodzakelijk geworden om troepen derwaarts te zenden èn de Nationale Militie kon volgens de Grondwet niet verzonden worden naar de overzeesche bezittingen. Men redde zich door het oproepen van vrijwilligers uit dezelve, en de genegenheid van zulk een reis te aanvaarden was vrij groot. Ik twijfel echter, dat de maatregel overeenkwam met den geest der Grondwet, omdat de vrijwilligers nu vervangen moesten

worden door een ruimer ligting. Een ander gebrek zoude bespeurd worden in geval van een oorlog in Europa. De Grondwet laat toe om een vierde van de Nationale Militie onder de wapenen te houden. Dezelve kan niet geheel opgeroepen worden, behalve twee maanden in het jaar, ter oefening in de wapenen. Is haar dienst langer vereischt, zoo moeten de Staten Generaal daarin toestemmen. Wij hebben derhalve gedurende tien maanden een geringe magt, die bij een verrassing volstrekt te kort zoude schieten. De Nationale Militie kan niet eens gebruikt worden buiten de grenzen zonder de Staten Generaal. Acht jaren geleden was ik te Wiesbaden en hoorde in gezelschap zeggen, dat de Nederlandsche armee de kostbaarste van alle was en daarbij slechts een armee op het papier. Dezer dagen las ik een artikel overgenomen uit een Duitsch dagblad, en houdende dat, op de tijding der laatste gebeurtenissen in Frankrijk, het verleenen van alle verlof aan onze militairen verboden was geworden, alzoo de armee in tijd van vrede naauwlijks toereikte om de gewigtige posten te bezetten. Zoodanig zijn de gevolgen van de groote verandering, die gemaakt is in de grondwetttge bestemming der Nationale Militie.

Met de Schutterijen is de eindelijke inrigting zeer laat tot stand gekomen. Toen ik in September 1815 mijne memoire schreef, waren de Schutterijen in het Noorden opgerigt, doch in het Zuiden niet. De wet was gemaakt onder den indruk van alle de gevaren van een oorlog, die ons bestaan in de weegschaal stelde. Er was te veel gevergd van een nijver volk, hetwelk in tijden van rust en vrede zijn onderhoud moest vinden door den arbeid en niet gedurig in de wapenen kon blijven. De wet was zooveel te min geschikt voor het Zuiden, waar men toen geene schutterijen kende. Een Zuidelijk lid van de Eerste Kamer verhaalde mij nog in 1821 te Brussel, dat hij het vorig jaar in den Haag de Schutterij had zien op het plein vergaderen, dat de Koning aan het raam bij de Princes-Moeder stond, dat Z. M. hem naderhand zeide: ik heb U wel gezien,

en dat hij antwoordde: Sire, ik stond verbaasd over die Schutterij van een enkele stad, want in geheel Belgie zoude men geen stof vinden om zulk een enkele troep te verzamelen. Wij waren toen in de Tweede Kamer bezig met een ontwerp van wet op de Schutterijen, dat voor het geheele rijk dienen moest. In mijne afdeeling verhaalde ik aan de Zuidelijke leden wat er op het stuk van wapening gebeurd was in de zoogenaamde patriottische onlusten. Ik zeide, dat er toen vele vrijwillige korpsen waren opgerigt, en dat zij uit liefhebberij zich oefenden en dienst deden gelijk als linietroepen, doch dat de Regering daar zeer verlegen mede was, en gaarne had gezien, dat zij de wapenen nederleiden. Maar nu, voer ik voort, heeft het tegendeel bij ulieden plaats, en uwe burgers zijn afkeerig van den wapenhandel, en willen het behoud der rust toevertrouwen aan de bloote pompiers, die bij de brandspuiten dienst doen. Een zeer gematigd Zuidelijk lid merkte op mijne woorden aan, dat de Regering wel eens zoude kunnen verlegen raken met de Schutterijen, zooals naar mijn verhaal de Regering in het Noorden was verlegen geweest met de gewapende vrijwilligers. Zoo geringe lust bestond er van alle zijden in het Zuiden om de Schutterijen in te voeren. Ik ken in Noord Braband eenen ambtenaar, afkomstig uit Holland, een schrander man, van geloof een katholiek, in den Bataafschen tijd een patriot, en deze verzekerde mij in 1818, dat zoo wij aan de Zuidelijken de wapenen in handen gaven, zij vroeg of laat de bajonetten tegen ons zouden keeren.

Onder zulke zwarigheden moest er niettemin aan het voorschrift der Grondwet voldaan worden. Ofschoon het bovengemelde ontwerp dan ook verworpen werd, zoo volgde er naderhand een ander op, hetwelk een jaar of twee geleden is aangenomen geworden. De Generaal van den Bosch, thans Gouverneur Generaal van Indie, was toen Aministrateur van de Nationale Militie en Schutterijen in het Ministerieel departement van Binnenlandsche Zaken. Hij had de voorname hand in dit ontwerp

en verklaarde mij, dat het zoo goed was als de omstandigheden gedoogden. Hij doelde daarmede op de gezindheid der Staten Generaal, welke hij in het oog had moeten houden.

De nieuwe wet ontlast het Noorden van een al te zware dienst en legt aan het Zuiden geen ondragelijken last op. Daar is een onderscheid betracht tusschen tijden van vrede en van oorlog en in den vrede zijn de exercitien tot het noodigste bepaald. Nogthans is de inrigting nog veel te militair en het gezag over de Schutterij niet genoeg gelaten aan de Plaatselijke Regeringen. Het gaat hier zoo als bij alle inrigtingen, en het algemeen bestuur heeft er te veel de hand in. Zoo worden b.v. alle de officieren door den Koning benoemd. Ruim een jaar geleden is de Prins van Oranje tot Kolonel Generaal van alle de Schutterijen in het land aangesteld geworden. Hij heeft vervolgens het land doorreisd om elke aanzienlijke schutterij als kolonel te inspecteeren. Hij is nog niet rond geweest en zet zijne inspectien van tijd tot tijd voort. Te Amsterdam zal wel de laatste plaats hebben, alzoo er nog niets in orde is, uit hoofde van oneenigheid van de voornaamste officieren der oude Schutterij. De Koning heeft zich daarmede moeten bemoeijen en heeft een kolonel van de cavallerie aangesteld als zijn Commissaris. De officieren der onderscheiden Schutterijen hebben meestal maaltijden aan den Prins gegeven, bij welke gelegenheid hij alle de harten gewonnen heeft door zijne vriendelijke manieren. Op zijne danspartijen in den Haag heeft hij ook altijd eenige officieren van de Schutterij verzocht. Zoodanig is heden de staat van deze zaak. Het is een begin en men kan nog niet oordeelen over een zoo jonge instelling.

In 1821, toen het vorig ontwerp verworpen werd, hadden sommige leden aangedrongen op een gemakkelijke dienst in vredestijd. Zij wilden dan ook zeer kleine Schutterijen onderhouden. In geval van oorlog beloofden zij zich des te meer van de nationale geestdrift, naar mate de ingezetenen minder geplaagd zouden geworden zijn. Dit was vooral mijn gevoelen. De Minister

van Binnenlandsche Zaken, de Coninck, het ontwerp verdedigende, stelde een geoefendheid in den wapenhandel boven een onzekere geestdrift; hij merkte aan, dat het geëerde lid, hetwelk meest ingenomen was met het denkbeeld van geestdrift, de kunst bezat om geestdrift te verwekken.

Staande leger. De Infanterie is het voorname en talrijkst gedeelte van het leger. Ik heb boven reeds gemeld, dat dezelve in 1818 werd ontbonden en de Nationale Militie in de plaats gesteld. Er was voortdurend een groote desertie geweest, en deze omstandigheid alleen zou den weerzien hebben kunnen wettigen, die aanleiding tot de verandering gaf. Ik denk evenwel, dat er meer redenen van ongenoegen waren. Ik herinner mij een woord van den Baron van Brockhausen, Pruissisch gezant, zoo vroeg als 1814 uitgesproken. Ik verneem, zeide hij tot mij, dat de Grondwet voorschrijft om de armee zamen te stellen bij vrijwillige werving, ook van vreemden, en de Nationale Militie bij loting uit de inboorlingen; gij zult derhalve eene slechte armee en eene goede Milite krijgen. De regimenten of bataillons werden ontbonden naar de wet van 1818, maar de manschappen werden behouden en in de Nationale Militie gestoken, om er den tijd van hunne verbindtenis uit te dienen. De vreemden onder dezelve werden door den Koning genaturaliseerd.

Reeds te voren of misschien kort daarna was een regiment Nassauers afgedankt geworden. Dit was zeer talrijk en had met roem gediend in Spanje. De Hertog van Nassau had het bij capitulatie aan ons overgelaten. Wij hebben altijd onder de oude Republiek Nassauers in dienst gehad. Hun land heeft veel van Zwitserland, de bevolking is overvloedig. Zij is geschikt voor de militaire dienst. Wat aanleiding heeft gegeven om dit regiment naar huis te zenden is mij tot heden toe onbekend gebleven. De Zwitsers, naar ik meen zesduizend man, hebben wij eenige jaren langer gehouden. Bij de nadering van de tienjarige begrooting voor 1830 zijn zij door den Koning afgedankt geworden. Onder dezelve was omtrent een derde Duit-

schers. Aan alle de manschappen werden vrij voordeelige voorwaarden aangeboden om wederom dienst te nemen, hetzij in Nationale Militie, hetzij in de koloniale troepen. In zoo verre het noodig was werden zij genaturaliseerd. De aanleiding tot de afdanking der Zwitsers is te zoeken in den weerzin der Staten Generaal om vreemde troepen in dienst te hebben. De Zuidelijke leden waren inzonderheid daarop gesteld, dat het leger slechts uit inboorlingen zoude bestaan. Door de vereeniging van het Noorden en Zuiden had dit denkbeeld een ongemeene kracht bekomen. Het Noorden mogt een bevolking van twee millioen zielen, het Zuiden van vier millioen bevatten. Daarom was het een onvermijdelijke noodzakelijkheid voor de oude Republiek geweest om vreemde troepen in dienst te houden. Het leger, dat zij moest onderhouden, was niet te vinden uit haar bevolking. Door de vereeniging met het Zuiden was er een groot aantal landprovincien bijgekomen, waar de ingezetenen liever soldaat werden dan matroos.

Heden bestaat onze landmagt dus uit inboorlingen met eenige weinige vreemden. De geheele infanterie is genomen uit de Nationale Militie, eenige kavallerie en artillerie insgelijks. Het grootste gedeelte der kavallerie en artillerie kan den naam dragen van staande leger. Zoo als eertijds het staande leger een ruggesteun had aan de Nationale Militie, zoo heeft thans de Nationale Militie een ruggesteun aan de Schutterijen.

Er is veel te zeggen tot gunst van dit nieuwe stelsel, gelijk als het nu in praktijk is gebragt. De uitsluiting van vreemden, de ligting van inboorlingen bij loting, een diensttijd van vijf jaren, schutterijen van inboorlingen, die verdubbeld kunnen worden in tijd van oorlog, en daarboven vaste korpsen van kavallerie, artillerie, sappeurs, ingenieurs, enz; dit is een verzameling van degelijke bouwstoffen tot een goed stelsel van nationale verdediging. Het is een ander stelsel dan het stelsel bij de Grondwet voorgeschreven, en ik wil bij onderstelling toegeven, dat het beter is. Hetgeen ik dan volstrekt noodig vind, is dat het stelsel gaaf

worde aangenomen, dat het vrijelijk moge toegepast worden, dat de praktijk blijkbaar overeenstemme met de Grondwet. De ingevoerde praktijk is in strijd met de Grondwet, zij plooit zich naar dezelve zoo goed zij kan, zij wijkt af van dezelve in de daad en wordt daarmede overeengebragt in schijn. Het is nu tijd om gebruik te maken van den weg, dien de Grondwet zelve aanwijst om veranderingen daarin te maken. Hier is juist een geval, waarvoor die weg is gebaand.

De strijd tusschen de Grondwet en de praktijk is schadelijk, in de eersten plaats voor de gewapende magt, in de tweede plaats voor de regering, in de derde plaats voor de natie. De gewapende magt wordt belemmerd door sommige voorschriften der Grondwet, die men niet plooien kan. De Nationale Militie mag niet gezonden worden naar de Kolonien. Men heeft zich eens gered met vrijwilligers op te roepen, doch dit had kunnen missen, en Java had kunnen verloren gaan. De Nationale Militie mag niet buiten de grenzen gebruikt worden zonder toestemming van de Staten Generaal, en wanneer wij op het lijf gevallen werden zoude hieruit een zware schade kunnen onstaan. Wilde men daaroverheen stappen, zoo zoude een gedeelte der Militie kunnen weigeren te gehoorzamen. In Zweden is dit hetzelfde geval geweest op een beslissend oogenblik.

De gewapende magt treft dus niet haar doel, wanneer zulk een strijd tusschen de wet en de praktijk bestaat. De Regering staat nooit zoo vast als wanneer zij getrouw is aan de Grondwet. Maar nu moet zij gedurig afwijken van de Grondwet en een ander stelsel volgen in de praktijk. Dit brengt haar op den verkeerden weg. Dit verleidt haar tot veinzen en bedriegen. Op den duur zal het haar wankelbaar maken. De natie wordt op dit stuk geblinddoekt, en bemerkt, dat zij het wordt. Daarmede gaat het vertrouwen op de Regering verloren. De natie verwacht ook in andere opzigten, dat de Regering haar bedriegen wil. Zij steunt niet meer op de Grondwet, zij verzuimt de behartiging van regt en pligt. Op deze wijze raken eindelijk alle de banden los, die de maatschappij vereenigd houden.

Generale Staf. Ik heb nooit vernomem, dat mijne voorslagen op dit stuk eenigen ingang gevonden hebben. Naar mijn beste geheugen is de Generale Staf in de eersten jaren van den vrede ontbonden geworden uit hoofde van zware kosten, die er voor gebragt werden op de begrooting.

Zeewezen. Wij hebben van het begin af tot heden toe een klein eskader in de Middellandsche zee gehad. Het heeft zich al vroeg met roem beladen in den strijd tegen Algiers, door een krachtigen bijstand aan de Engelsche vloot te verleenen. Naderhand heeft het zich in den Archipel vertoond, en heeft jaren lang onze koopvaardijvloot beschermd in den Griekschen oorlog. Het gedrag van onze marine te Smijrna, te Alexandrie, in de Golf van Thessalonica wordt algemeen geprezen. In de Oostzee hebben wij een scheepje gehad tot oefening van adelborsten en jonge officiers, zoodat onze vlag er gezien is geworden. De dienst voor de kolonien is uitgestrekter geweest. In Oost-Indie is er gekruist geworden op de zeeroovers. In de West-Indien heeft hetzelfde plaats gevonden. Onze vlag is vertoond geworden op de kust van Guinea, in de havens van Bresil, van Chili, Peru en Mexico.

Onder alle die werkzaamheden is echter onze vloot zeer achteruit gegaan. Wij dachten bij den vrede een groote winst te doen in Antwerpen. Behalve vele andere zaken werden ons daar vele groote schepen overgelaten, geheel of gedeeltelijk afgetimmerd. Doch het bleek, dat men groen hout daartoe gebruikt had, en wij hebben weinig of geen dienst er van gehad. Onze linieschepen zijn vergaan of zwaar geteisterd geworden met koffie van Batavia herwaarts over te voeren. Onze werven, dokken, tuighuizen, havenwerken zijn daartegen zeer uitgebreid geworden, vooral aan den Helder. Er is derhalve geen evenredigheid hoegenaamd betracht tusschen die werken en de scheepsmagt.

In September 1822 heb ik het Noord-Hollandsche kanaal en den Helder bezocht, in gezelschap met den Inspecteur-

Generaal Blanken, die voorzien was met kaarten en mij alles heeft uitgelegd. Afscheid nemende van hem aan den Helder zeide ik: nu moet ik denken, dat het voornemen van den Koning is om den koophandel van zijne zware lasten te ontheffen, alzoo deze groote kosten anders zonder oogmerk zouden gemaakt zijn. Op mijn terugreis vraagde mijn zoon Dirk mij, of ik dacht dat de Koning zulk een voornemen had. Ik antwoordde, dat ik mij op die wijze jegens den heer Blanken uitgelaten had in de hoop, dat hij mijne woorden aan den Koning zoude overbrengen.

Kort na zijne aanvaarding van den Koninklijken titel was Willem I naar Brussel gegaan om in persoonlijke aanraking te komen met zijn nieuwe onderdanen. Falck begeleidde hem daarheen en verzond berichten aan de vrienden in Holland. Dit gaf aanleiding tot het volgend schrijven van G.K.

's-Hage, den 3 April 1815.

Uw briefje van den eersten April heb ik aan onze Collega's rondgezonden en ik ben verzekerd, dat het een zeer goeden indruk maakt op deze wijze au courant te blijven, al is het, dat er niet veel te melden valt. Men werkt dan met meer genoegen en vertrouwen voort. Weinig van uw nieuws was hier ten minste authentiek bekend. Chandel [1]) is hier t'huis gekomen; hij heeft den 25 Parijs verlaten; hij spreekt met eene groote verachting van de middelen van Buonaparte, beschrijft geheel Parijs als in neerslachtigheid gedompeld, en verzekert, dat Frankrijk eer beducht is voor eenen aanval, dan gereed om aan te vallen. Ik geef U het resultaat van zijne menigvuldige berigten, die allen in het kleine loopen. Hij spreekt ook veel van de Vendée. Te Rijssel komende hoorde hij, dat er op Buonaparte geschoten en hij in de kin gekwetst was.

1) Hoofd van een groot magazijn van fransche zijden stoffen te 's Gravenhage.

Het Haagsche veldbataillon zal over eenige dagen gereed zijn en de officiers krijgen al brieven uit Dordt, Rotterdam enz. om naar de gemaakte schikkingen te vernemen. Ik vleije mij, dat onze inteekening, die U uit de Staatscourant bekend zal zijn, navolgers vinden zal. De Hertogin van Brunswijk wil er inzamelingen voor doen onder de Dames.

Ik hoop, dat de voordragt tot de Militaire Orde spoedig bij de Staten Generaal inkomen zal, dat dezelve zich uitstrekken zal tot gemeene soldaten, tot de schutters en vrijwilligers, en dat men aanstonds ook eenige uitdeelingen van kruisjes doen zal onder de Helden van verleden jaar, opdat zij nu wederom voorgaan. Wij moeten de menschen nemen zoo als zij zijn, en dit middel heeft nu een groote kracht, die wij niet dienen te verzuimen.

Ik heb de Grondwet nagezien op de bijeenroeping van de Staten Generaal, die slechts op reces gescheiden zijnde, ook zonder Besluit hunne werkzaamheden kunnen hervatten. Daarom heb ik verzocht de bijeenroeping *des noods* bij een besluit te bekrachtigen. Ik laat dit volkomen aan beter oordeel over. De zaak zelve leed geen uitstel.

Uwe linie van defensie komt mij zeer uitgestrekt voor, vooral terwijl de steden slecht bevestigd zijn. Misschien kan het dienen om een met het ander het zwaard in de schede houden, totdat de bondgenooten opgekomen zijn. Anders zoude ik met zulk een vijand liever in massa blijven, ten einde hem bij den eersten aanval op het lijf te vallen en als ik hem geslagen had de eene of andere van zijn vestingen te overrompelen om voet op zijn gebied te vatten.

tt.

HOGENDORP.

De binnenlandsche politiek hield intusschen G.K. niet uitsluitend bezig; hij bleef belang stellen in hetgeen ook buiten 's lands voorviel. De onderhandelingen voor den tweeden Vrede van Parijs waren aan den gang; hij achtte het wenschelijk eenige zaken onder de aandacht van Lord Castlereagh te brengen.

Privé. La Haye, 20 Août 1815

Mylord!

J'ai été très sensible aux choses obligeantes, que Votre Excellence m'a fait dire par Lord Clancarty, et je me sens encouragé par sa bienveillance à lui ouvrir mon coeur dans un moment, où le sort de l'Europe est une seconde fois entre ses mains. Nous nous retrouvons à-peu-près au même moment où j'eus l'honneur d'entretenir Votre Excellence à la Haye, il y a un an et demi. Alors les Alliés étaient occupés à vaincre la France une première fois; aujourd'hui ils l'ont vaincue tout de nouveau. Votre Excellence m'a si souvent et si gracieusement répété, que j'ai posé les premiers fondemens de salut de ma patrie, que je ne crains plus le reproche de m'opiniâtrer dans mes efforts pour rendre sa prospérité durable. Il y a un an et demi, je priai Votre Excellence de faire rendre à la France ses anciennes conquêtes sur les Pays-Bas, ce qui mettait de notre côté les places fortes pour couvrir le nouveau royaume, et nous ouvrait la France au moment d'une guerre. Je désignai Dunkerque comme convenant à l'Angleterre pour servir de lien entre elle et nous, et pour y débarquer une armée britannique dans le plus bref délai. Votre Excellence me répondit que c'étaient des idées du sciècle du Prince Noir; je me tus alors. Mais après tout ce qui vient d'arriver je reprends la parole aujourd'hui. L'expérience nous a éclairé sur le caractère et sur les moyens de la nation française. Son caractère est un composé de gloriole, qu'elle appelle du nom d'honneur, d'une vivacité excessive, et d'un grand courage. Ses moyens sont immenses par sa population, par l'étendue et la fertilité de son territoire, par le nombre de ses places fortes et de ses arsenaux. En vertu de ce caractère et de ces moyens elle s'est promptement relevé de sa chûte après la paix de Paris; elle a rappelé Buonaparte, l'Europe a couru tous les mêmes dangers; il a fallu un assemblage inoui de talents et de valeur pour les surmonter, et maintenant encore toutes les forces de l'Europe contiennent à peine

cette nation turbulente dans la soumission. Jamais la gloriole française n'a été plus humiliée qu'aujourd'hui, jamais cette nation n'a plus respiré la vengeance, et si depuis Henri IV jusqu'à Buonaparte elle n'a jamais cessé de viser à la domination de l'Europe; par l'esprit de vengeance qui animera son ambition elle tendra au même but pendant plusieurs générations à venir. Je ne vois de sûreté pour nous et pour les autres états voisins de la France, que dans notre force et sa faiblesse. Pardonnez, Mylord, cette franche confession politique à un coeur pénétré de l'amour de sa patrie et plein de confiance dans la droiture de vos intentions. Il était de mon devoir de vous énoncer mon opinion, et déposé dans votre sein je vous l'abandonne et je suis tranquille.

Daignez agréer etc. G. C. DE HOGENDORP.

Paris, ce 10 Septembre 1815.

Monsieur!

Je viens de recevoir ici votre lettre du 28 du mois dernier avec la copie, qui y était jointe, de celle à Ld C., et je vous suis très obligé de cette communication, qui fournit de nouvelles preuves de votre patriotisme éclairé. Je n'ai pas besoin de vous dire que je partage entièrement vos oponions; mais d'après tout ce que j'apprends ici, je crains bien que cette année comme la précédente les intérêts compliqués des Puissances ne se concilieront pas avec nos voeux. En attendant vouz avez fait votre devoir, Monsieur, et c'est une consolation, que rien ne peut vous ôter.

H. FAGEL.

In 1816 was G.K. in correspondentie met den Heer Bangeman Huygens, onzen Minister te Hamburg. In een van diens brieven dd. 28 April 1816 komt het volgende voor:

Je joins en même temps un des écrits du professeur Arndt de Cologne, un auteur qui a acquis une réputation populaire extraordinaire et dont les opinions et les vues sont souvent

révolutionnaires. Protégé par M. de Stein, Gruner, Sack et Cie on le considère comme un des organes du *Tugend-Bund.* Heureusement la cour de Berlin a senti encore à temps le danger de leur influence, et l'a arrêté en gardant éloigné M. de Stein et en dispersant les autres. C'est un mélange d'idées saines et exagérées, comme dans toutes les brochures politiques dont l'Allemagne est inondée. Il paraît avoir été préparé pour les étrennes à M. de Stein, dont le parti croyait l'emporter il y a quelques mois, mais M. de Hardenberg, ayant déjoué ce succès, la publication a été probablement retardée, puisqu'elle n'a eu lieu que nouvellement. Ce parti nous étant fort contraire au point de nous ôter notre existence politique si son système pouvoit dominer, je fais plus d'attention à ce qui vient de ces plumes tranchantes, et sous ce rapport même je crois que votre Excellence lira cet écrit de préférence à ceux, qui raisonnent politique sans direction ou système. Tant que M. de Hardenberg reste à la tête des affaires il n'y a rien à craindre à moins que des évènements imprévus amènent une explosion politique ou intérieure en Prusse. Mais si M. de Stein rentrait dans le Ministère nous verrions mettre bientôt en pratique la théorie de M. Arndt. Lorsque j'étais en prise avec le gouverneur Sack à Aix je ne me doutais pas encore, que nous aurions à combattre tout un parti, et un parti presqu'assez fort pour renverser des empires. Ce parti ne cache pas le projet d'organiser un empire allemand plus étendu qu'il n'a jamais èxisté et sous le protectorat de la Prusse, mais au point où en sont les affaires, il y a plus d'apparence que la couronne impériale allemande sera rendue à l'Autriche, et que la crise politique, qui nous menaçait sans cela, passera sans danger.

In November 1830 teekent G.K. hierop aan:

Er waren toen groote ontwerpen in Duitschland. Een man zooals de baron von Stein stond aan het hoofd. Deze man is uit het Pruissisch ministerie gevallen en stil gaan leven op

zijne goederen in Nassau. De ontwerpen zijn als een zaad, dat uitgestrooid is in vele gemoederen, en dat vroeg of laat op zal komen. De verdeeling en versnippering van Duitschland zal eindelijk eens ophouden en de geheele natie zal zich vereenigen op eene of andere wijze tot een grooten Staat. Dit ligt in den aard der zaak en in den voortgang van den menschelijken geest.

Conversation avec le Duc de Wellington.

La Haye 23 Avril 1816.

Cette conversation commença quelques jours auparavant au diner de la Cour et fut poursuivie dans le cabinet du Duc.

Le Duc. La grande majorité des français est bien intentionnée. Elle veut la paix et les Bourbons. J'en ai été témoin dans le midi, en n'en peux douter pour la Vendée et Bordeaux, je m'en suis assuré tous les jours dans le nord; il n'y a donc que les provinces de l'est, le Dauphiné, la Lorraine etc, mais c'est qu'elles ont le plus souffert des deux invasions des armées des alliés.

Moi. J'ai toujours cru que la grande majorité des français détestait la révolution, et tout ce que j'ai appris d'eux et par eux, pendant qu'ils ont occupé ce pays m'a confirmé dans cette opinion. Mais quand j'ai vû leur conduite au retour de Bonaparte l'année passée, je me suis dit, que je m'étais trompé.

Le Duc. L'armée est pour lui, cela fait trois cent mille hommes, et non pas la nation.

Moi. Notre sort dépend de ce fait. Si la bataille de Waterloo était perdue nous avions les français devant Bréda et Bois-le-Duc, comme en 1794. Je me plais à revenir de mon appréhension en conséquence d'un témoignage si positif.

Le Duc. Vous pouvez m'en croire. Mais d'ailleurs ne craignez jamais de perdre la Belgique. Vous la garderez tant que vous ne voudrez pas vous en dessaisir.

Moi. Nous n'avons pas à désirer la possession de la Belgique pour l'amour de nous-mêmes. Nous avons longtemps été

heureux et considérés sans elle. Elle n'est pas facile à gouverner. Si les Provinces Septentrionales et Méridionales pouvaient se rencontrer, et que celles-ci dîssent: nous ne voulons pas de vous, les Provinces Septentrionales répondraient: et nous n'avons pas besoin de vous; ce qui mettrait fin au procès. Mais pour l'amour de la Maison d'Orange, pour l'amour de la paix générale et de la tranquilité de l'Europe, je ferai toujours ce qui peut contribuer à resserrer notre union.

Le Duc. Oui, la tranquilité de l'Europe l'exige, et il est bon d'agir par ce principe.

Je pris congé, et le Duc me fit mille amitiés.

Au dîner chez M. de Nagell, M. de la Tour, ministre de France, me dit: j'ai assuré M. de Talleyrand, quand il est rentré en Fance, qu'il pouvait tout oser; et le Duc de Wellington rend ce temoignage aux français, qu'ils sont aisés à gouverner.

En réfléchissant sur ces conversations je suis loin d'être tranquille pour l'avenir. Tout me prouve, il est vrai, que les français sont aisés à gouverner. Je l'ai vû sous Robespierre et sous tous les gouvernements révolutionaires. Je crois encore qu'ils avaient contre eux la majorité de la nation; mais comme elle est si facile à gouverner, ils en ont tous fait ce qu'ils ont voulu. Aujourd'hui Wellington la gouverne avec la même facilité. Qu'est-ce que cela prouve pour notre sécurité future? Absolument rien. Les cinq ans d'occupation s'écouleront, la France se rétablira de son épuisement actuel, un prince guerrier, un ministre ambitieux, un favori reprendra les projets de conquête, et on commencera, comme on a fait tant de fois, par la Belgique.

Insurrection de Bordeaux.

A table le Duc se plaignit du Comte Lynch, maire de Bordeaux. Je lui communiquai, dit-il, quand il vint me demander du secours, que nous traitions de la paix à Chatillon, et que, si elle était signée, je ne pouvais plus le protéger contre Bonaparte. Il n'a pas bien fait de ne pas en instruire ses concitoyens, comme j'avais droit de m'y attendre.

M. de la Tonr On savait cependant dans le public, à quoi s'en tenir. Tous les honnêtes gens étaient instruits de ce qui s'était passé aux conférences.

Le Duc. La proclamation gardait le silence sur ce sujet.

M. d'Alava, (ministre d'Espagne, ci-devant aide-de camp du Duc de Wellington) Quelques uns des commissaires français répondirent: n'importe.

Le Duc. C'est vrai.

Je conçus une haute opinion de la loyauté du Duc.

Abolition de la traite des noirs.

Quel fut mon étonnement. quand je lui entendis dire, et répéter avec satisfaction, qu'au Congrès de Vienne Lord Castlereagh et lui avaient jusqu'au dernier moment voté contre l'abolition.

Avant qu'on se mît à table, le Général Alava avait fait beaucoup de bruit dans le même sens. Il s'était notamment plaint de l'Autriche, qui, dit-il, n'ayant pas un seul noir, avait décidé l'abolition en se déclarant.

Il en résulte que la Russie et la Prusse ont poussé l'affaire, que l'Autriche a fini par se joindre à ces deux Puissances, que les ambassadeurs anglais alors n'ont pû tergiverser, que la France, l'Espagne et le Portugal n'ont pû s'empêcher d'y adhérer sous les restrictions connues.

C'est donc en dernier résultat l'Empereur Alexandre, qui est le véritable auteur de l'abolition, fortifié par l'opinion prononcée du peuple anglais.

Mais quelle a été la conduite des ambassadeurs de l'Angleterre? Nous voyons tous les jours Lord Castlereagh se vanter dans le Parlement de ses prouesses en faveur de l'abolition. Cependant au Congrès il a voté contre la mesure jusqu'au dernier moment. Il avait donc des instructions secrètes, contraires aux instructions avouées et publiques.

Le Duc de Wellington annonce tout haut, qu'il a travaillé jusqu'au dernier moment contre ses instructions publiques. Que devient sa loyauté?

J'ai eté frappé, mais surtout en ce moment, de sa tournure irlandaise.

Ook een ander gesprek deelt G.K. ons mede.

25 Avril 1816.

Je dînais chez le baron de Nagell avec le Comte Ojarowsky (Général russe, Envoyé extraordinaire pour le mariage du Prince d'Orange). Après la table le Baron d'Aylva vint s'asseoir auprès de moi et nous eûmes la conversation suivante.

M. d'A. Je crois avoir compris tantôt qu'on demandait au Comte Ojarowsky s'il allait à votre thé, et qu'il répondit; je ne suis pas invité. Y a-t-il quelque malentendu? A-t-on oublié de lui porter votre carte?

Moi. Le Comte Ojarowsky n'a jamais pris la moindre notice de ma femme, il ne lui a pas même envoyé sa carte. Il l'a pourtant rencontrée en société, entre autres à la fête de Madame la Princesse; il y a été assis avec elle à la table de S. A. R., où elle était la seule dame du pays. De mon côté j'ai eu pour le Comte Ojarowsky tous les égards possibles. Dès que j'eu vu sa carte je me suis rendu chez lui, mais il venait de sortir. Je fus le soir chez Mme de Phull dans le dessein de l'y rencontrer. Je lui dis les choses les plus obligeantes sur le mariage, sur la personne de l'Empereur et je lus dans les yeux de M. et Mme de Phull, de M. et Mme Freygang l'expression de la plus vive satisfaction en m'écoutant. Si après cela j'ai été parfaitement négligé, je ne m'en plains pas, je n'aurais pas même fait semblant de m'en appercevoir. Mais mon tour étant venu de m'avancer, je suis demeuré passif, et je n'ai pas fait d'invitation.

N.B. J'ai toujours entendu dire, et souvent vu, que les étrangers sont gâtés par nous, et qu'ils nous traitent avec beaucoup de hauteur.

Het geslacht van Hogendorp, waarvan de naam reeds voorkomt in de 14de eeuw, vereenigd met adelijke attributen, kan

een geregelde filiatie aanwijzen van het jaar 1450 af. Het was naar aanleiding van dezen ouderdom van het geslacht en de vele gewichtige diensten, die het ook in hooge betrekkingen bewezen had, dat Keizer Karel VI den graaflijken titel schonk aan den jongste van twee broeders van Hogendorp, die in het begin der 18de eeuw leefden; uit hem is een talrijke tak der familie gesproten, waartoe o. a. de Hogendorpen van Hofwegen behoorden. Waarom de oudere broeder, de stamvader van G.K. in die gunst niet gedeeld heeft blijkt niet. Toen met de invoering eener vorstelijke regeering na 1813 ook de noodzakelijkheid geboren werd den adelstand te doen herleven, kwam G.K. in aanmerking daarvan deel uit te maken. Bij Souverein Besluit van 28 Augustus 1814 was G.K. benoemd tot lid der Ridderschap van Holland; bij Souverein Besluit van 13 Februari 1815 werden allen, die zulk eene benoeming hadden ontvangen, gerekend te behooren tot den adelstand. Den 1en Juni 1815 werd G.K. bij Koninklijk Besluit erkend als lid van den adel met den titel van Jonkheer. Bij Koninklijk Besluit van 16 September 1815 n°. 66 ontving hij een nieuwe onderscheiding: „Willende „bij gelegenheid der vestiging van het Koninklijk gezag en „van Onze Inhuldiging een nieuw bewijs onzer blijvende erkentelijkheid geven voor den moed en de zelfsopoffering, waar„mede verscheidene Nederlanders in een hachelijk tijdsgewricht „den weg gebaand hebben tot de bevrijding van het Vaderland „en de herstelling van den staat", verleende Z. M. aan G.K. den titel van Graaf. In het daarvan afgegeven diploma staat te lezen: . . . . „alzoo wij bovendien geneigd zijn om door „een bijzonder blijk Onzer welwillendheid de verdiensten te „erkennen van Jonkheer Gijsbert Karel van Hogendorp, lid „der ridderschap van de Provintie Holland, Secretaris van „Staat, Vice-president van den Raad van State, Lid van de „Tweede Kamer der Staten-Generaal; zoo is het, dat wij om „aan opgemelden Jonkheer Gijsbert Karel van Hogendorp een „nieuw en openlijk bewijs te geven van onze duurzame erkentenis

„voor het kloek en schrander beleid, den hooggestemden maar „tevens onwrikbaren moed en de edele zelfopoffering, die hij „in het beginnen, voortzetten en voleindigen van Neerlands „glorierijke herstelling aan den dag leide, hem den titel ver- „leenen van Graaf, enz." Tevens werd in zijn wapen aangebracht een nieuw kwartier: een blauw veld, waarop een pijlenbundel en het jaartal 1813 gedekt met de koninklijke kroon. Het schijnt, dat dit diploma geruimen tijd noodig heeft gehad om G.K. te bereiken blijkens het volgend schrijven.

Ik neem de vrijheid U.M. mijn eerbiedigen maar ook hartelijken dank te betuigen voor de betoonde gunst van zulk een onderscheidend wapen. Het is veel meer dan ik had durven verzoeken, of mij had kunnen voorstellen. U. M. heeft deze gunst nog verhoogd door de aangename wijze, waarop mij dezelve is komen verrasschen. Ik hoop met den tijd de gelegenheid te vinden om mijnen dank bij monde te bevestigen.

Mijne gezondheid komt langzaam weder en vooral mijne kragten, na een zware ziekte, die ik wederom uitgestaan heb.

Ik bid den Hemel voor de gezondheid en kragten van U. M. en om zijnen voortdurenden zegen op deszelfs regering.

's Gravenhage, U. M. getrouwe onderdaan
4 Januarij 1817. HOGENDORP.

G. K'S „RETRAITE", 1816.

De Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden was vastgesteld, nu moest het huishouden van den nieuwen staat worden in elkander gezet en voor de toekomst geregeld. Van het begin hing zeer veel af, van de vaststelling der beginselen, waarnaar in het vervolg zoude gehandeld worden. Een der zaken voor den jongen Staat van het meeste gewicht was de regeling der Financien, de bepaling van het stelsel der belastingen. De Zuidelijke Provincien verlangden beschermende rechten voor hunne nijverheid, de Noordelijke wenschten lage rechten voor hunnen handel. Een mislukte oogst bracht ontevredenheid in zijn gevolg; de financieele toestand was na al de beroerten der laatste vijf jaren hoogst ongunstig; er heerschte geldgebrek in 's Rijks kas. De voorgestelde belastingen werden aangenomen niettegenstaande de hevige tegenkanting van verscheiden Zuidelijke leden. In December 1815 kwam bij den Raad van State een voordracht van den Directeur Generaal der Indirecte Belastingen, Appelius, in, bevattende de beginselen, waarop volgens hem het stelsel dier belastingen moest rusten. Dit ontwerp werd in den Raad van State goedgekeurd, maar G.K., die er zich niet mede kon vereenigen, legde aan den Raad over een nota, onder dagteekening van 9 Februari 1816, die hij ook in druk uitgaf. In latere jaren maakte hij er de volgende aanteekening op:

Ik meen, dat dit het eerste openbare stuk is, waarmede ik mij tegen het oordeel en het verlangen des Konings verzet heb. Het kwam op den grondslag aan van onze Nationale Welvaart. Ik kon derhalve mijne beginselen niet opgeven. Ik twijfel, dat de Koning mijne aanmerkingen gelezen heeft. Hij stond vast in zijn gevoelen en had het zekerlijk bekend gemaakt aan den

Heer Appelius. Deze was een man vol van geest en kunde, van ijzer en staal in het werk, en de Koning had groote gedachten van hem. Hij verwierf nog meer de gunst door zijne blinde onderwerping aan al wat hem voorgeschreven werd. Hij had Lodewijk en Napoleon gediend, en veranderde van beginsel en van stelsel met een zeldzaam gemak. Zijn advys of voorstel omtrent de indirecte belastingen was nu bij den Raad goedgekeurd Het is op dit advys van den Raad, dat mijne aanteekening gemaakt werd.

De fransche vertaling derzelve is het werk van een commies. Zij is vrij getrouw, doch niet schoon van stijl. Ik had den tijd niet om er zelf aan te werken, en daar heb ik nog leedwezen van. De vertaling was voor de Zuidelijke leden, die geen hollandsch verstonden. Zij kon ook buiten den Raad van nut geweest zijn. Maar de Fransche heeren hechten veel aan den stijl, en het is niet genoeg, dat eene redening klem heeft, om ingang bij hen te vinden.

De bedoelde Aanteekeningen zijn van den volgenden inhoud:

9 Februari 1816.

De ondergeschrevene heeft zig slegts onder de volgende bepalingen met het Advys van den Raad vereenigd.

Hoezeer hij de voordeelen van eene heffing van de Indirecte Belastingen bij den oorsprong nog grooter agt, dan dezelve bij het Advys worden opgegeven, en sommige van dezelve met minder beschroomdheid aanprijzen kan, dan bij het Advys geschied is; oordeelt hij nogtans, dat er in de wijze van deze heffing zodanige instellingen kunnen worden gemaakt, welke alle de voordeelen zouden overwegen, door hare strekking tot nadeel van de algemeene welvaart. Zodanig eene instelling meent hij ontdekt te hebben in hetgeen de Directeur Generaal voordraagt onder den naam van „Toezigt over den In-Uit-en Doorvoer der „Voorwerpen van Indirecte Belastingen."

Zolang als de heffing zig bepaalt tot den slijt binnen 's lands is de buitenlandsche handel, de algemeene handel, daar niet in betrokken. Maar bij den in- uit- en doorvoer wordt de algemeene handel in het spel gebragt. Het oogmerk van den Directeur Generaal is om den algemeenen handel vrij te laten en de belasting slegts te doen vallen op de ingezetenen. Tot dusverre is er dan ook geen verschil van gevoelen; maar dit verschil begint bij de middelen, welke voorgeslagen worden om het doel te bereiken.

De Directeur Generaal verklaart, dat hij voor de rigtige opbrengst instaat, wanneer hij het toezigt over den In-Uit-en Doorvoer heeft; dog indien hij dit toezigt niet had, dat hij dan verkiezen zoude het geheel beginsel der heffing bij den oorsprong op te geven.

Verzogt zijnde door de Gecommitteerden van den Raad om zig nader op de bijzonderheden van dit toezigt te verklaren, zig daaromtrent te verstaan met den Directeur Generaal der Konvoyen en Licenten en eene schets op het papier te brengen, heeft de Directeur Generaal hieraan voldaan en eene concept-wet overhandigd, onder de betuiging, dat dezelve nog maar als een ruw ontwerp diende aangezien te worden.

De ondergeschreven heeft dit ontwerp, bestaande in honderd vier en vijftig artikelen, en tredende in alle mogelijke bijzonderheden, met de vereischte aandagt gelezen. Hij wil hetzelve, overeenkomstig het verlangen van den steller, als eene ruwe schets beschouwen, zig alsnog in geen bijzonderheden inlaten, en slegts zijn oordeel uitbrengen over de grondslagen van hetzelve. Op dezen voet heeft hij eene opzettelijke conferentie daarover gehouden met den Directeur Generaal en vervolgens daarop geadvyseerd in den Raad.

De voorwerpen van belasting, hier in aanmerking komende, zijn, wat den in- en doorvoer betreft, de buitenlandsche producten zo als zout, huiden, zeep, wijnen, brandewijn, bier, wijnazijn en steenkolen; dog wat den uitvoer aangaat alle de voorwerpen van deze belastingen, hetzij dezelve van buiten inkomen of van

inlandschen oorsprong zijn en niet geheel en al binnen 's lands gesleten worden. Het toezigt moet dienen om voor te komen, dat geene van alle deze voorwerpen van belasting ter slijting onder de ingezetenen worden gebragt onder den naam van te vallen onder den buitenlandschen of algemeenen handel. Ten einde dit misbruik voor te komen wordt bij de concept-wet een toezigt ingesteld, volkomen en in alle deelen gelijk aan het toezigt van de Konvoyen en Licenten, met dit eenig onderscheid, dat hetzelve toegekend wordt aan den Directeur Generaal der Indirecte belastingen. Niettemin blijft het toezigt der Konvoyen en Licenten in deszelfs geheel, wat de in- en uitgaande regten betreft, niet alleen op alle voorwerpen van handel in het algemeen maar ook op de voorwerpen van indirecte belastingen in het bijzonder. Daarboven strekt zig het toezigt van de Directie der indirecte belastingen over alle de zeeschepen, rivierschepen, ligters, wagens en karren uit, welke slegts voor een klein gedeelte voorwerpen van indirecte belastingen geladen hebben, ja zelfs welke er geen hebben, omdat ten genoegen bewezen moet worden, dat zij er geen hebben. Dit toezigt is dus een volslagen verdubbeling van de Directie der Konvoyen en Licenten, het is eene dubbele administratie, en het is de algemeene handel, welke onder deze dubbele administratie gesteld wordt.

.Elk, die slegts een oppervlakkig denkbeeld heeft van den last der Konvoyen en Licenten voor den algemeenen handel, zal zig nu voor den geest kunnen brengen wat de gevolgen moeten zijn van de verdubbeling van dezen last. De honderd vier en vijftig artikelen van de concept-wet brengen den algemeenen handel overal, en tot in de minste kleinigheden toe, onder een dubbel bestuur van twee authoriteiten onafhankelijk van elkander. Daar komt nog bij, dat de Konvoyen en Licenten lastiger worden dan te voren, door de nieuwigheid van Entrepôts en van eene dubbele linie met een onvrij territoir, welke op zig zelve een meerdere hinder zijn voor den handel, en waarvan mede alle de verpligtingen verdubbeld worden.

Het is deze instelling bij de toepassing van het beginsel der heffing aan den oorsprong voorgeslagen, welke den ondergeschreven voorkomt zo nadeelig te zijn voor het algemeen welzijn van den Staat, dat naar zijn inzien het gemelde beginsel, hoe voordeelig ook, indien het niet zonder deze instelling in werking kon gebragt worden, beter geheel opgegeven is. Dog naar zijn inzien is deze instelling geheel niet noodig om het beginsel te behouden. Hij zal voortgaan met deze beide stellingen te betogen.

1°. Deze instelling zoude voor de algemeene welvaart nadeeliger zijn, dan het beginsel voordeelig zijn zoude. De ondergeschreven heeft alreeds verklaard, dat hij nog grooter gedagten heeft van de voordeelen van het beginsel dan zelfs de Raad; hij zal dus deze groote voordeelen niet nader afschilderen, maar aanstonds overgaan tot de nadeelen der instelling. Het komt hier aan op den algemeenen handel, aan welken een verzwaarde last in dubbele mate zoude opgelegd worden. Wat de last van de Konvoyen en Licenten voor den handel is, weet iedereen, namelijk een hinder in alle gevallen en menigmaal eene kwelling. De handel beschouwt denzelven evenwel als noodzakelijk, omdat er geen ander middel is ten einde ook hem in de algemeene lasten ten behoeve van den Staat te doen dragen. Het is te verwagten, dat de handel met dezelfde onderwerping zig schikken zal naar de nieuwe instellingen van Entrepôts en dubbele linien, in zoverre deze na rijp onderzoek blijken zullen voor de algemeene welvaart meer bevorderlijk dan hinderlijk te zijn. De algemeene handel lijdt wel door dezen last, en de algemeene welvaart lijdt met denzelve; dog aan eene andere zijde dient 's Lands kas ondersteund en de fraude geweerd te worden. In vroegere dagen onder Prins Willem IV nam men in bedenking om allen onderstand aan 's Lands kas uit de regten op den handel vaarwel te zeggen, ten einde dit gemis goed te maken door de vermeerderde welvaart uit een geheel vrijen handel te voorzien. Deze vrijheid zoude niet alleen bestaan hebben in de kwijtschelding van alle regten maar ook in de ontheffing van

alle de lastige banden van het bestuur tot de heffing van die regten ingesteld Niet alleen, daartegen, zouden nu de banden naauwer toegehaald, maar zij zouden verdubbeld worden, en in diezelfde mate zou de algemeene handel den moed verliezen en zig van ons land verwijderen.

Het is dan niet te verwonderen, dat de ondergeschreven zijne stem weigert aan eene instelling zoals de meer gemelde dubbele administratie, welke strekken zoude tot groot nadeel van den gewigtigsten bron van onze welvaart.

De algemeene handel, waar zooveel op aankomt en welke daarboven 's Lands kas met eenige millioenen regtstreeks stijft, begeert geen aanmoediging, geenen onderstand van de regering, ja zelfs vereischt geene zorg, om te bloeien; neen, maar hij roept slegts in alle tijden en in alle landen, dat men hem late begaan. Wij hebben in onze tijden gezien wat de gevolgen zijn, beide van zijn uitsterven en van zijn herleven. Door de instellingen van den Geweldenaar, door het continenteel systhema, ging dezelve te gronde, en onder de menigvuldige gevolgen daarvan zal de ondergeschreven er maar twee tot een voorbeeld opnoemen: in de stad van Amsterdam trok de groote helft der bevolking onderstand van de kleine helft; in de drie jaren der Fransche overheersching waren 's Lands inkomsten, het 1e jaar 70 millioenen francs, het 2e 60, het 3e 50. Zo schielijk volgde 's Lands ondergang op dien van den handel. Van den dag van den opstand af werd daartegen de zee opengesteld, en wij zien dagelijks voor onze oogen, niettegenstaande de bloedige en kostbare oorlogen in de twee jaren sedert dien dag gevoerd, eene herlevende welvaart in alle de onderscheiden takken van bestaan, die zelfs het minst in betrekking schijnen te staan met den handel. De stad van Rotterdam, die het eerst de zee wederom bouwde, was binnen weinige weken na de omwending zodanig van gedaante veranderd, dat een verstandig man, dezelve bezoekende, uitriep, dat zij met een tooverroede aangeraakt was. De groote sommen sedert in 's Lands kas gevloeid

door milde giften en door belastingen, de veertig millioenen nog onlangs zo bereidvaardig ingewilligd, de herstelling en handhaving van het publiek krediet, het algemeen genoegen der natie en haar onbepaald betrouwen op den Koning, getuigen allen om strijd, welk een zegen de verrezen algemeene handel voor het land is. Dezen handel, zoo teder uit zijnen aart, te ontmoedigen en te verwijderen zoude voor de algemeene welvaart een doodelijke slag zijn, waartegen alle de voordeelen van eene verandering in de wijze van heffing van indirecte belastingen nooit kunnen opwegen. Hinder en kwelling zijn geslagen vijanden van den handel, die ongevoelig voor dezelve wegsmelt als sneeuw voor de zon, en in landen, waar hij dezelve ontmoet, verloopt, om zig te vestigen in andere landen, zo als er vele het onze omgeven, daar hij met open armen zal ontvangen worden. De Fransche Douanes en Droits-réunis hebben den afkeer van onze natie op den hoogsten top gevoerd, en hebben onder onze oogen dezelfde uitwerking als de tiende penning onder den Hertog van Alva. Daartegen heeft een volslagen verandering in de gronden van regering tweemaal de liefde der natie aan een Willem den Eerste bezorgd en de Souvereiniteit is op een vasten voet in het Huis van Oranje gevestigd onder het blijde gejuich over de open zee en den vrijen handel.

2°. De ondergeschreven gaat over tot het betoog, dat de meergemelde instelling geheel niet noodig is, om het beginsel van de heffing bij den oorsprong in te voeren. Vooreerst kan het voorgedragen toezicht bij de Konvoyen en Licenten blijven, al is het, dat de indirecte belastingen een veel hooger regt zijn, dan de in- en uitgaande regten. Daarmede vervalt het dubbel bestuur, met alle deszelfs zwarigheden. De impost op de buitenlandsche producten, in wiens plaats de indirecte belastingen treden, werd geheven tot heden toe bij de Konvoyen en Licenten, zo dat er niets nieuws in gelegen, neen, maar het behouden van het oude is.

Geeft dit bestuur reden van klagten over de rigtige invordering, zo is daarin door gewone middelen te voorzien. Onderstelt men, dat de in- en uitgaande regten een laxer invordering vereischen en de indirecte belastingen een straffer invordering, zo is ook dit door goede instructien te verkrijgen. Dog deze onderstelling zelve is min gegrond, alzo de afschaffing van een gedeelte der in- en uitgaande regten, onder den naam van premie en veilgeld bekend, alsmede van het aangeven op request, en dus eene vermindering van de regten aan de eene zijde, en eene meerdere gestrengheid van de aangifte aan de andere, alreeds die zogenaamde laxiteit hebben weggenomen, en de invordering zo der gemelde regten als belastingen even straf kan geschieden. Dat de regten heden straf ingevoerd worden, blijkt reeds uit de ondervinding, alzoo de Konvoyen en Licenten evenveel opbrengen na de aanmerkelijke vermindering van regten, premie en veilgeld genoemd. Dan al moest er eenig onderscheid gemaakt worden, zo valt dit onderscheid gemakkelijk uit den aard der zaak. De voorwerpen toch van de indirecte belastingen zijn gering in getal, een stuk of zes, hetwelk niets beteekent in vergelijking van vijfhonderd voorwerpen van de in- en uitgaande regten. Deze weinige voorwerpen van de indirecte belastingen zijn zonder moeite te onderkennen, vooral de voornaamsten, zo als vreemde wijnen en brandewijnen, zout, huiden, zeep, en kunnen zich niet verbergen onder andere voorwerpen. Men kan dus veilig het toezigt bij de Konvoyen en Licenten laten en de voorgedragen schadelijke instelling is overbodig.

In de tweede plaats kan een gedeelte van het toezigt bij de Konvoyen en Licenten alleen, en een ander gedeelte bij de Indirecte Belastingen alleen gebragt worden. Het in- en uitklaren, met al wat daartoe gehoord, is het eigenaardig werk van Konvoyen en Licenten. Op de Entrepôts en den Doorvoer van dezelven tot aan de Binnen-Linie, kunnen de Indirecte Belastingen het toezigt hebben. Met deze verdeeling verder

voort te zetten kan men het geheel toezigt of onder de eene of onder de andere administratie thuis brengen, en de algemeene handel heeft nooit meer dan met een enkel bestuur te gelijk te doen.

In de derde plaats wordt alle zwarigheid voorgekomen door de Konvoyen en Licenten met de Indirecte Belastingen onder een en hetzelfde hoofd te vereenigen, gelijk als zij zoolang vereenigd zijn geweest, en maar zeer onlangs van elkander zijn afgescheiden geworden.

Buiten en behalve de drie aangestipte wegen om de verdubbeling der administratie uit te wijken, zouden er denkelijk nog meer te bedenken zijn, en het is waarschijnlijk, dat men daarop geraken zoude, als men kundige kooplieden over de zaak raadpleegde. Wij hebben daar een uitmuntend blijk van in ditzelfde Advys op de plaats, waar van de opgeruimde zwarigheden omtrent de zoutketens gehandeld wordt. Volgens het rapport van den Directeur Generaal, vergezeld met de klagten door de zoutketenmeesters ingediend, zoude men gedagt hebben, dat er nooit geen middel uit te vinden zoude geweest zijn om overeen te komen. Nogtans vernemen wij van den Directeur Generaal, dat het gelukt is, en mij heeft dezelve een uitvoerige opening gegeven, op welken voet het gelukt is. De belangen van de fabryk en van de rhederijen zijn volkomen bewaard, en het beginsel der heffing aan den oorsprong ongeschonden gebleven. Het gehoor aan fabrikanten en rheders verleend, kan met oneindig meer reden verleend worden aan den algemeenen handel, en het is te verwagten, als men dezen hoort, dat men komen zal, waar men zijn wil.

Zijne Majesteit toont op dit oogenblik Hoogstdeszelfs genegenheid om den handel te hooren, bij gelegenheid van het nieuw tarief. Indien nu dit punt van een dubbele administratie eenigszins bij die gelegenheid kon aangeraakt worden, zo zoude het overtollig zijn, den handel opzettelijk daar op te hooren. Dog de handel heeft geen de minste aanleiding om dit punt

zelfs te gissen, en kan er zijne gedagten niet over laten gaan, tenzij men het aan denzelven opzettelijk onder het oog brenge.

Het is op alle deze gronden, dat de ondergeschreven geoordeeld heeft aan Zijne Majesteit te moeten advyseeren:

1°. Om in het toezigt door middel van een dubbele administratie niet toe te stemmen.

2°. Of, indien Zijne Majesteit de zaak nader in overweging wilde houden, er dan niets in te beslissen zonder den algemeenen handel, door middel van eenige kundige kooplieden, daar op te hooren.

Het was een van de groote dwalingen der Fransche revolutionaire staatkunde, dat het groote rijk op zichzelf bestaan kon zonder buitenlandschen handel. Op dit beginsel werden er alle mogelijke fabryken aangemoedigd, en alle mogelijke vrugten van den bodem beproefd. Kon men er eenige uitlandsche voortbrengselen volstrekt niet telen, zo zogt men er andere op, om in de plaats te stellen. Vandaar de suiker van mangelwortel en dergelijke uitvindingen meer. Het Continenteel systhema moest eerst dienen om de zee te sluiten, dog niettemin was men reeds werkzaam om zich ook vrij te maken van allen invoer van het continent.

Ongelukkigerwijze komt deze geest van het Fransch revolutionaire bestuur vrij wel overeen met een anderen geest, die in de Oostenrijksche Nederlanden uit de omstandigheden geboren was. De Oostenrijksche Nederlanden zijn bij den vrede van Munster uitgesloten geworden van schier allen buitenlandschen handel en namentlijk van den Oost-Indischen. Alzo zij zig niet hadden willen vereenigd houden met de Noordelijke Gewesten, bedongen dezen voor zig alleen alle de voordeelen van den handel; vandaar dat de staatkunde in de Zuidelijke gewesten eeniglijk op landbouw en fabryken werkzaam bleef, en alles aan dezelve opgeofferd werd. Uit zulk een staat van zaken, die zo lang geduurd heeft, is er eene hebbelijkheid geboren, die het Fransche stelsel ongemeen veel ingang bezorgd heeft.

Bedenken wij nu, dat het Fransch bestuur in die Gewesten bijna twintig jaren geduurd heeft, en dat het in de Noordelijke Gewesten middelijk even lang, en onmiddelijk over de drie jaren geheerscht heeft, zo is het niet te verwonderen, dat er veel van den gemelden geest onder ons is overgebragt. Vele ambtenaren hebben in de Fransche raadzalen gezeten of hebben de Fransche beginselen moeten tenuitvoer brengen. De oude beginselen van eene goede staatkunde, door welke wij zo groot en voorspoedig geweest zijn, worden nog al te ligt door gewoonten en hebbelijkheden onderdrukt.

Deze oude beginselen maken egter het karakter uit van onze Omwending, of veelmeer van onze Wedergeboorte, en door dezelve kunnen wij den roem en de welvaart van vroegere dagen eeniglijk zien herleven. Aan deze egte beginselen dienen de Noordelijke Gewesten herinnerd en met dezelve moeten de Zuidelijke Gewesten als het ware bekend gemaakt worden.

Als het met den handel welgaat, zo gaat alles wel: dit was de spreuk in ons land, die in alle monden bestorven was, en die ook buiten 's lands doorging. Deze grondwaarheid steunde op eene lange ondervinding, en strekt nog tot een staatkundig axioma, bevestigd door al het gebeurde in onzen leeftijd.

De welvaart van alle beschaafde landen hangt af van den bloei van landbouw, fabryken en koophandel; dog in ons land is er bij den gewoonen koophandel, dien men in alle landen hoogagt, nog een algemeene handel gekomen, die zijn gunstigen invloed uitoefent op den gewonen koophandel, op de fabryken en op den landbouw. Deze algemeene handel blijkt uit de algemeene markt van alle de goederen der wereld, welke in ons land gevestigd is. Alles kan op deze markt gekogt en verkogt worden, en eene lading, welke nergens eene markt vinden kan, zocht dezelve hier nooit te vergeefs. Er is niets, dat geen Hollandschen koopman vindt, al is het op bloote spekulatie, en er is niets, dat men bij geen Hollandschen koopman zoude kunnen ontbieden. De algemeene handel brengt ongemeen toe aan het

gemak van den gewonen koophandel, hetzij om inlandsche goederen uit, hetzij om buitenlandsche ter slijt in te voeren. Alle hulp daarmede aan den gewonen koophandel toegebragt, is mede eene middelijke hulp voor landbouw en fabryken. Door den gewonen koophandel ontlasten deze zig van hunnen overvloed en ontvangen al het benodigde, ten einde alle de takken van landbouw en fabryken op de onkostbaarste wijze voort te zetten. De algemeene handel is de bestaande markt voor den gewonen handel, hetzij tot inkoop, of tot verkoop. Vandaar dat in ons land de vrugten van den grond met zooveel voordeel zijn afgezet, dat de grond met zooveel voordeel verbeterd is geworden, dat de grond tot de kostelijkste vrugten is aangelegd. Vandaar dat sommige fabryken die ontzachelijke hoogte hebben bereikt, voor welke zij anderzins nimmer vatbaar zouden geweest zijn, gelijk als de suikerrafinaderijen, de stokerijen, de boter en kaas. In alle landen wordt boter en kaas gemaakt, dog slegts voor de dagelijksche slijt, in sommige landen wordt de kaas uitgevoerd; in ons land schier alleen is de boter een voorwerp van handel met de vier werelddeelen. Dit is het gevolg van deszelfs bewerking, en door deze bewerking wordt dezelve eene eigentlijke fabrykwaar, en iedere boerenwoning is eene ware fabryk. De uitvoer in de jaren 1802, 3, 4, 5 is gemiddeld zes millioenen ponden geweest, en heeft aan uitgaande regten verre over de twee tonnen gouds in het jaar opgebragt. In diezelfde jaren is de uitvoer van kaas twintig millioenen ponden geweest; en de opbrengst der uitgaande regten vijf en veertig duizend guldens. De uitvoer van jenever mede in die jaren is jaarlijks voor omtrent de waarde van derde half millioen guldens geweest, en de opbrengst der uitgaande regten bijna zeventig duizend guldens. Binnen 's lands hebben deze millioenen ponden boter en kaas, gevoegd bij zooveel andere millioenen voor de gewone slijt, alle het waagregt aan het Land opgebragt, terwijl de jenever aan bloten impost op de begrooting van 1815 uitgetrokken staat voor zes en twintig tonnen gouds. De suikerrafinade-

rijen waren door het Fransche stelsel te gronde gerigt, en de helft van dezelve is thans aan den gang; zo dat wij mogelijk alras de aangename taak zullen mogen op ons nemen, om ook de groote voordeelen van deze fabryk op te geven. Terwijl nu zulke. aanzienlijke fabryken zo ongehoorde voordeelen afwerpen en de algemeene handel alleen zulk een uitwerking op dezelve hebben kan, zijn eenige andere fabryken als het ware door onzen rijkdom en door onze magt zelve naar elders verdreven. Duurte van arbeidsloonen heeft deze uitwerking op sommige fabryken gehad, en zij zijn geweken, hetzij uit onze handelgewesten naar de landprovincien, hetzij over de grenzen. De duurte van arbeidsloonen is het gevolg niet alleen van rijkdom, maar hoofdzakelijk van belastingen, en deze belastingen zijn nodig geweest en nog even nodig om eenen staat van oorlog op te houden, ter bescherming van onze groote welvaart. De geweken fabryken te herroepen of andere, die met ons staatkundig stelsel niet overeen te brengen zijn, te behouden, dit kan niet geschieden dan door de opoffering van den algemeenen handel, dat is, door een gemis veel grooter, dan het gemis van die fabryken. De handen, welke de kost in die fabryken wonnen, zijn even nuttig gebruikt geworden in andere neeringen, en onze bevolking heeft steeds met onze welvaart toegenomen. De goederen van zodanige fabryken koopen wij thans beterkoop van vreemdelingen en wij verkoopen daartegen aan deze vreemdelingen veel goederen, die zij nodig hebben, en krijgen op deze wijze den tol terug. welken wij aan hunne nijverheid betalen. Fabryksgoederen mogen vrij, zo als de vrugten van den grond, aan onderscheiden landen uitgedeeld zijn. God Almagtig heeft de vrugten van den grond ongelijk verdeeld onder de volken van den aardbodem, opdat de behoefte van den handel daaruit zoude geboren worden, en alle menschen in eene onderlinge verkeering zouden gebragt worden. Op de granen na, die schier overal gevonden worden, heeft elk gewas zijn eigen bodem. God heeft rijst aan Carolina, Italie, Java gegeven, katoen aan de Levant, Oost en West-Indië, en Georgie; wijn

en fruiten aan de warme landen; ijzer, hennep, bouwhout aan de koude; kina en goud aan Peru; indigo en zilver aan Mexico; specerijen aan de Molukken en Ceylon; thee aan China; koffie en suiker aan den zoom der keerkringen. Zo zijn ook de kostbaarste fabrykgoederen gegeven aan rijke en vernuftige volken, de grovere goederen aan arme en minkundige volken; deze laatste drinken onzen jenever en eten onzen suiker, waartegen wij hunne kousen dragen. Beide winnen wij daarbij.

Deze zijn de grondslagen van ons staatkundig huishouden, waarmede wij zo groot geworden zijn, en waarvan de herstelling sedert twee jaren ons Land zo spoedig wederom heeft doen vorderen op den weg naar onze oude welvaart.

De blijken van deze welvaart leven in de Geschiedenissen niet alleen van het Gemeenebest der Vereenigde Nederlanden, maar ook van het Rijk der Nederlanden onder de Huizen van Bourgondie en Oostenrijk. Elk herinnert zig den strijd der Vereenigde Nederlanden, tagtig jaren lang, met het magtig Spanje onder Philippus den Tweede, en de vestiging van groote rijken in Oost en West, midden onder dien strijd. Tromp en de Ruyter zweven nog op ieders lippen, en men roemt dagelijks nog hunne zeeslagen tegen Engeland en Frankrijk vereenigd. Willem de Derde staat door geheel Europa bekend voor den standvastigen Vorst, wiens staatkunde geheel Europa vereenigde tegen de heerschzugt van Lodewijk den Veertiende. Zo groote daden door zulk een klein volk verrigt zullen in eeuwigheid verwondering baren. Dog min bekend of erkend is het, welk een onderstand Karel de Vijfde bij zijne groote ondernemingen in zijne Nederlanden vond; weinigen heugt het, dat Karel de Stoute van Bourgondie de waagschaal hield tusschen Frankrijk, Duitschland en Engeland, en dat hij een koningrijk stond op te rigten, waarvan de Nederlanden de kern zouden geweest zijn. Men leest niet meer de treffende beschrijvingen der Nederlanden, zo als zij door vreemde reizigers, vooral door de Italianen, gemaakt zijn in het tijdvak tusschen Karel den Stoute en Karel den Vijfde. Is nu de alge-

meene handel een hoofdbron van welvaart geweest voor de Vereenigde Nederlanden, evenzo is dezelve het geweest voor alle de Nederlanden in die vroegere tijden, wanneer geen rijker, noch bevolkter land in Europa te vinden was, naar de uitspraak van ooggetuigen.

Deze oude aloude welvaart begeeren wij zeker allen weder te zien, en willen wij door onze pogingen aanbrengen. Heden is deze welvaart onmiddelijk betrokken in de verhandelingen over de Indirecte Belastingen en de In- en Uitgaande Regten. Nodig zijn de Belastingen en de Regten tot behoud der welvaart, die wij reeds hebben, en die wij nog zullen verwerven. Drukkende op de nijverheid zijn zij altijd uit derzelver aard, en eenig nadeel moeten zij onvermijdelijk hier en daar aanrigten. Dan op het meer of min komt hier oneindig veel aan en de hoofdbronnen der welvaart, het stelsel van ons staatkundig huishouden, deze dienen zoo min mogelijk aangeraakt te worden; het meer gewigtige kan nooit onderdoen voor het min gewigtige.

De ondegeteekende heeft deze aanmerkingen bij gelegenheid van de Indirecte Belastingen voorgedragen, ofschoon dezelve gedeeltelijk slaan op de In- en Uitgaande Regten. Hij heeft daarmede beantwoord aan het gevoelen van den Raad, welk ook het zijne is, en op onderscheiden plaatsen van het Advys voorkomt, namelijk, dat de Indirecte Belastingen door de heffing bij den oorsprong naauw verknogt raken met de In- en Uitgaande Regten, en dat men deze beide voorwerpen zo min van elkanderen scheiden kan, dat men dezelve veel meer te gelijk zal dienen vast te stellen.

Dan in zooverre nu reeds een bepaald oordeel op eenige bijzondere punten kan vallen, zo meent de ondergeteekende, dat Zijne Majesteit behoort geadvyseerd te worden om de belastingen op buitenlandsche voorwerpen zo als wijnazijn, harde zeep, niet hooger te stellen, dan zij voorgedragen zijn. De buitenlander zal maar al te genegen zijn om ook onze waren te belasten, en zal gemakkelijk ons voorbeeld volgen met de Inkomende

Regten laag te laten en alles op den impost te werpen. Gaan wij eens na welk een uitvoer wij dit jaar van vrugten van ons Land gehad hebben, en bedenken wij, waaraan wij ons bloot stellen, als wij den buitenlander aanleiding geven om dezelve uit weerwraak te belasten.

Hoe meer de algemeene handel onder alle de volken bloeit, hoe grooter aandeel wij ook aan denzelven hebben zullen, en hoe meer daardoor onze gewone koophandel, onze fabryken in het algemeen en onze landbouw zullen wel varen.

Nog twee andere advysen zijn voorhanden, die een proeve geven van G.K.'s werkzaamheid in den Raad van State.

Aanteekening op het Advys van den Raad van State omtrent de Indirecte Belastingen dd. 1 Juni 1816.

De Ondergeschrevene maakt zwarigheid om zig met des Raads Advys te conformeren op de volgende punten.

1°. De bepalingen omtrent de wijze van werken in de stokerijen, branderijen, zeepziederijen en azijnmakerijen.

Deze bepalingen zijn te vinden in de concept-wet.

Deze bepalingen strekken om den fabriekant te hinderen in zijn gewigtigst werk, de fabrikatie te belemmeren, en de gefabriceerde waar slegter te maken.

Hierdoor komen de nationale industrie en 's Lands kas ongemeen te lijden en beide zonder voldoende reden.

De ondergeschreven heeft, in alle zijne advysen op deze belangrijke en omslagtige zaak van de Indirecte Belastingen in in het algemeen, een beginsel tot grondslag gelegd, dat hij eerst uitvoerig ontwikkeld heeft, en waarop hij gedurig teruggekomen is, namelijk, dat bij de wijze van heffing de belaste voorwerpen dienen bewaard te blijven, omdat deze voorwerpen niet kunnen agteruit en verloren gaan, zonder dat de belastingen mede agteruit en verloren gaan, en zonder dat de nationale industrie zware schade lijdt.

In de toepassing van het algemeen beginsel op deze vijf trafieken zij slechts de jenever tot een voorbeeld genomen. In de Noordelijke Provincien alleen wordt de fabricatie geschat op honderdzestigduizend oxhoofden 's jaars, die naar den prijs van 48 tot 50 gld. het oxhoofd, eene som van omtrent agt millioen guldens waard zijn. De helft daarvan, om en bij, dient tot uitvoer naar buiten, de andere helft is impostsubject. De opbrengst van de belasting over het Koninkrijk wordt door den Directeur Generaal gesteld op nabij de vijf millioen guldens. Welk een verlies voor de nationale industrie, in den ruimsten zin, welk een verlies voor 's Lands kas, indien deze trafiek agteruitgaat.

De bepalingen omtrent de wijze van werken in de vijf opgenoemde trafieken raken het kooksel, en het kooksel is in dezelve de ziel van de zaak. De zorg, waarmede hetzelve dient verrigt te worden, gaat alle andere te boven, en een mislukt kooksel is eene zware schade. In dit kooksel ligt de groote kunst van den trafiekant en somtijds zijn geheim. De kunst heeft het nog niet zoverre gebragt, dat een kooksel aan het andere gelijk is; zo naauw luistert dit wezentlijk gedeelte van de bewerking. Nu zegt de wet: begin op dit uur, schei uit op dat uur, werk slegts zo lang, het vuur mag niet aangelegd dan zo laat, het dient weggenomen zo laat; hapert daar iets aan, zo volgt de straf als fraudateur. De ondergetekende oordeelt, dat de trafiekant de volkomen vrijheid in zijn werk dient te behouden, of dat de trafieken agteruit zullen gaan. Hij beschouwt deze belemmeringen als strijdig met het oogmerk; men wil de opbrengst der belastingen verzekeren en men bederft het belaste voorwerp, de gefabriceerde waar.

De Directeur Generaal en de Commissie van den Raad hebben de kragt van deze redenen volkomen ingezien met opzigt tot de steenkolen; en de concept-wet op deze belasting heeft de aanmerkelijkste veranderingen ondergaan, waarbij elk zig bij de vergelijking van het eerste met het tweede Concept over-

tuigen kan. Eerst was de bewerking in de mijn aan toezigt en bepalingen onderworpen, thans is zij vrij. Daarmede is deze aanzienlijke tak van de nationale industrie gered en wel door het allereenvoudigst middel. In de plaats van de belasting op de groeve te heffen, wordt zij geheven op de uitgehaalde kolen, liggende op den rand der groeve.

Op dezelfde wijze kan het werk in de vijf genoemde trafieken vrijgesteld worden, indien de belasting geheven wordt op de gefabriceerde waar, jenever, bier, zeep, azijn, voordat dezelve de trafiek uitgaat.

Dit eenvoudig middel om alle zwarigheden te mijden, door het voorbeeld van de kolen als met den vinger aangewezen, heeft egter tegenwerpingen ontmoet, die een voor een ter toetse gebragt zullen worden.

De eerste is, dat zulk eene verandering strijden zoude tegen het beginsel der heffing aan den oorsprong. Dan alle de redenen geopperd voor dezelfde verandering met opzigt tot de kolen zijn ook hier toepasselijk. Bij de belastingen op de Waag en Rondemaat is men evenzo van het beginsel afgeweken, alzo degeen, die granen koopt en te markt brengt, de belasting draagt, en niet de landman, die dezelve teelt, veel min het veld, waarop zij gegroeid zijn, of de inhoud van dat veld. Een van de leden van den Raad heeft met regt opgemerkt, dat in alle deze gevallen niet afgeweken is van het beginsel, maar dat hetzelve gewijzigd geworden is. Deze zelfde wijziging, bij drie belastingen aangenomen, kan op vijf andere toegepast worden. De oorsprong van de belasting op het bier, bij voorbeeld, is ook veel meer het bier zelf dan de kuip of de inhoud van de kuip. De heffing op het bier is dus de ware heffing aan den oorsprong van de belasting op het bier; de heffing op den inhoud van de kuip is eene heffing boven den oorsprong.

Een tweede tegenwerping is deze, dat men de heffing aan den oorsprong verlatende, in de oude Hollandsche wijze vervalt, of veel meer in de *droits réunis,* die slegts de oude Hollandsche

wijze tot eene meerdere volmaaktheid gebragt zouden zijn. Dan wordt deze tegenwerping in goeden ernst gemaakt? Zijn er slegts twee wijzen van heffing, of velerlei? Is men met de kolen, de waag en de rondemaat in de *droits réunis* vervallen? Dit dilemma schijnt een geschikte bullebak voor oppervlakkige geesten te zijn. Men geeft de keuze tusschen twee uitersten: wagt u voor de *droits réunis* en kies daarom de kuip.

Eene derde tegenwerping is uit de fraude ontleend. „Het „is veel gemakkelijker toezigt te houden over de kolengroeve, „dan over de jeneverstokerij; de eene op het veld, de andere „in de stad". Er zijn ook jeneverstokerijen en andere van de genoemde fabrieken op het platte land. Dog wat zegt deze tegenstelling van stad en platteland? Tot heden toe heeft men algemeen gedagt, dat het toezicht gemakkelijker was in de steden dan daar buiten. Op dit beginsel worden bij deze zelfde ordonnantien de fabrieken van het onvrij grondgebied toegelaten in de steden, en geweerd van het platteland. „Ja, „maar het sluiken van kolen gaat niet zo gemakkelijk als van „jenever, en er komt niet zooveel op aan." Naar mate de zaak van grooter belang is, moet het toezigt vermeerderen, doch niet alleen als de belasting van de gefabriceerde waar geheven wordt, maar in alle gevallen, ook als de heffing op den inhoud van de kuip geschiedt. Men heeft dus zeer wel gevoeld, en van daar zo vele bepalingen, die juist het kwaad aan de industrie doen. De heffing op de gefabriceerde waar zal veel eenvoudiger en kragtiger kunnen zijn. Nu bepaalt men, bij voorbeeld, den juisten tijd binnen welken een brouwsel gedaan moet zijn, uit vrees, dat er twee gedaan en slegts voor een betaald wordt. Als de belasting van het bier zelf geheven wordt, zoo verdwijnt deze vrees.

De tegenwerpingen houden dus geen steek. Dan, gesteld eens dat de lastige bepalingen op de wijze van werken in deze vijf trafieken de fraude moeilijker maakten (des neen) zo zou de schade aan de industrie toegebragt veel grooter zijn voor

'sLands kas, dan de geweerde fraude geweest ware. De vermindering in de slijt binnen 's lands en in den uitvoer naar buiten zal het Land van een veel grooter inkomen beroven. Boven dit verlies voor 's lands kas zal de geheele Natie een tweeden impost dragen met dezelfde prijzen voor slegte waar te betalen. En boven dezen tweeden impost zal de gezondheid lijden door slegt bier, slegte azijn, slegten jenever, en de zindelijkheid door slegte zeep.

2°. Het andere punt, waarmede ondergeteekende zich niet kan conformeren, is de cautiën of borgtogten voor de belastingschuldigen. Bij de eerste voordragt van den Directeur Generaal, waarop de Raad zijn advys aan Zijne Majesteit uitgebragt heeft, is er van geen borgtogt gewag gemaakt. Het punt is dus nieuw, en deze deliberatien waren de eersten op dezelve.

In de eerste voordragt wordt de noodzakelijkheid van credieten aangetoond. In de plaats van de belasting te heffen op den consommateur of slijter, dat is, op duizenden, op millioenen ingezetenen, zouden zij nu geheven worden op eenige honderde fabrikanten, eigenaars van mijnen, veenders, kooplieden in- of uitvoerende. De groote sommen, door deze op te brengen, en vervolgens op de slijters te verhalen, vereischten een zeker crediet, ten einde tijd te geven om het geld van de slijters te ontvangen. Dan voor dit verleend crediet heeft het Land eene behoorlijke zekerheid nodig, en deze wordt gevonden in een legaal hypotheek op de belaste specien. De geheele voorraad van bier, azijn, jenever, zeep, in de trafieken voorhanden, is altijd onder de magt van de administratie, tot zekerheid van het verleende crediet. Zo verre is er niets op te zeggen; men kan zelfs dit legaal hypotheek op de gebouwen van de trafiek uitstrekken. Maar nu komt er in de algemeene wet de cautie bij, op welke vervolgens in alle de speciale ordonnantien gewezen wordt. De cautie is of in geld tegen vijf p.c. of reëel, of personeel, of eindelijk gevestigd op de gefabriceerde waren in het entrepôt gelegd. Het Land krijgt daardoor eene tweede

zekerheid, boven en behalve het reeds gemelde legaal hypotheek.

De vraag is of het Land bij deze tweede zekerheid voordeel of nadeel heeft.

Het voorstel is, dat in sommige buitengewone gevallen het legaal hypotheek op de gefabriceerde waar en op de gebouwen niet voldoende zoude zijn.

Het nadeel is, dat de belastingschuldigen gedrukt worden, alzo het stellen van borg thans moeilijk en kostbaar is. Cautiën te vinden is schier even moeilijk als geld te vinden. Aan geld ontbreekt het vooral bij de herlevende nijverheid. Van kapitaal zijn wij vooral ontbloot door twintig jaren van ongehoorde rampen. De last van borgtogten is dus eene wezentlijke belemmering voor de industrie en den koophandel. Indien zij daaronder gebukt gaan en aan het kwijnen geraken, zal er 's Lands kas oneindig meer door lijden, dan door een of ander bankroet van gecrediteerde belastingschuldigen, daar men zo bang voor is, en dat men door oplettendheid wel voor kan komen.

De ondergetekende heeft zig daarom niet met de nieuwe en tweede zekerheid van cautien kunnen vereenigen.

3°. Het derde punt van verschil is de dubbele administratie bij de concept-wet op den In-Uit-en Doorvoer voorgeslagen. Hij herinnert daaromtrent hetgeen hij gezegd heeft in zijne aanteekening op des Raads Advys van 9 Februari n°. 7. Dit alleen voegt hij er nog bij, dat hij meent door zijne aanmerkingen op de gemelde concept-wet genoegzaam aangetoond te hebben, de noodzakelijkheid om dezelve alsnog na te zien met hulp van een kundig koopman. Op de zeep zijn zeepzieders, op het bier brouwers enz. gehoord; de in-en uitvoerende koopman staat in dit opzigt gelijk met de trafiekanten en er is evenmin reden om hem te bezwaren zonder nut voor 's Lands kas. Dit onnut bezwaar kan voorgekomen worden met hem in zijne belangen te hooren.

4°. Het vierde punt van verschil bestaat in de huiszoekingen

bij particulieren. Sommige leden hebben geoordeeld, dat eene autorisatie en bijstand van de politie of plaatselijke regering hier niet genoeg en dat er een gewijsde van den gewonen regter noodig was. De ondergetekende is van dit laatste gevoelen, als overeenkomstig met overoude gebruiken in deze landen. Hij ziet niet wat groot belang de Directie der Indirecte Belastingen stellen kan in den inbreuk op dezelven. Het komt hier aan op het vinden van een ketel tot brouwen of distilleeren in een partikulier huis. Indien de geregtelijke formaliteiten den tijd lieten, om den ketel weg te schaffen zo zullen er nog andere blijken en getuigen genoeg zijn om tegen den schuldigen te procederen. Dit voorbeeld van invallen in de woning van een partikulier, zonder regterlijk gezag, komt al te gevaarlijk voor om de gevolgen.

5°. Eindelijk heeft de ondergetekende eenen voorslag gedaan, die geen ingang gevonden heeft. Hij had gewenscht, dat de Koning bij de wet geautoriseerd ware geworden om de invordering te wijzigen naar de ondervinding en de omstandigheden. Hij heeft daartoe de volgende beweegredenen gehad. Vijftien wetten, vele honderde artikelen ter invoering van een geheel nieuw stelsel zullen denkelijk onverwachte zwarigheden in de uitvoering ontmoeten, daar het zelfs in den loop der deliberatien gebleken is, dat men gaandeweg op zulke zwarigheden stoot. Het komt daarbij op zeer belangrijke deelen der nationale nijverheid aan, en op de welvaart en de gezondheid der ingezetenen. Niet minder is het belang van 's Lands kas daarmede gemoeid. Om deze redenen oordeelt de ondergetekende, dat die gemelde autorisatie voor den tijd van een jaar nodig zoude zijn, en dat de Koning dan bij eene conceptwet op de gewone wijze aan de Staten Generaal die veranderingen zou kunnen voorleggen, welke de ondervinding als noodzakelijk of nuttig aan de hand gegeven had.

Dan noch met deze propositie, noch met deze zijne aanmerkingen in het algemeen, heeft de ondergeschreven zijn gevoelen eenigzins willen drijven. In de deliberatien over deze gewigtige

en omslagtige zaak, heeft hij zig twee regelen voorgeschreven en dezelve betragt: de eerste, om slegts van wezentlijke punten te handelen, met agterlating van alle anderen; de tweede om zijne denkbeelden duidelijk voor te dragen en te ontwikkelen, en voorts de conclusie op te maken met de meerderheid.

Zijn oogmerk bij deze aantekening is, dat denkbeelden, welke nu tot eene groote klaarheid bij hem gekomen zijn, na al wat hij onderzogt en gehoord heeft, mogen bewaard worden in de Registers van den Raad van State, ten einde in tijd en wijle te kunnen dienen bij volgende raadslagen, indien de ondervinding dezelve noodzakelijk maakte op een tijd, daar deze denkbeelden mogten verflaauwd zijn in zijnen geest, of wanneer hij dezelfde vermogens niet meer bezitten of zelfs niet meer onder de levenden zijn mogt.

's Gravenhage, den 3den Juny 1816.

GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP.

Praeadvies op het Concept-tarief, uitgebragt in den Raad van State den 16 Augustus 1816.

Wij zijn heden vergaderd over een der gewigtigste zaken, waarover Z. M. ooit om ons advys gevraagd heeft, de huishouding van den Staat.

Daartoe gehooren alle de zaken van finantien, doch bij uitnemendheid het tarief.

Wij hebben geadviseerd op begrootingen, op directe, indirecte belastingen, op geldligtingen, op de munt, op de maten en gewigten, alle welke zaken tot een stelsel van huishouden van den Staat gehoren; doch waarvan geen eene zoo naauw daarmede verknocht is, als het tarief.

In deze deliberatien zal vooral te pas komen een geest van eenigheid, een verlangen om de vereeniging te bevestigen, om alle de ingezetenen van hetzelfde Rijk, te lang van een gescheurd, tot hetzelfde nationaal belang in een te smelten.

Bezield met deze gevoelens heb ik het echt nationaal belang

onderzocht, de eenigheid voorgesproken en mij met eene edele verontwaardiging uitgelaten tegen een klein aantal onrustigen, die de verdeeling willen vereeuwigen.

In dezen geest van vereeniging en van nationaal belang leg ik nu de deliberatien aan. Mogen wij na een bedaard onderzoek van de zaak en verstandige wisseling van onze gedagten, een advies aan Z. M. vaststellen zoo als het betaamt aan goede burgers, die slechts het algemeen welzijn beöogen, aan goede onderdanen, die aller geest en aller ziel vereenigen willen rondom den troon.

Mijne aanmerkingen zijn of algemeen op het geheele stelsel, of bijzonder op de onderscheidene artikelen van het tarief.

Ik zal natuurlijk beginnen met de eerste. Wij hebben hier drie concept-tarieven voor ons en de stellers van alle dezelven hebben over de beginselen uitgewijd waarop dezelve gebouwd zijn.

In deze beginselen vind ik geen groot onderscheid. Ik zal aanstonds de hand leggen op het tederste punt, omdat wij ons allen lang met de zaak hebben bezig gehouden, en weten waar het eigentlijk op aankomt.

Het fabriekwezen wordt meer voorgestaan in het eene tarief, en minder in het ander. Dit is het verschil tusschen de bestaande tarieven in de N. en Z. Provincien, en dit verschil is overgebragt in de Concept-tarieven.

Moeten wij het fabriekwezen voorstaan, dat is, vereischt het welzijn van den Staat de bevordering van dit belang? Dit is eene eerste vraag, die ik volmondig met ja beantwoord.

Landbouw, fabrieken en koophandel maken de zuilen der nationale nijverheid uit; dus moeten wij het fabriekwezen voorstaan.

Kan de eene tak van de nationale nijverheid bevorderd worden zonder afbreuk van de andere, zoodat zij alle tegelijk voorgestaan worden?

Deze vraag beantwoord ik even bevestigender wijze.

En daarmede zoude dan alle verschil van denkwijze kunnen ophouden. Het komt er alleen op aan de middelen duidelijk aan te wijzen, door welke alle de takken, en het fabriekwezen inzonderheid, kunnen aangemoedigd worden.

De fabrieken zijn of in eenen bloeienden staat, of opkomende, en, naar mate zij tot de eene of andere beschrijving gehoren, worden zij door andere middelen of staande gehouden of voortgeholpen. Bloeiende fabrieken steunen op den uitvoer naar buiten 'slands, en des te meer naar mate het land minder uitgestrekt is, en de binnenlandsche slijt niet voldoet aan hare werkzaamheid. De koophandel is de vriendin van bloeiende fabrieken en met de vrijheid van denzelven neemt haar bloei toe. Het echte middel van bevordering der bloeiende fabrieken is dus de bescherming van eenen vrijen handel. Opkomende fabrieken hebben alles te duchten van de mededinging der buitenlanders, die beter en beterkope waar leveren dan zij. In hare oogen is de koophandel eene vijandin, omdat dezelve die vreemde waren aanbrengt. Doch komen zij desniettegenstaande op, bloeien zij op hare beurt, zoo ondervinden zij dezelfde hulp van den koophandel en zijn er mede verzoend.

Wij hebben bloeiende en opkomende fabrieken. Ik heb dezen winter meermalen gehoord, dat de lakenfabrieken van Verviers, onder de eersten van Europa gehoorende, geene ondersteuning vragen en slechts verlangen naar eenen vrijen handel. Ik zie niet, dat de uitvoer van garen kanten in de Z. provincien belast is. In de N. provincien dragen de sterke dranken, de boter en kaas gewillig uitgaande regten tot 3, 4 en 5 pct. toe. Meer andere zoude ik kunnen noemen.

Bij deze bloeiende fabrieken hebben wij er vele opkomende, vooral in de Z. provincien. Het zijn de opkomende fabrieken, welke haar heil zoeken in de hooge regten op hare mededingers, tegen welke hooge regten de koophandel roept, en door welke het belang van den landbouw veelal lijdt.

Moeten nu de opkomende fabrieken, die wij ons verpligt achten,

voor te staan, door die middelen bevorderd worden, welke zij zelve opgeven, of zijn er andere en beter? Hier begint het verschil van denkbeelden. Velen zien geen ander middel dan hooge regten. Anderen verwerpen de hooge regten ten gunste van den landbouw, zonder iets in de plaats te stellen. Vandaar een hevige strijd, waarmede de Maatschappij in hare grondslagen geschudt wordt.

Ik vind hulp in eene goede staatkunde, welke nadeelige middelen verwerpt en goede middelen in de plaats stelt, waardoor het nationaal belang op de uitnemendste wijze bevorderd wordt.

Ten einde deze middelen aan te wijzen heb ik noodig geoordeeld vooraf nog het een en ander over koophandel en fabrieken, over onzen koophandel en onze fabrieken, in het midden te brengen, hetwelk mij voorgekomen is of niet, of niet genoeg overwogen te zijn geworden in de stukken waarover wij raadplegen. Uit deze voordragt zal vervolgens van zelf het middel uitgaan, waarmede ik acht, dat alle de onderscheiden belangen tot een nationaal belang kunnen vereenigd worden.

Onder de oogmerken, welke met dit Tarief moeten bereikt worden, blinkt vooral het oogmerk uit om de inlandsche fabrieken voor te staan. Ik zal dan zeker in den zin van het tarief spreken met den staat van eene Nederlandsche fabriek van groot belang af te schetsen, namelijk den scheepsbouw.

Wat heeft deze fabriek noodig om zich te herstellen, om tot hare oude grootheid terug te komen? Den koophandel. Hoe meer handel des te meer scheepvaart, hoe meer scheepvaart, des te meer scheepsbouw.

Deze gewigtige fabriek zal dus van zelve opkomen, en door de uitbreiding van den handel. En hoe zal de handel opkomen? Evenzo door zichzelven. De handel vraagt geene ondersteuning, geene opofferingen, geene vrijstellingen.

Hij heeft slechts noodig, dat men hem late begaan, dat men hem niet belemmere. Hooge regten kan hij niet dragen, maar bij matige regten brengt hij den lande millioenen op. De onder-

vinding van de twee laatste jaren heeft wederom geleerd, dat de opbrengst toeneemt naar mate de regten verminderd worden.

In de plaats van lage regten vind ik op het tarief vele artikelen van 8, van 10, van 12, van 15, van 20 percent.

Deze hooge regten dienen om onderscheiden fabrieken te beschermen. Onderzoeken wij dan met opzigt tot eenige van de voornaamsten onder deze fabrieken waar deze hooge regten henen leiden.

Vooreerst de katoenen.

De katoenfabriekanten zeggen, dat er zal moeten gekozen worden tusschen dezen tak van nationale nijverheid en den handel in deze stoffen.

Wat deze handel is blijkt uit een request van kooplieden in katoenen te Amsterdam. Het is aan de Oost-Indische Compagnie gebeurd om alleen voor ruim 12 millioen guldens aan lijwaten op een jaar te verkoopen. In de jaren 1814 en 1815 zijn er te Amsterdam zoo 20 duizend balen of kisten ingevoerd, en te Rotterdam, Antwerpen en verder in het geheele Rijk 25 duizend. Eene baal op duizend glds. geschat maakt dit 45 millioenen guldens uit of 22½ millioen ieder jaar. Duizende menschen hebben in dezen handel, zoo in het groot als klein, hun bestaan gevonden. Te Amsterdam alleen drie duizend menschen. Moet er dan eene keuze gedaan worden, zoo kenne en onderzoeke men wat men kiest en wat men verwerpt.

Fabriek tegen fabriek; zoo bestaat er eene fabriek, de katoendrukkerijen in Holland, welke bij uitsluiting O. I. lijwaten tot grondstof gebruikt. Met het continenteel systema en de gesloten zee heeft zij beproefd om brabandsche lijwaten te gebruiken. Deze hebben geene kleuren willen houden en zij is er mede bedorven geworden. De fabriek heeft stilgestaan. Vele van hare gebouwen zijn zelfs gesloopt. Thans heeft zij hare grondstof wedergevonden, de O. I. lijwaten; hoe beterkoop deze zijn, hoe meer zij bloeit. Aanmerkelijke vorderingen maakt deze tak van nationale nijverheid elken dag.

In de Memorie welke wij de eer hadden onlangs aan Z. M. te presenteeren namen wij de vrijheid aan te merken, het bijna geheele verval van onze katoendrukkerijen, dagteekenende van den invoer hier te lande van het Fransche stelsel van staatsoeconomie en het zoogenaamde continenteel systema, hetwelk de onbezonnenheid der Fransche staatkunde bij onzen landaard vereenigt. Sints dien tijd konden de katoendrukkerijen in de Noordelijke gewesten geene andere dan Brabandsche katoenen bekomen; maar deze lijwaten voor den druk althans bij de fabrieken in de Noordelijke Provincien, zoo als de ondervinding geleerd heeft, volstrekt niet geschikt zijnde, heeft zulks ten gevolge gehad, dat verre de meeste dier lijwaten volstrekt bedorven van de katoendrukkerijen zijn afgeleverd, waardoor vele dier fabriekanten geruineerd, en als het noodzakelijk gevolg hiervan vele hunner drukkerijen ten prooi der sloopers hebben moeten worden.

En wat is daartegen nu ten opzigte van de overgeblevene dier fabrieken het geval? dat zij, nu weder op O. I. lijwaten kunnende drukken, met het beste gevolg wederom aan den gang geraakt zijn, en de fabriekanten de meest zekere uitzigten hebben om allengs hunne drukkerijen tot den vorigen staat en bloei te verheffen, indien de prohibitive maatregel door den Directeur Generaal geproponeerd, en van elders zoo machtspreukig ondersteund, hun die uitzigten met derzelver bestaan niet voor altijd doen verliezen.

De tegenwoordige staat van onze drukkerijen is aanmerkelijk verbeterd, zoodat een derzelven van de Heeren van Landt en van Marle te Rotterdam, zeker 15000 à 16000 stukken in dit jaar zal drukken.

Om Amsterdam aan den Overtoom en nabij de stad zijn thans 8 drukkerijen in activiteit, behalve vele trafieken alleen gebruikt wordende tot het inschilderen en kleuren van katoenen lijwaten, om nu niet te spreken van de aanzienlijke klanderijen en glanzerijen met voornoemden in onmiddelijk verband; onmogelijk is het op te geven hoe veel stukken elk dier drukkerijen

thans bewerkt; men denkt het minimum op 4000, het maximum op 10000 stukken te kunnen bepalen, hetwelk bij den verderen aanvoer van O. I. katoenen lijwaten moet vermeerderen, en voorheen zoo aanzienlijk was, dat wij het niet durven begrooten.

Alleen Oost-Indische lijwaten worden op de drukkerijen in de Noordelijke Provincien gedrukt; de drukkers weigeren de Brabandsche op gronden voormeld.

Behalve voornoemde drukkerijen te Rotterdam en te Amsterdam bestaan er nog belangrijke in de volgende plaatsen, om even als voormeld van minder beduidende te zwijgen, te Utrecht, Gouda, Zutphen, Zwolle, Grave, Helmond, Eindhoven, den Bosch en op vele andere plaatsen.

Ook aanzienlijke blaauwverwerijen enz. doch is het niet wel mogelijk de hoeveelheid der gedrukt wordende stukken op te geven.

Ook deze aloude Hollandsche fabriek zoude moeten opgeofferd worden.

De hoogste regten worden gelegd op de grofste stoffen, hetzij die wit gesleten of gedrukt worden. Ook onze drukkerijen gebruiken de geringste soorten. Wit of gedrukt zal dus al het gemeene goed verduren, dat is, de dragt van den geringen burger en den gemeenen man. Wie draagt thans geen katoen? Van top tot teen zijn wij er mede bekleed, met mutsen en kousen. Voedsel, huizing en kleeding zijn de drie eerste en grootste behoeften van den mensch. De kosten van kleeding gaan algemeen zwaarder worden. Dit moet noodzakelijk de werkloonen verhoogen.

De bescherming van een fabriek sluit die van anderen in, en wij zien dit uit het tarief. Voor velen derzelven, schier allen, worden er hooge regten voorgedragen. Bij de katoenen komt het ijzer, bij het ijzer de huiden, bij de huiden de wol, bij de wol het linnen, enz. De prijzen van alle deze artikelen opslaande, zal er eene algemeene rijzing het gevolg van zijn

door den onfeilbaren invloed van het een op het ander. Niet alleen zullen alle fabrieken en handwerken hooger prijs stellen, maar de voornaamste tak der nationale nijverheid, de landbouw, die alleen alle de fabrieken zaamgenomen overweegt, zal door de duurte van kleeding, gereedschappen en werkloonen, het voedsel en de grondstoffen tot hooger prijzen leveren.

Neemen wij slechts tot een tweede voorbeeld, na de katoenen het ijzer.

De 100 ℔ worden belast met een inkomend regt van 30 stuivers. Vele jaren dooreengenomen zijn de 100 ℔ ijzer 10 gulden waard en het inkomend regt bedraagt dus 15 pct. Hoe uitgebreid is niet het gebruik van ijzer. Bepalen wij ons tot hetgeen voor ons bestaan vereischt wordt, molens, sluizen en andere waterwerken, en tot onze belangrijkste fabrieken al wederom molens en schepen. Wie is er niet te halfweg Haarlem geweest en heeft van daar met eenen opslag van het oog de honderde molens van den Zaankant gezien? Oliemolens, papiermolens, snuifmolens, zaagmolens, en wat al meer.

Duizende polders worden slechts droog gehouden door molens, en leveren dan dat kostelijk gras op, tot voedsel van het vee, hetwelk de schat van den landbouw is, een landbouw zoo vruchtbaar als er ergens een gevonden wordt, getuige niet alleen de uitvoer van grondstoffen, zooals huiden, wol, vleesch, horens, enz, maar vooral de vele millioenen ponden boter en kaas uit elke boerenwoning als uit een fabriek uitgaande naar alle oorden der wereld. Wij hebben het gewigt van onzen scheepsbouw nader ingezien; het ijzer is een grondstof voor denzelven en kan niet belast worden zonder een doodelijken slag aan denzelven toe te brengen. En nu de geheele Maatschappij zonder een enkel mensch uit te zonderen, allen hebben gebruik aan ijzer, hetzij als werktuig, hetzij tot slijt, en meestal beide. Duurte van ijzer is een algemeene last en strekt regelregt om alle prijzen op te jagen.

Zoo zouden wij kunnen de verder genoemde artikelen door-

gaan en zouden altijd op dezelfde uitkomst nederkomen, namelijk algemeene duurte.

Deze duurte is de ergste belemmering voor allen uitvoer, zoo van de vruchten van onzen landbouw als van de vruchten van onze nijverheid. De duurte vermeerdert alle de uitgaven der regeering en maakt nieuwe belastingen noodig.

Nieuwe belastingen verhoogen wederom de prijzen van alles en dus de uitgaven der regeering. In dezen kring loopen wij dan jaarlijks rond, totdat de belastingen ondragelijk worden, gelijk als Engeland dit heden ondervindt.

Bij deze rampen komt dan eene kwaal, die dezelven altijd verzelt, en die aangroeit in een dubbele mate van de middelen tegen dezelve in het werk gesteld, de sluikhandel. Wij zien deze kwaal voor onze oogen in de Provincien, waar hooge regten geheven worden. De Staten van Oost-Vlaanderen schilderen ons den sluikhandel in katoenen af, als plaats hebbende op alle de punten van de kust en de rivieren. De goederen alomme gelost, worden aanstonds in alle winkels te koop aangeboden. 's Lands ambtenaren van de Convoyen zijn te vergeefs vermeerderd, zij dienen verdubbeld, te vergeefs gewapend, zij geven zich over aan omkooping. Wat beteekent deze algemeene sluikhandel, deze verkoop in alle winkels, en dus de aankoop door de geheele Maatschappij?

Dit, dat de belangen van allen hier zamenspannen om de goedekoop te handhaven, behalve het enkel belang der fabriekanten.

En nogtans wil ik het belang van deze fabriekanten niet uit het oog verliezen. Ik wil het belang van alle de verdere fabriekanten behartigen. Al is hun aantal gering, zeer gering in vergelijking van de geheele Maatschappij, wil ik hun belang ter harte nemen. Zij vragen hooge regten, waarmede de Maatschappij en de Regeering bedorven worden; hooge regten, waarmede onze bloeiende fabrieken zelven, als kanten, sterke dranken, lakenen, geheel niet gediend zijn. Hooge regten, die het

eigenlijk lokaas zijn van den sluikhandel, met welken sluikhandel zij alles verliezen wat zij wanen gewonnen te hebben, door welke 's lands kas beroofd wordt van haar geheel inkomen, en in welke een zedelijk bederf van alle standen gelegen is. Al dit kwaad roepen zij op hun eigen en op ons hoofd; doch van dit alles wil ik hen bevrijden, en hun langs eenen veel onschuldigeren weg alle die voordeelen bezorgen waar zij op gesteld zijn.

Het bedrag van de hooge regten, waarmede zij de vreemde goederen bezwaren, willen zij hun zelven toegelegd. Neemen wij al wederom de katoenen tot een voorbeeld. Dertig gulden legt het tarief op de 100 ℔. Een matig regt zoude gelijk staan met 10 gulden; geven wij dan aan de inlandsche fabriekanten een premie van 20 gulden voor de 100 ℔. Dit moge vrij 2, 3 tonnen gouds in het jaar bedragen, deze zijn te vinden. Evenzoo met het ijzer. Een regt van 10 stuivers op de 100 ℔ is reeds zwaar en men draagt 30 stuivers voor. Laten wij des noods de 10 stuivers, en wegen wij 1 gulden op de 100 ℔ aan de ijzermeesters toe. Maken zij 30 millioenen ponden, zoo ontvangen zij 3 ton; 60 millioen, 6 ton. Die schat is te vinden. Alle de verdere fabriekanten naar evenredigheid.

Om de penningen te vinden zal ik niet zeggen, dat de werkloonen een derde van den prijs der waren uitmaken, dat een derde der werkloonen in 's lands kas komt aan gewone lasten, dat het land dus een negende trekt of 11 pct. van al wat er gefabriceerd wordt, en dat deze 11 pct. meer opbrengen dan de tonnen gouds, die ik aan de fabriekanten toevoegen wil. Ik zoude dit alles kunnen zeggen, en betoogen, dat de voorgestelde toelage slechts een teruggave is, zoodat het Land aan de fabrieken zoude uitkeeren, hetgeen zonder die fabrieken nimmer zoude ontvangen zijn.

Dan alle 's Lands inkomsten uit de fabrieken kunnen behouden blijven, en de tonnen gouds worden niettemin gevonden. De ingezetenen der Nederlanden drinken jaarlijks 18 millioenen

℔ koffij op. Betalen zij daarvan 1 st: het ℔, zoo zijn 9 ton gevonden. Negen ton niet voldoende, zoo brengen 1½ stuiver 13½ ton op. Met deze som zullen wij er gemakkelijk komen. Of wil men de schamele gemeente van dezen last bevrijden, en denzelven op de meer bemiddelden alleen leggen, zoo berekene men het aantal huisgezinnen op ten minste 1 millioen, late de helft als mindervermogend vallen en heffe op een half millioen huisgezinnen een koffijgeld van 3 gld door de bank, volgens eene klassificatie van 1 tot 10 of meer guldens, hetwelk anderhalf millioenen opbrengen zal.

Dan hebben de fabrikanten al wat zij begeeren, om tegen vreemden te markten. Dan blijft de handel vrij of slechts aan matige regten onderworpen. Dan brengen deze regten te meer op in 's Lands kas naarmate zij lager zijn. Dan houden alle de prijzen de gewone prik, en noch voor vreemde, noch voor inlandsche waren is er eenig voorwendsel tot verhooging. Dan blijft de nuttige mededinging tusschen vreemde en inlandsche fabrieken stand houden, zonder welke dezen laatsten zich versloffen en slechte waar leveren. Dan is het uit met den sluikhandel. Dan gaan de katoendrukkerijen niet te gronde om de katoenweverijen op te houden. Dan wordt de geheele Maatschappij van een dreigende ramp verlost. Dan vermeerderen de uitgaven der regering niet, ingevolge van rijzende prijzen, en dus vervalt de noodzaak van nieuwe en telkens toenemende belastingen. Dan zijn alle de standen van de Maatschappij te vreden met de regering en vereenigd onder elkander.

De last van eenige tonnen gouds om al dit heil te verkrijgen wordt door de geheele Maatschappij evenredig gedragen, vrijwillig gedragen, uit weelde gedragen.

Voor den koophandel is er bij de eene wijze van heffing moeite aan vast, omdat de belasting op de binnenlandsche slijt gelegd wordt, en de wederuitvoer dus aan formaliteiten moet onderhevig zijn. Doch daarentegen bekomt de koophandel een algemeen laag tarief en vrijheid.

Nu wij de groote zwarigheid van hooge regten op vreemde fabriekwaren te boven zijn, kunnen wij het geheele tarief op de eenvoudigste grondslagen bouwen.

Alle de vruchten van den landbouw kunnen iets dragen tot stijving van 's Lands kas; en dat men de meeste geheel vrijgesteld heeft is geschied om goed te maken, dat men sommige zoo zwaar belastte. Een half tot 1 pct. kunnen zij ligt opbrengen. Vele grondstoffen, van buiten inkomende, zijn van een gelijken aard, en die niets dragen kunnen zijn veeleer uitzonderingen.

Inlandsche fabriekwaren mogen vrij uitgaan. Vreemde fabriekwaren kunnen nu tot 5 pct. toe inkomende belast worden.

Alle artikelen van zuiveren koophandel, die tot de groote markt behooren, kunnen met 1 pct. inkomende en uitgaande belast worden, zooals de algemeene regel van het Placaat van 1725 was; eenige uitzonderingen onbegrepen.

Daarmede zal de algemeene opbrengst veel grooter zijn, dan van het concept-tarief anders te wachten is. Want vele kleintjes maken een groot.

Bij het Concept-tarief zoude er van den landbouw weinig komen, niettegenstaande de 8 pct. op de aardappelen inkomende en de 10 pct. op de boter uitgaande, welke regten tegen alle gelegde grondslagen indruischen. Een zeer matig regt op alle de vruchten van den landbouw belooft een veel ruimer som totaal.

Bij het concept-tarief zoude er van vreemde fabriekwaren genoegzaam niets te halen zijn, en alles zoude in handen van de sluikers vallen.

Bij het concept-tarief zoude de handel ongemeen verminderen en dus minder opbrengen. Wint derhalve 's Lands kas onmiddelijk bij de inkomende en uitgaande regten, veel grooter winst zal zij nog halen uit de steeds wassende welvaart der Maatschappij, welke met vrijen handel zamenhangt.

De voordeelen middelijk en onmiddelijk voor 's Lands kas zijn tastbaar.

De voordeelen voor de fabriceerende Provincien even zoo. Drie tot zes tonnen gouds, bij voorbeeld in de ijzerprovincien, alle jaren gestort, zullen daar een ongemeenen welstand aanbrengen.

De geheele Maatschappij zal den zegen van voortdurende lage prijzen genieten.

Als natie zullen wij op de voetstappen van onze voorouderen het prohibitief stelsel verwerpen en het verkeer met alle natien der wereld blijven aanhouden. Alle natien zullen den weg tot ons open vinden, en als zij allen tot even wijze denkbeelden zullen zijn teruggebragt, zal de algemeene vrijheid, daar zij allen bij moeten winnen, des te gemakkelijker de plaats innemen van eenen verderflijken dwang.

Niet alleen in den Raad van State, ook in de Staten Generaal zoude G.K. zijne beginselen hebben te verdedigen. Om die beginselen duidelijk uit een te zetten, om niet telkens in herhaling te moeten vervallen, om alle misvatting zoo veel mogelijk te voorkomen, stelde hij een „Advys" op, dat hij onder dagteekening van 17 April 1816 liet drukken ten einde het aan zijn medeleden van den Raad van State en van de Staten-Generaal rond te deelen, zonder het voor het publiek verkrijgbaar te stellen. Het is gesplitst in vijf hoofdstukken: 1°. Nationale Schuld; 2°. Vereeniging; 3°. Financien; 4°. Algemeene Welvaart; 5°. Publieke Geest. Het 1e, 2e en 4e hoofdstuk zijn weinige jaren later opgenomen in het 1e deel der bekende „Bijdragen tot de Huishouding van Staat," en kunnen dus voor iedereen bereikbaar geacht worden; het 2e en 5e hoofdstuk werden daar niet in opgenomen, omdat zij met het doel van dat werk weinig gemeen hadden; zij mogen hier thans een plaats vinden.

Het geheele Advys werd voorafgegaan door deze korte inleiding.

Geroepen om binnen kort te advyseeren op concept-wetten van groot gewigt, namelijk op het stuk van Finantien, heb ik de gronden, waarop mijne advysen steunen zullen, eenigzins uit-

voerig op schrift gesteld, ten einde mijne medeleden daarmede bekend te maken. Ik verzoek de Heeren dezelve op hun gemak te willen inzien, opdat ik des te beter moge verstaan worden als ik er mij op beroepen zal.

's Gravenhage, 17 April 1816.

GIJSBERT KAREL van HOGENDORP.

2°. Vereeniging.

Door wederzijdsche opofferingen is de vereeniging tot stand gebragt, doch ieder deel is maar al te zeer genegen om de zijnen alleen in het oog te vatten. Vandaar zoo vele eenzijdige klagten, welke de gemoederen van elkanderen verwijderen, en om welke te verzagten het niet ondienstig zal zijn die opofferingen in haar waar daglicht te stellen.

Wij hebben groote opofferingen aan de Mogendheden gedaan, door wier tusschenkomst wij vereenigd geworden zijn, zo als blijkt uit de onderscheiden verdragen aan de Staten Generaal overgelegd. Uit dezelve blijkt, dat wij vijf en twintig millioen Hollandsch van de Russische schuld tot onzen last nemen, en dat wij aan Groot-Brittanje de Kolonien van de Kaap de Goede Hoop, van Essequibo, Demerary en van de Berbice afstaan.

Wanneer wij de onderscheiden verdragen lezen en vergelijken, zoo komen deze schikkingen hierop neder: Rusland heeft van de medeteekenaren van het verdrag van Chaumont derzelver eischen overgenomen voor de kosten der bevrijding van Belgie, en ontvangt tot vergoeding van deze kosten vijftig millioenen Hollandsch. Zweeden treedt Guadeloupe af ter bevordering van den vrede, en wordt door ons schadeloos gesteld. Van deze verpligtingen aan onze zijde neemt Groot-Brittanje de helft der vergoeding aan Rusland en de geheele schadevergoeding aan Zweden voor zijne rekening. Het geeft daar boven ter bevestiging van het Koningrijk, en om eene rij van vestingen langs de Fransche grenzen te bouwen eene som van twee millioenen Sterling of twee en twintig millioenen Hollandsch, onder de voor-

waarde van het besteden eener gelijke som door ons tot hetzelfde einde. Tot vergoeding van al hetwelk, het dan de bovengenoemde kolonien behoudt.

Onderzoeken wij nu deze opofferingen één voor één, zoo bevinden wij, dat de vijftig millioenen van Rusland geheel door ons gedragen worden, alzoo wij de eene helft werkelijk betalen, en voor de andere helft kolonien afstaan.

Deze kolonien worden echter door de Noordelijke Gewesten alléén afgestaan, bij het verdrag van 13 Augustus 1814; terwijl in de overblijvende vijf en twintig millioenen door het Koningrijk voorzien wordt. Deze opffering aan de vereeniging geschiedt derhalve voor eene helft en een vierde door de noordelijke en voor een vierde door de zuidelijke gewesten.

Wij zien voorts, dat de schadevergoeding aan Zweden, door het gemis van kolonien geboet, geheel eene opoffering is voor rekening van de noordelijke gewesten.

De som tot opbouw van vestingen bedongen splitst zich in twee deelen, de eene helft door Groot-Brittanje betaald, de andere door ons zelven. Voor de helft van Groot-Brittanje hebben de noordelijke gewesten hunne kolonien mede afgestaan bij de conventie van 1814. De andere helft blijft voor het Koningrijk, en de zuidelijke gewesten deelen daarin.

Na de opofferingen aan vreemde Mogendheden gedaan, volgen degenen, welke wij aan elkanderen gedaan hebben.

Op het stuk van den godsdienst hebben wij over en weder moeten toegeven.

Onder de Fransche overheersching hadden wij gelijk gestaan; alle godsdienstige gezindheden genoten dezelfde regten in den staat; dat is, alle de kerken en leeraars werden met gelijke verachting geslagen, en de leeraars zouden eindelijk van gebrek uitgestorven zijn. Bij de herstelling van den staat der Vereenigde Nederlanden herinnerde men zich wel hoe deze zaak, voor den inval der Franschen, bestaan had; dat de Hervorming de grondslag was geweest van onze onafhankelijkheid, en dat

daaruit een heerschende godsdienst was geboren, dat is een godsdienst door alle leden der regering beleden, met eene ruime verdraagzaamheid voor alle andere gezindheden. Nogthans keerde men niet tot dezen ouden staat van zaken terug, als goed voor de dagen van zijnen oorsprong, maar niet overeenkomstig met de onzen. Bij de Grondwet voor de Vereenigde Nederlanden maakten wij geen onderscheid voor leden der regering, noch andere ambtenaren, maar lieten de zaak zoo als wij ze vonden en zagen niet op de gezindheid in de betrekkingen tot den Staat. Slechts twee punten stelden wij vast ter gunste van de Hervormde Kerk: dat de Souverein een lid van dezelve zoude zijn, en dat haar leeraars door den Staat bezoldigd zouden worden. Daarenboven stond het vrij om in de behoeften van andere leeraars te voorzien, gelijk als ook aanstonds geschied is.

Toen de zuidelijke gewesten van de Fransche overheersching bevrijd waren, en over hun aanstaande lot gehandeld werd, waakte mede in dezelve de herinnering op aan het geledene. De Roomsche godsdienst bestond er schier uitsluitend en was voor dezen de heerschende geweest. Jozef II had echter dit grondbeginsel niet erkend, en onder de Franschen was er een protestant prefect te Gent geweest. De groote Mogendheden, als zij het Koningrijk der Nederlanden oprigtten, beslisten de zaak voor het vervolg in dezer voege: „er zal in de artikelen „der Grondwet (van de Vereenigde Nederlanden) die alle gods- „diensten gelijke bescherming en voorregten verzekeren, en „de benoembaarheid van alle burgers, welke ook hunne gods- „dienstige gezindheid zijn moge, tot openbare waardigheden en „ambten daarstellen, niets worden veranderd" (Zie 8 art. in Juny 1814 te Londen vastgesteld, art 2).

Niettegenstaande al wat er in dezen staat der zaken kon gezegd worden voor het behoud der bepaling, dat de Koning den Hervormden Godsdienst belijden moest, hebben de Hervormden daarvan echter afgezien, en de herziene Grondwet is, met uit-

lating van het bedoelde artikel, in de noordelijke gewesten eenparig aangenomen.

In de Zuidelijke gewesten hebben de bisschoppen zich tegen de Mogendheden verzet; zij hebben vele notabelen bewogen om de Grondwet af te stemmen, vele anderen om den eed en om ambten te weigeren; zij hebben eene leer van onverdraagzaamheid opgezet, die naar de duistere eeuwen zweemt, en hun beginsel, dat al de leden der regering en ambtenaren Roomsch dienen te zijn, zoo verre uitgebreidt, dat het zelfs den Koning insluit.

Het punt van de bezoldiging der leeraars is tot een algemeen beginsel gebragt voor alle gezindheden bij art 194 der Grondwet, zoodat alle de bestaande tractementen behouden blijven en meerder verleend kunnen worden. Reeds vóór de vereeniging had de Koning de som. tot onderhoud van de Belgische geestelijkheid bestemd, met de helft vermeerderd, zoodat de vermeerdering nu grondwettig wierdt. Ook op deze inrigting is de toestemming der noordelijke gewesten eenparig geweest. Thans doet derhalven de Staat voor den Godsdienst het wezentlijkste, dat hij voor denzelven doen kan, namelijk, hij zorgt voor het onderhoud van deszelfs leeraars, waardoor elke bijzondere gezindheid in hare bijzondere belangen gediend is, en hij beschermt wijders in het algemeen den Godsdienst, zonder onderscheid van bijzondere leerstellingen.

Een tweede stuk, waaromtrent wij aan elkanderen hebben moeten toegeven, is de vertegenwoordiging van de Natie in de Staten Generaal. De zuidelijke gewesten bragten in het midden, dat hunne bevolking drie millioen en twee maal honderd duizend zielen bedroeg, en die van de noordelijke slechts twee millioenen. Deze daarentegen droegen voor, dat hunne bevolking zich niet bepaalde tot Europa, dat zij bezittingen in alle de werelddeelen hadden, en dat onder dezelven het eiland van Java alléén vier tot vijf millioenen inwoneren telde. Zij oordeelden derhalven, dat ofschoon de bevolking alleen geen genoegzame

grondslag der vertegenwoordiging was, nogthans ook op dezen grondslag de meerderheid aan hunne zijde was. Onder de verdere grondslagen, die hier in aanmerking kwamen, telden zij de uitgestrektheid van den grond, de vruchtbaarheid van denzelven, de welvaart, op te maken uit den uitvoer van voortbrengselen en de opbrengst van lasten, den staat van kunsten en wetenschappen. Onder de behandeling van deze belangrijke punten bleef eindelijk een denkbeeld boven drijven, namelijk dat bij de vereeniging aan de eene zijde een gevestigde Staat was, die met zijne groote overzeesche bezittingen meer dan twee eeuwen bestaan had, en die zich onmogelijk aan eene meerderheid van aankomende leden onderwerpen kon; terwijl aan de andere zijde zoo uitgestrekte en volkrijke landen waren, dat zij zich tot geene minderheid van leden konden verstaan. Het slot is geweest, dat de harmonie meest zoude bevorderd worden, met de vertegenwoordiging over en weder gelijk te stellen: vervolgens is die van de noordelijke gewesten gebleven zooals zij was, en er is eene even talrijke van de zuidelijke bijgevoegd. Nog verlangden deze laatsten, dat de nationale vertegenwoordiging zoude verdeeld worden in twee kamers; en hoe vreemd dit was voor de denkbeelden der noordelijke, gaven dezelve echter daarin toe, uit hetzelfde beginsel van harmonie.

Vatten wij nu deze hoofdzakelijke opofferingen gezamentlijk in het oog, zoo blijkt klaar, dat zij in meer dan één daglicht gesteld en beschouwd kunnen worden, en dat er veel aanleiding in was tot verschillende uitleggingen en gevolgtrekkingen. Er is veel over getwist, en er zal nog lang over getwist worden. Ik heb geen oogmerk gehad om eenigzins te twisten, maar eenig en alleen om de zaak tot meerder klaarheid te brengen, opdat men zich ten minste verstaan moge.

Ik verlang slechts, om tot een enkel besluit te komen, hetwelk van een algemeen praktisch nut is: namelijk, dat wij ons door niets beter voor alle opofferingen in het vervolg bewaren

kunnen, dan door eenigheid; en dat wij wel vereenigd sterk genoeg zijn om voortaan niets meer te moeten afgeven.

5°. Publieke geest.

In de maand November 1813 was de publieke geest niet dubbelzinnig in Holland. Deze provincie stond tegen de overheerschers op en riep de verbonden legers, die van zelven niet voor het volgend voorjaar zouden opgetrokken zijn. De veldtogt, die geëindigd scheen, won een ander aanzien, duurde den geheelen winter in het harte van Frankrijk voort, en eindigde met den val des geweldenaars. Aan dezen publieken geest beantwoordde de Koning met zich ongewapend en alleen te werpen in de armen van zijn volk. De geestdrift rees ten top, een landstorm kwam op de been, twintig duizend man land-militie werden gewapend, evenveel troepen van linie gevormd, kavallery, infantery, artillery, de zwaarste oorlogslasten gedragen, eene Marine voorbereid, en wat al het andere overtreft, eene algemeene harmonie onder alle partijen aangenomen en gehandhaafd. Zulke wonderen doet de publieke geest.

Een jaar later scheen al het verrigte ongedaan, en de weinige vrienden van den geweldenaar, zijne terugkeering op den troon vernemende, zagen reeds weder het Vaderland onder den Franschen scepter teruggebracht. De herboren Natie deed eene tweede poging gelijk aan de eerste, stelde haar bloed en schatten veil, en de keurbende van Bonaparte viel in de vlakte van Waterloo, onder de slagen van Engelschen, Pruissen en Nederlanders, eene overwinning zoo beslissende, zoo rijk aan de heerlijkste vruchten, als geene andere in de geschiedenis.

De eerste struikelblok voor den publieken geest is de vereeniging van alle de Nederlanden geweest. De noordelijke gewesten hadden zoo langen tijd op zich zelven gestaan, en zich wel daarbij bevonden, dat het publiek niets anders begeerde, en gevaar in verandering zag. De koopman vreesde de mededinging en de geopende Schelde; de godsdienstige voorzag

scheuringen; de krijgskundige tilde aan de verdediging van een land zonder frontier. In de zuidelijke gewesten verlangden velen om weder onder Oostenrijk te komen, anderen om onder Frankrijk te blijven, sommigen om een eigen Staat uit te maken; de bekommering om den godsdienst kwelde de vroomen, en de geestelijkheid verhief hare stem op het congres van Weenen. Men bespeurde alles onder de volken, behalven de zugt naar vereeniging.

In de noordelijke gewesten kwam de zaak van boven, uit de raadzalen der regeering, het eerste ter sprake. In de zitting der Staten-Generaal, waarin de Vorst de Koninglijke waardigheid aanvaardde, in de dubbele Vergadering der Staten-Generaal, waar de herziene Grondwet voor het Koningrijk eenparig werd aangenomen, daar werd de vereeniging in haar ware daglicht voorgesteld; en de gronden voor dezelve werden alomme verspreid, gewikt en gewogen. Het gezond oordeel van de Natie leidde haar op het regte spoor. Onze voorvaderen, zeide men, hebben gewenscht de scheuring voor te komen, en nadat dezelve geschied was, die landen beschouwd als onze voormuur; hoe zouden wij dan niet ons aan dezelve sluiten? Europa heeft beslist, dat de vereeniging noodzakelijk is voor het evenwigt, voor het gemeen belang; wat kunnen wij in dit besluit veranderen? Raadplegen wij inmiddels de oudheid, zoo vinden wij, dat wij vereenigd zijnde groot en voorspoedig waren, onder de Vorsten van Bourgondie en Oostenrijk. De geschillen over den godsdienst hebben ons van elkanderen verwijderd; doch wij beleven een eeuw van verdraagzaamheid, die in Duitschland, in Frankrijk, en ook onder ons de overhand gewonnen heeft. Algemeene bescherming is de regering schuldig aan den godsdienst, hoedanig ook gewijzigd; en algemeene gehoorzaamheid is het volk schuldig aan zijne vorsten, van welk geloof ook. Christenen haten en vervolgen elkander niet meer om onderscheiden meeningen. Deze denkbeelden werden hoe langer hoe algemeener, en de Natie in de noordelijke gewesten is zoo ver-

genoegd met de vereeniging, dat er niet één geschrift tegen uitgekomen is.

In de zuidelijke gewesten is men lang onzeker van zijn lot gebleven, hetwelk den publieken geest wankelende liet. Toen echter op de verschijning van den aarts-vijand, de Koning zich verklaarde, en met de Koningin, een kind aan hare hand, in het bedreigde Brussel verscheen, toen ontvlamde ook dáár eene schoone geestdrift, en alle harten vlogen den Vorst te gemoet. Als kort daarop de slag van Waterloo gewonnen was, verhief de geheele vereenigde Natie den jongen Held tot in de wolken, en zijn bloed scheen alle de Nederlanders voor altijd te verbroederen.

In dezen stand van zaken werd de Grondwet bekend en ter aanneming aangeboden, zooals dezelve herzien was door eene zamengestelde commissie van Noord- en Zuid-Nederlanders. De gedachten aan oorlog en gevaar verdwenen zijnde, was nu aller aandacht gevestigd op het aanstaande. De Roomsche bisschoppen vonden zwarigheid in de gelijke bescherming van alle godsdiensten; zij oordeelden, dat hunne kerk nu slechts verdragen, in plaats van heerschende was; zij konden daar geen eed op doen, noch toelaten; zulk eene Grondwet diende afgestemd. De bisschop van Gent stelde zich aan het hoofd, eerst om de Grondwet te verwerpen, vervolgens om den eed op dezelve te verbieden. Hiermede begon de tegenpartij, welke sedert onophoudelijk werkzaam is geweest. Uit een geheel anderen hoek kwam een tweede partij opdagen, die op eene eigene theorie van Staatkunde grootsch, hare beginselen wilde doorzetten. Deze maakte ontwerpen van eene Grondwet, onderzocht alle de besluiten der regering, prees en laakte bij afwisseling. In den beginne toonde zij zich vrij wel te vreden, beide met de Grondwet en met de houding van de regering in het algemeen. Allengs verklaarde zij zich meer tegen beide dezelven, liet zich meer uit ten gunste van de Fransche instellingen, en eindigde met de voorkeur ondubbelzinnig aan deze laatsten te geven. Zij

veizelde het karakter van den Koning op, doch beklaagde hem van zoo deerlijk bedrogen te worden; zijn wil is goed, doch al wat hij doet is slecht. Deze theoristen voerden aanvankelijk eenen fellen oorlog tegen de Bisschoppen; naderhand hebben zij dien gestaakt, naarmate hunne wederzijdsche belangen meer overeenkwamen. De Bisschoppen, alle drie onderdanen van het gewezen Fransche rijk, geen van allen een Nederlander, hadden het oog op Frankrijk, voornamelijk de Bisschop van Gent, die zijn lieve vaderland openlijk inriep; de theoristen deelden rijkelijk in dezen Franschen geest. De Bisschoppen voeren uit tegen alle protestantsche ambtenaren, de theoristen tegen alle Noord-Nederlandsche ambtenaren. De Bisschoppen gaven grooten eerbied voor jegens den persoon van den Koning, terwijl zij hem eigenlijk uitsloten, de theoristen schilderden hem af als een sukkel onder den plak van zijne Ministers. Door zulke ineensmeltende belangen geleid, kwamen de beide partijen tot een en hetzelfde punt, waartoe alle hare redeneeringen strekten, mamelijk: waren wij toch Fransch! en wierden wij nog eens weder Fransch! De Fransche geest woelt in die streken en ondermijnt er gedurig den publieken geest. De gedrukte bewijzen van al het bovengemelde zijn in ieders handen. Deze geschriften hebben zeer veel kwaad bij onkundigen gedaan. Zij hebben daartegen ook de heimelijke bedoelingen der hoofden in het licht gebragt, en de waarheid zal dus in het eind zich zelve redden.

Onder de woelingen gaat de regering haren vasten gang voort en doet al het goede, dat zij kan. Wij hebben in de vorige hoofdstukken veel van dit goede aangestipt, hetwelk verrigt is in zoo korten tijd, onder den druk van twee zware oorlogen en met alle de moeyelijkheden van de vereeniging. In de regering komen de Noord- en Zuid-Nederlanders bijeen, leeren elkander kennen, en groeijen zamen tot ééne Natie. Door al wat er voorgaat, leert het volk de regering beoordeelen, niet uit woorden, maar uit daden, en verkrijgt een welverdiend vertrouwen. Men tast dat er geen godsdienst *verdragen* wordt, hetwelk een

heerschende godsdienst onderstelt, maar dat elke godsdienst alle bescherming, gelijke bescherming geniet. Men ziet, men tast, dat de Koning niet geregeerd wordt, maar regeert. De zorg voor het algemeen welzijn wordt erkend uit de vruchten van het gevestigd publiek crediet en uit de alomme wassende welvaart. De pogingen der kwaadwilligheid zetten deze daadzaken in een klaarder licht, en zullen de eindelijke uitwerking hebben om zich zelve met schande te overladen, en het vertrouwen op de regering te vestigen.

De woelingen van den kwaden geest zijn natuurlijk tot in de Staten Generaal doorgedrongen, waar dezelve het schoonst tooneel voor zijne bedrijven hoopt te vinden. Ook hier hebben wij reeds blijken van eene gelijke eindelijke uitkomst zijner pogingen ontwaard. De maatregel strekkende om de veertig millioenen van de oorlogskosten te dekken, hierboven breeder uitgelegd, ondervond er een sterken tegenstand. Sommige leden kwamen er voor uit, dat er oproer uit te dugten was, en andere gaven te kennen, dat er de geestelijkheid onder roeide. Als, door kracht van goede redenen overtuigd, eene groote meerderheid eindelijk de wet aannam, tekenden twee leden nog hunne afkeuring aan, ten einde verantwoord te zijn bij de gevolgen. En welke zijn de gevolgen geweest? Dat de maatregel met gemak is uitgevoerd, en dat er geen ongenoegen is verwekt. Onze naburen onder de Pruissische heerschappij benijden ons lot, daar wij voor de oorlogsbelasting een papier in handen hebben, dat bij de negentig pct. waard is, terwijl zij hun geld kwijt zijn. Alle de woelingen van den kwaden geest hebben in deze zaak zigtbaarlijk de uitwerking gehad van meer vertrouwen op de regering in te boezemen.

Door de openbare zittingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal verkrijgt deze uitwerking nog meer kracht. De gronden voor en tegen de voorzeide wet zijn gehoord, opgeteekend, in alle de couranten gekomen. De Natie wist hoe de zaak stond en maakte haar oordeel op, nog eer dezelve beslist was; zij

nam deel in de raadslagen; zij vernam, niet van ter zijde, uit den mond van listige vijanden, maar op de plegtigste wijze, wat er tegen te zeggen viel, en in denzelfden adem de oplossing van de zwarigheden. De gelegenheid was er geweest en gebruikt om openlijk daarvoor uit te komen, dat de regering geen hair breed uit den weg ging voor de oproerige bisschoppen. Het nut van het publiek crediet was op tastbare gronden betoogd, en men had leeren inzien, dat de opofferingen om dit crediet te vestigen gering waren in vergelijking van deszelfs invloed op de algemeene welvaart.

Het is waar, de debatten zijn tot heden toe zeer onvolmaakt aan het publiek bekend geworden, en de courantiers zijn nog verre van de bekwaamheden der Engelsche en Fransche op dit stuk. Men zoude zich zeer bedriegen als men zich op de Staatscourant zelve verliet, die zeer verkeerdelijk in dit opzigt als officieel beschouwd wordt. Sommige leden hebben er hunne advyzen, zo als zij die voorgelezen hadden, doen plaatsen, en dan heeft het aan het oogmerk beantwoord. Doch de weinige, die voor de vuist spreken, komen er het slechtst af, en zulke advyzen worden nooit behoorlijk overgebragt. Hetgeen nog niet gebeurt, zal evenwel met den tijd geschieden, en het groeiend belang der Natie in deze debatten zal een spoor voor de courantiers worden. Thans redeneeren de tijdschriften op het verslag van de couranten, en men raakt zoo verre van de waarheid af door misverstand op misverstand, dat de zaken eene geheele verkeerde gedaante krijgen. Wij hebben dit gezien met twee wetten, die door de Tweede Kamer afgekeurd geworden zijn. De eerste betrof zekere acten van eenen Notaris te Rotterdam, daar uiterlijke formaliteiten aan ontbraken, en die de Koning voordroeg om geldig te verklaren, ten nutte van de belanghebbenden. Wij voegen het rapport daarop uitgebragt hierachter zoo als de Griffier het heeft gesteld, ten einde tot meerder opheldering te dienen. Het is klaar, dat het gebrek aan eenige der vereischte formaliteiten, thans eerst ontdekt, in het vervolg

aanleiding kan geven tot twisten en gedingen. Op dit oogenblik denken de belanghebbenden aan niets dergelijks en de zaak is gemakkelijk te herstellen tot genoegen van alle de partijen. Maar dit kan door geen bestaande magt geschieden, door geen regtbank, door den Koning zelven niet, en de wetgeving alleen heeft dit vermogen. Deze eenvoudige voordragt, zoude men denken, moest voldoende geweest zijn; maar het mistrouwen roeide er onder. Sommigen meenden dat het op de schuldbevrijding van den Notaris gemunt was, terwijl zijne schuld of onschuld volstrekt dezelfde bleef, met zijn acten geldig te verklaren. Anderen vreesden, dat er belangen van aanzienlijke lieden onder schuilden, hetwelk in de Fransche tijden een juiste gissing geweest ware. Er werden vervolgens groote beginselen van staatsregt ingeroepen, die op zich zelven waar zijn mogten, doch waarvan de toepassing bij de hairen getrokken was. Bij deze gelegenheid is de aanmerking gemaakt, dat wij niet meer in tijden leven, waar men verklaarde, honderdduizend zielen gaarne ten offer aan het behoud van één beginsel te brengen. De gepastheid van deze aanmerking ging inmiddels geheel verloren in de berigten van de publieke papieren. Zoo herinneren wij ons, dat een tijdschrift ook geheel niet begrijpen kon, hoe beide de partijen geholpen konden zijn met deze acten geldig te verklaren, waarschijnlijk, voegde hij er tusschen twee haakjes bij, een van beide de partijen. Onder dit schrijven zijn wij op nieuws verwonderd, dat een zoo eenvoudige zaak als deze, waar het alleen op het gezond oordeel aankomt, zoo verkeerd heeft kunnen ingezien worden, en wij weten nog geen andere reden te vinden van de vooringenomenheid, dan het mistrouwen waarvan de kwade geest zich bediend heeft, om alles in een valsch oogpunt voor te stellen. De tweede afgekeurde wet betrof het beslag op 's lands penningen, effecten, enz. Deze wet was den 24 Januari 1815 vastgesteld voor de Vereenigde Nederlanden, en zoude nu ook toepasselijk worden op het geheele Koningrijk. Wij voegen dezelve tot beter verstand

hierachter en merken daarbij op, dat het opschrift derzelve niet goed is. Hetzelve past niet op de wet, zoo als aanstonds uit de voordragt blijken zal, en is denkelijk het werk van een onkundig Commies. Dan in de debatten kwam dit niet te pas, alzoo de wet aldaar zonder opschrift verschijnt. Het wezen van deze wet is te vinden in het eerste artikel, op hetwelk alleen dan ook de inleiding ziet en zien moest. Tot regel wordt gesteld, dat er geen arresten zullen verleend worden op gelden, effecten, enz. berustende onder publieke administratien. Zulk een regel is noodzakelijk om den gang van het bestuur te verzekeren, en de ondervinding heeft dit bewezen. Maar in zooverre particulieren daardoor zouden komen te lijden, worden er uitzonderingen vereischt, telken reize als het publiek belang zulks gedoogt. De eerste uitzondering komt voor in art. 2, en is voor alle mogelijke arresten; dezelve behelst, dat men zal mogen verzoeken om een arrest te leggen, en dat de Koning zelf, op het advys van het hoofd eener administratie zal beslissen. Beter kan men het publiek en particulier belang wel niet overeenbrengen. De tweede uitzondering betreft militaire tractementen en gaat door alle de volgende artikelen der wet. De militaire tractementen zijn mede 's land penningen, en niemand heeft er regt op, voordat zij verdiend zijn. Ten einde echter een crediet aan officieren te bezorgen, die in hun zwervend leven crediet noodig hebben, laat de wet toe, dat er voor gemaakte schulden een arrest op een derde van de uitstaande tractementen gelegd worde. Daardoor verkrijgt degeen, die hun iets levert of voorschiet, eenige zekerheid van betaling, en verleent dienvolgens crediet. Op dit beginsel rusten alle de beschikkingen, en het oordeel over de wettigheid der schuld wordt overgelaten of aan de partijen, als zij het eens zijn, of aan den regter als zij verschillen. In het geval, dat de schuld erkend is, verleent de Minister het arrest; als dezelve betwist wordt, wijst hij partijen naar de justitie. Dat er nog andere beschikkingen van minder gewigt te maken zijn, is klaar uit den aart der zaak, en men zal dezelve

in de wet vinden zonder eenige zwarigheid, als men in dezen geest leest. Wat al zwarigheden nogtans in de Staten-Generaal gemaakt zijn gaat alle denkbeeld te boven. De voornaamste was, dat de regterlijke magt aan de Ministers werd opgedragen, en deze, gelooven wij, zal wel het minste vat hebben op al wie deze voordragt gelieft te overwegen. Eene reden van afkeuring is mogelijk te vinden in het aanwezen van zulk eene wet in de zuidelijke gewesten, waaruit eene naijver ontstond, welke wet de beste ware en meest de eer verdiende om algemeen te worden. Met regt merkte een bekwaam regtsgeleerde op, dat alle dubbele wetgeving nadeelig is, en dat men trachten moest de Natie onder gelijke wetten te brengen. Uit deze aanmerking werd aanleiding genomen, om in te scherpen, dat men eenige onvolmaaktheden, ondersteld dat dezelven bestonden, over het hoofd moest zien, ten einde spoediger het doel te bereiken. Deze onvolmaaktheden, ging men voort, zijn onafscheidelijk van de omstandigheden, die wij beleven; namelijk twee jaren gestoord door twee geduchte oorlogen, en door de moeilijkheden van de vereeniging. Het kan niet alles volmaakt zijn; het komt voornamelijk aan, om het gebouw op te rigten en men zal het naderhand polijsten. Zulk een denkbeeld hebben wij hierboven meer dan eens geopperd, en het vloeit uit den aard der zaken voort. Hoedanig hetzelve is verdraaid geworden, ten einde het te ontzenuwen, heeft men in de tijdschriften kunnen lezen.

Tijd- en schotschriften in dien geest komen er in de zuidelijke gewesten vele uit, onderwijl de noordelijke gewesten door rust en bedaardheid uitmunten. In de noordelijke gewesten kent men evenwel de opofferingen, die zij aan de vereeniging gebragt hebben, leest men de kwaadaardige uitlatingen van de vereenigde landgenooten tegen taal, zeden, wetten, karakter en al wat dierbaarst is. Men zwijgt daarbij stil, en komt er een boekje uit, zoo is het eene *Hand van broederschap, enz.*, of dergelijke tot eenigheid opwekkende. Wij zijn verre van den geest der zuidelijke tijd- en schotschriften aan de zuidelijk gewesten te

wijten; maar wij onderscheiden klaar in die gewesten het oogmerk van de bovengeschetste tegenpartij, wanneer zij al wat Noord-Nederlandsch is, hatelijk, verachtelijk en bespottelijk tracht te maken. Zij wil de vereeniging tot eene bloote schim wegredeneeren, opdat het oude Belgie in de daad op zich zelf blijve, en gereed zij om over te slaan, als het oude Frankrijk van Bonaparte en Robespierre wederom zal opstaan. Dit hoopt en voorziet zij, en daarin wordt zij bevestigd door de Fransche tijd- en schotschriften van vlugtelingen, welke dagelijks te Brussel en in andere zuidelijke steden uitkomen. Het eerste middel om in de daad afgezonderd te blijven, is eenen bijzonderen naam te dragen en daartoe is die van *Belg* uitgekozen. Nu is *Belga* in het Latijn, *Belge* in het Fransch, letterlijk niets anders dan Nederlander, onze oude gezamentlijke naam, van de eeuw van Cesar af. Maar deze gemeenschappelijke naam moet regt opzettelijk voor de zuidelijke gewesten afgezonderd worden, ten einde de afscheiding te bevorderen, en hiertoe werkt mede het gebruik twintig jaren geleden door de Franschen ingevoerd om de zuidelijke gewesten bij uitsluiting *Belgique* te noemen, en de noordelijke *Hollande*. De gedurige grootspraak op den uitsluitenden naam van Belg heeft de Noord-Nederlanders afkeerig daarvan gemaakt, omdat zij niet willen den schijn hebben van een vreemden naam aan te nemen, nadat zij onder dien van Nederlanders een roemrijk bestaan van eeuwen als een onafhankelijk gemeenebest gehad hebben, waarvan de zoogenaamde *Belgique* niet droomen kan. Het tweede middel tot afzondering, door tegenpartij gebruikt, is de taal; onze moedertaal, zeggen de tijd- en schotschriften, is de Fransche; Engelschen spreken de Engelsche taal, Duitschers de Duitsche, Franschen de Fransche; en Nederlanders zouden geen Nederlandsche spreken! In Engeland zijn millioenen Ieren, Welschen, Bergschotten, die eigen talen spreken; doch het Engelsch is de nationale taal. In Frankrijk is er een *patois* in het Noorden, in het Westen, in het Zuiden, haast even onverstaanbaar voor

wie Fransch spreekt, als het Duitsch van den Elsas; doch het Fransch is de nationale taal. In de Nederlanden zijn eenige gewesten, op de grenzen van Frankrijk, onder den naam van Waalsche bekend, in het bezit van een Fransch *patois*; vele lieden in de *Belgique* hebben onder de Spaansche, Oostenrijksche, Fransche heerschappijen eene vreemde taal aangenomen, doch de Nederlandsche is de nationale gebleven. Deze tastbare waarheid wordt echter vlak tegengesproken, en de tijd- en schotschriften beweren, in zeer middelmatig Fransch, dat het Fransch de moedertaal der Belgen is. Het derde middel van afzondering zijn de wetten; deze wil de tegenpartij houden zooals zij zijn, dat is Fransch, het Code Napoléon; want, zeggen onze fransche landgenooten, als een land van regering verwisselt, zoo komt er een ander Vorst, en een ander leger, maar al het andere blijft. Dit beginsel wordt uit eenen Franschen schrijver gehaald, die den sterksten weerzin had tegen geweld en overheersching, Montesquieu, en moet dienen om het werk van overheersching en geweld te handhaven. Vele andere middelen volgen nog, die reeds van tijd tot tijd zijn opengelegd, en die door het gezond oordeel van Zuid-Nederlanderen zelven wel nader zullen ontleed worden.

Al deze woelingen kunnen gerustelijk aan datzelfde gezond oordeel worden opgedragen. In het publiek, in de Staten-Generaal, binnen- en buiten 's lands, is de partij bekend. Zij heeft eene hulp gevonden in de dweeperij, en nu trekken dweeperij en ongodsdienstigheid verbonden tegen de regering op. De regering vervolgt inmiddels hare wijze en weldadige ontwerpen, schept orde uit verwarring, publiek crediet in vervallen geldmiddelen, welvaart op de puinen van den oorlog, licht in de duisternis; en met een oog op God gerigt, wiens hand zigtbaar medewerkt, stapt de Koning moedig onder den laster voort, in dat volle vertrouwen op de zuiverheid van zijn hart, hetwelk een vast en zelfstandig karakter over allen tegenstand doet zegevieren.

De toezending van dit stuk aan medeleden en goede vrienden lokte menig antwoord uit; de voornaamste brieven laten wij hier volgen, daar de indruk, die het maakte, zich daarin eenigzins weerspiegelt.

Mijne hand heeft juist zooveel kracht herwonnen, dat ik U zelf het buitengemeen genoegen melden kan, met welk ik de hierbij gaande vertogen heb gelezen. De gemeenmaking derzelve voor het publiek, zoodra de omstandigheden en de loop der discussien dit zullen veroorloven, zal zonder twijfel velen de oogen doen opengaan en een zwaren stoot toebrengen aan het mercantiel stelsel, welks ellende aan het voorbeeld van Engeland treffend aangewezen is. Maar kan en moet men het goede *uno impetu* doorzetten, zoolang niet deze en soortgelijke overredingen eenigzins ruim baan zullen gemaakt hebben in den drom der voooroordeelen?

tt.

Woensdag. A. R. Falck:

Londres le 25 Juin 1816.

Monsieur!

J'ai différé de répondre à votre lettre du 8 et de vous remercier, comme je m'empresse de le faire aujourd'hui, de la communication confidentielle de votre mémoire jusqu'à ce que j'en eusse achevé la lecture. C'est ce que j'ai fait avec l'attention, que le sujet mérite. Les principes généraux d'économie politique, que vour y professez, me paroissent marqués au coin de la sagesse, et leur application à notre nouveau Royaume présente des vues d'un grand intérêt. Il y a sans doute aussi beaucoup de vrai, Monsieur, dans ce que vous dites des désavantages du systême prohibitif tel qu'il existe dans ce pays-ci. Mais ce systême n'est pas l'unique cause de la détresse qu'on y éprouve dans ce moment, et qui tient à un ensemble de circonstances dont plusieurs sont passagères. Il s'écoulera, je le crois, encore bien du temps

avant qu'on adopte ici cette entière liberté en matière de commerce, que je crois avec vous être le plus convenable à notre patrie. . . . .

J'ai l'honneur etc.

H. FAGEL.

Londres le 5 Juillet 1816.

Monsieur!

. . . . . En vous parlant dans ma dernière de la pièce imprimée, dont vous m'avez fait l'honneur de me faire part confidentiellement, je n'aurais pas dû négliger de vous témoigner avec quelle satisfaction j'ai vu un tableau clair et frappant de ce qui a été opéré dans notre Patrie depuis la restauration.

J'ai l'honneur etc.

H. FAGEL.

Vienne ce 8 Août 1816.

Monsieur le Comte.

. . . . . J'ai lu avec plaisir et avec beaucoup d'intérêt l'avis que votre Exc. a donné dans le Conseil d'Etat, et je Lui fais bien des remercimens de me l'avoir communiqué. Je désirerois fort qu'il fut traduit en allemand; il seroit très bon à être lu en Allemagne et surtout dans ce pays-ci. On n'y connoit plus ce qui se fait dans notre bon ancien pays, qui, depuis qu'il est réuni à un autre, semble oublié comme s'il n'avoit jamais existé auparavant. Vous y avez traité l'Autriche avec une grande indulgence, et il seroit trés heureux pour Elle qu'il n'y eût pas plus de mal à dire de son administration intérieure.

J'ai l'honneur etc.

G. C. de SPAEN.

Weledelgeboren Heer!

Mij ontbrak gister de tijd om U.W.Edg. bij het terugzenden

der bewuste memorie mijn dank voor de mededeeling daarvan te betuigen; verschoon mij dat ik dezelve langer dan mij was toegestaan gehouden heb; maar het stuk was van te veel aanbelang, dan dat ik mij met een leezing zoude hebben kunnen vergenoegen. Ik beschouw deze memorie als een classiq stuk, hetwelk in het bureau van den Staatsman en in de bibliotheek van den Staathuishoudkundige behoort; behalve een zeer duidelijke ontwikkeling en nader betoog van erkende beginselen, vond ik daarin daadzaken en opmerkingen, die voor mij althans geheel nieuw en overtuigend waren; en alles zodanig behandeld, dat ik, om eenmaal een lofrede op den autheur te kunnen zamenstellen niet anders zoude nodig hebben als zijn *vita publica* en deze memorie.

4 December 1816. M. C. van Hall.

Hoogwelgeboren Heer!

Ik betuijg U.H.W.Geb. mijn opregten dank voor de toezending van het stuk 't welk ik door den Heer Graaf van Strium ontvangen heb; eene vlugtige lezing heeft bij mij al dat genoegen en alle die deelneming achtergelaaten, welke ik van het geschrijf van eenen man, zoo juist door de bekwame pen van van der Palm geteekend, verwagten konde; indien prijs op Uwe talenten en zuijvere, ongekrenkte liefde voor Koning en Vaderland U niet belgen, vergeef dan mijne hartelijke bede, dat gij nog lange Uwen ijver en vermogens voor de goede zaak, door U gestigt, moogt aanwenden; en vooral, dat U.H.W.Geb. niet aarzelen moogt, na leven en bezittingen voor de vrijheid van 't Vaderland te hebben vei! gesteld, ook des noods eenig eigengevoel daar aan prijs te geeven, en alzo eenen loopbaan te blijven bewandelen, welke voor de grootste mannen te midden van alle moeijlijkheden of teleurstellingen dien vrede des gemoeds bestendigt, welke uijt de zelfbewustheid van het goede te willen geboren wordt. Alles roept U hiertoe; mijne stem is

slegts de weerklank daarvan, en mijne agting voor U.H.W.Geb. doet mij daarop aandringen met eene vrijmoedigheid, welke door belangstelling in den roem van Z.M. regering en het welzijn van ons dierbaar Vaderland in mij wordt aangevuurd. Verhoor ter liefde van die gevoelens mijn bemoeijing; ik zoude eene edele zelfvoldoening genieten, indien ik nog iets tot het behoud van U.H.W.G. voor 't Vaderland konde toebrengen.

Met verschuldigde hoogachting, enz.

Haarlem,

31 October 1816. VAN TETS VAN GOUDRIAAN.

Deze laatste brief doelt op de moeilijkheden, waarin G.K. was ten gevolge van zijn advies. Door den arbeid in zijn ambtsbetrekkingen en aan dit stuk te zamen had hij weder een aanval van zij kwaal gekregen. Hij zond dus het manuscript van zijn advies aan den Koning met een mondelinge boodschap, dat hij ongesteld was. Als antwoord kwam het volgend schrijven.

's-Gravenhage den 6 Mey 1816.

De Koning heeft aan Hoogstdeszelfs adres ontvangen eene portefeuille, inhoudende eene zeer uitvoerige memorie van Uwe Excellentie, welke de gronden bevat, waarop de advyzen van Uwe Excellentie op de Conceptwetten op het stuk van Financien zullen steunen. Die Memorie is begeleid door eene nota den 17den April door Uwe Excellentie ondertekend, waaruit deszelfs bedoeling blijkt om die stukken aan deszelfs medeleden bekend te maken. In de onzekerheid of er ten dezen een abuis in de expeditie plaats heeft, had Zijne Majesteit mij gelast van Uwe Excellentie mondeling de nodige inlichting deswege te vernemen. Doch daar de ongesteldheid van Uwe Excellentie mij tot mijn leedwezen niet heeft toegelaten persoonlijk mijne opwachting te maken, neem ik de vrijheid mij door dezen van dien last te kwijten, en Uwe Excellentie de verlangde infor-

matien ten aanzien van de bestemming van de bovenstaande stukken te verzoeken.

Aan Z. Exc. den Heere
Staatsminister Grave
G.K. van Hogendorp.

Uwer Exc. geh. Dr.
J. G. DE MEY VAN STREEFKERK.

Mondeling werd over deze zaak nader verhandeld: de Koning nam met genoegen kennis van het stuk, maar wenschte voor 's hands, dat er geen publiciteit aan gegeven werd. Eenige weken verliepen; de behandeling der concept-wetten naderde met rassche schreden; wilde G.K. het doel bereiken waarvoor hij den arbeid had ondernomen dan moest het stuk in handen zijner medeleden komen. Hij beschouwde dus des Konings restrictie als vervallen door het verloop van tijd, drukte zijn stuk en begon met de uitdeeling. Dit kwam den Koning ter oore.

Naar hetgeen ik UHWG. gedurende deszelfs laatste ziekte door de Heeren Falck en de Mey had laten meededeelen, mogt ik misschien verwagten, dat de bekendmaking van deszelfs manuscript geen verder gevolg zoude gehad hebben. Nu dezelve echter plaats vindt en mijne vreeze maar al te zeer gerechtvaardigt wordt, moet ik ten minsten zorgen, dat de voor het publiek belang nadeelige effecten, zooveel mogelijk worden voorgekomen of verminderd, en hiertoe is het noodzaakelijk UHWG. attent te maken, dat hoewel het regt van zijne meening te uiten voor alle ingezeetenen geldt, Ambtenaeren nogthans en wel bijzonder Ministers door een vroegtijdig publiek maken van hunne opinien zig in eene verkeerde situatie brengen, en in het geval komen van mijne voornemens te schaaden, terwijl het hunne plicht en beroep is dezelve in de hand te werken. Veelen zullen hetgeen in Uwe memorien voorkomt aanzien als de geloofsbelijdenis van het Gouvernement, en de Zuid-Nederlanders zullen er geen aanleiding in vinden tot de bevestiging van het wederkeerig vertrouwen, iets, wat in de omstandigheeden van het nieuwe Rijk vooral nood doet. Indien UHWG. er prijs op stelt

om bij voortduring in de Raad van Staten de directie der deliberatien, waarbij de onpartijdigheid allerbijsonderst vereischt wordt, te voeren, verwachte ik dat de gebuteerde Fransche uitgave niet alleen agterweegen blijve, maar dat ook de Hollandsche exemplaren zonder verdere distributie blijven berusten. Ik zie te gemoet UHWG. verklaring omtrend het bovengemelde, en verzoeke dezelve binnen kort te doen geworden.

'sHage, den 13 Juny 1816. WILLEM.

P. S. Waarschijnlijk heeft een misverstand plaats omtrend het gezegde des Heeren Berg. Ik had dezelve niet aan UHWG. gerenvoyeert, maar aan den Heer van Nagel, ten einde zig met hem nopens brieven van voorschrijving voor den Heer van Spaen te aboucheeren.

De eigenhandige minuut van het antwoord van G. K. (waarboven aangeteekend staat: „alzoo verzonden,") geeft te lezen:

Ik zal de Hollandsche exemplaren niet verder uitgeven en de fransche inhouden, zoo als U.M. verlangt. De woorden van de Heeren de Mey en Falck heb ik geheel anders verstaan. Mijn oogmerk is geweest om alle de uiteenloopende gevoelens te vereenigen, en ik verwagtte dit van een bedaard onderzoek van mijne duidelijk ontwikkelde grondbeginselen.

Den last van U.M. volbrengende, en mij zonder eenig uitstel verklarende, zoek ik eenig en alleen aan Deszelfs begeerte te voldoen, en geenszins mijn eigen belang. Ik heb twintig jaren in de verdrukking geleefd, getroost door het gevoel van mijn pligt te betragten. Ik ben eensklaps in groote ambten gekomen, en heb er derdehalf jaar lang zeer zwaar werk in verrigt, onder hetzelfde gevoel van mijn pligt te doen. Dog ik heb van den eersten dag af mijn hart van de aanlokkingen van eer en aanzien vrij gehouden, en mijne onderwerping aan het verlangen van

U.M. op dit oogenblik vloeit in generlei opzigt voort uit eenige gehegtheid aan mijn post.

's Gravenhage,
14 Junij 1816.

U.M's getrouwe onderdaan
HOGENDORP.

Ik heb de eer U.M. kennis te geven, dat mijne hevigste pijnen bedaard zijn, en dat ik hoop over een dag of veertien te kunnen uitgaan. Inmiddels heb ik uit dezen nieuwen aanval, zoo kort gevolgd op den voorigen, duidelijk gezien, dat mijne kragten niet evenredig zijn aan mijne werkzaamheden. Reeds anderhalf jaar geleden heb ik aan U.M. geschreven over de noodzakelijkheid om mij na eenigen tijd tot rust te begeven. Ik had toen niet gedagt, dat ik het zoo lang uithouden zou, maar des te meer is het nu mijn tijd om uit te scheiden. Zoo als ik in staat zal zijn om uit te gaan, zal ik mijn eerbiedig verzoek ten dien einde aan U. M. voordragen.

's Gravenhage,
27 Augustus 1816.

U.M. getrouwe onderdaan,
voor mijn Vader.
HESTER van HOGENDORP.

Den 6de September schreef Falck aan G.K.

. . . . . Het hoofdoogmerk van mijn komst was de mij reeds een paar dagen geleden door den Koning opgedragen commissie van U namelijk te zeggen, dat Hoogstdezelve het onderwerp van Uw laatste missive liefst mondeling met U behandelen zal, zoodra U Uwe gezondheid toe zal laten op het Paleis te komen. Het afdoen van eenige zaken, die haast hadden, en het spreken van menschen, die haast maakten, heeft mij belet U die boodschap gisteren te brengen.

Die „laatste missive" zal waarschijnlijk de hier voorgaande van 27 Augustus geweest zijn. Wanneer het aangekondigde gesprek heeft plaats gehad blijkt niet; wel 's Konings wensch, dat G.K. zijn aanvraag om ontslag in nadere overweging zoude nemen.

Uwe Majesteit heeft begeerd, dat ik mij nader bedenken zoude op mijn verlangen om van mijne ministerieele bediening uit te rusten, en ik heb aangenomen om mijne gedagten aan U. M. te melden tegen het einde van deze maand. In de verlopen weken is mijne gezondheid wel eenigszins hersteld, doch mijn lichaamsgestel blijft hetzelfde en het werk zou mij schielijk doen instorten. Ik heb drie jaren lang met dit lichaamsgestel gekampt, en mij al gedurig opgeofferd voor de groote belangen van mijn Vaderland. U.M. kan zig herinneren mij gevonden te hebben aan mijn stoel geklonken door het podagra; daar is eene zware ziekte op gevolgd; de eerste commissie van de Grondwet heb ik in huis, altemets op mijn slaapkamer, waargenomen; den kabinetsraad heb ik langen tijd niet kunnen waarnemen; de brieven naar buiten 's lands heb ik meestal op mijn bed gedicteerd; den volgenden zomer lag ik wederom met podagra en koorts te bed op den verjaardag van U. M.; midden in den winter moest ik het presidie van de Staten Gl. aan den Heer van Hoevelaken overgeven; in de zitting van de aanvaarding der Kroon nam ik de vergadering waar, dog keerde onmiddelijk terug naar mijne ziekekamer; de tweede Commissie van de Grondwet hield ik mede in mijn huis zonder ooit geheel welvarende te zijn; na het openen van de dubbele vergadering van de Staten Gl. kwam dienzelfden avond het podagra uit; dit voorjaar heb ik een zwaren aanval gehad, dezen zomer insgelijks; ja zelfs in de tusschenpozingen van mijne kwaal heb ik veel te lijden en te meiden; mijn been wordt tweemaal daags verbonden; ik kan geen uur op een gewonen stoel zitten zonder dat het zwelt en zeer doet; ik heb veel slaap nodig om de kragten te herstellen, en ben eerst geregeld te tien uur naar bed gegaan, vervolgens te half tien, en eindelijk te negen uur. Met zulk een lichaamsgestel is het niet te verwonderen, dat ik mij eindelijk ongeschikt oordeel voor alle ministerieele werkzaamheid, waarvan ik de driejarige ondervinding heb, terwijl U.M. zelfs mij in den beginne, uit hoofde van ditzelfde lichaams-

gestel ongeschikt gevonden heeft voor het Buitenlandsch Ministery. Ik neem dan de vrijheid U.M. nogmaals te verzoeken om mijne Retraite.

Van tijd tot tijd zijn mij nog stukken in handen gegeven van menschen, die verlangen in de Orde van den Leeuw opgenomen te worden. Ik heb dezelve alle bijeen verzameld, in zoo verre zij mij voorgekomen zijn de aandacht van U.M. te verdienen. Het is geen sollicitatie, die ik doe, en waartoe ik mij ook niet verbonden heb. Ik wensch maar U.M. in staat te stellen om naar de verdiensten te laten onderzoeken, en in zooverre heb ik aan mijne belofte voldaan. Sommige hebben zig denkelijk reeds aan U.M. gewend; van den Heer Feuilleteau de Bruin wist ik het, en heb hem daarom niet op de lijst gebragt. Pronk is in bedroefde omstandigheden, en zegt mij, dat U.M. hem laatst wederom naar mij gezonden heeft. Hij zal nu een request indienen om bij de nieuwe inrigting van de Konvoyen en Licenten geplaatst te worden, hetwelk op eenen wenk van U.M. gemakkelijk zoude gaan.

U. M's.
getrouwe onderdaan
HOGENDORP.

's-Gravenhage,
27 October 1816.

Niettegenstaande de gespannen verhouding, waarin hij tegenover den Koning gekomen was, bleef G.K. 's Lands belang behartigen en zond aan Z.M. een advies, waarvan de kopy bewaard is gebleven.

Ik heb gister een Engelsch heer bij mij gehad, die dezen zomer overgekomen was, en wiens brieven uit Engeland medebrengen, dat de oogst over het algemeen slegt uitgevallen is, dat er vele levensmiddelen van buiten zullen ingevoerd worden en dat de wissel, die ingevolge daarvan sterk daalt, nog veel lager vallen zal. Ik heb in de Times gelezen, dat men de van buiten benodigde granen op zeven of acht millioenen sterling schat. Er zijn vele schepen uit Engeland naar de Oost-Zee ge-

zeild, en andere worden gereed gemaakt. Hier te lande moet reeds veel opgekocht en eene aanzienlijke menigte aardappelen dadelijk vervoerd zijn.

Deze groote trek naar Engeland is eene zeer buitengewone omstandigheid, geboren uit de bekende Cornbill, die Engeland eerst eenen tijd lang voor allen toevoer gesloten heeft en nu eensklaps openzet. De onzekerheid van de openzetting heeft den geheelen zomer geduurd, en de beslissing heeft plaats bij de nadering van den winter. Daarom is de trek zoo geweldig en wij zullen als naburen den sterksten schok er van gevoelen.

Bij deze zeldzame omstandigheid komt er een tweede, namelijk, dat het misgewas uit de zware regens ontstaan zig niet bepaalt tot onze streken, maar dat dezelfde oorzaak schier in geheel Europa en zelfs in Noord-Amerika gewerkt heeft, zodat men van alle kanten hoort, van verbod van uitvoer en premien op den invoer. Ik lees, dat te Hamburg de rijst zelfs zeer gerezen is.

Zulke omstandigheden zijn uitzonderingen op den algemeenen regel, en het komt mij voor, dat er eene voorzorg nodig is om hier te lande voor gebrek behoed te blijven. De volgende maatregelen zouden daartoe kunnen dienen:

1°. een verbod van uitvoer van aardappelen voor zes maanden;

2°. Een verbod van uitvoer van granen aan de landzijde voor een gelijken tijd;

3°. eene opschorting van gelijken uitvoer in de zeehavens, totdat men onderzogt hebbe, wat er van buiten ingevoerd is, en hoeveel daarvan gemist kan worden, blijvende de vrijheid van uitvoer voor al wat er voortaan zal ingevoerd worden.

Op deze wijze geloof ik, dat het oogenblikkelijk nationaal belang best overeen te brengen is met het onveranderlijk nationaal belang van den vrijen handel in granen.

Alzo ik dezen zomer op dit stuk geadviseerd heb in den Kabinetsraad naar de omstandigheden van dien tijd, heb ik mij

verpligt geagt U.M. thans te adviseeren naar de veranderde omstandigheden.

's-Gravenhage, U. M's. gehoorzame onderdaan
31 October 1816. G.K.

Na eenig dralen kwam er antwoord op den brief van 27 October.

Wij Willem, enz.

Disponeerende op het verzoek door Onzen Staats-Minister, Grave van Hogendorp herhaaldelijk aan ons gedaan om, uit hoofde zijner verzwakte gezondheid, van zijne ministerieele bediening en van alle daaraan verbonden werkzaamheden te worden ontslagen.

Willende, terwijl Wij voldoen aan een verzoek, dat op zoo regtmatige gronden steunt, een nieuw bewijs geven van den hoogen prijs, welken wij op de bekwaamheden en het doorzigt van voorn: Staats-Minister stellen, en van de erkentelijkheid, die hij bij Ons en alle beminnaars van het Vaderland heeft opgewekt, door zich, na kragtdadiglijk en met edelmoedige zelfopoffering tot herstel van de onafhankelijkheid te hebben medegewerkt, geheel en al aan de vervulling van de belangrijke pligten toe te wijden, die hem sedert drie jaren, in verschillende betrekkingen en bijzonder bij het ontwerpen en herzien der Grondwet, zijn opgelegd geweest.

Hebben goedgevonden en verstaan: onzen Staats-Minister Grave van Hogendorp honorabel en onder dankzegging voor zijne veelvuldige diensten te ontslaan van zijnen post van Secretaris van Staat, Vice President van den Raad van State, zoo als Wij hem ontslaan bij deze; onder bepaling echter, dat hij den titel en den rang van Staats-Minister zal behouden; Ons reserveerende om hem als zoodanig bij gewigtige gelegenheden en voor zooverre zijne gezondheid het zal veroorloven, tot onzen Kabinetsraad of andere Raadsvergaderingen

te doen roepen, en den Staat alzoo verder en zoo lang mogelijk de vruchten zijner ondervinding en beproefde kunde te verzekeren.

Wordende hem voorts bij deze voor zijn leven een jaarlijksch pensioen van tienduizend gulden toegelegd, in te gaan met 1° Januari 1817, tot welk tijdstip hij in het genot van zijn traktement blijven zal.

Afschriften enz.

Brussel, WILLEM.
7 November 1816.

Door het Besluit hetwelk ik gisteren op UHWG. herhaald verzoek van ontslag genomen heb, zal dezelve vernemen, dat ik aan hetzelve voldaan heb; zulks is niet geschied zonder leedweezen, daar ik gaarne gewenscht had verder UHWG. raad en meedewerking te blijven behouden; dog ik hoop, dat ik altoos zal kunnen op deszelfs raad in hoofdaangelegenheden rekenen, en naar het tafereel van den staat UHWG. gezondheid geschetst hebbe ik mij moeten overtuigen, dat het blijven staan op het verlangen van derzelver aanhoudende en bestendige meedewerking veeleer moet plaats maken aan de erkentelijkheid van bij zulken gezondheidstaat zulke bezigheeden te hebben volbracht. Dit gevoel is en zal altoos bij mij blijven, en ik hoop, dat UHWG. zig zal overtuigd houden, dat ik altoos de wezendlijke diensten zal indagtig blijven, die UHWG. aan 't Land en aan mij hebt beweezen. In het vertrouwen, dat eene benoeming van de Eerste Kamer der Staaten Generaal niet tegenstrijdig zijn zal met UHWG. gedachten, zoo geeve ik aan dezelve te kennen, dat ik van intentie zoude zijn UHWG. bij de eerste aanstaande benoeming meede daaronder te begrijpen. UHWG. zal daardoor eene nieuwe geleegenheid hebben deszelfs Vaderlandsliefde verder te toonen, zonder dat deszelfs gezondheid zulks zoude bezwaarlijk maken.

Brussel, den 8 November 1816. WILLEM.

(Kopy: het origineel aldus verzonden).

Ik heb de eer U.M. mijn opregten dank te betuigen voor het honorabel ontslag mij op eene zoo onderscheidende wijze vergund, en voor het aanzienlijk pensioen daarbij gevoegd. Het spreekt van zelf, dat ik altijd met mijn geringen raad tot dienst van U.M. zal staan. Ik heb altijd naar gelegenheden gewenscht om het Huis van Oranje diensten te kunnen bewijzen, en die wensch blijft levendig in mijn hart, ofschoon hetzelve nu zo hoog verheven is, dat ik er minder kans toe zie in het vervolg. Ik ben even te vrede als voorleden jaar met mijne plaats in de Tweede Kamer der St. Gl. en verlang niet naar de Eerste. Niettemin erken ik dat gunstbewijs door U.M. mij toegedagt, en betuig ook daarvoor mijnen dank, al neem ik die verheffing niet aan. Ik bid den Hemel voor een aanhoudend roemrijke regering en alle mogelijk bijzonder geluk aan U.M.

's Gravenhage, U.M.s. getrouwe onderdaan
10 November 1816. HOGENDORP.

Madame!

Attaqué de nouveau et très sévèrement par la goutte, j'ai eu lieu de me convaincre, que je ne puis plus supporter le fardeau d'un emploi public, et qu'il est temps de songer à ma retraite. J'ai pris la liberté d'en donner connoissance au Roi et j'en dois la communication à V. A. R. aussitôt que j'ai pris ma résolution. Je m'étois proposé plusieurs grands objets, auxquels j'ai eu effectivement le bonheur de contribuer par mes efforts. La grandeur de la Maison d'Orange, qui est plus grande que jamais, l'indépendance de ma patrie au dehors, qui paroît bien affermie, une sage constitution au dedans, dont nous jouissons. Ce qui reste à faire, de plus jeunes et de plus forts pourront aider au Roi à l'effectuer et mes fils s'élèvent pour prendre ma place.

V. A. R. m'obligera beaucoup en m'envoyant cette production de M. de Gagern, dont j'ai entendu parler. Elle doit être fort

intéressante dans les circonstances, où se trouve l'Allemagne. J'ai lû l'antidote au Congrès de Radstadt, qu'Elle a eu la bonté de me prêter. Il y a des traits de génie, des idées justes, des expressions heureuses, avec beaucoup de fatras. A tout prendre je trouve cet ouvrage encore plus piquant à lire aujourd'hui, qu'à l'époque où il a paru.

Je félicite V. A. R. de l'heureuse arrivée des illustres époux, qu'à mon très grand regret je ne verrai peutêtre pas de longtemps.

Je suis avec le plus profond respect.

au nom de mon Père

Hester de Hogendorp.

Het antwoord liet zich niet wachten.

Le 31 d' Août 1816.

Monsieur!

C'est avec une peine extrême que je vois par la lettre de Mlle votre fille du 27, que j'ai trouvée hier au soir à mon arrivée, que vous aviez derechef un violent accès de goutte, qui vous mettoit hors d'état d'écrire, et vous avait même fait prendre la résolution de vous décharger du fardeau des affaires publiques, de ce dont vous aviez donné connoissance au Roi; je ne puis vous exprimer, Monsieur, combien tout ceci me fait de la peine, et combien je souhaite le rétablissement de votre santé; il est juste sans doute que vous la ménagiez, et que vous preniez le repos qu'elle exige; mais j'aime à me flatter qu'elle se remettra et que votre intention n'est pas, en ce cas, de vous retirer entièrement des affaires; le Roi y perdroit trop, et il reconnoit trop bien vos services et ce que la patrie vous doit, pour ne pas désirer également que vous puissiez les lui continuer. J'apprendrai les progrès de votre convalescence, que l'on me fait espérer, avec cet intérêt que j'ai toujours pris à ce qui vous regarde, et

c'est dans les sentiments de la reconnoissance la mieux sentie et d'une considération distinguée que je ne cesserois d'être,

Monsieur,

Votre affectionnée servante

WILHELMINE.

Twee weken later, den 26 September, na een en ander over ontvangen boeken, schrijft de Prinses:

Je vois avec beaucoup de peine, Monsieur, que vos forces reviennent lentement, et l'espèce d'accablement que vous en éprouvez; je conserve cependant l'espoir que nous ne vous perdrons pas. C'est avec ce voeu bien sincère que je finis ce barbouillage. Mes sentiments vous sont connus.

WILHELMINE.

Den 7de November werd het Besluit van ontslag te Brussel geteekend; den 11 ontving G.K. het volgend schrijven:

Si l'heure de deux heures vous convient, Monsieur, je serai charmée de vous recevoir à cette heure-là, et en vous restituant les papiers, de vous renouveller l'assurance des sentimens, que vous me connoissez et qui n'ont jamais varié.

WILHELMINE.

Wat er op die audientie zou zijn besproken? Het volgende briefje laat het wel raden.

Le 18 Novembre 1816.

Mr. Schomberg (G.K.'s arts) avoit déjà passé chez moi pour me dire, qu'il vous avoit défendu de sortir par ce très vilain tems, et je l'ai prié de vous témoigner mes regrets, monsieur, mais en vous assurant cependant, que je préférais que vous ménagiez votre santé et ne l'exposiez pas à ce que vous vous fassiez le moindre tort en venant chez moi, bien persuadée

d'ailleurs que personne ne prend plus de part que vous à la double fête que nous célébrons aujourd'hui et à laquelle il m'eût été aussi particulièrement agréable de vous réitérer l'expression de ma reconnoissance et de ma considération la plus distinguée et la plus parfaite.

WILHELMINE.

De herdenking van 17 November 1813 werd in die tijden te gelijk met den verjaardag der Koningin op den 18den gevierd.

Zijn „Advijs" heeft G.K. blijkbaar aan de Hooge Vrouwe ter lezing gegeven, althans het volgende is uit haar pen gevloeid:

Le 25 Novembre 1816.

Cest avec bien des remercimens que je restitue, Monsieur, les pièces intéressantes, que vous avez eu la bonté de me communiquer; quoiqu'elles ne fussent pas entièrement à ma hauteur, ni de mon ressort, je ne les ai pas moins lues avec tout l'intérêt qu'elles commandent, et le tableau que vous tracez de l'esprit public me paroit renfermer beaucoup de verités, mais qui ne seront pas agréables aux oreilles de nos frères méridionaux; il faut espérer, que dans quelque tems ils vous fourniront les moyens d'en tracer un plus favorable . . . . . .

WILHELMINE.

Deze was niet de eenige correspondentie, waarin G.K. gewikkeld werd ten gevolge van zijn aanvraag om ontslag; hij ontving tal van brieven, waarvan de voornaamste hier volgen.

Hoogedelgestrenge Heer!

Nimmer nam ik aangenamer taak op mij, dan dien welken ik thans volbrenge, maar ook nimmer deed ik het met meer huivering, omdat ik alle de zwarigheden kenne, welk het gelukken daarvan in den weg staan.

Gij kent mijne menigvuldige betrekkingen te Amsterdam, en

ik behoef u de algemeene stemming der gemoederen aldaar bij het doorgaan van het nieuwe stelsel van C(onvooyen) en L(icenten) niet te doen kennen. De ontevredenheid der Brabanders zelve omtrent een punt, waarin de Hollanders meenen dat hun belang aan dat van Braband is opgeofferd, werkt niet mede om deze stemming beter te maken; men vergelijkt de hartelijke verkleefdheid, waarvan Holland zooveel bewijzen gegeven heeft, met der Brabanderen meeningen, de waardige toon der eerbiedige verzoeken met de onbezuisde en bijna hatelijke drift van de eischen der laatsten, de Hollandsche resignatie met der Zuidnederlanderen ondankbaarheid, en de algemeene stemming, welke hiervan het gevolg is, is niet gunstig. Het is mij echter gelukt veele dezer klagten tot zwijgen te brengen. De verzekering, dat Z.M. zelve niet meer dan een proef wil nemen, dat een liberale administratie bij de entrepôts veelen der onaangenaamheden zal matigen, en de overtuigende uiteenzetting, dat het nu wel niet anders kan, daar men vooreerst geen ander plan bij de hand had, de grenslinie tusschen Braband en Holland niet kon blijven bestaan, en de kans om een ander en beter plan tot stand te brengen bijna onbereikbaar was, hebben gunstig gewerkt, en ik geloof dat de schok zonder nadeel voor den publieken geest zal doorgestaan zijn, indien niet een omstandigheid alles weder omverwerpt: Uwe aftreding namelijk van het Staatkundig tooneel.

De herstelling van Holland is van Uwen naam onafscheidbaar. Het door Uwe optreding verkregen goed wordt door Uwe aftreding gerekend in gevaar gebragt te zijn, en de triomph van een gewezen prefect op den eersten hersteller van Hollands onafhankelijkheid, voor een zegepraal van Fransche beginselen gehouden.

Er is nu maar een middel om de kwade, onberekenbaar kwade gevolgen dezer indrukken voor te komen, en dit middel, voor anderen misschien, doch zeker voor G.K. van Hogendorp niet te zwaar, is een tweede opoffering van uzelve voor het

belang des Lands en des Konings. Dan, het is niet alleen eigen overtuiging, het is voldoening aan het verzoek van velen, wanneer ik U in den naam des Vaderlands bidde, Uw verzoek om ontslag terug te nemen.

De hoop is aan uw aanblijven verbonden. Uw openlijk aftreden zal het signaal worden, dat de Hollandsche partij geen hoop meer heeft, en de verwijdering zal met elken dag groter worden.

Ik heb op mij genomen U dezen staat van zaken te doen kennen, ik heb anderen doen hopen, omdat mij zelven het denkbeeld onverdragelijk was, dat de nijd eene oorzaak van triumph zoude hebben, en het Vaderland een man zoude verliezen, dien het in den tegenwoordigen stand der zaken niet ontbreken kan.

Ik weet alles, wat deze stap voor U onaangenaams hebben moet, ik voel alles wat U dezelve kosten moet; maar kan er een offer te groot zijn voor een man, die getoond heeft leven, vrijheid en bezittingen voor het Vaderland veil te hebben? Het Vaderland heeft die mannen het meest nodig, die voor zich het Vaderland het minst behoeven.

Gij leest, H.E.Gestr. Heer in deze wenschen de gevoelens van velen der stevigste zuilen van onzen handel; mogten die wenschen eenigen invloed op Uw besluit hebben, het zoude zeker een der aangenaamste tijdingen zijn voor hem, die nimmer zal ophouden met de onbepaaldste achting te zijn,

H.E.Gestr. Heer
U.W.Ed. Gestr. Dw. Dr.
J. M. Kemper.

Leyden,
6 November 1816.

Monsieur le Comte.

J'ai l'honneur de remercier Votre Excellence pour la pièce, qu'Elle a bien voulu m'envoyer. Je la conserverai comme un don de l'amitié, et en la consultant de tems en tems, je me rappellerai l'instabilité humaine et l'inconstance des Cours et

des Cabinets. Si l'ingratitude de quelques gens en place a pu surprendre la religion du Monarque, S. M. rendra cependant toujours justice à ce que Votre Excellence a fait pour Elle, sa cause, et la Patrie, et votre consolation, Monsieur le Comte, se trouvera dans la reconnaissance de la Nation. Si le décret avait été signé le 17 *de ce mois* il aurait fait Epoque! . . . . .

J'ai l'honneur etc.

La Haye, 12 Nov. 1816. LAMPSINS.

Monsieur le Comte!

. . . . Quand je me rappelle, Monsieur, la noble activité, qui précéda votre courageuse entreprise, vos glorieux travaux, et votre brillante retraite, je ne sais quelle est la période que je doive admirer le plus, et je cherche en vain dans tout le drame de notre révolution un plus beau rôle et que j'aurais aimé remplir autant.

Pardonnez, Monsieur, ce langage, qui peut paraître peut-être flatteur dans la bouche de quelqu'un, qui vous doit sa fortune, son rang, son bonheur, mais ce langage que j'ai tenu lorsque votre gloire consistait à n'avoir aucune influence, lorsque votre courage vous mettait a deux doigts de votre perte, je le tiens lorsque vous vous retirez des affaires; c'est celui du coeur, qui provient du sentiment et de la conviction . . . . .

J'ai l'honneur etc.

Berne, 26 Novembre 1816. E. VAN DER HOEVEN.

HoogWelgeboren Heer!

. . . . . Het heeft mij in mijn ziel leed gedaan uit de papieren gelezen te hebben, dat Uwe Excellentie zich werkelijk retireert; het is mijn intentie niet om UHoogwelgeboren bij deze gelegenheid complimenten te maken — maar het is eene zekere waarheid, dat het Hollandsch belang er door lijdt, en gevolgelijk ook het algemeen belang, en dus beschouw ik het

als een algemeen verlies; alle weldenkenden zijn van mijn gevoelen ook omtrend Uw Exc. gedrukt advies, dat het in de grond niets als nuttige waarheden behelst, die niemand kwetsen kunnen als de zodanigen, die reden hebben om al te aantrekkelijk te zijn; ik heb nog altijd eene stille hoop, dat er nog eens weder verandering in zal komen; is die hoop wel zoo geheel ongegrond? . . . . .

Hoogachtend, D. F. VAN ALPHEN.

Brussel, 28 Nov. 1816.

Ik ben met duizenden brave Vaderlanders over het ontslag van den Heer van Hogendorp in de ziel bedroefd. Men leest er eene zwakheid in het karakter des Konings in, welke men bij H.Dz. niet had vermoed. Hoe toch kan men voor de nu vereenigde Natie wederzijds recht verwachten, wanneer de waarheid niet als waarheid kan worden gehoord en als dan aan den invloed der nieuwe landskinderen, aan hunne domheid en stijfzinnig egoisme, Mannen moeten opgeofferd worden, welke zich bij de branding van het gevaar met lijf en goed gewaagd hebben voor het heil van Vaderland en Vorst.

(Naar een minuut van de hand van van IJzendoorn.)

Madrid 30 December 1816.

Monsieur le Comte.

J'ai appris avec le plus vif chagrin votre retraite des affaires. Ce n'est pas cependant que cette nouvelle m'ait surpris. Avant mon départ pour l'Espagne j'ai vu se rassembler les éléments d'une lutte, que la médiocrité combinait contre une grande réputation, capable de lui imposer d'autant plus d'envie, que se rattachant à une époque glorieuse, elle semblait accuser secrettement ceux, qui dans le calme d'une prudence expectative n'avaient pas voulu s'y associer.

Il est des hommes pour qui le devoir est un besoin, que

chaque contradiction irrite, et qui ne se croyent dans l'entière possession de leur charge, qu'autant qu'ils ayent repoussé les derniers traits de lumière, que la supériorité du talent jettait comme par hasard sur leur travail imparfait. Votre démarche confidentielle et amicale auprès de Monsieur (de Spaen) de Voorstonde offrit un prétexte trop spécieux pour qu'on ne s'en soit pas saisi et servi pour vous nuire.

Je connais le calme de votre âme et rentré dans le cercle de vos occupations privées vous ne vous en estimerez pas moins heureux. Les places et les faveurs sont amovibles, mais la médiocrité ne fera pas que l'époque de Novembre 1813 disparaisse de l'histoire; là sa haine sera impuissante. Pour moi je me sens heureux en pensant à la part que j'ai eue à ces évènnemens et au témoignage que je puis rendre de l'effet magique qu'opéra sur l'esprit des généraux-en-chef alliès le noble soulèvement que vous seul avez fait naître, et qui seul nous a sauvé de cette administration mixte, dont tant de Provinces dans leur impassibilité ont fait la triste expérience.

Nonobstant l'inconcevable effet d'une jalousie, ennemie de nous-mêmes, qui tend à rapétisser l'importance de cette époque, l'Europe entière, ne saississant que les grands traits du Tableau, vous venge de cette ingratitude nationale, et une postérité moins préocupée et mieux instruite vous érigera la statue, devant laquelle aujourd'hui trop de monde aurait à rougir . . . . .

J'ai l'honneur etc.

H. de Zuylen de Nyevelt.

Kemper's schrijven werd aldus beantwoord:

's-Hage, 8 November 1816.

Hoogwelgeboren Heer!

Uwe geëerde van 6 dezer is mij zoo even geworden en ik betuig U mijne dankbaarheid voor de bewezen genegenheid. Ik ben mede zeer gevoelig aan die van Uwe vrienden te Am-

sterdam. U.H.W.G. doet mij regt met geen twijfel te stellen in mijne vaderlandsliefde, welke mij tot alle opofferingen bereid maakt. Zoude ik echter in deze zaak door zulk een opoffering mijn Vaderland dienst doen? U.H.W.G. oordeelt van ja; doch ik zie de zaak anders in. Daar breedvoerig over uit te wijden in geschrifte is niet doenlijk; maar alzo ik mij vleie, dat U.H.W.G. volgens afspraak eens familiair bij ons zal komen eten, kunnen wij het dan op ons gemak verhandelen.

Inmiddels enz.

HOGENDORP.

Aan zijn Schoonvader, de Admiraal van Kinsbergen, schreef G.K. het volgende:

Monsieur et très-cher Père!

Je suis extrêmement sensible à la part que vous prenez à ma retraite du ministère, et aux choses obligeantes que vous avez la bonté de me dire. On ne peut voir, à mon avis, plus juste que Vous faites par rapport à la stabilité des affaires en Europe. Il y a encore une grande fermentation dans les esprits et nous savons par une triste expérience, quels sont les effets de l'opinion publique. Mais n'y a-t-il pas dans cette circonstance un motif de plus pour moi de me ménager en ce moment et de me refaire de tant de fatigues essuyées durant trois ans? Il viendra peutêtre encore des moments critiques, où je pourrai rendre quelque service, et il vaut la peine d'être alors frais et alerte.

La victoire d'Algers étoit bien faite pour inspirer un héros de la marine, et pour agir salutairement sur son physique. Rien ne devoit être plus bas que notre marine; et voilà qu'elle est subitement relevée dans l'opinion publique. C'est notre élément que la mer, inutilement fermée pour nous un si long temps, puisque nous y reparaissons d'abord avec notre ancienne gloire. L'esprit,

qui l'animoit dans vos beaux jours, et auquel vous aviez puissamment contribué, respire encore dans notre marine.

Agréez etc.

La Haye, HOGENDORP.

29 Novembre 1816.

G. K. deelde aan zijn broeder Dirk in Brazilie zijn ontslag mede; hij zeide het gevraagd te hebben, omdat zijn gezondheid het geregelde werken niet toeliet; in de Staten Generaal kon hij blijven omdat hij tusschen de zittingen weder op zijn verhaal kon komen. Maar de broeder liet zich niet verschalken.

J'ai appris avec peine, zoo schrijft hij 10 Februari 1817, que vous vous êtes retiré des affaires, car je pense que malgré vos infirmités vous eussiez pu être encore très utile à notre pays. Aussi entrevois-je fort bien ce qui en est en réalité et cela ne fait qu'augmenter le dégoût et le mépris, que m'ont inspiré les hommes et les affaires de ce monde.

En daarna den 27 Maart: Je ne vous dirai pas grand chose au sujet de votre retraite du service; vous jugerez aisément que je ne saurois me méprendre sur les causes et les circomtances. Voilà donc la reconnoissance pour de si éminens services.

Van der Duijn heeft eenige aanteekeningen betrekkelijk deze episode gemaakt. Na een karakterschets van den Koning en van G. K. gaat hij aldus voort:

Il n'est pas étonnant, que deux hommes si différents en toutes choses, placés vis-a-vis l'un de l'autre, dans la position où ils se trouvaient ne pussent ni s'entendre, ni convenir; ils devaient se gêner réciproquement, ne possédant ni l'un ni l'autre assez d'adresse dans l'esprit, ni assez de liant dans les formes pour que le ministre pût arriver à subjuguer le prince, sans qu'il s'en doutât, ou bien que celui-ci parvint à s'habituer à ménager les faibles de son ministre, en s'attachant exclusivement à faire usage des talens éminens de l'homme d'état, que lui offrait une fortune qu'il ne sut pas apprécier.

Cependant et malgré le peu de rapports réciproques, qui existaient entre ces deux personnages, le talent pour les affaires d'une part et de l'autre la faiblesse de caractère, une reconnaissance pour des services immenses, qu'on n'osait encore avoir l'air d'oublier, le manque d'habitude du pays dans les premiers temps eussent pu prolonger l'influence de M. de H. et le faire rester quelques années de plus dans les fonctions de Vice-Président du Conseil d'Etat, place qui lui donnait séance au Conseil des Ministres, dit Conseil du Cabinet, si d'autres rivalités ambitieuses n'avaient cherché à tirer parti de l'éloignement que le Roi éprouvait pour son ministre. L'inimitié déclarée, née en partie je pense de la jalousie de deux de ses collègues ministres, hommes d'infiniment d'esprit sans doute, mais d'un esprit méchant et moqueur, poussa à la roue pour renverser celui en qui ils reconnaissaient des talens supérieurs aux leurs. L'un de ces ministres était le Baron de Nagell et l'autre le Secrétaire d'Etat Falck. Le caractère décidé et les manières dictatoriales du Comte de H. offusquaient leur amour propre. Il gênait surtout le secrétaire d'Etat Falck dans son désir de s'emparer de la confiance du Roi. Ces deux ministres pleins d'adresse, doués à un haut degré de cette tournure d'esprit ironique qui rend habile à saisir les ridicules et à les faire ressortir avec un adroit persifflage, n'épargnèrent pas M. de H., qui prêtait malheureusement le flanc aux réflexions satyriques et aux épigrammes de ses ennemis politiques. Ils réussirent bientôt à rendre M. de H. sinon odieux, au moins fatiguant et pénible au Chef de l'Etat, principalement du moment, où l'on eut réussi à lui faire croire que son ministre aspirait à le gouverner, et plus encore que la réputation d'habileté et la grande popularité de M. de H. rendraient la chose possible aux yeux de bien des gens, et comme il n'y a rien que les petits esprits et les princes médiocres surtout craignent autant, que de passer pour être gouvernés, cette inquiétude continuelle devint insupportable au Roi. Ceci joint au poids de la reconnaissance suffit pour faire désirer à celui, qui se piquait d'autocratie ou

plutôt de gouverner à la Frédéric II, de se débarasser d'un *Mentor*, ou tout au moins d'un observateur indépendant et par là incommode.

Voilà les causes indirectes de la retraite de l'homme, qui malgré des défauts plus apparents que réels eut su gouverner le pays comme il avait su le délivrer de l'étranger, car c'est une justice que je me plairai toujours de rendre au comte de H., c'est à *lui-seul* qu'est due l'idée et l'éxécution du soulèvement contre les français, et par conséquence de la révolution, qui a porté en 1813 la Maison d'Orange à la tête du Gouvernement, et particulièrement la personne de Guillaume I. Bien certainement ce n'est pas ce Prince que les Souverains alliés et le cabinet Anglais surtout, y eussent appelé, si la délivrance du pays eût été la conséquence de l'occupation des armées coalisées.

Quant à l'occasion immédiate, qui amena la retraite de M. de H. ce fut la défense péremtoire, qui lui fut faite de la part du Roi, de publier un mémoire rédigé par lui, et présenté au Roi en Avril 1816. Dans cet écrit l'auteur parlait de la dette publique, de la réunion de la Hollande et de la Belgique, des finances, de la prospérité nationale et de l'esprit public. Indigné de cette défence le comte de H. fut encore pendant quelques mois combattu entre son désir de continuer de servir son pays et de le préserver du tripotage financier, auquel il le voyait prêt à être livré, et l'impuissance où il allait être réduit, malgré la connaissance de ses forces et de son talent, d'être vraiment utile à sa patrie sous un prince faible et ingrat. Monsieur de H. demanda enfin sa démission, et, ce qui peut jusqu'à un certain point paraître extraordinaire, il eut quelque peine à l'obtenir; soit quelque remords, soit fausse honte, soit crainte de l'opinion publique, qui ne pouvait être que péniblement affectée de la retraite de l'homme, auquel on savait devoir la délivrance de la patrie du joug de Napoléon, soit semblant de tout cela, il est certain que l'on ne se pressa pas d'accorder la démission itérativement demandée. On répondit qu'on voulait laisser le temps de bien

considérer la chose et de revenir sur ce qu'on affectait de regarder comme un mouvement d'humeur. Et lorsqu'enfin le comte de Hogendorp eut fixé le jour auquel il se considérait comme déchargé du devoir de sa place, je fus chargé par le Roi de faire un dernier effort pour engager mon ami à revenir sur sa résolution. Toute cette *Jésuiterie* fut inutile; l'homme ferme et décidé persista en disant dans son langage un peu sententieux: „le voile est dé„chiré et l'illusion détruite".

In later jaren teekent G.K. bij een terugblik op zijn levensloop ten aanzien dezer zaak het volgende aan.

In 1814 mocht ik rekenen, dat ik het toppunt van mijn wenschen bereikt had. Doch het duurde niet lang of ik werd gewaar, dat de Geest der Regeering overhelde van de burgerlijke vrijheid tot de alleenheersching, en dat de vrije handel stond plaats te maken voor het verbodstelsel. Weinige hadden dezelfde gelegenheid als ik om dit te zien, en deze weinige schenen hunne ogen daarvoor te sluiten. In 1816 liet ik derhalve mijne grootheid varen en bepaalde mij tot de Nationale Vertegenwoordiging ten einde aldaar de burgerlijke vrijheid volgens de Grondwet, en den vrijen handel volgens de echte beginselen der huishouding van Staat te handhaven. Dit was eene opoffering met weinig vooruitzicht op een goeden uitslag. Kemper trachtte mij om te zetten, en verklaarde mij in het midden van mijne kinderen, dat hij door al wat aanzienlijk en achtenswaardig in Amsterdam was, gelast was geworden om mij te bewegen tot volharding op mijn post. Men oordeelde, dat ik niet te vergeefs zoo velen over het hoofd moest gesprongen zijn, om hun opeens wederom plaats te maken. Naderhand, omstreeks 1820, is mijn besluit, dat ik volgehouden had, op eene merkwaardige wijze beoordeeld geworden door een aanzienlijk ingezeten van Leuven. Hij wilde mij overhalen om mij voor een zaak te verklaren in de Staten Generaal en begon met deze woorden: „vous qui avez préféré l'honneur aux honneurs". De zaak was de verwerping van de belasting op het gemaal;

dit dacht hij, dat niet te verkrijgen was zonder mijne medewerking. Ik heb van 1817 tot 1824 in de Staten Generaal gezwoegd zonder mijn oogmerk te bereiken. Gemeenlijk had ik de Noordelijke of de Zuidelijke leden tegen mij. Wanneer ik ijverde voor de burgerlijke vrijheid stonden mij de Noordelijke tegen. Wanneer ik den vrijen handel voorsprak verijdelden de Zuidelijken elke poging. Zoo was mijne opoffering vrugteloos geweest. In den loop van die moeilijke 7 jaren was mijne gezondheid nog meer verzwakt en waren mijne krachten afgenomen, naar mate van den klimmenden ouderdom. Ik kwam derhalve wederom tot een nader besluit. Ik liet mijne laatste openbare betrekking varen om eindelijk uit te rusten. Misschien, dacht ik, herstelt zig mijne gezondheid, en vergader ik eenige krachten tegen den tijd waar eene nieuwe werkzaamheid kan gevorderd worden. Op een verkeerd bestuur kan een groote verwarring volgen, en in die verwarring, in de verlegenheid daaruit geboren, kan men goeden raad zoeken bij den ouderdom en de ondervinding, kan men wederom de redding verwachten van die zijde, waar zij reeds eenmaal is opgedaagd geweest.

Er schijnt wel eens een bittere ironie in den loop der gebeurtenissen te liggen. Juist in dezen tijd verscheen van der Palm's beroemd „Gedenkschrift", de vrucht van een prijsvraag door den Admiraal van Kinsbergen uitgeschreven.

La Haye, ce 26 Sept. 1816.

Monsieur et très cher Père!

J'ai reçu de votre part deux exemplaires de l'ouvrage de Monsieur van der Palm, l'un pour moi, l'autre pour mon fils van Citters. Agréez, Monsieur et très cher Père, mes sincères remercimens pour cet agréable cadeau. Vous avez provoqué par votre générosité un des plus beaux morceaux de litérature nationale, et Vous m'avez en particulier procuré plus d'honneur que je ne mérite.

J'ai l'honneur etc.

Ch. de Hogendorp.

Aangaande dit werk teekent G.K. nog het volgende aan.

Op een ogtend kwam Kemper bij mij met van der Palm en zeide: wij hebben nu lang genoeg gelezen, dat den zooveelsten dat gebeurt is; hier is een man, die in den geest der omwending dringen wil en de pen opvatten volgens de uitnoodiging van Kinsbergen. Ik gaf aan van der Palm alle de inlichtingen, die hij begeerde en alle de papieren en stukken, die ik bij de hand had. Ik bezorgde hem ook de kennis van Stirum, van der Duyn en anderen. Hij verzocht mij daarom, voor rede gevende, dat hij een mensch moest zien en spreken om zich een goed denkbeeld van zijn gedrag en karakter te maken.

De lijst dezer geleende stukken is nog aanwezig; de stukken zelve zijn getrouw terugbezorgd.

Bij al deze wrijvingen was intusschen de gewone correspondentie tusschen den Koning en den Vicepresident van den Raad van State voortgegaan.

Ik heb de eer U.M. te berigten, dat de justiteit van de Belastingen, conform aan het rapport van de Commissie is aangenomen. Nu gaan wij morgen over tot de wijze van invordering. Onder deze twee hoofden heb ik geagt, dat alle de aanmerkingen te brengen waren.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan

26 Mey 1816. HOGENDORP.

(Minuut)

De Koning heeft met genoegen de beterschap van U.Exc. en deszelfs voornemen om op morgen den Raad voor te zitten vernomen. Z.M. maakt dadelijk van de informatien dienaangaande aan Hoogstdenzelven gegeven gebruik om U. Exc. te herinneren aan de conceptwetten betrekkelijk 1°. de Nationale Militie, 2°. het Regt van de Jacht en Visscherij, en 3°. de Munt, dewelke,

wanneer dezelve successievelijk afgewerkt wierden, de vergadering der Staten Generaal bezig zouden kunnen houden.

Ik heb de eer enz.

'S Gravenhage, W. F. D. Rengers.
26 Mey 1816.

Ik heb de herinnering van U.M. aan drie conceptwetten wel ontvangen en zal er morgen in den Raad mijn werk van maken. Nader sprekende met den Heer van Gennep over eenige punten, heb ik gezien, dat er onderscheiden ophelderingen bij de deliberatien nodig zullen zijn, die hij evenwel, heden vertrekkende, niet zal kunnen geven. Ik heb dierhalve den Heer Appelius uitgenoodigd om morgen den Raad bij te wonen.

'S Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
26 Mey 1816. Hogendorp.

Ik heb gister uit een Zuidelijk lid van de tweede Kamer verstaan, dat er zig eene partij opdoet, die de moeilijkheden in de zaken van Godsdienst op wil ruimen, door middel van een voordragt om den Gereformeerden in de N. en den Roomschen in de Z. provincien heerschende te verklaren, zo nogthans, dat alle gezindheden eene gelijke bescherming zullen behouden en tot alle ambten en bedieningen toegelaten worden; men had ook hem willen werven, dog hij had bedankt. Ik vroeg wat de meening van die woorden: heerschende Godsdienst, dan wel zijn mogt; maar dit wist hij mij niet te zeggen.

Ik heb gister aan den Heer de Meij een denkbeeld gegeven van de laatste deliberatien in den R. v. S. over de Indirecte Belastingen. Indien het U.M. behaagt, kan ik er Zaterdag of Zondag een uitvoerig verslag bij monde van doen.

'S Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
29 Mey 1816. Hogendorp.

Het begrip twee heerschende godsdiensten te hebben, in ieder gedeelte van het Rijk een, en vervolgens gelijke bescherming

van alle gezindheden, schijnt mij zoo tegenstrijdig te zijn met alle uitvoerbaarheid, dat ik hetzelve niet kan anders beschouwen als eene hersenschim, waarmede men zig occupeert, dog hetwelk tot geene realiteit ooit zal kunnen komen. Indien U.H.W.G. nogthans iets naders hieromtrent verneemd, zal het mij aangenaam zijn van het verdere insgelijke te horen. — Indien U.H.W.G. Sondag nae kerktijd wilt bij mij komen zal ik gaarne verneemen het verslag, hetwelk dezelve aanbied van de laatste deliberatien in de R. v. S. over de Onbeschreeve Middelen. Nogthans vertrouwe ik dat de R. v. S. zig omtrent dezelve deeze week finaal zal pronuncieeren ten einde, ik het advies spoedig bekomende, dit belangrijk object in de volgende week aan de deliberaties der Staten Generaal zal kunnen worden onderworpen. Ik verzoeke U.H.W.G. de deliberatien van de R. v. S. in dien zin te willen dirigeeren, ook de expedities vervolgens verhaasten, ten einde mij dit belangrijk stuk zoo spoedig mogelijk te doen geworden.

's Hage, den 31 Mey 1816. WILLEM.

Ik heb de eer U.M. te berigten, dat het Advys van den Raad op de Indirecte Belastingen ter conclusie gebragt, en dat men gister reeds aan de afschriften voor de expeditie begonnen is. Ik zal de eer hebben morgen na kerktijd het nader verslag te komen doen.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
1 Juny 1816. HOGENDORP

Ik heb eenige belangrijke omstandigheden aangaande de conceptwet op de geldleeningen vernomen, dog welke te uitvoerig en te veel in het klein vallende zijn om op schrift te brengen.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
3 Juny 1816, HOGENDORP.

Ik heb de eer aan U.M. te berigten, dat het Advys van den Raad op den Munt zo even zonder resumtie gearresteerd is, en

dat men bezig is met hetzelve over te schrijven. Op het stuk van het Regtsgebied in de enclaves door Pruissen afgestaan hopen wij Donderdag hetzelfde te doen.

'S Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
11 Juny 1816. HOGENDORP

Ik heb de eer aan U.M. te berigten, dat de H.H. Berg, vader en zoon, gister bij mij geweest zijn. Ik meen van hen verstaan te hebben, dat U.M. ze bij mij gezonden had en ik betuig daarvoor mijn nederigen dank. Ze hadden evenwel ook uit henzelven reeds vroeg belet bij mij gevraagd, ingevolge een afspraak met mijne correspondenten te Amsterdam. Deze laatsten hebben zig, met overleg van mij, naar de begeerte van het Huis van Goll geschikt, dat namelijk dit Huis vooreerst de zaak aanleggen zou en de houders zou oproepen als het niet vlotten wilde. De H.H. Berg hebben U.M. verzogt om ondersteuning op hunne pogingen, en ik neem de vrijheid mij tot hetzelfde einde bij hen te voegen.

Heden wordt mij uit Amsterdam geschreven dat er aanzienlijke commissien op Keizerlijke (Oostenrijksche) effecten van buiten 's lands gekomen zijn. Dat is een gunstig gevolg van de betere vooruitzigten en brengt geld van buiten in. Mevrouw van Kinsbergen had in 1794, toen het hier begon slecht uit te zien, veel geld in deze effecten gestoken en ik heb er tot heden toe weinig genot van gehad.

U.M. zal uit de inkomende advysen gewaar worden, dat de Raad deze week niet heeft stil gezeten.

'S Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
13 Juny 1816. HOGENDORP

In den Raad van State is gister een advys tot conclusie gebragt op het stuk van de Eeden, en dus mede op den eed van de Roomsche Geestelijkheid. Er zijn redenen voor en tegen den eed van de Bisschoppen ingebragt en met kracht aangedrongen. De Heer Goubeau was er sterk voor en de Heer van Aerschot

even sterk tegen. Deze laatste heeft de meerderheid van ééne stem gehad. Mogelijk zal U.M. begeeren de bijzonderheden nader te horen, waartoe ik bij monde gereed ben.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan

29 Juny 1816. HOGENDORP.

(Minuut).

De Koning gelast mij U.Exc. te herinneren aan de wetten op de N. Militie en de Jagt, met kennisgeving van Z.Ms. verlangen, dat de afdoening dezer onderwerpen zoo veel mogelijk bij den Raad bespoedigd worde.

Ik heb de eer, enz.

's Gravenhage, W. F. L. R(ENGERS).

2 July 1816.

Ik heb de eer U. M. te berichten, dat de gecommitteerden van den Raad voor de Nationale Militie mij dezen morgen gezegd hebben de conceptwet door te zijn en over eenige dagen het rapport in extenso te zullen uitbrengen.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan

2 July 1816. HOGENDORP.

Ik heb de geheele week onafgebroken getragt om de conceptwetten op de Nationale Militie nader aan het eind te brengen. De Raad heeft over alle de punten van gewigt en van geschil onder de gecommiteerden gedelibereerd, opdat het rapport des te spoediger zoude kunnen geconcludeerd worden, wanneer het overeenkwam met de gedagten van den Raad. Nu wordt mij het rapport Vrijdag aanstaande beloofd.

Ook de Jagt vordert en wij zullen het misschien eens kunnen worden omtrent de hoofdtrekken terwijl de bijzonderheden zouden worden overgelaten aan de Provintiale Reglementen, goed te keuren door U.M.

Met de Reglementen voor het Platte Land gaan wij dagelijks vooruit.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan

13 July 1816. HOGENDORP.

Ik neem de vrijheid aan U.M. te berigten, dat ik den Baron van Neverlee sedert eenigen tijd heb leeren kennen als een verstandig en welgezind man. Dezer dagen gaf hij mij daarbij te kennen, dat hij zeer weinig hier te doen had, en zeer naar werk verlangde. Ik heb van mijnen pligt geagt dit verlangen ter kennis van U.M. te brengen, alzoo ik mij verbeelde, dat U.M. met hem gediend zoude zijn in de eene of andere Commissie, en dat hij daar een groot genoegen in scheppen zoude.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
15 July 1816. HOGENDORP.

Ik neem de vrijheid twee boekjes aan U.M. te zenden, die pas in Engeland uitgekomen zijn, geschreven door een geestelijke, naar het Zuiden van Frankrijk opzettelijk gezonden om den Staat der Protestanten aldaar op te nemen. Op bldz. 63 en 79 van het grootste werkje zal U.M. gewigtige daadzaken lezen. Het schijnt, dat het Fransche Gouvernement om den tuin is geleid door de Roomsche autoriteiten in Nimes, en dat het vervolgens ter goeder trouw ook de Engelsche en namentlijk den Hertog van Wellington misleid heeft.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
16 Juli 1816. HOGENDORP.

De Koning gelast mij Uwe Excellentie uit HoogstDeszelfs naam zeer te bedanken voor de toezending der beide boekjes, dewelke Zijne Majesteit verlangt nog eenige tijd te behouden, om deze werkjes, daar U.Excell: dezelve zeer aanprijst, geheel door te kunnen lezen.

Nog gelast mij Zijne Majesteit aan Uwe Excellentie te melden, dat Hoogstdezelve geinformeerd zijnde, dat het rapport der Commissie over de conceptwet der Convoyen en Licenten zedert eenige dagen is uitgebragt, verlangt, dat de deliberatien daarover in den vollen Staatsraad zoo spoedig mogelijk mogen aangevangen worden, daar het niet noodzakelijk zal zijn het tarief,

hetwelk voor afzonderlijke overweging vatbaar is, gelijktijdig te behandelen. Het zal Zijne Majesteit aangenaam zijn door Uwe Excellentie onderricht te worden, wanneer de deliberatien over bovengemelde concept-wet in den Staatsraad zullen plaats hebben.

Uw Excellentie gehoorzame dienaar
De Kabinetssecretaris des Konings
W. G. VAN DE POLL.

's-Gravenhage,
18 July 1816.

Ik heb den eer aan U.M. te melden, dat de Raad van State Dingsdag aanstaande over de Wet van de Convoyen en Licenten delibereeren zal, en ik neem de vrijheid om te vernemen, of het U.M. goedkeuring heeft, dat ik er de Directeurs Generaal van de Convoyen en van den Koophandel toe uitnoodige.

U.M. getrouwe onderdaan
HOGENDORP.

's-Gravenhage,
19 July 1816.

De Koning gelast mij aan Uwe Excellentie te melden, dat, daar de deliberatien eerst een aanvang nemen, het waarschijnlijk voor alsnog niet nodig zal zijn de Directeuren Generaal van Koophandel en Kolonien en van Convoyen en Licenten tot het bijwonen van de vergadering uit te nodigen, en het beter voorkomt daarmede te wachten, totdat uit den loop der zaken mogt blijken, dat hunne tegenwoordigheid nodig zoude zijn.

V. D. P.

De Raad van State heeft zig gedurig bezig gehouden met de Hoogescholen in de Zuidelijke Provintien, de Nationale militie, den ophef der Middelen te water en de Jagt, daar ik hoop in de volgende week door te komen. Deze onderscheiden concepten behelzen egter zo vele artikelen en zo vele zaken van gewigt, dat de zittingen menigvuldig en langdurig zijn. Met de Militie en de Hooge Scholen heb ik vooraf eenige punten van gewigt in deliberatie gelegd, opdat de rapporten daarnaar ingerigt zouden worden en dus minder veranderingen ondergaan.

Op den ophef der Middelen heb ik de deliberatien gebragt

onder vier hoofden, door den Heer Wichers voorgedragen als afwijkingen van het Plakaat van 1725: 1°. de Recherche, 2°. de Doorvoer, 3°. de Entrepôts, 4°. het Lastgeld. Eenige aanmerkingen strekkende om een nutteloos oponthoud aan den Koophandel uit te winnen zijn aan den Heer Wichers gezonden met verzoek om er zijne bedenkingen op te willen mededeelen. Nu gaan wij over tot den Doorvoer.

Het stuk van de Jagt ontmoet zwarigheden bij den Heer van Heeckeren, die genoegzaam geene veranderingen in de bestaande wet begeert. Wij zullen eerst voorlopig onze gedagten eenigzins in den Raad bepalen en dan den Heer v. H. inroepen. Het rapport strekt om de afpalingen en registratie aan de Provintiale Staten op te dragen, met overleg van den opperhoutvester en behoudens goedkeuring van U.M.

Indien het U.M. behaagde, zoude ik gaarne omtrent dit een en ander mijne gedagten mondeling aan Uwe Majesteit voordragen.

'sGravenhage,
26 July 1816.

U.M. getrouwe onderdaan
HOGENDORP.

De Koning doet aan Uwe Excellentie mededelen het navolgend artikel van het Journal de la Belgique van den 26 dezer:

Brussel 25 Juillet 1816.

On apprend de la Haye, que dans son rapport présenté au Roi le conseil d'Etat a proposé l'érection de trois universités dans les provinces méridionales, qui est le nombre de celles, qui existent dans les provinces septentrionales.

Ofschoon over deze zaak aan Z.M. niets bekend is, is het echter mogelijk, dat het rapport dienaangaande werkelijk in den Staatsraad uitgebracht zij, en zoo ja, verlangt de Koning dat door Uwe Excellentie meer geheimhouding ten opzichte der deliberatien van den Raad van State aan de Leden van dit Hoge Collegie aanbevolen worde.

Ik heb de eer Uwe Excellentie verder te informeeren, dat

Zijne Majesteit Uwe Exc. heden avond om half zeven uren afwachten zal.

'8-Gravenhage, Uw Excellentie gehoorzame Dienaar
28 July 1816. W. G. VAN DE POLL.

De Raad heeft Dingsdag het Advys op de conceptwet tot Heffing der Middelen te water geresumeerd. Op denzelfden dag hebben de gecommitteerden het slot van hun rapport op het Tarif uitgebracht, waaraan alle handen van het begin af werksaam zijn geweest, om af te schrijven, alzo gemelde Heeren niet voor het drukken waren.

Ook de Nationale Militie is nu gearresteerd, op de artikelen van de Marine na, en de commissie werkt heden aan de extensie van sommige stukken, opdat de resumtie Vrijdag zoude kunnen geschieden.

's-Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
7 Augustus 1816, HOGENDORP.

Wij hebben dezen ogtend de Nationale Militie afgedaan op de artikelen van de Zeemilitie na, waarmede de gecommitteerden nog niet gereed waren, dog welke zij tegen Maandag beloofd hebben.

Nog hebben wij vervolgens een begin gemaakt met de Z. Hoge Scholen en 70 artikelen afgedaan. Dingsdag beginnen de deliberatien op het Tarif.

Gisteren hebben wij over de Jagd gezeten. Er is zoveel zwarigheid in deze zaak gevonden vooral daar het Platte Land nog niet in orde gebragt is, dat men bijna eenparig besloten heeft om U.M. te advyseeren om de wet nog een jaar uit te stellen en het zo lang te laten bij de wetten in N. en Zuiden bestaande.

Ik zoude gaarne de geopperde zwarigheden bij monde aan U.M. berigten, alzo dezelve in geschrifte al te wijdlopig zouden worden.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
9 Augustus 1816. HOGENDORP.

Ik heb de eer te berigten, dat ik het pootje aan de regterhand gekregen heb en genoodzaakt ben de hand van mijn dogter te gebruiken.

De Secretaris 's Jacob heeft mij verzogt een goed woord bij U.M. in te leggen om voor een dag of agt naar Amsterdam te gaan. Hij vrijt daar om eene jufvrouw Rochussen en wilde gaarne zijn best doen om te trouwen vóór de Brusselsche reis.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
18 Augustus 1816. voor mijn Vader
HESTER VAN HOGENDORP.

De Koning gelast mij aan Uwe Excellentie Hoogstdeszelfs leedwezen te betuigen over den nieuwen aanval van 't pootje en wenscht Uwe Exc. een spoedig herstel.

Zijne Majesteit willigt gaarne in het verzoek van den Heer 's Jacob, mits dat hij door de reis naar Amsterdam de Staten Generaal niet verzuime.

's Hage, Uw. Excellentie geh. Dienaar
18 Augustus 1816. W. G. VAN DE POLL.

Zijne Majesteit dagelijks des namiddags naar het Huis in het Bosch gaande, gelast mij Hoogstdezelve aan Uwe Excellentie te melden daardoor verhindert te zijn om Uwe Exc. in de eerstkomende dagen af te wachten, en daar het vertrek naar Amsterdam voor alsnog niet voorhanden is, zoo heeft de Koning zulks uitgesteld tot aanstaande Vrijdag of Zaturdag, en zal Uwe Exc. nader doen verwittigen van het uur dat Hoogstdezelve Uwe Exc. op een der voornoemde dagen alsdan in goeden welstand hoopt te zien.

's Hage, Uwer Excellentie geh. Dienaar
7 September 1816. W. G. VAN DE POLL.

De laatste reis, dat ik de vrijheid gebruikte U.M. over de Weener Schuld aan te spreken meldde ik, dat de houders besloten hadden om de pogingen van het Huis van Goll af te wagten.

Sedert is de jonge Heer Berg onverrigter zake thuis gekomen en heeft mij bij monde uitvoerig berigt, dat hij niets verkregen heeft. De houders zijn vervolgens bijeen gekomen en hebben een eerbiedig request aan U.M. om ondersteuning bij het Hof van Weenen getekend. De zaak is heden van erger aart dan zij was, door het aanbod van de effecten aan te nemen in eene nieuwe leening met eene bijbetaling gevens geld nagenoeg de tegenwoordige waarde van effecten. Indien de houders daardoor zig lieten wegslepen, zoude er vijftien millioen uit het land gaan, en de houders slegts in denzelfden staat teruggebragt worden, waarin zij nimmer hadden behooren gestoord te zijn. Zij komen mij voor gereed te zijn tot eigen pogingen te Weenen, op den voet als de Zweedsche houders gedaan hebben te Stokholm, indien zij zig slegts vleijen mogten de goedkeuring van U.M. daarbij weg te dragen. Het is mij toegeschenen, dat U.M. in den loop van den voorleden zomer daar wel genegen toe was; ik heb mij nogthans niet uitgelaten, ten einde geenszins vooruit te lopen, maar de tegenwoordige beslissing van U.M. af te wagten. Alleenlijk neme ik de vrijheid om, behalve door mijne tekening van het request, ook nog in het byzonder den vermogenden bijstand van U.M. in te roepen voor eene zaak, waarin zo vele familien groot belang hebben en waarin ik zelf door de beschroomdheid van mijn schoonmoeder in het netelige tijdstip van 1794 voor anderhalve ton in betrokken ben.

Ik vraag U.M. nedrig om verschooning, dat ik een oogenblik van Deszelfs kostbaren tijd hier mede bezet heb.

's Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
13 December 1816. Hogendorp.

(Minuut)

Het request door de houders der Weener Effecten ingediend is van 's Konings wege aan de Departementen van Buitenlandsche Zaken en Financien gezonden, om daarop te dienen van consideratie en advies. Ik vinde mij door Z.M. geauthoriseerd Uwe

Excellentie daarvan in antwoord op deszelfs brief van den 13de dezer te informeeren en tevens daarbij te voegen, dat, hoezeer het rapport niet is ingekomen, het zich echter als waarschijnlijk laat aanzien, dat de dispositie op dat request aan de genoemde houders dezelfde welwillendheid zal verzekeren, welke in der tijd aan die van de Zweedsche effecten is betoond.

Ik neem met een bijzonder genoegen enz.

Brussel, (paraaf onleesbaar).
19 December 1816.

In dezen tijd vallen eenige brieven van G.K. aan Prof. van Assen van vriendschappelijken aard.

's Hage, 4 December 1816.

Prins F(rederik) heeft mij veel genoegen gegeven met wat bij mij te komen praten. Hij spreekt dagelijks beter Hollandsch. De liefhebberij van de Prinses van O(ranje) voor onze taal is een aangenaam voorteken. Indien wij eene andere taal als mede nationaal moesten aannemen, wenschte ik ten minsten, dat het niet de fransche was. Wat een kwaad heeft Frankrijk niet in Europa gestigt, en hoe verbasterd is die Natie heden nog! Met hare taal komt er zooveel kwaads over, dat het eene schande zoude zijn dezelve onder ons genaturaliseerd te zien.

Scheltema heeft in Diligentia eene schoone redevoering gehouden over Laurens Reäal. Wij hebben treffelijke mannen onder ons gehad, zij verdienden meer bekend te zijn; door de menigvuldigheid derzelve zijn wij, klein volkje, zo groot geworden, en hunne levensbeschrijvingen zouden eenen geschiedschrijver in staat stellen om onze Historie even belangrijk te maken als de Grieksche en Romeinsche . . . . .

Hogendorp.

'S Hage, 11 February 1817.

Met verlangen zie ik de verlossing van de Prinses van Oranje te gemoet. Zij heeft mij zeer ingenomen, de eenigste reis, dat ik haar gesproken heb. U.W.E.G. bevestigt, door al wat ik van

U verneem, mijn gunstig gevoelen omtrent haar karakter. Ik hoor gaarne, dat zij te Soestdijk eenigen tijd zal doorbrengen. Men zegt, dat hare gewezen gouvernante weder bij haar is, denkelijk eene belangrijke vrouw.

Dezer dagen heb ik vele bezoeken van thuiskomenden uit Brussel gehad, en alle spreken zij uit ééne mond, en overeenkomstig met Uwe brieven. Het stuk van de granen schijnt ons geheel van elkander afgescheurd te hebben. Op liefde zal wel niet meer te rekenen zijn. Een wijs en regtvaardig bestuur kan agting verwekken en de onderwerping verzekeren. Het ergst is de dweperij. Bij de deliberatien over de wet omtrent de huwelijken hebben de helderste Zuidelijken, hoe vrijmoedig zij ook in de sectien gesproken hadden, zig in de volle vergadering niet durven te uiten uit vrees voor de geestelijkheid, of om dezelve te winnen. Bij dit alles hebben wij te doen met een volk, welks zedelijkheid diep vervallen is, zo als deszelfs vertegenwoordigers zelve erkend hebben, bij gelegenheid van den eed op de successie, dien zij voor een kragteloos middel uitgaven. Tijd, veel tijd alleen, kan een gunstigen keer aanbrengen, en geduld en volharding zijn onze taak. Wij dienen vooral de ogen te openen omtrent den waren toestand, en ons niet zelve willen begochelen.

Onze Prinsen hebben de schoonste gelegenheid om de wereld, de menschen en vooral de Natie te leren kennen. Al wat zij zien is wel eenige ernstige overdenking waardig. In de aanzienlijkste gezelschappen wordt alles ligtvaardig en op een spottenden toon behandeld; maar dit kan op den duur niet toereiken. Al lachende en spottende zijn alle de aanzienlijke geslagten, met de Bourbons, uit Frankrijk gejaagd; en die ze verjoegen hadden alles met ernst overlegd. Het groot gebrek van onze eeuw is ligtvaardigheid, en wij zullen nooit tot een vasten stand terugkomen zonder zedelijkheid, noch tot praktikale zedelijkheid zonder Godsdienst.

Ik groet U.W.E.G. hartelijk enz.

HOGENDORP.

's Hage, 14 April 1817.

Ik wensch hartelijk, dat Anna Paulowna de beschermster van onze letterkunde moge worden, en ik heb van den eersten dag af dit en meer in Haar meenen te zien. De koelheid der Brusselaren bevreemt mij geenszins. Een regtvaardig en wijs bestuur over die Provincien dient naar mijn inzien het eenig oogmerk der Regering te zijn. Liefde kan met den tijd komen, dog er moet niet om gedagt worden. Toen ik van Hamburg naar Lubeck moest over een langen steenigen weg, zeide Klopstock tot mij: denk maar, dat hij geen einde heeft, dan zal de aankomst u verrasschen. Dit is een volk, dat zig laat regeren door de vrees van geen aflaat te krijgen. Meer behoeft men niet te zeggen. Hun evenmensch heeft zig in den tempel Gods geplaatst, om als God te heerschen. Daar kunnen wij niets aan veranderen, zo lang als zij blind willen zijn.

Ik verneem met genoegen, dat U.W.E.G. voortgaat met de navorschingen omtrent Philips den Goeden. De mededinging tusschen Edelen en Steden is naar mijn oordeel vrugteloos op te speuren in den strijd van Hoekschen en Kabeljauwschen, ofschoon dezelve er hier en daar bij te pas kwam. Ons Land is verdeeld geweest, als het eigene van vrije volken. Dan worden alle bijzondere twisten gemengd in een algemeenen twist, die op het laatst geen bepaalde oorzaak meer heeft, zodat het bij partijen alleen daarop aankomt, wie meester zal zijn in de Regering. Die tijden waren beroofd van orde in de Regering, van eene Grondwet, en van daar dat de partijen eindelijk altijd oorlog voerden. Heden bestaat er eene wettige Oppositie, het kunststuk van de volksvertegenwoordiging, en de wapenen blijven buiten het spel. Geen mensch wil den Vorst aantasten, maar slegts zijne maatregelen. Philips de Goede heeft de Steden voorgestaan en van haar zijnen bijnaam ontvangen. In de Steden was de bron van alle welvaart, en deze vloeide uit de Steden over het geheele land. Philips was zo wijs, dat hij dit inzag, en daarom heb ik hem tot een voorbeeld gesteld in mijn eerste Discours

sur l'Histoire des Provinces Unies. Heeft Hare Keiz: Hoogheid dit ooit gezien? Ik heb er copijen van gegeven aan de beide Prinsen, zo dat zij het onder Haar bereik heeft.

De Lofrede op J. de Witt is in den geest van het ogenblik. De welvaart wordt gestremd en de liefde tot Oranje bekoeld. Het is niet mijne schuld. Drie jaren geleden was Amsterdam van den eersten tot den laatsten Oranjegezind, zo als niemand uit dit Huis het gekend had. Mijne pogingen om het zo te houden zijn verijdeld geworden. De weg is nogthans open om wederom zo ver te komen. Menschen zijn kinderen, welke door vallen leeren gaan. Uwe bemerking, dat onze letterhelden veelal anti-monarchisch zijn, is waar. Ik heb meermalen naar de oorzaak daarvan hooren vragen. Ons Hof en de Parnas zijn nooit regt verbonden geweest. Ik wensch, dat U.W.E.G. een schakel aan de keten tot vereeniging moogt worden.

t.t.

HOGENDORP.

Staten Generaal
1814—1825.

Wie hier een uitvoerige mededeeling verwacht van G. K.'s werkzaamheid in de Staten Generaal zal zich teleurgesteld vinden. Hij heeft zelf bijna al zijn adviezen uitgegeven in zijne bekende „Bijdragen", zoodat het niet noodig voorkomt die hier nogmaals af te drukken. Wel heeft hij buiten het te boek gestelde soms het woord opgevat, doch dan was het alleen om een enkele opmerking in het midden te brengen. Zoo maakt hij in de zitting der 2e Kamer van 12 Mei 1819 er opmerkzaam op hoe wenschelijk het ware, dat de Ministers, de Voorzitter en de Vice-Voorzitter der 1e Kamer de zittingen der 2e Kamer bijwoonden. Hij sprak vooral over de onderwerpen die betrekking hadden tot de financien, het vak waarin hij thuis was en zijn eigen denkbeelden had. Doch ook aan andere zaken wijdde hij zijn aandacht, al trad hij daarbij niet op den voorgrond. Wat hij kon goedkeuren ondersteunde hij, maar aan hetgeen hij niet in het belang van het land achtte onthield hij zijne stem. Hij voerde dus geen stelselmatige oppositie maar oordeelde over ieder onderwerp afzonderlijk. Het spreekt van zelf, dat hij daardoor in strijd geraakte met den Koning, die vooral in financieele zaken het niet met hem eens was. Welke de gevolgen waren van die verschillende zienswijze hebben wij gezien in 1816 toen hij zijn ambten neerlegde; doch daarbij bleef het niet.

In de Fransche revolutie aan het einde der 18e eeuw had een nieuw begrip zich baan gebroken, een begrip, dat de verhouding tusschen regeerders en geregeerden wijzigde. Maar de menschheid die nu eenmaal traag in het leeren is, heeft dat niet dadelijk begrepen; meer dan een halve eeuw moest voorbijgaan alvorens zij er vertrouwd mede zoude geraken. Koning

Willem I, reeds man en vader toen hij in 1795 het land verliet, dus volkomen kind der 18e eeuw, had even als de overige vorsten van het vaste land, eene opvatting van het koningschap die in strijd was met de nieuwe begrippen, en dan ook niet gedeeld werd door hen, die met hun tijd medegingen. Hij wilde alleen regeeren, en moest hij al door de tijdsomstandigheden de medewerking der Staten Generaal gedoogen, dan wilde hij althans dat lichaam maken tot een gedwee werktuig naar zijn hand en alle tegenstrevende elementen daaruit verwijderen. G.K's. zelfstandigheid was lastig in de 2e. Kamer, in de 1e. Kamer zoude hij onschadelijk zijn; de zittingen van dat lichaam waren niet openbaar, de leden behoorden grootendeels tot de omgeving van het Hof en waren dus zeer volgzaam, en de benoeming was een koninklijke gunst. Wel had G.K. reeds tweemalen daarvoor bedankt, laatst nog in November 1816, maar met eenige handigheid zoude hij voor een fait accompli gesteld kunnen worden. Een Koninklijk Besluit werd genomen:

Wij Willem enz. Hebben goedgevonden en verstaan tot lid van de Eerste Kamer der Staten Generaal te benoemen, zooals daartoe benoemd wordt bij dezen Graaf G.K. van Hogendorp. Het traktement van den benoemde zal morgen ingaan.

Brussel, 30 Juny 1817. WILLEM.

Van wege den Koning
A. R. FALCK.

Bij missive ddo 2 Juli 1817 gaf Falck hiervan kennis aan G.K.; tevens ontvingen de Provinciale Staten van Holland er mededeeling van terwijl zij juist vergaderd waren om o. a. opengevallen plaatsen in de 2e Kamer te vervullen. Maar G.K. was er de man niet naar om zich te laten verschalken. Volgens de bewaarde eigenhandige minuten schreef hij den 5de Juli, dus onmiddelijk naar ontvangst van de officieele kennisgeving, de twee volgende brieven:

Sire!

Gister avond is mij het besluit geworden, waarbij U.M. mij benoemt tot lid van de Eerste Kamer. Ik meen daarin het voornemen te zien, om mij de gelegenheid te geven van alsnog in de Eerste Kamer te kunnen komen, indien ik van gedachte veranderd ware. Dan ik neem de vrijheid van U.M. van het tegendeel te verzekeren, alzoo ik nog even als een half jaar en als anderhalf jaar geleden verkieze om in de tweede Kamer te blijven. Ik betuig U.M. derhalve mijn nederigen dank voor de bewezen gunst, al is het, dat ik er geen gebruik van make.

Het zij mij geoorloofd deze gelegenheid waar te nemen om U.M. geluk te wenschen met de bevestiging van den aartsbisschop van Mechelen.

'S Gravenhage, U.M. getrouwe onderdaan
5 Juli 1817.

En aan den Heer van Tets van Goudriaan, Gouverneur van Noord-Holland, President van de Staten.

Hoogedelgestrenge Heer!

Ik heb de eer U.H.E.G. in vertrouwen te melden, dat Z.M. mij benoemd heeft tot de eerste Kamer, en dat ik er voor bedankt heb, verkiezende om in de tweede Kamer te blijven. Het zoude nu kunnen gebeuren, dat ik verkeerdelijk gebragt werd op de lijst der aftredende leden, in wier plaats anderen moeten gekozen worden, en mijn oogmerk bij deze is om alle misverstand voor te komen. Ik zit in de tweede Kamer tot in 1819 volgens de Grondwet, en mijn regt daarop kan door niets verkracht worden. Indien er de minste twijfeling hier omtrent konde ontstaan, zoo verzoek ik U.H.E.G. mij zulks nu of als het gebeurt te melden, opdat ik mij in persoon naar Haarlem begeve en bij de Staten gehoord worde. Doch ik maak mij denkelijk zonder reden beschroomd.

Hebbe de eer, enz.

'S Gravenhage,
5 July 1817.

On croit même, schrijft van der Duijn, qu'il a souri en notifiant son refus, lui qui ne rit guère.

Nog een andere poging zoude worden aangewend om G.K. uit de Tweede Kamer te verwijderen. In 1819 was zijn mandaat verstreken. Van der Duijn, in December 1817 tot Gouverneur van Zuid-Holland aangesteld, ontving den wenk te zorgen dat G.K. niet herkozen werd, maar weigerde aan die opdracht gevolg te geven ([1]) en G.K. werd herkozen.

Was het een gevolg van deze weigering of hield het daarmede geen verband? Genoeg, de Koning nam een Besluit onder dagteekening van 22 Mei 1819, La I, n°. 19.

Gelet op ons Besluit van den 7 November 1816, la C[a] n°. 67, waarbij Wij op het verzoek van den Grave G.K. van Hogendorp, herhaaldelijk uit hoofde zijner verzwakte gezondheid aan Ons gedaan, hem van zijnen post van Secretaris van Staat, Vice-President van den Raad van State, hebben ontslagen en tevens bepaald, dat hij den titel en den rang van Staats Minister zoude behouden, Ons reserveerende om hem als zoodanig bij gewigtige aangelegenheden, en voor zoo verre zijne gezondheid het zoude veroorloven tot Onzen Kabinetsraad of andere raadsvergaderingen te doen roepen, ten einde den Staat alzoo verder en zoo lang mogelijk de vruchten zijner ondervinding en beproefde kunde te verzekeren;

1.) Zie C. F. van Grovestins, Gedenkschriften van den Graaf van der Duijn van Maasdam, bldz. 32. Daar wordt voorgesteld, dat deze geschiedenis in 1818 zoude zijn voorgevallen; uit de Notulen der Provinciale Staten blijkt echter, dat de herkiezing van G.K. voorviel in de vergadering van 8 Juli 1819. Het mag misschien eenige verwondering baren te hooren gewagen van een Gouverneur van Zuid- en van Noord-Holland, daar de Grondwet van 1815 slechts ééne Provincie Holland kent. Onder de Republiek reeds was deze Provincie administratief gescheiden in het Noorder en Zuiderkwartier; in den Franschen tijd was die verdeeling min of meer behouden gebleven; in 1814 was zij bestendigd; Noord- en Zuid-Holland ontvingen ieder een Gouverneur maar vormden toch te zamen ééne Provincie; de Staten vergaderden om het jaar te 's Gravenhage en te Haarlem; de beide Gouverneurs waren dan beurtelings President en Vice-President der vergadering;

En in aanmerking nemende, dat er redenen en omstandigheden bestaan, die Ons verhinderen om eenig gevolg te geven aan hetgeen Wij Ons bij opgemeld Besluit hadden voorbehouden;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Dat gedeelte van Ons Besluit van den 7 November 1816, La C3 n°. 67, waarbij wij hebben bepaald, dat gemelde Graaf den titel en rang van Staats Minister zoude behouden en Ons hebben gereserveerd om hem, als zoodanig, bij gewichtige gelegenheden en zooverre zijne gezondheid het zoude veroorloven, tot Onzen Kabinets Raad of andere Raadsvergaderingen te doen roepen, te stellen buiten effect, gelijk geschiedt bij dezen; blijvende voor het overige het vastgestelde bij opgemeld Besluit, ten aanzien van het jaarlijks pensioen van Tien duizend guldens, door meergemelden Graaf sedert den 1 Januari 1817 genoten, volkomen in deszelfs geheel.

Afschriften dezer resolutie zullen worden gezonden aan Onze respective Ministers en verdere hoofden van Departementen van Algemeen Bestuur, aan den Raad van State, aan de Algemeene Rekenkamer en aan den Graaf G.K. van Hogendorp, tot informatie en narigt respectivelijk.

Brussel, den 22 Mey 1819. WILLEM.

J. G. DE MEIJ VAN STREEFKERK.

Op den 24 December 1819 bij de behandeling der 10 jarige begrooting hield G.K. in de Tweede Kamer eene redevoering; het was de eerste maal nadat bovengemeld besluit tot zijn kennis was gekomen. De slotwoorden van zijn advies klinken als een antwoord; zij luiden:

Terwijl ik mijne rede eindige, moet ik hier nog één woord bijvoegen, doch het is slechts één enkel woord, omdat het mij zelven raakt. Men weet, dat ik geheel mijn leven onveranderlijk heb doorgebragt onder de leuze van: *Oranje Boven*. Wel nu: Ik zal tegen alle deze Concept-Wetten stemmen, onder leuze van: *Oranje Boven*.

De verhouding met de Prinses Moeder bleef nog altijd even hartelijk; twee groote zielen, die elkander verstonden. Het bovenvermeld gaf aanleiding tot eenige kenmerkende brieven.

Welgelegen, 15 Juillet 1819.
(Het Paviljoen te Haarlem.)

Je vous remets ci-joint, Monsieur, les sermons d'Ancillon, que vous avez paru souhaiter de lire. Permettez-moi de vous témoigner en même tems, combien j'ai été charmé d'apprendre, que vous étiez réélu membre des Etats Généraux. Ce n'est pas que j'aie douté, que vous ne le seriez, la chose parloit de soi-même et je m'y attendois; mais dans ce moment j'eusse été doublement fachée, si elle n'avoit pas eu lieu, parceque je nourris l'espoir, que dans la prochaine assemblée il se présentera des occasions qui vous mettroient à même d'effacer le sentiment pénible, qui pèse sur les coeurs de vos vrais amis, par la manière dont vous avez paru dévier de vos anciens principes durant la dernière assemblée. Je vois d'ici votre réponse, vous avez suivi votre conscience, vous avez voté avec conviction et par là offert une preuve que vos principes sont inébranlables, etc. Mais, Monsieur, quand je vous accorderai tout ceci, et certes je suis trés éloignée de vouloir le contester et de vouloir entrer en discussion sur une matière, que je n'entends pas, je n'en concluerai pas moins, que *la manière*, dont vous vous y êtes pris, est fautive, et que vous avez entièrement méconnu le caractère du Roi, en croyant arriver au but de cette façon; cela fait une vraie peine, et je n'en ressentirai pas moins, si vous persistez dans cette marche si indigne de vous, en voyant le tort réel qu'elle fera à votre réputation auprès de tous ceux, qui sont dignes de l'apercevoir, et jamais je ne pourrois me persuader, que vous recherchez celle d'un chef d'opposition, qui, sous le masque de patriotisme, ne voit que lui et devient bien souvent le jouet des autres, dont les vues sont moins pures; ce seroit vouloir courir le risque de détruire votre propre ouvrage, en augmentant les embarras du Gouvernement, et fa-

vorisant les troubles intérieurs. Un tel rôle peut-il jamais convenir à un des *Libérateurs de la patrie,* à celui, qui m'écrivait: „je „me tiens à la brêche, et n'en bougerai pas jusqu'à ce que l'évène-„ment se décide." Il fut décidé par l'arrivée de mon fils, qui méprisa tous les dangers, auxquels il s'exposoit; du moment qu'il crut sa présence nécessaire à sa patrie il vint se jeter dans vos bras, et s'il ne fut pas venu, et si vous ne l'aviez pas attendu, tout eût été perdu pour la patrie! Ce sont des vérités qu'on ne peut oublier, et l'entier dévouement du Roi au bien-être de cette patrie, et ses vues aussi pures que désintéressées ne doivent pas l'être non plus; ce n'est pas lui qui cherchoit la couronne, il ne l'accepta que lorsque vous l'eûtes convaincu que le bien de l'Etat l'exigeoit. Mais je m'arrête; le sujet m'entraine trop loin; c'est la première fois que je me suis émancipée à vous entretenir, Monsieur, de choses si délicates pour moi à traiter; l'avenir m'apprendra si j'ai bien ou mal fait. Agréez en attendant l'assurance de ma considération et de cette reconnoissance qu'une série de plus de 30 années vous a acquise de ma part et que je me fais un plaisir de vous renouveler.

WILHELMINE.

P. S. En relisant ma lettre je suis tenté de la jeter au feu; si je ne le fais pas, c'est que je crois vous donner par là une nouvelle preuve de ma haute estime.

Madame!

Très sensible à la bonté, que Votre Altesse Royale a eue de m'envoyer les sermons de M. Ancillon, j'ai l'honneur de les Lui rendre en Lui témoignant ma reconnoissance. — Je saisis cette occasion de Lui rendre mes hommages par anticipation pour son prochain anniversaire, qu'Elle va célébrer d'une manière si agréable au sein de son auguste Famille. Puissent ses jours être prolongés au milieu de nous dans cette douce tranquilité, qui marque le soir de Sa vie.

Je suis affligé des reproches que me fait Votre Altesse Royale sur la marche, que j'ai suivie aux Etats Généraux. C'est un

nouveau chagrin, qui vient se joindre à celui que j'éprouve depuis longtemps de quelques mesures du Gouvernement, qui me paroissent aussi contraires au bien public qu'aux intérêts de la Maison d'Orange. Dès la dernière année de mon ministère elles m'ont fait tant de peine, que ma santé délabrée n'a pu y résister. Réduit aux abois je me suis retiré avec une lueur d'espoir de pouvoir un jour encore rendre quelques services aux Etats Généraux. Le repos d'esprit, de petites courses, les eaux, mais surtout le remède anglois pour la goutte ont servi à réparer mes forces, qui n'ont jamais été considérables. Je me suis trouvé appelé à développer de nouveau des maximes, que je crois salutaires à ma patrie, et qui ne me paroissent pas avoir changé de nature par la réunion. En le faisant et de la manière dont je l'ai fait, je pense que j'ai servi le Roi et la Patrie. L'édifice, que j'ai contribué à élever, me semble devoir se consolider par des discussions franches et ne courir d'autres dangers que ceux, qui peuvent naître des mesures, que je combats. Je me flatte que la simplicité de cet exposé calmera les inquiétudes de Votre Altesse Royale, et qu'il ne diminuera pas son estime pour moi dont Elle daigne me réitérer les assurance les plus gracieuses.

Je suis etc.

La Haye, Ch. de Hogendorp.
ce 29 Juillet 1819.

Welgelegen, le 9 Sept. 1818.

J'ai des excuses à vous faire, Monsieur, de n'avoir point encore répondu à votre dernière lettre; je l'ai reçu au moment de mon départ de la Haye . . . En attendant, Monsieur, vous ne sauriez douter de ma reconnoissance des voeux, que vous avez formé à l'approche du 7 d' Août, et pour lesquels je vous fais mes bien sincères remercimens. Je vous en dois également pour l'indulgence avec laquelle vous avez jugé les réflexions que j'ai osé vous adresser sur un sujet, qui n'est pas de mon ressort; vous paroissez avoir rendu justice à mes intentions, et je croirois en y réfléchissant que vous reconnoi-

trez aussi, Monsieur, que la part que j'ai prise à ce qui vous regarde depuis votre enfance, a autant contribué à la démarche que je me suis permise, que l'intérêt que je porte à la chose publique, à la prospérité du royaume, au contentement du Roi; car je ne puis admettre en vous voyant vous opposer avec passion aux mesures du Gouvernement, que vous blâmez, et contrecarrer presque tout ce qui en émane, vous ne nuisiez pas à la belle réputation, que vous méritez si bien de conserver, et à laquelle je me suis plue à rendre justice, en fournissant quelques matériaux pour votre biografie. Vos amis s'en affligent, et vous faites sourire vos ennemis, et qui n'en a pas? Les démagogues, les brouillons, les intriguans, qui ne visent qu'à leur intérêt personnel, tous ceux en un mot, qui cherchent à nuire au Gouvernement, s'en prévalent pour suivre votre exemple, mais pas avec des vues si pures que les vôtres, et sans avoir vos talens; tandis qu'en employant ceux-ci avec plus de modération et quelques ménagemens, il est très probable que vous auriez atteint votre but, que maintenant vous devez nécessairement ou bien manquer tout-à-fait, ou bien obtenir par des moyens au dessous de vous et facheux dans leurs conséquences pour l'intérêt de la patrie, peut être autant que les mesures que vous combattez. A Dieu ne plaise que je prétende juger la question, en décident si ces mesures sont bonnes ou mauvaises et si dans le principe vous avez raison ou non, seulement j'ai osé avancer que vous méconnoissiez le caractére du Roi, et c'est ce que je dis encore; il répugne au Roi de se laisser forcer, et ce qu'il accorderoit parfois après *une discussion franche* mais calme (qu'il aime autant que vous et à laquelle il ne se refuse pas dans le particulier) il ne sauroit l'accorder, quand on veut le lui arracher; une telle marche de la part de ceux qu'il estime, commence par l'affliger et finit par l'aigrir. D'ailleurs, Monsieur, permettez-moi de vous observer qu'il ne peut jamais exister des *discussions franches* dans l'assemblée de la Seconde Chambre, qui délibère en public, et où on lit main-

tenant de longs avis préparés d'avance et sur lesquels bien peu de membres (excepté vous, Monsieur,) sont en état après cela d'entrer en discussion; à juger la plupart par leurs discours on dirait, qu'ils cherchent principalement l'applaudissement des tribunes, ils se perdent dans de belles phrases, qui font perdre bien du tems, sans mener toujours à une bonne conclusion; dans les sections je veux croire que la discussion peut avoir lieu, et qu'elle est très utile pour préparer les objets, il me semble qu'il seroit à souhaiter, qu'elle fut reservée pour les sections et qu'après avoir suffisamment débattu la matière dans celles-ci, l'affaire ne fut portée dans l'assemblée, qu'après que les membres seroient d'accord sur leur vote. J'ignore si cela pourroit se traiter ainsi; au moins cela abrégeroit la besogne, ce qui toujours seroit un gain. Mais je m'arrête, j'en dis beaucoup trop, et il est plus que tems que je finisse; sans nécessité, Monsieur, je n'en parlerai plus; avant de terminer ma lettre je dois encore observer ici que j'ai cru devoir garder pour moi *seule* ce que j'ai pris la liberté de vous dire dans ma précédente lettre et dans celle-ci, et que c'est absolument de mon propre mouvement, que j'ai entamé ce sujet, si délicat pour moi à traiter. Je ne puis en terminant cette longue lettre, que vous répéter, que je crois vous donner par là la plus forte preuve de ma profonde estime, et de ma confiance dans la pureté de vos intentions; il me sera toujours agréable de vous convaincre de ces sentimens et de tous ceux que je vous dois et qui ne peuvent changer.

WILHELMINE.

Schrijfster en schrijver van deze drie brieven hebben hunne minuut zorgvuldig bewaard.

Nog slechts weinige brieven van geen algemeen belang zonde de Hooge Vrouwe aan Haar vroegeren beschermeling richten; zij overleed op het Loo den 9 Juni 1820. Korten tijd voor haar dood stelde zij het volgende codicil op;

En premier lieu je désire, si cela se peut et que je meure dans ce pays, que ma dépouille terrestre soit placée à côté de celle de feu ma chère fille, et que mon enterrement se fasse avec le moins de cérémonies possible. Je dispense le Roi mon fils, mes petits-fils et mes arrières petits fils, de la peine de suivre le convoi funèbre; je sais qu'on le considère comme un dernier devoir rendu à la défunte; mais il est toujours infiniment pénible pour ceux qui restent. Je désire que ma famille, et surtout mon fils, conserve de moi un bon souvenir, *que je vive dans leurs coeurs*. J'ai tâché de ne pas les tourmenter de mon vivant, je ne veux pas les tourmenter après ma mort. Si cela se peut je voudrais que ma dépouille terrestre soit placée à côte de celle de ma chère fille défunte dans notre caveau de famille. Je dispense aussi mes Dames et les Mrss. de ma Cour de veiller auprès de mon corps; c'est aussi une cérèmonie pénible et très inutile. Je lègue à ma chère belle-fille, la Reine des Pays-bas

Verder heeft de pen geen dienst meer kunnen doen; maar meer was ook niet noodig om nog eenmaal de Groote Vrouw te schetsen: „je veux vivre dans leurs coeurs." De minister van Justitie van Maanen schreef er van: „Het onvoltooide „codicil, dat naar mijn gevoel een waardig en aandoenlijk ge„denkteeken is van het edele hart der overledene, en mij de „tranen uit de oogen heeft geperst."

De Prins van Oranje (later Willem II.) schreef aan G.K.

Soestdijk, 9 July 1820.

. . . , J'étais persuadé que vous regretteriez sincèrement ma pauvre Grand-Mère dont vous étiez capable d'apprécier les grandes qualités, et qui a été souvent méconnue, mais dont la perte se fera sentir surtout à la Haije.

In dezen tijd valt eene correspondentie van G.K. met zijn broeder Dirk in Brazilie, die voor beider gemoedstemming belangrijk is. G.K. heeft na 1813 zich het lot van dien broeder steeds aange-

trokken; hem met raad en daad en ook financieel steeds gesteund, al ondervond hij daarbij niet altijd de dankbaarheid, die hij meende te mogen verwachten. Toch werd zijn hulpvaardigheid op prijs gesteld zoowel door Dirk als door diens zoon Carel Sirardus Willem, den lateren Raad van Indie en waarnemenden Gouverneur Generaal. Deze schrijft na den dood zijns vaders: Batavia 8 April 1823: „vous et le cousin Jean, vous ne l'avez pourtant pas abandonné; „vous avez fait beaucoup pour lui. Jusqu' à mon dernier soupir „je le reconnaîtrai, vous en remercierai, vous benirai pour ce „que vous avez fait pour mon Père depuis la malheureuse „année 1815; que ne puis-je comme je désirais vous prouver „toute l'étendue de ma reconnaissance. Votre coeur généreux le „conçoit et trouve en lui-même, et dans la certitude d'avoir „fait le bien, la plus noble comme la plus sûre des récompenses".

In Mei 1814 deed Dirk van Hogendorp te 's Gravenhage aan G.K. het voorstel naar Londen te gaan om aan den Gezant der Nederlanden aldaar alle mogelijke inlichtingen te geven aangaande onze Oost-Indische Bezittingen met het oog op de teruggave daarvan door het Engelsche Gouvernement. Eenige nota's van D's hand over deze bezittingen waren daarvan het gevolg. In de boven medegedeelde correspondentie met den Souvereinen Vorst wordt daarop gedoeld. G.K. bewaarde ze in een omslag, waarop hij in Juni 1830 deze aanteekening stelde:

Deze papieren zijn van de hand van mijn broeder Dirk. Ik heb ze hem gevraagd kort na zijne terugkomst van Hamburg, en heb ze aan den Prins, thans Koning, laten lezen.

Zij zijn op zich zelf belangrijk, omdat zij de kern van zijne gedachten over die bezittingen van den Staat behelzen. Hij is zoo lang in Bengalen, te Batavia, op de Oostkust van Java geweest, hij heeft zooveel daarover geschreven en gedeeltelijk in druk uitgegeven, dat deze papieren wel verdienden bewaard te worden.

Mijn oogmerk was tweeledig. Ik wilde mijn best doen om mijn broeder wederom in het bestuur van Nederlandsch Indie te brengen. Gelukte dit niet, zoo wenschte ik den Prins wat

meer genegen voor mijn broeder te maken. De Koning was zeer tegen hem ingenomen; en ik gis, dat dit zijn oorsprong had in Weenen. In deze stad waren zij te zamen geweest, de Prins in Oostenrijksche dienst, mijn broeder Hollandsch Gezant onder Lodewijk. Ik heb altijd gedacht, dat mijn broeder daar het een of ander gezegd of gedaan had, dat een wrok had verwekt.

Niet alleen heb ik zelf voor mijn broeder gesproken, maar ook den Heer Goldberg, Directeur Generaal der Kolonien, daartoe aangespoord. Deze verzekerde mij na eene vruchtelooze poging, dat er niets te doen was, en dat de Koning hem geantwoord had, dat hij niets over had voor mijn broeder, dan op zijn best de Kust van Guinea. Goldberg zelf vond dit bespottelijk. De Prins zeide onder anderen, dat mijn broeder een Europeesche reputatie had (namelijk in den kwaden zin), en dat hij zich om zijnentwil niet kon brouilleeren met den Keizer van Rusland.

Toen Keizer Alexander in den zomer 1814 hier was, zeide hij mij, dat hij mijns broeders kennis gemaakt had. Hij meende mijn neef, den Burgemeester van Rotterdam, die hem zoo even overal in zijn stad had rondgebragt. Dit merkte ik eerst later, en vermits hij mijn broeder genoemd had, trachtte ik zijn gedrag zooveel mogelijk goed te maken. Mijn broeder was Bataafsch Gezant te Petersburg geweest onder Schimmelpenninck, en Alexander had zijn zoontje ten doop gehouden en hem zijn naam gegeven. Het is mogelijk, dat de Keizer aanstonds daarna aan tafel van den Prins gaande zitten, en door mij aan mijn broeder herinnerd zijnde, iets tot zijn nadeel gezegd heeft.

Alreeds voor dat mijn broeder teruggekomen was, toen hij het nog in Hamburg tegen den Kroonprins van Zweden hield, vleide ik mij hem te kunnen overhalen tot onze zijde. Ik droeg dit voor aan den Prins en verzocht om zijn woord tot aanstelling van mijn broeder in onzen dienst. De Prins antwoordde niets, en zijn stilzwijgen had iets verschrikkelijks.

Op dien zelfden tijd deed de Prinses-Moeder uit Berlijn eene poging van denzelfden aard als ik doen wilde. De Kroonprins

van Zweden verkreeg van haar, dat zij hem een brief voor mijn broeder zond. Van het aanwezen van zulk een brief heeft mijn broeder ook kennis gehad, zooals ik naderhand uit hemzelven vernomen heb. Het schijnt mij toe, dat hij dien niet heeft willen aannemen.

In den winter van 1812 tot 1813 door Berlijn komende had hij de Prinses zijne opwachting gemaakt. Hier heb ik hem bij haar gebragt. Maar uit hare woorden en brieven is mij haar afkeer voor hem duidelijk gebleken.

Toen ik geen emplooi voor mijn broeder verkrijgen kon, verzocht ik om een pensioen, en de Prins leidde hem drie duizend gulden 's jaars toe. Ik deed eene vruchtelooze poging om meer te bekomen. Goldberg deed er ook een, doch de Prins antwoordde, dat hij meenigeen in het zelfde geval met zevenhonderd gulden afgescheept had.

Mijn broeder had op het laatst van zijne dienst bij Napoleon veertigduizend franken tractement genoten. Hij genoot daarenboven een tweede som van veertigduizend franken 's jaars uit landgoederen hem door Napoleon geschonken in den omtrek van Maagdeburg. Hier kan ik niet nalaten in het voorbijgaan om eene vergelijking te maken tusschen de belooning van mijns broeders diensten door Napoleon en de belooning van de mijne door den Koning. Wij hebben beide denzelfden titel en een grootkruis bekomen; ik heb nooit het minste geschenk van den Koning ontvangen. Ik heb eerst gehad een traktement van tien duizend guldens, naderhand van dertienduizend, eindelijk van vijftienduizend. Toen ik mijn ontslag genomen heb uit het Ministerie is mij een pensioen toegelegd van tien duizend guldens en dit geniet ik nog. Mijn rang en titel van Minister van Staat zijn mij afgenomen geworden in 1819, omdat ik mij in de Staten Generaal verzet had tegen een finantieel stelsel en belastingen, die mijn Vaderland moesten bederven. Twee jaren daarna veranderde het stelsel; er was maar ééne stem, dat mijn gevoelen gezegevierd had; doch ik bleef beroofd van mijn rang en titel.

Mijn broeder kon niet besluiten om van drie duizend guldens te leven. Hij raadpleegde slechts zijn wanhoop en voegde zich bij Napoleon, toen deze in het voorjaar 1815 teruggekomen was van Elba. Dit deed hij op zijne wijze met veel verstand en beslistheid. Hij huurde te Rotterdam een scheepje, nam een lading hoepels in en zeilde naar Duinkerken. Ik wil zijn daad niet beoordeelen, maar ik moet hier aanteekenen, dat hij mij denkelijk een kwade dienst gedaan heeft.

Hij verkreeg van Napoleon om niet tegen ons te dienen; hij werd commandant van Nantes; hij raakte uit dit alles met den val van zijn meester.

Toen vertrok hij naar Bresil; ik ondersteunde hem met penningen; ik deed hetzelfde tot aan zijn dood toe; mijn neef J. F. van Hogendorp was mij daarin behulpzaam. Mijn broeder vertrouwde echter niet daarop alleen, en zijne handen verslapten niet. Hij kocht op krediet een stukje lands bij Rio Janeiro, hij verbrandde de hooge boomen tot houtskolen, die een goede markt in de stad vonden; hij maakte wijn van oranjeappels, azijn van hout, hij plantte koffijboonen. Thans is de koffijteelt zeer uitgebreid in Bresil, toen werd er naauwelijks om gedacht, en het voorbeeld van mijn broeder heeft zeker veel invloed gehad.

De omwendingen in Europa hadden het hof van Portugal in Bresil gebragt; de Koning was er vervolgens overleden; zijn jeugdige zoon volgde hem op. De Prins moest eene partij nemen en kiezen tusschen Portugal en Bresil. Hij raadpleegde mijn broeder en bezocht hem van tijd tot tijd. Mijn broeder haalde hem over om Bresil te kiezen en den Keizerlijken titel aan te nemen. Dit is mij naderhand wederom bevestigd geworden door onzen ambassadeur Falck te Londen, die het vernomen heeft uit den mond van den Bresilschen Gezant in die stad, en die meende mij iets nieuws te vertellen.

Napoleon heeft bij zijn testament honderdduizend franken aan mijn broeder gemaakt, die naar gedachten nooit zouden zijn betaald geworden. Ook is er de tijding van aangekomen

in de woning van mijn broeder eenige dagen na zijn overlijden.

Lodewijk Napoleon heeft kwaad gesproken van mijn broeder in zijne *Documens sur la Hollande.* Hij had hem tot zijn Minister van Oorlog gemaakt en berispte zijn gedrag in die hoedanigheid. Toen mijn broeder dit las werd hij zeer verstoord, nam de pen op en schreef daartegen.

Door zijne natuurlijke bekwaamheden en verkregen kunde, zoude hij onafhankelijk hebben kunnen zijn en blijven. Op zijn een en twintigste jaar kwam hij thuis uit de Pruissische dienst, en toen hoorde ik dit getuigenis van hem uit den mond van den Baron van Brakel, lid van de Staten Generaal: men kan alles van hem maken, generaal, ambassadeur, staatsman, alles wat men wil.

De eenzaamheid in Brazilie had groote schaduwzijden voor een man, die steeds midden in het gewoel van het leven had verkeerd; zijn brieven zijn dan ook niet aan den vroolijken kant; sommige zelfs zeer neerslachtig en bitter. Zoo schrijft hij den 31 December in 1818 in een zeer ongelukkige stemming aan G.K.:

Des évènemens inouis et pour moi et pour bien d'autres très malheureux m'ont ruiné! Ces mêmes évènemens ont été fortunés pour vous. Ce n'est pas une raison pour moi de les chérir, surtout après la manière dont j'ai été traité cruellement et injustement. Vous me dites qu'éloigné du ministère, actif aux Etats Généraux, je puis et dois comprendre que vous ne pouvez pas solliciter en ma faveur. Eh! oui! je comprends tout cela très bien! C'est donc là le résultat du sciècle d'or, que vous avez ramené? Votre sort est assurément bien doux et ne laisse rien à désirer. Mais laissons là la politique, ce creuset abominable de tout ce qu'il y a de plus pourri, et de plus infâme dans la nature humaine.

Het was voor G.K. pijnlijk juist in die dagen van strijd en tegenspoed dezen brief te ontvangen. Het antwoord uit Brussel den 2 April 1819 draagt er de teekenen van.

Du reste les titres sont à la baisse en Europe, vous aurez vu par les papiers publics que les ci-devant privilégiés font partout des efforts auxquels s'opposent les libéraux. On se fait de part et d'autre des reproches les plus sanglants, qui portent ordinairement sur de prétendues arrière-penseés. Vous voulez ramener les beau jours du despotisme. Vous prétendez recommencer la révolution et le jacobinisme. Voilà comme on se traite. Je suis d' opinion que le sciècle marche et ne saurait être arrêté, ni surtout rétrograder. Je doute que les titres se soutiennent jusqu'à la fin du sciècle. En me parlant du sciècle d'or, que je n'ai pas ramené, vous n'aurez pas la moindre peine à me faire convenir de votre opinion J'ai rétabli l'indépendance de ma patrie, je l'ai placée sur la ligne des puissances, qui autrement allaient l'envahir, je lui ai donné une constitution pour barrière éternelle au pouvoir absolu, et aujourd'hui je sacrifie toutes mes grandeurs à une place aux Etats-Généraux, où je me rends l'organe des vérités que tout le monde n'a pas le courage de proclamer. Tout cela servira peutêtre à amener un jour quelque sciècle qui ressemble à de l'or. En attendant j'aurai quitté longtemps ce théâtre pour un autre plus noble, plus digne de nos voeux, où nous serons plus près du maître que nous servons. Le véritable sciècle d'or se de trouve que là.

7 Juillet 1819.

. . . . . . Si j'ai obtenu par mes travaux le sentiment d'avoir fait mon devoir aux Etats-Généraux, c'est au prix de mon rang et de mon titre de ministre d'état. J'en ai été privé sans indication de la cause. Ainsi n'en parlons plus. Je vis plus content que jamais dans ma famille et avec mes amis, et ne m'occupe d'affaires, qu'autant qu'elles viennent me chercher. J'en doute que l'envie d'en chercher me revienne dans l'espace de temps qui me reste à vivre. Le terme de ma mission aux Etats Généraux étant arrivé, les Etats de Hollande viennent de me nommer de nouveau pour trois ans. J'ai été absolument passif dans cette électior.

. . . . , . Ce n'est pas que je croye que dès son introduction (der Grondwet in Pruissen) elle fera tout le bien que j'en attends. Mais c'est un commencement, et si les progrès de la civilisation amènent les constitutions, les constitutions à leur tour achèvent la civilisation. Je me flatte même que ce progrès des lumières et la part que prennent les peuples au gouvernement rendront plus rares les guerres en coupant les racines à l'offensive et en fortifiant la défensive. Mais il faut du tems pour opérer ce bien comme tout autre, et nous ne le verrons pas effectué. Pour les évènements ordinaires, ils m'intéressent peu, à moins qu'il se rattachent à ces grandes vues, les seules qui demeurent en possession de m'émouvoir.

D. v. H. aan G.K. 4 Oct. 1819.

. . . . . . J'ai vu avec beaucoup de peine et d'indignation un article dans le Staatscourant du 7 Juin. Je ne ferai là -dessus aucune remarque; seulement je désire vous temoigner la part que je prends à ce qui vous arrive et à l'ingratitude qui est la récompense de tout ce que vous avez fait pour cette cause.
. . . . . . Je vous félicite du nouveau choix des Etats de Hollande, qui vous fait beaucoup d'honneur, et vous en fera bien plus aux yeux de la postérité, que toutes les dignités et titres conférés sur vous avant cela.

5 Mars 1820.

. . . . . . Votre lettre du 2 Avril (1819), que j'ai devant moi, me prouve ce dont je ne doutais pas, que vous avez le coeur gros[1]), de la manière dont on vous a traité, et dont je ressant moi-même une vive indignation.

---

[1]) Zoude D. v. H. den brief van G. K. dd°. 2 April 1819 soms beter begrepen hebben dan Mr. J. A. Sillem in zijn „Dirk van Hogendorp" bldz. 325 ? Het wil toch voorkomen, dat in dien brief minder farizeeuwsche eigengerechtigheid dan wel droeve mismoedigheid na miskenden arbeid gehoord wordt.— Tevens zij hier opgemerkt dat Mr. Sillem op bldz. 141 eene zinstorende verbetering heeft aangebracht: G.K. toch heeft zeer duidelijk met eigen hand geschreven: „qui convient à *mon* esprit".

Een jaar later kon G.K. hem aangenamer tijding zenden.

Bruxelles, 7 Juillet 1821.

Il a été fait une proposition royale d'un nouveau système d'impositions, assez conforme aux principes, que j'avais longtemps défendus. Dans cette ville et dans ces provinces on ne respire encore que prohibitions, et rien n'est moins populaire que le système libéral. Mais j'ai osé dire la vérité contre le voeu du gouvernement et je la dis aujourd'hui contre le voeu des Belges. Je la defendrai toujours avec la même énergie. En attendant je dois au changement que je viens de vous expliquer un accueil très distingué de la part du Roi. J'en ai été touché, et je vous avoue, je trouve mille fois plus agréable de me trouver du côté du gouvernement que de l'opposition . . . . . . Je veux me retirer doucement des affaires et jouir tranquilement de la vie. Je viens d'obtenir la seule chose, que je désirais encore: savoir, l'adoption de bons principes pour l'administration intérieure, surtout en fait de finances. Tout m'avait réussi pour le bien public, mais sur ce point j'avais échoué. Maintenant mes voeux sont comblés, et c'est à de plus jeunes à me succéder.

Deze zaak had zich zoo toegedragen. G.K. wilde de kuur gaan doen te Wiesbaden en nam daarvoor zijn weg over Parijs in gezelschap van zijn oudsten zoon. Te Mons tastte hem zijn kwaal aan vergezeld van koorts, zoodat hij te Roye niet verder kon en zich daar vier dagen moest ophouden. Eindelijk bereikte hij Frankrijks hoofdstad, maar had weinig genot van zijn verblijf aldaar; ongeveer de helft van den tijd moest hij zijn kamer houden; de tooneelvoorstellingen, waarop hij zich had verheugd, waren nagenoeg voor hem verloren. Toch liet dit verblijf bij hem menige herinnering achter, die hij negen jaren later opschreef in zijn Dagboek, dat hierna wordt medegedeeld. Toen hij er over dacht de reis voort te zetten bereikten hem de concept-wetten op de belastingen; hij toog dadelijk aan het werk; „ik kon naauwelijks gelooven hetgeen ik las", schrijft hij. Eenige

kort daarop ontvangen brieven gaven leedwezen te kennen dat hij nu juist afwezing zoude zijn; zoo schreef o. a. zijn jongere broeder, na over particuliere zaken gehandeld te hebben:

Ik wil niet afbreken zonder U geluk te wenschen met Uwen zegepraal; men bedroeft zich U niet aanwezig bij de debatten te zien, en ik worde overstelpt met aanvragen of Ge dan niet terugkomt, èn om uwen invloed in de vergadering, èn omdat het soms aan ééne stem kan gelegen zijn. Overigens schijnt men nu meer van de zijde van ons land dan wel van die van de Zuidelijke Provincien tegenstand te vreezen. Wij zullen de uitkomst moeten afwachten, die men schijnt te willen bespoedigen ten spijt van de bewoordingen van het ontwerp, die mij schenen berekend te zijn op den tragen gang, welken men steeds aan de verrigtingen van het Gouvernement ziet geven.

Aanstonds was het besluit genomen. De reis naar Wiesbaden werd uitgesteld, de terugtocht naar Brussel aanvaard, doch vooraf een brief aan den Koning geschreven.

Sire!

Ik heb den dag van gisteren besteed aan de stukken betrekkelijk het nieuw finantieel stelsel, door Uwe Majesteit voorgedragen. Hetselve heeft mijne verwachting verre overtroffen, zelfs die gunstige verwachting, welke de woorden van Uwe Majesteit bij mij verwekt hadden. Het is een geheel, waarvan alle de deelen uitmuntend op elkander slaan, en gebouwd op zulke echte beginselen van huishouding van Staat, dat wij de algemeene welvaart daaruit voorspellen mogen, en dat het een model kan worden voor andere Staten. Dezelfde goedkeuring, die ik geef aan het stelsel, ruim ik in dezelfde mate aan de voordracht in. Deze verwekt aanstonds een klaar en duidelijk denkbeeld van het geheel en leidt naderhand den geest met een groot gemak tot in de kleinste bijzonderheden toe. Ik zal mij niet ophouden bij een of twee denkbeelden, die voor mij overgebleven zijn, noch bij eenige weinige punten, die ik anders gewenscht

had; maar ik verzeker Uwe Majesteit, dat naar mijn inzien het werk zich zoodanig zelf prijst, dat het geene voorspraak noodig heeft, en dat het door den tijd alleen en zonder eenige vreemde hulp ingang vinden moet bij alle onbevooroordeelde gemoederen. Weet ik er niets anders voor te zeggen, zoo wil ik echter dit weinige niet verzwijgen en vooral niet nalaten om mijne stem openlijk voor dit ontwerp uit te brengen. Ik heb reeds naar Brussel geschreven om te vernemen wanneer de openbare discussie en de eindelijke stemming zullen plaats hebben. Ik zal mijn reis dienvolgens afbreken en inrichten, en mijn verblijf te Wiesbaden daarnaar uitstellen. Mijne gezondheid heeft nogthans èn de reis, èn het bad hoog noodig, vermits ik nog niet in staat ben om dezen brief zelf te schrijven, en dien aan mijn zoon gedicteerd heb.

Ik ben, enz.

Parijs, 15 Mei 1821. G. K. VAN HOGENDORP.

Vernomen hebbende, dat U.H.W.G. te Brussel teruggekomen is, zoo haast ik mij den ontvangst van deszelfs missive uit Parijs geschreven te accuseeren, teffens aan dezelve mijn genoegen over haren inhoud betuigende. Ik zoude zulks reeds vroeger gedaan hebben, was het niet, dat mij verzekerd wierd, dat U.H.W.G. reeds op reis nae herwaards zoude zijn. Hartelijk wensche ik, dat deze reis geene nadeelige gevolgen voor U.H.W.G. gezondheid zal hebben, en dat dezelve, nae te hebben medegewerkt tot stand brenging van het in overleg zijnde finantieel stelsel, nog alle mogelijke goede uitwerkingen zal mogen genieten van het gebruik der Wiesbader baden. Het zal mij zeer aangenaam zijn gelegenheid te hebben U.H.W.G. nader mondeling te kunnen herhalen de verzekering van de prijs, welke ik stel op de bekome overtuiging der overeenstemming onzer denkbeelden in eene voor Nederland zoo gewigtige materie, als deszelfs finantieele belangen zijn.

Laken, den 5den Juny 1821. WILLEM.

Den volgenden dag werd G.K. ten paleize ontboden en door den Koning ontvangen in particuliere audientie „op de gedistin-„gueerdste en vleiendste wijze". „Mijn brief, zoo schrijft hij, „heeft evenveel genoegen aan Z.M. gegeven, als het ontwerp „aan mij, en ik heb een uur bij HoogstD. doorgebragt op de „oude vertrouwelijke wijze. Niets dergelijks had ik voorzien, doch „ik ben er blijde over". Eenige dagen later werd hij ook ten eten gevraagd.

Toen de werkzaamheden in de Tweede Kamer afgeloopen en de wetten aangenomen waren nam G.K. afscheid om naar Wiesbaden te gaan. Zijn oudste zoon, eenigzins sceptisch aangelegd, meldt daarvan:

Ik was op de audientie met mijn Vader om afscheid te nemen. De ontvangst was vrij koel en kort; een groote twee uur wachtens, door de menigte personen, leden van de eerste Kamer, Staatsraden, enz. die rang boven mijn vader hebben en voor hem ingelaten zijn. Waartoe deze terugkeer van mijn Vader personeel gediend heeft, na alle de avanies en onaangenaamheden, die hem nu vier vijf jaren en hem en de zijnen zijn aangedaan? Een diné aan het Hof, waarbij men pralen wilde met zijne toestemming tot de nieuwe projectwetten, maakte toch wel niets goed.

Zoo geheel onjuist was dit oordeel niet; de schijnbare verzoening, de onderteekening der preliminaires, zooals Kemper het noemde, leidde tot niets. Het nieuwe stelsel was wel aangenomen, maar toen het tot de uitvoering kwam werd het verloochend, en mocht G.K. al zijn schoone verwachtingen in rook zien verdwijnen. Tijdelijk had echter de toenadering eenige gevolgen; in December van dat jaar schrijft zijn zoon; „Papa krijgt tegen-„woordig alles in handen, ook het geheimste, en naar zijn raad „wordt goed geluisterd, zoodat hij op dit punt zeer te vreden is".

„Je veux me retirer doucement des affaires" had G.K. aan zijn broeder Dirk geschreven in 1821. De kracht was gebroken, de lust was er uit. Toch bleef hij nog een paar jaar volhouden

in den strijd. Eindelijk gaf hij het op. De mogelijkheid, de waarschijnlijkheid eener verandering bij Koning en Staten Generaal nam hij aan; maar hij begreep, dat hij dat tijdstip niet zoude beleven; zoolang het gebouw der Huishouding van Staat werd opgetrokken bleef hij bezield met de levendigste hoop; toen het genoegzaam voltooid was moest hij alle hoop opgeven. (Bijdragen dl. X, bl. 157). Hij teekent nog het volgende op:

Ik ben in de 2e Kamer der Staten Generaal geweest van 1814 tot 1825. In alle deze jaren is er een Begrooting vastgesteld, altemets twee Begrootingen. In 1820 een tienjarige. Maar in de volgende heb ik er geen deel aangenomen: 1817, 1822, 1825. Het onderzoek van deze en alle andere begrootingen is begonnen in October van het jaar te voren. In October 1816 was ik bezig met mijne retraite uit het Ministerie, vervolgens ziek den geheelen winter, zoodat ik niet naar Brussel kon gaan. In November 1822 werd ik ziek te Brussel en had veel moeite om terug te keeren naar den Haag. In October 1824 schreef ik aan den President te Brussel, dat ik door ziekte belet werd over te komen. Ik had reeds in het voorjaar 1824 het besluit genomen om uit de Staten Generaal te gaan. Maar ik wilde mijn ontslag niet aan den Koning vragen, die deze verpligting aan de volksvertegenwoordigers had opgelegd, naar mijn inzien strijdig met de Grondwet. Ik wachtte de maand July 1825 af, en schreef toen aan de Staten van Holland, dat ik verzocht om niet weder gekozen te worden. Ik ben meest altijd President van mijne Afdeeling (Sectie) geweest, en de wezentlijke punten van dezer adviezen waren gemeenlijk overeenkomstig mijn gevoelen.

In November 1824 schreef hij aan zijn oudsten zoon: „Ik „begrijp nogal, dat men U vraagt of ik niet te Brussel komen „zal. Maar wie mijn laatste stuk van de Bijdragen leest, zal „geloof ik voldaan zijn, dat mijn werkzaamheid in de Staten-„Generaal heden zonder oogmerk en zonder vrucht zoude zijn. „Ik moet de zaken laten loopen zooals zij willen en weet mijn

„tijd beter te besteden.” En in Juli van het volgende jaar: „Mijn bedanken voor de Tweede Kamer zal U niet verwonderd „hebben, alzoo het een noodzakelijk gevolg is van al wat er „was voorafgegaan. Mijn gezondheid gaat gedurig vooruit, en „ik vaar beter dan ik gedaan heb, hetzij in het Ministerie, „hetzij in de Staten Generaal. Maar toen had ik hoop en voor-„uitzigten om mij een opoffering te getroosten, en die heb ik „nu niet meer.”

Den 7 Juli 1825 schreef G.K.'s jongere broeder uit Haarlem: „Uw verzoek om niet wederom herkozen te worden is doorge-„gaan, hoezeer het met groot leedwezen vernomen, en niet dan „op aandrang toegestemd is geworden”.

De loop der zaken bij de Staten Generaal en de wijze waarop deze door de Regeering behandeld werden was niet naar den zin van G.K. Zoo werd er in 1816 een leening gesloten voor den Waterstaat. In 1830 teekent hij daaromtrent aan:

Op deze geldleening zijn er andere gevolgd. Omstreeks het jaar 1818 is er een gedaan van zes millioenen. Aangaande deze hoorde ik kort daarna uit den mond van den Staats-Minister Röell, dat zij gedaan was geworden omdat er geld noodig was in de kas. Onder anderen is er eene gedaan om het Koegras aan den Helder te ontginnen en in vruchtbaar land te herscheppen. Verwonderd was ik derhalve toen ik den Helder in 1822 bezocht en het Koegras woest zag liggen. Ik vernam, dat de penningen besteed waren aan dijken en zee-weeringen, waarvan de kosten te laag gesteld waren geweest. Wij dachten in de Staten Generaal, dat de ingewilligde penningen een goeden interest zouden opbrengen. Deze en dergelijke teleurstellingen hebben niet weinig toegebragt om mij in 1824 te bewegen vaarwel te zeggen aan zulk een vergadering, die zich alles wijs liet maken.

Bij het Koninklijk Besluit van 8 Juni 1820 n°. 1 werd bepaald,

dat de Hoofden van Ministerieele Departementen niet anders in aanraking met de Staten Generaal mochten komen, dan zooals in de Gronwet was voorgeschreven en verder met voorkennis des Konings tot het toelichten van wetsontwerpen. In December 1830 schrijft G.K.:

Dit stuk is merkwaardig, omdat het behoort tot het aangenomen stelsel om de Staten Generaal klein te maken. Misschien had de uitslag van die pogingen toen den hoogsten top bereikt. De Staten Generaal lieten zich ook dit Besluit welgevallen. Twee jaren geleden, toen de oppositie in België de stem verheven had, is er hard geklaagd over dit Besluit. Onlangs bij gelegenheid van de Ministerieele Verantwoordelijkheid is er in eene Afdeeling de aanmerking gemaakt dat er denkelijk niet anders noodig was dan de bloote intrekking van dit Besluit. Ik maak deze aanteekening voor het hoofdstuk de slaapmutsen.

Kort te voren had GK. een aanteekening ter neer geschreven:

De vooruitzigten omtrent den val der slaapmutsen zijn zeer ongegrond geweest, alzoo zij nog regeren. De edele pogingen hebben daartegen niets gebaat, en de welgezinden hebben moeten naar huis gaan.

Van G. K.'s positie in de Staten Generaal schrijft van der Duijn: »Tout en combattant toujours avec franchise et quelquefois avec »succès les mesures du Gouvernement, il ne put jamais acquérir »dans l'assemblée l'ascendant, qu'il méritait à tant de titres et »qu'il eût été à désirer dans l'intérêt de la chose publique qu'il »obtint. Je crois que là aussi, et plus encore que dans les »discussions du cabinet du conseil d'Etat, ses formes trop impé- »ratives, son débit long et sententieux éloignèrent et, qui pis »est, ennuyèrent des gens, qui ne le valaient pas sous aucun »rapport". Slechts zelden maakt G.K. er zelf gewag van in zijn intieme brieven. Zoo b. v. in November 1819 aan zijnen jongeren broeder:

Wij hebben het ongemeen druk met het Budjet. Goddank ik vaar vrij wel, dog leef ook zeer stil om mijne gezondheid en krachten te bewaren. Ik tracht door eene groote werkzaamheid aan een ongemeen vertrouwen van mijne medeleden en aan de verwagting van het publiek te beantwoorden.

En een jaar later December 1820:

Aan oplettendheid als ik spreek ontbreekt het niet, en dit beurt mij op. Mijne denkbeelden zullen met den tijd wel vrugten dragen. Intusschen schijnt het, dat mijn zoon (zijn oudste) om mijnentwil mishandeld wordt. Noch zijn lijden onder de Fransche overheersching, noch de wapenen tweemaal opgevat, noch goede en lange studies, bekroond door eene schitterende promotie, kunnen hem de geringe bevordering tot Referendaris bij den Raad van State bezorgen, daar hij om verzogt heeft.

En aan zijn broeder Dirk, Februari 1820:

Ma santé allant un peu mieux je puis faire quelques efforts en faveur de ce que je crois la bonne cause. On en pofite peutêtre dans un sens que je n'approuve pas, je suis applaudi peutêtre par des anarchistes, mais on abuse de tout. Il ne faut pas se laisser empêcher par là de faire le bien.

In December van hetzelfde jaar aan zijn oudsten zoon:

Mijn advys op het budget staat in l'Oracle: toen ik het uitbragt maakte het grooten indruk op de beide Kamers en op het publiek . . . . Bij de meeste leden van de Staten Generaal is er eene min of meer vrijmoedige uitboezeming. Bij den Raad van State ligt er in het algemeen eene geheime angst verscholen, uit eene onzigtbaren dwang gesproten, oppervlakkig met een valsch lachje bedekt . . . . . . Het goede te doen omdat het goed is, alles over te hebben voor zijn pligt, is onder de maan weinig of niet in gebruik.

Hoeveel moeite hij zich gaf ook bij de voorbereidende werkzaamheden moge blijken uit het volgende stuk, waarschijnlijk

een rapport zijner sectie op eene belastingwet in Januari 1816 uitgebracht, toen hij behalve met de werkzaamheden der Staten-Generaal ook nog met die van den Raad van State belast was:

6e. Section. Réponse aux observations sur les lois de perception du droit sur les chevaux et les domestiques du 10 février 1816, dans leur rapport avec le Budget de 1816.

Quand nous avons examiné la partie des dépenses nous y avons donné notre consentement, sauf quelques éclaircissements à demander et quelques observations à offrir au gouvernement, pour y faire attention à l'avenir. Nous ne croyons pas qu'on puisse rien retrancher de la partie des dépenses, quoiqu'elle soit portée au maximum le plus haut, L'ordre des finances exige un maximum afin que chaque objet soit traité séparément, et que le service ne soit jamais dans le cas de souffrir. Nous avons expliqué ceci fort en détail. Pour le cours de cette année le maximum est porté plus haut que d'ordinaire, par l'ignorance où nous sommes sur plusieurs objets, et il faudra une expérience d'un an ou deux pour faire des calculs approximatifs. Mais quelque élevée que soit la somme totale de la dépense il n'en sera pas employé un sou de plus. C'est ainsi que nous sommes entrés dans l'an 1815 avec plus de dix millions épargnés de l'an 1814. Le Gouvernement s'attend si bien à ne pas atteindre le maximum de la dépense, que pour ouvrir celle-ci, il demande six millions et demi de moins. Par cette seule circonstance il est palpable que tout ce qu'on pourrait retrancher sur la somme totale de *f* 82 000 000, — est virtuellement retranché par le Gouvernement lui-même. Le Gouvernement s'attend à de grandes épargnes sur plusieurs objets, mais il ignore quels seront ces objets, ainsi que la quotité de l'épargne sur chaque objet, et il retranche six millions et demi sur la somme totale. Pour couvrir *f* 82 000 000, — il demande *f* 75 500 000—. Nous concluons qu'il ne peut pas être question de retranchement sur la partie de la dépense. Que si on rencontrait dans la partie de la recette quelque impôt qu'on

ne put pas adopter, il faudrait le remplacer aussitôt par un autre.

Nous n'avons rien trouvé dans la partie des dépenses qui fut contraire à la Loi fondamentale. S'il est fait mention de prisonniers de la haute police, nous croyons, que les éclaircissemens demandés sur ce point dissiperont toutes les inquiétudes.

Nous considérons les impôts sur les domestiques et les chevaux sous un point de vûe tout-à-fait différent. On y voit quelques modifications dans le tarif, nous y trouvons un dégrèvement très considérable. On parait regarder comme très désastreux qu'on veuille imposer tout à la fois le travail, l'agriculture, et le luxe, sources de notre prospérité. Nous savons par notre propre histoire et par celle de toutes les nations civilisées que les impôts n'ont pas d'autres sources que la prospérité, et qu'en cherchant autre part un revenu pour l'Etat on n'en trouverait point. Cette vérité se démontre elle-même.

On revient cependant à cette objection en nommant les deux lois impolitiques et l'on prétend n'imposer ni l'agriculture ni le travail. Si cette maxime était admissible, il ne faudrait donc imposer que le luxe seul ; mais tous les impôts sur le luxe rendent le moins, et d'ailleurs on nous dira plus bas qu'il ne faut pas imposer le luxe.

Mais il est impossible de s'attacher plus longtemps à relever une erreur qui ne peut séduire personne et qui se contredit elle-même *in terminis.*

Une erreur de fait non moins frappante c'est que dans les Provinces Septentrionales le travail ne serait pas la source des richesses et que ce serait l'adresse des spéculateurs à propos des spéculations et des trafics. On n'a qu'à faire le tour des Provinces Septentrionales pour voir partout le travail d'un peuple innombrable. Il n'y a pas de peuples plus laborieux au monde, et il est inconcevable qu'au milieu de la Haye, qu'au milieu de la Hollande, on en ait pu douter un instant.

Nouvelle erreur. On croit que les Hollandais se sont soumis

à ces deux impôts afin de n'être pas tiercé. On a donc oublié ce que nous avons exposé au long de d'historique de ces impôts, qui ont eu lieu longtemps avant les révolutions et le tiercement, qui ont été abolis par l'usurpation française et qu'on a réintroduits trois ou quatre ans après le tiercement, afin de pousser la guerre contre la France. Tous les raisonnements, qui suivent, toutes les conséquences qu'on tire de ces fausses prémisses sont également dénués de fondement, et ce serait perdre un temps précieux que de s'attacher à les réfuter.

La comparaison de ces impôts avec les gabelles en France et le dixième denier du duc d'Albe ne peut pas soutenir le plus léger examen. Ces deux impôts ne rapportent pas une grande somme sur tout le Royaume, et cette circonstance seule prouve combien ils sont modérés. On ne demande à personne au de là de ses moyens, mais chacun contribue aux besoins de l'Etat une très faible partie de ses profits; il y a loin de là à la gabelle et au dixième denier. La gabelle ruinait l'industrie en France, le dixième denier ruine encore aujourd'hui l' industrie en Espagne. L'impôt sur les Domestiques et les Chevaux a été introduit en Hollande dans les temps les plus prospères, sous les magistrats les plus sages, et n'a jamais fait de mal à personne. Loin de hasarder la guerre pour se délivrer de cet impôt les Hollandais ont rétabli cet impôt en Décembre 1813 pour servir à faire la guerre contre un usurpateur, qui avait aboli cet impôt.

On veut nous persuader qu'il faut encourager le luxe. La république des Provinces Unies a fait les plus grandes choses en honorant le travail et l'économie. Elle n'a ni encouragé ni comprimé le luxe, mais elle l'a fait contribuer au besoin de l'Etat, de même que le travail. Les impôts sur le luxe sont les moins productifs, mais on a toujours tenu pour maxime, que le riche doit donner l'exemple des contributions, afin que le peuple s'en acquitte sans murmure. Espérons que les sages maximes, qui ont fait la grandeur de l'Etat pendant deux sciècles de gloire, ne seront pas oubliés par cette génération.

On nous dit que ces impôts sont vexatoires. Nous en jugeons par l'expérience de tant d'années et nous n'y avons trouvé que les vexes inévitables qui sont attachés à tous les impôts. S'il y a quelques articles qu'on voudrait modifier, il sera fort aise de s'entendre.

On nomme inconstitutionnel l'article 19 de la loi sur les domestiques et l'article 24 de la loi sur les chevaux. L'art. 187 de la Loi fondamentale abandonne à la loi, c'est-à-dire à la législation ordinaire, le mode de procédure en matière d'impôt. Par les deux lois en question la jurisdiction sur les impôts est attribuée à la députation des Etats Provinciaux. Il n'y a donc rien d'inconstitutionnel, et il ne reste qu'à examiner si la mesure est sage. Or rien n'est plus facile à démontrer et nous le savons encore par expérience.

Nous sommes d'avis que le travail et le luxe doivent être imposés pour les besoins de l'Etat, et nous ne connaissons pas d'autres matières imposables. Le travail se partage en trois branches principales ; l'agriculture, les fabriques, le commerce. Ce que l'Etat ne demande pas à l'une de ces branches, il doit le prendre sur l'autre. Une sage politique repartit les charges le plus également possible, car la perfection ne peut s'atteindre dans les institutions humaines. Nous rencontrons dans la partie de la recette l'application de ce principe. Nous y voyons divers impôts, qui pèsent sur différentes classes de la nation; ils ne sont pas trop nombreux, mais assez multipliés pour que tout le monde soit atteint soit par un impôt soit par l'autre. Nous avons écouté et discuté franchement les objections, nos coeurs étaient ouverts à la conviction, mais nous n'avons rien entendu qui put ébranler notre assentiment au projet de loi et nous donnons cet assentiment sans balancer.

Il nous reste une observation générale à faire. Les comparaisons entre les Provinces Septentrionales et Meridionales n'amènent aucun résultat en économie politique. De l'un et de l'autre côté il y a commerce, fabriques et agriculture. La seule

différence se trouve dans la proportion entre ces différentes sources de prospérité. C'est ainsi que d'un côté il y a plus de commerce et de l'autre plus d'agriculture. Mais tous ces intérêts divers se réuniront pour la plus grande prospérité publique. L'agriculture fournit les matières premières. Le commerce et les fabriques s'emparent du superflu; le commerce fournit à tous les besoins qu'on a de l'étranger; les fabriques obtiennent de lui des matières premières et le chargent de leurs objets manufacturés. Ainsi le travail produit le plus grand nombre d'objets, et ces objets atteignent la plus haute valeur, ce qui fait la richesse nationale. Cette richesse nationale est le premier chapitre des finances et chacun doit contribuer à l'Etat en proportion de ses profits. En applicant ces maximes nous nous réunirons et nous serons forts; en faisant des comparaisons odieuses nous nous disputerons et nous seront faibles.

30 Janvier 1816.

Ook nadat G.K. gemeend had zich te moeten terugtrekken uit de Staten Generaal bleef hij de zittingen van dat lichaam met belangstelling volgen en de belangen des Vaderlands in het studeervertrek behartigen. Zijne aanmerkingen op hetgeen verhandeld werd stelde hij op schrift, waardoor wij die nu in het licht kunnen geven.

STATEN GENERAAL 1824—1825.

Ik heb deze vergadering niet bijgewoond, doch de handelingen derzelve uit de nieuwspapieren en bijzondere berigten vernomen. Ik zal derhalve eenige aanteekeningen maken op de voornaamste zaken, die er voorgekomen zijn.

Begrooting.

Er zijn groote veranderingen voorgedragen en aangenomen in de tienjarige begrooting. Zulke veranderingen kunnen door de Kroon voorgedragen worden, maar de Staten Generaal hebben

de volkomen vrijheid om ze al of niet aan te nemen. De grondslag van de voorgedragen veranderingen is hoofdzakelijk geweest de algemeene goede koop van goederen en dagloonen. Het is al lang geleden, dat alle de aannemingen en leveringen uit dien hoofde minder gekost hebben. Er moet derhalve al sedert eenige jaren een ruim overschot plaats gevonden hebben op de tienjarige begrooting. In de laatste jaren is deze aanmerking gedurig gemaakt geworden, vooral op het Ministerie van Oorlog. Doch mij heugt onder anderen, dat de Commissaris Genéraal van Oorlog eens geantwoord heeft, dat het overschot gediend had om sommige uitgaven te doen, als bij voorbeeld de inkoop van paarden, die anders aanleiding zoude gegeven hebben tot nieuwe posten.

Dit jaar is men er voor uitgekomen, dat er eenige millioenen op de tienjarige begrooting zouden overschieten; en derhalve heeft men eenige posten van de jaarlijksche begrooting op de tienjarige gebragt.Het gevolg daarvan is, dat deze posten komen vast te staan voor alle de jaren van de tienjarige begrooting tot 1840 toe. De Staten Generaal hadden eene vrije stem van jaar tot jaar omtrent deze posten, zoo lang als zij op de jaarlijksche begrooting stonden. Nu zij gebragt zijn op de tienjarige begrooting moet alle verandering daarin door de Kroon voorgedragen worden, vóór dat de Staten Generaal dezelve mogen onderzoeken. Hiermede hebben derhalve de Staten Generaal wederom een groot gedeelte van hunne grondwettige magt aan den Koning overgeleverd. De jaarlijksche begrooting was zeer gering in vergelijking met de tienjarige, en nu is zij nog veel minder geworden.

Het beginsel, waarop deze overdragt van posten op de tienjarige begrooting is gedaan, schijnt te zijn, dat er eene som van bijna zestig millioenen ingewilligd geworden is voor de tienjarige begrooting, en dat deze som dezelfde moet blijven. Maar dit beginsel is geheel strijdig met de Grondwet. Bij de tienjarige begrooting werden eerst zekere voorwerpen van uit-

gave vastgesteld en vervolgens de vereischte penningen bij raming ingewilligd. De grondslag is derhalve niet de som van zestig millioenen, maar het zijn de voorwerpen der uitgave, waarvan die som eene bloote raming is. Ieder jaar moet er een uitvoerig verslag gedaan worden aan de Staten Generaal van de bestede penningen aan de voorwerpen van uitgave. Komt er te kort, hetwelk bij de ruimte der raming zelden gebeuren kan, zoo moet de vereischte som gevraagd worden bij de jaarlijksche begrooting. Schiet er over, hetwelk genoegzaam altijd het geval zal zijn, moet het overschot dienen in mindering van de jaarlijksche begrooting.

Uit deze eenvoudige voordragt blijkt klaar, dat het tegendeel geschied is van hetgeen had behooren te geschieden volgens de Grondwet. Het blijkt klaar, dat de Staten Generaal wederom zijn verkort geworden in hunne magt, en dat zij zelve daarin toegestemd hebben. Het blijkt klaar dat deze stap het vervolg is van zoovele stappen van een gelijken aard, waardoor de magt der Kroon met de daad al gedurig uitgebreid wordt.

Amortisatie Syndikaat.

Toen ik in de vorige vergadering mijn voorstel gedaan had om het gedrag van het Amortisatie Syndikaat te onderzoeken, werd er veel gesproken in de Afdeelingen, van een jaarlijksch verslag, dat men afwachten moest. Zulk een verslag is voorgeschreven aan het Amortisatie Syndikaat bij de wet op deszelfs instelling. De Staten Generaal hadden zulk een verslag voor de eerste reize te wachten in de volgende vergadering, dat is eenige maanden later. Mij heugt niet, dat ik in de Staatscourant of in eenig ander blad iets gevonden heb van dat verslag. Gehoord heb ik er ook niet van. Indien het derhalve bij deze vergadering ingekomen is, zoo is het zeer stil en ongemerkt toegegaan. Al was nu dit verslag zeer uitvoerig geweest en al was het behoorlijk onderzocht geworden, zoo zoude er nogtans maar een klein gedeelte van datgene aan het licht gekomen

zijn dat ik bij mijn voorstel bedoeld had. Dan nu schijnt er eigenlijk niets voorgevallen te zijn, misschien niet eens *pro forma*. De groote vergadering van het Amortisatie Syndikaat heeft plaats eens in het jaar en ik heb meer dan eens leden van de Eerste en Tweede Kamer uit dezelve zien terugkomen met klagten, dat het onderzoek mede was *pro forma* geweest. Het wezen van de instelling van het Amortisatie Syndikaat is de onttrekking aan de Staten Generaal van de groote financieele maatregelen en van de beschikking over een schat van Domeinen, en van een jaarlijksch inkomen van zes of zeven millioenen uit opcenten. Deze geheele uitgebreide magt wordt door het Amortisatie Syndikaat uitgeoefend onder het onmiddelijk bestuur van de Kroon.

Eenige dagen, nadat ik dit geschreven had zijn mij de gedrukte papieren van de laatste vergadering der Tweede Kamer geworden. Ik vind daarin twee stukken het bovenvermelde verslag van het Amortisatie Syndikaat uitmakende. Dit verslag schijnt voor notificatie aangenomen te zijn.

Er blijven derhalve vijf en twintig millioenen klinkende munt in kas en onverantwoord. Nu is het juist de verantwoording dezer aanzienlijke som, die bij mijn voorstel geeischt wierd, omdat ik wel begreep, dat dezelve niet gedaan zou worden volgens de wet alleen De ondervinding toont, dat ik dit zeer wel ingezien heb : het verslag is ingekomen en het punt waar alles op aankomt is er niet in aangeraakt. Misschien is er niet één lid in de Kamer geweest, die dit begrepen heeft, en denkelijk hebben de meesten ook maar verlangd naar een verslag *pro forma*, om zich daarmede te laten sussen en om van alle verdere moeite bevrijd te zijn.

Een brief uit Amsterdam in den loop van dezen winter aan een van mijn vrienden hier geschreven behelsde de vraag, of de evengemelde verantwoording geschied was, met de bijgevoegde verklaring, dat, indien zij niet geschied was, onze geheele financieele staat in het duister bleef. Deze verklaring is volmaakt gegrond, omdat de Hooge Regering vijf en twintig millioenen in

handen heeft, waar allerhande gaten mede gestopt kunnen worden. . . . Met zulk eene onverschilligheid aan de eene zijde, en zulke ingewikkelde maatregelen aan de andere, verliezen wij ons hoogst waarschijnlijk hoe langer hoe meer in den doolhof van verwarring, waaruit de natie eensklaps met den uitersten schrik zal wakker worden. Dan het kan al ligt mijnen tijd uithouden en dat noodlottig einde kan ligt voorvallen na mijnen dood. Ik heb althans mijn hart moeten aftrekken van eene zaak, daar ik niets meer aan doen kon, en waarin ik verlaten was geworden door diegenen zelve, die eeds- en plichtshalve mij hadden behooren te ondersteunen.

Munt.

In deze vergadering is de wet van 28 September 1816 op de Munt in werking gebragt. De fransche munt is daarmede in de Zuidelijke gewesten buiten omloop gebragt. De franc was te hoog gesteld in zijne evenredigheid tot den gulden. Nu hielden de gevolgen van deze verkeerde beschikking op, en de franc bleef een negotiepenning zoo als alle vreemde munt. Maar het tweede gebrek van de wet van 1816 is niet weggenomen, Dit gebrek bestaat in den dubbelen standaard van goud en zilver. De wet schrijft de hoeveelheid fijn zilver voor, die in den gulden komt. De wet schrijft vervolgens de hoeveelheid fijn goud voor, die in het tienguldenstuk komt. Daarmede is dan ook de evenredigheid bepaald tusschen goud en zilver. Maar zulk een evenredigheid kan de wet niet bepalen. De evenredigheid tusschen goud en zilver verandert gedurig naarmate het zilver of goud meer getrokken zijn. De wet moet derhalve kiezen tusschen goud en zilver, om of het een of het ander tot een standaard te gebruiken. Nemen wij den zilveren gulden tot een standaart, zoo kunnen wij wel gouden stukken slaan, die min of meer tien guldens waard zijn; maar het gouden stuk zal nu eens meer en dan eens minder in de wandeling gelden. Wanneer de Wet van 1816 is overwogen geworden heeft men de zwarigheid gering gesteld, omdat men zeide, dat er weinig goud

geslagen zoude worden. Het meeste goud zou bestaan in dukaten als negotiepenning en zonder de waarde van dezelve uit te drukken.

Bij de uitkomst is dit anders gebleken. Ik heb goede reden om te gelooven, dat er voor zestig of tachtig millioenen guldens aan gouden tienguldenstukken geslagen is. Dit geschiedt met voordeel naar de tegenwoordige waarde van het goud, dat is naar de evenredigheid tusschen goud en zilver. Het gouden tienguldenstuk is twee stuivers minder waard dan tien guldens in zilver. De Staat geeft derhalve voor tien guldens uit hetgeen twee stuivers minder waard is en wint daarmede twee stuivers op de tweehonderd of 1 percent. Het overblijvende gebrek in de wet van 1816 wordt daardoor verre van gering, en heeft veel meer alle de nadeelige gevolgen daaruit voorzien.

De winst blijft niet in handen van den Staat, zooals geschieden zoude indien de Munt het goud sloeg voor de schatkist. Nu is het de Bank van Brussel, die het goud voor hare rekening slaat en er de winst van geniet.

Ik had mij gevleid, dat het slaan van zooveel goudstukken strekken zoude om alle de slechte en gesleten zilveren munt in de schatkist te brengen. Dit zoude geschied zijn, indien de Staat altijd goud uitgegeven had, terwijl hij zilver ontving. Dan, dacht ik, zou de oude zilveren munt geheel zijn ingesmolten geworden tot nieuwe zilveren munt. Maar tot heden toe zie ik niets dergelijks gebeuren, en de oude gesleten munt blijft in de wandeling.

Het is heden eene bekende zaak, dat de zesd'halven in menigte ijn geslagen geworden buiten 's lands, en met groote winst onder ons ingevoerd. Men verstaat de kunst om nieuwe munt het uiterlijk te geven van oude munt. Op deze zelfde wijze zal het gaan met alle onze oude zilveren munt, die volgens de wet eene gelijke waarde heeft met de nieuwe munt. De nieuwe munt zal gedurig verdwijnen en plaats maken voor die oude munt, uit hoofde van het voordeel op die verwisseling. De oude munt behoort geheel en al versmolten en uit de wande-

ling gebragt te worden. De nieuwe munt behoort alleen te gelden en een wettigen omloop te hebben.

Zoodanig was het oogmerk der wet van 1816, zoodanig is het belang van handel en nijverheid, en al het knoeijen, dat sedert vele jaren heeft plaats gevonden, is hoogst nadeelig voor de nationale welvaart.

De nieuwe munt is slecht uitgevallen, terwijl de algemeene verwachting was, dat zij zeer schoon zoude zijn. Het voorname punt in deze is het snoeijen of ontranden voor te komen. Men moet het een stuk aanstonds kunnen aanzien, dat het gesnoeid is. Gesnoeide stukken moet de Staat weigeren om aan te nemen. Daarmede zullen zij zekerlijk uit den omloop geraken. Indien nu de nieuwe munt niet fraai is, maar genoegzaam voldoet aan het gemiddeld voorname punt, zoo zal ik het mij nog getroosten. Doch indien de slechte slag aanleiding geeft tot gemak in het snoeijen, zoo is er veel verbeurd.

STATEN-GENERAAL 1825-1826.

De voornaamste zaken, in deze zitting verhandeld, zijn geweest: 1°. de Begrooting, 2°. het Collegium Philosophicum; 3°. de Indische geldleening, 4°. het Tarief op den in-, uit- en doorvoer. Ik zal het noodzakelijkste van ieder punt afzonderlijk opteekenen.

1°. de Begrooting.

De jaarlijksche Begrooting was gedurig ingekrompen door overdragten op de tienjarige. Hiermede is ook dit jaar voortgegaan, zoodat de jaarlijksche begrooting welras tot niet zal gebragt zijn. Eenige weinige leden schijnen deze strekking bemerkt te hebben, doch verre de meesten zijn er blind voor, of sluiten de oogen vrijwillig toe. Het is op deze wijze, dat de Grondwet op dit gewigtig stuk wordt weggecijferd, en zoo gaat het op andere stukken ook. Inmiddels hoor ik niet dan een openbaren en algemeenen lofzang over ons liberaal Gouvernement en nationale vrijheid. De taal en de manieren blijven zeker even zacht

onder alle deze veranderingen, doch de grondslag wordt gelegd tot eene volstrekte magt. Ik ben te oud geworden om mij tegen den stroom te verzetten en ik kan niet dan de schouderen ophalen en toezien.

2°. Collegium Philosophicum.

Dit Collegium is aan de Hoogeschool te Leuven opgerigt ten dienste van de Roomsch-Katholijke geestelijkheid. De jongelieden moeten daar de humaniora studeeren, vóór dat zij in de Bisschoppelijke Seminariën worden opgenomen.

In deze Seminariën studeeren zij de Theologie, voor welke er geene Faculteit aan de Hoogescholen voor de Roomsche Kerk bestaat. De Bisschoppen hadden kleine Seminariën voor de humaniora opgerigt, en deze kleine Seminariën werden ongevoelig openbare scholen voor de geheele Roomsch-Katholijke jeugd. Uitlandsche Broederschappen leverden er leermeesters, vooral de zoogenaamde Ignorantijnen en de geheime Jezuiten. Het Gouvernement vreesde, dat er op deze wijze een zeer kwade geest zoude worden ingevoerd en voortgeplant onder de groote meerderheid der Nederlandsche jeugd. De Ignorantijnen en Jezuiten werden vervolgens weggejaagd, de kleine Seminariën gesloten, het Collegium Philosophicum opgerigt.

Deze zaak heeft ongemeen veel opziens gebaard binnen en buiten 's lands, en het Hof van Rome heeft er zich ook mede gemoeid. De bigotte Roomschen schreeuwden over de schending van de vrijheid van geweten en de onderdrukking van de Katholijke Kerk. Verstandige Roomschgezinden hieven mede kunnen klagten op, dat een vader zijne zonen niet kon laten opvoeden en onderwijzen waar hij wilde, dat hij dit volgens Koninklijk Besluit van 14 Junij 1825 doen moest binnen 's lands en dat de gelegenheden binnen 's lands waren beperkt en bepaald geworden tot een Koninklijk Collegium.

Bij de opening van de Staten-Generaal raakte de aanspraak van den Koning het Collegium Philosophicum aan, en bij de

overweging van het antwoord daarop verlangden sommige leden van de Tweede Kamer, dat er geene onbepaalde goedkeuring aan deze zaak zoude gegeven worden. Andere leden drongen aan op zulk eene goedkeuring, welke dan ook bij meerderheid van stemmen doorging.

Het is merkwaardig, dat deze zaak slechts zijdeling en als in het voorbijgaan bij de Staten-Generaal bekend gemaakt geworden is. Het is merkwaardig, dat de oppositie zoude tevreden geweest zijn met de zaak onbeslist te laten zonder goed- of afkeuring. Het is merkwaardig, dat de voorstanders eene goedkeuring hebben doorgezet, welke de zijdelingsche bekendmaking schijnt bedoeld te hebben. De oppositie bestond gedeeltelijk uit vrienden van het Gouvenement, maar die hier òf de vrijheid van geweten, òf de vrijheid van onderwijs te kort gedaan vonden. De voorstanders waren gedeeltelijk leden van de gewone oppositie, maar die hier de liberaliteit tegen het fanatisme wilden beschermen. Voor- en tegenstanders bepaalden zich eigenlijk tot de Roomsche Zuidelijke leden, de Noordelijke en Protestanten lieten er zich niet veel op in. Een kwade tong zoude misschien zeggen, dat de tegenstanders bigotte Roomsch Katholijken en de voorstanders Philosophen waren.

De overweging van het antwoord op de Koninklijke aanspraak geschiedde met gesloten deuren, zoodat het publiek niet eigenlijk verwittigd werd van het gebeurde. De tegenstanders wilden echter bekend zijn en zich van de verdenking zuiveren, dat zij de zaak mede goedgekeurd hadden. Zij namen derhalve de gelegenheid van de openbare overweging der Begrooting waar om hun gevoelen nogmaals voor te dragen en te ontwikkelen. De voorstanders bleven geen antwoord schuldig. Vandaar dan, dat de overweging van de Begrooting een zekeren schijn had van eene Kerkvergadering. Zoo als er vele gesprekken en vele geschriften in het publiek voorafgegaan waren, evenzoo volgden er nu velen op, en de gisting is 't sedert al gedurig toegenomen.

Het eigenlijk geschil is niet over de vrijheid van godsdienst

en geweten, maar over de vrijheid van openbaar onderwijs. De vrijheid van geweten komt hier slechts in de tweede plaats en als een gevolg in aanmerking. Maar de godsdienst is zulk eene tedere zaak, en de geestelijkheid trekt zoo sterk partij, dat de geheele aandacht van de voorname zaak op de ondergeschikte van het onderwijs op den godsdienst is overgegaan.

Ik heb dit op de vrijheid van het openbaar onderwijs aan te merken, dat dezelve een natuurlijk recht is evenals de vrijheid van spreken en van de drukpers. Bij de Grondwet wordt het openbaar onderwijs aan niemand verboden en blijft dus aan iedereen geoorloofd. Art. 226 van dezelve stelt, dat het openbaar onderwijs een aanhoudend voorwerp van de zorg van de Regering is. Hiermede wordt de Regering verpligt om zorg te dragen, dat er een openbaar onderwijs bestaat. Maar naast het openbaar onderwijs door de Regering ingesteld, behoudt iedereen het regt om ook een openbaar onderwijs te geven. Voorleden jaar heb ik eerst eene andere leer in de Zuidelijke dagbladen gevonden, en dáár met verwondering gelezen, dat de Koning het regt heeft om een openbaar onderwijs in te stellen. Naderhand heb ik dezelfde leer ontmoet in stukken, die een officieel aanzien hadden. Eindelijk heb ik bemerkt, dat ook de besluiten en instellingen der Regering van dit verkeerd beginsel uitgingen De zaak vervolgens nader onderzoekende, heb ik gezien, dat de grondslag van onze tegenwoordige handelingen te vinden is in de wet van 3 April 1806 onder den Raadpensionaris Schimmelpenninck, door welke het monopolie van het middelbaar en lager onderwijs gevestigd wordt in de Regering. De kracht van deze wet in onze tijden wordt afgeleid uit het tweede additionele artikel der Grondwet, strekkende dat alle thans in werking zijnde wetten kracht behouden, totdat daarin op eene andere wijze zal voorzien. Ik weet wel, dat vele oude wetten op deze zelfde wijze zijn in kracht gebleven, doch dit is geheel strijdig met het oogmerk der Grondwet. De Grondwet onderstelt klaarblijkelijk, dat er hoe eer zoo beter nieuwe wetten naar den

geest der Grondwet zullen worden gemaakt, en zij voorziet eenig en alleen bij dit additioneel artikel in de tusschenruimte van tijd, die noodig is tot het maken van nieuwe wetten. Ook hier is eene merkwaardige verdraaying der Grondwet openbaar, doch ik zal er op deze plaats niet meer van zeggen, omdat ik er volledig over gehandeld heb in mijne Bijdragen.

Ik besluit met deze eenvoudige stelling dat wij volgens de Grondwet een openbaar onderwijs moeten hebben, ingesteld door de Regering; dat elk ingezeten daarboven de vrijheid heeft en het regt bezit om in het openbaar te onderwijzen, behoudens zijne verantwoording aan den gewonen regter, zoo als bij de drukpers en alle andere handelingen; dat elk ingezeten even zoo de vrijheid en het regt behouden heeft om zijne kinderen zoodanig openbaar onderwijs te laten genieten als hij verkiest, hetzij dat van de Regering of dat van bijzondere personen, hetzij binnen 's lands of buiten 's lands. In zoo verre als deze grondwettige vrijheden van den Nederlander verkort zijn geworden is de Grondwet geschonden.

Wanneer men deze vrijheid van openbaar onderwijs vergunt, zoo zal er ook niet geklaagd worden over eene verkorting van de vrijheid van geweten en godsdienst. Daar zullen dan wel scholen bestaan, die niet in den zin der Regering zijn, en het is niet te ontkennen, dat het onderwijs in dezelve kwade vruchten zal voortbrengen. Maar het weren van zulke scholen, alle dwangmiddelen om de jeugd in de scholen van de Regering te bergen, hebben nog veel erger gevolgen. Zoo zien wij nú eene aanzienlijke jeugd uit ons land weggezonden naar de scholen van de Jezuiten in Frankrijk Alle dwang komt uit op vervolging, alle vervolging verbittert en maakt hardnekkig, het oogmerk wordt geheel vermist, en de Regering bevordert hetgeen zij beletten wil.

3°. De Indische geldligting.

Een waarborg van de Staten Generaal is gevraagd geworden op eene geldleening van twintig millioen, waarvan de renten en

aflossing komen tot last van de Indische Regering. Deze waarborg is vervolgens bij eene wet verleend geworden, die bijna met eenparige stemmen in de Tweede Kamer is aangenomen.

Zulk een algemeene goedkeuring heeft des te meer verwondering gebaard, omdat men zes weken te voren juist het tegendeel verwachtende was. Maar de overweging van deze zaak heeft zeker gediend om de leden van de Staten-Generaal meer bekend te maken met de overzeesche bezittingen, vooral in Oost-Indie.

Ik heb sedert vele jaren en bij vele gelegenheden de voordeelen aangewezen van die bezittingen voor het moederland, en dit onlangs wederom gedaan in een bijvoegsel tot het 10de en laatste Deel van mijne Bijdragen. Ik zal derhalve hier in geene herhalingen vallen en dit alleen opmerken, dat de meeste leden van de Staten Generaal nog zeer onkundig waren op dit stuk. Met deze overweging zijn zij echter oplettend geworden, hebben het een en ander gelezen en kundige lieden geraadpleegd, vervolgens vele ophelderingen gevraagd en bekomen in de onderscheiden Afdeelingen, en zijn op deze wijze overtuigd geworden van het echt belang van Staat. Dit is dan een zeer heilzame vrucht geweest van de gevraagde waarborg.

De meeste sprekers hebben de Grondwet zoo verstaan, dat de overzeesche bezittingen geheel onder de Kroon staan, en dat de Staten-Generaal zich niet daarmede mogen bemoeijen. Eenige weinige leden hebben de Grondwet uitgelegd zoo als ik gedaan heb in mijne Bijdragen, inzonderheid Deel 8, Hoofdstuk Grondwet. Bij slot hebben de Staten-Generaal aandeel gekregen in het Koloniaal Bestuur, ingevolge van het artikel der wet, houdende, dat de Koloniale Begrooting om de vijf jaren onder hun oog zal gebragt worden. Door deze inzage in de financien bekomen zij de inzage in alle zaken van gewigt, en de aanleiding om zich op alle dezelve uit te laten. Hiermede is de grondslag gelegd tot zulk eene deelneming van de zijde der nationale Vertegenwoordiging, als nuttig en noodig is om dat Bestuur op een goeden voet te houden. Indien het zoo begrepen was geweest van het

begin af, zou er eene publiciteit hebben plaats gevonden, waar nu de geheimhouding het kwaad heeft laten inkankeren. Daar wordt een algemeen gevoel van verantwoordelijkheid opgewekt door de bloote publiciteit, en dit gevoel alleen belet reeds veel kwaads en sticht veel goeds.

De Zuidelijke leden hebben vooral wel gevat, dat onze Oost-Indische bezittingen een goede en ruime markt konden uitleveren voor onze fabrykaten. Dit alleen was genoeg om dezelve te overtuigen, maar zij zijn tevens voor den dag gekomen met hunne uitsluiting van vreemden en het gewone verbodstelsel. Hierin is de Heer van Alphen hun inzonderheid toegevallen met verzekering van zijne bekende liberale beginselen. Hij heeft naderhand bij gelegenheid van het Tarief op den in-, uit- en doorvoer verklaard, dat hij genoegen aan de Zuidelijken leden gegeven had op den handel met Nederlandsch-Indie, in de hoop, dat zij hem genoegen zouden geven op den handel van Nederland. Hij moet zich wel daaromtrent bedriegen, omdat zijne uitzondering op den regel eigenlijk eene inconsequentie was, en dat de Zuidelijke leden dezelve zouden moeten hebben beantwoorden met eene andere inconsequentie. Nederlandsch-Indie en Nederland moeten bloeijen of kwijnen volgens dezelfde beginselen in dezelfde huishouding van Staat. Zij maken gezamelijk één groot Rijk uit, en zoo als Holland en Brabant moeten wel varen ter bevordering van ieders welvaart, evenzoo moeten Nederland en Nederlandsch-Indie wel varen met eene gelijke uitkomst.

De Zuidelijke leden verheffen de Handelmaatschapij zeer hoog, omdat zij reeds voor millioenen aan fabrykaten heeft opgekocht en besteld, en zoo is de lof van die Maatschappij dan ook bij gelegenheid van deze overwegingen gezongen. Het debiet van onze fabryken aan de Handelmaatschappij is een oogenblikkelijk en voorbijgaand voordeel. De langzame en degelijke aanknooping van betrekkingen der fabrykanten met de particuliere kooplieden zou daartegen een duurzaam en gedurig aangroeijend voordeel opleveren. Maar nu zal de Handelmaatschappij alles tot zich

trekken, en dan de prijzen aan de fabryken voorschrijven. Na dit tijdperk van haar monopolie zal het tijdperk van de verwarring van hare zaken en van haren val komen. Maar zoo verre zien noch de fabrykanten, noch de Staatslieden van onzen tijd.

Deze Handelmaatschapij baant ongevoelig den weg tot eene opstanding van het stelsel der oude Oost-Indische Compagnie. De Handelmaatschappij zal het monopolie door den daad verkrijgen, zoo als de Oude Compagnie het bij octrooi bezat, omdat de particuliere kooplieden zullen afgeschrikt worden en uitscheiden. In de handelingen en betrekkingen van de Handelmaatschappij met de Regering, hetzij in Indie, hetzij bij het Ministerie alhier, zal de Handelmaatschappij haar belang doen bovendrijven, den hoogen toon voeren, Indische Regering en Ministerie tot hare werktuigen maken. De lof der oude Compagnie is in de Staten-Generaal gezongen geworden door den Heer van Alphen, en daarmede is als het ware de aanwijzing gedaan om den geest van de oude in de nieuwe Maatschappij over te brengen. Te voren was de Raad van Indie Muntinghe overgekomen met een ontwerp van Maatschappij, en hij brak het ijs op eenen tijd, daar alle gedachten van eene Maatschappij vervreemd waren. Muntinghe was nooit geen voorstander van het oude stelsel geweest, maar juist het tegendeel, en nu verklaarde hij ook, dat hij het oude niet wilde herstellen. Hij oordeelde, dat wij te verre gegaan en in een ander uiterste vervallen waren, dat de Engelschen het bij het beste eind hadden, met eene politieke Regering in te stellen zonder de Compagnie geheel af te schaffen. Zoo is het plan der Handelmaatschappij uit zijne voordragt geboren, maar anders uitgevallen, dan hij gewenscht had, zoodat hij beschaamd naar Indie teruggekeerd is. Wij hebben nu een stelsel van bestuur voor Nederlandsch-Indie zonder vaste grondslagen, zonder overeenstemming van de onderscheiden bestanddeelen, hetwelk heen en weder slingeren zal, niet alleen in gevolge van strijdige beginselen, maar ook van strijdige belangen.

Het is een wonderlijk schouwspel geweest, de Staten-Generaal te

zien raadplegen over de aangewezen gebreken in het Indisch Be. stuur, waaruit de financieele verlegenheid is geboren worden. Deze gebreken zijn door het Ministerie aan de Afdeelingen opgegeven in de antwoorden op hare vragen. Ik zal er eenige van opnoemen. Er wordt verweten aan de Indische Regering, dat zij de publieke schuld gedurig vermeerderd heeft, en hier te lande is er sedert tien jaren niet anders in eene driedubbele mate gedaan. Er wordt verweten aan de Indische Regering, dat zij te veel publieke werken heeft aangelegd, en wij houden hier te lande niet op publieke werken aan te leggen alsof wij goudmijnen tot onze beschikking hadden. Er wordt aan de Indische Regering verweten, dat hare Departementen van Bestuur al zo omslachtig en kostbaar zijn, en dat het getal van de ambtenaren veel te groot is, en wij houden hier te lande een geweldigen omslag van bestuur, een zeer kostbaar bestuur, en zulk een menigte van ambtenaren, dat er bij alle de Departementen lange lijsten van ambtenaren bestaan, die op wachtgeld gesteld zijn. De ministerieele ophelderingen stellen evenwel de Staten-Generaal gerust met de bevelen aan te kondigen, die op alle deze stukken naar Indie gezonden zijn. Het kwam mij natuurlijk voor, dat de Staten-Generaal hiermede op den weg zouden gebragt zijn geworden om te begrijpen, dat het tijd was om hier ook het kwaad te stuiten en de gebreken te heelen, hetwelk dan hun werk zoude moeten zijn. Daarin heb ik mij echter bedrogen.

Voorname sprekers onder de Zuidelijke leden hebben veel meer getracht om hun geliefd verbodstelsel naar Indie over te brengen en zoodoende een groot gebrek in de Huishouding van Staat ook van dat land bij alle andere te voegen. Zij zouden gaarne geene andere waren toelaten op de markt van Indie dan voortbrengselen van Nederland, en alle de voortbrengselen van Indie bij uitsluiting naar Nederland overvoeren. Wij zullen in het vervolg van tijd gewaar worden, of hunne verklaarde wenschen eenigen indruk hebben gemaakt. Wij zullen gewaar worden of de Commissaris-Generaal du Bus daartoe adviseeren

zal, en of hij het eens is met zijne voormalige ambtgenooten in de Tweede Kamer, waarin hij zelfs het voorzitterschap bekleed heeft. Nadat de geldligting vastgesteld was, verwachtte ik, dat zij aangekondigd worden zou ten laste van de Indien en onder waarborg van de Staten-Generaal, naar inhoud van de Wet. Maar ik vind mij wederom bedrogen, en het Amortisatie Syndikaat kondigde eene geldleening aan van veertig millioenen, waaronder de twintig millioenen voor de Indische behoeften begrepen waren. Het schijnt derhalve, dat het Amortisatie Syndikaat het geld aan de Indische Regering schieten en de renten en aflossing van dezelve ontvangen zal. Wilde ik derhalve deel nemen in de geldleening, zoo zoude ik niet de Indische Regering tot schuldenaar hebben, maar het Amortisatie Syndikaat. Daarom heb ik er ook niets in genomen. Ik hoor, dat het publiek even huiverig is geweest en dat er weinig aandeel is genomen in de gemelde veertig millioenen. Dan eensklaps hoort men, dat de Bank van Brussel al het geld geschoten heeft. Het program van het Amortisatie Syndikaat voor de geldligting kwam mij reeds zoo ingewikkeld en duister voor, dat ik de hoop heb opgegeven om het te begrijpen en het derhalve niet bestudeerd heb. Nu komt er deze stap van de Bank van Brussel bij, daar ik nog minder inzigt in heb. Ik laat derhalve deze zaak zoo als zij is, en getroost mij niet meer te weten van den tegenwoordigen staat van onze financien.

4°. het Tarief op den in-, uit- en doorvoer.

Dit tarief staat bloot aan gedurige veranderingen ingevolge van de veranderde omstandigheden. Onder de Republiek van de Vereenigde Nederlanden kwam er jaarlijks een plakkaat uit van belastingen en ontlastingen. Het stelsel bleef niettemin altijd hetzelfde, en de belastingen en ontlastingen van sommige waren geschiedden altijd in den geest van het aangenomen stelsel.

Heden is er geen vast stelsel, maar het slingert gedurig tusschen de beginselen van vrijen handel en verbod en belemmeringen.

De koninklijke voordragten spreken gedurig van het aangenomen beginsel van den vrijen handel en komen daarbij met de hoogste regten voor den dag. De Zuidelijke leden van de Staten-Generaal roepen gedurig om meerdere belemmeringen en uitgebreider verbod. De Noordelijke Staten klagen meest allen over de kluisters en het verval van den handel.

De belastingen en ontlastingen, die heden alle jaren worden voorgesteld, bepalen zich ook geenszins tot eene bloote verandering van omstandigheden, met behoud van het aangenomen stelsel. Deze belastingen zijn veel meer geheel of gedeeltelijk inbreuken op het stelsel zelf, naar mate de geest van den vrijen handel of beperkten handel op het oogenblik bovendrijft.

In de voordragt van dit jaar ontdekte ik gunstige en ongunstige voorslagen met opzigt tot den handel en was benieuwd naar de wijze, op welke de Minister van Financien deze tegenstrijdigheden uitleggen zoude bij zijne verdediging van het ontwerp van de wet. De heer Appelius was op den dag van de publieke overweging ziek en de Minister van Binnenlandsche Zaken Gobelschroy voerde het woord in zijne plaats. Hij zeide, dat hij geene genoegzame kennis had van alle de bijzonderheden, maar hij verdedigde het algemeen beginsel van het ontwerp, zoodat ook mijne verwachte uitlegging door hem gegeven werd. Hij zeide, dat de Koning een groot voorstander was van landbouw, fabryken en koophandel, en dat men derhalve ook gunstige beschikkingen op alle deze zuilen van de de nationale welvaart in het ontwerp van wet ontmoette. Deze woorden zijn zeer aardig uitgekozen om het denkbeeld uit te drukken, dat er geheel geen vast stelsel noch beginsel aangenomen is.

In de adviezen van voorname Zuidelijke leden heb ik o vooroordeelen en begrippen wederom gevonden, die ik dacht, dat al lang uit de wereld verdwenen waren. De heer Gerlache van Luik, een verstandig man en die vele bekende werken van dezen tijd aanhaalt, spreekt gedurig van het geld, dat uit het land gaat voor vreemde waren, en van het geld, dat in het land

komt voor onze uitgezonden waren. Dat invoer en uitvoer eene ware ruiling zijn, dat de eene waarde de andere dekt, dat de rekening wordt gemaakt met wisselbrieven, en dat op zijn allerbest een saldo in geld wordt uitbetaald, schijnt hem nog niet bekend te zijn. De heer Suermondt van Jealsberge van Gend, een verstandig man en die ook veel leest, heft aan met de stelling, dat de politieke economie eene wetenschap is, die leert om rijk te worden, met veel te verkoopen en weinig in te koopen. Hij loopt in hetzelfde spoor met eerstgenoemde.

Onder verscheiden uitmuntende adviezen van Noordelijke leden tot voorspraak van den vrijen handel heeft mij dat van den heer Beelaerts van Blokland het meest getroffen. Ik vind daarin eenige voorname stellingen, die verdienen om hier uitgeschreven te worden:

(12 July 1821). „Naar aanleiding der bestaande en zoo voor de Regering als voor de Staten-Generaal verbindende kracht hebbende wet, geloof ik dan, overeenkomstig den aard der zake, de volgende stellingen als waarheden, over welke men het eens is, te kunnen aannemen:

„Een tarief van in-, uit- en doorvoer is geen eigenlijk gezegd middel van inkomsten van 's Lands Schatkist.

„Het is veeleer een weegschaal, die de gelijke bescherming regelt van alle takken van nijverheid.

„Die bescherming bestaat voor den handel in vrijheid en lage regten, voor de andere takken van nijverheid in het bevorderen van derzelver mededinging tegen vreemde voortbrengselen.

„Door hooge regten kan dat doel niet worden bereikt, zoo omdat hooge regten den handel belemmeren, en daardoor aan alle andere takken van nijverheid het middel van circulatie benemen, als omdat zij de sluikingen bevorderen.

„De sluikerijen werken in de omgekeerde rede van de bescherming door de wet bedoeld, bederven de zedelijke geaardheid des volks, en benadeelen 's lands schatkist.

„De sluikingen leveren een bedriegelijk resultaat op, omdat men omtrent de hoeveelheden van goederen, welke ter sluik

worden ingevoerd en aan het naauwste toezigt ontsnappen, nimmer eenige zekerheid kunnende hebben, de publieke administratie dus buiten staat wordt gesteld te oordeelen, of de zoogenaamde hooge regten doeltreffend zijn geweest.

„Lage regten daarentegen zijn volkomen geschikt daaromtrent een juisten maatstaf aan de hand te geven.

„Matige regten bevorderen de eerlijkheid in den handel, en moedigen het vertier aan bij den consommateur.

„De schatkist mag zich van een tarief, als weegschaal van bescherming beschouwd, door het middel van matige regten voordeelen beloven, toevallig maar zeker, gemakkelijk in de perceptie, en tot nieuwe voordeelen leidende door eene vermeerderde consumptie.

„Matige regten den invoer begunstigende bevorderen ook den aftrek van eigen voortbrengselen, omdat het onmogelijk is uit den aard der zaak, dat hij, die invoert, ook niet verpligt zoude zijn uit te voeren.

„Om zich den aftrek van eigen voortbrengselen te verzekeren wordt de fabryceerende nijverheid oplettend op de hoedanigheid van hare voortbrengselen en de vreemde mededinging is daartoe een sterke prikkel.''

Hoe waar ook deze stellingen zijn, worden zij niet erkend door de meerderheid, maar daar is eene minderheid, die dezelve schijnt regt vast te houden. De heer Dr. Yeury vroeg mij onlangs of ik niet oordeelde, dat men voort moest gaan de echte beginselen voor te spreken. Ik heb hem daarin bevestigd, en denk wel, dat er een tijd zal geboren worden voor de zegepraal der waarheid. Maar ik zal dien niet beleven, en daarom ben ik uitgescheiden met een kostelijken tijd daaraan te besteden en nuttiger werk na te laten. Hetgeen ik nu van tijd tot tijd daarover in geschrift stel, zal denkelijk nog eens zijne eigene uitwerking hebben, wanneer hetgeen ik in de Staten-Generaal daaromtrent zoude hebben uitgesproken allang vervlogen en vergeten zoude zijn. In de Staten Generaal kon ik

slechts op enkele zaken en naar de voorhanden omstandigheden mijn advies uitbrengen. Op mijne kamer kan ik de groote zaak der nationale welvaart geregeld, algemeen, op een vrije en eigene wijze behandelen.

Het hangt eigenlijk geheel van den Koning af om den vrijen handel of het verbodstelsel in te voeren. Doet hij een voorstel in den geest van het verbodstelsel, zoo voegt een aantal leden van de Kamer zich uit overtuiging daarbij, en een ander aantal leden, dat altijd ja zegt, neemt ook dit voorstel aan. Doet de Koning daartegen een voorstel in den geest van den vrijen handel, zoo vallen in de eerste plaats de ja-zeggers toe en daar voegen zich bij de voorstanders van den vrijen handel, waaruit dan wederom een meerderheid geboren en het ontwerp van wet aangenomen wordt.

Mij is verzekerd, dat sommige Zuidelijke leden een voorstel in den geest van den vrijen handel ook zouden aannemen; al is het, dat zij niet daarom stemmen tegen een voorstel van verbod, uit vreeze voor hunne kiezers. Van Gend is mij inzonderheid de verzekering gegeven dat het beginsel van den vrijen handel er dagelijks meer veld wint. De heer Geelhand de la Faille van Antwerpen heeft zelfs verklaard, dat het tarief geen verder bezwaar dragen kon, en heeft ook tegen dit ontwerp van wet gestemd, waardoor hij verder is gegaan, dan eenig ander Zuidelijk lid. De kans kan derhalve ieder jaar keeren; hetgeen in andere landen gebeurt zal daaraan veel toebrengen; hetgeen onder ons in het licht gegeven wordt zal mede veel invloed hebben op het openbaar gevoelen.

Dit openbaar gevoelen kan echter nog niets uitwerken tegen het gevoelen van den Koning, maar het kan ook invloed hebben op zijn gevoelen, en aanleiding geven tot eene wijziging en verandering van hetzelve. Het vereischt niet meer dan een opslag van het oog om het groot onderscheid gewaar te worden tusschen het tarief van de Vereenigde Nederlanden onder den Souvereinen Vorst, en het tarief van het Koningrijk der Nederlanden na de

vereeniging met Belgie. Het eerste was gunstig voor den vrijen handel en overeenkomstig met onze aloude huishouding van Staat; het tweede belemmert den handel en is in den geest van de Fransche en Belgische verbodswetten. Wij mogen uit deze omstandigheden besluiten, dat de Koning eerst heeft toegegeven aan de belangen der Noordelijke Gewesten en naderhand zijn stelsel veranderd heeft naar de belangen der Zuidelijke Gewesten, waaruit een stelsel is geboren, gegrond op tegenstrijdige beginselen· Indien nu het openbaar gevoelen ook in het grootste gedeelte van de Zuidelijke Gewesten gunstig werd voor den vrijen handel, zoo zoude men mogen verwachten, dat de Koning een ander voorstelde. De wet van 12 July 1821 had reeds deze verwachting bij mij opgewekt; maar toen de beginselen van die wet toegepast werden bij het tarief van Augustus 1822, zag ik dat ik was bedrogen geworden. Nu kan ik geene zoo spoedige verandering in het openbaar gevoelen hopen, dat er nog in mijn leeftijd eene gunstige verandering voorvallen zal.

Besluit.

De Staten-Generaal hebben het een en ander goede verrigt en kwaads belet, ook in deze zitting, doch zij zijn nog verre van te beantwoorden aan het oogmerk van hunne instelling. Dit oogmerk is aangewezen in de Grondwet, en ik heb hetzelve nader ontwikkeld in mijne aanmerkingen op de Grondwet, te vinden in het 8e Deel van mijne Bijdragen. Mijne verwachtingen waren groot, toen ik aan de Grondwet gewerkt heb; zij waren nog groot, toen ik werkzaam was in de Staten-Generaal; maar eene ondervinding van ruim tien jaren heeft mij geleerd, dat het oogmerk niet zoo spoedig bereikt kan worden.

De Staten-Generaal zijn gedurig achteruit gegaan en hebben hunne grondwettige magt op allerhande wijze overgegeven aan de Kroon. Ik heb dit aangewezen in mijn voorgemeld 8e Deel van de Bijdragen met opzigt tot drie voornamen punten: 1°. in de Wetgeving, dat is het grondwettig aandeel in het maken

van de wetten; 2° in de Defensie, inzonderheid op het stuk der nationale militie en van de bepaling van het getal derzelve; 3°. in de Financien, voornamelijk door de verdeeling van het jarig en tienjarig budget en door de instelling van het Amortisatie Syndicaat.

Ik zal hier in geen herhaling vervallen van het gemelde 8e Deel, en mij slechts bepalen tot een enkel punt als het gevolg van de overgave der Grondwettige magt. Het Amortisatie Syndikaat zorgt voor vele zware uitgaven, die uit zoogenaamde buitengewone middelen gevonden worden. Daaruit vloeit dan voort, dat de zoogenaamde gewone uitgaven door de gewone inkomsten gedekt worden en dat er geen te kort meer bestaat. Maar de buitengewone middelen van het Amortisatie Syndicaat bestaan onder anderen uit de Domeinen, die het tot geld maakt, dat is uit een nationaal kapitaal, waarmede gedeeltelijk de jaarlijksche uitgaven betaald worden. In zooverre nu het nationaal kapitaal jaarlijks vermindert, bestaat er een te kort van de inkomsten. Het is derhalve eene volkomen dwaling, dat er geen te kort meer zoude zijn, en dit te kort is er even als te voren. Maar de Staten-Generaal zien dit te kort niet; het Amortisatie Syndikaat schuift er een gordijn voor en nu zeggen de leden van de Staten-Generaal dat er geen te kort is. Zulk eene blindheid is een tastbaar blijk van den verachterden staat van de nationale vertegenwoordiging. Ik zou nog andere voorbeelden bij dit voorbeeld kunnen voegen.

Dan hoezeer de Staten-Generaal achteruit zijn gegaan, hoe weinig zij voldoen aan het oogmerk van hunne instelling, zoo houden zij zich echter staande als de voornaamste instelling van eene vertegenwoordigende Regering. Zij komen jaarlijks bijeen en handelen over de belangen van den Staat, over de financien, over nieuwe wetten. De natie geraakt in de gewoonte van de Staten-Generaal te zien bijeenkomen en iets verrigten, al is het dan ook niet al wat men zoude wenschen. Ook de Kroon geraakt in de gewoonte om sommige zaken met gemeen overleg van de

Staten-Generaal te bedrijven, om gedurig in de Staten-Generaal van de Grondwet te hooren en van de Grondwet te spreken. Op deze wijze blijft de wortel van den boom in stand, al zijn de takken afgehouwen en de stam gekwetst. Vroeg of laat kan de stam zich herstellen en nieuwe takken schieten naarmate er geest en kracht in de natie komt. In Engeland is het Parlement zeer laag geweest onder Hendrik VIII en Elisabeth. Onder de Stuarts is het daartegen overgegaan tot buitensporigheden. Maar onder Willem III is het de grondslag geworden van die Constitutie, waaraan de Engelsche natie hare welvaart, hare grootheid, hare vrijheid te danken heeft.

In het jaar 1825 schreef GK. eene Verhandeling over den Koophandel, waarvan het volgende gedeelte niet onbelangrijk voorkomt.

Het komt dan eindelijk zoo verre onder de beschaafde natien als te verwachten was van eene toenemende verlichting en kennis van het waar algemeen belang. Zulke verwachtingen heb ik altijd gekoesterd, en op zulk een wijze heb ik onze handelsverdragen willen inrigten van het tijdstip van onze herstelde onafhankelijkheid af. Het is nu meer dan elf jaar geleden, dat ik het Departement van Buitenlandsche Zaken had, en aan onzen toenmaligen Souvereinen Vorst de volgende Memorie inleverde.

Memorie over de handelsverdragen.

Heden zijn de handelsverdragen eenvoudiger geworden, omdat het algemeen regt der volken een groot aantal oude bepalingen overtollig maakt. Men kan deze nog meer vereenvoudigen.

De hoofdpunten zijn de volgende:

1°. eene volmaakte vrijheid van scheepvaart en handel onder de verdragende partijen;

2°. gelijke inkomende en uitgaande regten met de meest begunstigde natie;

3°. eene duidelijke beschrijving van de contrabande goederen

in geval van oorlog en van de wijze van onderzoek der koopvaardijschepen.

Indien de eene verdragende partij geen volmaakte vrijheid aan scheepvaart en handel toe wil staan, zoo moet de andere partij zich het regt voorbehouden om dezelfde beperkingen te maken.

Indien er voor de inkomende en uitgaande regten grootere voordeelen zijn te bedingen, dan zelfs de meest begunstigde natie geniet, zoo is het des te beter, maar het blijft eigenlijk eene uitzondering op den regel.

De beschrijving der artikelen van contrabande is gemakkelijk over te nemen uit de jongste verdragen; voor het onderzoek der koopvaardijschepen dient men tot grondslag te leggen, dat de scheepspapieren te goeder trouw als echt worden erkend, en dat deze papieren derhalve alleen het onderwerp van onderzoek der lading uitmaken.

Het is toch in het belang van alle de zeevarende volken, dat de goede trouw hersteld worde met opzigt tot de scheepspapieren, zoodat men op den inhoud derzelve moge vertrouwen stellen totdat het tegendeel blijke.

In overeenstemming met deze beginselen is het volgend ontwerp van een verdrag geschetst.

Art. 1.

De onderdanen van A zullen vrijelijk mogen varen op alle de havens van B, hetzij zij zich derwaarts begeven uit hun eigen land, of uit een vreemd land, of eindelijk uit eene andere haven van B.

Art. 2.

De onderdanen van B. zullen dezelfde vrijheid genieten in de havens van A.

Art. 3.

Alle de regten op de scheepvaart, hoedanig dezelve ook worden geheven, hetzij per ton of per last en op alle andere

wijzen, zullen over en weder gelijk gesteld worden, bij Reglementen door A en B aan elkanderen mede te deelen.

Inmiddels zullen de onderdanen over en weder behandeld worden op den voet van de meest begunstigde natie.

Art. 4.

De onderdanen van A zullen eene volmaakte vrijheid van koophandel genieten in alle de landen van B. gelegen in Europa. Zij zullen aldaar behandeld worden, zoo in het algemeen als met opzigt tot de inkomende en uitgaande regten in het bijzonder, op den voet der meest begunstigde natie.

Art. 5.

De onderdanen van B. zullen hetzelfde genot hebben en op dezelfde wijze behandeld worden in de landen van A gelegen in Europa.

Art. 6.

De eenigste uitzondering op art. 4 en 5 zal mogen plaats vinden in geval van eenig verbod van invoer van een koopwaar. In geval van zulk een verbod, gedaan door een der beide partijen, zal de andere een wederkeerig regt behouden.

Art. 7.

Wanneer een van de beide partijen in oorlog geraakt met eene derde, zoo zal de andere partij niet belemmerd worden in scheepvaart en handel met de vijanden van de eerstgemelde.

Art. 8.

Er heeft geene andere uitzondering plaats op art. 7 dan met opzigt tot krijgsvoorraad, duidelijk beschreven als contrabande in dit verdrag.

Art. 9.

Artikelen van contrabande in den oorlog zijn de navolgende, enz.

Art. 10.

De koopvaardijschepen van de onzijdige partij zullen niet mogen worden onderzocht in volle zee door de oorlogvoerende partij, dan eenig en alleen door oorlogschepen. Het onderzoek zal eenig en alleen bestaan in het nagaan der scheepspapieren, aan welke een volkomen geloof zal worden gegeven.

Art. 11.

Ten einde een koopvaardijschip te onderzoeken, zal de bevelhebber van het oorlogschip een officier met een sloep naar hetzelve zenden. De officier zal alleen aan boord overstappen en de papieren nagaan. Vindt hij daarin de behoorlijke aanleiding, zoo zal hij het koopvaardijschip mogen brengen in een haven van zijn land.

Art. 12.

De contrabande-waren, gevonden op het onzijdig schip, mogen verbeurd verklaard worden door een gewone Regtbank en volgens de bestaande wetten. Het schip zelf met de verdere lading moet aanstonds vrij gegeven worden.

Op zulke grondslagen kunnen alle de verdragen gebouwd worden met inachtneming der omstandigheden en der bijzondere belangen in ieder geval.

Ik behoef niet te zeggen, dat deze mijne Memorie op dien tijd zonder gevolg is gebleven; doch het is treffend om waar te nemen, dat mijne toenmalige beginselen heden worden toegepast. Op dien tijd droeg ik kennis, dat het Engelsch Ministerie geen verdere moeite wilde doen om handelsverdragen te sluiten, omdat het begreep, dat alle de Kabinetten vooringenomen waren met een denkbeeld, dat zij daarmede door Engeland om den tuin geleid zouden worden.

Nu Engeland het beginsel van den vrijen handel heeft aangenomen en de vreemde waren bij den dag ontlast, zoo moet die vooringenomenheid ook met den tijd verdwijnen, naar mate alle reden van dezelve vervalt. Nu biedt Engeland de weder-

keerigheid aan, en verklaart aan alle volken, dat het vreemde schepen, en goederen op vreemde schepen evenzoo belasten zal als hare eigen schepen en goederen in hare eigen schepen. Engeland verlangt slechts om dit toe te staan, dat de andere partij wederkeerig hetzelfde inruime. Daarmede is der beroemde acte van navigatie de bodem ingeslagen.

Hierboven is reeds melding gemaakt van G.K.'s voorgenomen reis naar Wiesbaden in 1821, die te Parijs gestuit werd door de voordracht aan de Staten Generaal van een nieuw stelsel van belastingen. G.K. keerde naar Brussel terug om de beraadslagingen bij te wonen. Toen die waren afgeloopen begaf hij zich op nieuw naar de bekende badplaats, ditmaal over Luik en Keulen. Na zijn terugkeer heeft hij te midden zijner andere bezigheden een lijvig verhaal van die reis opgeschreven, doch niet ten einde gebragt; hoewel voor de *Bijdragen* bestemd, is het daar dan ook niet opgenomen. Een en ander wordt daarvan hier medegedeeld.

Ik hield mij een paar dagen op te Luik om een bezoek te Serain te geven, om te vernemen, naar den staat van het wederkeerig onderwijs in die provincie, om de verfraaijingen der stad te zien, en dergelijke meer.

De weg van Brussel naar Luik over Leuven is een grond met zachte glooiingen, hier en daar bosch, enkele beeken, vrugtbaar, wel gebouwd, kleine eigendommen, veele huizen, overal menschen en vee. De bevolking neemt zigtbaar toe op Luikschen bodem, en teffens wordt het onderscheid tusschen rijk en arm grooter. In de schilderagtige vallei van Luik staan meer heerenhuizen, zijn meer buitenplaatsen, zoo als wij zeggen, te zien, dan ik ergens in de Zuidelijke provincien waargenomen heb. Luik was eertijds een staat op zigzelve, met vorst en adel, en de overvloed der bevolking begaf zig, zoo als de Zwitsers, in vreemde krijgsdienst. Van daar de regimenten Walen in onderscheiden landen. Onder het kontinenteel stelsel zijn de

fabrieken opgekomen, de armen zijn in dezelve aan de kost geraakt, totdat de werktuigen wederom veele verstooten hebben. De eerste uitwerking was niet zoodanig, omdat het vertier der fabriekaten gedurig toenam; maar met de vermindering van dit vertier is het er wel degelijk toe gekomen. Er vindt dus hier iets dergelijks plaats als in Engeland, en de gemeene man moet al gedurig van minder leven. In zulke omstandigheden is de belasting op het gemaal niet welkom, te min daar de werkman nog over het algemeen zuiver tarwebrood eet. Van de arbeidslieden in de lakenfabrieken te Verviers werd mij op de zekerste wijze bescheiden, dat hun gewoon voedsel in tarwebrood, aardappelen en koffij bestaat. Nu ziet men slechts op de belasting en agt niet op de ontlasting. Ik heb de ontlastingen opgesteld in mijn advys, en kan er voor deze streken altoos nu nog een bijvoegen; namelijk de afschaffing der belastingen op de koffij. Voor den gemeenenen man overwegen de ontlastingen voorzeker de belastingen, en dit zal met den tijd algemeen erkend worden.

Ik had Serain voor het eerst bezogt in 1817, en het volgende jaar ziek door Luik reizende had ik egter nog eenige woorden gewisseld met den heer Cockrill, die mij was komen zien. Na drie jaren vond ik nu de onderneming schoon gevorderd, beide te Serain en in de stad. Te Serain stonden vele stoomwerktuigen gereed om afgeleverd te worden, er was een hooge oven gebouwd voor de gieterij, er werden steenkolen gekalcineerd om houtskolen te vervangen, en de verlichting geschiedde met gas, de spinwerken waren jaarlijks toegenomen. In de stad stond er een grooter stoomwerktuig om alles in beweging te brengen, ik ontmoette eenige nieuwe uitvindingen, en het spinwerktuig was tot een hooger trap van fijnheid gebragt. Ik verheugde mij over den hoogen oven en de gekalcineerde steenkolen (cokes) alzoo ik daaruit een aanstaande verbetering spellen mogt in de bewerking van het ijzer. Zulk een voorbeeld kan niet nalaten vroeg of laat navolgers te vinden . . . . . Dit en al wat ik verder heb opgemerkt en kortelijk aangeteekend, toont duidelijk

aan, dat deze onderneming gedurig en met sterke schreden vooruitgaat. Ik meld het met genoegen, omdat ik gaarne de vlijt door zulke uitkomsten beloond zie; maar ik meld het ook opdat het bekend worde, en omdat het weinig bekend is. Het is nuttig, dat het bekend worde en dat men wete onder de menigvuldige klagten over stilstand van fabrieken en neeringloosheid, dat er fabrieken vooruitgaan en zoo veel aftrek hebben als zij maar willen. Dit wordt, daar het bestaat, verzwegen; de fabriekant zelf zwijgt, omdat hij geen beweegreden heeft zijn gelijk uit te bazuinen. Tot zoover kan het er door; maar de klagende partij, de ontevredene burgers, de schreeuwers tegen de Regering, deze verzwijgen zoo iets niet zonder schuld. Is het niet genoeg, dat al wien het welgaat stilzwijgt en al wien het tegenloopt schreeuwt? Moeten nog de toezieners, die zig als onpartijdig opdoen, het goede en den voorspoed verduisteren? Daarom oordeel ik mijnen pligt, en een verschuldigd getuigenis aan de waarheid, op deze zaak aan te dringen. Er zouden meer ondernemingen welgaan, indien zij met verstand aangelegd en met beleid voortgezet werden . . . . .

De verfraaijingen der stad vielen mij ook mede, vooral op het plein van de Schouwburg. Dit plein is groot, er loopt een arm van de Maas door en in de hoogte klimt de berg op als een amphitheater; alle welke omstandigheden, gevoegd bij de nieuwe gebouwen waaronder de fraaie Schouwburg, er iets buitengemeen schoons van maken. Die huizen en tuinen boven elkanderen opklimmende, als trappen, en door den begroeiden top des bergs bekroond leveren alleen een betoverend gezigt op. De arm der Maas is versierd door een schoone kaai, waarlangs de wandeling loopt. Dit is een werk voor rekening der stad, die meer zoude doen naar mij berigt werd, indien zij niet arm was. De schouwburg en de naaste gebouwen zijn een onderneming van particulieren, in den vorm van aktien. Met groot genoegen ontmoet ik van tijd tot tijd zulke genootschappen, die dagelijks in getal toenemen, om de nuttigste oogmerken te bereiken; getuige de brandwaarborgen,

de scholen, en dergelijke meer. Behalve deze kaai zijn er nog andere aan de rivier zelve, boven en beneden de stad. Konden dezelve verbonden worden, en een lange kaai doorlopen langs de geheele stad, ja, aan beide zijden der Maas, zo zou deze verfraaiing alles te boven gaan. Thans moge de stad arm zijn, indien wij den vrede behouden, zo zullen hare schulden afgedaan worden, en eene bloeijende gemeente zal vele kosten goed kunnen maken. Zulk een bloei wagt ik van het thans aangenomen stelsel van belastingen, waarmede alle de middelen van bestaan bevorderd zullen worden, in weerwil van de vooroordeelen daartegen ingeworteld, en van de ongerijmde zwarigheden daartegen ingebragt . . . . .

Luik was in groote beweging de beide dagen van mijn verblijf, door het pleidooi voor de assises van de zaak des burgemeesters Hennequin van Maastrigt. De deelneming van het publiek was groot en de vreugde onbeschrijfelijk bij de vrijspraak van dezen heer. Zooveel ik van de zaak vernam is het stedelijk reglement gunstig voor het gehouden gedrag van den beschuldigde, of was hij ten minste overtuigd van het wettige van zijn gedrag, ingevolge dat reglement. Er is dus iets toevalligs, en wel een zeer ongelukkig toeval, bijgekomen hetwelk zulk een onaangename wijziging van de openbare meening heeft veroorzaakt. Voor vreemden onder een volstrekte heerschappij gewend te leven hadden de vreugde en eerbewijzen, aan den vrijgesprokene en wederom op vrije voeten gestelde luidrugtiglijk en overvloediglijk gespild, het aanzien van een opstand tegen de Regeering. Bedaarde nederlanders, en daarbij zeer welgezind voor de Regering, zagen daartegen in al wat er voorviel de heerschappij der Wet, volgens welke beide de beschuldiging en de vrijspraak waren geschied. Dit neemt niet weg, dat er in dit gejuich een kwade geest doorstraalde, een geest van ontevrededheid en veragting van het gezag. Deze geest is niet vreemd sedert dertig of veertig jaren, eene gelijke ontevredenheid en veragting heeft men getoond onder Napoleon, onder

de republiek, onder vroegere besturen. Toen zo als nu, was deze geest niet algemeen; sommigen en wel eens veelen waren anders gezind; dog ook in dit opzigt waren de vergenoegden meestal stil; en de onvergenoegden luidrugtig. Vrugteloos zouden de pogingen zijn om dezen geest te dempen, hetwelk eenig en alleen het werk van den tijd kan zijn. Fronderen is eene mode geworden (men vergeve de fransche woorden, om der kragtige beteekenis wille) en de mode is veranderd in eene hebbelijkheid. De Regering moet zich dit eenmaal getroosten, en kan desniettemin op de baan der regtvaardigheid standvastig voortgaan. Als zij regt doet zal deze geest haar niet deeren, en dan dient zij standvastig genoeg te zijn, om niet eens op dezen geest te letten, hem vooral niet te vleien. Zij heeft hem slegts te vreezen wanneer zij onregt doet, verkeerd handelt, omdat het algemeen ongenoegen dan luider uitgesproken wordt . . . . .

Op dezen zelfden tijd hielden de Provinciale Staten hunne gewone jaarlijksche vergadering en waren bezig met een vertoog aan den Koning tegen de nieuwe wet op het algemeen stelsel van belastingen. Geen wonder dus, dat de gesprekken daarover liepen, en dat ik met sommige leden van mijne kennis in geschil daaromtrent geraakte . . . . . Dit alles en meer hoorde ik aan zonder het tegen te spreken; dog ik kon nooit toestemmen, dat het nieuw stelsel van belastingen het kwaad erger maakte. Er was wel veel op de zaak zelve aan te merken, dog het dringendste op dit oogenblik was het stelsel van belasting te verdedigen. Ik toonde dan aan, dat de belasting door de ontlasting werd overtroffen en de dagloonen dus verligt in de plaats van bezwaard. Het kwam nu tot cijferen; alzoo wij het bij monde niet eens werden, zo verzocht ik om eene rekening op schrift. Deze rekening moest, zeiden mijne tegenstanders, bewijzen dat de werkman meer belast werd dan hij nu was. Te vergeefs heb ik egter op deze rekening aangedrongen, en heb ze niet mogen bekomen; waaruit ik dan ook het besluit heb opgemaakt, dat men al cijferende tot een beter begrip van de zaak is overgegaan.

Men dagt mij in de verlegenheid te brengen met de vraag, waarom het brood was belast en de koffij niet? Ik verblijdde mij, dat mij de gelegenheid werd aangeboden om eenige verkeerde begrippen te regt te brengen. Met deze en alle andere indirecte belastingen, antwoordde ik, heeft men voor, de ingezetenen naar mate van ieders vermogen te bezwaren. De groote opgave om elk naar zijn vermogen te belasten zoude ligt op te lossen zijn, indien men de inkomsten der ingezetenen kende, of zonder gevaar en onderdrukking konde nasporen. Nu dienen onderscheiden belastingen in haar zamenstel en allen gezamenlijk om dit oogmerk te bereiken. Naar dit oogmerk dienen zij dus beoordeeld te worden en men behoort te onderzoeken of de gezamentlijke belastingen, het stelsel uitmakende, dat oogmerk op de beste wijze treffen De belasting op de koffij bederft een voornaam gedeelte van den handel in koloniale waren, en daarmede zelfs dien handel in het algemeen, alzo de verdere artikelen dit voornaam artikel volgen, en met hetzelve ons land verlaten. Wij zijn niet meester om eene waarde koffij van dertig of veertig millioenen guldens in onze havens te doen binnenvallen. De vreemde koopman, de schipper zelf, eilt voorbij, omdat de belasting en de omslag afschrikken. Hij kan beter te regt in Bremen, in Hamburg, waar niets dergelijks plaats vindt. Dat deze havens zouden verkozen worden, is genoeg vooruit gewaarschuwd; dat zij verkozen zijn en dagelijks worden, is door eene droevige ondervinding gebleken. De geheele handel in koloniale waren is verlegd, en deze handel is een voornaam deel van den algemeenen handel. Ook andere deelen, ja, het geheel volgt van tijd tot tijd denzelfden loop. Zie daar de kwade uitwerkingen van deze belasting op den handel, op de nijverheid, op den nationalen rijkdom. Kan men nu andere belastingen in de plaats stellen, die het oogmerk even zeker bereiken, zonder dezelfde uitwerkingen, zo zijn dezulke immers verkieslijk. Van de belasting op de koffij zegt men inzonderheid, dat zij dienen moet om de weelde te treffen en het blijkt uit ons nieuw stelsel, dat men

de weelde treffen kan zonder deze belasting. Dog de koffij dient niet tot voldoening van de weelde alleen, en uit denzelfden mond die mij de vraag gedaan heeft, waarop ik nu antwoord, heb ik even te voren de verklaring gehoord, dat de daglooner te Verviers van tarwebrood, aardappelen en koffy leeft. De handel in granen, ja, is zeer groot en van een soortgelijk gewigt voor den nationalen rijkdom, als die in koffij en andere kolonialen waren; maar de belasting op het gemaal stoort dien handel niet, treft niet de granen in het algemeen en raakt eenig en alleen dat gedeelte van de granen, hetwelk tot verbruik gemalen wordt. Konde men ook dat gedeelte alleen van de koffij belasten, hetwelk in het molentje komt, zo zoude men gerust de belasting op de koffij behouden. Het gemaal drukt zekerlijk meer op den gemeenen man, dan op de hoogere standen; maar daartegen drukt het personeel op deze standen alleen, waarmede de evenredigheid hersteld is. Het nieuwe stelsel, in zijn geheel beschouwd, treft elk naar evenredigheid van zijn vermogen, in een veel juister mate, dan tot heden toe geschied was, en met minder kwetsing van de nijverheid en van de middelen van neering en voorspoed, dan bij het oude stelsel plaats vindt. . . . . .

Met zulke gesprekken en redekavelingen geloof ik, dat er iets gevorderd wordt, maar vooreerst weinig. De vooroordeelen en valsche beginselen hebben diep wortelen geschoten; het onderzoek geschiedt zeer oppervlakkig, eenige lieden, vooral in Brussel, geven den toon, verre de meesten praten na. Daar komt dan een groote drift bij, waarvan het kenmerk altijd een soort van blindheid is. Ik zal er een enkel staaltje van opgeven. Dezelfde lieden, die mij meermalen zelfs openlijk voorgehouden hadden, dat wij onzen ouden koophandel nooit terug konden krijgen, en dat wij aan zulk een harsenschim geen wezentlijke voordeelen moesten opofferen, deze zelfde hebben mij nu gezegd, dat zij dagten, dat de koophandel nu regt zoude bloeien in Holland en de fabrieken te niet gaan in Belgie. Hetgeen den eenen dag een harsenschim was is dus den anderen dag iets wezenlijks. Zo blind is

de drift. Voor mij, die niet gedurig van Holland en Belgie droomt, maar die altijd het algemeen welzijn van het Koninkrijk in het oog houdt, is de koophandel geen hersenschim, en worden de fabrieken naar waarde geschat. Voor mij bestaan er meer fabrieken in het Noorden en meer handel in het Zuiden, dan men gewoonlijk aanneemt, of zig gelieft in te beelden. En zo voor den handel als voor de fabrieken, gelijk als voor de nijverheid in het algemeen en in hare geheele uitgestrektheid, agt ik, dat het nieuw stelsel van belastingen zeer gunstig is, zoodat de nationale rijkdom in weinige jaren er de merkelijkste vorderingen door maken zal. Onze Zuidelijke broederen zullen dit uit de ondervinding leeren, en van tijd tot tijd zullen zij de oogen openen omtrent het algemeen belang, welk ook hun belang is.

De gedurige herhaling van deze gesprekken had mij vermoeid. Reeds te Brussel waren mij de zaken lastig gevallen. Ik was lang niet hersteld van mijnen zieken en zwakken staat door het togtje naar Parijs, toen ik naar Brussel terugkeerde. Te Brussel was ik veel langer gebleven, dan ik verwagt had. Eerst duurde het lang voordat de groote zaak afgedaan was bij de Tweede Kamer. Toen bleef ik nog om mijn advys gedrukt te krijgen, hetwelk tijd en moeite kostte. Daarop haperden er nog drie vier dagen aan, om de uitkomst bij de Eerste Kamer te vernemen. Vertrekkende van Brussel vond ik in Luik het oude onderwerp aan de orde van den dag. Nu was het tijd om mijne gedagten wat te verzetten en om te zorgen voor mijne gezondheid. Deze verzetting viel mij te beurt in den volmaaktsten zin door het gezigt van den Rhijn en van zijne oevers.

De stroom van den Rhijn is snel, en waar hij veel van zijne gewone breedte verliest, wordt die snelheid gevaarlijk. Zijn loop alleen treft dus alreeds de verbeelding, en deze wijdt uit tot aan de plaatsen, van waar en werwaarts de wateren vloeien. Zeer verschillend is de gedaante der oeveren, bij Keulen nog een wijde vlakte met twee ketenen van bergen op een verren afstand; boven Bonn geene vlakte meer, boven Koblentz de

bergen zo digt aan elkanderen, dat de stroom geene ruimte schijnt over te houden voor zijne vloeden. Het verhevene van dit gezigt tusschen de rotsen grenst aan schrik, en het hart verlangt naar eenige opening voor het oog. Zoo voel ik nog levendig het genoegen, waarmede ik den mond der Lahn ontdekte en de vallei naspeurde, door welke zij in den Rhijn vloeit. Hier en daar wijken de bergen agteruit, zoo als te Neuwied, te Koblentz. Het lachende van zulke valleien wordt nog verhoogd door hare vrugtbaarheid. Voor het eerst weidde zig daar mijn oog aan het gezigt van velden en boomgaarden tot één gebragt. Op een geringen afstand van elkanderen staan allerlei vrugtboomen, en onder dezelve groeien alle soorten van granen en van moeskruiden, somwijlen tot wijnstokken toe. Op zekeren afstand zijn de bergen minder stijl, de hellende zijden zijn meer beteeld en bewoond, de zijwateren vloeien overal den Rhijn toe, steden en dorpen vertoonen zig alomme. Dit vervrolijkend gezigt verkoos ik boven het verhevene, mijn hart ging open, en ik riep uit met den grooten duitschen dichter:

Auch hier stand die Natur, da sie mit milder Hand
Ueber Hügel und Thal Anmuth und Schönheit goss,
Mit verweilendem Tritte,
Diese Thäler zu schmücken, still.

Onder alle de liggingen munt die van Koblentz uit, waar de Moesel door haar eigen vallei den Rhijn nadert, en aan de overzijde een keten van bergen met Ehrenbreitstein op den top pronkt.

Ik kon tot boven op deze vesting met mijn rijtuig komen en het heerlijke gezigt van daar genieten.

Naderhand ben ik van den Taunus afgekomen uit het Nassausche, van agteren op Ehrenbreitstein af, en zo vertoonden zig diezelfde bergen onder mijne voeten. Maar het gezigt wordt voor mij niet schooner, hoe hooger ik opklim. Het is, ja, wederom verhevener, men ziet met eenen blik meer land, dan men op eenen dag bereizen kan. Maar de voorwerpen verdwijnen, de

bergen schijnen heuvelen, de steden huizen. Afdalende van de hoogte bereik ik wederom een punt, van waar ik minder gewaar word, dog beter. De bevalligheid neemt hier de plaats in der verhevenheid, en de aangenaamste verscheidenheid en afwisseling van gedaante wordt geboren uit dezelfde voorwerpen, naar mate men zijnen weg vordert en andere zijden en onderlinge betrekkingen van dezelve waarneemt. Uit den aard der zaak is het verhevene zeldzamer, het bevallige meer algemeen, en zo strekt het eerste zelfs tot kruid voor het andere. Bij zulk fraai weder en helder zomerlicht als mij in die Rhijnlanden verzeld hebben, is de ziel voortdurend in een staat van opgetogenheid, die alle zorgen verbant en als nieuw leven aanbrengt.

Min geestig, maar stoffelijk, werken op de gezondheid de wateren, tot welke de Rhijnwegen mij leiden moesten. In de diepe dalen van den evengemelden Taunus komen zij uit de ingewanden der aarde op, te Wiesbaden, te Ems, te Schwalbach, te Schlangenbad, enz. Op de beide eerste plaatsen hebben zij eene ontbindende, losmakende kragt, op de derde eene versterkende, op de vierde een verzagtende. Uit de ondervinding zijn deze kragten het best gekend, ofschoon de scheikunde dezelve hoofdzaakelijk tot zwavel en staal brengt. Maar scheikunde brengt onze kennis slegts tot eene bepaalde hoogte, zo als de ontleedkunde, van welke het scherpste mes nog verre van den oorsprong in het organismus afblijft. De meeste wateren dienen niet alleen om te baden, maar teffens om te drinken. Aan bronnen alleen geschikt tot drinken is de Taunus even rijk, blijkens Selts (eigenlijk Selters), Fachingen, Geilnau, enz. Als een bewijs in de vorderingen in de kennis der kragten van deze wateren, in het algemeen, diene de omstandigheid, dat de bron van Selts in de vorige eeuw verpacht werd voor eenige weinige gulden 's jaars, en dat hij heden van tagtig tot honderdduizend guldens opbrengt, ingevolge van den grooten trek tot in andere werelddeelen toe.

Onder de meest bezogte badplaatsen behoort Wiesbaden.

Toen ik het voor half Augustus verliet, waren er al bij de agtduizend menschen geweest, ten deele ook uit nieuwsgierigheid en om het vermaak. Ook te Ems verhaalde men mij, dat er in het Badhuis, aan de publieke tafel alleen agttien-duizend borden gezet waren gedurende de drie goede maanden, zodat er door de bank tweehonderd menschen daags gegeten hadden. Wij ontmoetten eene goede behandeling op de onderscheiden badplaatsen; er wordt zorg gedragen voor de lugtigheid en zindelijkheid der baden, de bediening is er naar wensch. Ik heb de baden gebruikt te Wiesbaden, en een vlugtig oog geworpen op die van Ems, Schwalbach en Schlangenbad, dwars door het Nassausche reizende, van Frankfort naar Koblentz. Er staan overal schoone gebouwen tot nut en vermaak van badegasten met aangename wandelingen, en het getal wordt nog veranderd. Wiesbaden was beroemd voor goede logementen, en onlangs is er een bijgekomen, hetwelk alle anderen overtreft. De *Vier Jaargetijden* hebben het uiterlijk van een paleis; er zijn honderd vijftig vertrekken en twee en veertig baden, een uitmuntende eetzaal, een biljart, kamers om de nieuwspapieren te lezen. Het gebouw is het hoekhuis van een fraaie straat, die het gezigt op het land heeft, zo als de nieuwe uitleg in den Haag op het Bosch, en de Boompjes in Rotterdam op het Overmaasche. Eerst ziet men op de breede straat, dan op een laan platanen parallel aan de straat, dan op moestuinen, eindelijk op velden, met enkele boerenwoningen en boomen versierd. Deze velden loopen op tot eene aanzienlijke hoogte en vormen een amphitheater van voren en ter linkerzijde, terwijl de stad Mentz zig regts in het verschiet vertoond. Om den hoek begint een ruim vierkant plein hetwelk in verband met de kuurzaal daarover, met de groene plaats voor deze, en met de rij en wandelwegen naast de groene plaats, een langwerp wordt, dat onder de schoone pleinen van Europa zal genoemd worden, zo rasch als de nieuwe schouwburg er staan zal, op den hoek over de Vier Jaargetijden. De kuurzaal is een zeer elegant ge-

bouw, met een uitmuntende danszaal, een eetzaal en speelvertrekken. Rondom de kuurzaal loopt een groote engelsche tuin met een waterstuk, en uit den tuin is de wandeling voortgezet door het veld langs een beekje, tot aan een molen, waar de gewone ververschingen te bekomen zijn. Nog meer ververschingplaatsen bieden zig aan op de bergen, in de valleien, op een meerder of minderen afstand. Wil men een geheelen dag besteden zo bezoekt men de Rheingau, tusschen een keten van den Taunus en de rivier gelegen, waar deze met een bogt Oost en West loopt, in voege dat de helling van den bodem de stralen der middagzon inzuigt en de kostelijkste wijnen voortbrengt, Steinberger, Johannisberger, enz. Hier liggen aan eenen oever van zes uurtjes lengte twaalf steedjes en dorpen op een half uur afstand van elkander, vereenigende Biberich met Rudesheim tot een grooten wijngaard, tot een uitgebreid park. Belangrijk uit een ander oogpunt is Idstein, over de bergen in het binnenland, waar eene schoone instelling van de Regering te zien is, om theorie en praktijk van den landbouw en de veeteelt te vereenigen. Verder liggen de mijnwerken, beroemd door uitmuntend ijzer, ook door andere metalen, vooral door de kundigste bewerking, welke een geheel andere waarborg uitlevert voor den bekenden trek van dit ijzer, dan hooge regten en verbodswetten ooit zouden kunnen doen. Een uitstap naar Mentz kost een uur rijdens, naar Frankfort drie of vier, naar Darmstad vier of vijf uren, en deze steden bieden nut en vermaak van veelerlei aart aan. Het ontbreekt derhalve nooit aan uitspanningen, noch zelfs aan opruimende bezigheden onder het gebruik van deze wateren. Ik heb met opzet uitgewijd op deze bijzonderheid, omdat zij lang niet onverschillig is voor de gezondheid. Men moet zig niet vervelen, niet naar huis verlangen, geen verdriet hebben, en de kuur wordt integendeel bevorderd door opgeruimdheid van den geest en beweging van het lichaam. Geen wonder dan, dat zo menige badegasten naar eene plaats toe stroomen, waar al het vereischte tot genezing samentreft.

De Regeringen van zodanige landen, en namentlijk van het Hertogdom Nassau, verzuimen ook niets van al wat eenige waarde kan toevoegen aan de natuurlijke hoedanigheden der plaats Zij hebben de tastbare ondervinding van het voordeel, dat duizende vreemdelingen daar hunne verteeringen aanbrengen. Ieder Vorst begeert dit te genieten en aan zijn volk te bezorgen, weshalve op den aart van alle bronnen gelet wordt, en gedurig nieuwe bronnen voor den dag komen. Nabij onze grenzen maakt thans de Graaf van Bentheim Steinfurt een schoone badplaats gereed. Ook binnen ons land heeft men niet stil gezeten, getuige de zeebaden rondom den Haag, en de warme baden van Chaufontaine bij Luik. Het komt er alleen op aan, dat de uitwerkingen op eenige ongesteldheden duidelijk blijken om gasten te trekken, niet alleen uit het land, maar ook uit vreemde landen. Wanneer ik in dit geval de hulp der Regering zoude inroepen om orde, ruimte, gemak, vermaak bij die inrigtingen te bevorderen uit het belang van Huishouding van Staat, zo meen ik egter geenszins een verbod aan te raden, dat mijne landgenooten zouden moeten vreemde wateren voorbijgaan en de onze gebruiken. De rhumatieke Nederlander ga vrij naar Aken of Wiesbaden, en de buitenlander herstelle vrij zijne zenuwen in ons zeebad.

Na het bad maakt men wel in Duitschland een tweede kuur of nakuur; bestaande in een reisje door aangename landouwen. Men besteedt daaraan een gedeelte van den zomer, om de schoonheid van het jaargetij, en daarmede valt men niet onmiddelijk uit de baden in de koude, maar gaat op de zagtste wijze tot eene groote verandering over. Voor mij kwam deze nakuur des te nuttiger voor, omdat ik terugkeeren moest in eene meer noordelijke en vogtige luchtstreek, welke de verandering zelfs gevaarlijk konde maken. Ik besloot er dus gaarne toe en bezogt de boorden van den Main, van de Nekkar, eenige dagen vertoevende in Mentz, in Frankfort, in Darmstad, in Mannheim.

De Main bevalt in zijne loop, ook na het gezigt van den

Rhijn. De wegen leiden er niet langs, zij geven niet het denkbeeld van kaaien, zo als ik aan den Rhijn menigmaal om de kaaien van de Seine dagt; maar zij brengen op schilderagtige punten, waar het oog met genoegen op den stroom verwijlt. Zoo reed ik van Wiesbaden dwars door uitgestrekte en golvende velden naar Hochheim aan den Main, waar de beroemde wijnen van dien naam groeien, niet verre van den uitloop der rivier in den Rhijn. Schoner is het belvedere, *die schöne Aussicht*, te Frankfort, eene kaai onlangs aangelegd aan de nieuwe zijde der stad. De Main scheidt Frankfort af van Saxenhausen, die beide eigentlijk maar eene stad uitmaken. De gemeenschap wordt hersteld door eene lange steenen brug, vanwaar de stroom met zijn eilandjes en armen zig heerlijk vertoont. Van de brug oostwaarts loopt de nieuwe kaai langs een nieuwen uitleg, en vereenigt de stad met de rivier tot een schoon geheel. Men verlangt naar een voortzetting dezer kaai, men begeert ze mede aan de overzijde van het water, men verheugt zig te vernemen, dat er aan beide zijden reeds aanvankelijk iets daarvan bestaat. Boven Frankfort ligt aan den zuidelijken oever van den Main het kasteel van Rumpelheim, zomerverblijf van den Landgraaf van Hessen Kassel, eertijds gouverneur van Maastrigt, en die mij, kan ik zeggen, onthaald heeft met een hollandsch hart. Het gezigt van daar op de bergen aan de overzijde, op Frankfort, op Hanau, op den stroom, op de schipbrug, biedt wederom nieuwe schoonheden aan. Men komt er over Offenbach, een regulier en welvarend steedje, vervuld met fabrieken, met pakhuizen van Frankforter kooplieden en met fraaie tuinen en tuinhuizen. Een van deze laatsten aan den Main gelegen heb ik bezogt en het lieflijkst gezigt op den stroom gevonden. Eene koepel, schier in denzelven gebouwd, rust op ruime kelders, verdeeld in badvertrekken, uit welke men met een trapje in een boot stapt. Hier is dus alles tot vermaak en gemak vereenigd, om de rivier te zien, om er in te baden, om er op te varen. Terugkomende van Offenbach naar Frankfort geniet men al naderende een grootsche

vertooning; de stad namelijk met den stroom aan hare voeten, den Taunus in den rug. Het is als een groote schilderij; het gebergte donker gemaakt door den helderen hemel en het landschap met de stad daarop uitkomende. Aan deze zijde vertoonen zig de meeste nieuwe gebouwen, die in de laatste jaren op den grond der geslegte vesting zijn opgevoerd. Men ziet zelfs eenige der openbare tuinen en wandelingen, die de plaats van wal en bolwerken innemen. Even aangenaam is een rit aan de noordzijde van den Main tot Hanau. Het punt van deze stad heeft veel belangrijks; eerst de stad zelve, mede regelmatig gebouwd voor twee derde deelen, door de nederlandsche kolonie aan de vervolgingen van Alva ontvlugt, en door de fransche kolonie van uitgewekenen bij de intrekking van het edict van Nantes. Vervolgens bezocht men het ruim kasteel van Philipsruh met een aangenamen tuin en oranjerie op den oever, tot wandeling en vermaak aan het publiek vrijgelaten; eene fasanerie of menagerie een kwartier uurs verder, zes of zeven honderd morgen groot, meest bosschen, en eindelijk het Wilhelmsbad met elegante gebouwen en een fraai engelsch park, dat op geene badplaats hiermede gelijk staat. Ware de kracht van het water evenredig aan de natuurlijke schoonheden der plaats, zo zoude Wilhelmsbad even bezogt zijn als eertijds. Al deze even aangestipte plaatsen zijn aan elkanderen verbonden door lange, breede lanen, die in het vierkant dooreen loopen, geen zeldzaam gezigt in de Nederlanden maar wel in Duitschland. De boomen op de wegen zijn hier meestal vrugtboomen, en opgaande boomen ontmoet men anders weinige, behalve in bosschen. Zo ligt er een aangenaam bosch bij Frankfort aan de zuidzijde van den Main, den stroom af. Men komt er langs een vorstelijke landekonomie van den Heer van Bethman en de lieve buitenplaats Louisenburg van denzelfden. Dit bosch is een van de menige lustplaatsen, waar de inwoners van Frankfort vooral op Zondagen zig in zulke getalen verspreiden, dat de stad als ledig loopt, en wagten bij de brandspuiten moeten gekomman-

deerd worden om de grootste onheilen van brand te hoeden.

Ik heb den Nekkar het eerst gezien aan haren mond te Mannheim, wederom een regelmatige stad en mogelijk het model van alle de andere. Toen Lodewijk XIV de Palts deed verwoesten werd ook Mannheim op zijn last vernield en aan dat ongeluk verdankt het een regelmatigen opbouw. Nog onlangs was het eene vesting, beurtelings door de Oostenrijkers en de Franschen bezet, ja, dezer dagen is er op den bondsdag beraadslaagd, om het opnieuw te bevestigen. Mannheim, aan zo veele gevaren ontkomen, ligt thans open met geslegte wallen, midden in tuinen en bouwlanden, aan den samenloop van vaarbare stroomen, en kan den zegen van handel en nering genieten, naarmate deze vrij worden en ongestoord bloeien mogen. De grond wordt vrugtbaarder, hoe meer men van de lage Rhijnoevers naar Heidelberg opklimt. Bij deze stad op de helling van bergen gelegen, dringt de Nekkar door een keten van bergen heen, komende uit het lachende Nekkardal en haren weg banende Rhijnwaarts. Dit punt is een der schoonste en beroemdste van het Zuiden van Duitschland. Ik was voornemens om hier terug te komen en mij eenige dagen in Heidelberg op te houden. Maar ongunstige omstandigheden noodzaakten mij vervolgens om dit aangenaam ontwerp tot een volgend jaar uit te stellen.

Te Heidelberg is men op de bergstraat en houdt dezelve tot digt bij Darmstad; het is een weg aan den voet van den boven reeds gemelden bergketen, welke op drie vier uren afstand van den Rhijn loopt. De wijnstokken zijn hier overvloediger dan ik ze ergens aangetroffen heb, en bedekken niet zelden de hoogste toppen van het gebergte. Dit wendt zig Oostwaarts bij Heidelberg om de Nekkar door te laten, en zo ontstaat er eene Zuidzijde tegenover de middagzon, zo als in de Rheingau. Daar is vervolgens niet anders te zien, dan een enkelen wijngaard, en ik begreep op eens hoe het grootste wijnvat van de weereld op deze plaats was gemaakt. Bij den overvloed van wijn komt langs de bergstraat ook de overvloed van alle andere gewassen

en vrugtboomen. Het waren de warmste dagen van Augustus, die ik op op dezen weg heen en weder genoot, en op het gezigt van zulk een wonderbare vrugtbaarheid, in zulk een fraaien oord, ademende een heldere zomerlugt, riep ik in verrukking uit:

Hier ist die Fülle des Lebens.

In de uitgebreide vlakte tusschen deze bergen en den Taunus ligt aan deze zijde Darmstad, zo als Frankfort aan gene. Hier is de grond zandig, maar de vlijt der inwoneren niet geringer dan rondom Mannheim. De dorpen dragen alle sporen van een laten oorsprong en zijn fraaier en regelmatiger. Zoo is ook Darmstad voor het grootste gedeelte een nieuwe schepping, en de Rhijn- en Nekkar-straten vertoonen een verschijnsel in de bouwkunst . . . . .

Aan den voet van den Taunus wedergekomen, verkoos ik nu dwars over het gebergte naar Koblentz te reizen. Schwalbach ligt reeds midden in de ketenen, dog van daar noordwaarts klimt men in de wolken. Een fijne en digte regen verduistert de lugt, totdat men wederom iets lager daalt. Daar ontdekt men dan op de naaste toppen de hangende wolkjes als een hairtooisel aan de boomen vastgehegt, en men begrijpt, dat men door dezulke is heengereden. Het gewoon gezigt op deze hoogte is hetzelfde als op een golvende vlakte, totdat men hier of daar eene opening naar het dal opspoort, of met verwondering den Rhijn in de diepte vloeien ziet. Van deze breede ruggen zakt de weg naar de oevers der Lahn, die aan de voeten der bouwvallen van het aloude kasteel van Nassau de natte beemden vormt (*die nasse Au*), waarvan dat doorlugtig geslagt den naam heeft aangenomen. Snel is de stroom, op sommige plaatsen zo warm door de opwellende bronnen, dat men er de hand niet in houden kan. Aan de overzijde bedekt de wijnstok wederom het gebergte zuidwaarts, en de weg leidt door het enge dal naar Ems. Hier staat een enkel badhuis als een paleis met bergen en rotsen in den rug en aan beide zijden, met een

wandeling en rustplaatsen lang den oever, met een brug over de rivier, met een weitje aan den anderen kant en daar agter met hooge wijnbergen, als suikerbrooden gevormd, en daardoor rondom blootgesteld aan de levenwekkende zonnestralen.

Van Ems reist men wederom nabij de wolken tot Koblentz, waar ik nu de Moezelvallei met een verdubbeld genoegen en op mijn gemak bezogt. Wijders op den reeds bekenden weg tot Keulen bemerkte ik doorgaans, dat dezelfde gezigten fraaier waren den stroom af dan op reizende. Nu bleef ik nog aan den Rhijn tot Dusseldorp, om ook daar de herschepping van eene vesting in nieuwe straten en vorstelijke tuinen te zien. De fransche magt, zo als de lans van een held onder de oude Grieken, heeft hier gewond en geheeld. Nog heden wordt er veel gebouwd en zelfs geplant, terwijl het verbaasd oog van den reiziger vraagt of deze publieke wandeling voor de stad of de stad voor het park aangelegd is?

Den Rhijn, die alles versiert wat hij aanraakt, verliet ik hier, met een blik van verlangen naar Elberveld. Van daar en uit de omstreken wijd en zijd komt de menigte van fabrieksgoederen bewerkt door een vlijtig volk, midden onder kolengroeven en ijzermijnen. Ik wendde mij naar Kreveld, daar geen mindere vlijt, bij soortgelijke omstandigheden, den oorsprong aan een der liefste stadjes heeft gegeven, regelmatig, sierlijk, zindelijk, volkrijk. Kleef, zo sterk bezogt door onze landgenooten om zijn statigen diergaard en lachende belvedere, was mijn laatste verblijf in Duitschland, en ik begaf mij over de woestijnen van Elten naar den IJssel. Op een geringen afstand over dezen Vaderlandschen vloed ging mijn hart open in het paradijs van Velp, al wederom verfraaid in de laatste drie jaren. Nog hooger sloeg mijn hart op den nieuwen straatweg tusschen Arnhem en Utregt, door de schoonste landstreek, aan alle zijden versierd met landhuizen en tuinen; een tooneel van rijkdom en goeden smaak vereenigd, zo als geen ander land denkelijk oplevert. Overal, dog in de Provincie van Utregt

inzonderheid, waren de gelukkigste ontginningen zichtbaar. Te Amersfoort bezogt ik een nieuw werkhuis, te Soestdijk het afgebouwd kasteel, hield mij een paar dagen op te Amsterdam, en bereikte eindelijk den Haag, na een jarige afwezigheid.

Behalve het herstel van kragten en verbetering van gezondheid, waren er ook eenige opmerkingen uit de reis geboren onder de beschouwing van zo veele en belangrijke voorwerpen en in de gesprekken met verstandige menschen. Ik zal tragten al het dagelijksche te mijden, hetwelk in alle beschrijvingen te vinden is om slechts het merkwaardige uit te kippen, dat te pas komt in de Huishouding van Staat.

De velden heb ik meestal vrugtbaar en welgebouwd bevonden Ik ben het meest verwonderd geweest over de menigte van landvrugten, die op kleine stukjes naast elkanderen gelegen groeiden, alles in den lommer van ooftboomen. Ik twijfel nog of ik boomgaarden gezien heb met veldvrugten er onder, of velden met ooftboomen er op. Dit verschijnsel begon in het Rhijndal, waar het nauw wordt, en waar ik een meerdere warmte gewaar werd tusschen de hooge bergen. Ik schreef zulk een buitengewone vrugtbaarheid toe aan die warmte, gevoegd bij het Rhijnwater. Maar naderhand ontmoette ik hetzelfde verschijnsel in Nassau, op hooge gronden, op de bergstraat, daar geen water vloeit, en elders. Mij heugt van een rid langs de Zuidzijde van den Main, beneden Frankfort, waar aan de linkerhand een onafzienbaar veld tarwe, en regts een dergelijk stuk haver lagen, geheel bedekt met ooftboomen, in zulk een uitgestrekte vallei, dat de verafgelegen bergen er geene de minste terugkaatsing van zonnestralen konden verwekken. Hier en daar bemerkte ik wel, dat er onder de oude boomen een mindere groei plaats vond, dog over het algemeen was dit niet het geval. Ook merkte ik meenigmaal op, dat de ooftboomen toenemen, niet alleen langs wegen, daar zij pas voor het eerst geplant zijn, maar ook agter de rijen langs den weg, naar het binnenste van het veld toe. Het blijkt dus, dat dit dubbel gebruik van denzelfden grond over

het algemeen voordeelig geagt wordt, hetzij omdat de natuurlijke vrugtbaarheid en de kunst een genoegzaam voedsel tot tweeërlei oogst verschaffen, hetzij omdat de beide onvolmaakte oogsten nog meer opbrengen, dan eene enkele volmaakte oogst zou doen. Onder deze ooftboomen zijn veele notenbomen, en van de noten wordt oly geslagen, terwijl de stammen verwerkt worden tot schoone meubelen. Ook de stammen der karsenboomen dienen tot dit gebruik. Op sommige plaatsen worden de karsenboomen opgeslagen, zo als de gewone boomen, om lange stammen te verkrijgen.

Waar ik de meeste vrugtbaarheid van den bodem waarnam, daar heb ik doorgaans de kleinste stukjes land bij elkanderen gevonden. Uit deze kleine stukjes land besluit men gemeenlijk, dat de eigendommen klein zijn; en met regt. Een groot eigendom wordt gewoonlijk in groote stukken gebouwd en levert die onafzienbare velden op. Een klein eigendom moet in veele behoeften van een huisgezin voorzien, en het wordt opzettelijk versnipperd om allerhande vrugten voort te brengen. Maar was nu de meerdere vrugtbaarheid der kleine eigendommen eene oorzaak of een gewrogt? Was zij eene oorzaak en kon de grond gesmaldeeld worden omdat hij zo vrugtbaar was? Was zij een gewrogt, en was de grond zo vrugtbaar geworden, omdat hij gesmaldeeld was? Ik heb de ruimste velden gezien, daar allerhande granen stonden, tarwe op het eene, rog op het andere, en zoo voorts, alles even welig zodat de grond zeker vrugtbaar was, hoe groot ook de eigendommen. Door zulke velden heb ik een geheele zomeravond gereden, boven Bonn, logerende bij den Godesberg, waar de laatste Keurvorst van Keulen een tweede Spa meende te stigten. Maar even ruime velden heb ik op een zandigen bodem gezien, bij Darmstad, bij Mannheim, waar granen, ja tabak en hennep zeer schraal en karig groeiden. Hier was de vlijt der landbouwers zeer in het oog springende, alzo deze alleen de onvrugtbaarheid van den bodem had kunnen overwinnen, en vrugten er uit had gehaald, die een rijken grond vereischen. Er zijn

dus onder de groote eigendommen zowel vrugtbare als onvrugtbare landen, en op beide kan de vlijt des landmans uitblinken. Maar waar is de kleine eigendom, die slegte vrugten oplevert? Het dorre zand verandert onder de hand van den kleinen eigenaar in een vrugtbare korst. De kleine eigendommen zijn vrugtbaar door de natuur of worden het door de kunst.

Behalve de algemeene vorderingen in de landbouwkunde, waaraan de vrugten voor de geringste opmerkzaamheid bloot liggen, zijn de voortbrengselen van den grond ook nog in veele landen vermeerderd door den overgang van eigendom. Zo is er een menigte van kloostergoederen in de handen van landbouwers gevallen, die er een dubbele vlijt aan besteeden en er meer uithalen. De gebouwen zelf zijn veranderd in boerenwoningen, en op dezelve plaats, waar een lui en ledig leven veelal geleid werd, daar werkt nu de nijverheid aan de vermenigvuldiging der levensmiddelen. De Rhijnlanden stonden meest onder geestelijke heeren, en dus zijn hier meer dan elders zulke overgangen van eigendommen voorgevallen. Daar komen nog bij de verkochte domeinen door de pruissische regering, die ook in deze landen aanzienlijk zijn geweest. Niet slegts rijke lieden zijn daar koopers van geworden; maar de boeren, de oude bruikers, in de jaren 1816 en 1817 rijk geworden, ingevolge de hooge prijzen der granen, zijn opgeklommen tot den stand der eigenaren. Dit verschijnsel heeft Duitschland gemeen met de Nederlanden en met Frankrijk, en overal moet het een merkelijken invloed hebben op den staat van den landbouw. Deze wordt er door verbeterd, en uit elke verbetering vloeit een evenredige vermeerdering van den jaarlijkschen oogst voort.

Zodanige vermeerdering van landvrugten heeft moeten op de prijzen drukken, vooral bij jaren van overvloed, zo als wij heden beleven. Ook hoort men alomme over de lage prijzen der granen klagen en ronduit verklaren, dat de landman daar niet mede bestaan kan. Nu zijn tog de winsten van den landman,

daar wij hierboven van gewaagd hebben, zo groot geweest in de dure jaren, dat er altoos geen dringende nood voor het oogenblik zijn kan. Maar ik wenschte ook wel de hedendaagsche lage prijzen vergeleken te zien bij de lage prijzen van dertig, veertig, vijftig jaren geleden. Wij waren ten eenen male gewend geraakt aan oorlogsprijzen, door alle de oorlogen voortgevloeid uit de fransche omwenteling. Nu de vredeprijzen terugkeeren, komen zij ons onnatuurlijk voor, en zijn het denkelijk niet. Ik verbeeld mij, dat uit een naauwkeurig onderzoek blijken zou, dat de oude lage prijzen nog lager waren, dan onze tegenwoordige. Op dien tijd waren, ja, alle andere goederen beter koop, en er bestond eene evenredigheid tusschen de lage prijzen der fabriekaten en de lage prijzen der levensmiddelen. Maar ook heden dalen de prijzen van alle goederen en de fabriekaten komen dagelijks nader aan de gestoorde evenredigheid met de levensmiddelen. Van de katoenen stoffen is het al lang bekend, dat zij zeer goedkoop geworden zijn na den vrede. Van de wollen stoffen, namenlijk de lakenen, hoort men nu hetzelfde. De kleine koopman, die duur ingekogt heeft en nog een voorraad heeft, houdt de prijzen op zo lang als hij kan. Dog men verneme bij de groote kooplieden naar de prijzen in het gemeen, en het antwoord zal zijn, dat alle prijzen naar den staat van vrede terugkeeren, en dat er slegts eenige uitzonderingen alsnog overblijven, zoo als de koffij onder de koloniale waren. Er moest wel ergens een begin zijn, en dit is niet onnatuurlijk bij de levensmiddelen geweest. Daarop volgt nu al het andere, en beide de onderlinge evenredigheid tusschen levensmiddelen en fabriekaten en de algemeene goede koop worden er door hersteld. Wanneer nu de landman weinig geld ontvangt voor zijne vrugten, zo zal hij ook even weinig uitgeven voor zijne behoeften.

De algemeene daling der prijzen redt niet alleen den landman uit den nood, maar heeft nog heilrijke gevolgen voor de meeste standen in de maatschappij. Elk, die een bepaald inkomen heeft,

wint bij een algemeenen goeden koop, zo als hij verloor bij een algemeene duurte. De dagloner kan nu bestaan en zijn huisgezin onderhouden. Te voren bleef hem niets over dan de verhooging der daghuur, maar het is een bekende zaak, dat zulk een verhooging allermoeielijkst valt, en dat het lang duurt eer het daartoe komt. Men weet en erkent eenstemmig, dat de daglonen verre beneden hun ouden stand en evenredig veel te laag zijn. Welk een aanmerkelijk gedeelte van de maatschappij maakt nu niet de dagloner uit, en deze groote menigte wordt uit de behoeftigheid en den nood geholpen door algemeene lage prijzen. Evenzeer als de dagloners hangen alle dienstbare menschen, die een jaarlijksche huur trekken, van de prijzen af, en ook hun getal is zeer groot. Alle de ambtenaren, hetzij van den Staat, hetzij van mindere lichamen, van den aanzienlijksten tot den geringsten, hebben meer of min aan hunne vaste wedden, naar mate van de hooger of lager prijzen van alle dingen. Evenzoo de leeraars van den godsdienst, van wetenschappen, van kunsten. Niet minder de rentenier, wiens inkomen hetzelfde blijft, ook wanneer alles duurder is geworden, ja, die in zulke tijden het meest aan bankrotten bloot staat. Schier al de leden der maatschappij hangen dus af van de hooge of lage prijzen, omdat zij alle een inkomen in geld hebben, hetwelk weinig of niet verandert. De landman en de fabriekant staan schier alleen tegen elkander over met gelijke voordeelen. Bij eene algemeene duurte koopen zij duurder in, maar verkoopen naar evenredigheid, en zij verliezen niet. Het is als het ware een ruiling van fabriekaten en levensmiddelen, en de prijzen worden onverschillig. Dan bij deze uitzondering blijft het voordeel slegts aan de hoofden, en de dienstbaren, de dagloners, zo op het land als in de fabrieken, deelen er niet in. Die met een vast inkomen altijd van de prijzen afhangen, deze maken de massa van de maatschappij uit. Genoegzaam de geheele maatschappij heeft een merkbaar belang in de daling der prijzen en in den algemeenen goeden koop.

Niet minder belang heeft de Staat, die zijn inkomen uit belas-

tingen trekt, die mede een vast inkomen heeft, en die te kort moet schieten, wanneer alle de voorwerpen van zijne noodwendige uitgaven duurder zijn geworden. Wat dan gedaan en op welke wijze het meerder geld, dat onmisbaar is, gevonden? Door nieuwe belastingen, waar de geheele maatschappij wederom door lijdt, en dit zonder eenige uitzondering van stand of nering.

Wij hebben gezegd, dat de daling der levensmiddelen een begin heeft gemaakt van de algemeene daling der prijzen. Bij een dieper onderzoek zal men bevinden, dat dit begin niet toevallig is, en dat er in de prijzen der levensmiddelen iets is, hetwelk tot een regel strekt voor alle andere prijzen. Het is daarom natuurlijk, dat de daling bij de levensmiddelen begint. Na den vrede in November 1815 stond dan ook eene daling het eerst te wagten, maar de regens en misgewassen der volgende jaren hebben het belet. De granen bleven duur, werden duurder en de algemeene daling kon niet volgen. Eindelijk zijn de oogsten overvloedig geworden, en nu komen de granen niet alleen terug van de laatste rijzing, maar ook van de oorlogsprijzen. Op deze daling volgt mede een algemeene daling, en de staat van oorlog maakt plaats voor den staat van vrede. Nu hebben wij het vooruitzigt op een algemeenen goeden koop, waarbij de geheele maatschappij tot verademing komen zal.

Maar veele staatkundigen hadden dezen natuurlijken loop der zaak gaarne gestuit. Zij hadden gaarne gehoor gegeven aan het geschreeuw van den landman, en hetzij door verbod van invoer, hetzij door andere wetgevende maatregelen de prijzen der levensmiddelen opgehouden. Daarmede ware dan die zegen voor de maatschappij, zo als wij denzelven geschetst hebben, in de geboorte gesmoord geworden. De vloek der algemeene duurte ware in een minder of meerder trap gehandhaafd geweest. In sommige landen is dit wezenlijk het geval, omdat men aan ander geschreeuw heeft gehoor gegeven, omdat men door middel van de wetten den prijs der fabriekaten heeft opgewonden, en omdat men nu hetzelfde niet durft te weigeren voor de levensmiddelen. In Groot-

Brittanje worden de korenwetten gehandhaafd, ofschoon men openlijk erkent, dat zij nadeelig zijn. Op dit stuk is het rapport, den 18 Juni 1821 in het Huis der Gemeenten uitgebragt, hoogst merkwaardig. De Maatschappij van Weldadigheid heeft hetzelve vertaald in *de Star*, en daarmede dienst gedaan aan het publiek. Wij hebben ons zelve gelukkiglijk nog niet aan zo vaste banden gelegd als de Engelschen, en het valt ons gemakkelijker bij tijds terug te keeren. Hebben wij de verderflijke verhooging van eenige prijzen door overdreven hooge regten op vreemde fabriekaten bewerkt, bij de nieuwe wet is een maximum voor deze regten gesteld en het kwaad binnen zekere perken gebragt. Voor de verder gaande eischen der fabrikeurs, die zig gewend hebben en die men gewend heeft om voorregten te genieten boven hunne medeburgeren en ten koste van het algemeen, voor die eischen wordt gezorgd door de premien in de plaats van hooge regten. Het is eigen aan de premien om de prijzen eer laag te houden en zelfs te drukken, zo als het eigen is aan de hooge regten om de prijzen op te jagen. Door onze onthouding van alle tusschenkomst omtrent de prijzen der levensmiddelen, en door de afschaffing der hooge regten op de vreemde fabrikaten, zullen wij dan weldra tot dien natuurlijken staat der prijzen terugkeeren, waaruit een algemeene welvaart voortspruit, door sommige volken vrugteloos begeerd, en ook ons bijna door waanwijsheid ontroofd.

Ontginningen heb ik bijna of niet in Duitschland bemerkt, en heidelanden eerst wederom gezien tusschen Keulen en Dusseldorp. Later stiet ik op de Gochsche heide bij Kleef en zag Pfaltsdorp liggen, daar ik voeger van gewaagd heb. Eindelijk reed ik vrij lang door de heide bij Elten, waar de grenzen tusschen ons en de pruissische provincien loopen. Sporen van oude ontginningen heb ik daartegen veele in Duitschland ontmoet en er reeds van gewaagd. Nieuwe teelten zijn mede een soort van ontginning en zo heb ik tabak in den omtrek van Mannheim opgemerkt. De boeren, zeide men, waren er rijk mede geworden. Onafzienbare velden waren er mede bedekt, dog de plant stond zeer schraal.

Welk een onderscheid met den tabak, die ik kort daarna te Biljoen en in den omtrek van Rheenen zag. Ik dagt daarbij aan de volle airen en de dorre airen van Pharao. Even schraal stond de hennep op dezelfde plaats, en nogthans bleek uit de menigvuldigheid der teelt, dat het met geen van beiden eene proefneming was. Ik teeken deze gebrekkige teelt aan, als iets dat de aandagt verdient, omdat andere vrugten er in een volmaakter staat gebouwd waren, en men deze nogthans verkoos te bouwen.

In Gelderland en Utregt heb ik veele jonge ontginningen gezien en onder anderen de menigte van boomgewas. Ik zag er des te meer nieuws, alzo ik den nieuwen straatweg voor het eerst reed. Voor dezen was dezelve bekend onder den naam van zandweg, en ik was er in geen vijf en twintig jaren geweest. Nu vloog ik met mijn koetsje, waar ik te kroien plag, eene eerste aangename verandering. Dog wat was er 't sedert niet gebouwd, geplant, geteeld! Ik vond korenvelden, bosschen, buitenplaatsen, waar mij duidelijk heugde, dat ik de kale heide gelaten had. Op de dorste heide stonden nu schotsche dennen in bosschen van allerlei hoogte. Deze boom groeit overal, en ik heb dien ook in Duitschland aangetroffen, midden in de groote bosschen op den Taunus. Het domein had er veele overgenomen van de gemeenten tegen de schulden in de oorlog gemaakt en die zij niet in staat waren te betalen. Alle de ledige plekken, te dor voor ander geboomte, waren er met jonge dennen aangevuld. Ook tusschen Frankfort en Mannheim was het schrale zand, dat hier en daar alle andere teelt scheen uit te sluiten, daarmede beplant, en de boomen stonden meestal zeer hoog. Deze ontginning is de langzaamste, maar zeker. De grond wordt er door voorbereid tot eene onbekende vrugtbaarheid en tot den veldbouw. Langs den straatweg van Biljoen af over Arnheim tot Utregt toe stonden eiken, beuken, iepen, linden ook larixen, veelal in dubbele rijen. Aan beide zijden van den straatweg waren nieuwe wegen op denzelven aangelegd, en ook deze beplant. Wij bezitten weinige bosschen althans van eenige uitgebreidheid, maar de menigte van beplante wegen

met de veele buitenplaatsen bedekken ons land met zoveel opgaand geboomte als Duitschland. Zelfs rondom de velden en weilanden begint men hooge boomen te planten. Misschien is er eene zwarigheid te overwinnen, die in hooge gronden geen plaats heeft. De boomen schieten niet zo hoog op en de schaduw is dus hinderlijker aan gras en veldvrugten. Vlaanderen is evenwel op veele plaatsen mede een laag land en als men die provincie van den toren te Antwerpen ziet vertoont zij het gezigt van een groot bosch. Ik geloof, dat men bij ons de kunst van opslaan niet algemeen genoeg verstaat, of veel meer, dat men er de hebbelijkheid niet van heeft.

Hoeveel heide er ook ontgonnen is, blijft er egter zeer veel over, dat er vatbaar voor is. Ik zal slegts eene strook aanwijzen, het land van de Greb tot Amersfoort. Hetgeen daar geteeld wordt toont genoegzaam aan, dat het geheel zou kunnen geteeld worden. Maar het ontbreekt er vooral aan eene vaart, eerst om het noodige aan te brengen, dog hoofdzakelijk tot afvoer van de vrugten. Zulk een vaart zou er gemakkelijk temaken zijn. Van Wageningen tot aan de Greb loopt een hooge dijk, om het water van de Lek te bedwingen, hetwelk anders verre over het land zoude stroomen. Bij de Greb ligt er eene sluis in den dijk, en door dezelve loopt het water een paar uren ver tot aan het dorp Veenendaal. Dit water wordt bevaren door turfschuitjes. De Ems te Amersfoort ontstaat uit de samenvloeiing van eenige beekjes van de Veluwe, voornamelijk van de Luntersche beek, die mede reeds een gedeelte van het jaar voor schuitjes vaarbaar is. Het water van de Greb, de Grift genaamd, zou dus ligt te vereenigen zijn met de Ems, en de groote Lek zoude de uitputtelijke kolk zijn voor de nieuwe vaart met alle hare sluizen. Van Amersfoort vloeit de Ems in de Zuiderzee, en wordt gedurig bevaren door beurtschepen en andere over de zee naar Amsterdam. De markt van Amsterdam zou dus gereed staan en bij de hand zijn voor alle de vrugten van dit land. Niet alleen de landbouw zou er door bloeien, maar ook de fabrieken van Scherpenzeel en andere

dorpen zouden er voor aan- en afvoer door winnen. Het land noodigt als het ware tot graven uit door de helling van de wederzijdsche hoogten, namelijk de hooge Veluwe en de zoogenaamde Amersfoortsche bergen, tot een breede vallei. Eertijds diende deze tot een overstrooming en dekking van een militaire linie. Heden is de linie agter uit gebragt tot bij de stad Utregt. Is deze eens voorhanden, zo zullen er andere vaarten op aangelegd worden, zo als de wegen op den straatweg. In de buurt ligt het schoone dorp Barneveld, en zo dit als andere zullen de gemeenschap te water zoeken, waartoe de bestaande beeken den weg zullen wijzen. De prijs van de veldvrugten zal rijzen, en gevolgelijk de prijs der landerijen. Reeds in mijne jeugd heb ik over het nut van zulk eene vaart hooren uitwijden; aan de Greb hoorde ik er nu wederom van spreken, en dezer dagen bij gelegengeid van schattingen voor de registratie vernam ik klagten, dat er in Utrecht landerijen waren dragende de schoonste tarwe, en geen honderd rijksdaalders den morgen waard, om de moeielijkheid van vervoer. De schuld daarvan wordt alligt aan het provinciaal Bestuur geweten; dog mij is bekend, dat dit er zig mede bezig houdt, en er is veel meer zwarigheid bij de landeigenaren, die de handen dienen in één te slaan. Laten onkundige boeren het nut eener vaart nog niet inzien, en door de gewoonte beheerscht, verkiezen om den weg met gespan te ploegen; groote eigenaren, beschaafde lieden, moeten voorgaan en met hun voorbeeld de algemeene stemmen winnen. Aan de straatwegen zien wij, wat het goede voorbeeld en de volharding vermogen, en binnen hoe weinige jaren de grootste ondernemingen voor partikuliere rekening zijn tot stand gebragt. Bij ditzelfde Amersfoort wordt er wederom een straat weg aangelegd van een uur gaans en als tot eene proeve, ofschoon het nut van denzelven niet op eenen dag te noemen is bij dat van de vaart. Maar daar is een liefhebberij ontstaan voor de straatwegen, zo als die in vroeger eeuwen bestond voor de vaarten, waarmede Holland en Utregt zo rijkelijk zijn voorzien geworden.

Zulk een vaart heb ik nu nog voor het eerst leeren kennen in de provincie Utregt, bij Neerlandsbroek onder den naam van de Wetering, vallende in den Krommen Rhijn, en dienende tot gemeenschap van een groote streek lands met de stad van Utregt. De Wetering loopt door zeer lage gronden, oudtijds een moeras, dewelke tot bouw- en weiland is geworden, ja, waar heden de schoonste huizen met buitenplaatsen staan. Ik kan niet verzwijgen, noch vergeten, dat ik daar in een groot huis door hem zelven gebouwd den ouden Heer van Lynden van Luneburg bezogt heb, die op zijn negentigste jaar te voet naar en uit de kerk wandelt, zijne geestvermogens volkomen bezit, als een patriarch onder zijne talrijke bloedverwanten woont en mijn hart verheugde met een zegenwensch uit te spreken over mijne pogingen tot welzijn van het Vaderland. Mogt ik eene vrugtbare poging gedaan hebben om de welvaart van Neerlan is-broek over te brengen, of veel meer na te bootsen, in de vallei van de Greb. De beginselen daarvan heb ik reeds gezien, onder anderen op het landgoed de Treek, eene schepping van den Heer de Beaufort, wiens voorbeeld en oogmerken de hoogste aandagt verdienen. Ik was twee jaren te voren door Amersfoort gekomen zonder de Treek te kennen, dog werd opmerkzaam gemaakt door een vriendelijken wenk, daar ik deze reis gevolg aan heb gegeven.

Langs de naakte heide, ja in dezelve, heb ik gezegd, dat de heerlijkste buitenplaatsen gelegen waren, en daar moet ik nog op terugkomen, als een punt van vergelijking met de vorstelijke tuinen in Duitschland. Zo als ik tog Biljoen in het gezigt kreeg, herrinnerde ik mij, dat zulke statige lanen in Duitschland het zeker kenmerk waren van een Vorstelijken tuin. Hetgeen men onder ons in menigte vindt, toebehoorende aan partikulieren, is zeldzaam in Duitschland en slegts eigen aan Vorsten. Onder alle de schoone buitenplaatsen, menigmalen grenzende aan elkanderen, op den langen weg van Zutphen, Arnhem, Utregt, Amersfoort, Amsterdam, Haarlem en den Haag, wil ik hier maar eene uitkippen, Broekhuizen aan deze zijde van Amerongen, en die voor mij nog

nieuw was. Het huis, de oranjerie, omringd van een waterstuk, gezamentlijk versierd door een rijzig geboomte, zouden alleen de verwondering van reizigers verdienen. Het oog ontdekt inmiddels een eind van de hartekamp, verlevendigd door spelende rheetjes, en die op zigzelve een park is. Dit tweede tooneel wordt afgewisseld door een derde van groote dennenbosschen op heuvelen, en op den hoogsten een Zwitsersch huisje met een ruime bovenzaal, van waar veertig torens zig aan het bloote oog en zestig door een verrekijker vertoonen. Hier kan elk zo lang vertoeven als hij wil, en er komen dagelijks gezelschappen om thee te drinken, of met de koude keuken om er een dag door te brengen en geheel Broekhuizen te bewandelen. Dit leveren van een gebouw en van een pragtige wandeling aan het publiek is op zig zelf iets vorstelijks. De vorsten in Duitschland doen dit algemeen en hunne fraaie tuinen zijn de aangenaamste publieke wandelingen. Enkele partikulieren, die zulke tuinen aanleggen, volgen dit gastvrij voorbeeld. Ik schepte grooter genoegen in het gezigt van het Zwitsersch huisje, dan ik verwagt had na de ruime gezigten, die ik in Duitschland had genoten. Ook hier zag ik den Rhijn in het verschiet, maar welk een verschil met den Rhijn tusschen de hooge bergen, waar de stroom met twee armen een eiland omvat, en dan met een grooten slinger de gedaante van een meer aanneemt. Hier is alles kleiner, dan dit kleine lijdt ook een naauwkeurig onderzoek van het spiedend oog. Honderdmaal zo uitgebreid en meer zijn de gezigten van de bergen, en de verzameling van zo veele voorwerpen, als zig teffens opdoen en zo schilderachtig groepeeren, maken een betoverend geheel uit. Zoek dan een van de duizende voorwerpen uit, het uitmuntendste van allen, en op zig zelf is het niets bij een Zeist, bij een Doren, bij een Driebergen. Onder de Duitsche tuinen heeft Schwetzingen een grooten naam; het is nabij Mannheim gelegen en de Keurvorsten van de Palts hebben er een moeras gedempt, om een klein Versailles te scheppen. Als tuin is Schwetzingen egter niet grooter noch schooner dan een Holland-

sche buitenplaats van den eersten rang. De veele gebouwen, tempelen, badhuizen, bouwvallen, standbeelden, kenmerken den vorstelijken aanleg. Maar de engelsche partij, die de fransche omcingelt, is niet eens naar de nieuwste vrije manier, en ademt nog de eerste beschroomde proeven van dezelve. Wat is het nu, dat ons klein landje, onzen moerrassigen grond, zo vorstelijk heeft uitgedoscht? Van waar deze parken van partikulieren aan wederzijde van lange wegen? Wat heeft hier die wonderen uitgewerkt, daar elders of vorsten of vorstelijken personen mede pronken? Het is de koophandel in de eerste plaats; en geen mensch ontkent dit of twijfelt er aan. Ja, het is niet alleen de handel van oude tijden, het is ook die van heden, in zijn onderdrukten staat. Wie het zien wil ga eenen aanleg bij Arnheim bezoeken, waar nieuwe schatten van Amsterdam de lachende beemden van Gelderland zullen optooien. Inmiddels zet het handelshuis zijn luisterrijken loop voort, en nadat er zo veele millioenen zijn uitgegaan, houdt het ongestoord zijnen rang staande in den weereldhandel. Ik heb denzelfden invloed van den koophandel op den landbouw te Frankfort opgemerkt, niet alleen in de fraaie tuinen en buitenhuizen rondom de stad, maar ook in de landgoederen op een verderen afstand door kooplieden gekogt. De overgewonnen kapitalen van Frankfort worden aangelegd tot verbetering der grondeigendommen in Nassau, in Hessen-Darmstad, in Hessen-Cassel, zo als dezelfde kapitalen van Holland den grond verbeteren in Utregt, in Gelderland, in Overijssel.

In de gebouwen zijn geen mindere veranderingen voorgevallen, dan in den landbouw, en de bouworde van onderscheidene landen en tijden levert eene aangename beschouwing aan den reiziger op. Van Luik te Aken komende, hoe kort deze afstand en hoe ongevoelig deze grensscheiding zij, was ik wederom getroffen over het onderscheid tusschen de nederlandsche steden en de duitsche. Veel grooter onderscheid werd ik gewaar in Keulen, welke stad ik nu voor de eerste reis zag. Mijne verwondering groeide in Bonn, in Andernach, in alle de dorpen tusschen de steden en

langs den Rhijn tot Koblentz toe. Het eerst, dat mij tegenstond waren de naauwe en veel al kromme straten, waar de lugt geen vrij spel heeft, waar het water stinkt, waar eene stinklugt uit de huizen komt, waar de huizen weinig daglicht genieten, waar de onzindelijkheid in de woningen in de gemeene buurten walgelijk wordt. Ik bevond mij beter binnen de fatsoenlijke huizen, zelfs in mijn logement, en meende er eene tuinlugt te ontdekken. Maar op straat vielen mij gedurig de woorden van Jean Jacques in: *pourquoi avez-vous bâti des villes?* Te Koblentz werd ik twee steden gewaar, een oude en een nieuwe. De oude valt onder de voorgaande beschrijving, de nieuwe schijnt door de Keurvorsten van Trier in later tijden aangelegd te zijn. In deze haalde ik adem ziende uit mijne kamer op den Rhijn en de schipbrug. Ik bevond mij op eene kaai, daar ik zo lang naar verlangd had. Niets kan eene stad aan eene rivier zo versieren, zo gezond maken, als kaaien. Het gezigt, de wandeling, de frissche lugt vereenigen zig tot nut en vermaak. Maar om te beginnen met Keulen en voortgaande tot het kleinste dorp aan den Rhijn, had ik schier geen huis ontdekt met een gezigt op het water. De stadsmuren dienden tot een scherm, of de huizen stonden met den rug derwaards. Ook voelde ik mij benaauwd, zo als ik een stad of dorp inreed, en mijn borst werd eerst ruimer, wanneer ik in het open veld terugkwam. Ik lette menigmaal op het gelaat van de inwoners, om te onderzoeken of de kwade lugt geen invloed had op hunne gezondheid. Zij kwamen mij bleek en mager voor, en wel voornamelijk de vrouwen en de kleine kinderen. Grooter kinderen in de dorpen zagen er reeds beter uit, omdat zij medegingen op het veld. De kleeding in het algemeen was onzindelijk zo als de woning hetzij in de dorpen of in de agterstraten der steden. Door middel van kaaien zoude men de gezondheid en de zindelijkheid zeer bevorderen, men zou het gebruik van lugt en water ongemeen uitbreiden. Staaltjes van kaaien zijn er voorhanden en kunnen reeds dienen om de lust daartoe op te wekken. Over Keulen ligt het steedje Deutz, waar men aanlandt met de schipbrug. Daar is een fraaie zaal

aangelegd met terrassen langs het water en de Keulenaars vermaken er zig, hetzij onder dak of in de open lugt, het oog op den stroom en op hunne stad gekeerd. Op deze plaats, zoude men zeggen, moet het hun gedurig invallen, dat een kaai aan den Rhijn langs de geheele uitgestrektheid der stad een ware behoefte voor dezelve in alle opzigten is. Te Bonn heeft het oud Keurvorstelijk paleis, heden aan de Hoogeschool verleend, een uitzigt op het veld, maar de tuin strekt zig uit tot aan den Rhijn en eindigt met een terras, op welke het gezigt uitmuntend is. Ook deze terras zal wel met den tijd uitgezet worden tot eene kaai. Degene, die mij te Koblentz zo wel beviel, loopt nog maar langs een klein gedeelte van de stad, en aan de overzijde is er ook nog maar iet of wat van een dergelijke in het steedje het Dal of het Dal van Ehrenbreitstein. Aan de zijde van de Moesel is er een langer kaai, die evenwel veel verder zoude kunnen gaan; ja ook aan de overzijde der Moesel zoude er een kunnen gemaakt worden om te dienen tot een publieke wandeling. Te Mentz is er een goed begin gemaakt met beiden, en de wandeling behaagt er vooral; men prees er Napoleon voor de kaai en Jean Bon de St. André voor de wandeling. Hebben vreemdelingen en veroveraars zulke voorbeelden gegeven, zo mag men denken, dat Vaderlandsche vorsten en besturen die zullen volgen en overtreffen.

Na Koblentz vertoonde zig gedurig het gezigt van een oude en nieuwe stad, vooral te Mentz, Wiesbaden, Frankfort, Darmstadt, Mannheim, Dusseldorf. Het nieuwe onderscheidt zig merkelijk van het oude en schijnt op zijn hoogst eene halve eeuw te rekenen. Het nieuwe getuigt niet alleen van welvaart maar ook van smaak. Meestal heb ik slegts het uiterlijke gezien, zo als de schoone gevels; waar ik egter binnen geweest ben, heb ik alles meer geschikt tot gemak en meer elegant gevonden. Het gevoel van het schoone in de kunsten en in de toepassing daarvan op het gemeene leven hebben groote vorderingen gemaakt in de laatste halve eeuw. Deze vorderingen

hebben zelfs twee tijdperken, en in het tweede zijn zij met versnelde schreden geschied. Van daar dat de nieuwe stad gemeenlijk niet alleen uitsteekt boven de oude, maar dat de nieuwste nog verschilt van de nieuwe. In de groote steden valt dit nader onderscheid aanstonds in het oog en men bemerkt ligt wat er na den laatsten vrede gebouwd is. In Frankfort, in Darmstad, ziet men dit in het groot, met eenige opmerksaamheid ook elders. Te Dusseldorf zijn er drie namen voor de drie tijdperken, de oude stad, de Karlstad, de nieuwe stad. Te Wiesbaden is de oude stad in het midden en de nieuwe straten daar rondom aangelegd. De buitenzijde is zeer elegant, de volgende straat veel minder, en het binnenste gelijkt naar een dorp. Behalve dat de huizen en de oude steden lelijk zijn, zo ontbreekt ook alle regelmatigheid aan de straten, die door elkanderen heen slingeren, geen zelfde breedte hebben, en schier overal te naauw zijn voor twee rijtuigen. In de nieuwe steden zijn de straten breed, regt en doorsnijden elkanderen met regte hoeken. Hiermede zijn schoonheid en bruikbaarheid vereenigd, de huizen komen beter uit, de geheele straat vertoont zig aangenamer, de lugt speelt er gemakkelijk door heen, het water vloeit onafgebroken weg, menschen en paarden hebben de vereischte ruimte. Alle deze voordeelen vallen als op eens onder het oog, bij de eerste verschijning van regelmatigheid, en verwekken een gevoel van vergenoegdheid. De vergelijking van het oude met het nieuwe brengt deze vergenoegdheid tot op den hoogsten top. Een merkwaardig contrast in dien zin levert de Jodenbuurt in Frankfort op, alzo een gedeelte er van afgebrand was in 1796 door het bombardement van Generaal Jourdan, en zeer fraai werd herbouwd. Ik reed deze buurt met pret door, omdat ik altijd veel daarvan had gehoord, als voor dezen het eenig kwartier waar de Israëlieten mogten wonen en waar zij des avonds opgesloten werden. Nadat ik de nieuwe straat door was schrikte ik op het gezigt van de oude, die al het afgrijslijke insluit, dat hier-

boven in het algemeen aangestipt is. Veele huizen stonden open met de warmte, en ik verloor mij als het ware in de diepte derzelve, aan akelige spelonken gelijk. Het eenig troostelijk voorwerp leverde aan mijn hart de vriendelijke groetenissen van de inwoners op, die eene dankbare blijdschap schenen te betuigen over de eer, welke hun door de nieuwsgierigheid van een reiziger te beurt viel. Dergelijk een kontrast werd ik nog gewaar, toen ik het stadhuis en van daar het casino en het museum van Bethman bezogt. Het stadhuis is een overoud gebouw, waar, op een ouderwetsche zaal, de Keizers werden verkoren en vervolgens van de puije uitgeroepen. Deze puije ziet op de vierkante marktplaats, waarvan alle de huizen aan de middeneeuwen herinneren. De markt zelve wekt geen andere denkbeelden op, en het geheel heeft iets dofs en is als onder het stof reeds half begraven. Het casino staat in de schoonste buurt, eene straat zo breed, dat zij naar een plein gelijkt, meestal nieuwerwetsche huizen, opgeschilderd helder van kleur. Groote vertrekken met elegante meubelen, een boekvertrek met alle de nieuwspapieren, een biljardkamer, een vrolijk uitzigt, licht en lugtigheid, een gemakkelijke trap, bieden alle de aangenaamheden voor de gezelligheid aan. Het museum van Bethman staat als een tempeltje midden in een engelschen tuin op de publieke wandeling. Daar binnen vindt men de verzameling van de parijsche nabootsing der voornaamste antieken, en op zijn parijsch eenen man om alles aan te wijzen. In het laatste vertrek, waar men geleid wordt, staat de Ariadne van Dannecker, een fraai marmorbeeld, beweegbaar op een spil, zo dat men het in het regte licht kan brengen op honderd wijzen. Dit meesterstuk van een Duitsch beeldhouwer en met tien duizend guldens betaald, is hier gemeen gemaakt aan alle liefhebbers door den rijken en edelen eigenaar. Nog een kontrast ontmoette ik buiten de stad. Op eenigen afstand van dezelve naar de vier hemelstreken zijn vier wagttorens gezet (Warten) in de middeneeuw om van daar den vijand te bespieden, dat hij de stad

niet overrompele. Deze oudheden getuigen van de barbarij der tijden, van het vuistregt. Zij hebben een uiterlijk zulke tijden waardig en boezemen afgrijzen in, hetzij men in- of uitga. Men vergelijke daarbij de schoone hekken, die de plaats der geslegte poorten vervangen, der afzigtelijke, duistere poorten. Deze hekken zijn naar de elegantste bouworde gezet, aan de publieke tuinen belend en verlevendigen het denkbeeld van een park. Zij behooren tot de tijden van heden, waar de kleine oorlogen tusschen duizend kleine staten hebben opgehouden, en waar een regt der volken en des oorlogs in den strijd tusschen mogendheden voor wild- en woestheid beschermt. Te Wiesbaden, Darmstad, Mannheim staan dergelijke hekken en spellen een gelijke gerustheid en beschaafde eeuw.

In sommige steden is er geen oude en nieuwe stad, maar zij zijn geheel regelmatig, geheel nieuw. Te Mannheim is het een gevolg geweest van vernielenden oorlog, te Neuwied, te Offenbach, vloeit het voort uit edeler oorzaken. De kleine vorsten van Neuwied, van Isenburg, hebben daar groote voorbeelden gesteld, de navolging der mogendheden waardig. Zij hebben de vrijheid van godsdienst, de vrijheid van handel en nering ingevoerd. Daarmede zijn deze steedjes uit den grond opgerezen, Offenbach grooter en fraaier aan de boorden van den Main, in de buurt van het rijke Frankfort, Neuwied kleiner en burgerlijker aan den mond van een riviertje in een lachende Rhijnvallei. Zo heeft deze zelfde vrijheid, door de protestantsche vorsten van Hessen-Kassel begunstigd, een nieuw Hanau bij het oude gevoegd. In de zestiende eeuw lieten er zig nijvre Nederlanders neder, gevlugt voor de inquisitie en den Hertog van Alva; in de zeventiende eeuw werden er uitgeweken Fransche Hugenoten opgenomen, vervolgt door de dragonaden van Lodewijk XIV. Deze beide kolonien hebben als om strijd eene regelmatige stad gebouwd, terwijl hare beide kerken onder een en hetzelfde dak maar een enkel gebouw uitmaken, ademende haren broederlijken geest.

De vrijheid in Kerk en Staat is heden meer algemeen geworden; de groote mogendheden zijn zo wijs geworden als de kleine

vorsten. Protestantsche regeringen bouwen Roomsche kerken; Roomsch Katholieke regeringen ruimen kerken aan protestanten in. Ook in de bouworde van deze God gewijde huizen is het onderscheid der tijden opmerkelijk. Onder de eerste Franken, onder de Karolingen, in den Bizantijnsche smaak, in den gotischen, zijn van tijd tot tijd de oude kerken gestigt. De gotische orde is lang als ouddnitsch doorgegaan, volgens hedendaagsche nasporingen is dezelve een gewrogt der middeneeuw, eene verbastering der italische wijze. Nietemin is deze orde grootsch, en de verbeelding is levendig getroffen door het kolossaal ontwerp van den dom van Keulen, zelfs in de onvolmaakte uitvoering. De grijze oudheid is eerwaardig in dezen dom, in dien van Mentz, in zo veele andere kerken, ja, in menig een oud raadhuis of publiek gestigt, en zelfs in bouwvallen, in poorten en muren. Maar voor het gebruik, voor het gemeene leven, voor het gemak bouwt men heden beter en doelmatiger. Onze nieuwe kerkgebouwen zijn geschikter voor een aanbidding in geest en waarheid, onze schoolhuizen bevorderen de verbeterde leerwijze, onze museën zijn inger.gt naar de groote vorderingen van kunsten en wetenschappen, onze gasthuizen getuigen van eene menschelijker behandeling der zieken.

Ik heb in verscheiden steden woonhuizen gezien, die voor het oog en in het gebruik even aangenaam waren. Een tuin is altijd een groot sieraad van een huis, vooral wanneer hij hetzelve ook aan beide zijden insluit. De vrije takken der boomen steken aardig af bij den smuk der witte muren, der zuilen, der groote vazen. De bewoner geniet de natuur door het gezigt, op de wandeling, of gezeten in den lommer met zijn huisgezin en zijne vrienden. Hij heeft de ruimte om iets te bergen, om eene loots, om eene bijwoning op te zetten. Zo zag ik enkele huizen nooit zonder genoegen, en verblijdde mij over het geluk der eigenaren. In Darmstad vond ik geheele straten, een nieuwe stad, alzoo aangelegd. De Rhijnstraat loopt in het gezigt van het vorstelijk slot oost- en westwaards, de Nekkarstraat doorsnijdt dezelve met een regten hoek, en de geheele nieuwe stad heeft daarmede een regelmatige rigting bekomen, zodat alle de tusschen-

straten, reeds aangelegd of nog aan te leggen, dezelfde rigting moeten volgen, Deze beide hoofdstraten zijn zeer breed, breeder dan de nieuwste straten van Parijs. Het merkwaardigste nogtans, het oorspronkelijke der bouworde, is dat elk huis op zigzelf staat, op eenigen afstand van het naaste, omringd van zijn tuin, met kleine gebouwen tot berging of andere diensten. Hier heugde mij levendig de stiklugt van sommige oude steden en dorpen, hier prees ik de inwoneren gelukkig, dat zij in eene stad zo lugtig en gezond woonden, als buiten; hier dagt ik, dat de knorrigste wijsgeer niet meer vragen zoude, waarom wij steden hebben gebouwd.

De dorpen van onze Maatschappij van Weldadigheid zijn volgens ditzelfde beginsel aangelegd. De huizen staan er op eenigen afstand van elkanderen, makende een regte en breede straat uit. Hetzelfde is mij hier en daar in Duitsche dorpen voorgekomen, en deze droegen het kenmerk van een nieuwen aanleg. Ik heb dorpen in Noord-Brabant gezien, daar de huizen wel op vrij groote afstanden van elkanderen maar niet op een rij stonden. De huizen waren als verstrooid, hetwelk geene onaangename vertooning gaf. Nog verder uitéén zijn de Hollandsche boerenwoningen, ieder in het midden van hare weilanden. In Duitschland ontmoet men niets dergelijks, zekerlijk omdat de veiligheid bevorderd wordt door de nauwere zamenwoning. In min bevolkte streken is men dan ook verwonderd, zo als ik reeds in Frankrijk heb opgemerkt, over de uitgebreide korenvelden zonder eenige woning in het gezigt. De boeren komen van afgelegen dorpen of steedjes om het land te bouwen. Men ziet ze den geheelen zomer door heen- en wederloopen, om klaver en ander voeder te snijden en aan hun vee op stal te brengen. Daartoe gebruiken zij ook ezels en karretjes. Sommigen hebben al veel vee op stal, naar mate zij met ossen ploegen, en ossen voor de wagens spannen. Dat snijden geschiedt op velerlei wijzen, zo als het maaien in het algemeen. Op hetzelfde veld heb ik onderscheidene gereedschappen zien

gebruiken. Ook heb ik vrouwen en kinderen zien maaien en snijden. Gelukkig, dunkt mij, zouden deze landslieden zijn, indien zij een kostbaren tijd konden uitsparen, door te wonen midden in hunne landerijen. Een goed bestuur, meer zedelijkheid onder het volk, en misschien boven al eene meerdere volkrijkheid, zullen wel met den tijd dit geluk aanbrengen.

De wegen heb ik overal in den besten staat gevonden, straatweg op straatweg. Het aangename van dezelve gevoelde ik dubbel, wanneer ik somwijlen op een dwarsweg geraakte. In de Pruissische Rhijnlanden zijn de slagboomen eerst kort geleden ingevoerd of hersteld. Er worden hooge tollen daar en in alle andere landen betaald, dog dat geld geeft men gaarne uit voor het blijkbaar nut, dat men er aanstonds van trekt. De wegen zijn niet eigenlijk gestraat, noch met groote steenen, zo als in Frankrijk en onze Zuidelijke gewesten, noch met gebakken steentjes, zo als in onze Noordelijke gewesten. Men brengt er een soort van kalksteenen, of zoogenaamde kiezelen uit groeven, die al te mets ver af gelegen zijn. Deze steenen op hoopen liggende langs de wegen, en vrij groot, worden op de plaats klein gemaakt met ijzer gereedschap. Ik heb wel vijftig menschen te gelijk daaraan bezig gezien. Met de kleine stukjes worden alle de gaten aangevuld of ook wel de geheele weg opgehoogd, zo als wij doen met puin. Maar deze steentjes ontbinden zig tot gruis door den invloed van den regen, ja zelfs van de lugt. Daarmede wordt de weg als een kolfbaan, behalve dat hij stuift bij groote hitte en droogte. Op dezen last na ken ik er geen aangenamer, alzo de wielen geen gedruisch ter wereld maken, en men elkander in het rijtuig gemakkelijk hooren kan. Ik herinner mij, dat wij ook zulk een weg hebben van Namen tot Luik. Een postmeester op een van deze wegen leide mij de kosten van elke vierkante roede uit, tredende in de kleinste bijzonderheden. Beide de maten en de munten waren mij tamelijk vreemd, en daarom heb ik de bijzonderheden niet opgetekend; maar bij de uitkomst waren de kosten zwaar, inzonderheid van den veelen handen-

arbeid. Dezen kan men in die landen bij een nieuwe fabriek vergelijken door de groote vermenigvuldiging der straatwegen. Het is wezenlijk een uitweg voor dagloners, die uit kragt van de machinerie niet te regt kunnen in oude fabrieken. Moeielijk en kunstig is dit werk zeker niet, vrouwen en kinderen heb ik er aan bezig gezien en gezond is het vrij wat meer, dan spinnen, weven, smeden en dergelijke meer.

De schoonste wegen lopen langs den Rhijn, omdat de grond er hard is en somwijlen in de rotsen uitgehouwen. De Keurvorst van de Palts, Karel Theodoor, heeft in 1768 deze wegen begonnen, en de Fransche besturen hebben dezelve bijna tot stand gebragt. Nu legt er het Pruissisch bestuur de laatste hand aan en verwijdt nog hier en daar den weg door het springen van rotsen. Grooter schoonheid wordt voor deze wegen geboren uit de nabijheid van den Rhijn, waarvan zij op veele plaatsen als kaaien zijn. Ook zijn zij even beroemd als bezogt, men treft er de menigte der reizigers aan, de logementen zijn talrijk en goed. Ik moet dit laatste in het algemeen getuigen en schrijf het toe aan de baden. Geheel Duitschland schijnt in den zomer op te staan om de baden te bezoeken, en de menigte van reizigers lokt uit om goede herbergen aan te leggen. Inzonderheid egter is de doortogt levendig om en bij Frankfort, en nergens heb ik ooit zo veel postpaarden en rijtuigen op de wegen ontmoet. Frankfort is als een middenpunt in Europa; van Oost naar West, van Noord naar Zuid reizende, komt men er door. Het is daarom ook een geschikte plaats voor den bondsdag, om dien statenbond te vertegenwoordigen, die in het midden ligt van alle de mogendheden van Europa. Nergens heb ik meer moeite gehad om postpaarden te krijgen, uit hoofde van de sterke vraag. Anderzins viel er weinig te klagen over het postwezen, en het eenig ongemak van hetzelve is de duurte, een ongemak, dat ik ook in andere landen niet geringer bevonden heb.

In onze Noordelijke provincien zijn de postpaarden nog duurder dan in Frankrijk en in onze Zuidelijke. Dat dit niet anders

zijn kan heb ik bij een vroeger gelegenheid erkend. De algemeene duurte van dit land, in vergelijking der andere, maakt dit onderscheid noodzakelijk, wil men het wezentlijk voordeel, dat een postwezen aanbrengt, genieten. Ik heb op mijn thuisreis het onderscheid op meer dan eene plaats uitgerekend, en bevonden, dat het een derde bedraagt. De paarden kosten hier een derde meer. Inmiddels vindt er zulk een verschil in Frankrijk zelf plaats, tusschen de omstreeken van Parijs en de provincien. In deze omstreken worden de poststanden korter genomen, en alzoo betaalt de reiziger meer. Ik gis, dat dit ook wel een derde bedragen zal, en gelijk staan met Holland. Nog eene andere rekening maakte ik, vergelijkende de kosten op dezelfde wegen eer zij gestraat waren, met de kosten van heden. De zandweg van Utrecht naar Arnheim kon men niet rijden dan met vier paarden, waar heden drie genoeg zijn. Nu kosten heden de drie paarden van de post, met alle de tollen op den straatweg, niet zoveel, als voordezen de vier paarden. Op den weg van Amsterdam naar den Haag staan de kosten genoegzaam gelijk, of zijn een kleinigheid toegenomen. Er blijft dan in alle gevallen een winst van gemak en van tijd. Van gemak omdat men te voren door het zand zwoegde, van tijd omdat men nu de helft van den tijd pas noodig heeft. De winst van tijd op reis is menigmaal ook een sparing van kosten, ja zelfs een ware geldwinst. Niettemin heugt mij levendig hoe men tegen de straatwegen opzag, slegts vijf en twintig jaar geleden. Thans staat het ei van Columbus overeind, en deze schoone zaak draagt niet eens meer den naam van een nieuwigheid. Even zo met den tijd zal het ook gaan met de paardenpost. Ons leven wordt onophoudelijk aangenamer gemaakt, ofschoon er een zekere tegenzin heerscht om dit te erkennen.

Op mijn reis door de Pruissische Rhijngewesten hoorde ik van een aanschrijving aan de postmeesters, om de reizigers beter te bedienen en daarmede voor te komen, dat dezelve liever andere wegen insloegen. Ik weet niet of de Pruissische

Regeering hetzelfde hart heeft voor de vaarten als voor de wegen, maar aan de scheepvaart aan den Rhijn kon ik het niet bemerken. Het was voor mij een gedurige aanleiding tot verwondering, dat ik niet alleen geen zeil, maar naauwlijks een roeiboot gewaar werd, van Keulen af tot Mentz toe. In de nabijheid van deze beide steden lagen vijftig tot honderd groote en kleine vaartuigen, meest beurtvaarders. Zij lagen stil en ik bemerkte geen leven, zo als bij laden en lossen plaats heeft. Te Koblentz berigtte men mij, dat er wekelijks een keulenaar of drie opvoer, dog dat er in dit saizoen weinig of geen afvoer was. Te Frankfort vernam ik, dat er wekelijks een enkel Keulenaar aankwam, dit is dan een van de drie, die Koblentz voorbij varen. Voor reden werd er bijgevoegd, dat er veel minder goederen van Holland worden getrokken, dat alle de manufacturen over Hamburg komen, en dat er met dezelfde gelegenheid veele koloniale waren volgen. Te Dusseldorf beneden Keulen, kwamen nog de gewone beurtschepen uit Holland aan dog voor dezen bragten zij volle ligters mede, en thans hadden zij halve lading. In de Fransche tijden, zeide men algemeen, was de vaart op den Rhijn zeer druk. Toen werd ook het oktroy ingevoerd, dat is een verdrag tusschen alle de vorsten langs den Rhijn tot regeling der scheepvaart. Bij dit oktroy zijn de tollen bepaald, worden dezelve in een gemeene kas gestort, is er gezorgd voor de goede orde en afdoening van alle geschillen, en wordt eindelijk het stapelregt van Keulen en Mentz op een redelijken voet gebragt. Naderhand is dit oktroy op twee punten gewijzigd door het kongres van Weenen. De ontvangst der tollen voor de gemeene kas is aan elken oeverstaat gelaten en het stapelregt der twee steden is vernietigd. Onder den Franschen invloed werd de stroom geheel vrij gehouden, en de watermolens werden er uit geworpen. De watermolens staan op vlotten en worden in beweging gebragt door den stroom. Men vindt ze heden wederom bij Keulen en in twee lange rijen, als halve schipbruggen te Mentz. Het is waarschijn-

schijnlijk, dat zij kwaad doen aan het bed der rivier, maar zij brengen zware pagt aan de steden op. De Franschen hebben noodhavens gemaakt te Dusseldorf, te Keulen, denkelijk nog elders, waar de schepen zig in den winter bergen, terwijl zij in den zomer veilig liggen in den stroom, als op een reede. Hier zijn wederom blijken van dien werksamen aart, aan revolutionaire regeeringen eigen, eenig goed bij veel kwaad, daar ik menigmaal in Duitschland op gestooten ben, en waarin Napoleon uitgemunt heeft, even als Cromwell.

De Franschen hadden ook het ontwerp gemaakt van een vaste brug te Mentz, en daar wordt nu nog van gesproken. Te Mannheim heb ik mede van zulk een ontwerp gehoord, als genoegsaam beslist. Tot nog toe liggen er op den Rhijn slegts schipbruggen en gierbruggen. Te Dusseldorf, Keulen, Muhlhausen, Neuwied ben ik op gierbruggen overgevaren en heb mij dan telkens ongemeen verlustigd in het heerlijk gezigt op den stroom. De schipbruggen zijn met een halven boog aangelegd, waarvan de rug den stroom is toegekeerd en de kragt van denzelven eenigzins breekt. Deze kragt is vooral zigtbaar bij de snelle vaart der vlotten, die op de schipbrug afzakken. Te Koblentz heb ik dit tooneel tweemaal uit een bovenraam van mijn logement op de kaai gezien. Mannen te paard komen de nadering van het vlot met haast aankondigen, en daarmede is alles in rep en roer. De brug wordt bij gedeelten afgebroken en de stukken drijven af naar de kaai. Naauwelijks is de opening in het midden wijd genoeg, of men wordt het vlot gewaar, een groot vierkant met houten huizen, in het midden de Rhijnvlag op dezelve wapperende, vijftig tot honderd roeyers verdeeld tusschen het boven en beneden eind, om met de riemen het werk van een roer te doen. Als een peil vliegt het vlot door de brug en laat beneden dezelve het anker vallen. De stukken der brug worden aanstonds met touwen wederom aangetrokken en alles is eindelijk hersteld zo als het was voor anderhalf of twee uren. Het ankeren van het houtvlot geschiedt

denkelijk om te betalen en over de betaling vooraf te handelen. Aan de tolhuizen altoos hebben zulke handelingen plaats, er wordt zo en zo veel gevorderd en zo en zo veel geboden, naar mij verzekerd is. Maar zulke klagten van onze zijde over de Duitsche tollen worden even luide beantwoord door klagten van de Duitsche zijde over onze tollen. Een Duitsch koopman heeft mij verzekerd, dat er geen de minste rekening op de kosten aan onze watertollen te maken is, dat er alles willekeurig behandeld wordt. Het Rhijnoktroy is nogthans ingevoerd niet alleen om de kosten op de vaart op een redelijken voet te brengen en te houden, maar ook om een vasten regel te stellen, daar de handel zig naar rigten en dien hij tot grondslag mede van zijne speculatien nemen kan.

Zulke misbruiken geven natuurlijk aanleiding tot verloop van de scheepvaart, en werken den vervoer te lande in de hand. Deze vervoer is daarboven sedert eenigen tijd ongemeen verbeterd zo in Frankrijk als in Duitschland, deels door de goede wegen en deels door de goede orde. De koopman weet op een hair wat de vragt bedraagt, wat onkosten er op vallen, op wat dag en uur hij de waren ontvangt. Een Fransch koopman in wijnen heeft zig te Wiesbaden neergezet en laat ze van Parijs te lande komen. Hij kent zeer wel den weg over zee van Bordeaux naar Rotterdam, maar verkiest dien te lande. Hollanders hebben een rijtuig te Offenbach doen maken en met stukken in een wagen gepakt te lande verzonden naar Holland. Te Keulen bekwam ik het geloofwaardigst berigt, dat er een partij Javakoffy was aangekomen, eerst ontscheept te Havre, van daar te lande naar Mets verzonden tot zes franken het centner, en vervolgens de Moesel af voorbij Koblentz in den Rhijn tot drie franken het centner.

Dit laatste zeer treffende geval wekte mij op om de kosten en den tijdsverloop van het vervoer te water en te lande nog nader te vergelijken. Ik verkreeg eene uitrekening van de de kosten van vervoer te lande van Havre tot Straatsburg en

Basel en van vervoer op den Rhijn naar deze steden. In deze uitrekening won Frankrijk het van Holland, en zo als met de kosten kwam het ook uit met den tijd. Dertig dagen juist waren genoeg voor Havre, en voor Rotterdam stelde men veertig ten minste en het kan tot twee maanden duren. Het is op grond van dit verschil, dat er nog eens zooveel koloniale waren van de Fransche zeehavens deze weg vinden dan de Hollandsche, gelijk als gebleken is uit zekere debatten in de Fransche Kamer van Afgevaardigden. Een jaar of twee drie geleden namelijk, had men uit den Elzas het verzoek ontvangen om den doorvoer aldaar te vergunnen van zulke waren, die den Rhijn zo verre opkwamen, en die vervolgens te lande vervoerd werden, maar aan de Duitsche zijde. Men begeerde de voordeelen van den doorvoer aan de Fransche zijde te genieten. Groot was de tegenstand aan dit verzoek geboden door het belang der zeehavens, waar men vreesde, dat de Hollandsche handel daardoor bevoordeeld zoude worden ten koste van den Franschen. Dog in de volgende vergadering toonde de Directeur-Generaal der Douanes aan, dat hiermede geen ander voordeel zou verleend worden, dan aan den doorvoer langs den Franschen Rhijnoever, boven dien langs den Duitschen; terwijl de aanvoer uit de Fransche zeehavens dezelfde zoude blijven als de te voren, dat is: het dubbele van den aanvoer uit Holland. Ik kreeg ook een vergelijkende rekening voor Mentz, die wat de kosten betrof een weinig oversloeg ten voordeele van Holland, en met opzigt tot den tijd niet zo nadeelig was voor Holland, als de andere. Dog hier was nog bijgevoegd een opgaaf der regten van doorvoer, en de vergelijking van deze was wederom in het voordeel van Frankrijk.

De gezamentlijke Rhijnstaten zullen zig dit jaar van het aanvankelijk verloop van de vaart kunnen overtuigen, door de verminderde opbrengst van het oktroy, welk kenteeken alleen beslissend zoude zijn.

Wat ons gedeelte van den Rhijn betreft, zo verre dezelve

door de Nederlanden loopt, kan ik nog een paar getuigenissen aanhalen. Aan de publieke tafel van een Duitsche stad heb ik een koopman van Elberfeld hooren verklaren, dat alle verzendingen van daar en van de omstreken naar zee thans over Hamburg gaan en dat men gevolgelijk ook al het benoodigde van Hamburg trekt, dat de Pruissische Regering de wegen al gedurig verbetert, dat de regten op den doorvoer laag en de formaliteiten gering zijn, dat dit eertijds het geval was in Holland, dat men toen ook geen anderen uitweg kende, dat indien zijn vader opstond en hoorde dat zijn zoon met Hamburg handelde, hij hem voor gek uitroepen zoude, dat heden de formaliteiten alleen van Holland afschrikten, en dat er vrij wat verandering zoude moeten komen eer men de aangeknoopte betrekkingen met Hamburg liet varen. Nu is het bekend, dat die landen, waarvan deze koopman sprak, zeer rijk zijn, dat zij wemelen van fabrieken, en dat zij even veele goederen trekken en verzenden. [1])

In December 1813 diende de Kamer van Koophandel te Amsterdam bij den Souvereinen Vorst eene Memorie in over de vaart op Oost- en West-Indie. G.K. maakte naar aanleiding daarvan eenige aanteekeningen in Juni 1830.

Deze memorie van de Kamer van Koophandel te Amsterdam is voorafgegaan en gevolgd door aanteekeningen van mijn vriend van IJzendoorn, die toen te Amsterdam was, en naar mij voorstaat eenig beheer van koloniale zaken had, ook onder de Franschen.

De Kamer van Koophandel was ook een fransche instellingen hare werkzaamheden werden bij voorraad aangehouden. Naderhand hebben wij die nuttige instelling ook in onze constitutie overgenomen.

Wij zien hier den ouden handelsgeest herleven in zijne vorige

1) In onzen reislustigen tijd kan het misschien aan sommigen belangrijk voorkomen te weten hoeveel het reizen vroeger kostte. Uit een bewaarde aanteekening blijkt, dat G.K's reis per rijtuig van Brussel naar Parijs hem kwam te staan op f 350.— en evenveel in omgekeerde richting. Het traject van Brussel naar Wiesbaden over Aken, Keulen en Mainz in elf dagen kostte f 525.—.

kracht, met een voorvaderlijk overleg. Groote woorden en wilde verbeeldingen komen hier niet voor, maar de omstandigheden worden geraadpleegd en het geheele ontwerp is praktikaal.

Reeds vroeger in de eerste dagen van onzen opstand, nog eer wij Napoleon hadden vervallen verklaard, kwam de Heer Jan Voute met een Amsterdamsch koopman bij mij en verklaarde, dat er allerhande speculatien werden gemaakt in het vooruitzigt van een open zee.

De Helder bleef langer in Fransche handen, dan ik mij gevleid had, en daarom moest de handel van Amsterdam over Katwijk gaan. De moeijelijkheden daaruit ontstaan bewogen mij om de heffing van in- en uitgaande regten genoegzaam door de vingeren te zien. Dit duurde evenwel niet langer dan mijne magt.

Te Rotterdam was de handel levendig van het eerste oogenblik af, zo als van der Palm dit naar waarheid beschreven heeft op het slot van zijn Gedenkstuk.

Dezelfde nationale geest openbaarde zich niet alleen in den koophandel, maar ook in alle andere takken van nijverheid, ja zelfs in alle andere vooronderlijke deugden. Hij had niet anders noodig dan bescherming en eenige leiding. De Regering behoefde niets aan te wakkeren, veel min iets te scheppen. Het zaad van al het groote en goede lag in den boezem der natie, en de algemeene geestdrift zoude alles hebben doen kiemen en groeijen en vruchten dragen.

Doch een andere geest kwam dezen geest uitblusschen. Eigen werkzaamheid scheen te mishagen. De Regering moest alles bedrijven, de eerste aanleiding tot alles geven, alle zaken aan reglementen onderwerpen, de geheele natie aan een leiband houden.

Ik zelf heb het eerst den doodelijken invloed van dien nieuwen geest ondervonden. Mijn eigen geestdrift bezweek het eerst.

Vele jaren later, in den zomer van 1821, viel er iets voor in de Staten Generaal te Brussel, dat ik mij bij deze gelegenheid herinner. Wij waren vele maanden lang bezig geweest met een ontwerp van wet op de schutterijen, waarin ook alles haarklein

was voorgeschreven en de vrije Nederlanders behandeld werden als houten poppen. Het ontwerp werd afgewezen met een groote meerderheid; en ik geloof, dat ik daaraan veel heb toegebragt. Ik sprak er tegen, en zeide onder anderen, dat men de gewapende burgers niet moest lastig vallen en vermoeijen in tijd van vrede, dat er geen zoo zware dienst noodig was om de rust te bewaren, en dat men bij een uitbrekenden oorlog kon rekenen op de geestdrift. De Minister van Binnenlandsche zaken, De Coninck, antwoordde onder anderen, dat het niet veilig zoude zijn zoo groot vertrouwen op de geestdrift te stellen; dat het geëerde lid, hetwelk de geestdrift met de meeste kracht had aangeprezen, de gave bezat om geestdrift te scheppen, doch dat dit niet aan iedereen gegeven was. Of hij dit van mij gezegd heeft uit eigen beweging, dan of het hem in den mond gelegd was, weet ik niet.

De Koophandel, als de bron van Nederlands grootheid in het verleden en het voornaamste middel tot bevordering van 's Lands welvaart, hield G.K's aandacht voortdurend gaande. Natuurlijk bleven de Kolonien, die machtige bronnen voor onzen handel, niet buiten beschouwing. G.K. had echter in het eigen land te veel te doen om in groote mate zijn werkzaamheid aan de overzeesche bezittingen te wijden; zijn aandacht schonk hij hun intusschen wel. Uit den aard der zaak zijn er weinig memoriën en brieven van belangrijken inhoud voorhanden. Wat hier volgt kan een denkbeeld geven van G.K's belangstelling in den gang van zaken.

Op den omslag van het volgende staat deze aanteekening.

Het oorspronkelijk stuk van mijn hand is zekerlijk aan den Koning verzonden geweest, zoo als de vraag, waarmede het begint, ook van hem zal afkomstig zijn. Wij hebben dat jaar en het volgende verdragen met Engeland over de kolonien gesloten. Doch de ruilingen in Oost-Indie zijn voornamelijk geschied bij het verdrag van 1824, hetwelk men toeschrijven kan

aan Falck en Canning. Dit laatste verdrag is blijkbaar gebouwd op hetzelfde beginsel als dit stuk.

'sGravenhage, 17 Juni 1814.

Vrage: Wanneer de Engelschen ons de Oost-Indische Bezittingen teruggeven, hetzij op den voet van 1794 of van 1802, en dan over eenigen derzelven willen handelen; welke zouden wij dan kunnen missen?

Van de Bezittingen aan Nederland toebehoorende in Oost-Indie in 1794 hebben de Engelschen bij den vrede van Amiens in 1802 zich het bezit van Ceylon voorbehouden. Deze aanwinst was voor hen van het grootste aanbelang, zoowel uit hoofde van de belangrijkheid van dat eiland, als wegens deszelfs ligging bij hunne andere Bezittingen, en voornamelijk om de haven van Trinconomale die voor hunne zeemagt in alle seizoenen eene veilige ankerplaats verschaft, die hun in den Golf van Bengalen en langs de kust van Chormandel geheel ontbrak. Of nu deze afstand van 1802 door de Engelschen als finaal zal beschouwd worden, of Ceylon weder als een voorwerp van onderhandeling aangezien, is de vraag, die het eerst in aanmerking komt. Zoo het eerste plaats vindt, valt er niets verder over te zeggen. In het tweede geval zouden dan die Bezittingen misschien het eerst in aanmerking komen om er over te handelen. Onder het Bestuur van de voormalige Oost-Indische Compagnie was Ceylon reeds een lastpost geworden, omdat de onkosten van bestuur en verdediging verre te boven gingen de voordeelen en winsten die deze Bezitting, in weerwil van het rijke product van Caneel door de gebrekkige administratie en inrigting van inwendig bestuur, aan de Maatschappij opbragten.

Ofschoon nu wel onder eene betere administratie deze bezitting meerdere voordeelen zoude kunnen geven en althans ruim de onkosten van deszelfs bestuur en verdediging goedmaken, zoo zal echter altoos zijne ligging, digt onder de Engelsche Bezittingen en verwijderd van de onze, hetzelve ten minste rela-

tief van minder belang voor ons doen zijn, dan andere bezittingen meer in verband staande en nader gelegen aan onze hoofdbezittingen, en dus, indien er over een afstand gehandeld moest worden, in aanmerking kunnen komen.

De Kaap de Goede Hoop, nu ook reeds twee malen door de Engelschen veroverd, wordt zeker door hen van groot aanbelang en als een beveiligend bolwerk voor hunne aanzienlijke Aziatische Bezittingen beschouwd. In den tegenwoordigen staat van zaken en de naauwe staatkundige en vriendschappelijke betrekkingen tusschen dat land en ons, volgens dewelke, als bijna dezelfde belangen hebbende, wij in de Engelsche overmagt ter zee de veiligste zekerheid en defensie voor onze Oost-Indische Bezittingen mogen vinden; zoo zoude men ook uit hetzelfde oogpunt, de possessie van de Kaap, verdedigd door de Engelschen, evenzoo voordeelig en nuttig voor de veiligheid van onze bezittingen kunnen beschouwen, als of wij zelve daar meester van waren. Ja, mogelijk nog voordeeliger; want zeker zal de Kaap niet ligt, en althans in de eerste tijden niet, zoo veel kunnen opbrengen om de kosten van deszelfs bezetting en verdediging te kunnen goedmaken.

De veranderde omstandigheden, zoo omtrent den Oost-Indischen handel in het algemeen, als in het bijzonder door de verkregen oppermagt der Engelschen over Hindostan, in Bengalen, en op de kusten van Chormandel en Malabar maken het bezitten van vestingen of bevestigde factorijen aldaar niet alleen geheel onnut maar zelfs nadeelig en kostspillig. Men zoude dus, in geval er van eenige afstanden questie moet zijn. alle die comtoires als in Bengalen, Chintchura, Cassimbaser, Patna, enz. op Chormandel, Masulipatnam, Paleacatte, enz. op de Malabar, Cochin en onderhoorigheden en zelve de factory te Suratte, als voorwerpen van onderhandeling kunnen aanbieden, om daarvoor eenige andere bezittingen of wel voorwerpen of voordeelen van anderen aart in vergoeding te verkrijgen.

Mogelijk konde men met de Engelschen tot eene liberale

soort van schikking of overeenkomst komen. Om namelijk, wanneer men van alle bezittingen in de West van Indie, en vooral die in hunne bezittingen geënclaveerd, afstand deed en zich verpligtte om benoorden en bewesten of buiten de Straten van Malacca en Sunda geene etablissementen te behouden of te maken; als dan de Engelschen zich wederzijds ook wilden verpligten bezuiden en beoosten of wel binnen die zelfde Straten van Malacca en Sunda geen etablissementen te zullen behouden of aanleggen.

Ten vervolge hiervan zouden de Engelschen onze kleine bezettingen op de Westkust van Sumatra, namentlijk Padang, Poelo, Nias en onderhoorigheden, die zij reeds sedert lang op ons veroverd hebben, behouden, maar ook daarentegen hun etablissement op Poeloe-Pinang of Prince of Wales Island, aan ons moeten overgeven.

Op deze wijze zoude men alle moeielijkheden en oorzaken tot verschil in Oost-Indie uit den weg geruimd, en als 't ware onmogelijk gemaakt hebben. Omtrent den handel op onze wederzijdsche bezittingen zoude men mede eene overeenkomst kunnen maken, op den liberalen grond van aan hen in onze bezittingen dezelfde voorregten en vrijheden toe te staan, die zij aan ons in de hunne vergunnen.

Onze bezittingen in de groote Oost, zoo zal men die noemt, zouden alsdan in een sterk verband, het rijke eiland Java als hoofdbezitting beschouwd, gebragt en ligtelijk bestierd en verdedigd kunnen worden. De Engelsche vlag vriendschappelijk vereenigd met de onze, zoude aan onze beide natien de opperheerschappij van zeevaart en handel in Oost-Indien verzekeren, en daarvoor aan ons Vaderland de gelegenheid bezorgen en verzekeren om van die onwaardeerbare overzeesche bezittingen en den handel op dezelve alle die voordeelen te trekken, die dezelve onder een goed bestuur en den zegen des Allerhoogsten in zoo ruime mate in staat zijn op te leveren.

Bij een briefje van J. Goldberg, dd°. 17 Dec. 1814, ten geleide

van eenige stukken ter inzage, teekent G K. 16 Juli 1830 aan:

De Heer Goldberg was toen Directeur Generaal van het Departement van Kolonien. Hij gaf mij nog al kennis van het een en ander, omdat hij wist, dat ik hem tot zijn post had voorgedragen. Ik had mij op hem bepaald, omdat hij het meest voor een liberaal bestuur over de Kolonien gezind was.

Uit het eerste stuk blijkt het stelsel van het Engelsch Ministerie om den koophandel zooveel mogelijk te ontlasten. Aan dit stelsel is het Ministerie tot heden toe getrouw gebleven. Het heeft ditzelfde beginsel over alle belastingen binnen 's lands uitgestrekt. Naarmate het de inkomsten daarmede vermeerderde, heeft het zijn uitgaven bezuinigd. Bij de uitkomst heeft het meestal de aangename ontdekking gedaan, dat geringer lasten en regten evenveel opbragten en altemets meer. Door de vermindering der lasten, namelijk, wordt de nijverheid opgebeurd, de individueele winsten worden vermenigvuldigd, de binnenlandsche vertering en buitenlandsche handel nemen toe. Het natuurlijk gevolg van dit alles is eene meerdere opbrengst van de regten en belastingen. Verstandige schrijvers over de huishouding van Staat hadden deze kostelijke waarheid al lang betoogd, en nu is dezelve door de ondervinding op een groote schaal bevestigd geworden. Hoe weinig wij dezelve hebben ter harte genomen in ons Staatsbestuur kan den oppervlakkigsten waarnemer blijken.

Het tweede stuk is een klaar bewijs van de goede trouw van het Engelsch Ministerie omtrent het teruggeven van onze Oost-Indische bezittingen.

Dit tweede stuk is een uittreksel van eene depêche van den Gezant Fagel te Londen dd°. 9 December 1814 van den volgenden inhoud:

Lord Buckinghamshire, Président du Conseil des Indes, m'ayant fait prier de passer à son Bureau, je m'y suis rendu avanthier,

Sa Seigneurie &a; à cette occasion j'ai cru pouvoir demander à Lord Buckinghamshire quelles étaient les instructions, qui

avaient été envoyées au Gouverneur de Java; il me répondit, qu'on n'avait jusqu'à présent transmis à ce Gouverneur que des instructions générales, dont la teneur est de remettre cette Colonie et ses Dépendances aux troupes du Prince Souverain dès qu'elles arriveraient.

Brief van Falck aan G.K.

Brussel, 21 December 1814.

Z.K.H. heeft langen tijd onder zich gehouden en inmiddels in den waren zin van het woord *bestudeerd* het uitgewerkte Rapp[t]. v. d. R. v. St. over de O.I. zaken en zich, op weinige punten na, daarmede vereenigd. De conclusie in de vier laatste regels heeft speciaal bedenking gebaard, 1° dat *de nu bestaande staat van zaken* eene wat al te stellige uitdrukking of benaming was voor de inrigtingen van Raffles, en deze inrigtingen nog niet zoo nauwkeurig bekend zijn als het in verband brengen van onze veranderingen zoude vorderen; 2° dat de revisie der Instructien en Regl[n], zoo ze derzelver eerste makers opgedragen wierd, tot vele zwarigheden en langwijligheid aanleiding zouden geven. Tijd ondertusschen scheen er niet te mogen worden verspild. Het resultaat van alles is geweest het begeeren van zijne Z.K.H., dat het werk hier en onder zijne oogen en onverwijld zoude verrigt worden. Dat bij deze redactie genoegzaam aan Hoogstdeszelfs intentien op de materie en bijgevolg aan de denkbeelden v. d. R v. St. voldaan is, daarvoor zoude ik, hoewel in haast en à bâton rompu gewerkt hebbende, wel durven instaan, maar iets anders is het verband, dat er tusschen de Instructien onderling en tusschen deze en het Regl[t]. zijn moet. De meening van den R. v. St. daaromtrent kwam mij ook niet in allen opzichte duidelijk voor; apparent omdat het rapport onder twee verschillende impressien gesteld is, die der monopolische beschroomdheid, welke vóór de apparitie van Raffles werk plaats vond, en die van een heugelijk uitzicht op Europesche regelmatigheid en vrijheid, hetwelk eerst door dat werk geopend is.

In deze mijne ongerustheid zend ik de stukken hiernevens met verzoek dat ze door U onder assumptie, des verkiezende van den Heer de Mey, of zelfs van den Hr Queijsen eens nagegaan worden, en waar door bijvoeging, weglating of verschikking van eenige woorden een hiatus aangevuld of eenig noodzakelijk verband verduidelijkt worden kan, heb de goedheid van daar vrijelijk de pen te gebruiken en alsdan de revisie te completeeren. Om verder U de bewustheid te bezorgen, dat door deze veranderingen niets van het zakelijke verloren gaat, zooals Z.K.H. het heeft gelieven te bepalen, zend ik ook bij dezen, doch verzoeke vervolgens terug te krijgen, Hoogstdeszelfs eigenhandige aanteekeningen.

Op elke andere zaak zoude ik minder angstvallig zijn geweest en vooral vermijd hebben U, mijn hooggeachte vriend, te importuneeren. Maar deze is zoo gewigtig en aan uwe zorgen reeds zo veel verschuldigd, dat ik gemeend heb voor de voltooing op Uwe medewerking te mogen rekenen, en hoe gemeenzamer UEd. met het ontwerp is, hoe gemakkelijker de bedoelde revisie wezen zal.

Uwe brieven geven Z.K.H. veel genoegen, door dat zij Hoogstdeszelfs vertrouwen doen aangroeien op het geleidelijk afloopen der belangrijkste zaken, en speciaal op de mogelijkheid van de Commercie wel niet langs dezelfde wegen en door gelijke middelen als bij de voorouderen, maar toch in gelijke mate te doen floreeren. De uitrustingen naar de Havana zijn daarvan een frappant voorbeeld. Ik heb ook gehoord van eene expeditie uit Amstm. naar Rio Janeiro voor rekening van een Rott: huis, maar ik weet niet of ze tot stand is gekomen. Tu fac ut valeas et me, quod facis, ama.

tt.

A. R. F.

Aanteekening dd° 30 Juni 1830 op een omslag, inhoudende diverse stukken over de West Indien.

1°. Zoo waren deze zaken gesteld bij de inlijving in Frankrijk. Daar was een groot gebrek aan eenheid en eenvoudigheid. Maar de regten waren laag en werden met veel zachtheid ingevorderd.

De handeldrijvende provincien, Holland, Zeeland, Friesland, kregen in de meeste opzigten haren zin. Onder de drie was Holland vooral sterk, en in Holland was het de stad van Amsterdam. De geest en het bestuur der oude republiek was derhalve een vrije handel en lage regten.

Men kan van het geheel oordeelen uit een deel. Daarom bewaar ik dit echt bescheid van de lasten van den handel met geheel Amerika.

2°. Deze onderscheiden stukken toonen aan hoe de zaken stonden ingevolge van de Engelsche verovering, en onze eerste pogingen om ze teregt te brengen.

De Engelschen waren er zeer genegen toe, mits hun de zaken duidelijk en verstaanbaar werden gemaakt. Daarom gaf ik aan den Ambassadeur een stuk in het Engelsch over, geschreven door den kundigen koopman Swarth, toen lid van de Kamer van Koophandel van Amsterdam. Ik maakte mij verder met de zaak bekend en droeg zelf alles voor, hetzij aan Lord Clancarty hier, hetzij aan den Ambassadeur Fagel te Londen, waarmede alles naar genoegen afliep en binnen een zeer korten tijd.

27 Juni 1830.

Teruggeroepen van Batavia was Daendels geplaatst geworden in het Fransche leger. In Polen vernam hij den algemeenen staat van zaken in Europa en vervoegde zich bij de Prinses-Moeder in Berlijn. Deze zeide mij naderhand, dat hij toen dezelfde rol in ons Vaderland wilde spelen, die ik reeds gespeeld had.

De Prins ontving hem vriendelijk en heeft hem aan zijn tafel toegelaten. Hij hoorde hem aan, doch bevorderde hem

slechts tot Gouverneur van de kust van Guinee. Aldaar heeft Daendels groote ontwerpen gevormd, doch niet uitgevoerd. Hij stierf een slachtoffer van het klimaat.

Daendels zoude gaarne zijn bestuur over Indie hervat hebben. Hij gaf te dien einde een zeer uitvoerig verslag uit, niet alleen van zijn gehouden bewind, maar ook van den staat der bezittingen. Dit werk moet hem tienduizend guldens gekost hebben en is heden genoegzaam vergeten. Hij bragt er mij de hoofdstukken van, naarmate zij gedrukt waren, en dan spraken wij veel over den inhoud. Maar zijn eerste beginsel was monopolie, en op monopolie kwamen alle zijne ontwerpen uit. Wij konden het dus niet eens worden.

Eene aanteekening over den thee-handel, 1 Juni 1830.

Deze staat van den voorraad Thee toont aan, dat de speculatien op dit artikel in de benaauwdste tijden levendig bleven. Dit kon niet anders zijn bij de algemeene behoeften in onze Noordelijke provincien.

Onder de Oost Indische compagnie had deze alleen het regt om ons daarvan te voorzien. Naderhand is het monopolie gehandhaafd geworden, doch men heeft het bij stukken en brokken verdeeld onder particuliere kooplieden. Na de inlijving in Frankrijk werd deze zaak natuurlijk behandeld op zijn fransch. In de eerste dagen van onze herleving vatte men den draad op, zoo als de zaak stond vóór de inlijving.

Maar teffens werd de vraag geopperd, wat voor het vervolg te doen? De Compagnie was weg. Zal nu de Staat in hare plaats treden en thee uit China halen? of zal de theehandel vrijgesteld worden zoo als alle andere handel? Deze vragen waren meermalen opgeworpen in gedrukte stukjes, en het publiek was verdeeld, zoodat ook de kooplieden en de leden der Regering tot tegenstrijdige gevoelens oversloegen.

In den Kabinetsraad van den Souvereinen Vorst ging het niet anders. Sommigen wilden het monopolie voor den Staat bewaren, anderen den handel vrijstellen tegen inkomende regten.

Canneman ijverde sterk voor den vrijen handel. Ik was altijd de sterkste voorstander van den vrijen handel in het algemeen, doch met uitzondering van de thee. Ik merkte evenwel, dat een lange en harde slavernij de zucht naar vrijheid, ook op dit stuk, zeer had aangewakkerd. Daarom gaf ik toe en verklaarde, dat ik binnen kort een algemeen aanzoek verwachtende was, om het monopolie te herstellen. Mij dacht, dat de partitculiere ondernemingen niet dan schade zouden geven, en dat men spoedig van dezelve zoude afzien.

Ik had altijd bemerkt, dat de toevoer bij een vrijen handel overgroot was en de prijzen drukte, tot schade van den speculateur. Al werd de aanvoer door vreemden verboden, zoo had dezelve plaats in de ruimste mate door de smokkelaars. De drukking der prijzen bestond dan niet veel minder. Maar wanneer de Staat geregeld aanvoerde zooveel er voor de behoefte noodig was, gaf de smokkelhandel niet meer hetzelfde voordeel en kon eer geweerd worden.

In China kochten wij de thee in de enkele haven van Canton, en van de enkele Hong kooplieden. De verkoopers hadden een monopolie en schreven ons den prijs voor. Daarom oordeelde ik, dat het monopolie even noodig was bij den verkoop hier te lande. Wij moesten hier meester zijn om de prijzen te stellen naar mate van de prijzen, die wij hadden moeten besteden.

Het duurde niet lang, of de algemeene meening scheen wederom over te hellen tot mijn gevoelen. Daar werd eene Chineesche Compagnie opgerigt met octrooi van den Vorst, die er zelf een aanzienlijk getal actien in nam. Doch de Compagnie was niet gelukkig in hare eerste ondernemingen. Teffens had ik het Ministerie en den Raad van State verlaten.

Toen kwam er bij de Staten-Generaal in de Vergadering van 1817 een ontwerp in, om de actien in te lossen, de Compagnie te ontbinden en den handel vrij te stellen. De vrijheid scheen ook zeer te behagen aan de Zuidelijke leden, die dachten, dat zij door de Compagnie uitgesloten waren. Het ontwerp werd

aangenomen, en daarmede werd de aanvoer door ingezetenen veel minder belast dan de aanvoer door vreemden.

De ingezetenen maakten vervolgens wederom slechte rekening en scheidden er hoe langer meer uit, totdat de aanvoer door vreemden alleen geschiedde, inzonderheid door Noord-Amerikanen. De gemeene soorten van thee zijn door dezelve in zulk een overvloed aangebragt, dat de prijzen derzelve zeer laag zijn gevallen. Onze kooplieden, die de Amerikaansche ladingen in consignatie krijgen, houden gedurig aan op eene vermindering van inkomende regten, ten einde het hoofd te kunnen bieden aan den smokkelhandel.

Al wat mij duister blijft in deze geheele zaak is dit, dat de Noord-Amerikaanschen den aanvoer kunnen volhouden. Zij varen beterkoop dan wij. Hiermede hebben zij op ons hetzelfde voordeel, dat wij voordezen op alle andere volken hadden. De vrachtvaart moet daardoor in hunne handen vallen. Zij zeilen ook sneller, dan wij. Daardoor winnen zij hun geld in korter tijd. Wanneer wij 9°/₀ winnen in twaalf maanden en zij 9°/₀ in negen maanden, zoo trekken zij van hun kapitaal 1°/₀ in de maand en wij maar ¾°/₀. Ook hunne kapiteins en carga's zijn kundiger en hebben betere manieren dan de onzen. Zij redden zich beter door alle moeilijkheden en worden onthaald als fatsoenlijke lieden. Deze omstandigheden zijn zeker van groot gewigt; doch niettemin komen zij mij niet voldoende voor om de zwarigheid geheel op te lossen. Ik heb altijd vermoed, dat er nog andere redenen bestonden, die mij onbekend gebleven zijn.

Sedert bijna vijftig jaren, dat de voorstanders van den vrijen handel zich hebben laten hooren, inzonderheid de beroemde makelaar Robert Voute en zijne familie, hebben zij geschermd met onzen uitvoer naar buiten. Wat Engeland betreft, zoo hebben zij gelijk, dat wij daar veel thee kunnen insmokkelen, omdat hun eigen thee belast is met 100°/₀. Maar wat betreft het vaste land, zoo is onze uitvoer al te gering, om eenigzins in aanmerking te komen bij het aannemen van eenig stelsel.

Brief van van der Capellen aan G.K.

Buitenzorg, den 22e November 1816.

Hoogedelgestrengen Heer!

Reeds voorlang had ik mij voorgenomen Uwe Excellentie eenige berigten van hier te doen toekomen en mij bij die gelegenheid in de voortduring van derzelver aandenken aan te bevelen. Maar wetende, dat mijn ambtgenoot Elout aan Uwe Excellentie schreef, vreesde ik door herhalingen te vervelen, daar wij dezelfde facta meldende ook waarschijnlijk dezelfde aanmerkingen daarbij zouden voegen, terwijl wij op verre na de meeste zaken alhier uit hetzelfde oogpunt beschouwen.

De vertragingen, die wij bij onze komst alhier en tot aan de overname van het Bestuur op 19 Augs. ondervonden hebben, zijn Uwer Excellentie bekend. Die vertragingen en belemmeringen hebben in sommige oogenblikken onze positie gansch niet aangenaam gemaakt en wij hebben veel moeten doorworstelen. Thans begint alles een beter aanzien te bekomen en ik hoop zeer veel van de toekomst.

Hetgeen tot dusver veel heeft toegebragt om onze personeele betrekkingen te veraangenamen is de bestendige vertrouwelijke en vriendschappelijke voet, waarop Commissarissen Generaal steeds met elkander zijn omgegaan. Hoe meer ik den Heer Elout van nabij leer kennen, hoe meer mijne achting voor zijne talenten zoowel als voor zijn helder verstand en edel hart is toegenomen, en ik verheug mij dagelijks, dat Zijner Majesteits keuze op hem gevallen is. Wij mogen soms in enkele gevallen van opinie verschillen maar nimmer kan dit eenigen nadeeligen invloed hebben op de behandeling der zaken, hebbende wij altijd zeer ligtelijk middel gevonden onze gedagten ten meesten nutte en opregtelijk te concilieeren. Met den Schout-bij-nacht Buijskes zijn wij beiden op denzelfden goeden en aangenamen voet.

De staat, waarin wij hier alles gevonden hebben is bijna

zoodanig als ik mij herinner, dat ook Uwe Excellentie zich dezelve voorstelde, evenwel met eenige modificatien. Hetgeen ik met veel genoegen dagelijks ondervinde is dat in het algemeen het door het Britsch Bestuur ingevoerde systhema van Land Revenue veel meer voorstanders heeft dan ik mij had voorgesteld. Dit is waar, dat men daartegen zeer vele klagten hoort, die oppervlakkig gegrond schijnen, maar bij een nader onderzoek blijken of uit eigenbelang voort te spruiten door verliezen van voorregten, die met de tegenwoordige orde van zaken en met de meer liberale principes, die de gouvernementen bestieren, onbestaanbaar zijn, of wel (en dit is nog gemeenlijker) in de toepassing van het systhema en niet in de gronden van hetzelve gelegen zijn. Zoo hoort men dagelijks, dat de Land Revenue niet op te brengen is, dat de gemeene Javaan alles heeft moeten verkoopen om zijnen pacht te kunnen voldoen, en dat daarom het systhema te verwerpen is, Maar wanneer men dan wederom van den anderen kant verneemt, dat in eenige districten het systhema zonder de minste kennis van hetzelve is ingevoerd door jonge militaire officieren, die alleen door een hoogen aanslag bij hun Gouvernement dachten zich verdienstelijk te kunnen maken zonder op de onuitvoerlijkheid daarvan verder te denken, zoodanig, dat in eenige districten die aanslag met 50 pct, heeft moeten verminderd worden, hetgeen mischien nog niet voldende is, dan behoeft men zich over die klachten niet te verwonderen. Het systhema zelve hoort men weinig met eenigen grond aantasten, en zoo verbeelde ik mij, dat na de ondervinding van eenige jaren die men nu heeft, en na een streng onderzoek van de rectificatien, die de toepassing van het systhema behoort te ondergaan, hetzelve niet alleen zal kunnen worden bijbehouden daar waar de Engelschen hetzelve hebben ingevoerd, maar dat het hoe langer hoe meer ook in de andere streeken van dit Eiland (waaronder ook de Vorstenlanden) en in eenige overige Oostersche bezittingen Zijner Majesteit als eene heilzame maatregel voor de ingezetenen en eene rijke bron

van inkomsten voor het Gouvernement zal kunnen ingevoerd en gehandhaafd worden.

Dit is mijne voorloopige opinie omtrent deze zeer gewigtige materie. Zij steunt echter nog maar op rapporten, conversatien en briefwisselingen, want met eigen oogen heb ik tot dusverre niets gezien. Het is mij onmogelijk geweest om nu reeds de omstreeken van Batavia te verlaten. Ook zal eene reize door het Eiland en speciaal in den Oosthoek van meer nut zijn, wanneer alle de Residenten, door ons aangesteld, ons het omstandig en volledig rapport over den staat hunner Residentie, speciaal ook met betrekking tot de Land Revenue en hetgeen daartoe behoort, ingevolge hunne instructie zullen hebben ingezonden.

Het achterblijven van de schepen de *Brabant* en *Maria Reijgersbergen* (welk laatste sedert den 29 October ter reede van Batavia gelegen is) is ons ten uiterste hinderlijk geweest, en ik had wel gewenscht, dat men besloten had tot den overvoer der troupes op die bodems ingescheept, transportschepen in Engeland in te huren. Dan hadden zij te gelijkertijd met ons hier kunnen zijn en bovendien waren de enorme kosten door het verblijf der troupes op de Engelsche kusten en de reparatien van de schepen in Engeland vermijd geworden. Nu wacht ik de *Prins Frederik* niet voor het einde van de volgende maand. Intusschen heb ik door het goed slagen der werving, waartoe een goed handgeld veel heeft bijgedragen, kunnen voldoen aan het verlangen van Commissarissen Generaal om troupes disponibel te stellen niet alleen voor Macassar, werwaarts ik 450 Europeezen gezonden heb, voor Palembang, Banca, en Banjermassing (welke twee laatste expeditien dezer dagen vertrekken) maar ook voor de Moluccos, zoodanig, dat, wanneer ook de *Prins Frederik* niet spoedig komt opdagen, een compleet battaillon infanterie met de noodige artillerie gereed is om Ambon, Banda en Ternate te gaan bezetten. Daar het mij ook aan officieren mankeerde, heb ik eenige voormalige hollandsche

officieren, die ik hier gevonden heb, bij Z. M. armee benoemd, zoodanig dat nu alles in orde is. Ik had mij in den beginne met dien goeden uitslag niet durven vleijen, en het is mij des te aangenamer, daar tot de werving volstrekt geen dwangmiddel gebezigd is, en dezelve geheel vrijwillig geweest is. Ik heb dienaangaande strenge bevelen gegeven. Dit alles heeft, om niet van andere importante uitgaven te spreken, niet zonder veel geld kunnen geschieden, en niettegenstaande de geldleening die wij verpligt geweest zijn te doen, is veel op dit oogenblik nog achterstallig. Intusschen zal dit ook spoedig verevend kunnen worden, wanneer wij in het vol bezit onzer inkomsten zullen getreeden zijn, hetgeen op verre na nog niet het geval is. Extraordinaire uitgaven van uitrustingen, reparatien van gebouwen en werken, die in den *deplorabelsten* toestand zijn, en weinige inkomsten, maakt den toestand van het oogenblik nog moeielijk. De oprigting der Coloniale Marine, waarmede nu een begin zal gemaakt worden, absorbeert eene zeer aanzienlijke som. Die uitgaaf is echter zeer noodzakelijk, daar door de geheele verwaarloozing der verdediging door de Engelschen de stoutheid der zeeroovers tot eene verregaande hoogte gereezen is. Tot een staaltje daarvan kan dienen, dat zij in de voorleden week digt bij de kust nabij Paccalongang een vaartuig hebben veroverd na een der passagiers en 5 man te hebben doodgeschoten. De passagier was de heer Beth, wiens lijk na te zijn *gebraden* door de anthropophagen is *opgegeten*. Dagelijks worden vaartuigen aangerand. Ik zal Uwe Excellentie niet opnoemen alle de aanzienlijke objecten van betaling, die wij te doen hebben, om het Gouvernement geheel in werking te brengen, zoodat men zich in de eerste jaren in het Vaderland waarlijk niet te veel van de overwinsten moet voorstellen, zoo als men wel genegen is te doen. Voor het vervolg, ik herhale het, ben ik niet bevreesd voor onze finantien.

De handel van dit Eiland kan niet nalaten toe te nemen, vooral wanneer de betrekking met de Moluccos wederom hersteld zal zijn. Ook is uit dien hoofde de Engelsche bezetting

van deze Colonie niet nadeelig geweest. Verscheiden Engelsche huizen van negotie, waaronder eenige aanzienlijke, hebben zich te Batavia nedergezet en hebben het voornemen er te blijven, hetgeen natuurlijker wijze (ofschoon tegen den zin van eenigen die de monopolie wenschen te hebben) door ons wordt geprotegeerd. Deze huizen zijn in betrekking met Bengalen en andere gedeelten van Indie, hetgeen voor den handel dezer plaats niet dan voordeelig kan zijn.

De Koffie Cultuur, die in het begin der Engelsche bezetting geweldig was teruggegaan, voornamelijk door de lage prijzen der koffie, is sedert een paar jaren wederom toegenomen, en ik geloof dat dezelve steeds zal vermeerderen tot het maximum, dat te wenschen is, onder bescherming van het Gouvernement en zonder dwang. Niet een ieder is van deze opinie. In die districten, namelijk de Preanger Regentschappen, waar de oude inrigting nog bestaat, is het ontwijfelbaar, dat die cultuur zal verminderen, wanneer de nieuwe inrigtingen aldaar worden ingevoerd, maar misschien kan dit vergoed worden door de vermeerdering op andere plaatsen, zooals men reeds koffietuinen ziet aanleggen in streeken, waar zij te voren nimmer geweest zijn. De Rijst Cultuur is zeer sterk in deze streeken toegenomen, zoodat men zich zulke lage prijzen als thans niet herinnert (de groote Tjaing Padi komt thans 15 Sp. matten; een Tjaing houdt 5000 ℔) en er is overvloed. Het is de geliefde Cultuur van den inlander. Evenwel ben ik het met diegenen niet eens, die beweeren, dat de inlander geene andere behoeften zoude hebben, of voor meerdere behoeften niet vatbaar zoude zijn. De ondervinding leert dit anders. Eene Cultuur, waarvoor veele liefhebberij begint op te komen, is die van Catoen, die ook zeer wel slaagt. Aanzienlijke stukken lands zijn voor die Cultuur aan het Gouvernement gevraagd.

De betrekkingen met de inlandsche Vorsten zijn zoodanig als men dezelve zoude wenschen. Zij hebben blijken gegeven van hunne vreugde over de terugkomst der Nederlanders. De

tractaten door de Engelschen met hen gesloten, en waarvan wij de voortduring hebben beloofd, zijn voor ons zeer voordeelig en kunnen ons voor het toekomende zeer gerust doen zijn. De afstand van de Cadoe is zeer belangrijk voor ons. Deze schoone streek draagt alleen in de Land Revenu 400.000 Ropijen en men meent algemeen dat de aanslag niet hoog is. De acquisitie van Banca is niet minder belangrijk zoo als Uwe Excellentie overbekend is.

Aan de centrale administratie hebben wij dadelijk bij de aanvaarding van ons Bestuur eenen vorm gegeven, die de behandeling van zaken regulier maakte. Eene adviseerende Commissie om ons in belangrijke zaken te kunnen voorlichten, een College van Finantien, bestaande uit eenen vasten president (den Heer Muntinghe) en zes leden, en eene Algemeene Rekenkamer, zijn de collegien, die ons onvermijdelijk voorgekomen zijn, en die reeds daartoe bijdragen onze taak te verligten.

Een man, van wien ik veel verwagtte en die Uwe Excellentie ook hoogschatte, was de Heer Veeckens, die reeds voor mijne aankomst overleden was. Dit is voor mij eene groote misrekening geweest.

Ik vrees Uwe Excellentie reeds te wijdloopig over een en ander onderhouden te hebben, maar wetende, dat U. Exc. in de Oost Indische zaken veel belang stelt, heb ik mij dit veroorloofd.

Ik verzoeke Uwe Excellentie de verzekering te willen aannemen van de opregte hoogagting waarmede ik de eer heb mij te noemen enz

van der Capellen.

Etout aan G.K.

Buitenzorg, 4 April 1817.

Hartelijk hoop ik, dat U. E. nog lang in staat zal zijn van tijd tot tijd eens met Uwen goeden raad te dienen. Uwe Exc. weet welken prijs ik op Uwe gevoelens stel. Ik heb met gretigheid de stukken gelezen, welke Uwe Exc. mij de vriendschap bewezen heeft toe te zenden. Daar Uwe Exc. met mijne wijze van zien bekend is, zal het U niet verwonderen, dat ik veel

van mijn denkbeelden daarin ontmoet heb. Wij zullen ook van Uwe denkbeelden veel nut kunnen trekken.

Van der Capellen aan G.K.

Buitenzorg, 6 April 1817.

Hoogedelgestrenge Heer!

Ik ben Uwe Excellentie ten uiterste verpligt zoo voor den brief aan mij op den 21 September 1816 geschreven, als voor de mededeelingen aan mijn ambtgenoot den Heer Elout gedaan met verzoek dezelve ook aan mij te communiceeren. Met de meest mogelijke belangstelling heb ik alles gelezen en daarin vele nieuwe blijken van Uwe onvermoeide pogingen tot welzijn van het Vaderland aangetroffen, waarvan wij reeds zoo vele bewijzen hadden. Hartelijk wensche ik, dat overal en in alle takken van bestuur de ware middelen mogen aangewend worden, om tot het gewenschte einde te geraken, en dat ik bij mijne terugkomst in het Vaderland de verschillende gevoelens zoodanig door de ondervinding vereenigd moge vinden, dat men het omtrent het aan te nemen systema geheel eens zij en zich daarbij gelukkig bevinde. Ik zal daarover in geene bijzonderheden treeden, en mij vergenoegen met U.H.E.G. te betuigen, dat ik door Uwe aanmerkingen en opgaven veele zaken uit een nieuw oogpunt heb gezien, dat mij des te aangenamer was aan te treffen, als ik lang gewenscht had veele theoretische denkbeelden, die ik ook door U.H.E.D.G. heb opgesteld gevonden, te kunnen zien uitvoeren, maar dikwijls aan de mogelijkheid getwijfeld heb. Iets heeft mij leed gedaan (ik kan het niet ontkennen) namelijk het oordeel van U.H.E.D.G. over den publieken geest. Is die geest waarlijk zoodanig? Dit zoude mij zeer bedroeven, en mag ik gelooven, dat U.H.E.D.G. met te zwarte kleuren geschilderd heeft? [1])

Ik vertrouw, dat U.H.E.D.G. mijn brief van 22 November zal ontvangen hebben en neem de vrijheid mij aan den inhoud daarvan de refereeren. Wij gaan allengskens voort met de invoe-

1 De schrijver doelt hier op G.K.'s Advies van April 1816. H. v. H.

ring van een meer geregeld bestuur dan wij gevonden hebben. Wij ondervinden veele moeilijkheden, en naar mate wij de bijzonderheden meer van nabij leeren kennen, ontdekken wij ook in veele takken van administratie meerdere onachtzaamheid en onnaauwkeurigheid, om geene hardere woorden te gebruiken. Aanhoudend toezigt en strenge waakzaamheid zullen onophoudelijk het Indisch Bestuur moeten leiden, en men zal lang werk hebben om in het gemoed van elken ambtenaar die gezindheden te prenten, die wij gewoon zijn van een ieder te verlangen, en bijna als zeker te verwagten. . . . .

Met de beste wenschen voor U.H.E.D.G. gezondheid en al wat U verder aangenaam zijn kan heb ik de eer enz.

van der Capellen.

Elout aan G.K. 11 Dec. 1817.

Bij het doorlezen onlangs van Uwe Memorie in 1804 gedrukt merkte ik klaar, dat de daarin opgegeven beginselen, welke ik voor zoo lang reeds bij mij als de goede had beschouwd, mij ongevoeliglijk bestierd hadden, en dit kan ik U. E. tot troost zeggen, dat de meesten een praktikalen toets kunnen doorstaan.

G.K. aan Elout.

'a-Hage, 18 Sept. 1818.

HoogEdelgestr. Heer!

Uwe Excellentie kan zich ligt verbeelden hoezeer ik verheugd ben geweest over de medegedeelde schikkingen omtrent de koffieteelt, alzo ik in de eerste plaats daaruit zie, dat de aangenomen grondbeginselen in praktijk worden gebragt en door de ondervinding bevestigd, en mij in de tweede plaats eenig deel kan toeschrijven in de aanneming van die beginselen, waaruit een gelukkiger staat voor eene zoo tarijke bevolking staat voort te spruiten Deze laatste gedachte wekt in mij den moed op bij de pogingen, welke ik sedert een paar jaren doe, om ook de echte beginselen der Huishouding van Staat in ons

Vaderland aannemelijk te maken door middel van mijne reisjes in hetzelve en *de Bijdragen*, waarvan ik denk dat Uwe Exc. het tweede deel reeds zal ontvangen hebben. Mogelijk zal ik ook de gelegenheid bekomen om op Java iets te verrigten, en de daad bij de woorden te voegen, zooals ik meen te mogen opmaken uit de mededeelingen mij door Uwen Heer Broeder op Uw last gedaan, aangaande het oogmerk om eenige landerijen tot kolonisatie af te zonderen. De landerijen, mij in de eerste plaats aan de Kaap afgestaan, zijn door Engelsche particulieren naar mijne ontwerpen gekoloniseerd, en heden bevinden er zich twee duizend drie honderd zielen in volle werkzaamheid.

De wateren (van Aken) hebben goed aan mijne gezondheid gedaan. Inmiddels ben ik niet meer geschikt voor aanhoudend en geregeld werk, maar dien zoo als een dichter de oogenblikken waar te nemen dat de geest getuigt. Ik ga naar Brussel voor de Staten Generaal, meer gedreven door een gevoel van pligt en door verlangen mijner medeburgeren, dan door eenig vooruitzigt van genoegen, dat ik eertijds in de behandeling van publieke zaken ondervond. Ofschoon ik mij op stukken van gewigt tegen de maatregelen van de Regering heb moeten verklaren, ben ik onlangs met veel goedheid door den Koning op het Loo ontvangen geworden, hetwelk bij mijn onwankelbaar gevoelen voor zijn Persoon en Huis niet nagelaten heeft een aangenamen indruk te maken.

Ik heb de eer enz.,

HOGENDORP.

Brief van G.K. aan Prof. van Assen.

Februari 1834.

. . . Ik wil toegeven, dat de Generaal van den Bosch al de verbeteringen gemaakt heeft, dat de inkomsten nu de uitgaven verre te boven gaan, dat er een overschot van millioenen herwaarts overgemaakt kan worden. Maar waar van daan is dat meerder inkomen? Het is de vrucht van den ge-

dwongen arbeid der inboorlingen, een dwang sedert jaren geheel en al afgeschaft, doch nu wederom ingevoerd. Zullen de Javanen zich daaraan onderwerpen? Of zullen zij ons moede worden en wegjagen? De tijd zal het leeren; ik zal het niet beleven; de Generaal van den Bosch ook niet.

Het mag bijna overbodig heeten hier met een enkel woord te gewagen van G.K.'s *Bijdragen tot de Huishouding van Staat*, het meest bekende werk van zijn hand, dat bij de studie van Geschiedenis en Staatsrecht nog steeds in eere wordt gehouden. Zijn doel daarbij was zijne gedachten en opmerkingen, in redevoeringen en gesprekken ten beste gegeven, in meer blijvenden vorm te brengen. Alles wat daartoe bruikbaar was verzamelde hij in de jaren 1818 tot 1825 in dit werk, een monument niet alleen van zijn kunde en helder doordenken, maar ook van zijn onverdroten werkzaamheid, die hem den tijd deed vinden om te midden zijner menigvuldige bezigheden deze tien deelen voor de pers gereed te maken.

Aan het slot neemt hij afscheid van het openbaar leven met deze woorden:

Inmiddels is het gebouw van onze Huishouding van Staat genoegzaam opgetrokken en bijna voltooid, door middel van vele wetten en instellingen, die voor een langen tijd berekend zijn. Zulk een samenstel van wetten en instellingen, zulk eene gevestigde Huishouding van Staat, als wij nu verkregen hebben is geen werk, dat van een enkel ontwerp van wet of van begrooting afhangt. Hoedanig ook in het vervolg de ontwerpen van dien aard gewijzigd, aangenomen of verworpen worden, zoo blijft het in stand. Hetgeen ik verwacht, wanneer ik zeg, dat mijne voorgedragene beginselen met den tijd en door de vorderingen der beschaving zullen aangenomen worden, is geene kleine verandering, maar veeleer een nieuw gebouw, eene andere Huishouding van Staat. Daartoe wordt eene groote verandering in de gesteldheid der gemoederen vereischt, daartoe moeten de

Koning en de Staten-Generaal het eens worden op andere beginselen.

Hoezeer ik nu de mogelijkheid van zulk eene verandering inzie, hoezeer ik de waarschijnlijkheid daarvan aanneem, hoezeer ik daarin bevestigd word door de gebeurtenissen onder andere volken; zoo begrijp ik niettemin, dat er bij mijne gevorderde levensjaren geen kans is, dat ik het gelukkig tijdstip beleven zal, dat ik tot een doel van mijne werkzaamheden gesteld heb. Ik kan zelfs de weinige levensjaren, die mij overschieten, niet meer met eenige vrucht aan dit werk besteden. Zoolang als het gebouw van onze Huishouding van Staat werd opgetrokken bleef ik bezield met de levendigste hoop. Nu het genoegzaam voltooid is, moet ik die hoop opgeven, en ik doe dit met een volkomen onderwerping aan de leidingen der Voorzienigheid. Zij had pligten aan mij opgelegd in betrekking tot mijn Vaderland, waaraan ik voldaan heb. Ik heb het talent, dat mij verleend was, niet begraven.

3 2044 013 536 511

